

تاریک خانہ

ناسنامہ کی نوی بو میژووئیکی کون

توسہر: ع. ج «ٹاکو»

ناسنامہ پەرتووک

باوەت: ناسنامە یەکی میژووئیکی بۆ کرماشان

ناو پەرتووک: تاریکخانه

نۆسەر: ع.ج «ئاکۆ»

چاپە مەنی:

هەژمار:

جار چاپ: چاپ یەکم

شابک:

پيشكەش به ژناني قاره مانى گه لى كورد
كه پاريزه راني زمان و فەرهنكي گه له كه مانن

پیست

به شی یه کم

- 30 - 14 ————— پیشه کی
35 - 30 ————— کورته یه ک له سهر کرماشان
39 - 36 ————— کیو و ده شته کانی کرماشان
42 - 40 ————— پیئاسه ی کانیاوه کانی کرماشان
48 - 43 ————— ده سکرده کان
50 - 49 ————— ئه مرۆی کرماشان

به شی دووه م

- 57 - 51 ————— کورته یه ک له سهر ئارقن ئاوا
67 - 58 ————— شوینه واره میژووئییه کان
68 - 68 ————— ده ساوه ی لیکۆلینه وه که
71 - 69 ————— ده باره ی پاوه
83 - 72 ————— هه ندیک زانیاری

به شی سیئه م

- 520 - 84 ————— گونده کانی پاریزگای کرماشان
592 - 521 ————— وه رگپانی پیشه کی تاریکخانه به فارسی

سه رچاوه كان

هه نېانه بۇرينه / مامۇستا هه ژار
فرهنگ معين / دكتور محمد معين
فه رهنگى باشور / ع.ج. تاكو
تاريخ ايران (جلد سوم، قسمت اول) / احسان يار شاطر
مبانى تاريخ ساسانيان / كلوس شپيمان
قوم لُر / سكندر امان الهى بهاروند
كردن تمدنى مانده از باستان / نريمان سبحانى
هه گبه و هه وارگه / نهيوب رؤسته م
كورد و چهند بابيه تيكي ميژووئى / هاشم عاصى كاكه بى
كردها، يك بررسى تاريخى / حسن ارفع
كردها، تركها، عربها / سيسيل.جى. ادموندز
ميژووى ئه رده لان / مامۇستا هه ژار
شه ره فنا مه / شه ره فخانى بدلىسى، وه رگيرانى؛ مامۇستا هه ژار
گه شتى ريچ بو كوردستان / كلودىوس جيمس ريچ
هگمتانه تا همدان / غلامحسين قراگوزلو
فصلنامه زرينبار / ويژه ئيلام و كرماشان

شاهنشاهی ساسانیان / مریم نژادا کبری مهربان
 هوژ و تیره و تایفه‌ی کورد / میرزا شکرالله سنندجی
 عشائرالعراق الکُردیه / عباس‌العزازی
 تاریخ سیاسی اجتماعی کردهای فیلی در عصر والیان پشتکوه / مراد
 مرادی مقدم
 اوضاع سیاسی اجتماعی تاریخی ایل بارزان / محمدعلی سلطانی
 دایرةالمعارف سرزمین و مردم ایران / عبدالحسین سعیدیان
 خاندان کرد اردلان در تلاقی امپراطوریهای ایران و عثمانی / شیرین اردلان
 شرفنامه منیری یا فرهنگ ابراهیمی / ابراهیم قوم فاروقی / ترجمه و
 تصحیح دکتر حکیمه دبیران
 ایران در زمان ساسانیان / کریستین سن، ترجمه رشید یاسمی
 فرهنگ مردم دیلم و لیراوی / الله کرم لیراوی
 فرهنگنامه زفان گویا و جهان پویا / بدرالدین ابراهیم
 پژوهشی در اساتیر ایران / مهرداد بهار
 تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره آریاها و مادها / عباس قدیانی
 تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره ساسانی / عباس قدیانی
 فرهنگ ایرانی پیش از اسلام و آثار آن در تمدن اسلامی و ادبیات عربی /
 محمد محمدی
 فصلنامه پژوهشی، فرهنگی و هنری فرهنگ کرمانشاه / شماره ششم و
 هفتم
 تاریخ ایران، پیش از تاریخ تا انقلاب اسلامی / پروفیسور فاروق صفی‌زاده

نقش کردها در پاسداری از تمدن ایرانی / محمدعلی سلطانی
گزارشی پیرامون نام کرمان / فریدون جنیدی

هه و النامه ی کتیب

هه و النامه ی کتیب

بەر لى ھەر وتارىك سەرى رېژ و ھورمەت بۇ ئەوانەى كە دلسۆزى زمان و
فەرھەنگى گەلى خۇيانن دائەنيم بە تاييەت ئەوانەى كە لى كارى كۆكردن
و شىكردنەوى ئەم بەرھەمە دلسۆزانە منيان يارمەتى كرى كەچى ئىستە
بووئە ئەم كىتپە.

گە والننامەى كىتپ

سەجاد جەھانفەرد/گىە لانى رۆژئاوا	بەرپىز
فەرھاد جەھانبەيگى / ئارقونئاوا	بەرپىز
نەعيم نەجە فى (ورىا) گىە لانى رۆژئاوا	بەرپىز
كەيوومەرس نەجە فى /گىە لانى رۆژئاوا	بەرپىز
فەرھاد عىزەتى زادە/گىە لانى رۆژئاوا	بەرپىز
رامىن فەخرى / كرماشان	بەرپىز

به‌پێژ	ئه‌فشین که‌ره‌میان نه‌سه‌ب / کرماشان
به‌پێژ	مه‌هدی خانه‌به‌یگی / ئارقون‌ئاوا
به‌پێژ	عیزدین چه‌یده‌ری «ماردین» سه‌رمه‌س
به‌پێژ	ئیحسان چه‌یده‌ری / سه‌رمه‌س
به‌پێژ	چه‌واد ره‌حیمی / گیه‌لانی رۆژئاوا
به‌پێژ	ئازاد وه‌کیل / گیه‌لانی رۆژئاوا
به‌پێژ	ئه‌مین ره‌حیمی نژاد (ریوار) / گیه‌لان
به‌پێژ	یوونس ئقبالی / ئارقون‌ئاوا
به‌پێژ	داریوش مورادی / ئارقون‌ئاوا
به‌پێژ	سووراو مورادی / ئارقون‌ئاوا
به‌پێژ	عه‌لیشا قه‌نبه‌ری / کرماشان
به‌پێژ	مه‌نووچه‌پهر دیوبه‌ند / قه‌سری شیرین
به‌پێژ	ره‌سوول مورادی / ئارقون‌ئاوا
به‌پێژ	عادل محه‌مه‌دی / ره‌وانسه‌ر
به‌پێژ	فایق سووفی / جوانرۆ
به‌پێژ	ئه‌ فشار به‌یگ محه‌مه‌دی /
به‌پێژ	موحه‌مه‌ده‌لی ئیبراهیمی / کرماشان
به‌پێژ	نه‌جه‌ف خوڤه‌م‌داد / کرماشان

بهريژ	ئەردەشپەر مەوسەوێ / كرماشان
بهريژ	ئارەش سووفيان / كرماشان
بهريژ	هيدايت قادري / كرماشان
بهريژ	حەسەنەلێ رەنجبەر / سونقور
بهريژ	فەرامەرز رەنجبەر / سونقور
بهريژ	وەحيد رەنجبەر / سونقور
بهريژ	حەبيب عەنبەري / كەنگەوەر
بهريژ	مەسە فە باقري / كەنگەوەر
بهريژ	حوجەت نەورووزي / ئارقون ئاوا
بهريژ	بەزاد شوكرەپوور / بۆكان

وہ ہر وہا سیاسی تائیت بؤ دوکتور هیوا مورادی مامۆستای زانستگه‌ی رازی کرماشان و بنه‌ماله‌ی به‌ریژی قه‌مه‌ری به‌ تائیت ریژداران کاک پڑمان و پووریا قه‌مه‌ری و خاتوون که‌ژال جه‌لیلیان که‌ ئه‌رکی خویان به‌ باشی جیبه‌جی کردن .

هه و النامه ی کتیب

پيشه كى

هيئديك جار له خۆم ده پرسم بۇ كىي ده نووسم؟! ده ساوه ي ئەم تىكۆشانه بۇ من چى بووه؟ هر بابە تىك كه هه لېژاردم و ليكۆلئينه وهم له سه رى كرد جگه له ئازار و زه بر و سه ختى هيچ قازانجىكى بۇ من نه بوو به لام ناتوانيمش نه نووسم. نووسين بۆمن وهك پشت تىكردنيكه به ميژوو، به باو وباپيران كه بۇ نه يانتوانى ميژوو و فرههنگ و زمانى خۆيان بپاريزن و به ته واوى به گهلى دوواى خۆيان بگهيينن، من نووسه ر نييم به لكوو هه لويستمه كه بيمه نووسه ر، بۆيه هر ده نووسم.

تاريكخانه ش وه كوو ئەو دووايى كتيبه كانم بۇ خۆي دريژه ي كتيبي (فرههنگى باشوور) و به شىك له فرههنگ و كه لتوورى ون كراوى گهلى كورده. من له پيشه كى هه موو كتيبه كانم ئەوه م دووپات كردوه ته وه كه (ئهمه به شىكى بچووك له فرههنگ و...) كورده و به ته مائى ئەوه م كه كه سانى تر بيئنه ئەم گۆرپه پانه و ته واوى بكه ن، كه ي به م ئاواته ده گه ييم، نازانم.

تاريكخانه له راسته وه ناوى بابە تىكى فيكرى - نه يليستى بوو كه داهينه رى ئەم بابە ته له ئيران ميسيوونره فرهانسىيه كان بوون و بريتى له وه بوو كه بۇ ماوه يه ك له واقعيه ته كانى ژيان دوور ببسته وه و ژيان و هه موو په يوه نديه كانى له بير بكه يته وه بۆيه له شوئينىكى تايبه ت كۆرپان ده گرت و رووبه نديك له

سەر دەم و چاوی خۆیان دەدان و وا بیریان دەکرد که کهسیکی تر له پشتی ئەم رووبەندە دایە و خەریکی ژیانیکی تازەیه که به هەر شیوەیهک که دلخوازی بیت، بەرپۆه دەبیات. کرماشان تاریکخانه‌یهکی گشتی و گەورەیه که جەماوەریکی هەرە زۆر خۆیان خەریک به ژیانیکی دەستووری کردنه. به پێ یاسای ئەم تاریکخانه‌یه تۆ هیچ پەییوەندیکت له گەڵ میژوو و فەرهنگ و زمان و چۆنیەتی و بۆچی و بۆ وایه نییه بەلکوو گیانلەبەریکی سەر سپێر دراویتی که دەشییت بژیت. هیندیك کهس پیاو خۆشبوو ناوی (راپۆرتی غارەت) له سەریدا بنووسم چۆنکه دەیان شوینی میژووئی دەس نیشان کراوه که خارەت بووه بەلام تاریکخانه ناویکی پر به پیستی ئەم بابەتەیه، بۆ ئەوەی که تیا دەژین و خۆمانین بەلام وهک که سینک که بوونی نییه هەلسوکهوت دهکهین. پیم وایه نهک هەر میژوو، بەلکو میژوو نووسانیش قەرتباری کرماشان و دەبیت مافی ئیمه بدەنهوه. میژووئی ئەم بەشە له مەلەبەندی کوردەواری ئەوەندە تیکەلایوی درۆ و ناراستی بووه که جێ سەر سورمانه هەر چەندەکه میژوو کورد به گشتی تووشی ئەم قەیرانه بووه و هەموو شتیکی پەییوەند دەدریتەوه گەلانی‌تر. بۆ نمونه ره‌گه‌زی کورد ده‌گه‌ریتەوه عەرەبیکی یەمەنی و که‌له‌ور عەرەب پێ وه‌توو (کلهم حر) و دووایی بووه‌ته که‌له‌ور و زه‌نگنه به‌شیک له سوپای ئیمام حوسەین بووه و شوینه میژووئیەکان هەموو باره‌گای فالانه ئیمامزاده‌یه و... هتد. له‌م باره‌یه‌وه له کتییی (هۆز و تیره و تاییه‌ی کورد له کوردستانی ئەرده‌لان) و نووسیویانه : شاراو و سەرپۆشراو نه‌مینێ که قسه‌ی میژوونوسان له سەر بنه‌چه‌کی کوردان جیاوازه، هه‌ندیکیان لایان وایه له تۆرمه‌ی که‌سیکن به ناوی (کورد) و ئەویش له سەرده‌می زوحاکی عەرەبا ژیاوه. وهک بیستراوه و نووسراوه‌یسه، هەموو رۆژیک بۆ خورادنی ئەو ماره‌ی سەرشانی شین بیوو، که‌سیکیان به نۆبه ده‌کوشت و میشکی سەریان

دهرخواردی ماره که دها. هه موو رۆژیک بی پسانه وه دوو هه ژاریان ده دایه دهست کابرای چشتکه ر بۆ ئه وهی میشکیان بکاته خواردنی ماره کان و.... به لام راسترین بۆچوون هی ئه حمه دی کوپی (خه لله کانه) که له میژوو هه که ی خۆیدا نووسیویه و ئه ویش هه مان بابته که (ابوعمر بن عبدالله) - نووسه ری کتیبی (استیعاب) - له نامه ی - قصدوامم - دا کاتئ باسی بنه چه کی عه رب و عه جه م ده کات، ده گپیتته وه و ده لئ: کورد له بنه چه کی (عمرو مریقا) ن که ئه ویش له تۆرهمه ی ملووک یه مه ن بووه و به پئ تیپه پ بوونی زه مانه، له خاکی یه مه ن په ره واز بوون و له کوردستان گیرساونه ته وه و وه چه یان لی که وتۆته وه، وه ک شاعیر گوتویه:

لعمک ماالاکراد من نسل فارس

ولکنه من نسل عمرو بن عامر¹

سهیره! به شی یه کمی ئه م وتاره به ته واوی ئه فسانه یه و به شی دووه می به ته واوی درۆه. چۆن ده بیئت جوغرافیایه ک به نیوی کوردستان بیئت و کابرای یه مه نی به سه لام و سه له وات بیئت و تیا جیگیر بیئت؟ به ر له ئه و کی تیا بووه که ناوی کوردستانی له سه ری داناوه؟ نه ته وه ی کورد ئه فسانه و قسه ی قۆپی خۆشده ویت بۆیه له دوی ره گه زی خۆی له شانامه دا ده گه ریئت و هه موو میژوو و فه ره نگی خۆی په یوه ند ئه داته شانامه ی فیرده وه سی:

... کنون کُرد از آن تخمه دارد نژاد

کز آباد بر دل نیایش یاد

قهت بیر له سه ر ئه مه ناکاته وه که فیرده وه سی حیماسه سه را بووه نه ک میژوو نووس؛ بۆ سه که ی زیپ گۆرانکاری له کتیبی (خودای نامه گ) کردووه نه ک بۆ

1- هۆز و تیره و تایفه ی کورد له کوردستانی ئه رده لان، میرزا شکرالله سنندجی - 2006 بنکه ی ژین،

دوویات کردنه‌وه‌ی بابته‌تیک، له کتیبی تاریخ ایران که باس له میژووی دهسه‌لاتداری سلوکیه‌کان هه‌تا داپۆخانی ده‌وله‌تی ساسانی ده‌کا و له به‌شیک له کتیبه‌که که باسی پاراستنی ئازایه‌تی و چالاکی قاره‌مانانی ئیران و چۆنیه‌تی پیک هاتنی (خودای نامه‌گ) ده‌کات راسته‌وخۆ ده‌لیت:

ئهم نووسراوه‌یه که به (خودای نامه‌گ) به ناویانگه کارمایه‌ی شانامه‌ی فیژده‌وسی بوو که فیژده‌وسی زۆرینه‌ی بابته‌ته زه‌رده‌شته‌یه‌که‌ی لئ س‌راوه‌ته‌وه، چیرۆکه‌کانی ئهم میژووه نه‌ته‌وه‌ئیه که گریڠترین میراتی ئه‌ده‌بیه‌ی ئیران به‌ر له ئیسلامه، راپۆرتیکی بی ریکه‌وت و بی دوو وس‌یه له باوه‌ر وه‌ستی ئیرانی که دوویاتکه‌ری راسته‌قینه‌ی رۆح و ئارمانجی گه‌لیری ئیرانیه.¹ له لاپه‌په‌ییکی‌تر ده‌نوسیت: ئهو (فیژده‌وسی) چۆنکه زه‌وقی شاعیرانه‌ی هه‌بووه بو به‌ سرود کردنی چیرۆکیکی باش و دل‌رفین، به‌ باشتترین شیوه‌یه‌ک له سه‌رچاوه‌کانی خۆی کلک وه‌رگرتوووه و شیعیکی حیماسی داپشتوووه به‌لام فیژده‌وسی له پله‌ی میژوو نووس ئهو وردبینه‌ی ته‌به‌ری نییه.² که سایه‌تیه‌ک وه‌کوو فیژده‌وسی هه‌ولی داوه که به‌ره‌نگاری له گه‌ل سیسته‌می داگیرکه‌ر (عه‌ره‌ب) بکات و به‌ زیندوو کردنه‌وه‌ی هه‌ندیک بابته‌تی پاله‌وانانه و پازاندنی چالاکی و ئازایه‌تی پاله‌وانه‌کانی ده‌قه‌ری ئیران ئهم شۆرشه نه‌ته‌وه‌ئیه بگه‌ینیته ئاکام و سه‌ر چاوه‌ی ئهم داهینانه (شانامه) هه‌ر له راسته‌وه میژوو بووه به‌لام ئه‌وه‌نده تیکه‌لای خه‌ون و خه‌یال و هه‌ستی شاعیرانه و ... بووه که جی متمانا نییه و بو خۆی بنیاتی بیری (پان ئیرانیسم)ی داناوه. به‌ شیوه‌یه‌ک که له ئیران نابیت بنوسیت؛ فیژده‌وسی ده‌بیت بنوسیت (هه‌زرتی فیژده‌وسی) و که‌س

¹ - تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم - قسمت اول، چاپ سوم 1380

گردآورنده احسان یار شاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 32

² - همان منبع ص 473

ناپرمیت له سەر هه‌له‌کانی ئەم حەزرەتە بدوێت. من بۆ نمونە بابەتیک له هه‌له‌کانی ئەم پەيغەمبەرە تازەییە دوویات ئەکەمەوه که باسی (سیمورغ) و له شانامە بە دەیان جار نووسراوه که سیمورغ بۆخۆی بالندەیکە که شارەزای هەموو زانیارییکە و (زأل) پەروردهی دەستی ئەم بالندەیی زانیایە. ئەوهی که راستیە خۆدی فیژدهوسی شارەزای زمانی پەه‌له‌وانیک نەبووه و خیزانەکی که که‌تایوون ناویک له بنەمالەیی کوردان بووه ئەو کتیبە که به (خودای نامەگ) به ناوبانگە بۆی خویندووتەوه و فیژدهوسیش به شیعرهوه نووسیویەتی و له دەسنووسەکه‌دا ئاماژە به (سین مروو) به مانای سی مرۆف کراوه که بریتی بووه له سی مرۆفی زانا و شارەزای زانستەکانی سەردەم وه‌کوو زمان، پزیشکی، ئەرناسی، ئەستیرەناسی، میژوو وه‌ندیک بابەتی‌تر، که دوایی ناوی (هەزار فەرزانه) له سەریان دانراوه جاچۆن بووه‌ته سیمورغ جیگای ره‌خنەیه له هەمووی سەیرتر ئەوهیه که که‌سیک ئاماژە به (سی‌مرۆف) ناکات و سیمورغیان به دلە.

به‌لام ئی‌مه ئاوه‌ها پیداجوونه‌وه‌یه‌ک لاما‌ن خۆش نییە بۆ ئەوه‌یکە میژووی راستەقینه وشک و بی رۆحه و له باوه‌پماندا ناگۆنجیت.

یان دەرباره‌ی گەلی که‌له‌وپر دەنووسن: هۆی دانرانی ناو (مه‌به‌ست که‌له‌وپر) به چه‌شنیک که خۆیان ده‌لێن، ئەوه‌یه: نه‌وه و نه‌تیجەیی (ح‌پی) شه‌هیدن و وشه‌که له زمانی کوردیدا تووشی گۆرانکاری هاتوه و بووه‌ته که‌له‌وپر، خوا زانتره؟!¹

له‌م باره‌یه‌وه خه‌تای نووسه‌ری ئەم کتیبە نییە، خه‌تای خۆدی که‌له‌وپر که میژووی خۆی نازانیت. یان دەرباره‌ی لوپه‌کان له کتیبی (گوزیده)ی فارسی

1- هۆز و تیره و تایفهی کورد له کوردستانی ئه‌رده‌لان، میرزا شکرالله سەندجی - 2006 بنکه‌ی ژین،

ده‌نووسن: فه‌رمان‌په‌وایانی لوپ له سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌کاندا وایان خو داوه‌ته قه‌له‌م که ئەگه‌پینه‌وه سه‌ر(علی‌ابن‌ابی‌طالب س.ع) و له وه‌چه‌ی(عباس) ناویکن که گۆره‌که‌ی له ماسبه‌زان نزیك له سیروانه.¹ (دوور نییه مه‌به‌ستی شوینیک به ناوی خاس‌عه‌لی له پارێزگای ئیلام بیته که لای خه‌لکی ئەم ده‌قهره شوینیکی پیروژه). به‌لام به پێ لیکۆلینه‌وه‌کانی‌تر لوپ و لوپستان له وشه‌ی (لپ و لیپ و لیپه‌وار) به مانای شوینی دارستانی و شاخاوی وه‌رگیپ بووه - به گشتی بیر و بوچۆن به نیسه‌تی ناوی لوپ؛ به سی به‌شی جیاواز دابه‌ش ده‌کریت. یه‌کم ئەوه‌یکه بریک ئەوانه له تۆرمه‌ی که‌سیک به ناوی لوپ ده‌زانن. دووه‌م ئەوه‌یکه وشه‌ی لوپ له وشه‌ی لوهراسب ده‌رچوووه (لوهراسب ناوی پال‌ه‌وان و شای ساسانییه) و سیه‌ه‌م ئەوه‌یکه وشه‌ی لوپ شوینه‌واریک بووه که 1- شوینیکه له مه‌لبه‌ندی مانپوود یان مایپوود که یه‌کم ژینگه‌ی عه‌شیره‌تی لوپ بووه 2- وشه‌ی لوپ کورت‌کراوه‌ی ئەللوپ بووه که ناوی شاریک بووه له باکووری رۆژئاوای دژفول واته له قه‌راخی شاری ئەندیمشک. 3- بریک وشه‌ی لوپ گۆردراوی وشه‌ی لیپ یا لپ واته کێو و ده‌شتی پ و چر ده‌زانن-².

(لولوویی یان لولووه‌کان ئەژدادی لوپه‌کانن و له ویه‌رده‌ئیکی دوور له زه‌هاوی کرماشان و شاره‌زوور و سلیمانی ژیاون. له سالانی (1200 م.ک) پاشای عیلام له سه‌ریان زال بوو. لولوویییه‌کان به پێ سه‌نگ نووسراوه‌ی

1- کورد و چه‌ند بابه‌تیکی میژووویی، هاشم عاسی کاکه‌یی، چاپی یه‌کم 2006 ل 61، به‌پێز کاک هاشم عاسی کاکه‌یی به وردی باسی ئەوه‌ی کردوووه که ئەم بابه‌تانه ته‌نیا به هۆی داپرا‌نه‌وه‌ی گه‌لی کورد له یه‌کدی کراوه و ئەم بابه‌تانه‌ی رته کردوووه.

2- قوم لر، دکتەر سکندر امان الهی به‌اروند، چاپ سوم، 1385، انتشارات آگاه، ص 19

زه‌هاو پاشایکی گه‌وره‌یان بووه به ناوی ئانوبانی.¹

یان به نیسبه‌تی زه‌نگنه له کتیبی (عشائر العراق الکُردیه) ده‌نووسیت: ... وه‌ک زه‌نگنه له بنه‌ره‌تا له خیلێ بنی‌اسعه‌ده یان خود له (زه‌نجین) وه‌ ناوه‌که‌یان هاتوه!² بۆ هه‌ول‌دراوه هه‌موو باب‌ه‌تیک په‌یوه‌ند بدریته عه‌ره‌به‌وه؟ نازانم عه‌ره‌ب چ خزمه‌تیک به‌ گه‌لی ئیمه‌ کردوه که بۆ ئیمه‌ جی شانازیه و بانگه‌شه‌ی عه‌ره‌ب بوون ده‌که‌ین. من دژ به‌ هیچ زمان و فه‌ره‌نگ و که‌لتوو‌ریک نییم و هه‌موویانیش لام خۆشه‌ به‌لام وه‌ک په‌ندی پیشنان که ده‌لێت: قسه‌ئێ دروو لووقه‌ی تیه‌ئید؛ له‌ گه‌ل میژووئی درووکانی دژایه‌تیم هه‌یه چۆنکه میژوو به‌ردی بناغه‌ی هه‌موو گه‌لان و نه‌ته‌وه‌کانه ئه‌گه‌ر له شوینی خۆی دابه‌زیت هه‌تا رۆژی په‌سلان کۆیله و بیه‌وله‌ت ده‌بیته. جگه‌ له‌وانه شوینه میژووئی‌ه‌کانیش بووه‌ته گه‌لکۆ و باره‌گای که‌سایه‌تیه‌کانی عه‌ره‌ب که بۆخۆی سیاسه‌تیکی کاریگه‌ر بووه بۆ پاراستنی ئه‌م شوینانه (ئه‌لبه‌ته له‌ سه‌رده‌میکی تایبه‌ت، نه‌ک ئیسته) و به‌ داخه‌وه ئیسته ئه‌سیری بۆچۆنی ده‌ستکردی خۆمان بووینه و په‌ره‌ستشیان ده‌که‌ین. بۆ نمونه له‌ گوندی سراو شیان له‌ رۆژه‌لا‌تی ئیسلام ئاباد شوینی‌ک به‌ ناوی په‌نجه‌عه‌لی بوو که وینه‌ی په‌نجه‌ییکی هه‌لکه‌نراوه له‌ سه‌ر به‌ردیک بوو و خه‌لکان ده‌یان بۆچۆنی سه‌یر سه‌باره‌ت به‌وه دوویات ده‌کردنه‌وه که ئه‌مه شوینی په‌نجه‌ی ئیمام عه‌لی (د.خ) ئیمامی په‌کمی شیعیه‌ی و شه‌فابه‌خشه‌ و که‌س نابیت به‌ له‌ش پیسی تیروانینی بکات که وا بیت کویر ده‌بیته و ... هتد. له‌ حالیکه‌وه که ئه‌م شوینه گه‌نجی سه‌رده‌می ئه‌خمینیه‌کان بوو که شه‌وانه‌ خاره‌ت کرا و نه‌ ته‌نیا دزه‌که‌ی کویر نه‌بوو به‌لکوه‌ خه‌لکی ... کویر بوون که نه‌یانزانی ئه‌م شوینه شوینه‌واریکی

3- دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص 396

1- عشائر العراق الکُردیه، عباس‌العزازی، لا 175-176

میژووئییه .

به‌شی هه‌ره زۆری میژووئی ئییه وه‌کۆو چیپوک و ئه‌فسانه و خه‌ون و خه‌یاله، قاره‌مانه‌کانی ئییه هی ئییه نیین و ئه‌گه‌ر بگه‌نین که له ئه‌ساسه‌وه هی کورده زوو به زوو ده‌بنه ئوستوره و ده‌لین ئوستوره واقعییه‌ت نییه . که سه‌یری میژوو ده‌که‌ین که سایه‌تیه‌کانی ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه له خه‌ودا ده‌ژین، هه‌ر رووداوئیکی میژووئی و هه‌ر لیقه‌ومانیک له خه‌ودا رووی داوه . له خه‌ونه‌که‌ی (ناژی‌ده‌هاک) بگه‌ره هه‌تا (ساسان). نامه‌وئ باسی چۆنییه‌تی ده‌سه‌لاتداری کوورشی ئه‌خمینه‌ بکه‌م که هه‌مووان پیده‌زانین به‌لام به سه‌ر هاتی (ساسان) یش له‌وه ده‌چیت . (ساسان شوانی بابه‌ک بووه و له مه‌لبه‌ندی ئسته‌خر ژیاوه . جگه له‌وانه ساسان له بنه‌ماله‌ی ئه‌خمینه‌کان!! بووه و ئه‌م بابه‌ته له هه‌مووان هه‌شار کردوه تاکوو شه‌ویک بابه‌ک له خه‌ودا ئه‌بیینیت که ساسان یان یه‌کیک له کورپه‌کانی رۆژیک جیهان ده‌خاته ژیر رکیفی خۆی؛ بۆیه بابه‌ک که‌که‌ی خۆی به ژنی ساسان ده‌کات و ره‌نگه ئه‌رده‌شیر له زماوه‌ندی ئه‌وان به دی هاتبیت.¹ یان له شوینیکی دیکه‌دا نووسراوه: به پی ره‌وایه‌تی پارسه‌کان، ساسان له تۆرمه‌ی ئه‌رده‌شیری دراز ده‌سته . واته باوه‌ی باوه گه‌وره‌ی ئه‌و که ساسان ناویک بوو و کوپی دارا هاوچه‌رخه ئه‌سکه‌نده‌ر بووه، تاسه‌ی نیشتمانی خۆی کرد و چروه‌ته هیندوستان و دووسه‌د سال دووای ئه‌و یه‌کیک له تۆرمه‌ی ساسان (پشتی پینجم) که ئه‌ویش ساسان ناویک بووه له سه‌رده‌می پاپه‌ک له هینده‌وه هاتوه‌ته فارس و بووه‌ته شووانی پاپه‌ک . پاپه‌ک پاشای پارس و مۆچه‌خۆری ئه‌رده‌وانی ئه‌شکانی به پی خه‌وئیک که دیبووه

1- مبان‌ی تاریخ ساسانیان، کلاوس شیبمان- ترجمه کیکاوس جهان‌داری، چاپ دوم 1386 ص 12

كچى خۆى به ئه و ديدات و ئه رده شير له م زه ماوه نده به دى هاتوو¹. له دريژه ي ئه م نووسراويه خۆدى نووسه ر دنووسيت:

راستى ئه م ره وايه ته ئه گه ر و گۆمانى تيدايه بۆئوه يكه: يه كم له گه ل ميژوو هاو چه رخ نييه و له رۆخانى بنه مالله ي ئه خمينه كان تا سه رده مى پاپه ك پيئسه د سال له سه رى تيپه ر بووه و دووه م ئه ويكه ئه گه ر ساسان چووته هيندستان و وه چه ي له وي ماوه ته وه جى باوه ر نييه كه دوواي پيئسه د سال هه ر ئيرانى بمينه وه و ساسانى هاوچه رخي پاپه ك بيته وه بۆ ولاتى پارس و بييتته شووانى ئه و. دووباره كردنى ئه م حيكايه ته بۆ ئه ويه كه توره مه ي ساسانيه كان په يوه ند بدرتته ئه خمينه كان.²

¹ - تاريخ، فرهنگ و تمدن ايران در دوره ي ساسانيان، عباس قديانى، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 28

² - همان ص 28

له گه‌ریان و تۆژینه‌وه له پارێزگای کرماشان و پرسیتار له دانیشتوانانی گونده‌کان، هه‌شتا له سه‌دی خه‌لک قه‌ت بۆیان گرینگ نه‌بوو که ناوی گونده‌که‌یان مانای چیه‌یه و میژووی گونده‌که‌یان نه‌یانزانی و قه‌ژمه‌ریان به‌ من ده‌کرد، ئه‌لبه‌ته ئه‌وه بۆ من ئاساییه‌وه بووه .

بۆ من که خه‌ریکی کوو کردنی بابه‌تی گونده‌کان بووم زۆر گرینگ بوو که خه‌لک به‌ گشتی چ خوینده‌وار و روشنبیر و چ لادێ و نه‌خوینده‌وار لانی که‌م هه‌ندیک زانستی ده‌رباره‌ی شوینی له‌ دایک بوون و شوینی دانیشته‌که‌یان بزانی ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر پیداجوونه‌وه‌که‌یانیش هه‌له‌ ببوایه‌ چونکه هه‌ر ئه‌م بابه‌ته هه‌له‌یه‌ش رینوینیکی بوو بۆ تیگه‌یشتن له‌ مۆرفولوژی گونده‌که‌ و ئه‌و میژووه راسته‌قینه‌یه که من به‌ شوینیدا ده‌گه‌رام که به‌ داخه‌وه به‌شی هه‌ره‌زۆری پرسیتار کراوان پێان خۆش نه‌بوو بابه‌تیکی ده‌رباره‌ی گونده‌که‌یان بدرکینن و زیادتر ئه‌وان له من پرسیتاریان ده‌کرد که من کییم و بۆچی هاتومه‌ته گونده‌که‌یان و له‌ دوی چیدا ده‌گه‌رم و مه‌به‌ست له‌م پرسیتارانه چیه‌؟ بابه‌تیکی سه‌یرتر بیر و بۆچوون ده‌رباره‌ی هه‌ندیک شوینی پیرۆز له گونده‌کان بوو. بۆ نمونه هه‌ندیک شوین که له‌ لای خه‌لک وه‌کوو شوینیکی پیرۆز چاوی ده‌کردن، بۆ خۆی شوینه‌واریکی میژووی و ئاسه‌واریکی گه‌لیتر بوو که خه‌لک به‌ هه‌له‌ تیگه‌یشتبوون و هه‌ر ئه‌م تیگه‌یشتنه هه‌له‌یه هۆکاری پاراستنی ئه‌م شوینانه بوو. بابه‌ت گه‌لیک وه‌ک (سوم دولدول، په‌نجه‌عه‌لی، قازیوه‌ن، شازایه، مسه‌فاداوان، وه‌یس و...) که به‌ داخه‌وه له‌ ماوه‌ی بیست سالی رابردوو به‌شی

هه ره زۆريان خارەت كراون كه له كتيبه كه ناوى ئەم شوپنا نه و گونده كه يان نووسيو مه . من له سه ره ئەم باوه رەم كه بابە تىك پىك ناييت مه گەر ئەوهى كه بير و بۆچۆنىك له پشتيدا هه شار نه بىت و ناوى گونده كانى ئەم پاريزگه يه به لگه نامه يه كه بۆ ئەم باوه رەم كه له سه ر بيروباوه رىكى كوردانه هه لقۆلاوه . جى ئاماژه يه كه بلىم له م كتيبه كه ناوى راسته قينه ي گونده كانى كرماشان ئەگرىته خۆى و له كتيبه كه ئاماژه به وه كراوه كه هه ر گوندىك سه ر به چ شارىك و سه ر به چ ئايىنىكه و به چ شيوه زارىك ئاخوتن ده كه ن و زياتر له دوو هه زار و هه وسه د گوند له پاريزگه ي كرماشان ده ست نيشان كراوه و به دوو زمانى كوردى و فارسى نووسراوه . بۆ نمونه له هه ر شارىك ئاماژه به مۆرفولوژى گوندىك ده كه ين: گوندى مه هكى سه ر به شارى سه رپيه ل سه ر به ئائىنى شيعه و به كوردى كه له وپى قسه ده كه ن (مه هكى، ميه كى، ماده كى، مادى) هه مووى له وشه ي ماد وه رگىر بووه و زاواوه ي مه هكى به كىك له بن زاواوه كانى كوردى فه ليه و هه ر ئىسته ش له ئىلام ئاخوتنى پى ده كرىت .

هه مه يل گوندىكه له ئارقن ئاوا كه ئىسته بووه ته شارىك سه ر به ئائىنى شيعه و به كوردى كه له وپى و زهنگه ئى قسه ده كه ن (هه مه يل يان هه مه يل واته هه مووى ميه كان، ئەم گونده له ناوه راستى پهنج مىلى سه ره كى دامه زراوه له باكوورى ئەم شاره گوندى (مه يله سه ر) ه كه يه كىك له ميه لكانى كورده واريه و ره وادگاىگ به ناوى (ئاليش) يان ئاگرى سوور له وى بوو (ئال = سوور + ته ش = ئاگر) كه خارەت كرا . له باشوورى هه مه يل گوندى (وه رميل) دامه زراوه كه به باوه رى من مىلى سه ره كى ئەم مه لبه نده يه هه رووه ها له رۆژئاواى وه رميل چيايه ك به ناوى (چيا خاوپىژ) ه كه له كاتى باران بارين هه زاران مۆره ي ره نگاوپه نىگ لى ده ر ده كه وىت و خه لك ده لىن ئاخىرگه ي په لكه زىپينه ئەم (چيا خاوپىژ) ه يه و له باشوورى وه رميل چيايه ك به ناوى (چياقوت يان چياقوتگه) يه

که به گشتی گۆپی گه‌وریه و گۆزه‌ی ره‌نگاو په‌نگی زۆری تیا‌یه له باشووری روژه‌لاتی هه‌مه‌یل و له گوندی چوواره جفته (میلی ره‌زا خان)ه که به پانتایی هه‌زار متره و شوینه‌واریکی میژووئییه که خارته کراوه هه‌روه‌ها له باشووری روژه‌لاتی هه‌مه‌یل گوندی (مله‌هار) یان میلی خوارینه که میلیکی‌تر له میله‌کانی میژووئییه و له ساله‌کانی رابردوو به بۆنه‌ی ریگه‌وبان سازی له ده‌قه‌ری گوندی (ری و له‌نگ) خارته کرا و له باشووری روژئاوای هه‌مه‌یل گوندی (کووکاو میله‌گه)یه که ئه‌ویش یه‌کیکتر له میله میژووئییه‌کان بوو که خارته کراوه هه‌ر وه‌ها له روژه‌لاتی هه‌مه‌یل و نزیک به گوندی (که‌نه‌هه‌پ) قه‌لای میژووئی (قلاچیر) دامه‌زراوه که یه‌کیک له شوینه‌واره‌کانی میژووئییه و هه‌ندیک له سه‌ر ئه‌م باوه‌ره‌ن که ئه‌م قه‌لایه، قه‌لای مه‌نووجیهر پاشای پی‌شدا‌دییه که به داخوه خارته کراوه. له باکووری شاری هه‌مه‌یلیش تی‌لان ده‌یشت و شیان و مایه‌شته ک ده‌یان شوینه‌واری میژووئی و گه‌لی‌ر تیا ده‌س نیشان کراوه به‌م بۆنه‌وه له سه‌ر ئه‌م باوه‌ره‌م که هه‌مه‌یل واته (هه‌مه‌ی میله‌کان). گاکیه گوندیکه له کرماشان سه‌ر به ئائیینی شیعه و به کوردی که‌له‌وپری قسه ده‌که‌ن. (گا، گه‌ئو، گه‌و) وشه‌ی ئه‌ویستایه و هه‌ر به مانای گه‌وره و مه‌زنه هه‌روه‌ها (گیه‌که) له زاری کوردی که‌له‌وپری به مانای (دی‌که و گونده) و هه‌ر ئیسته‌ش له شاری ئه‌یوانی روژئاوا سه‌ر به پاریزگی ئیلام به گوند ده‌لین (گیه‌که) و گاکیه واته گوندی سه‌ره‌کی یان گوندی گه‌وره. ئه‌زناو گوندیکه له سه‌حنه (ئه‌زناو) له وشه‌ی (زنا، چووه‌زنا، چووه‌زما) به مانای سه‌رما و سه‌ردی وه‌رگی‌ر بووه هه‌روه‌ها شاری (ئه‌زنا) له لوپستانیش هه‌ر له‌م وشه‌یه وه‌رگی‌ر بووه و شوینه‌واریکی زۆر سه‌رده و ده‌یان گوندی دیکه که له کتیبه‌که ئاماژه بیان کراوه.

نه ته وهى كورد له بهر نه وه يكه ژيانى تىكه لآو له گه ل سرؤشته وه هه بووه و
 پيويستيه كانى ژيانى خوى له سرؤشتى ده قهرى خويدا به دست هيناوه
 هه ولى داوه كه په يوه ندى له گه ل نه م سرؤشته به رده وام بيت و بابه تگه لى
 سرؤشتى له زوربه ي قوناخه كانى ژيانيدا ديارده يه و نه م فاكته ره له سهر ناوى
 گونده كانيش بهرچاوه و هه ندىك پيشگرى سرؤشتى وهك (ئاو، كانى، بانه،
 چيا، چه م، سراو، دهره) له سهر شوينى ژيانه وهى خوى داناوه كه بوخوى
 په يره وى كردن له بابه تى سرؤشتيه نه لبه ته چه نده ها فاكته ر نه توانين
 ده ستنيشان كه ين كه بووه نه هوكارى ناو نانه وهى گوندىك كه له وانه يه:
 چؤنيه تى كه ش و هه وا، چؤنيه تى نه رزناسى، نه وعيه تى سه ناعات، چؤنيه تى
 خاك و كشتوكال، گه وره پياوان و رووداوه كان، بابه تگه لى سرؤشتى و...
 له م كتبه له سهر هه ندىك بابه تى سه ره كى به راشكاو باس كراوه وه كوو
 هه بوونى ده يان قه لا له شوينگه ليكى تايبه ت وه كوو ده قهرى جوانرؤ و شارى
 ماديد هشت كه شارى جوانرؤ هه ر به شارى قه لا به ناوبانگه كه زوربه يان
 نه مبارى تفاق و ژيانه وه بووه يان ژيانه وهى جه ماوه ريک له ده قهرى ديارده
 كه سهر به زارىكى تايبه ت يان سهر به ئايينىكى تايبه تيين وه كوو شارى
 گيه لان كه به ته واوى به زاراوه ي كه له وپى ليدوانه ده كه ن و شارى گاواره و
 كرندى رؤژئاوا كه به ته واوى سهر به ئايينى يارستانن و ده قهرى جوانرؤ و
 پاوه كه به ته واوى سهر به ئايينى سونيين يان شارى سه رپه ل كه بو خوى
 ديكؤمنتىك له كرماشانه و كرماشانيش ئاوپنه يه ك له كوردستانه، واته له م
 شاره عه شيره تى كه له وپ و زهنگنه و جاف و گوران و ته نانه ت له ك به زاراوه
 جوراوجوره كانيه و پيکه وه ده ژين و به جوانى زمان و ئايين و فهره نگی خويان

پاراستنه و تا ئیسته کیشه‌یه‌ک له نیوانیان به‌ریلاو نه‌بووه. هه‌روه‌ها روون بوونه‌وه‌ی هه‌ندیک بابه‌تی‌تر سه‌باره‌ت به زاری سه‌ره‌کی و ئایینی سه‌ره‌کی پارێزگای کرماشان که تم ودایم به هه‌له بانگه‌شه کراوه. به پئی ئەم راپۆرتە ئایینی سه‌ره‌کی پارێزگای کرماشان، ئایینی یارسانه و هه‌روه‌ها زاری سه‌ره‌کی ئەم پارێزگایه زاراوه‌ی له‌کی و کولیایی و زاراوه‌ی که‌له‌پوری له پله‌ی دووه‌م و زاراوه‌ی جافی له پله‌ی سه‌په‌م و زه‌نگنه‌ئی (واته کوردی زه‌نگنه‌ئی) له پله‌ی چوورام دایه و زاراوه‌ی فه‌یلی له پارێزگای کرماشان هه‌ر نییه، یان بانگه‌شه کردن و په‌ره پیدانی ئەم بۆچۆنه که شاری کرماشان له بنه‌په‌ته‌وه فارس بووه و دانیش‌توانانی ئەم شاره‌ خۆیان به فارس ده‌زانن و بابه‌تیک به ناوی (فارسی کرماشانی) پیک هاتوووه که زمانی سه‌ره‌کی شاری کرماشانه! ئاخۆ کی وه‌لامی ئەم پرسیاره ئەداته‌وه که شاریک له چووار قورپه‌ی خۆیدا له ژێر ده‌سه‌لاتی ئابوری و فه‌ره‌نگی و میژووئی که‌له‌پوری و زه‌نگنه و جاف و هۆرامی و گۆران و له‌ک گه‌مارۆ درابیت، جا خۆدی شاره‌که شۆناسیکی تری هه‌بیت؟ من بۆ نمونه یه‌ک گوندی فارس زمان نه‌مدۆزیه‌وه که به‌لگه‌نامه‌ی ئەم بۆچوونه بیت جا چون باوه‌ر بکه‌م که شاری کرماشان فارس بووه؟ زه‌نگه ئەم کتیبه وه‌لامیک به مه‌قاله‌ی (کُردان پارسی گوی) بیت که نووسه‌ری ئەم مه‌قاله‌یه به ده‌یان فرت و فیئل له دوی گه‌یاندنی ئەم بابه‌ته بوو که خۆدی شاری کرماشان فارسه و به بوونه‌ی هاتووچوی خه‌لکی لادیی ده‌قه‌ری کرماشان جه‌ماوه‌ریکی بچووک له کوردانیش تیا جیگیر بوونه و ئیسته داوای شۆناسی کوردی ده‌که‌ن. بۆ من دژواره قه‌بول که جه‌ماوه‌ریک له ئاسمانه‌وه که وتوونه‌ته نیو جۆغرافیا‌یه‌ک به نیوی کرماشان که شیوه‌ی زمانه‌که‌یان نه له کوردی ده‌چیت و نه فارسیکی ته‌واوه. هه‌روه‌ها که ئوسکارمان گه‌شتیاری ئالمانی له ساله‌کانی په‌نجا که سه‌ره‌دانی کرماشان کردوو سه‌باره‌ت به ئەم مه‌لّه‌نده ده‌نوسیت: کرماشان

شاری خۆش ئاب و ههوایه و... به گشتی شوینه‌واری کوردانه و من ته‌نیا بیست که‌سی تیا دیوم که به فارسی قسه‌یان ده‌کرد و ئه‌وانه‌ش کارگێرانی ئیداره‌کان بوون که له مه‌رکه‌زه‌وه هاتبوونه ئه‌وئ.

یان هه‌سه‌ن ئه‌رفه‌ع¹ له کتیبی کورده‌ها ده‌نووسیت: زۆرینه‌ی عه‌شیره‌ته‌کانی پارێزگای کرماشان کوردن و ئه‌و دوواییان لۆپن² سه‌یر نییه؟! جه‌ماوه‌ریک که‌متر له هه‌فتا سال به ته‌واوی زمان و فه‌ره‌نگ و میژووئ بگۆردریت؟

به‌لام به پئ ئه‌م راپۆرته‌ بابته‌یک ده‌ستم که‌وت که به ته‌واوی میژوووه. ئه‌گه‌ر پارێزگای کرماشان دابه‌ش بکریته‌ سئ به‌شی باکوور و باشوور و ناوه‌راست، له هه‌ر به‌ش هه‌ندیک زانیاری بۆمان روون ئه‌بێته‌وه که بۆخۆی میژووئیک دووپات ده‌کاته‌وه بۆ نمونه زۆریه‌ی گونده‌کانی به‌شی باکوور، واته مه‌لبه‌ندیک له نیوان باشووری کامیران و باکووری مادیده‌شت هه‌تا دینه‌وه‌ر و بیله‌وار و که‌ندۆله، پاشگری (ان)ی له سه‌ره وه‌کوو ئازان‌وازان، ئافریانه، ئه‌رمه‌نیان، باتمان، پشکلان، چووتاشان، خه‌ران، قللان، کولان، گورووران، مه‌رزووان و ده‌یان ناوی دیکه. به باوه‌ری من ئه‌م تاییه‌تمه‌ندیه له سه‌ر بیر و باوه‌ری ئایینی میترائیسمه و له ئێران به گشتی له به‌رچاوه وه‌کوو کرماشان، کوردسان، خۆراسان، کرمان، سیستان، تاران، خۆزستان، دامغان، هه‌مه‌دان، مازنده‌ران و ... هتد.

له به‌شی ناوه‌راست واته مه‌لبه‌ندیک که له جوانرۆ و مادیده‌شت ده‌ستپێده‌کا و هه‌تا قه‌راخی له‌کستان، زۆریه‌ی گونده‌کان قه‌لا و قه‌لاچه‌یه و به‌شی هه‌ره

1- هه‌سه‌ن ئه‌رفه‌ع به‌رپرسی ستادی ئه‌رته‌شی ئێران له ساله‌کانی (1944-1946) و کونسولی ئێران له تورکیه له ساله‌کانی (1958-1961) که زۆریه‌ی ته‌مه‌نی ژبانی خۆی له سه‌رمه‌سه‌له‌ی کورد به سه‌ر چوو.

2- کورده‌ها حسن ارفع، به کوشش و ویرایش محمدرئوف مرادی، چاپ دوم 1382 ص 81

زۆری قەلاکان لەم بەشە دایە کە سرنج راکیشە .
 لە بەشی باشوور، بابەتیکی سەرسوپکەر دەست دەکەوێت کە بە تەواوی
 میژوووە ئەم بەشە کە لە شاری مەنەلی لە خاکی عێراقەووە دەستیپیکراوە و لە
 بەشی باشووری شاری سەرپێهەل و کرندی رۆژئاوا و ئارۆن ئاوا؛ هەتا قەراخی
 ناوچەیی لە کەستان و تەنگەیی ھۆمالان لە ھەلێران سەر بە پارێزگای ئیلام درێژەیی
 ھەیە و یەک لە دوای یەک بە فاسلەیی بیست ھەتا سی کیلۆمتر بەردەوامە و
 ھەر بەم میترژە قەلای تەسیاری و عەسکەری تێدایە؛ ناوی ھەندیک لە
 گوندەکان پاشگر و پێشگری (میل)ی لە سەرە کە بە باوەرپی من شوینی
 پەنجەیی مادەکانە و رینگاییکی تاییبەتیە و ھەموویان ئاسەواری میژووئی لە پال
 دەستیان دانراوە کە بە داخەووە زۆربەیان خارەت بووە . وشەیی میلکان ھەر لەم
 وشە وەرگێر بووە کە بە مانای دامەزراندن و ژینگەیی . نازانم چ ناویک بۆ دا بین
 بکەم کە بتوانی ت مافی وتارە کە دەربەریت بەلام من ناوی (رینگەیی ماد)ی بۆ
 دەست نیشان ئەکەم . من لە سەر ئەم باوەرپەم کە ئەم رینگەیی بە ھۆی
 ئاسەوارەکانیەو ھی سەردەمی مادەکان بووە کە یان شوینیکی ئایینی بووە
 یان رینوینی کارەوانیەکانی کردوووە کە بەرەو شاری مەنەلی چووونە و وادیارە
 کە شاری مەنەلی لەم سەردەمە لە ئەو پەری گەشە کردن بووە . ھەروا کە
 دەزانین (مەنەلی، مەندەلی، مانالی، مەندەلای) ھەمووی لە وشەیی (مادی،
 مانائی) وەرگێر بووە کە ئەگەر پێتەووە بۆ سەردەمی دەسەلاتداری (سارگونی
 دووھەم 721-705 پ.ن) کە مادەکان و ماناکان لە ژێر رکیفی دەسەلاتداری
 ئاشوور بووە و شاری ئارۆن ئاوا یان ئیسلام ئابادی ئیستە لە سەردەمی
 (مەنلەپی) بووە واتە رینگەیی مەنەلی . بە ھۆی ھەندیک زانیاری و ئاسەوارەکانی
 ئەم شوینگەلە، لە سەر ئەم باوەرپەم کە (میل)ەکان پەرەستشگا و شوینی
 تاییبەت بە خواکان بووە . ئەم شوینگەلە لە گوندی ناومیل سەر بە شاری سەر

پيه لى زه هاو ده ستىي كراوه و هه تا تهنگى هوماملان له هليزان دريژه ي هه يه
واته (ناوميل له سراوگه رم سهر به شارى سه رپيه ل، ميل قادر له سه رپيه ل،
سه رميل له كر ندى رۆژئاوا، كووكاو ميله گه له ئارقون ئاوا، وه رميل له ئارقون
ئاوا، مله هار له ئارقون ئاوا و ... هه تا هوماملان له مه لبه ندى هليزان كه ئەم
شويته بۇ خوي ميژوونئىكى تايبه تىي هه يه .

هه و النامه ي كىتپ

کورتیه‌ک سه‌باره‌ت به کرماشان

کرماشان گه‌وره‌ترین شاری کورد له باکووره‌وه دراوسێ پارێزگای کوردستان و له باشووره‌وه شان به شانی پارێزگای ئیلام و له رۆژه‌لاته‌وه هوسنووری ههمه‌دان و لوپستان و له رۆژئاوه‌وه دراوسێ قه‌زای خانه‌قین و شاره‌زووره و نه‌توانین بڵین له ناوه‌ندی مه‌له‌به‌ندی کورد دامه‌زراوه و سه‌رده‌می‌ک به (پارێزگای پینچ) له ئێران به‌ناوبانگ بووه و پارێزگاکانی ئیلام و لوپستان و کوردستان و ههمه‌دان لێ که‌وتۆته‌وه. به‌گشتی شوینه‌واری کوردانه و جگه له خۆدی شاری کرماشان که به‌شیکی بچووک تیا به فارسیکی ناته‌واو ده‌دوین؛ چه‌ند گوند له شاری سونقوریش به زاری تورکیکی ناته‌واو و تیکه‌ل به کوردی دوان. کرماشان بۆ خۆی روومه‌تیک له کوردستانی گه‌وره‌یه و تم دايم ئه‌وه دووپات ده‌که‌مه‌وه که کرماشان ده‌روازه‌ی کوردستانه.

(پارێزگای کرماشان به پانتایی 24361 کیلومتر $1/5$ له سه‌دی پانتایی ئه‌رزی ئێران له خۆ ده‌گرێته‌وه و له نیوان 36 و 33 پله تا 15 و 35 پله‌ی پانتایی باکووری و 24 و 45 پله تا 3 و 48 پله‌ی درێژی رۆژه‌لاتی گرینویچ دامه‌زراوه.)¹

له‌م پارێزگایه عه‌شیره‌تگه‌لی که‌له‌وێ و جاف و گۆران و زه‌نگنه و هۆرامی و

¹ - دایره‌ المعارف سرزمین و مردم ایران، عبدالحسین سعیدیان، انتشارات کلمه، چاپ اول 1360.

لهک پیکه وه دهژین و ئائینگه لیک وه کوو یارسان، سونی، شیعه و جه ماریک بچوک له جۆله که ی تیا به. ئه وه ی که دیارده یه کرماشان پیکهاته ییکی میژووئییه و ده شیت به وردی له سه ریدا بدوین که له ده رفه تی ئه م باسه نییه . من باوه رپیم به وه یه که (ناو) یان ئه وه ی که پیناسه ییکه له نیو خه لکان، بۆ خۆی دووپاتکه ری خۆیه تی که له لای ئیمه وه ئه وه نده گرینگ نییه و په یوه نده دراوته که سانی تره وه . بۆ نمونه ناوگه لی کوپانه و کچانه باشتترین به لگه نامه یه که ره سانایه تییه که وتۆته ژیره وه و روونه ماکه ی باوتره ، وه کوو (زارا) که لای هه موان بگره مه به ست (زهرا) ی عه ره بی بیت به لام له راسته وه وانیه و ناویکی ره سه نی کوردیه و به مانای (که وکی ماده) یه یان (نسه رت) له وشه ی (نسه ر) به مانای جووانی و رازاوه ئی خواداده وه رگێر بووه و هه یچ په یوه ندییکی به (نسه رت) ی عه ره به وه نییه . ئه م بۆچۆنه ش به نیسه به تی کرماشانه وه به رچاوه . ئه وه ی که نووسه ران باسی ده که ن ئه مه یه که کرماشان له ناوی (کرمانشاهان) که ناوی (به هرامی چووارم 388-399 پ.ز) ه و له پاشاکانی ساسانی بووه و ئه و سه رده مه ده سه لاتداری شاری (کرمان) له ناوه ندی ئیران بووه و به م بۆنه وه پێ وه تنه (کرمانشاه) واته ده سه لاتداری شاری کرمان؛ وه رگێر بووه و دووائی بووه ته حاکی کرماشان. به له عه می له م باره یه وه ده نووسیت: ئه م به هرامه ، کرمانشاهیش پێ ده لێن چۆنکه شاپوور له سه رده می مندالی پاشایه تی کرمانی پێدا بووه . خه لک سه ری بۆ دانان و پاشایه تی بۆی ساز کرا و یانزه سال پاشا بوو. به لام رۆژیک سوپای سه ری لێ که چ کرده وه و شۆرشیان کرد و به تیری که مان تیک چوو و کهس نه یزانی تیر هاویژ کی بوو.¹ بۆچۆنی دیکه ئه وه یه که (کوردان شای مادی) له شه ریک له گه ل

1- شاهنشاهی ساسانیان، مریم نژاداکبری مهربان، شرکت مطالعات و نشر کتاب پارسه، چاپ اول،

عه‌ره‌به‌وه تیڤه‌ه‌لچوو‌ه که شوینی ئەم شەر کردنه کرماشانی نیسته بووه .
هه‌ندیک که سیش ده‌لین : کرماشان واته کوردمادشاه!؟

من له سهر ئەم باوه‌په‌م که کرماشان، خۆدی (کارامایشه‌ن)ه واته ئەو شوینه
که (کارامای = کۆمه‌لیک که سهر به ئایینیکی تایبه‌تن، اُم‌ت له زووانی
عه‌ره‌بی) تیا ده‌ژیت و هی سه‌رده‌می میترائیسم یان زه‌رده‌شته . بۆ روون
بوونه‌وی ئەم باسه ئاماژه کهینه (سه‌فه‌رنامه‌ی مارکوپۆلۆو) ئەو سه‌رده‌مه که
سه‌رده‌دانی (کرمان و یه‌زد) له ناوه‌ندی ئی‌ران کردوو‌ه و به ناوی (کارامای) له
قه‌له‌میان داوه و مه‌به‌ستی ئەوه بووه که ئەم جه‌ماوه‌ره سهر به ئایینیکی
تایبه‌تن و ئیمه ده‌زانین که زۆربه‌ی جه‌ماوه‌ری زه‌رده‌شتی له‌م دوو شاره
نیشته‌جین . هه‌روه‌ها به پێ هه‌ندیک پشکینینی کۆنینه‌ناسی له ته‌نگی کنشت
و ئەشکه‌وتی شکارچیان له ده‌قه‌ری کیوی بیستۆن ئاسه‌واری میترائیسم به‌دی
کراوه . ئە‌گەر تیروانینیکی خیرا کهینه سهر ناوی گونده‌کان و کیو و چیاکانی
ئەم ده‌قه‌ره؛ تیده‌گه‌ین که بیر و باوه‌ری میترائیسم لی‌ره به قه‌وه‌ت بووه .

باشترین به‌لگه‌نامه خۆدی گونده‌کانن که کوتایی هه‌مویان پاشگری (ان)ه . جگه
له‌وانه شاری گامپران و کرماشان و ده‌قه‌ری بیستۆن که له پیشوو گامبادان
بووه نزیکایه‌تی هه‌ره‌زۆریک به وشه‌ی کارامای ده‌گه‌ینی‌ت و دیاره ئەم ناوه
هه‌تا سه‌رده‌می ساسانییه‌کان و هی‌رش‌ی عه‌ره‌ب له سهر خاکی کورد به‌رده‌وام
بووه و باشترین به‌لگه‌نامه بۆ ئەم بابته میژوونووسانی ئەو سه‌رده‌مه بوونه
که ناوی کرماشان به (کره‌شین) له قه‌له‌م دانه و قه‌ت به هه‌له‌ نه‌چوونه و
ئه‌وه‌نده گۆرانیکاری تی‌دا نه‌بووه و مه‌به‌ست هه‌ر کارامایشه‌ن یان کرماشان
بووه و من له سهر ئەم باوه‌په‌م که میژووی کرماشان زۆر دوور و دریژ تر له
سه‌رده‌می به‌هرامی چوواره .

کرماشان بۆخۆی خاوه‌نی بیست و سی شار و شارۆچکه‌ی سه‌ربه‌خۆه که به

پى پانتائى ئەرزى و جەماوهرەو برىتىن لە: ئىسلامئابادى رۆژئاوا لە باشوورى رۆژئاواى كرماشان، سەرىپىلى زەھاو، لە رۆژئاواى ئىسلام ئاباد و شارى كرماشان، كەنگاۋەر لە رۆژھەلاتى كرماشان، گىيەلانى رۆژئاوا لە باشوورى رۆژئاواى كرماشان و باشوورى ئىسلامئاباد، قەسىرى شىرىن لە رۆژئاواى شارى كرماشان و سەرىپىلى زەھاو، جوانپۆ لە باكورى رۆژئاواى كرماشان، كرىدى رۆژئاوا لە رۆژئاواى كرماشان و لە نىوانى ئىسلامئاباد و سەرىپىلى زەھاو، سەحنە لە رۆژھەلاتى كرماشان، ھەرسىن لە باشوورى رۆژھەلاتى كرماشان، رەوانسەر لە رۆژئاواى شارى كرماشان، پاۋە لە باكورى رۆژھەلاتى كرماشان و جوانپۆ، نەفتشا لە باشوورى رۆژئاواى كرماشان و رۆژئاواى گىيەلان، تازەئاباد لە رۆژئاواى كرماشان و جوانپۆ، سوومار لە باشوورى رۆژئاواى كرماشان و گىيەلان، گاۋارە لە رۆژئاواى كرماشان و باكورى رۆژئاواى ئىسلام ئاباد، بىستون لە رۆژھەلاتى كرماشان، مادىدەشت لە باشوورى رۆژئاواى كرماشان، ھەمەيل لە باشوورى كرماشان و رۆژھەلاتى ئىسلامئاباد، نەوسق لە باكورى كرماشان، نەودشە لە باكورى كرماشان، سەرمەس لە باشوورى كرماشان و باكورى گىيەلان و رىژاۋ لە باكورى رۆژئاواى كرماشان و باكورى كرىدى رۆژئاوا و سەلەسى باۋەجانى لە باشوورى رۆژئاواى شارى جوانپۆ. بە داخوۋە شارى نەفتشا و سوومار دوۋاى شەپى ئىران و عىراق چوۋل بوۋە و ۋەكوو شار تىپوانىنى ناكەن و شارۋچكەكانى تازەئاباد سەر بە جوانپۆ و نەسوود و نەودشە سەر بە پاۋە و مادىدەشت سەر بە كرماشان و رىژاۋ و گاۋارە و كرىدى رۆژئاوا و ھەمەيل سەر بە ئىسلامئابادى رۆژئاوا و سەرمەس سەر بە گىيەلانى رۆژئاوايە .

بە گىشتى دانىشتوانانى شارى گىيەلان و بەشى ھەرەزورى ئىسلامئابادى رۆژئاوا و بەشى رۆژئاواى مادىدەشت و باشوورى شارى سەرىپىلى زەھاو و كەونارى

قه‌سری شیرین به زاروه‌ی که‌له‌ه‌وری و جوانپۆ به گشتی و سه‌لاسی باوه‌جانی و ره‌وانسه‌ر و به‌شینگ له سه‌رپیه‌لی‌زه‌هاو به زاروه‌ی جافی و پاوه و نه‌وسۆ و نۆدشه‌هه‌ورامانی و هه‌رسین و سه‌حنه و به‌شیک له که‌نگاوه‌ر و سونقور و جه‌لاله‌ن له کرماشان و تیلان‌ده‌یشت به زاروه‌ی زه‌نگنه‌ئی و له‌کی زه‌نگنه‌ئی و کړندی رۆژئاوا و گاواره و به‌شینگ له سه‌رپیه‌لی‌زه‌هاو و سنجاوی له کرماشان به زاروه‌ی گۆرانی لیدوانه‌ ده‌که‌ن. به تیروانینیکی خیرا ده‌بینین که سنووری زارواکه‌کان و ئائینه‌کان له کرماشان به روونی دیارده‌ نییه و عه‌شیره‌ته‌کانی دانیشتووی کرماشان به باشی له زاروه‌ی یه‌کتران تیده‌گه‌ن و به‌خته‌وه‌رانه‌ گه‌یشتوونه‌ته‌ پله‌یه‌ک که زمان و فه‌ره‌نگ و داب و نه‌ریتی یه‌کتران به دلایانه و پله‌ی خوینده‌واری له‌م پارێزگه‌یه له ئیراندا له پله‌ییکی سه‌ره‌کییه .

کيو و دهشته کاني کرماشان

پاريزگاي کرماشان له بواري چۆنيه تي پيک هاتن و رۆمه تي زاهيره وه
(توپو گرافي) به سي به شي کيو و دهشت و زيگره دابه ش کراوه :
1- کيوه کان : کيوه کاني کرماشان به شيک له زهنجيره چيای زاگرۆسه و له
باکووري رۆژئاوا به ره و باشووري رۆژه لات دريژه ي هه يه . ئەم کيوانه به پي
به زايي و چۆنيه تي ئەرزیه وه به سي به شي سه ره کي دابه ش کراوه که
بريتين له :

الف) شاهۆ، په راو، بيستۆن، دالآخاني و ئەمرووله؛ ئەم کيوگه له به رزترين
کيوه کاني پاريزگاي کرماشان و زياتر له 3000 متر به زاييان ده بيت .
ئەم به شه به زاگرۆسي به رز ناسراوه .

ب) کيو سفيد، دالآهو، قلاقازي، ئاته شگا، نوواکويه، ... که به زاييان له
نيوان 2000 هه تا 3000 متره . ئەم کيوگه له به نيسبه تي زاگرۆسي
به رز، به زاييان که متره و له باکووري رۆژئاوا به ره و باشووري رۆژه لات
دريژه ي هه يه و زياتر له ناوه ندي پاريزگاي کرماشان دامه زراوه . ئەم به شه
به زاگرۆسي چين خواردوو به ناوبانگه .

پ) بازي دراز، ئاخ داخ، بان دهنه وشک ... که به به زايي که متر له 2000
متر و له باشووري رۆژئاواي پاريزگاي کرماشان و له ناوچه کاني قه سري
شيرين و سوومار له به زاييان که متر ده بيته وه و له مه رخه زاره کاني دووپوه

له عیراق و چیای هه‌مرین ئەبنه یه‌کیک. ئەم به‌شه درێژه‌ی زاگرووسی چین خواردوووه .

- (کرماشان مه‌لبه‌ندیکی شاخاویه که زه‌نجیره کیۆی پاتاق و لقه‌کانی سه‌رانسه‌ری ئەم ده‌قه‌ره‌ی له خۆ گرتوووه . ئەم کیۆانه بریتین له :
- 1) سفید کوو له باکووری شاری کرماشان به به‌رزایی 1410 متر
 - 2) کیۆی بیستۆن له باکووری روژئاوای شاری کرماشان که به‌رزترین زه‌نجیره کیۆی پاتاقه
 - 3) کیۆی شاهۆ له روژه‌لاتی ره‌وانسه‌ر و جوانپۆ و پاوه
 - 4) کیۆی ئاته‌شگا له روژئاوای گوندی شمشیر له پاوه به به‌رزایی 2462 متر
 - 5) کیۆی گه‌زن که خۆی درێژه‌ی کیۆی ئاته‌شگایه له نیوانی پاوه و جوانپۆ

هه‌روه‌ها کیۆه‌کانی ده‌قه‌ری سونقور که بریتین له :

- 1) کیۆی که‌مه‌رزهد به به‌رزایی 2273 متر
- 2) کیۆی هزارخانی خواروو به به‌رزایی 3420 متر
- 3) کیۆی هزارخانی سه‌روو به به‌رزایی 3420 متر
- 4) کیۆی دالاخانی به به‌رزایی 3126 متر
- 5) کیۆی به‌دربار به به‌رزایی 3265 متر
- 6) کیۆی سیردووله به به‌رزایی 2485 متر
- 7) کیۆی په‌نجه‌ه‌لی به به‌رزایی 2883 متر
- 8) کیۆی سه‌رده‌په به به‌رزایی 2757 متر
- 9) کیۆی گره‌بار به به‌رزایی 2420 متر

- له قهسری شیرینیش هه‌ندیک به‌رزایی هه‌یه که بریتین له :
- 1) زه‌نجیره کئوی ئاخ‌داخ له رۆژئاوای شاری قهسری شیرین و بلێندترینی ئەم شاخه 2105 متره
 - 2) کئوی بازی‌دراز یان باز و دراز که درێژه‌ی کئوی باکووری گیه‌لانی رۆژ ئاوايه و بلێندترینی ئەم زه‌نجیره کئوه کئوی گومه‌سوفیه به به‌رزایی 2320 متر
 - 3) کئوی سیسه‌ر له مابه‌ینی دوو گوندی زه‌هاو و جگه‌رلوو که بلێندترین کئوی ئەم شاخه 2593 متره¹

2- ده‌شته‌کان : زه‌وی هه‌موار که له نێوانی کئو و زۆرگه‌کان دامه‌زراره و لانی که‌م یه‌ک یان دوو چۆم و رووباری تیايه و درێژه‌ی به‌ره‌و باکووری رۆژ ئاوا و باشووری رۆژه‌لایه‌. به‌ پێ چۆنیه‌تی ناهه‌مواریه‌کان و به‌رزاییان؛ ده‌شته‌کانی پارێزگای کرماشان به‌ دوو به‌شی به‌رز و نزم دابه‌شکراوه .

الف) ده‌شته به‌رزه‌کان : کولیايي، مادیده‌شت، سنجابی، کرماشان، بیوه‌نیژ، هه‌سه‌ن‌ئاوا، دینه‌وه‌ر و ...

ئەم ده‌شتانه له نێوان کئوه به‌رزه‌کان دامه‌زراره و له مه‌ر خاکی پێپار و که‌ش و هه‌واييکی باش و سه‌رچاوه‌ی کانیای، شوینه‌واریکی هه‌ره‌باش بۆ کشت و کاله و له میژه‌وه هه‌تا ئەمرو شوینی ژینگه‌ بووه . هه‌ر بۆیه پێویستی به‌ قه‌لات و شوینی ئەنبار کردن تیدا به‌رچاوه و زۆرینه‌ی قه‌لاکانی پارێزگای کرماشان تیدايه .

ب) ده‌شته نزمه‌کان: ده‌شتی زه‌هاو، سوومار، گیه‌لانی رۆژئاوا، دیره و ... که له لایکه‌وه په‌یوه‌ند دراوه‌ته زیرگه‌کان و له لایکی تره‌وه له ته‌نیشتی

¹ - دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص 389

زهویه نزمه‌کانی دوو‌پوهی عیراقه . تاییه‌تمندی ئەم به‌شه‌که‌ش و هه‌واییکی گهرم و سه‌رچاوه‌ی کانیایه . به‌رزایی که‌م له ده‌ریا (300 متر)، که‌ش و هه‌وای گهرم و هه‌بوونی چاوه‌ی ئاوی به‌رفراوان وه‌کوو ئاوی ئە‌لوه‌ن که‌ له دالاهوووه‌ دیتته‌ خواری؛ ره‌وشیکی له‌باره‌ بۆ کاری کشت وکالی خورما و شینایی و مزرمه‌نی .

3- زیرگه‌کان : به‌شیک له‌ ناهه‌مواریه‌کانی پارێزگای کرماشانه‌ که‌ له‌ به‌شی باشووری رۆژئاویه‌ وه‌کوو زیرگه‌کانی ده‌قه‌ری قه‌سری شیرین و سوومار¹

¹- منبع ، جغرافیای استان

پیناسه ی کانیاهه کانی کرماشان

1) **سراو لۆل پەپ:** یان سراو نیلوفەر له چوارده کیلومتری باشووری رۆژ ئاوی شاری کرماشان و سه ره پای مه لبه ندی سنجاوی و له داوینی کێوی که ماجاپ و وه کوو هه سیلیکی گه وره یه که پراوپر له گۆلی نیلوفه ره و به م بۆنه وه به سراو نیلوفه ر یان به کوردی سراو لۆل پەپ به ناوبانگه . ئه وه ی خه لک ده گێر نه وه ئه مه یه که جامی جه م¹ له سراو لۆل پەپ هه شاره و له تاکه به ییتیک ده لێن :

(ئۆشن جام جهم ها ناو سراو نیلوفه ر
خوه زیا سه یل بکردیای ده نگ و باس ئاخرسه ر).

2) **سراو ره وانسه ر:** ئه م سراوه له ناوخۆی شاری ره وانسه ره و سه رچاوه ی چۆمی قه ره سووه .

3) **سراو بیستون:** ئه م سراوه له سی کیلومتری باکووری رۆژه لاتی شاری کرماشانه و له داوینی کێوی بیستونه .

4) **سراو سونقور:** ئه م سراوه له پینچ کیلومتری شاری سونقور و له قه راخی گوندی تازه ئاوايه که ئاوه که ی وه کوو فه واره دیته ده ره وه و له زستانان گه رم له کاتی هاوینان فینکه .

5) **سراو هه رسین:** ئه م سراوه له ناوخۆی شاری هه رسین و له داوینی کێوی شیرزه و ته واوی کشت و کالی ئه م ده قه ره ته سه ل ده کا .

¹ - جامی جه م : بلووریکی ئه فسانه ئی بووه که هی جه مشید پاشای پینشادی بووه و که تپا ده نواره داها تووی بۆ روون بووه ته وه .

- 6) سراو دهره‌بند : ئەم سراوه له باکووری شاری سه‌حنه و له شوپنیک به ناوی دهره‌بند دامه‌زراوه و کشت و کالی ئەم ده‌قەرە ته‌سه‌ل ده‌کا .
- 7) سراو سه‌لم و توور: یان سراو شه‌ره‌ف ئاوا له رۆژئاوای شاری ئیسلاام ئاوايه و به گشتی ئاوی خوارده‌مەنی شاری ئیسلاام‌ئاوا له‌م سراوه‌یه .
- 8) سراو ئەرکه‌وازی : ئەم سراوه له رۆژئاوای شاری ئیسلاام‌ئاوا و باشووری گوندی ئەرکه‌وازیه که لقی سه‌ره‌کیی ئەم سراوه ده‌پژێته سراو سه‌لم و توور له ئیسلاام‌ئاوا .
- 9) سراو هه‌ره‌سه‌م: سراو و گوندیکه له سی و پینج کیلومتری شاری ئیسلاام ئاوا .
- 10) سراو ره‌شمینه : سراویکه له باکووری شاری کردی رۆژئاوا .
- 11) سراو قولی: ناوی پیشووی گوندی ئەمیرئاوا و سراویکه له پینج کیلومتری باشووری شاری ئیسلاام‌ئاوا .
- 12) سراو بیله‌تاو : سراویکه له شاری جوانرۆ .
- 13) سراو بابامه‌خسوق : سراویکه له بیوه‌نیژ
- 14) سراو به‌نی زه‌نجیر : سراویکه جوانرۆ
- 15) سراو بیوه‌نیژ : سراویکه بیوه‌نیژ
- 16) سراو تیران : سراویکه له سنجاوی
- 17) سراو ره‌حمه‌ت‌ئاوا : گوند و سراویکه له که‌نگه‌وه‌ر
- 18) سراو سیاوانه : سراویکه له سه‌رپیه‌لی زه‌هاو
- 19) سراو شاحسه‌پن : گوند و سراویکه له بیله‌وار
- 20) سراو شوئی : سراویکه له کووزهران
- 21) سراو شیان : گوند و سراویکه له شیان
- 22) سراو شیان‌ی میراوا : سراویکه له جوانرۆ

- 23) سراو قلاشايڻ : سراويڪه له قلاشايڻ
- 24) سراو قومش : سراويڪه له قولاجي
- 25) سراو قه مەر : سراويڪه له کرماشان
- 26) سراو کاشه مه : سراويڪه له گوندي کاشه مه
- 27) سراو که نگرشا : سراويڪه له دينه وەر
- 28) سراو گاوپوواني : سراويڪه له هه مه يل
- 29) سراو گهرم : سراويڪه له سه رپيه لي زه هاو
- 30) سراو ماران : سراويڪه له که نگره وەر
- 31) سراو موورت : سراويڪه له گيه لان
- 32) سراو وهرمنجه : سراويڪه له ناوده روهرن
- 33) سراو هه لاني : سراويڪه له جوانرؤ
- 34) سراو ياوري : سراويڪه له قه زانچي

دهسکرده کان

1- مه‌وج : بافه‌مه‌نییکه له خوری چنیاو و کفتکاری که وه‌کوو به‌رمال و پیخه‌ف که‌لکی لی وهرده‌گریت که جگه له خوری چنینه‌وه، ئەودوواپی له ئەستۆی ژنانه و ره‌نگی سه‌ره‌کی له‌م بافه‌مه‌نیه سوور و که‌سک و زه‌رد و سورمه‌ئیه که له بواری زانستی‌وه هه‌ر ره‌نگیک بۆخۆی بۆچۆنیکی هه‌یه . که‌ره‌سته‌ی ره‌نگه‌کان به‌ گشتی سروشتیه و له رووناس و که‌مکۆل¹ و پیستی هه‌نار و سه‌ه‌زخ و پیستی به‌پرو² و گمیژی مانگایه³. ره‌نگیک که به‌م شیوه‌یه دیته ئارا به‌رده‌وامه و دووای شوشتن کال نابیته‌وه . نه‌خشی مه‌وج و گلیم وهرگی‌پانیکی هونه‌رمه‌ندانه له سروشتی ده‌قه‌ری کورده‌واریه . نه‌خشه‌کان سێ سووچ و ددانۆک؛ تیکه‌ل به‌ چمکی ریک و پیک و په‌راویزی نارپک و بی وینه‌یه که بۆ خۆی رۆمه‌تیک له ئقلیمی کوردستانه . شیوه‌ی

1- که‌مکۆل: پیستی سه‌وزی گوپزه که دووای ورد کردن و کولاندن ره‌نگی که‌سکی تۆخ لی وهرده‌گرن.

2- له تیکه‌ل بوونی سه‌ه‌زخ یان جه‌ه‌ری لیموو و پیستی به‌پرو ره‌نگی ره‌ش دیته ئارا.

3- گمیژی مانگا به‌ بۆنه‌ی به‌رفراونی ماده‌یه‌کی ره‌نگی به‌ ناوی (بیلی روبین) و (بیلی وردین) که ره‌نگداییکی سروشتیه له گمیژدان و گه‌ده و ئەبیته هۆی زه‌رد بوونی گمیژ و گوو، دووای کولاندن و خه‌س کردنه‌وه ره‌نگی زه‌ردی روون و نارنجی لی وهرده‌گرن. هه‌روه‌ها له گمیژدا ماده‌ییکی سروشتی به‌ ناوی (ئاموونیاک) هه‌یه که بایسی تیک چوونه‌وه‌ی مه‌ل و مووره و هۆی به‌رده‌وامی بافه‌مه‌نیی کوردی هه‌ر ئەمه‌یه و باشتترین به‌لگه‌نامه بۆ ئەم قسه‌یه (گلیمی هه‌رسین)ه که دوو هه‌زار سال میژووپیته‌تی.

بافین له هه‌موو مه‌وجه‌کان هه‌ر یه‌کێکه و ته‌نیا له بواری ته‌رح و نه‌خشه‌وه جیاوازن. ئەم بافه‌مه‌نیه به پێ نه‌خش و ته‌رحه‌وه به سێ به‌شى سه‌ره‌كى دابه‌شکراوه که بریتین له :

(الف) مه‌وج ۆ قه‌سری: ئەم بافه‌مه‌نیه ره‌نگى سپى و زه‌ردى به‌رچاوتره و ده‌زوى ئەستوورتره ئاوه‌ها که به‌رگ تێئه‌گرن و وه‌کوو پێخه‌ف و لیف که‌لکى لێ وه‌رده‌گریت. ته‌رح و نه‌خشى ئەم بافه‌مه‌نیه ددانۆک و چمكى به‌ر ته‌سکه .

(ب) مه‌وج ۆ ئیلامى : ره‌نگى که‌سک و سوورى به‌رچاوتره و چمكى رێک و پێک و ددانۆکى تێژ و نارێکه .

(ج) مه‌وج هه‌رسینى : ره‌نگى سورمه‌ئى و که‌سكى به‌رچاوتره و ده‌زوى زۆر ناسکه و قه‌باره‌ى بچووکی هه‌یه .

2 - گلیم : زیاتر له شاره‌کانى هه‌رسین و گیه‌لانى رۆژئاوا ده‌چینریت و نه‌خشه‌کانى دل‌رفین و زیندوو و په‌راویزی بۆ ده‌که‌ن و نه‌خشه‌کان قۆزاییان دیارده‌یه . کفتکاری وچاک سازى گلیم وه‌کوو مه‌وجه و نه‌خشه‌کان به‌هه‌مان شیوه چمک دار و ددانۆکه و به‌هه‌مان ره‌نگى سوور و که‌سک و زه‌رد که له په‌راویزدا وینه‌ى که‌ل و ئینسان و ته‌نانه‌ت ماسی‌یش ده‌چینریت که سه‌ر به‌بیر و باوه‌ره‌کانى پێشووه . گلیم بۆ خۆى بریتى له چه‌ن نه‌وعه که خیرا ئاماژه پێان ده‌که‌ین :

سپپال : گلیمیکى به‌رته‌سکه و به‌نيسبه‌تى گلیمه‌کانى تر (له بواری شوینى راخستن) بایخى نییه و ویده‌چى له به‌ر ده‌رگای ماڵ و ره‌شمال پان بکریته‌وه و ده‌زوى له کشته‌ک یان گورووک¹ نییه به‌لکوو له کۆمه‌لێک

1- کشته‌ک : ده‌زویکه له په‌مۆ

دهزوی چینراوی کۆن یان چینراوه‌کانی بافه‌مه‌نیه‌کانی دیکه وه‌کوو مه‌وج و گلیمی کۆنه‌یه که ئیسته به که‌لک نییه و بو چینی سیپال به‌کاری دینن .
وه‌پ : گلیمیکی ناسک و کوله که له به‌ر ده‌رگای مال و ره‌شمال راده‌خرپته‌وه و وه‌کوو گلیمیکی سه‌فه‌ریه .

یان : گلیمیکی به‌ نرخه که له بواری ده‌زو و چۆنیه‌تی بافین باشته‌وه و له ئەوانه‌ی سه‌رۆ به‌ کلکتره .

برجه‌لوو : باشته‌وه و به‌ کلکترین گلیمی چینراوه‌یه که تیدا نه‌خشه‌کان قوزاییان له به‌رچاوه . هه‌روه‌ها گه‌وه یان گه‌به و رووه به‌ گشتی له گلیم ده‌چیت و ره‌نگه ته‌لیس و هووپ و ئاچه‌ردانی‌ش له ریزی گلیم چاو لی بکه‌ینه‌وه .

3- گیوه: یه‌کیک له ده‌سکاره کۆنه‌کانی پارێزگای کرماشانه که له دوو به‌ش پیک هاتووه . به‌شی ژیرین که به‌ گشتی پارچه‌ی گوشراو و چینراوه که بن‌گیلی پێ ده‌لین و به‌شی سه‌رۆ که له ده‌زوی کشته‌کی چینراوه‌یه په‌رگه‌مای پێ ده‌لین . به‌ پێ ئەفسانه‌یه‌ک گیوه له ناوی گیو کورپی گووده‌رز و زاوای رۆسته‌می به‌ناویانگ وه‌رگیپ بووه .

(ده‌لین ئەو کاته که که‌یکاووس ئەفه‌وتی و تاج و ته‌خت بی پاشا ئەمینپته‌وه گه‌وره‌کان کۆریک راده‌گرن و بیر له که‌یخه‌سره‌وه نه‌وه‌ی کاووس و کورپی سیاوه‌خش ده‌که‌ن که دووای کوشتنی سیاوه‌خش به‌ ده‌ستی ئەفراسیاو له ئێران دوور بووه و له شوینیکی نادیا‌ری له خاکی دوژمن هه‌شار بووه . له‌م به‌ینه‌دا له نیوانی سه‌رداره‌کانی به‌ فی‌ر و چالاک؛ گیو هه‌لده‌بژیریت و بو‌ په‌یدا کردنی که‌یخه‌سره‌وه به‌ جل و به‌رگی نال و گۆر کراوه ده‌چیته‌ خاکی دوژمن . به‌مجۆره هه‌تا هه‌وت سال له دوی که‌یخه‌سره‌وه

هه موو خاکی تووران دهگه پیت و له پیناوی ئەم کاره هه موو جل و بهرگه که ی پوترکاو ده بیئت و له نیوانی کیو و لیپه واره کان به رووتی دهگه پیت و له دوی گه یاندنی ئەرکی خۆی و به لیتنیک که به خه لکی ئیرانی دابوو، بوو. له دووایی بۆ ئەوهی که له زامدار بوونی قاچ و پئی خۆی بهرگیری بکاته وه له پارچه کۆنه کانی جل و بهرگه که ی پاپۆشیک ساز ده کا که وه کوو گیوه ی ئیستایه و به مجۆره ئەم پیللوه به ناوی سازهنده که ی بووه گیوه.¹ مامۆستا موحه مه دعه لی سولتانی له کتیبی (اوضاع سیاسی اجتماعی تاریخی ایل بارزان) وا ده نووسیت : له هه دیسیک که له لاین ئەبوو هه ریره له یارانی په یغه مبه ری خوا (د.خ) که وا فه رموو یه تی : لا تقوم الساعه حتی تقاتلوا قوما ینعلون الشعر و هم البارزة واته تا له گه ل قه ومیک که بارز ناویانه و پیللوی خۆیان له میو ساز ده که ن شه ر نه که ین، په سلان نایته پیشه وه.² باشتین گیوه لای خه لکی هۆرامانه .

4- چیخ یان چیت : بریتیه له تهرکه ی قامیش و ده زویک که له میوی بزنه و هه ندیک جاریش له په مۆه . ئەم بافه مه نیه به دهستی ژنان ده چینرپته وه و جگه له رازاندنی ره شمال، بۆ دابه شکردنی لامهردان و لا ژنان له ره شمالیش به کاری ده بن. رهنگه بۆ هه ندیک که س ئەم بافه مه نیه شتیکی ئاسائی و ته نانه ت بئی بایخ بیئت که شایانی تاقی و لیکۆلینه وه ش نه بیئت به لام به باوه پری من ئەم بافه مه نیه له ریژی یه کم بافه مه نیه کانی کورد بووه و له سه رده می خۆی له پیویسته کانی که ل و په لی مالان بووه . جۆراوجۆری ئەم بافه مه نیه به نیسه ته تی مه وج و گلیم و

1- هگمتانه تا همدان، غلامحسین قراگوزلو، چاپ اول، انتشارات اقبال، ص 34-35

2- اوضاع سیاسی اجتماعی تاریخی ایل بارزان، محمدعلی سلطانی، انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، 1383، ص 43. رفرنس عزیزالله صفا، ص 144

گیوه ئەگه‌یینت که چیخ له سه‌رده‌می خۆی بافه‌مه‌نیکی به نرخ بووه . ته‌په‌ک، سوهمه‌ئ، ئاسی، به‌شمشیره، پانجی، په‌رقلا، ته‌رکانی، ئەسپه‌ر، سیه‌تۆل، گاز، گۆل قوتگه، له‌که و به‌رمال چهند نه‌وع له ئەنواعی ئەم بافه‌مه‌نیه‌یه .

5 - چه‌قۆ: ئەم ده‌سکاره به تایبه‌ت له شاری کردنی رۆژئاوا ساز ده‌کریت باشتیرین چه‌قۆ و شه‌مشیر کالانی پی ده‌لین که له پیشو له کردن دورست کراوه .

6 - سیه‌مال یا ره‌شمال : که‌ره‌سته‌ی سه‌ره‌کی ئەم بافه‌مه‌نیه‌ میوی بزنه که به ده‌ستی ژنان ده‌چینریت. هه‌ر له‌ته‌ی ره‌شمال ده‌واری پی ده‌لین و پانای هه‌ر ده‌وار 50 تا 70 سانتی‌متر و دریژی 7 تا 12 متره . هه‌ر ره‌شمال بریتیه له هه‌شت تا دووانزه ده‌وار. هۆی به کار هیئانی میوی بزنی بو ره‌شمال ئەوه‌یه که سه‌رما و گه‌رما و ئاو کاریگه‌ری له سه‌ریدا نییه .

7 - نه‌و: که‌ره‌سته‌ی ئەم ژیرپه‌خه‌ره خوری و به‌رگنه که له جیاتی چینه‌وه و بافین، له تۆتۆی چه‌لاک دانه‌نین و ئەیکوتن. چه‌لاک ئامرازی ساز کردنی نه‌وه که بریتیه له چیت و چۆیکی ئەستور که به‌رگنه‌که ده‌وای ئەوه‌ی که به که‌فاوی سابوون ته‌ر کرا له سه‌ر چیته‌که پان ده‌که‌نه‌وه و چیته‌که له ده‌وری چۆه ئەستور که ئەپین و خولی ده‌ده‌ن. ره‌نگه نه‌و له ریزی بافه‌مه‌نیه‌کان نه‌بیت. ئەم شیوه‌ی سازکردنه بو کلاو، قلائقوو، که‌په‌نه‌ک، فه‌ره‌نجی و کۆله‌بال وه‌ک یه‌که .

ئوه‌ی که پۆیسته بلین ئەمه‌یه که هه‌مووی ئەم بافه‌مه‌نیانه به ده‌ستی ژنانی کورد ساز ده‌کریت و زه‌وق و هونه‌ر و خه‌م و خه‌فت و شایی خۆیان تیا ده‌نویین که خۆی ئەتوانیت باه‌تیکی لیکۆلینه‌وه‌ئی بیت .

8- ته مۆره سازی : ته مۆره یان ته نبوور که سازی نائینی لای یارسانه و میژووی دوور و دریزی ههیه و لای خه لکی یارسان پیرۆزه و ته نانه ت نه گهر که سیک له شی ناپاک بیت حه قی نییه دهستی لی بداته وه . باشتیرین چیو بۆ ساز کردنی ته نبوور، چیوی داری توو و گوێزه که له پاییزان نه بیرن و ماوهی شهش مانگ یان زیاتر له ئاوی ده ناخینن و دووایی نه تاشن و شیوهی ته نبووری پی ددهن . به ناویانگترین ته نبوورسازی ئه م ده قهره مامۆستا (ئه سه دولا یان ئه سه یلا)یه که دانیشتووی شاری گاواره ی گۆرانه . سه باره ت به ته نبوور به پی به لگه نامه میژووئییه کان پیشینه ی 6000 سالی ههیه و یه کیک له م به لگه نامه ته ندیسی سی که سی ته نبوور ژهنه که له (شووشی دانیا) له باشووری ئیران و پارێزگای خووزستان دهست که وتوه . ههروهها به رد نووسراوه ی (تیه منی یونس) و (کیون جیک) له قهراخی شاری مووسله که کۆنینه ناسان میژووی له نیوان پینچ تا ههوت ههزار سالی بۆ دابین کردنه . میژوونوسان ده لئین :
 ره چه له کی ئه م سازه ده گه رپته وه به قهومی لووت.¹

ئەمڕۆی کرماشان

جەماوەری پارێزگای کرماشان لە دوو ملوین تێپەر ئەبێت کە بە پێ ئەم نامارە 9/5 لە سەدی جەماوەری ئێران لە خۆ ئەگرێتەو. لە کۆپلەهێ ئەم جەماوەرە 26/47 لە سەدیان لە بەشی کشت و کال، 22/4 لە بەشی سناعات، و بەشی ھەرەزۆریان کە 50 لە سەد ئەبێت لە بەشی خزمەتگوزاری خەریکن.¹ ئەم پارێزگایە وەک دژیکی ئەستور و سەرپەرزی لە سالاکانی شەپری ئێران و عێراق بەرخوهدانیکی ئەوتوی کرد و لە رێ سەرپەرزی خۆی و نیشتمان 9500 شەھید و 17000 گیانباز و 2000 ھزار ئەسیر پیشکەشی ولات کرد.² جگە لەوانە لە سەردەمی شەپری ئێران و عێراق شارەکانی قەسری شیرین و سەرپیلێ زەھاو و نەفت‌شا و سوومار و گیەلانی رۆژئاوا بە گشتی کاول بوو و چوولکرا و شارەکانی کردی رۆژئاوا و ئیسلاامئابادی رۆژئاوا و خۆدی شاری کرماشان بە تەواوی لە بەر تووپ و فیشەکی رژیمی بەعسەو بوو و دووجار وەک شاری تەواو وێران لە قەلەم دراو و سوپای داگیرکەر شارەکانی قەسر و سەرپیلێ و گیەلان و نەفت‌شا و سوومار بە گشتی لە ژێر دەسەلاتی بوو کە بە تاییەت شاری گیەلان بە دەستی خەلکی کەلھور رزگار کرا کە بوو من وەک دانیشتووئیکی ئەم پارێزگایە جی شانازی بوو و سەری ریز و خۆرمەت بۆیان دا ئەنیم.

1- رۆزنامە ی آوای کرمانشاھ، 1388، ص 2

2- رۆزنامە ی آوای کرمانشاھ، 1384، ص 5

ئارقن ئاوا

ئەوھى كە راستى بېت ئەم كىتپە لە پلەي يەكم بابەتئىك سەبارەت بە شارەكەي خۆم بوو و ئەگەر تېروانىنى گوندەكانى ئەم شارە بىكەين؛ تۆزئىك زانىارىي زياترە و پىداچۆنەوھەكەش باشتەر لە بەر ئەويكە خۆم دانىشتووى ئەم شارەم و زۆرىي لىكۆلئىنەوھەكانم لە دەقەرى ئەم شارە بووھ و ھاتوچووم لەم دەقەرە بەردەوام بووھ بۆيە باشتەر لە سەر گوندەكان و شوئىنە ميژوئيەكان دوامە ھەرچەندەكە ئەوئىش بابەتئىكى تەواو نىيە. بەلام وھك پئويستىك ناوى ئەوداوىي گوندەكانى كرماشانىش خستەم پاشكۆي ئەم كىتپە كە ھىوادارم كەسانى تر بابەتەكانى گوندەكەيان تەواو بىكەن و ئەگەر ويستيان بۆم بنئىرن تا لە داھاتو كىتپىكى بە نرختەر و باشتەر پئىشكەشى خوئىنەران بىرئىت. بە پئويست دەزانم ئەوھش دووپات كەمەوھ كە ئەم نووسراوھىيە ميژووى سياسى و كۆمەلايەتى و ئەرزناسى و ... نىيە كە سەر كەمە نئو ناوھندى ئەسناد و دەيان نەسەكى سالانى پئىشوو دەرئىنم و زۆرىي كىتپەكە نەسەك و نەسەق بېت كە فلانە خان ئەسپەكەي لە كوئى قاچى شكا و فلانە بەگزاھە بووھ ميرنشيني فلانە گوند و فلانەكەس چۆن شەمشىرەكەي لە كەمەرى داھەسا. من ئەم بابەتەنە بە كارى تۆزئىنەوھە نازانم و لە سەر ئەم باوھپەم كە تا لىكۆلئىنەر بە پئى خۆي و بە چاؤ و گوئى خۆي نەبىنئىت و نەبىستئىت و بۆچۆنى خۆي

نەدرکیئیت ناتوانین ناوی لیکۆلینەوه له سەر بابەتەکه‌یدا بنووسین. بۆ من ئەوەندە گرینگ نییه فلانە خان جل و بەرگی چلۆن بوو، بەلام بۆم زۆر گرینگە که فلانە گوند ئاسەواری میژووئی تیاپە و دەبیت چاودیتری بکریت، شیوەزارەکه‌ی چۆنە یان بۆ ناوەکه‌ی ئەوێه و له چی دەچیت، چۆنکه ئەمە میراتی باو و باپیران و میژووی منە نەک خان و خانزایە. خان و بەگەکان دین و ئەپوان بەلام گوندەکه و شارەکه هەر ئەمینیتەوه. بۆ من زۆر گرینگە که ئافەتیک که تووشی لورستان بووه بەپۆکی شارەکه‌ی من و ئەو دووایی شارەکان نەگریتەوه و خەلک بزانیت که کییه و هەلسوکەوتی چۆنە، زمان و ئەدەبیاتەکه‌ی چ تاییه‌تمەندیکی ههیه، که‌رەستە‌ی زمان و فەرھەنگ و فولکلوری چیه، شوینی له دایک بوونی چ تاییه‌تمەندیکی ههیه، که تیگە‌یشت مەملانی هەر بۆچۆنی داگیرکەرانه دەکات و پارێزەری هەموو داشته‌مەنیەکانی خۆیه و مل که چ ناکا.

ئیسلام‌ئابادی رۆژئاوا له پینجاویپینج کیلومتری باشووری رۆژئاوای کرماشان و سی کیلومتری رۆژھەلاتی شاری کرد و چل و پینج کیلومتری باکووری رۆژھەلاتی گیەلانی رۆژئاوا دامەزراوه و دووای خۆدی شاری کرماشان، دووھەمین شاری گەورە‌ی پارێزگای کرماشانە چ له بوواری پانتائی و چ له بوواری جەماوەرەو. زۆرینە‌ی جەماوەرە‌ی ئەم شارە به زاراوہ‌ی که‌لھوری لیدوانە دەکەن و سەر به ئائینی شیعە‌ی ئەسناعە‌شەریه و جەماوەرێک له یارسانیش تیاپە. به گشتی له سەر بابەتی ئائینی‌وه، ئائینی شیعە سەرەکی و یارسان له پلە‌ی دووھەم دایه و سونی له‌م دەقەرەدا هەر نییه. ئەم شارە بۆخۆی برا گەورە‌یکه که شار و شارۆچکە‌کانی‌تر له ژێر سیبەری دایه. له‌م بارە‌ی‌وه شارە‌کانی کردنی رۆژئاوا و گاواره و رۆژاو و هەمەیل و مایەشت له ژێری دەسەلاتی ئیداریی ئیسلام‌ئابادە. به‌ نیسبەتی شارە‌کانی دیکە‌ی کرماشان چەندە‌ها ناو

ئال و گۆپ کردووو که هەر کام له وانه له سهردهمیک و له پیناوی رووداویک بووه وهک ئارقن ئاوا، مه نله ږی، باوه ند پووږ، شاباد و ئیسلام ئاوا.

ئارقن ئاوا: به پئ هه ندیک زانیاری که له م دووائیه باس لیکراوه روون بووه ته وه که ئارقن ئاوا هیچ په یوه ندیکی به هارقن ئاواوه نییه و میژووی ئارقن ئاوا له گه ل هارقن ئاوا زۆر جیاوازه. ئارقن نازناوی سهرداریکی مادی به ناوی سولوسونوو یان ئولوسونوو بووه که دهسه لاتداری ئه م دهقه ره بووه و خیرا دهست به ئاوه دانی و بنیات نانه وهی شاره ستانیته کردووو و به م بۆنه وه پئ وه تنه ئارقن ئاوا واته ئه و شوینه ی که ئارقن ئاوه دانی کردووو. بابه تیکی ئاوه ها سه باره ت به شاری پاوه ش هیه که ئه گه ږیته وه بۆ سه رده می ساسانییه کان که له کتیبه که ئاماژه ی پئ کراوه. هه ندیک له نووسه ران ده لئین که هارقن ئاوا ئه گه ږیته وه بۆ سه رده می هارۆنه ږه شیدی عه باسی و له سه رده می ئه ودا ئه م شوینه ئاوه دانی په ږه ی سه ندووو و به م بۆنه وه هارۆن ئاوا دورسته تره و ده لئین ده یشت ۆ زۆږی که له پازه د کیلومتری رۆژه لاتی ئارقن ئاوایه، خه لاتی زۆبه یده خاتوون خیزانی هارۆنه ږشید بووه و رهنکه لیږه خاوه ن ده سه لات بووه و به م بۆنه وه ناوی هارقن ئاوا ی له سه ری سه پاندووو. ده شتی زۆږی شوینه واریکی زۆر سارد وشاخاوییه و خه لک ده لئین که وه رگیږانیکی هاوتایی له سیبری له رووسیایه. بۆ روون بوونه وه ی ئه م باسه ئه شی بچینه سه ر مۆرفولوژی زۆږی و ئه وه ی که ئایا ملکی تایبه تی زۆبه یده بووه یان نه؟ بۆخۆم زۆر هه ولم دا که به لگه نامه یه ک بخره مه پاشکۆی ئه م وتاره به لام شتیک دهستم نه که وت. به باوه ږی من زۆږی له وشه ی زیږه و زیږه و زوږه و زه واره به مانای کۆ و ته پۆلکه وه رگیږ بووه و هۆکاری سارد بوونی ئه م مه لبه نده هه بوونی کۆه و باوه ږ ناکه م په یوه ندیکی به زۆبه یده خاتوونه وه ببیت و هه روه ها به نیسه ته ی ئارقن ئاوا به پئ شوینه واره

میژووئییکانی ئەم شارە و بە تایبەت چیپاگاوانە کە هی سەردەمی گووتیەکانە و زیاتر لە هەشت هەزار ساڵ میژووی هەیه بۆچۆنی دووھەم کە سەبارەت بە ھارۆنەپەشیدی عەباسیە؛ میژووئیکی راستەقینە نییە و ھەرۆھا کە لە لاپەرەکانی پێشوو وەتمان ھەول دراوہ کە زۆرینە ی بابەتە میژووئییکان پەیوەند بەریتتە عەرەبەوہ .

مەنلەپۆی : ئەم ناوہش لە نیو خەلک زۆر باوہ و تا ئەم دوواییە چ بە گەمە و گالە و چ بە راست لە سەر ناوی ئەم شارە بووہ . مەنلەپۆ واتە مەنەلیپۆ یان ریگەیی مەنەلی . بە پێ ھەندیک شوین کە وەک زەنجیرە لە دوی یەکتەران ھاتووہ ئەم ناوہ ئەگەر پێتەوہ سەردەمی زۆر کۆن کە کاروانیەکان لە شوینگەلیکی تایبەت باریان خستووہ و شوینی ھەسانەوہ بووہ و بە باوہپۆی من تایبەت بە ئارقونئاوا نییە بەلکۆ جوغرافیاییکی گشتی دەگریتەوہ کە وا دیارە دوو شار لەم ناوہ ئەرکیان قورستەر کە بریتتە لە ئارقونئاوا و مەنەلی . لە ناوہی ئەم دوو شارە شارگەلی کردن و سەرپیل و گیەلان و قەسر دامەزراوہ و سەیرە کە ئەم ناوہ لە سەر ئەواندا نییە بەلام شوینگەلیک بە ناوی ھیل لە دەقەرە ئەم شارانە ھەیه کە ئەتوانیت ناسنامە ی ئەم ریگە ی تایبەتیە بیت کە لە کتیبەکە ئاماژە بیان کراوہ . ئەوہی کە باوہپۆی خۆم بیت ئەمەیه کە شاری مەنەلی سەردەمییک لە ئەو پەپۆی گەشەکردن بووہ کە ناوہکە ی لەم دەقەرە بەربلاو بووہ . ئەوہی کە راستی بیت ناوی کۆنی ئارقونئاوا ھەر مەنەلی بووہ کە لە وشە ی (مانالی، مانایی، مادی) وەرگێر بووہ (ناوی شاباد لە پێشوو مەنەلی بووہ، ئەم ناوہ ئەگەر پێتەوہ بۆ سەردەمی ماد ھەتا ساسانیەکان . دووای ھاتنی ئیسلام ئەم شارە بە بۆنە ی ھاتنی سەرداریکی عەرەب بەم شارە و ئاوەدان کردنەوی، ھارون ئاباد ناو نرا و لە ساڵی 1309 ھەتاوی بووہ شاہ ئابادی

غەرب¹) بە پێ ئەم راپۆرتە و دیاردەکانی تر مەنەلی بریتی بوو لە جوغرافیایەک کە لە مادیدەشتەوه دەست پیکردوو و هەتا شاری مەنەلی لە عێراق درێژەیی هەبوو.

باوەندپوو: ئەم ناوە بۆ ماوەی دوو ساڵ لە سەر ئارقون ئاوا داسەپاوە کە بۆ خۆی میژووئیکی هەیه. لە ساڵەکانی دووایی دەسەلاتداری قەجەرەکان ئەو کاتە کە ئەحمەدشاه شای ئێران بوو، رەزاشای پەهلەوی کە کۆتایی بە دەسەلاتداری قەجەرەکان دا و ئەحمەدشای لە ئێران شاربەدەر کرد، هیندیک لە ژنانی حەرەمسەرای قەجەرەکان لە کوردانی ئەردەلان و جاف و کەلھور بوون کە بە شیوەیەکی نالەبار گەرانەو بۆ مەلبەندی خۆیان و گەلی کەلھور بە نێسبەتی ئەم کارە لە سیستەمی پەهلەوی تۆرە بوون و ئەو کاتە کە رەزاشاه ئەحمەدشای قەجەر لە قەسری شیرین بۆ بەغا بەرپۆه کرد، سەرەک عەشیرەتەکان و گەورە پیاوانی کەلھور بپاریان دەرپەری کە رەزاشاه لە ناو بیەن و لە گەرانەوی ئەو لە سەر ریگە ئارقون ئاوا بەرەو کرماشان گەماورۆی بدن و بیکۆژن. لەم بەینەدا کەسیک بە ناوی (ئەزەمی) راپۆرتی ئەم پیلانە داوێ رەزاشاه و ئەویش لە ریگە لادا و لە ریگە سنجاووییەوه گەراوێتە کرماشان و دووایی تۆلەیی خۆی لە عەشیرەتی کەلھور کیشا و بۆ ئەم خۆش خزمەتیەیی ئەزەمی، دەسەلاتداری مەلبەندی کەلھوری پێدا و نازناوی باوەند پووپی پێ بەخشی. رەزاشاه خۆی لە بنەمالەیی باوەند سەر بە سەوادکوه و تالەقانه و باوەندپوو واتە پووپی باوەند یان لە تۆرەمەیی باوەند.

شایاد : شایاد یان شاه‌ئاباد لە ساڵی 1309 هەتاوی لە سەر ئارقون ئاوا

1- دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص 408

داسه‌پاوه که مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که شاه (ره‌زاشاه) ئه‌م ده‌قه‌ره‌ی ئاباد کردووه .
 ئیسلام‌ئاوا : ئیسلام‌ئاوا یان ئیسلام‌ئاباد ناوی دووایی ئه‌م شاره‌یه که دووایی
 شوێشی ئیسلامی ئێران (به‌فرانباری 1357 هه‌تاوی) له سه‌ر ئه‌م شاره
 داسه‌پاوه و هه‌شتا به‌رده‌وامه .

ئه‌م شاره له سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌کان و به‌ تاییه‌ت شاعه‌باس، گه‌شه‌ی کردووه
 و به‌ ده‌ستووری ئه‌و کاره‌وانسه‌رایه‌ک له‌م شاره ساز کرا تا‌کوو ریپواران و
 زه‌واری که‌ربه‌لا و نه‌جه‌ف تیا به‌سه‌ینه‌وه (ئه‌م کاره‌وانسه‌رایه و چیا که‌زازی
 ئیسته وێران بووه و شوینی سراوه‌ته‌وه به‌لام شوینی ئه‌م دوو جیگه‌یه هه‌ر له
 مه‌یانی شه‌هید هه‌یدایه‌تی ئیسته ده‌ستپیکراوه و هه‌تا گۆرستانی کۆن که
 ئیسته بووه‌ته باخچه‌یکی گه‌شتی له پال خویندنگای ئازاد، دره‌ژه‌ی هه‌بووه)
 به‌شه‌کانی ئه‌م شاره بۆخۆی پێشنه‌ی میژووئیان هه‌یه بۆ نمونه شاری ئیسته‌ی
 مادیده‌شت که به‌ نیشای به‌ناوبانگ بووه شوینی به‌خێو کردنی ئه‌سپی شه‌ر
 کردن بووه .(نیشای له قه‌راخی کرماشان و مادیده‌شتی ئیسته بووه که له‌به‌ر
 له‌وه‌رگه وکه‌ش و هه‌وای باش، ناوه‌ندیک بۆ به‌خێو کردنی ئه‌سپ له سه‌رده‌می
 کۆن بووه . به‌ باوه‌ری من نیشای هه‌ر وشه‌ی نیشتمانه . له سال‌نامه‌کانی ئه‌م
 سه‌رده‌مه له شاریک به‌ ناوی ئلی‌پی ناو براوه که هه‌ندیک له میژوونوسان ئه‌م
 شاره له قه‌راخی کرماشانی ئیسته له قه‌له‌م دانه ... له رووداوی دارپۆخانی
 نه‌ینه‌وا و تی‌کچوونی ده‌وله‌تی ئاشوور به‌ ده‌ستی پاشای ماد (هوه‌خشه‌ته‌ره)
 هۆکاری زال بوون و پیروژ بوون، هه‌بوونی ئه‌سپی به‌ قه‌وه‌ت و کارای سوپای
 ماد بوو که له نیشای به‌خێو کرا بوون.¹

ده‌وری دووه‌می گه‌شه‌کردنی ئه‌م شاره له سه‌رده‌می په‌هلوی بووه که بۆ

1- دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص 397

خوي جي باسه . له م سهردهمه ئارقن ئاوا وهڪوو ناوهنديکي عهسڪهري چاو لي ڪراوه و دوو زاخه ي ته قه م نبي گه وره تيا دورست بوو که يه کيکيان له خودي پادگاني سهره کي شار و نهوي تر له کيوه کاني گوندي زه وار هڪويه دامه زراوه و به هوي ساز بووني ئه م دوو زاخه ي ته قه م نيه وپادگاني عهسڪهري، هه نديک ڪه رسته ي ته کنٽولوڙيا و سه ناعاتي سهردهم له م شار ه جيگير بوو که نه وپيش ته نيا بڻ سهر گه رمي و ئاسايشي هيڙه عهسڪه ريه کاني دهره وه ي ڪورد بوو که له شارگه لي باڪووري و ناوهندي ئيران هاتبوونه ئه م شار ه . له م سالانه ڪارخانه ي قه ندي گه وره ي تيا ساز بوو که له ڙير چاوڊيري هيڙي عهسڪهري بوو هه روه ها له م سهردهمه ئارقن ئاوا که ئيسته ناوه که ي گوراوه ته شاپاد بووه خاوهني باند ي فرڳه خانه و ئستاديومي وه رزشي و دوو سينه ماي گه وره و سيلوي گه نم و جوئ و فه رمانداري و دادوه رخانه و شارداري و مه کتوخانه و دانشسره را و ريگه ي قيلتاوي و ... که نه توانين له م سهردهمه به م لاهه ناوي شار له سهر ئه م شوينه دابنه ين .

شوئینه‌واره میژووئییه‌کان

شاری ئارقون‌ئاوا له ناوه‌ندی کۆپله‌یه‌ک له ئاسه‌واره میژووئییه‌کان دامه‌زراوه و سه‌یره‌ته‌نیا یه‌ک شوئین به‌ ناوی ئاسه‌واری نه‌ته‌وه‌ئی ناوونوسی بووه‌ که ئه‌وه‌ش چیاگاوانه‌یه‌ که بۆخۆی میژووئیکی دوور و درێژی هه‌یه‌ .

شاری ئارقون‌ئاوا له‌ ناوه‌ی دوو زهنجیره‌ کئوی باکوور و باشوور دامه‌زراوه‌ که درێژه‌یان رۆژه‌لات به‌ره‌و رۆژئاوایه‌ و به‌شی باشووری یان لانسار شاخاوی و لیڤه‌واره‌ و به‌شی باکووری یان خۆره‌تاو به‌ نېسه‌ته‌ی باشوور رووت‌تره‌ .

بۆ باش تیگه‌یشتن له‌ وتاره‌که‌، پێداچۆنه‌وه‌که‌مان له‌ دوو به‌شی باکووری و باشووری به‌رپۆه‌ ئه‌به‌ین که‌ تیا ئاسه‌واره‌کانی به‌شی باکووری ئارقون‌ئاوا و به‌شی باشووری ئه‌م شاره‌ ئاماژه‌ی پێ ده‌که‌ین .

به‌شی باکووری ئارقون‌ئاوا

له‌ ده‌قه‌ری خۆدی شاری ئارقون‌ئاوا له‌ به‌شی باکووره‌وه‌ کئوی قوته‌مای یان کئوی ماد دامه‌زراوه‌ که‌ بلێندترین کئوی ئه‌م ده‌قه‌ریه‌ و رێک له‌ سه‌ر به‌رزایی ئه‌م کئوه‌ ئاسه‌واری قه‌لاییکی ته‌سیاری دیارده‌یه‌ که‌ هه‌موو ئه‌م ده‌قه‌ره‌ له‌ ژێر سیبه‌ری دایه‌ . له‌ خوارۆی قوته‌مای و له‌ قه‌راخی زه‌وی کشت و کالی ئه‌م ده‌قه‌ره‌ گۆری به‌ردینیک هه‌یه‌ که‌ له‌ گۆره‌کانی سه‌رده‌می گوتیه‌کان ده‌چیت که‌ به‌ داخه‌وه‌ شکاوه‌ . له‌ رۆژئاوای قوته‌مای زهنجیره‌ چیایه‌ک به‌ نئوی گۆری جه‌وی دامه‌زراوه‌ که‌ درێژه‌یان باکوور به‌ره‌و باشووره‌ و له‌ سه‌ر بلێندترین

چىاي ئۇم دەقەرە ھىشتا ئاسەوارى قەلایەك دياردەيە . لە پشتى ئۇم قەلایە بەرەو گوندى ئەرکەوازی، گوورپی جەوى دامەزراوہ کہ بوخۇى شوینەوارى شارسنانیەتیک بووہ و چەندەھا گوورپی گەورى لەویدایە کہ بەشیک لى خارەت بووہ . وشەى جەوى کورتکراوہى گەورىیە . لە باشوورى ئۇم قەلایە بە فاسلەى يەك کیلوومتر ھەر لە سەر ئاسۇى چیاکەوہ، گوورپی سەردارىک بوو کہ لە سەردەمى دەسەلاتدارى پەھلەوى (بەر لە شوپشى ئیسلاىى ئیران) خارەت کرا کہ بە نیشانى گۆزەى ھەلکناپاوە لە سەر بەرد دەس نیشان کرا بوو . لە باکوورى ئۇم قەلایە بەرەو ریگەى گوندى چیازەرد بە فاسلەى ھەشت کیلوو متر، ئەشکەوتیک ھەيە کہ ئاسەوارى ژيانەوہ تیا دياردەيە و ئیسقانى ئینسان و گیانلەبەرى جۇراجۇر تیايە .

لە رۆژھەلاتى قوتەماى بە فاسلەى ھەشت کیلوومتر، لە سەر لووتکەى کۆيک کہ دريژەى بەرەو ناوخۇى شارەکەيە و ریک بەرانبەرى چیاگاوانەيە، شوینتیک بە ناوى عەباسەلىيە کہ ھەر لە ميژەوہ بينائىكى لەوئى بوو کہ لە سالانى پيشوو تازە کرايەوہ . سەبارەت بە عەباسەلى خەلک دەلین کہ شوینی ھەسانەوہى ئىمام رەزايە (د.خ) ئەو کاتە کہ لە سەردەمى ئەمىن خەلیفەى عەباسى بەرەو مەرئ (شارى مەشھەدى ئیستە) چووہ و عەباس ناویک خواردەمەنى بۇ تەرخان کردوہ . ئەوہى کہ راستیە و بەلگەنامەى ميژوونئىي ھەيە ریگەى چوونەوہى ئىمام رەزا (د.خ) لە باشوورى ئیرانەوہ بووہ و قەت لەم دەقەرە نەبووہ . بە باوہرپی من شوینی ئیستای عەباسەلى گوورپی سەردارىک بووہ کہ دەقاودەق لە گوورپی جەوى دەچیت چۆنکہ لە سەر بەردەکانى ئۇم شوینەش، گۆزەى ھەلکناپاوە لە سەر بەرد دياردەيە و ھىشتاش ھەيەتى .

لە رۆژھەلاتى عەباسەلى و لە دريژەى ئۇم زەنجیرە چیايە و ھەر بە فاسلەى

هه‌شت کیلومتر و له رۆژئاوای گوندی بهیره‌ی، شوینیک به ناوی ئیمام عه‌لی ئەکبه‌ر دامه‌زراوه که خه‌لک وه‌کوو شوینیکی پیروژ چاو لێده‌که‌ن و ده‌لێن که ئەگه‌ر ئاژه‌ل و مه‌ر و مالات تووشی نه‌خۆشی شیربردی¹ ببیت، هه‌وت جار له ده‌وریدا بخولیته‌وه باش ئەبیته‌وه. ئەم شوینه‌ش بیناکه‌ی تازه‌کراوه‌ته‌وه. یه‌ک شت بۆ من سه‌یره؛ دوو که‌س که پێویست نییه ناویان بنووسم هه‌لۆیستیان ئەوه بوو که عه‌باسعه‌لی و ئیمام عه‌لی ئەکبه‌ر هاتوونه‌ته خه‌ویانا و پیاو وه‌توونه که بیناکه‌مان تازه که‌روه‌وه تا داخوایه‌کانتان به‌راوه‌رده بکه‌ین!!...

له رۆژه‌لاتی ئیمام عه‌لی ئەکبه‌ر و پشتی گوندی بهیره‌ی و هه‌ر له سه‌ر ئەم زه‌نجیره کێوه، شوینیک بوو که نه‌خشی مانگ و ئەستیره له سه‌ر به‌رد هه‌لکێرا بوو که خه‌زینه‌ی سه‌رده‌می ئەشکانیه‌کان بوو و خاره‌ت کرا. له کتییی تاریخ ایران له به‌شیک که سه‌باره‌ت به‌ میه‌ردادی دووه‌م (91-123 م. ک) و دژایه‌تی له گه‌ل یونانیه‌کان و لابردنی ته‌ندیسه‌کانی ئەوان له سه‌ر سکه‌کان ده‌نووسیت (ده‌سنوسه ئارامیه‌کان که جار جارێک خۆناندیان هه‌یه و به‌شیک له‌وانه به‌ ته‌ندیسێ تازه وه‌کوو ئەستیره و مانگ له سه‌ر سکه‌کان هه‌لکێراوه)²

له دریه‌ی باکووری رۆژه‌لاتی شاری ئارۆن‌ئاوا قه‌لای شیان دامه‌زراوه که به‌ گشتی، خۆدی شیان و ده‌قه‌ری ئەم قه‌لایه شوینه‌واری میژوئییه و له کتیه‌که ئاماژه پیاو کراوه. له باکووری قوته‌مای و خۆدی شاری ئارۆن‌ئاوا، مه‌لێه‌ندی گۆران ده‌ستپێده‌کا که له گوندی له‌په‌ینی هه‌تا گورپ‌گاوه‌رز له گاواره، وه‌کوو

1- شیربردی : نه‌خۆشی ئاژه‌ل و مه‌ر و مالاته که گوانی ئەوانه ئەستورر ئەبیت و له کوتاییش ئەپانکوژیت.

2- تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم - قسمت اول، چاپ دوم 1380 گردآورنده احسان یار شاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 31

ئارقن ئاوا له باکوور و باشووره وه شوینه واری میژووئی ههیه. له رۆژئاوای گوندی له پهبینی و ریک له قهراخی ئەم گونده له کاتی رینگهوبان سازی، ئەشکهوتیکی ژیرزه مینی نه مایان بوو که به گویرهی خه لک و ئەوهی که خۆم چووم پراوپر له زیو و زیو بوو.

له رۆژئاوای له پهبینی به رهو گوندی به پهبه سیه لئ شوینه واری گوورستانی گوری دیاردهیه و ههر له سهر ئەم دریزهیه به رهو رۆژئاوا و باشووری گوندی چهفته دوو شوینه واری میژووئییه که به کییک گوورده خمه ییکی گه وریه و له باشووری ئەم گوور ده خمهیه له قهراخی کیوه کانی به شی باشوور، گوورستانیکی گشتی هی سهردهمی گه وریه کان دیاردهیه.

له رۆژئاوای گوندی چهفته و ههر به م دریزهیه، گوندی قه لای به رزه دامه زراوه که له رووی رۆمه ته وه له چیاگاوانه ده چیت و به باوه پری من قه لای ده سه لاتداری و شوینه واریکی تایبهت به گووتیه کان بووه. له باکووری قه لای به رزه، گوندی خه ل خاوه گهیه که دوو شوینه واری میژووئی تایه که نه خشی هه لکنراوهی قاچ و پئ ئینسان و ئەسپیک له سهر به رده که به سوم دولدول به ناوبانگه و لای خه لک شوینی پیروزه و ده لئین ئەمه شوینی پئ ئیمامعه لی (د.خ) و ئەسپه که ی به ناوی دولدوله. راستیه که ی وایه که ئەمه خه زینه ی سهردهمی سلوکیه کانه که به م نیشانه، دهس نیشان کراوه که به داخه وه خارته بووه. له باشووری سوم دولدول له م گونده و له سهر ئاسۆی کیوه که شوینیک به ناوی مسه فاداوان ههیه (یه کییک له یاره کانی سان سه ها که) که گلکۆیکی به ردینهیه و لای خه لک شوینیکی پیروزه. به باوه پری من شیوهی ساز کردنی گووری به ردین ئەگه پیتته وه بۆ سهردهمی گووتیه کان و ئەم گووره هی گووتیه کان بووه که به داخه وه ئەویش خارته بووه.

له دریزه ی رۆژئاوای قه لای به رزه و له رۆژه لاتی گوندی سیمانی، شوینیک به

ناوی میله‌گه هه‌یه که یه‌کیک له میله‌کانی گه‌لییره که به‌شیک لی خارهت بووه و هه‌روه‌ها له باشووری میله‌گه و نیو کێوه‌کانی سه‌ر به باشووری ئەم ده‌قه‌ره دوو گۆرستانی گه‌وری هه‌یه که یه‌کیکیان خارهت بووه .

له رۆژئاوای میله‌گه و له قه‌راخی گوندی سیمانی، ته‌پۆلکه‌یه‌ک هه‌یه که له کاتی رینگه‌وبان سازی سه‌ری باز بوو و ده‌یان گۆزه‌ی گه‌وره که جنازه‌ی ئینسان به شیوه‌ی راوه‌ستاو تیا بوو، که‌وته ده‌ره‌وه . ئەم شیوه‌ی خاک سپاردنه‌ی هه‌سه‌رده‌می ئەخمینیه‌کانه و له شوینگه‌لی‌تر وه‌کوو شیان و قه‌لای هه‌ره‌سه‌م‌بیش ده‌ست که‌وتوووه .

له باشووری گوندی سیمانی، گوندی چنگوو‌پ دامه‌زراوه که له رۆژئاوای ئەم گونده و له قه‌راخی خانوو‌ه‌کان له کاتی رینگه‌وبان سازی ده‌خمه‌یه‌ک ده‌ریاز بوو که پراوپر که زیو و زیو بوو. چنگوو‌پ گۆردراوی چل‌گوو‌په و خه‌لکی ئەم ده‌قه‌ره ئەگێرنه‌وه که گلکۆی چل یار له نائینی یارسان له‌م ده‌قه‌ره‌دایه .

له باشووری گوندی سیمانی و له رۆژه‌لاتی گوندی چنار و ریک له قه‌راخی خانوو‌ه‌کان، شوینیکی پیروژ هه‌یه که به مه‌سه‌فاداوان به‌ناوبانگه و خه‌لک ده‌لین شوینی په‌نجه‌ی هه‌لکناو له رووی به‌رد له‌ویه (خۆم که چووومه ئەم شوینه شتیکی ئاوام نه‌دی به‌لام خه‌لک ده‌لین له سه‌ر ئەم گلکۆه بووه) ئەم گلکۆه کانیایکی گه‌وره له پال ده‌ستیه که ئاوی خوارده‌مه‌نی ئەم گونده له‌م کانییه‌یه .

له دریه‌ی رۆژئاوای گوندی سیمانی به‌ره‌و گاواره، گوو‌پ‌گاوه‌رز دامه‌زراوه که خه‌لک ده‌لین گۆپی گووده‌رز پاشای ئەفسانه‌یه . به باوه‌ری من گوو‌پ‌گاوه‌رز گۆپی به کۆمه‌لی گه‌وریه‌کانه و ده‌قه‌ری گاواره هه‌تا مه‌پخامووش، به گشتی شوینه‌واری گه‌وریه‌کان یان زه‌رده‌شتیه‌کانه .

له دریه‌ی رۆژئاوا له به‌شی باکووری قوته‌مای و گوو‌پی جه‌وی به‌ره‌و شاری

کردی رۆژئاوا، گوندی خهسره وئاوايه که له رۆژه لاتی ئەم گونده و ریک له قهراخی خانووکان، شوینیکی پیروژ به ناوی مسه فاداوان ههیه که له پیشوو کانیاویک له پالی بووه. له رۆژئاوای گوندی خهسره وئاوا چهند گووپی گه وریه ههیه که خارهت بووه. له باشووری رۆژئاوای خهسره وئاوا به رهو تهنگی سمایل وهئ ئاسه واری ته مۆشه یکی دوور و دریژ دیاردهیه که ئاو بۆ قه لای سمایل وهئ و قه سری فیرووزگرد له ئاواپی فیرووزئاوا بردوووه و له کاتی ریکه و بان سازی به شیک لئ ده ریز بووه و ئەو دووایی ویران نه بووه. له دریهی رۆژئاوای خهسره وئاوا به رهو گوندی فیرووزئاوا دامه زراوه که قه سری به ناوبانگی فیرووزئاوا هی سه رده می ساسانیه کان له ویدایه.

له دریهی به شی باکوویی ئارۆن ئاوا و له رۆژئاوای گوندی خهسره وئاوا و باشووری رۆژه لاتی شاری کردی رۆژئاوا، گوندی ته له سم دامه زراوه که بۆ خۆی بورج و باروویی هه ره گه وری بووه و ریک له راسته و راستی چیاگاوانه یه که ئیسته ویران بووه و خاوهن میژووئیکی دوور و دریه و له قهراخی ئەم قه لایه شوینه واری گووپی گه وری به رفراوانه.

له رۆژئاوای گوندی ته له سم و باشووری رۆژئاوای شاری کردی، گوندی سه رمیل دامه زراوه که به کیک له میله کانی گه لیری کورده واریه و ئاسه واره کانی خارهت بووه.

له رۆژه لاتی شاری کردی، گوندی هه وش کوپی دامه زراوه که له کتیی گه شتی ریک بۆ کوردستان به وردی له سه ریدا باس کراوه.

به‌شی باشووری ئارقن‌ئاوا

له به‌شی زه‌نجیره کێوه‌کانی باشووری ئارقن‌ئاواش هه‌ندیکی شوینێه‌واری میژووئی هه‌یه که به باشی سه‌ره‌سه‌ستی نه‌کراوه. له به‌رانبه‌ری ئیمام عه‌لی ئه‌کبه‌ر و له قه‌راخی کێوه‌کانی باشووری ئارقن‌ئاوا و به‌رانبه‌ری گوندی وه‌فراوا، بینایه‌کی‌تر به ناوی بوورسووار هه‌یه که لای خه‌لک وه‌کوو شوینێکی پیروژ چاو لێده‌که‌ن و به‌سه‌ره‌اتیکی وه‌کوو عه‌باسعه‌لی و ئیمام‌عه‌لی ئه‌کبه‌ری هه‌یه.

له پشتهی بوورسووار و له گوندی زه‌واره‌کۆیه ده‌یان گووپی گه‌وری تیا‌یه. له رۆژئاوای بوورسووار و له به‌رانبه‌ری عه‌باسعه‌لی و له باشووری گوندی ئه‌میر ئاوا، شوینێک به ناوی سه‌نگه‌ری قولی هه‌یه که قه‌لایه‌کی ته‌سیاریه و پشکینینی زۆری تیا کراوه.

له رۆژئاوای سه‌نگه‌ری قولی و گوندی ئه‌میرئاوا و ریک له به‌رانبه‌ری گووپی جه‌وی، چیاقول‌خانه‌یه که به باوه‌ری من خه‌زینه‌ی نه‌ته‌وه‌ئی ئه‌و سه‌رده‌مه بوو که له سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتداری په‌هل‌وی (به‌ر له شوپشی ئیسلا‌می ئیران) بووه زاخه‌ی ته‌قه‌مه‌نی و خه‌لکان سه‌باره‌ت به خه‌زینه‌که‌ی ده‌یان چیرۆکی سه‌یر ئه‌گێرینه‌وه. قول‌خ له زاراوه‌ی کوردی که‌له‌وپی به مانای باج و خه‌راجه. له باشووری چیاقول‌خانه و باشووری رۆژئاوای گوندی ئه‌میرئاوا، شوینێک به ناوی تووه‌وشکه هه‌یه و ته‌پۆلکه‌یکی ده‌سپێژ تیا‌یه که به باوه‌ری من گوپی سه‌رداریکه.

له ناوخۆی شاری ئارقن‌ئاوا و له ناوه‌ندی ئه‌م شاره، چیاگاوانه دامه‌زراره که شوینی په‌نجه‌ی گووتیه‌کانه که به پێ به‌لگه‌نامه‌کان پانتایی ئه‌م ده‌قه‌ره زیاتر

له پازده ههزار متر بووه و ميژوى ئەگەپيټهوه بۇ پيټنج تا ههوت ههزار سال و ئەم ههموو قهلا و شوپنه وارى ميژووئى له دهقەرى ئەم چيايه دامهزراوه و بۇ خۆى ناوهندى دهسهلاتدارى شارستانيهتى گوتيهكان بووه كه له باكووره و گهيشتوته شهقامى خهسرهو (شههرستانى ئىسته) و له رۆژئاواوه مهيانى شههردارى (مهيدانى ئامم خۆمهينى ئىسته) و رۆژهلاتهوه گهيشتوته چيا كهزازى و له باشوورى رۆژئاواوه گهيشتوته چۆمى وهفرئاوا و زهنجيره چياكانى دهقەرى گوندى ئەميرئاوا كه به باوهپى من گلکۆى تاييهتى خاوهن دهسهلاتهكانى ئەم سهردهمه بووه .

چياكهزازى كه خۆى دريژهى كاروانسهراى سهردهمى سهفهوييهكانه و دوواى شوپشى ئيسلامى ئيران ويران كرا و ئىسته بووهته (بازاپى روژ) كه شوپنى كسب و كاره .

له بهشى باشوورى و له رۆژهلاتى شارى ئارقونئاوا و باكوورى گوندى تهجهر و وهناى، قهلاى ميژووئى چياخشت دامهزراوه كه به باوهپى من هى سهردهمى مادهكانه كه به داخهوه خارته بووه . له باكوورى چياخشت و ريگهى فرۆكه خانه تا قهراخى گوندى كولهجوو له رۆژهلاتى ئارقونئاوا، ههتا باشوورى گوندى قهلاى شيان، به گشتى دهيان شوپنه وارى گۆرى گهورى تيايه .

له رۆژهلاتى تهجهر، گوندى كولهجوو دامهزراوه كه له دهقەرى ئەم گونده چهندهها ئاسه وارى ميژووئى تيايه كه به داخهوه زۆربهيان خارته بووه . له ناوخۆى گوندهكه قهلايهكى ميژووئى ريك راسته و پاستى چياگاوانه دامهزراوه .

له باكوورى گوندى كولهجوو، شوپنيك به ناوى قازيوهن دامهزراوه كه لاي خهلكى ئەم دهقەره شوپنيكى پيرۆزه و رۆژانى چوارشه مه ئەچنه زيارهتى ئەم شوپنه و باوهريان وايه كه ئەگەر تووشى نهخۆشى ژان¹ باد¹ بوويت باش

ئەبیتەوہ و قازیوہن بە قازییەلقوزاتی ئیمام حسەین (د.خ) دەزانن .
 لە باشووری رۆژھەڵاتی گوندی کولەجوو و سیەسیە، گوندی چالاکەریم
 دامەزراوە کە گۆری گەورییک تیا بوو کە خارەت کرا .

لە رۆژھەڵاتی ئارۆن ئاوا و باشووری گوندی سیەسیە ئ بەگزاڤە، دەربەندیکی
 جوان و دلرڤین ھەبە بە ناوی تەنگی سنۆقە کە تاقگەیکی ھەرە جوان لەویە و
 لە قەراخی ئەم تاقگەبە ھەندیک گۆری گەوری ھەبە کە بەشیک لڤ خارەت
 بوو . ھەرەھا لە دریزە ی گوندەکانی سەر بە سیەسیە ھەندیک شوینی پیرۆز
 ھەبە کە بە حاجی حازر بەناوبانگە و بریتبە لە چەند تەپۆلکە و زیرگە کە بە
 گشتی شوینەواری میژووئیە و خارەت بوو .

لە رۆژھەڵاتی شاری ئارۆن ئاوا بە فاسلە ی بیست و پینچ کیلومەتر، گوندی
 ھەمەیل دامەزراوە کە ئیستە بۆخۆی شارۆچکەیکە و لە دەقەری ئەم
 شارۆچکەبە بە گشتی ئاسەوار و شوینەواری میژووئی پەرە کە بە داخوہ زۆر
 بەیان خارەت بوو و لیرە پڤویست نیبە دووپاتی کەینەوہ (بنوارە ھەمەیل).
 لە باشووری شاری ھەمەیل گوندەکانی وەرمل و رۆتەوہن و زافران و قولاجی
 دامەزراوە کە زۆر بە یەکتەران نزیکن و دەیان شوینەواری میژووئی تیاہ کە بە
 داخوہ زۆرینە ی ئەم شوینانە خارەت بوونە .

لە باشووری رۆژھەڵاتی ھەمەیل و لە دریزە ی گوندەکانی وەرمل و زافران و
 قولاجی، دەشتی ھەرەسەم و دڤزگران و چوارمەلە دامەزراوە کە بۆ خۆی
 دریزە ی میژووئی ئەوانە و ئاسەوارە میژووئیەکانیان لە یەک دەچیت . بۆ زانیاری
 زیاتر بنوارە ناوی گوندەکانی سەروو .

ئیسلا م ئاوا بریتی بوو لەم بەشانە کە ھەر بەش بۆخۆی دەیان گوندی لە
 سەرە وەکوو حسەن ئاوا، کەمەرە، ھەرەسەم، مەسۆری، شیان، سنجای،
 گووران، قەلخان، بیوہنیژ، کرُن، سەہی حەباس، گوواوڤ، چلە، گیەلانی

ناسنامه ييكي نوئ بؤ ميژوئيكي ڪون

تاريڪخانه

روژئاوا، ڪفراوڙ، ويژنان، ديڙه، بان زهرده¹

دهساوهي ٽم باسه چي بوو؟

1- دايرةالمعارف سرزمين و مردم ايران، چاپ اول 1360، انتشارات کلمه، ص 25

1 - شاری ئارقون ئاوا یان ئیسلام ئاباد و شارۆچکه‌کانی سەر به‌م شاره و ده‌قه‌ری، به‌گشتی ئاسه‌وار و شوینه‌واری میژووئی وه‌ک قه‌لای ته‌سیاری و تفاق، قه‌لای ده‌سه‌لاتداری، شوینه‌واری کۆنیه، گۆپی گه‌وری و ده‌یان بابه‌تی میژووئی تیاپه که هیشتا لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی له‌سه‌ری نه‌کراوه و میژووئی ئه‌م به‌شه هه‌شار و نادیاپه .

2 - به‌نیسه‌تی شوینه‌پیرۆزه‌کان، یه‌ک شت بۆ من سه‌یره و ئه‌وه‌ش ئه‌مه‌یه که هه‌ندیک شوینی پیرۆز له‌لای خه‌لکی لادی هه‌یه که له‌راسته‌وه شوینه‌واری میژووئی و له‌هه‌مووی جوانتر ئه‌وه‌یه که له‌لای عه‌شیره‌ته‌کانی ئه‌م ده‌قه‌ره‌ ناوی تاییه‌تی له‌سه‌ریان داسه‌پاوه . لای یارسانه‌کان به‌مه‌فا داوان به‌ناویانگه که یه‌کیک له‌یارانی سان سه‌هاکه و لای شیعه‌کان به‌قازیوه‌ن به‌ناویانگه که ده‌لین دادوه‌رانی سه‌رده‌می ئیمام حه‌سین (د.خ) بوونه و لای سونیه‌کان به‌وه‌یس و پیر به‌ناویانگه . به‌باوه‌ری من هه‌موویان گۆکی شازایه‌کانی ساسانی و ئه‌شکانیه که بۆ ئه‌وه‌یکه خاره‌ت نه‌کریت ئاوا ناوگه‌لیک له‌سه‌ریان داسه‌پاوه .

3 - له‌تۆتۆی لیکۆلینه‌وه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆیانه هه‌ول دراوه که شوناسی ئه‌م به‌شه له‌کوردستان به‌سپینه‌وه و شوناسیکی عه‌ره‌بی پێ بدریت که جگه له‌مه‌سه‌له‌ی ئائینی نه‌بییت، هه‌یچ په‌یوه‌ندیکی نه‌ته‌وه‌ئی و میژووئی و فه‌ره‌نگی به‌عه‌ره‌به‌وه نییه .

پاوه

شاری پاوه له بهشی باکووری رۆژئاوای شاری کرماشان دامهزراوه و به پاوه و ئه ورامانات به ناوبانگه و له ساڵی 1338 ههتاوی ناوهندی پاوه و ئه ورامانات بووه خۆدی شاری پاوه. وشه ی پاوه به مانای له وه پگه ی تایبه تی و مَلکی ته نانه تیه. ناوی پاوه له ناو سه رداریکی ساسانی وه رگێپ بووه. (له سه ده ئی پینجمی زاینیدا ژماره یه ک له خه لکانی کوردستان دینی مه سیحی یان وه ر گرتوو به لām پاش ماوه یه کی که م له ژێر دهستی سه رداریکی ئێرانی به ناوی پاو که به فه رمانی یه زده گرد، نێردراوه ته ناوچه که زۆربه ی خه لکانی کوردستانی به گشتی و شاره زووری به تایبه تی گه راندۆته وه سه ر دینی زه رده شتی، پاو ماوه یه ک له شه میراندا ماوه ته وه ئه وه ش به لگه یه کی تره که ئه و کاته ئه و ناوچه یه ئاوه دان بووه. به پێی زۆربه ی به لگه میژوو ییه کان پاو ئه و که سه بووه که شاری پاوه ی دورستکردوه)¹ پاو کوپی شاپووپ کوپی کیوس و برائ ئه نووشیروان بووه. یه کیکی له ئاسه واره میژوو ییه کانی پاوه ئاته شگای پاوه یه ئه م ئاته شگایه هه وت سه د و په نجا سا ل به رله دینی ئیسلام دورستکراوه و به رزایی له ده ریا (3462 متره) و دوای ئاته شگای ئازهر گوشنه سب گه وره ترین ئاته شگای زه رده شتییه.²

(هیندی ک که س ناوی پاوه له ناوی سه رداری یه زدگدی سیهه م ده زانن و له قه لای دژ و پاسگه که هیشتا له پاوه یه دوامه نه ی بورج و بارۆی ئه م سه رداره هه یه. ویده چێ له شوپینیک نزیک به پاوه که ئیسته به جه ننگاه به ناوبانگه خه لکی پاوه له گه ل سه عدی وه قاس شه رپان کردوووه. خه لکی پاوه و

1- هه گبه وه وارگه، ئه یوب رۆسته م، چاپی یه کم 2003 سلیمانی، لا 108

1- هه گبه وه وارگه، ئه یوب رۆسته م، چاپی یه کم 2003 سلیمانی، لا 108

به‌شه‌کانی زیاتر له دوو فیرقه‌ی نه‌قشبه‌ندی و قادرین. پاوه یه‌کێک له شاره‌کانی هه‌ره جوانی پارێزگای کرماشانه و به ئه‌ورامانات ناسیار بووه، خه‌لکه‌که‌ی له تۆرمه‌ی ئاریایی ره‌سه‌نه و به بۆنه‌ی چۆنیه‌تی ئه‌رزناسیی، خه‌لکیکی ئازا و چالاکێ لێ که‌وتۆته‌وه و زۆرینه‌ی خانووه‌کانی پاوه له به‌رد دورستکراوه. ئه‌م شاره له باکوور و باکووری رۆژه‌لاته‌وه به مه‌ریوان و له رۆژ هه‌لاته‌وه به به‌شی کامیرانی سنه و له باشووره‌وه به شاری ئیسلام‌ئاوا و سه‌ر پیه‌لی زه‌هاو و له رۆژ ئاواوه هاوسنووری عیراقه و له 46 پله و 12 خولکی دریاویی و 35 پله و 3 خولکی پانتایی جوغرافیایی دامه‌زراوه و دوریی له کرماشان 148 کیلومتره. شاری پاوه له 1535 متری له سه‌ر ده‌ریایه و به‌رز ترین کۆی ئه‌م ده‌قه‌ره کۆه‌کانی شاهۆه که 3370 متر به‌رزایی ده‌بیته¹. ئه‌ورامانات بریتیه له شارۆچکه‌کانی نه‌وسۆ و نۆدشه بایه‌نگان و ئزگڵ و خانه‌شوور و سه‌رقه‌لا و جیگیان و باشۆکی و ده‌وله‌ت ئاوا و ره‌وانسه‌ر و مه‌نسورئاقایی و یاری و کووله‌سه و شالی‌ئاوا.²

به گشتی پاوه و نه‌وسۆ و نۆدشه به کوردی هۆرامی تیکه‌ل به جافی لیدوانه ده‌که‌ن و سه‌ر به ئائینی سونین.

2- دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، چاپ اول 1360، انتشارات کلمه، ص 27

3- همان منبع ص 26

هه ندیک زانیاری

ئه لف) به راستی پارێزگای کرماشان دیکۆمنتیک له کوردستانی گه وره یه به شیوه یهک که پره له زارواه و بن زارواه و ئائین. بۆ نمونه له بواری ئائینه وه (شیعه، سونی، یارسان، جوله که و ئهرمه نی) و له بواری زمانه وه (که له پوری، زهنگنه ئی، گۆرانی، هۆرامی، جافی، له کی و لوری، زووله و جمور، کولیایی) تیدایه و ههر عه شیره تیک بۆ خۆی خاوه ن میژووئیکی درێژخاینه . به پێ ئه م راپۆرته زۆرینه ی جه ماوه ری گوندنشینی کرماشان خوشک و بریانی له ک زمان و ئه وه ش له بیر نه که یین که له که کانی پارێزگای کرماشان سه ر به عه شیره تی زهنگنه یه و له کی زهنگنه بیان ده لێن وله بواری ئائینه وه یارسانیه کان و شیعه کان جه ماوه ری سه ره کیین. ههروه ها ته نیا جه ماوه ریک له که له پور که سه ر به ئائینی یارسانن له مه له بندی کفر او و منیشی نیشه جیین و ته نیا جه ماوه ریک که له زهنگنه سه ر به ئائینی یارسانن ناوچه ی سنجاوویه و ته نیا به شیک له هۆرامانی بیژه کان که سه ر به ئائینی شیعه یه له که نه وله دایه و ته نیا گوندیک که به ته وای شیوه زاری ماچۆ ئاخاوتن ده که ن؛ گوندی گه وره جوو له گاواره یه . به نیسه ته ی له که کانی دانیشتووی کرماشان و ئیلام که زۆرینه یان سه ر به ئائینی یارسانن؛ ئه وه ی که من تیگه یشته ئه وه یه که له کی زارواه یه کی سه ر به خۆه . له لایکه وه هه مووان بیر له وه ده که نه وه که له کی

ئامیته‌یه‌ک له لورپی و کوردیه و له لایکی‌تره‌وه تووشی ئینکار بوونه. به‌ریز کاک ئه‌کبه‌ری ره‌زایی ده‌نووسیت: سه‌باره‌ت به له‌که‌کان به پێ تایبه‌تمه‌ندی تیپولۆژی، فونه‌تیک له زاراوه، تایبه‌تمه‌ندی فونه‌تیک و هه‌ندیک رسته‌ی دیکه ئه‌وانه (له‌که‌کان) له مه‌لبه‌ندیک له نیوانی کوردستان و لورستان ده‌ژین. له‌که‌کان له بواری ره‌گه‌زه‌وه کورد نیین و ئامیته‌یه‌ک له لورپه‌کان و کوچبه‌ر کراوان و که‌مینه‌یه‌ک له کوردان به تایبه‌ت عه‌شیره‌تی زه‌نگنه که خۆیان کوردن، له قه‌له‌م ده‌دریت.¹ به‌شیک له‌م وتاره راسته به‌لام ئه‌وه‌ی که دیارده‌یه عه‌شیره‌تی زه‌نگنه له کوردستانی رۆژه‌لات خۆی بریتی له کوردی زه‌نگنه و له‌کی زه‌نگنه و لورپی زه‌نگنه‌یه و له بواری ریزمانه‌وه جیاوازی له گه‌ل خۆدی له‌کی هه‌یه. جه‌ماوه‌ری له‌ک له بنه‌په‌ته‌وه کرمانجن و هه‌شتا هه‌ندیک له وشه‌کانی کرمانجی تیان ماوه‌ته‌وه و به تایبه‌ت فونه‌تیکی خۆیان پاراسته. جوغرافیای له‌ک بریتیه له به‌شیک له هه‌لیران له پارێزگای ئیلام و زه‌رده‌لان و بلووران و روومشکان و دلفان و سلسله و به‌یرانه‌ند له پارێزگای لورستان که میژووئیکی دیاری هه‌یه. له کتیبی (تاریخ ایران از سلوکیان تا فرو پاشی دولت ساسانی) باس له هه‌ندیک شار ده‌کریت و ده‌نووسیت: ... یه‌کیک له‌م شارگه‌له، شاری (وه‌ه ئه‌رده‌شیر) بوو که ره‌نگه یه‌کم پاشای ساسانی ئه‌وه ساز کردبوو بیت. شاریکی‌تر که (وه‌ه ئانتیوخ خه‌سره‌) یا روومگان ناو نراوه که ده‌سکاری خه‌سره‌ یه‌کم بوو و ئه‌سیر کراوانی شه‌ری ئه‌نتاکیه له‌وئ نیشه‌ته‌جی کرد وه‌کوو گوندی شاپوور که شاپووری یه‌کم ئه‌وه

¹ - اکبر رضایی، فصلنامه زریبار ویژه ئیلام و کرمانشان شماره 64 سال 1386، مقاله (وجه تسمیه

ساز کرد و به دیل کراوانی روومی له‌وئ نیشته‌جی کرد.¹ له لاپه‌ره‌ییکی‌تر ده‌نووسیٔ: خه‌سره‌و له‌ گه‌رانه‌وه به‌ عێراق (مه‌به‌ستی عێراقی عه‌جه‌مه که له تیسفونوی پایته‌خت هه‌تا ماسه‌زان بووه) شاریکی تازه‌ کرده‌وه که نزیک به پاته‌ختی بوو و ناوی (وهه ئانتیوک خه‌سره‌و) واته (باشتر له ئەنتاکیه که خه‌سره‌و ئەوه‌ی تازه‌ کردووه) ساز کرد و به دیل کراوانیک که له ئەنتاکیه هینا بوو له‌وئ نیشته‌جی کرد ئەم شاره به‌شیک له‌ کۆپله‌ی پاته‌خت بوو و دانیشتوانانی ئەم ده‌قه‌ره‌ روومگان (شاری یونانیه‌کان) پئی ده‌لین.² ئەنتاکیه له سووریایه و سه‌رده‌میک پاته‌ختی سلوکیه‌کان بووه (بئ گومان گه‌زانندی پاته‌ختی سلوکیه‌کان به ئەنتاکیه له سووریا به‌ بۆنه‌ی که‌مینه‌ی ده‌رامه‌دیک بوو که له شارنشینه‌کانی ئێران ده‌ست ده‌که‌وت).³ له شوینیکی‌تر نووسراوه: زۆرینه‌ی نووسه‌رانی سه‌رده‌می ئیسلامی رچاوه‌ی عه‌شیره و خیله‌کانی دانیشتووی کوه‌گیلوییه و مه‌مه‌سه‌نی و به‌ختیاری له کورده‌کانی ده‌قه‌ری سووریا وشامات ده‌زانن که له ریگه‌ی ریگاکانی رۆژئاوای ئێران‌وه گه‌یشتوونه‌ته ئەم ناوچه‌یه و نیشته‌جیی بوونه؛ یان له به‌ر شه‌ر و پاشه‌کشه‌کانی خیلات و ده‌سه‌لاتداری عه‌شیره‌ته‌کان و خیلانیک که له باکووری عێراق و سووریا کوچه‌ر بوونه‌ته ئەم شوینه‌ ده‌زانن و له به‌ر درێژخاین بوونی ژیانه‌وه له‌م ده‌قه‌ره‌ خیله‌کی ئەم ناوچه‌یه بوونه.⁴ یان له کتیبیکی دیکه‌دا به‌ ئاشکرا

2- تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم- قسمت اول -چاپ سوم 1380

گردآورنده احسان یار شاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 221

1- همان منبع ص 253

2- همان منبع ص 27

4- فرهنگ مردم دیلم و لیراوی، الله‌کرم لیراوی، موسسه فرهنگی و انتشاراتی پازینه، چاپ اول،

1380 لا 233 رفرنس به ممسنی در گذرگاه تاریخ اثر حسن حبیبی فهلیانی، انتشارات نوید

شیراز، 1371 لا 50 و 51

نوسراوه: شاپووپری دووهه‌م دیل کراوانییک که له شاری (ئامه‌د) به دیل کرد بوو له نیوانی شووش و شووشته‌ر و ئەوداویی بیلادی ئەهواز جیگیر کرد و ئەم خه‌لکه ئەنواعییک له هه‌وریشم بافی له‌وی به‌ریلاو کردنه‌وه.¹ له کتیییکی دیکه‌دا ده‌لئین: شاپووپری دووهه‌م دوا‌ی داگیرکردنی ئامه‌د (دیار به‌کر) خه‌لکی ئەوئی کوچبه‌ر کردوته شاره‌کانی تر و به زه‌ردووزی و بافینه‌وه‌ی پارچه‌ی هه‌وریشمین ده‌ست به‌کار کرد و ئەم سناعاته‌ له ئێران پشکه‌وتووتر کرد.² ئەوه‌ی که روونه جه‌ماوه‌ری ئەم ده‌قه‌ره کوردی کرمانجن و وه‌کوو ئەسیر له شه‌ره‌کانی ساسانیه‌کان دینه‌ روومشکان و به بۆنه‌ی نزیکایه‌تی به جه‌ماوه‌ری که‌له‌وپ و گۆران؛ وشه‌کانی ئەم دوو جه‌ماوه‌ره کاریگه‌ری له سه‌ر زمانی ئەوانیش بووه .

ب) هه‌روه‌ها که له لاپه‌ره‌کانی پێشوو باس کردین هه‌ندیک شوینی میژووئی هه‌یه که بۆ پاراستنیان بریک بابته‌ی ئائینی بۆیان ساز بووه که میژووئی راسته‌قینه‌ی هه‌شار کردووه وه‌کوو: قازیوه‌ن، پیر، مسه‌فاداوان، وه‌یس، ... ئەوه‌ی که دیارده‌یه زۆرینه‌ی ئەم ناوگه‌له له سه‌رده‌می هێرش‌ی دووه‌می عه‌رب (سه‌رده‌می عه‌باسیه‌کان) هاتۆته ئارا و ته‌نیا بۆ پاراستنی شوینه‌واره میژووئییه‌کان بووه . له کتییی (تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها) وا نوسراوه: وه‌یس‌پووران؛ ئەم ناوه به هه‌فت بنه‌ماله‌ی پارته‌ی که خۆیان به په‌هلوو ده‌ناسینن و به چووار بنه‌ماله‌ی دیکه که ئەوانیش خۆیان به په‌هلوی ده‌ناسینن ده‌گۆتن چۆنکه باوه‌ریان هه‌بوو که له تۆره‌می پارته‌یه‌کانن .

1- ایران در دوره ساسانیان، کریستین سن، ترجمه رشید یاسمی، لا 189، رفرنس به مسعودی،

مروج‌الذهب، ج 2 لا 186

2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره ساسانیان، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ

مکتوب، ص 19

سه‌رۆکی ئەم بنه‌ماله کاروباری تایبه‌تیان هه‌بوو که برپیک لێ پشتاوپشت پیان گه‌یشتبوو و برپیک لێ پیان دابوون. شوینی ژیانه‌وه‌ی ئەم بنه‌ماله گۆرانیکی تیا نه‌بوو (بۆ نمونه کارن له نه‌هاوه‌ند و سورن له سیستان و ئسپه‌ندیار له گورگان و میهران له پارس بووه) ئەم بنه‌ماله زار و زوی به‌رفراوانیک له ژیر ده‌سه‌لاتیان بووه که ده‌ولت له سه‌رپه‌لشتی کردنه‌وه‌ی ده‌ستی نه‌بوو.¹ له شوینیکی دیکه‌دا نووسیوه: مه‌به‌ست له وشه‌ی (وه‌یس‌پوهر) یان کورپی خیل؛ هه‌ر کورپ و (وه‌یس‌په‌تی) یا وه‌یس‌به‌ز؛ سه‌رۆک عه‌شیره نه‌بووه به‌لکوو ئەم له‌فزه بۆ خۆی خاوه‌ن پله‌وپایه‌ئیکی کۆمه‌لایه‌تی بووه و شازایه‌کانی بنه‌ماله‌ی شاهیی ده‌گریته‌وه. به‌لام وشه‌ی (واسپوهر) ده‌ریاره‌ی ئەندامانی چینه‌ی نه‌جیمه‌کانی سه‌ره‌کی گرتوته‌وه. له سه‌ر هه‌موو ئەوانه‌وه؛ له نه‌سه‌کی په‌له‌وی سورسخون (وه‌رگی‌رانی ناوادیا، گۆفاری رۆژه‌لات، 29، 1935) بی گومان له‌فزی (پێسی‌واسپوهر) هه‌روا که ناوادیا تیگه‌یشتوو به‌ مانای چه‌رخه‌نشین و وه‌لیعه‌ده.² یان له لاپه‌ره‌ئیکی تر ده‌نووسیت: ئیبنی حوقه‌ل له سه‌ده‌ی ده‌هه‌می زایینی واده‌نووسیت که؛ له ولاتی پارس (مه‌به‌ست پارێزگه‌ی فارس نییه) و له نیوانی خه‌لکان ریوره‌سمیکی باش به‌رپوه ده‌چیت و ئەوه‌ش ئەمه‌یه که ریزنان له بنه‌ماله‌ کۆنه‌کان (اهل‌البیوتات، واسپوهران). له ئەم مه‌ل‌به‌نده خیل و بنه‌ماله‌یه‌ک ستایشت ده‌کریت، برپیک له‌م بنه‌ماله له پیشوو تا ئیسته سه‌رپه‌ره‌ستی دیوان و بارگاه بوونه.³ هه‌روه‌ها له شوینیکی

1- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 108

2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 152 و 153

3- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 152 و 153

دیکه‌دا دهنووسیت: سه‌رکه‌رده و سه‌رۆکی هه‌ر وه‌یس (لیره مه‌به‌ست مه‌لبه‌نده) وه‌یس‌په‌ت و پیشه‌وای هه‌ر ده‌هیو (مه‌به‌ست ئاوايه) ده‌هیوپه‌ت ده‌گۆتن و ئەم چینه‌یه که نه‌جیمه‌کانی ئی‌ران و ئاریایی ره‌سه‌ن بوون؛ تا ساله‌های سال نه‌سه‌بیان دریزه‌ی هه‌بوو و شاهه‌نشای (شاهی شاهان) ئی‌ران له‌ نیوانی ئەوان هه‌لده‌بژیرا.¹

به‌ نیسه‌تی قازیوه‌ن ئەوه‌ی که دیارده‌یه وتاری میژوونوسانی پیشووه (قازیه‌کان له‌ سه‌رده‌می ساسانیه‌کان ریژ و هۆرمه‌تیکی تایه‌تیان هه‌بووه، رنگه له‌ شه‌ر و دژایه‌تیه‌ک که له‌ نیوانی شازایه‌کان سه‌ری هه‌لده‌دا؛ ناویژی کردنه‌وه و دادوه‌ریان به‌ بنه‌ماله‌کانی سه‌ره‌کی و لی‌هاتوو سپێردراوه به‌لام دیاره که کاره‌های ئاسایی دادوه‌ری له‌ به‌ر ده‌ستی موبه‌دان بووه که ته‌نیا به‌خۆکه‌رانی زانستیه شه‌ریه‌کان بوونه. ئەم دادوه‌رانه له‌ هه‌موو ناوچه‌کان بوونه و ئەگه‌ر بنکه‌ییکی تایه‌ت بوئ ئەم کاره (دادوه‌ری) نه‌بوايه؛ گوايه سه‌رۆک عه‌شیره یان ده‌گان به‌ کاری دادوه‌ری خه‌ریک ببوايه و سوپا و سان بوئ خۆی دادوه‌ری تایه‌تی هه‌بووه).² له‌ شوینیکی دیکه‌دا دهنووسیت:

مه‌سه‌عودی ئاشکرا ده‌لێت که؛ هیره‌زان مه‌نسه‌بی دادوه‌ریان هه‌بووه و فتوایان له‌ سه‌ر کیشه‌کان داوه.³ به‌ تیپوانینیکی خیرا تی‌ده‌گه‌ین که ئەم شوینگه‌له که به‌ ناوی وه‌یس یان پیر و شه‌خس و قازیوه‌ن له‌ ولاتی کورده‌واری ده‌ست نیشان کراوه گلکۆی شازایه‌کانی به‌ناوبانگ بووه که بوخۆی خه‌زینه‌یه و ده‌یان

1- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 135

2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 155

2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 179

بابه تى ديكه تيا ده گونجيت و بۇ ئه وهى كه له خاره تى عه ره ب تىك نه چيت،
گۆرپدراوه .

پ) بۇ تيگه يشتنى باشتر له مورفۆلوژى ناوى ئاوايه كانى كرماشان به تاييه ت و
كوردستان به گشتى؛ پيويسته ئاماژه به چهند خالى سهره كى له سهر گۆرپىنى
پيته كان بكه ين. گۆرپىنى پيت له وشه ي كوردى، به تاييه ت له سهر ئه فىستا و
په هله وى بووه ته هۆكارىك كه ئيمه بۇ تيگه يشتن له مانائى ره سهن و راسته
قىنه ي وشه كان (شوينه وار ميژوونئيه كان) دوور بكه وينه وه . بۇ نمونه وشه ي كرد
، كرت، گرد و جرد به گشتى با مانائى شار و ژينگه يه به لام له ههر سهرده مى
ميژوونئيه ك هينديك گۆرپانكارى تيا روى داوه وه كوو: سهرمه رقه ند (سهرمه ر
كه ند، سهرمه ركه نت، سهرمه ركه د، سهرمه ركه ند، سهرمه رگوند) پاشگرى (كه د) له
فارسى وه كوو: كه دبانوو واته شه نكه بير، كه دخودا واته سه رۆك عه شيره و له
كه له وپى وه كوو: كه يخودا و كه يوانوو خوى ده نوينيت وله بوارى مورفۆلوژيه وه
(كه د يان كه ي) ههر به مانائى ژينگه و شوينى نيشته جى بوونه و له گۆرانى
(كه) به مانائى مال و ژينگه يه و پاشگرى (كه) ئاماژه به شوينى تاييه ته
وه كوو: ئاته شكه ده، مه يكه ده، ده كه ده . ئه م پاشگره له كورديدا وه چه ي لى
دهرچوو و پيويسته به وردى له سهريدا باس بكه ين و ره ولى كاريگه رى روى
بكه ينه وه .

- گۆرپىنى (كه) به : كا، كار، كان، كن، كنگ، كوو.

وه كوو: كارخانه، كاروانه، كاسرا، كاسه كه ران، سيره كانه، سيركوو، كووزران،
كنگ، كنگرشه، كنگريان له كرماشان و کوتان له بيجار و كوولان له سنه و
كه سلان له مييا نه و كه سان له خوراسان .

- گۆرپىنى (كه) به : كپ، كوت، كور، كوپ، كورئ، كوى، كۆنيك، كوشك، كوول
، كه ره ، كه س، كه ل، كه ل، كه ن .

وہکوو: کپکپہئ سہی دەوریش، کوتکوتی، کوتکە، کوتی دەرە، کورتە، کورپ
 کیرگ، کورئ، کووریان، کوڤیک، کوشکینە، کوولان، کوولەسە، کوولەھۆ،
 کولینە، کولینەئ قەمەر، کولینەئ لەتیف، کوئیک ۆ سەیفووری، کوئیک ۆ
 قوخوا حەسەن، کوئیک ۆ قوخوا شوکۆر، کوئیک ۆ مەجید، کەرتۆچ، کەرسووان،
 کەرکەس، کەرگان، کەرگەسار، کەرە، کەرەج، کەرەیان، کەرەئ حەسەن ئاوا،
 کەرەئ فەتاوہگ، کەرەئ فەلامەرزبەگ، کەسان، کەسیرئاوا، کەلان، کەلاوہ،
 کەلکوش، کەلکوشەن، کەلگ، کەلگەئ ئەمجدی، کەلگەئ زەمان، ھتد.

- گۆرپینی (کە) بە: جان، گا، گان، گور، گول، گۆم، گەر، گەر، گەل، گەل.

وہکوو: گاپەنا، گاچالی، گاستویەر، گاکیە، گاوارە، گاوانە، گاوریستە، گاوشان،
 گولتەپە، گولدەرە، گولستان، گورگان، گورگەوان، گورگەلان، گورگەوئشە،
 گورگیەر، گورگە، گولەمکەو، گولەین، گولین، گۆمار، گۆمشتەر، گۆمک،
 گومە سووفی، گەرسیتەف، گەرمە، گەرەبان، گەرەچیا، گەرەیل، گەشان،
 گەشکی، گەلەجار، گەلی لە کرماشان و ئەرزنجان لە باکوور و زەنجان و
 رەفسەنجان و ئازەربایجان لە ئێران.

- گۆرپینی (کەند) بە: زەند، قەند، گەند، گەنج، جەند.

وہکوو: ھەرزەند، زندان، زنان، زنەھەر، لە کرماشان و رەزەن لە ھەمەدان و
 سەمەرقەند، قەندەھار، جووشەقان لە ھەمەدان، گەنجە لە قەفقاز، ئورگەنج و
 بێرجەند و عەزغەند لە خۆراسان و جوندی شاپوور.

ئەوہی کە دیاردە یە ھەموویان ئاماژە بە ژینگە یان شوئینی ژیانەوہ و پەرە
 سەندنە و بە گشتی بریک پاشگر و پێشگر ھە یە کە ئاوەھایە وەکوو:

کا، کان، کانی، گا، گان، جان

زان وەکوو: کووزان، گولزان و کوزان لە خوی، لەویزان لە تاران، زانووگە لە
 لوپستان کە لە کوردیدا بووئە زەن و زەند و زەین وەکوو؛ زەنگی، زەنگیشە،

زهتۆری، زههههپ، زهینهین، زهینهلان، رهزین.

دان وهکوو: ههمهدان، هوشدان له بهندهری عهباس که له کوردیدا بووته دار و دئ وهکوو؛ داران، داریان، داریزهنگنه، دایار، داربهپۆ، دارچهیمان، دار خور، دارقئ، دارهوهن، دئ ئاسیاو، دیزگران، دیانزه، دئ خزلی، دئ سوور، دیله، دیواله، دیوهن.

تان وهکوو: ئکیاتان، کوتان له بیجار.

ستان وهکوو: کوردستان، لورستان، تهبهستان.

ران وهکوو: چهمران له ساوه، سهمیران و کسران له ههمهدان که له کوردیدا بووته پئی وهکوو؛ ریخل، ریخهجوو، ریخهک، ریسانی، ریکا، ریوهن، ری وهلنگ.

لان وهکوو: کوولان له سنه، لانه و کهسلان له میانه و کهسلان له مههاباد.

سان وهکوو: کهسان له کرماشان، کهسان له خۆراسان، سانتیز له زهنگان، سانبهران له ئههر و له کوردی جگه لهویکه رهوالهتی خۆی پاراستوو له ههندیک شوین گۆراوته سیر و سار و سهر که به مانای کئو و دوول وهکوو؛ سیردوول، سیرهکانه، سیرکوو، سیرناوا، سهرچیا، سهرخۆم، سهرمهس، سهر میل له کرماشان و سیرگان و سیرجا له چابههار، سیرکن له ئهراک و شاری سیرجان

شان وهکوو: کاشان، کاشانتۆ، کاشههه و کوشکینه له کرماشان که کوشک ههه به مانای مال و ژینگهیه و له فارسی کاشانه به مانای سهرا و مال.

خان و خانومان وهکوو: کوخان له سهقز، خانه له کوردستان.

ان و وان وهکوو: خورووران، گورووران، قهزویه.

کهچی ئهوانی تریش گۆرانکاریی له سهره و دهبیته پاشگریکی دیکه و له ولاتی کوردهواری به ئاشکرا بهرچاوه و به داخهوه کهسیک له سهریان باسیکی

ئەوتۆ نەکردوو .

بریکتر پاشگر و پیشگر هه‌یه که ئاماژه به روحی سرۆشتی خوازی نەته‌وه‌ی کورد ده‌کا وه‌کوو: ئاو، چیا، دار، دەر، دۆل، سراو، کانی، کێو و هیندی‌ک ئاماژه به‌بابه‌تی ئائینی وه‌کوو: باوه، پیر، سلّان، شا، شیخ که له‌کاتی خۆی ده‌بیت دووپات بکریته‌وه. ده‌سته‌یه‌کتر له‌م پاشگر و پیشگره‌ جگه‌ له‌بابه‌تی ئائینی؛ میژووئیکی کۆن ده‌گریته‌وه وه‌کوو: میل و مله و ملیه (که پیشوو باسی کردین) و هه‌روه‌ها وار، وپ، ور، وه‌پ که به‌ بپوای من ئەم بابته‌ له‌ دوو قۆناخه‌وه ده‌ستپیده‌کریت:

- له‌ سه‌ر بنه‌مای باسی (فه‌روه‌هه‌ر)ه‌گانه. بۆ نمونه (وه‌ر) به‌ مانای به‌هره و سوود و زاویه و چه‌ند مه‌لبه‌ند له‌ کرماشان و ئیلام هه‌یه که په‌یوه‌ندیان به‌م بابته‌وه هه‌یه وه‌کوو:

چه‌رداوپ: مه‌لبه‌ندیکه له‌ باکووری رۆژه‌لاتی ئیلام که لیڤه‌واره و زه‌ویه‌که‌ی بۆ کشت و کالّ ئاله. چه‌رده له‌ وشه‌ی کوردی زه‌مینیک ده‌گریته‌وه که نه‌خته و قه‌وه‌تی زۆره و چه‌رداوپ واته‌ چه‌رده‌یه‌ک که به‌هره و سوودی زۆر بیت. تیلّوه‌ر: مه‌لبه‌ندیکه له‌ باشووری رۆژه‌لاتی مایه‌شت و ئیسته به‌ تیلّانده‌یشت به‌ناویانگه به‌لام ناوی راسته‌قینه‌ی ئەم مه‌لبه‌نده هه‌ر تیلّوه‌ر بووه و میر شه‌ره‌فخانی بدلیسی له‌ میژوووه‌که‌ی خۆیدا تیلّوه‌ر نووسیوه. تیلّوه و تيله و تيله‌کوو به‌ مانای چلّ و چپو و لیڤه‌واره و ئەم مه‌لبه‌نده زه‌ویه‌که‌ی نه‌خت و چپوپه. لیڤه‌شدا پاشگری (وه‌ر) ئاماژه به‌ به‌هره و سووده.

وه‌رمنجه: مه‌لبه‌ندیکه له‌ رۆژئاوای شاری کرماشان. وه‌ر لیڤه به‌ مانای به‌فره و منجه له‌ ئاخیزگه‌ی (منجه‌ودان) به‌ مانای کۆبوونه‌وه وه‌رگێڤ بووه و سه‌رجه‌م ئەتوانین بلّین به‌ مانای شوینیکه که به‌فری زۆری تیا ده‌مینیته‌وه و ئەم مه‌لبه‌نده له‌ قه‌راخی کێوی بیستۆنه. لیڤه‌ش ئاماژه به‌ سوود و به‌هریه.

- له سهه ئائینی زههدهشت یان ئائینیکی تایبته. لێره دا مه بهست ئه وهیه که پاشگری (وهه) ده توانیت ئاوریکی له سهه میژووی کۆن بداته وه. وه کوو: کهنگه شهه: یان کهنگه وهه، شاریکه له رۆژه لاتی کرماشان که په ره ستشگاهی به ناوبانگی ئانا هیئا له ویدا یه. کهن و کهنگ و کانگا و کانی ئاماژه به شوین و نیشتمانی تایبته وه و خۆدی کهن گۆر دراوی کهند و گهندی په هله وهیه که هه ره به مانای شاره و ههروه ها کهنگ به مانای جۆره به ردیکی سپیه و وهه ئاماژه به به رفراوانی دهکات. له لایکی تره وه ده توانین بلین کهنگه وهه یان کهنگا ور بریتیه له (کهنگی گاوپ) واته نیشتمانی ئاوریه رهست. لێره دا وهه گۆر دراوی ئاور و ئاهه وه کوو دزا وهه که به مانای دژی ئاوریه رهسته.

دینه وهه: مه لبه ندیکه له باکووری رۆژئاوای شاری سهحنه. به بروای زۆریه ی نووسه ران و لیکۆ لینه ران دینه وهه واته دین ئاوه ران یان ئاخیزگه ی ئائین، به لام قهت نالین چ دینیک! ئه وهی که له ره واته تی وشه که دیارده یه هه ره به مانای دینه به لام دینه وهه واته دینی (ئاور په رهست) به واتایه کی تر (دین + ئاور) که به گشتی به مانای زههدهشتیه و مه لبه ندی دینه وهه بۆخوی خاوه نی ئاوه ها تایبه تمه ندیک هه یه.

گواوپ و کفراوپ: مه لبه ندیکه له باکووری شاری گیه لانی رۆژئاوا و ده یان گوند سهه به م مه لبه نده یه بریک ده لین له سه ره ده می سه فه وییه کاندای که ئائینی شیعه له ئیران گشتیه وه بوو؛ دووای شه پ کردن له گه ل رۆژئاوای ئیران بۆ سه لماندنی ئائینی شیعه، ئه وانه ی که ئائینی شیعه یان قه بول کرد بوونه گواه ئاوهه و ئه وانه ی تر بوونه کفرا ئاوهه. بۆخۆم له سهه ئاوا و تاریک نیم هه ره چنده که کفراوپ زۆریه ی ئاوا یه کانی سهه به ئائینی یارسانن. به باوه پی من گواوپ گۆر دراوی (گاوپ) ه و ئه توانین بلین (گا و گان) که به مانای ژینگه یه + وپ= وهه یان وار که به مانای هه وارگه یه (ههروه ها کفراوپ بریتیه له (کفر =

کپر، که‌پر، که‌په‌رگه + وپ = وەر یان وار) که که‌پ و که‌پر به مانای به‌رزاییه و هه‌ورازه. هه‌روه‌ها مه‌ل‌به‌ندی گاو‌اره که بریتیه له (گا = گاوپ + وارگه) که به گشتی دانیش‌توانانی ئەم مه‌ل‌به‌نده سەر به ئائینی یارسانن.

بۆیه به گشتی له سەر ئەم باوه‌په‌م که ناوی ئاوايه‌کان و ده‌شته‌کانی پارێزگای کرماشان درێژه‌ی میژووی و نکراوی نه‌ته‌وه‌ی کورده که دواي سالانی درێژخاین و دواي ئەم هه‌موو پرۆپاگه‌نده و به‌پێوه بردنی پرۆژه‌ی ئاسیمیله کردن؛ بنه‌ماکه‌ی خۆی پاراستۆه و ده‌بیته به شیوه‌یه‌کی زانستی له سه‌ریان باس بکریته و له ده‌ره‌تانی ئەم په‌رتۆکه نییه که هه‌مه‌لاینه کیشه‌کان ده‌ریاز بکات یان باشر بلیم: له ته‌وانی من نه‌بوو!!

جا خۆشک و برای من؛ ئەگه‌ر ناوی ئاوايه‌که‌ت له قه‌له‌م که‌وتۆه، ئەگه‌ر باه‌تیک به نیسه‌به‌تی ئاوايه‌که‌ت هه‌یه که منی نه‌زان ئەوه‌م نه‌نووسیوه، بێ گومان خه‌تای من به‌لام؛ مه‌رج نییه تو‌په بوویت، ده‌بیته خۆت پیتاسه‌ی ژینگه‌که‌ت بناسینیت و به ته‌مای نه‌زانان نه‌بوویت.

دۆستی ئێوه؛ ئاکۆ

ئاباقری abaqrî ئاوايیگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شارۆ ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن. له باشوورۆ ئی ئاوايه و باکوورۆ ئاواي چوارمه‌، له ناوتووه‌ئ کۆيه‌یلۆ لانسار، قلايگ هه‌س ک ئاسه‌وارۆ میژووئیيه و له رووژه‌لاتۆ ئی قلا هه‌سیل به‌ردینیگ هه‌س [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. در قسمت جنوبی این روستا و شمال روستای چهارمه‌، در دامنه‌ی کوه‌های جنوبی، قلعه‌ای باستانی وجود دارد و در قسمت شرقی این قلعه یک حوض سنگی دست ساز قرار دارد.

ئابه‌ش abeş ئاوايیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائینۆ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن، ناوۆ تره‌کۆ ئی ئاوايه (گه‌په‌بانۆ سه‌ی نزام) ه ک له لائۆ یارسان شوونه‌وارۆ پیروزیگه‌. له رووژئاوايۆ ئی ئاوايه شوونیگ وه ناو (چیاسه‌ی یا چیاي سه‌ید) هه‌س ک خه‌لکان ئۆشن ده‌ستانۆ (بی فاته‌می زارا)س. خه‌لکان ئۆشن رووژیگ پاشایگ ئه‌ولۆ له‌شکه‌رۆ خوه‌ئ له‌ئ شوونه بوونه میوانۆ بی فاته‌مه و له هه‌ر خوراکیگ ک تواسنه رایان درۆس کردیته و نانۆ هۆرم داشتیته [ف] روستایی در هرسم با گویش کوردی لکی و بر آیین یارسان. نام دیگر این روستا (گربان سید نظام) است.

در قسمت غربی این روستا مکانی با نام (چیا سید) قرار دارد که به گفته اهالی آشپزخانه حضرت فاطمه (س) است. به گفته اهالی این روستا روزی پادشاهی با لشکریان خود در این مکان میهمان ایشان می‌شوند و ایشان از هر غذایی که درست می‌کند برکت یافته و سهم همه داده می‌شود.

ناجافری acafirî ناواییگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

ناخونی axwinî ناواییگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شارُ مائه‌شت و سهر وه نائینُ شیعه و کوردی زهنگنهئی قسه کهن، ناخونی واته به‌شیگ له زهق کشت و کال کُ مالکانهئ دهنه ناخون [ف] روستایی در سرفیرووزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، آخونی عبارت است از آن دسته از زمینهای کشاورزی که متعلق به آخوندهای منطقه بوده و مبلغی که بعنوان (مالکانه) به خوانین می‌دادند به آخوندها پرداخت می‌شد.

ناران aran ناواییگه له خزل سهر وه شارُ کهنگه‌وه‌ر سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. نار، نارا، ناران وه مانائ دهبشتُ هاماری و پر له ئاوه ک ئه‌رائ کشت و کال ئاماده بویه و هه‌روه‌ها ناران له وشه‌ئ (ناری، ناریا، نارا، ئه‌ریه) وه مانائ شوونُ ناریائییه‌کان و شوورپشی وه‌رگتِر بویه و ناران وه مانائ قشلاخه [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. (نار، نارا، ناران) به معنی دشت هموار و پر آب است که برای کشاورزی تسطیح و آماده شده است و همچنین آران از واژه‌ی (آری، آریا، آرا، اریه) به معنی جایگاه

آریائیان و شورشی است و همچنین آران به معنی قشلاق است.

ئارانله aranle ئاواييگه له باوله سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی کوليايي قسه كه‌ن. ئار، ئارا، ئاران وه مانائِ ده‌يشتُ هاماری و پر له ئاوه ك ئه‌پائِ كشت و كالْ ئاماده بۆيه [ف] روستايی در باوله از توابع سنقر با گويش كُردی کوليايي و بر آيين شيعه. (ئار، ئارا، ئاران) به معنی دشت هموار و پر آب است كه برای کشاورزی تسطیح و آماده شده است.

ئاريت arêt ئاواييگه له شیوسه‌ری باينگان سهر وه شارُ پاوه و سهر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن. بنووپه ئاران [ف] روستايی در شیوسر باينگان از توابع پاوه با گويش كُردی جافی و بر آيين سنی. نگاه كنيد به ئاران.

ئازان وازان azan wazan ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارُ هه‌رسين و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستايی در چه‌مه‌مال از توابع هه‌رسين با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

ئاژين ajîn ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شيعه و وه تورکی قسه كه‌ن له زووانُ كوردی ئاژ وه مانائِ ئاشتن و برنگ دان وه هه‌روه‌ها دۆراننُ به‌شه‌يلُ سيبه‌ماله و ئاژين (ئا = پيشگرُ سه‌ره‌کی + ژين = ژيانه‌وه) واته شوونه‌وارُ ژيان [ف] روستايی در سنقر با گويش ترکی و بر آيين **, در زبان كُردی (ئاژ) به معنی پاشیدن و انداختن و همچنين دوختن قسمتهای سياه‌چادر است و آژين (آ = پسوند تفضیلي + ژين = زندگی) به معنی محل زيستن است. **

ئاسمان دوول asman dûl ئاواييگه له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی کوليايي قسه كه‌ن [ف] روستايی در سطر از

توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ئاسنگه‌ران (1 asingeran) ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن (2) ئاواپیگه له وێژنان سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ری قسه‌ که‌ن (1) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (2) روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئاسیاو ته‌نۆره asyaw tenüre ئاواپیگه له بیوه‌نژ سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن (1) روستایی در بیونج از توابع کرد غرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

ئاسیاو جوو asyaw cû دو ئاواپی خووار و بان له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن، بریتیه له (ئاس = کوچگ هار + ئاو + جوو) ئه‌و ئاوه ک ئه‌پای ئاش یا ئاس یا ئاسیاو چوود (1) نام دو روستای علیا و سفلی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، عبارت است از (آس = سنگ آسیاب + آو = آب + جوو = جوو) به معنی آبی که برای آسیاب هدایت می‌شود.

ئاسیاو قرمز asyaw qirmiz ئاواپیگه له قلاشین سهر وه شارُ سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ری قسه‌ که‌ن (1) روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئاسیاو مووسا asyaw mûsa ئاواپیگه له کرُن سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن (1) روستایی در کردغرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

ئاغابرا axāa bira (۱) ناویگه پیاوانه (۲) ئاواپیگه له فه‌تاوا سه‌ر وه شارُ قه‌سر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌رپی قسه‌ که‌ن. ناو زۆنه‌ئێ ئی ئاواپه سه‌رپه‌تی بۆیه [ف] (۱) نامی مردانه (۲) روستایی در فتح‌آباد از توابع قصر شیرین با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نام پیشین این روستا سَـر پَـتَـی بوده است.

ئافریانه afiryane ئاواپیگه له ئاوباریک سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در آوباری از توابع سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

ئاق‌بلاق aqbīlaq ئاواپیگه له سراو سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن. ئاق، ئاغ، ئاقار، ئاقا، ئاغا وه مانائ مانگه و بلاق، بلاخ، بیاخ، به‌پاخ وه مانائ چۆزه‌په‌س [ف] (۱) روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه. آق، آغ، آقار، آغار، آقا، آغا به معنی ماه آسمان است و بلاق، بلاغ، بلاخ، بیاخ به معنی جوانه است.

ئاگا aga (۱) خه‌وه‌ر (ئاگات له‌و کاره‌ بوو)، زانا و فامیده، له ئه‌وستا (akase ئاکاسه) نۆسریاس (۲) وریا، زانا (۳) ئاگای گه‌ورا و بۆچگ له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن، ئاگا گۆر‌دراوی وشه‌ئێ **ئاوگا** و ئاوگا وه مانائ ئاخیزگه‌ئێ ئاوه [ف] (۱) خب‌ردار، آگاه، در اوستا (esaka آکاسه) نوشته شده (۲) آگاه، بیدار (۳) نام دو روستای سفلی و علیا در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه، آگا معرب آوگا و آوگا به معنی محل زایش آب است.

ئالمادین almadīn ئاواپیگه له ئاگاهان سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن، ناو ئی ئاواپه له وشه‌ئێ

ئالا، ئالان، ئالانی وه مانای شوورپشی و شه‌پوان^۱ مادی وه‌رگیڤ بۆیه و (ئالمان) ک ناو^۲ کورپانه‌یگه وه مانای شوورپشی وشه‌پوانه و ئالما یا ئالمانه وه مانای شوونه‌وار^۳ شه‌پوانه‌یله و ئالمانه ناو ئاواپیگه له مهربوان و ئالان وه مانای جل و به‌رگ^۴ عه‌رووسه و شه‌ش که‌پهت وشه‌ئ ئاری وه مانای شوورپشی له که‌تیه‌ئ بیستون^۵ قوسریاس^۶ روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، نام این روستا از واژه‌ی آلا، آلان، آلانی به معنی شورشی و مبارز مادی مشتق شده و (آلمان) که به عنوان نام پسرانه استفاده می‌شود به معنی شورشی و مبارز است و آلما، آلمان به معنی جایگاه و خاستگاه مبارزین است و آلمانه نام روستایی در مریوان است و آلان به معنی لباس و پوشش عروس است و شش بار واژه‌ی آری در کتیبه‌ی بیستون به معنی شورشی و یاغی تکرار شده است.

ئالیاوا alyawa (۱) ئالیاوای یووسفی، ئاواپیگه له ئاوباریک سهر وه شار^۱ سونقور و سهر وه ئائین^۲ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له سه‌ته‌ر سهر وه شار^۳ سونقور و سهر وه ئائین^۴ * * و وه کوردی * * قسه کهن (3) ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار سه‌حنه و سهر وه ئابین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. ئالیاوا له وشه‌ئ (ئالی = قه‌راخ + ئاوا) وه‌رگیڤ بۆیه (4) ئاواپیگه له هه‌فت ئاشان^۵ ناوده‌روه‌ن سهر وه شار^۶ کرماشان و سهر وه ئائین^۷ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (5) ئاواپیگه له به‌یرئاوا سهر وه شار^۸ ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائین^۹ * * و وه کوردی * * قسه کهن^{۱۰} (۱) روستایی در سنقر با‌گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (۲) روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی * * و بر آیین * * (3) روستایی در دینور از توابع

صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. آلیاوا از واژهی (آلی = محدوده، اطراف + ناوا = آباد) مشتق شده است (4 روستایی ر هفت آشیان ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (5 روستایی در بدر از توابع روانسر با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *).

ئالیاوا کۆن alyawa kon ئاواپیگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانپۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی کهن [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئالیاوائی جانبه‌خش خان alyawaê canbexş xan ئاواپیگه له جوانپۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی کهن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئالیاوائی ساسل alyawaê sasîl ئاواپیگه له شه‌روینه سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی کهن [ف] روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئالیاوائی گه‌پۆس alyawaê gefüs ئاواپیگه له سه‌حنه سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی کولیایی کهن [ف] روستایی در صحنه با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین * *.

ئالیاوائی ماران‌تۆ alyawaê maran tü ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شارُ ههرسین و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زوولّه و له‌کی و لۆری قسه کهن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گۆیش کُردی زوله و لکی و لری و بر آیین شیعه.

ئالی بلاخ alî bilax ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

ئالی کوردان aly kurdan دو ئاوی خوار و بان له سهحنه سهر وه ئائین ُ شیعیه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعیه.

ئامله amîle ئاویگه له سهحنه سهر وه ئائین ُ شیعیه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، ئامله وه مانای پۆل و پارهس [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعیه. واژهی آمله در زبان کُردی به معنی پول و پاره است.

ئانگله angîle ئاویگه له سهحنه سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن، له وشهئ ئانگو وه مانای مهوژ و کشمش و ههروهها به‌ی‌دایگ ک ئه‌پای وه دارا کردن ُ ئه‌نگور در ُس کهن وه‌رگێر بویه [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان، از واژهی آنگو به معنی مویز و کشمش و همچنین آنگو به معنی تراس کلبه‌ای که برای آویختن انگور است مشتق شده است.

ئاوی عهزی مه‌یاخان away ézîmeyaxan ئاویگه له گرده‌نوو سهر وه شار ُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گردنو از توابع سرپل ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئاوی قه‌لا away qeła ئاویگه له گرده‌نوو سهر وه شار ُ سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گردنو از توابع سرپل ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئاوی مسه‌فاخان away misefa xan ئاویگه له جوانرۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش

کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئاوای مه‌وان away hewan ئاواییگه له گرده‌نوو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی

و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گردنو از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئاوباریک aw barîk (١) ئاواییگه له دیره سهر وه شار گیه‌لان و سهر وه

ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن (٢) ئاواییگه له پەش سهر

وه شار که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئابین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن

(٣) دو ئاوایی خووار و بان له ئاوباریک سهر وه شار سونقور و سهر وه

ئابین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن (٤) ئاواییگه له باوله سهر وه

شار سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن

(٥) ئاواییگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی

گورانی و که‌له‌هۆپی قسه کهن (٦) دو ئاوایی خووار و بان له دینه‌وه‌ر سهر

وه شار سه‌حنه و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن

[ف] (١) روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر

آیین شیعه (٢) روستایی در فش از توابع کنگاور با گۆیش کُردی کلهری و

بر آیین شیعه (٣) دو روستای علیا و سفلی در آوباریک از توابع سنقر با

گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه (٤) روستایی در باوله از توابع

سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه (٥) روستایی در

سرپ‌لذهاب با گۆیش کُردی گورانی و کلهری و بر آیین یارسان و شیعه

(٦) دو روستای علیا و سفلی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کردی

لکی و بر آیین یارسان.

ئاوباریک سیاکه‌مه‌ر aw barîki syakemer ئاواییگه له سونقور سهر وه

ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با

گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ئاوتاف aw taf (۱) ئاوُ قونره‌دار (۲) ئاواييگه له باله‌نُ سه‌رفيرووزئاوا سه‌ر وه شارُ كرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌كى قسه‌كه‌ن [ف] (۱) آبی كه با جريان تند در حرکت است (۲) روستایی در بالون سه‌رفيروزآباد از توابع كرماشان با گۆيش كُردی لكی و بر آیین شیعه.

ئاوپان awifan یا ئاهپان ئاواييگه له هوزمانه‌وه‌ن سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی له‌كى قسه‌كه‌ن. ئاوپ، ئاهپ، ئاپر و ئاتر وه مانای ئاگره و ئاوپان هاوتای ئاگرين له كوردسانُ باكووره [ف] روستایی در هوزمانوند با گۆيش كُردی لكی و بر آیین يارسان. آور، آهر، آیر و آتر به معنی آتش است و همتای (آگرين) در كردستان شمالي است.

ئاولاخ awilax ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كولیایی قسه‌كه‌ن، ئاولاخ یا ئاولاغ وه مانای شوونه‌وارِيگه ك خاكه‌گه‌ئ سويركال بوو (ئال = سوور + لاغ یا لاخ = زه‌مين) و هه‌ر ئی وشه له فارسی بقیه‌سه (ئه‌بله‌ق) و هه‌روه‌ها ئاولُ وه مانای ده‌روه‌نُ گردوپه‌ره [ف] روستایی در سنقر با گۆيش كُردی كولیایی و بر آیین شیعه، آولاخ یا آولاغ به معنی مكانی است كه خاكش قرمز رنگ باشد (أل = قرمز + لاغ یا لاخ = زمين) و همين واژه را در فارسی (ابلق) گویند و همچنين اول به معنی دره كوچك و زیباست.

ئاولانی میرکی awilanî mîrkî سێ ئاوايي له گرده‌نوو سه‌ر وه سه‌لاسی باوه جانی و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه‌كه‌ن [ف] سه‌ر روستا در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گۆيش كُردی جافی و بر آیین سُنِي.

ئاوه‌زین awezên ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شارُ گيه‌لان سه‌ر وه

نائین شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن، ئاوهزین واته ئاو+زایین. ئەو شوونه ک پهل ئاوهزاس [ف] روستایی در گور سفید از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. آو زین عبارت است از (آو + زایین) جایی که محل جوشش و زایش آب است و این محل سرشار از چشمه و آب است.

ناهنگه‌ران ahingeran ئاواپیگه له سه‌حنه سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه باگویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نایشه‌ولّ ayşewl ئاواپیگه له قووپی قه‌لا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در قوری قلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

نایشه‌وهن ayşewen ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، له زاراوئی که لهوپی ئایشه و ئاشیه وه مانای زلفه [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، در گویش کُردی کلهری آیشه و آشیه به معنی زلف است.

ناینله aynile ئاواپیگه له سراو سهر وه شار سونقور و سهر وه نائین شیعه وه کوردی کولیایی قسه کهن. ناینه، ناینه وپه‌وهن وه مانای شوون هاتوچوو [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، آینه یا آین و رون به معنی محل آمدن و رفتن یا محل عبور و مرور است.

ناینه ayne (۱) جامه‌ک (۲) ناین وپه‌وهن، هاتوچوو (۳) ئاواپیگه له بشیوه سهر وه شار سه‌رپیهل و سهر وه نائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. نیشته‌جییه‌یل ئی ئاواپه له بنه‌رته‌وه له گیه‌لان هاتنه، هه‌روه‌ها ک

زانمین به‌ش ُ فره گه‌ورائ جاده‌ئ ئه‌وریشم له پاریزگائ کرماشان رهد بوو
 گوايه ديه‌که‌ئ ئاینه و ئاینه و بشیوه به‌شیگ له جاده‌ئ ئه‌وریشم بویه
 هه‌روه‌ها له سه‌رده‌م ُ سه‌فه‌وییه‌کان شوونه‌یلێگ وه ناو شاعه‌باسی درُس
 کریا ئه‌پای زياره‌ت ُ که‌ربه‌لا و نه‌جه‌ف و له که‌نگه‌وه‌ر ده‌سپیکردیه و تا
 کرماشان (تیه‌ریکه‌بازار و تیمچه) و مایه‌شت (کاروانسه‌رائ مایه‌شت) و
 ئارقون ئاوا (شاه‌عباسی) و کرُن (کاروانسه‌را) و تا... خانه‌قین و مه‌نه‌لی
 دریزه‌ئ بویه [ف] (۱) آینه (۲) آمد و شد، محل عبور (۳) روستایی در
 سرپل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، اهالی این روستا از
 گیلان‌غرب آمده‌اند، همانگونه که می‌دانیم قسمت عمده‌ای از جاده ابریشم از
 استان کرماشان می‌گذرد بویژه از قسمت‌های جنوبی این استان از کنگاور و
 هرسین و کرماشان و مادیدشت و اسلام آباد غرب و کرد و سرپُل ذهاب.
 گذشته از اینها در همین مسیر در زمان صفویان محل‌هایی به نام(شاه
 عباسی) ساخته شده که محل اتراق کاروانهایی بوده که بسمت کربلا و
 نجف می‌رفته این شاه عباسیها از کنگاور شروع شده و به کرماشان (تاریکه
 بازار و تیمچه) و سپس به مادیدشت (کاروانسرای مادیدشت) و اسلام
 آبادغرب(شاه عباسی) و کرد (کاروانسرا) و ... تا خانقین ادامه دارد.

ناینه‌جوو ayne cû ئاواييگه له ئاگاهان سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه
 ئابین شیعه وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن، **ناینه‌جوو** وه مانائ شوون ُ
 ئاوه‌ن و ره‌وه‌ن ُ ئاوُ رووشنه (ناینه = هاتن و چین + جوو) [ف]
 روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین
 شیعه، آینه‌جو به معنی محل در جریان بودن آب روشن و زلال است (آینه =
 محل آمد و شد + جوو = جوو).

ناینه‌وبشیوه ayne û bişêwe ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و

وه كوردی كه له پوری قسه كه‌ن، بنووره ئاینه [ف] روستایی در سربلذهاب با
گوش کُردی * * و بر آیین * *، نگاه کنید به ئاینه

ئاینه‌وه‌ن (aynewen ١) ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه
كوردی گۆرانی قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی
باوه‌جانی و سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن (3)
ئاینه‌وه‌ن ٠ داره رشته ئاواييگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و
سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] (١) روستایی در
گهواره از توابع اسلام آباد غرب با گوش کُردی گورانی و بر آیین يارسان
(٢) روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گوش کُردی گورانی
و بر آیین يارسان (3) آینه‌وند دار رشته روستایی در خيگیران از توابع ثلاث
باباجانی با گوش کُردی گورانی و بر آیین يارسان.

ئاینه‌ئێ ئەودلا ayneÿ ewdila ئاواييگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی
باوه‌جانی و سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف]
روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گوش کُردی گورانی و
بر آیین يارسان.

ئاینه‌ئێ عه‌باس ayneÿ èbas ئاواييگه له سه‌رپه‌له‌ سهر وه ئائين ٠ يارسان و
وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در سربلذهاب با گوش
كُردی گورانی و بر آیین يارسان.

ئزگله‌و باوه‌یسی izgiê û baweysî ئاواييگه له باوه‌جانی و سهر وه ئائين ٠
سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن. ئزگله‌، زگله‌، سكل وه مانای زخال و
خه‌لۆزه و هه‌روه‌ها ئزگله‌ جوورئ داره ك وه هه‌نگی دنيايش به ناوبانگه
[ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گوش کُردی جافی و بر آیین سه‌ئنی.
ازگل و زگل و سكل به معنای زغال است و همچنين ازگل نوعی درخت

است که شباهت بسیاری به درخت انبه دارد.

ئستدئاوا istid awa ئاواييگه له دوروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، له زاراوئه له‌کی ئسته وه تیکه ئاسنیگ کُ دهنهئ چه‌خماخه و تا ترۆسکه بوه‌شنید ئۆشن و هه‌روه‌ها وه مانائ چه‌خماخُ تفهنگه [ف] روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه، استد در گۆیش کُردی لکی استه به معنای تکه آهنی است که به سنگ چه‌خماخ زند تا جرقه زند و آتش را روشن کند و همچنين به معنی چاشنی گلوله و زرنیق است.

ئسلام ئاوا islām awa 1) دو ئاوايي خوار و بان له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن 2) ئاواييگه له گه‌ودين سهر وه شارُ کهنگه‌وه‌ر و سهر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] 1) دو روستای علیا و سفلی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گۆیش کُردی کوليايي و بر آیین شیعه 2) روستایی در گودين از توابع کنگاور با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

ئسمایل‌که‌ل ismayl kel ئاواييگه له سه‌هن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

ئسمایل‌ئاقایی ismayl aqayî ئاواييگه له خانه‌شوو‌ر سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ئسمایلی ismaylî ئاواييگه له گیه‌لان سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و

بر آیین شیعه.

ئلاهیه ilahye ئاواييگه له سهحنه سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. **ئلیاسان** ilyasan 1) ئاواييگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن 2) ئاواييگه له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] 1) روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه 2) روستایی در سطر از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه.

ئمارهت imaret 1) ئاواييگه له مايه‌شت سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که‌له‌هوری قسه کهن. ئیسه ئی ئاوايه چووله 2) ئاواييگه له گاماسیاو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائين یارسان و شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] 1) روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. هم اکنون این روستا خالی از سکنه است 2) روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین یارسان و شیعه.

ئۆل تانجین owl tancin ئاواييگه له که‌نگه‌هر سهر وه ئائين شیعه وه کوردی زووله و کولیايي قسه کهن. **تانجین** هاوتائ مه‌نجین وه مانائ مه‌نجه و دانُ ئاوه [ف] روستایی در کنگاور با گۆیش کُردی زوله و کولیايي و بر آیین شیعه، **تانجین** همتای مه‌نجین به معنای جمع بستن آب در محلی است.

ئه‌حمه‌دئاوا ehmed awa 1) ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائين * * و وه کوردی * * قسه کهن 2) دو ئاوايي خووار و بان له ناوده‌روهن سهر وه

شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی * * * قسه کهن ۳) ئاواپیگه له سهرفیروزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن 4) ئاواپیگه له سه‌رپیله سهر وه ئائینُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن ۱) روستایی در سنقر با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * * ۲) دو روستای علیا و سفلی در ناودَروَن از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * * ۳) روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه 4) روستایی در سرپل‌دهاب با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * * .

ئه‌حمه‌دئاوای مله‌ماس eh□med awaê mile mas ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر

سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن ۱) روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

ئه‌حمه‌دی eh□medî ئه‌حمه‌دی یا گه‌رهمیتر ئاواپیگه له کفرار و سهر وه

شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن ۱) احمدی یا گه‌رهمیتر روستایی در کفرار از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین یارسان.

ئه‌ربه‌خوهر erbexwer ئاواپیگه له ئارقونئاوا سهر وه ئائینُ شیعه و وه

کوردی که‌له‌وپی قسه کهن، ئه‌ربه وه مانای قه‌مچی و شه‌لاخه و نیشه جیهیلُ ئی ئاوایه له بنه‌ماله‌ئ پاکاره‌یل و نازره‌یل بۆنه هه‌روه‌ها ئه‌ربه‌ت، ئه‌رد، هه‌رد، ئه‌رده، رب، رۆب، ره‌بات وه مانای مه‌لوه‌نه و نیشه‌جیهیلُ ئی ئاوایه له عه‌شیره‌ت سییه‌سییه‌ن و به‌شیگ له ئی عه‌شیره‌ته نیشه‌جی شارُ (ئه‌ربه‌ت یا عه‌ربه‌ت) له کوردستانُ عه‌راقن

﴿ف﴾ روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، اربه به معنی شلاق است و اهالی این روستا اکثراً از خاندان پاکارها و ناظران خوانین بوده‌اند همچنین اربه‌ت، ارد، رب، روب، ریات یا رباط به معنی سرزمین است و ساکنین این روستا از عشیره‌ی سیاسی هستند که در اصل از شهر کلار در کردستان عراق آمده‌اند و شهر عربت یکی از شهرهای کردستان عراق است که جمعیت قابل توجهی از ساکنان آنجا کلهرند.

ئه‌رکه‌وازی erkewazi ئاوايیگه له ئارقونئاوا سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن. ئی ئاوايه له رووژئاوای شار شاباده و له نزیک یه‌کئ له ئاسه‌واره میژووئییه‌یل شاباد وه ناو(قه‌ور جه‌وی) ه قه‌ور جه‌وی یا قه‌ور گه‌وری ته‌په‌یگه وه پانای زیاتر له هه‌زار متر و شوون کۆره‌ئ کۆزه‌گه‌ری و قه‌ور چه‌ن سهردار سهرده‌م ئه‌شکانیه له سال ۱۳۶۶ هه‌تاوی به‌شینگ له قه‌ور جه‌وی ک رۆیه‌پق پادگان شاباده بومباران کریا و خوه‌م وه چه‌و خوه‌م سکه و ده‌زۆنک تلاً دیم ک که‌فتنه ده‌یشت و دۆیای ئی کاره‌ساته دو قه‌ور له ئی شوونه خاره‌ت کریا و سیان تره‌ک ده‌ژ مه‌نیه وه هه‌روه‌ها له باشوور ئی ئاوايه شوونه‌وار میژووئی تره‌س ک له لایه‌ن پارێزگه‌ری میرات فه‌ره‌نگی چاودیری کریه‌ید و له باشوور رووژئاوای ئی ئاوايه چیا ئی میژووئی (چیا قول‌خانه)س ک چه‌ن خه‌زینه‌ئ سهرده‌م ئه‌شکانیه‌یل و ساسانیه‌یل له تی بق ک له سهرده‌م ده‌سلاتداری په‌هله‌وی بۆیه زاخه‌ئ ته‌قه‌مه‌نی و خه‌زینه‌گه‌ئ خاره‌ت کریا، قول‌خ وه مانای باج و باج داینه و ئی چیا وه‌ک خه‌زانه‌ئ نه‌ته‌وه‌ئی ئه‌و سهرده‌مانه بۆیه ﴿ف﴾ روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، این روستا در غرب شهر اسلام آباد قرار دارد و (قه‌ور جه‌وی) یا قبر گوری در نزدیکی این روستاست که محل

کوره سفالگری و گور چند سردار اشکانی است، در سال ۱۳۶۶ بخشی از گورجوی که درست روبه روی پادگان مرکزی شهر است به اشتباه بمباران شد و خود شاهد بودم که سکه‌ها و دستبندهایی از جنس طلا در محل بمب نمایان شد و پس از این واقعه دو گور باستانی در همین محل غارت شد و هنوز سه گور دیگر دست نخورده باقی مانده که مستدعی است حفظ و نگهداری شود همچنین در جنوب این روستا مکان باستانی دیگری وجود دارد که از طرف اداره میراث فرهنگی دیده‌بانی می‌شود. در قسمت جنوب شرقی این روستا تپه‌ی باستانی (چیا قولخانه) وجود دارد که به نوعی خزانه ملی زمان خود بوده است که در زمان حکومت پهلوی به زاقه‌ی مهمات تبدیل شد و غارت شد، قولخ در زبان کُردی به معنی باج و خراج است.

ئه‌رگنه ergine دو ناوایی خووار و بان له گاماسیاو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه نائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زوولّه قسه‌که‌ن، ئه‌رگ، بورگ، بورج وه مانائِ قلا و دژه و ئارُگ و ئایر و ئاتهر وه مانائِ ئاگره و باوه‌پم یه‌سه ک له‌ی مه‌لوه‌نه ئاته‌شکه‌ده‌یگ بۆیه . هه‌روه‌ها ئه‌رد و هه‌رد وه مانائِ زه‌مینه . له ناوئی ئاوايه ته‌پوولکه‌یگ هه‌س وه ناو (تپه‌زه‌پینه) و به‌رزایی هه‌فت متر و پیه‌نای سیسه‌ده متر ک ئاسه‌وارُ میژووئییه [۱] دو روستای علیا و سفلی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی زوله و بر آیین یارسان و شیعه، ارگ و بورگ و برج به معنی برج و بارو است و آرگ و آیر و آتر به معنی آتش است و به نظر می‌رسد در این مکان آتشکده‌ای وجود داشته است. همچنین ارد و هرد به معنی زمین است. در این روستا تپه‌ای به نام تپه‌زیننه وجود دارد به ارتفاع تقریبی هفت متر و پهنای سیصد متر که اثر باستانی است.

ئەرمەنییان ermenîyan ئاواييگه له دینه‌وهر سەر وه شارُ سه‌حنه و سەر وه نائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، وشه‌ئ ئه‌رمەن له (ئەریه) وه مانائ شرف وخوه‌لسیه و ئەرمەنی رازایگه ئپائی ژن و هۆچ هه‌ره‌چینگ وه شوونینگ وه ناو ئەرمەنستان نه‌یرید و ئاریا و ئاریامه‌نه رازایگه ئپائی پیا و ئاریا سووماره نییه به‌لکه‌م بیر و رایگه و هه‌رکه‌س ک وه شه‌رف و خوه‌لسی باوه‌ر بیاشتوو نازناو ئاریا دهنه پین، له پارچائی خه‌سره‌و و شیرین فره جار ناو له شیرینُ ئەرمەن بریه‌ید؛ شیرینُ ئەرمەن واته شیرینُ پاکدامن نه شیرینینگ ک له ئەرمەنستان هاتۆد، وه باوه‌رم مه‌لۆهنُ دینه‌وهر و ناو‌وو سه‌یمه‌ره و گاماسیاو ئاخیزگه‌ئ شانامه‌س و ئەو شوونه‌واره‌یله ک له شانامه‌هه‌س له‌ئ ناو‌وو‌ه‌سه، ئپائی زانیاری زیاتر بنو‌وره کتاو شوونه‌واره‌یلُ شانامه (ئاکۆ)، هه‌ر وه‌ها پاشگرُ (یان) واته مال و میلکان و باوه‌ر که‌م ئەرمەنیان واته شوونه‌وارُ پاکه‌یل و خاسه‌یل ۱۴ روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان، واژه‌ی ارمن از (اریه) به معنی شرف و نجابت مشتق شده و ارمنی صفت پاکدامنی و نجابت برای زنان است و آریا و آریامنه برای مردان، آریا در حقیقت نژاد نیست بلکه اعتقاد و ایدئولوژی است و عبارت است از آنکه کسانی که به شرف و نجابت اعتقاد دارند؛ در داستان خسرو و شیرین بارها به نام شیرین اَرمَن برمی‌خوریم که اشاره به همان پاکدامنی است و ربطی به ارمنستان کنونی ندارد؛ به باور من منطقه‌ی دینور تا حاشیه‌ی رودخانه سیمه‌ره و گاماسیاب خاستگاه داستان شاهنامه‌ی فردوسی است و در شاهنامه از مکان‌هایی نام برده شده که در این محدوده وجود دارد، برای آگاهی بیشتر به کتاب (شوونه‌واره‌یلُ شانامه) مراجعه شود، همچین پسوند (یان) به معنی خانه و

مکان است و به زعم من ارمنیان یعنی مکان پاکان و نجبا.

ئه‌زره ezre دو ئاوییی وه ناوه‌یل (محمه‌دخان و مؤکه‌په‌می) له سنجاوی سهر وه شارو کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌یی قسه‌ که‌ن، ئه‌رز، ئه‌رد، هه‌رد وه مانای زه‌ویه [ف] دو روستا با اسامی (ازره محمده‌خان و ازره مکرمی) در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کوردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان، ارز و ارزه و ارد و هرد به معنای زمین است و عرب آنرا معرب کرده و ارض می‌خواند.

ئه‌زمه‌میران ezmemîran ئاوییگه له دوشه‌میان قه‌لخانی سهر وه شارو کران و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در بخش دوشمیان قلخانی از توابع کرند غرب با گویش کوردی گورانی و بر آیین یارسان.

ئه‌زناو eznav دو ئاوییی خووار و بان له که‌توله سهر وه شارو سه‌حنه و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن، له وشه‌ئ زنا، چوه‌زنا وه مانای سه‌رمای سه‌خت وه‌رگپه‌ بویه وه‌کوو شارو ئه‌زنا له لوپسان ک شوونه‌وارو فره سه‌ردیگه [ف] دو روستای علیا و سفلی در کندوله از توابع صحنه با گویش کوردی لکی و بر آیین شیعه، از واژه زنا، چو و زنا به معنی سرما مشتق شده و همچنین شهر ازنا در لرستان از همین واژه مشتق شده و مکانی سرد سیری است.

ئه‌سپه‌ر esper ئاوییگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کوردی جافی و بر آیین سنی.

ئه‌سپه‌ری مه‌سه‌فاخان esperî misefa xan ئاوییگه له گرده‌نوو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن

☞ روستایی در گردنو از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

ئه‌سکه‌رخانی eskerxanî ئاواييگه له سه‌رپه‌له‌ سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌ه‌رپى قسه كه‌ن ☞ روستایی در سه‌رپه‌له‌له‌ سه‌ر با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

ئه‌شباخ eşbax ئاواييگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شار كرماشان و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن ☞ روستایی در هوزمانوند از توابع كرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

ئه‌شه‌رف‌ئاوا 1 eşref awa ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایى قسه كه‌ن 2) ئاواييگه له كه‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائين شيعه و كوردی لوپى قسه كه‌ن ☞ 1) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه 2) روستایی در کنگاور با گویش کُردی لری و بر آیین شیعه .

ئه‌شكى eşkî ئاواييگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسى باوه‌جانی سه‌ر وه ئائين سونى و وه كوردی جافی قسه كه‌ن ☞ روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

ئه‌غمن ئاوا exmin awa ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شار كرماشان و سه‌ر وه ئائين يارسان و وه كوردی كه‌له‌ه‌رپى قسه كه‌ن . ئه‌غ، ئاغ، ئاق .
لاخ، لاغ وه مانائى سه‌رزه‌مینه ☞ روستایی در ناودرون از توابع كرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین يارسان . اغ، آغ، آق، لاغ، لاخ به معنی سرزمین است .

ئه‌كه‌به‌رئاوا kber awa 1) ئاواييگه له كرماجان سه‌ر وه شار كه‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى و كوليایى قسه كه‌ن 2) ئاواييگه

له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارن کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۳) ئاوییگه له سه‌ریه‌ل سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن 4) ئاوییگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارن سه‌حنه و سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن 5) ئاوییگه له کیوه‌نان سهر وه شارن سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۱) روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گۆیش کُردی لکی و کولیایی و بر آیین شیعه ۲) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان ۳) روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * 4) روستایی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان 5) روستایی در کیونان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ئه‌لادانه eladane ئاوییگه له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن ۱) روستایی در کنگاور با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * .

ئه‌لامرائی ela miraê ئاوییگه له دیره سهر وه شارن گیه‌لان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن ۱) روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئه‌لکه elke دو ئاوییی خوار و بان له جه‌لاله‌ن سهر وه شارن کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن ۱) نام دو روستای علیا و سفلی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

ئه‌لیاخه‌یی elyaxeyî ۱) ئه‌لیاخه‌یی هزارخانی ئاوییگه له بازان سهر وه

شارۆ جوانرۆ و سەر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن ۲) دو ئاویی (ئه‌لیاخه‌یی بانێ‌چنوو و ئه‌لیاخه‌یی‌خووار) له ئزگله سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] ۱) علیاخه‌یی هزارخانی روستایی در بازان از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنّی ۲) دو روستا با اسامی (علیاخه‌یی بانێ‌چنوو و علیاخه‌یی پائین) در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کردی جافی و بر آیین سُنّی.

ئه‌لیاخه‌یی حه‌سه‌ن elyaxeyî hesen ئاواپیگه له گرده‌نوو سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کردی جافی و بر آیین سُنّی.

ئه‌لیاسان elyasan دو ئاویی له سونقور سەر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] دو روستای سفلی و علیا در سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

ئه‌لیاسه‌وه‌ن elyasewen دو ئاویی خووار و بان له هه‌رسین سەر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در هه‌رسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ئه‌لیاسی elyaî ۱) ئه‌لیاسی ئه‌حمه‌د و ئه‌لیاسی ساڵمه‌تا دو ئاویی له ته‌نگۆ به‌رده‌لی سەر وه شارۆ سه‌رپیه‌ل سەر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، ئه‌لیاسی ئه‌حمه‌د دۆیامه‌نه‌ی ئاواره‌یلۆ کوردسانۆ باشوورن ۲) ئه‌لیاسی مه‌حموود و ئه‌لیاسی خه‌لیفه‌حسه‌ین دو ئاویی له ده‌یشتۆ زه‌هاو سەر وه شارۆ سه‌رپیه‌ل و سەر وه ئائینۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن 3) ئاواپیگه له زالقو سەر وه

شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف ۱] الیاسی احمد و الیاسی صالح مطاع دو روستا در تنگ بردلی از توابع سرپُل‌لذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی. بخش عمده ساکنین روستای الیاسی احمد بازمانده‌گان آواره‌گان کردستان جنوب هستند (۲) الیاسی محمود و الیاسی خلیفه حسین دو روستا در دشت ذهاب از توابع سرپُلذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان (3) روستایی در زالوا از توابع روانسر با گویش کردی جافی و بر آیین سنی.

ئه‌لیاقوو elyaqû ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

ئه‌مراوا emrawa ئاواپیگه له سه‌سن ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

ئه‌مرووله emrûle (۱) ئه‌مروو (۲) ئاواپیگه له مایه‌شت سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن (۳) کۆیه‌یگه له سه‌حنه [ف ۱] (۱) گلابی (۲) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۳) کوهی در صحنه.

ئه‌مله emlé (۱) ناو زۆنه‌ئ شارُ گی‌ه‌لان (۲) دو ئاواپی خووار و بان له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف ۱] نام پیشین شهرستان گیلانغرب (۲) دو روستای علیا و سفلی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئه‌مه eme ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ

شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قره‌سو از توابع کرمانشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ئه‌میرئاوا (emîr awa ١) ئاواييگه له ئارقون ئاوا سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که لهورپی قسه‌که‌ن، ناو زونه‌ئ سر او قولى بۆيه، قولى که یخودا و بنیات نه‌ر ئى ئاوايه بۆيه؛ له سهرده‌م رزاشاه په‌هله‌وى ئه‌و کاته ک هاتیه‌سه دیدار له کارخانه قه‌ن شایاد؛ هئای له مه‌ردم پرسید: ئى ئاوايه ناوئ چه‌س؟ قولى ک که یخودا و گه‌ورائ ئى ناواى بۆيه تۆشید: له ئمرووه و ئه‌میر ئاباده. له باشوور رووژئاواى ئى ئاوايه ئاسه‌وار میژووئیگ هه‌س وه ناو سه‌نگه‌ر قولى ک قلاى ته‌سیاری سه‌ده‌م ساسانییه‌گانه ک خاره‌ت بۆيه و هه‌روه‌ها له قه‌راخ ئى ئاوايه هه‌ر له باشوور رووژه‌لات تا وه رووژئاوا زه‌نجیره چیايل قوت و رۆتیگ هه‌س ک گوور سهرداره‌یل ده‌وران نادیارگه و باوه‌ر که‌م ئى شوونه گوورسان ته‌نانه‌تى گووتیه‌یل ئه‌و سه‌رده‌مه بۆيه و سال 1382 هه‌تاوى له هه‌ین ریگه‌وبان سازى چه‌نان له‌ئ ته‌پوولکه‌يله ویران کریان و هه‌رچى له تى بۆ خاره‌ت کریا. هه‌روه‌ها له باشوور رووژئاواى ئى ئاوايه وه‌ره و ئاواى (عه‌لى‌ئاوا) و رۆیه‌پق چیاقول خانه ته‌په‌ئ میژووئى تره‌ک وه به‌رزای ئامال بیس متر و پیه‌ناى په‌نجامتر هه‌س ک له قه‌راخ شوونگ وه ناو تووه‌وشکه دامه‌زریاس و قلاى تفاق و ژیانه‌وه بۆيه و له قه‌راخ ئى ته‌په گوورسان گه‌ورى فره‌س ک ده‌ژ مه‌نیه. وه گشتى ئى ئاوايه له په‌نج کیلومتری شار ئارقون ئاوا دامه‌زریاس و ئاسه‌واره‌گانى له سه‌رده‌م گووتیه‌يله و ده‌س پیکه‌ید و هه‌تا سه‌رده‌م ساسانییه‌گان دریژه درید (٢) ئاواييگه له که‌تۆله سهر وه شار سه‌حنه و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (٣) ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار سه‌حنه و

سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 4) ئاواپیگه له ههفت ئاشان ناودروهن سەر وه شار کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن 5) ئاواپیگه له ناودروهن سەر وه شار کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن 1) روستایی در اسلام آباد با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، نام پیشین این روستا (سراب قلی) بوده است. گویند آن زمانیکه رضا شاه پهلوی برای دیدار از محل کارخانه قند کنونی آمده است از اهالی روستا می‌پرسد: نام این روستا چیست؟ و قلی بلافاصله می‌گوید به یمن ورود شما زین پس امیرآباد است و به همین مناسبت به امیرآباد تغییر نام داده است. در قسمت جنوب غربی این روستا مکانی باستانی به نام (سنگر قلی) وجود دارد که قلعه‌ی نگهبانی است و غارت شده است همچنین در محدوده‌ی جنوب شرقی و غربی این روستا؛ سلسله تپه‌های کم ارتفاعی وجود دارد که همگی مکان باستانی است و به زعم من گورستان اختصاصی تمدن آن دوران بوده است که در سال 1382 خورشیدی به هنگام جاده‌سازی تعدادی از این تپه‌ها تخریب شد و آثار آن به یغما برده شد. همچنین در جنوب غربی این روستا به سمت روستای علی‌آباد و روبه‌روی (چیاقولخانه) در محدوده‌ی (توه وشکه) تپه‌ای به ارتفاع تقریبی بیست متر وجود دارد که قلعه‌ی آذوقه و زندگی بوده که در اطراف آن گورستانی باستانی قرار دارد که دست نخورده باقی مانده است. در کل این روستا چون در محدوده‌ی پنج کیلومتری اسلام آباد قرار دارد آثار و ابنیه‌ی تاریخی آن مربوط به دوران گوتیها تا ساسانیان است 2) روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه 3) روستایی در دنور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه 4) روستایی در هفت

آشیان ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان (5) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئه‌میربەگ emîrbeg ئاواييگه له جوانرۆ سەر وە ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ئه‌مین‌ئاوا emîn awa ئاواييگه له دینه‌وهر سەر وە شار سەحنه و سەر وە ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ئه‌نارک enarik دو ئاوايي خوار و بان له هوزمانه‌ن سەر وە شار کرماشان و سەر وە ئائين یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

ئه‌نجاو encaw ئاواييگه له هوزمانه‌ن سەر وە شار کرماشان و سەر وە ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. ئه‌نج، ئه‌نج‌ئه‌ولا وە مانائ بن و بنه‌چه‌که [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه، انج و انج‌اولا به معنی آبا و اجداد است.

ئه‌نجاوه‌روو encawerû ئاواييگه له دێره سەر وە شار گیه‌لان و سەر وە ئائين شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن. ئه‌نج، ئه‌نج‌ئه‌ولا وە مانائ بن و بنه‌چه‌که و وهر و وهر وە مانائ به‌هره و به‌رجه‌وه‌نه هه‌روه‌ها ئه‌نجور وە مانائ خرته‌ک یا کالگ ناره‌سه. ئی ديه‌که ری خوه‌ئ له ناو په‌ند ئیشنان واز کردی و له په‌ندیگ ئۆشن (خه‌ر) گۆلین وە ئه‌نجاوه‌روو؟) هه‌ر وەها له ئی ئاوايه و گۆلین شوونه‌وار میژووئی و

ئاسه‌وار **پیشنان فره‌س** [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. **انج** و **انج‌اولا** به معنای آبا و اجداد است و ور و وهره به معنی ورجاوند و بهره‌رسان است همچنین **انجور** به معنی خربزه‌ی نارس و کال است. این روستا نام خود را ضرب‌المثل‌های کُردی جا انداخته است بگونه‌ای که برای آشکارایی و هویدا بودن موضوعی گویند (خه‌ر **گولین** وه نه‌نجاوه‌روو) در محدوده‌ی این روستا و روستای گلین مکانهای باستانی بشمار می‌آید.

نه‌نجیرک encîrik (۱) **ئاواییگه** له جه‌لآله‌ن سه‌ر وه شار **کرماشان** و سه‌ر وه **ئائین** **یارسان** و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (۲) دو **ئاوایی خووار** و بان له هه‌رسین سه‌ر وه **ئائین** **شیعه** و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] (۱) روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان (۲) نام دو روستای علیا و سفلی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نه‌نجیرگ encîrig **ئاواییگه** له گیه‌لان سه‌ر وه **ئائین** **شیعه** و وه کوردی که‌له‌هوری قسه‌که‌ن، **نه‌نجین** وه **مانای چیلئ** و **لیزمه‌س** و **جیر گۆردراوی ژیره** و **نه‌نجیر** یا **نه‌نجیرگ** و **نه‌نجیری** واته به‌رزایی و بلینای ک دار و ده‌وه‌ن و **چروه‌سییه‌س** [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. **انجین** به معنی هیزم و پشته‌ی هیزم است و **جیر** معرب ژیر به معنی زیر است و **انجیر** و **انجیرگ** و **انجیری** به معنی مکان بلند و پر درخت و جنگلی است.

نه‌نجیره encîre **ئاواییگه** له تیلان ده‌یشت سه‌ر وه هه‌مه‌یل و سه‌ر وه **ئائین** **شیعه** و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در تیلان دشت از توابع حمیل با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

ئه‌نجیره‌ناو encîrenaw ئاواپیگه له گوواوڤر سهر وه شارڤ گیه‌لان و سهر وه نائینڤ شیععه و وه کوردی که‌لهوپی قسه که‌ن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیععه.

ئه‌نجیره‌ئ بان‌ئاواره encîrey ban aware ئاواپیگه له تهنگڤ به‌رده‌لی سهر وه شارڤ سه‌رپیه‌ل و سهر وه نائینڤ یارسان و وه کوردی گورانی قسه که‌ن [ف] روستایی در تنگ بردلی از توابع سرپل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ئه‌نجیری encîrî ئاواپیگه له هسه‌ن ئاوا سهر وه شارڤ ئارقون ئاوا و سهر وه نائینڤ شیععه و وه کوردی که‌لهوپی قسه که‌ن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیععه.

ئه‌نزه‌ل enzel ئاواپیگه له فلاشانین سهر وه شارڤ سه‌رپیه‌ل و سهر وه نائینڤ شیععه و وه کوردی که‌لهوپی قسه که‌ن. ئه‌نزه‌ر، ئه‌نزه‌روت وه مانای جه‌ویه ک ئه‌پای ده‌رمانڤ زام خاسه. له به‌شڤ رووژه‌لاتڤ ئی ئاوایه شوونینگ وه ناو (ئه‌نزه‌ل) دامه‌زریاس ک شوونه‌وارڤ پیرۆزیگه [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُل‌ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیععه. انز، انزروت به معنی شیرابه‌ی درخت زردآلوست که برای درمان زخم از آن استفاده می‌شود. در قسمت شرقی این روستا مکانی به نام (انزل) قرار دارد که مکان مقدسه است.

ئه‌نگه‌ز engez ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شارڤ کرماشان و سهر وه نائینڤ شیععه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن. ناوتره‌ک ئی ئاوایه (کولی کولی)ه [ف] روستایی در بخش قره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیععه. نام دیگر این روستا (کولی کولی) است.

ئه‌نگه‌زبان engez ban ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شارڤ کرماشان و سهر

وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در بخش قردهسو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ئه‌وده‌سی ewsesê ئه‌وده‌سی یا زه‌رین‌جوو بان ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی گۆرانی و که‌له‌وری قسه کهن [ف] آودسی یا زرین‌جو علیا روستایی در سرپُله‌هاب با گویش کُردی گۆرانی و کلهری و بر آیین یارسان و شیعه.

ئه‌ورازه ewraze ئاوايیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. ئه‌وراز، هه‌وراز، هه‌راز، هه‌راس وه مانائ بلینایه [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، اوراز و هوراز و هراز و هراس به معنی بلندی و ارتفاع است.

ئه‌وله‌زیز ewelêziz ئاوايیگه له گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئه‌ول مامه‌ئ ewel mame mamey ئاوايیگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

ئه‌وه‌ل ویا‌ر ewel wêar سی ئاوايی وه ناوه‌یل (کلادریژ خووار و بان و ناو‌راس) له گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب شامل سه‌ر روستا با اسامی (کلادریژ علیا و سفلی و وسطی) با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئه‌ینه‌لقاز eynelwqaz ئاوايیگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌یی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی

لکی زنگنه و بر آیین شیعه و یارسان.

ئه‌یوانی eýwanî ئاواييگه له مایه‌شت سهر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ئه‌یرانشه êran şe ئاواييگه له ههرسین سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ئیساخه‌وه‌ن isaxewen دو ئاوايي خوار و بان له کهینی که‌و سهر وه شارُ ههرسین سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن ک شوونه‌وارُ گوورسانُ مادی له‌ی ئاوايه‌سه [ف] دو روستای علیا و سفلی در چشمه‌کبود از وابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه که آثار باستانی قبرستان مادها در این روستا است.

ئیسُورد îsi wîrd ئاواييگه له سونقور سهر وه نائین شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن (ئیسوو ورد، ئیسووگرد) [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه. (ئیسوو ورد، ئیسووگرد).

ئه‌یل‌جاوهری îêlicawerî ئاواييگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ئه‌یل‌خانئاوا îêlxanî awa ئاواييگه له گاماسیوا سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه نائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع سه‌حنه باگۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

ئێل دارزه‌نگنه iêli dar zenêne ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائين ُ
يارسان و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در سه‌رپه‌ل لذهاب با
گويش كُردی جافی و بر آيين يارسان.

ئيمام‌ه‌سه‌ن iêmam hêesen سه‌ ئاوايي خوواری و بان و ناو پاس له
نه‌سه‌رئاوا سه‌ر وه شار ُ قه‌سه‌ر شيرين سه‌ر وه ئائين ُ * * و وه كوردی
* * قسه كه‌ن [ف] نام سه‌ روستای عليا و سفلی و وسطی در نصرآباد از
توابع قه‌سه‌ر شيرين با گويش كُردی * * و بر آيين * *.

ئيمام‌ه‌باس iêmam ébas دو ئاوايي خوواری و بان له جيگيران سه‌ر وه
سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائين ُ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن
[ف] دو روستای عليا و سفلی در جيگيران از توابع ثلاث باباجانی با گويش
كُردی جافی و بر آيين سنی.

ئيمان iêman ئاواييگه له كلاشی سه‌ر وه شار ُ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائين ُ
سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در كلاشی از توابع
جوانرود با گويش كُردی جافی و بر آيين سنی.

ب

باباحه‌یران baba h□eŷran ئاوايیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

باباعه‌زیز baba ézîz ئاوايیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

باپیر bapîr ئاوايیگه له کفرآور سه‌ر وه شار گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه‌ کهن. له باکوور ئى ئاوايه شوونینگ وه ناو قلا قیران دامه‌زیاس ک گووپگه‌وری فره‌ینگ له قه‌راخ ئى شوونه هه‌س و وه گشتی خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در کفرآور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت شمالی این روستا مکانی با نام قلاقیران قرار دارد که در حاشیه‌ی این مکان گور گبری بسیاری وجود دارد که به کلی غارت شده است.

باتمان batman ئاوايیگه له رازاوه‌ر بیله‌وار سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و سونی و وه کوردی ئه‌رده‌لانی کولیاى قسه‌ کهن.

باتمان له زووان ُ کوردی وه مانای فره و فراوانه ومه‌لوه‌نیگه له کوردستان ُ تورکیه ک به‌ش ُ فره‌یگ له نیشته‌جییه‌یل ُ ئی مه‌لوه‌نه له بنه‌په‌ته‌و له ئی‌ل زه‌نگنه‌ن. هه‌روه‌ها وه مانای په‌یمانیه و کیله مه‌نه و هاوتای شانزه کیلو و نیمه. له ناو‌پاس ُ ئی ئاوایه له کات ُ چال که‌نین شوونینگ وه نیشان ُ سوم‌دول‌دول وه دی کریا ک شمشیریگ له جنس ُ سان چقیاقده ناو‌پاس ُ و ئی شوونه وه گشتی خارهت کریا [ف] روستایی در راز‌آور بیله‌وار از توابع کرمانشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و سنی، باتمان در زبان کُردی به معنی فراوان و بسیار است و نام منطقه‌ای در کردستان ترکیه است که اهالی آنجا در اصل از ایل زنگنه‌اند. همچنین وزنی معادل شانزده کیلو و نیم است. در قسمت مرکزی این روستا به هنگام دایر کردن مکانی برای سرویس خودرو مکانی به نشان دم دلدل نمایان شد که شمشیری از جنس سنگ در آن فرو رفته بود، این مکان به کلی غارت شد.

باختوخن bax tuxin ئاواپیگه له سه‌رفیرووزاوا سه‌ر وه شار ُ کرمانشان و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در سه‌رفیروزاباد از توابع کرمانشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

باخ‌زه‌پنه‌و bax ze'new ئاواپیگه له که‌ینی که‌و سه‌ر وه شار ُ هه‌رسین سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

باخ‌فه‌له‌ک bax felek ئاواپیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شار ُ کرمانشان و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در دروفرامان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

باخ‌که‌ره‌م به‌گ bax kerem beg ئاواپیگه له سه‌رفیرووزاوا سه‌ر وه شار ُ

کرماشان و سەر وه ئائین^۱ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

باخ‌پاسم bax yasim ئاواپیگه له سەرفیروزئاوا سەر وه شار^۱ کرماشان و سەر وه ئائین^۱ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سرفیروز آباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

باخله (baxilê ۱) ئاواپیگه له قەرەسوو سەر وه شار^۱ کرماشان و سەر وه ئائین^۱ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، **باخله** وه مانای هه‌میانه‌یگه ک بگریده‌ئ به‌خه‌له‌و و وه‌رزیر تۆیه‌م و به‌زر که‌یده ناوئ و به‌یده سەر^۱ زه‌ق و هه‌روه‌ها وه مانای ئه‌و شوونه‌س ک خه‌له و خه‌رمانئ فره‌س (باخ + له = له‌وره). له نیمه‌ئ یه‌کم^۱ سه‌ده‌ئ دووانزه‌هم^۱ کۆچی بۆ ک ناو^۱ (زه‌ند) و زووم تیره‌ئ باخله یا وه وته‌ئ بریگ له تۆسه‌ره‌یل^۱ ئیرانی (بی کوله) واته فه‌رمانه‌وایل^۱ داهاتوئ ئیران که‌فته سەر^۱ زووانه‌یل. له‌ئ ده‌ورانه تیره‌ئ زه‌ند^۱ باخله خیل^۱ دارا و زوور دارینگ پیگ هاوردۆن ک له کرماشان و به‌ش^۱ دروفه‌رامان نیشه‌جی بۆن ک له رووژه‌لات تا هه‌رسین و له رووژئاوا تا مایه‌شت و شار کرماشان بۆ و له وه‌هار ئی خیل^۱ شوون^۱ خوه‌ئ له باخله چوول^۱ کردیا و له له‌وه‌پگایل کۆیه‌سانی هه‌مه‌دان و ملک^۱ له‌که‌یل کووچ کردیان^۱ ۲) ئاواپیگه له که‌ینی که‌و سەر وه شار^۱ هه‌رسین سەر وه ئائین^۱ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] ۱) روستایی در قره‌سو با گۆیش لکی و بر آیین شیعه، **باخله** به معنی تویره‌ی حمل بذر است، تویره‌ای که آنرا بغل کنند و قابل حمل باشد و همچنین به

¹ - خاندان کرد اردلان در تلافی امپراطوری‌های ایران و عثمانی، شیرین اردلان، چاپ اول، 1387.

معنی مکانی است که خرمن و کشاورزی پریار دارد (باخ=باغ + له = پسوند مکانی). در نیمه نخست قرن دوازدهم هجری بود که نام زند بویژه تیره باخله(باقله) یا به گفته‌ی برخی مولفان ایرانی (بی‌کله) یعنی فرمانروایان آینده ایران بر سر زبانها افتاد در این دوران زند باخله قبیله‌ای ثروتمند و مقتدر را تشکیل می‌داد که در ایالت کرمانشاه در باقله(باخله) واقع در ناحیه‌ی درود فرامان ساکن بود که از شرق به هرسین و از غرب به ماهیدشت و شهر کرمانشاه محدود می‌شد در بهار این قبیله پایگاه خود در باقله را ترک و به علفزارهای کوهستانهای همدان و سرزمین لکها کوچ می‌کرد (۲) روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کردی لکی و بر آیین شیعه.

بارِس baris ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له وشهئ بپ و بپست وه مانائ تهوان و دهره‌تان وه‌رگپ بۆیه و هه‌روه‌ها بارسائی و بارسست وه مانائ ره‌فه و گه‌زاره‌س و باریس و بریسک وه مانائ دره‌وشیانه و باریسه وه مانائ کووماج ُ سییه‌ماله ڤ روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. از واژه‌ی بر و برست به معنی توان و پتانسیل انجام کاری مشتق شده و همچنین بارسائی و بارسست به معنی کلفتی و ضخامت است و باریس و بریسک به معنی درخشش و تلو است و باریسه به معنی ستون پیوند دهنده سیاه‌چادر است.

باریکه‌ی barikey باریکه‌ی یا باریکه‌نزام ُ سادقی ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شار ُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، ناو ُ ئی ئاواپه له (نزام) یه‌کئ له گه‌ورا پیایل ُ ئیِّل زه‌نگنه و کور(سادق) وه‌رگپ بۆیه گه‌وراپیایل ُ ئیِّل باس له جه‌نگ ُ

دووسه وه نهیل ۆ هه ره سه م و رۆته وه ن ئه ول ۆ (خولام) کور (سیا) یه کئی له پاکاره ییل ۆ (ئه بوو قه داره) والی پێشت کۆ که ن و ئۆشن ئه و سه رده مه خولام وه پێشتگیری ئه بوو قه داره په رمیایه و چه رداو پ (له ایلام) و چوارمه و دیزگران داو پیه و تا ته نگ ۆ هۆتاسن له هه ره سه م هاتیه و که س به جه ری نه کردیه له ئی هه ینه نزام دووسه وه نه ییل ۆ هه ره سه م و رۆته وه نه ییل ۆ ئه و ناو پوه کووه و که ید و له ته نگ ۆ هۆتاسن له هه ره سه م نووائ سپائی داگیرکه ر ۆ خولام گرید و ئه لشکنیده ئی و وه ئی بوونه وه (ئا شیخ هادی) ساو ملک هه ره سه م و تیلانده یشت ئی ملک ۆ ئیره نگه ئی باریکه نزامه خه لات ۆ نزام کرد ۆ باریکی یا باریکه نظام صادقی روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، نام این روستا از شخصی به نام (نظام) پسر (صادق) مشتق شده است بزرگان ایل زنگنه از درگیری دوست و ندهای هرسم و روتوندهای منطقه با (غلام) یکی از سرداران زورگوی (ابوقداره) والی پشتکوه سخن می گویند و گویند که غلام با توجه به خویشاوندی با ابوقداره و حمایت معنوی او مناطقی از زمینهای ایل زنگنه شامل چرداول در ایلام و چهارمله و دیزگران تا تنگه ی هوتاسن در هرسم را متصرف می شود و کسی را یارای مقابله با او نیست در این گیر و دار نظام با پشتیبانی دوستوندهای هرسم و روتونها به مقابله با غلام بر می خیزد و در تنگه هوتاسن در نزدیکی سراب هرسم راه را بر سپاه غلام می بندد و در این درگیری (سیا) پسر ارشد غلام نیز کشته می شود و مانع از تجاوزات غلام می گردد به همین مناسبت (آقا شیخ هادی) مالک زمینهای هرسم و تیلان دشت قسمتی از زمینهای مابین هرسم و تیلان دشت را به عنوان خلعت و پیشکشی به نظام می دهد که همین روستای مذکور و زمینهای متعلقه ی

آن است.

بازانی نه‌خته bazani nexte ئاواييگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائين سوني و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش كُردی جافی و بر آيين سه‌نی.

بازگه bazige ئاواييگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئی قسه كه‌ن، بازگه‌ واته فیت فنه‌باز، خه‌لك تۆشن له سه‌رده‌م خان و خه‌وانين مه‌ردم ئی ئاوايه ئه‌را فرار كردن له ژيړ مالكانه ... چال قۆليگ كه‌نن و بانئ داپوشن و قورپ گايگ كه‌نه نايگ و به‌ش فره‌يگ له مالكانه‌ئ خان له قورپ گاهه‌وه رشنه ناو چاله‌گه و هئاي پاكار خان تيه‌يد و داوائ مالكانه كه‌يد پيه‌ك سه‌وه‌ن خوه‌ن ك ئمسال هه‌رچئ داشتنه له قورپ گايگ چيه‌سه خووار و پاكار وه ده‌س په‌تي كه‌و كه‌ن [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش كُردی زنگنه و بر آيين شيعه، بازگه يعنى مكار و تردست و علت و نامگذاري اين روستا به اين نام اين است كه در گذشته مردم برای فرار از سهم مالكانه كه كمرشكن بوده چاله‌اي گود حفر می‌كند و مقداری از محصول كشاورزی را از طريق گلوی گاوی در چاله می‌ريزند و هنگام مراجعه‌ی پاكار خان برای دريافت مالكانه مردم از پرداخت مالكانه طفره می‌روند و پاكار كه علت را جویا می‌شود جملگی سوگند یاد می‌كنند كه محصول امسال بكلی از گلوی گاوی پايين رفته است و پاكار دست خالی برمی‌گردد.

بازگر bazgir (١) ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سه‌ر وه ئائين يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له لورپسان سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن، خه‌زينه‌ئ ناودار كه‌لمان كه‌په له‌ئ ئاوايه وه دی

کریا و خارەت بق [ف ۱] روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان (۲) روستایی در لرستان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه که دفينه‌ی معروف (کَلَمَان کَرَه) در کوههای اطراف این روستا غارت شد.

باسکله baskile (۱) ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گيه‌لان سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن، له زووانُ کوردی باسک وه مانائُ بازوو و کۆيه‌سانه و باسکله شاخاوييه و هه‌روه‌ها له رووژئاواي ئی ديه‌که ره‌وادگايگ وه ناو (باوه‌حیەر) ک ئه‌پائِ يارسان شوونه‌وارُ پيرۆزنگه دامه‌زریاس (۲) ئاواييگه له چه‌رداوڤ سەر وه پارێزگائِ ئیلام و سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف ۱] روستایی در گوار از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان و شیعه، در زبان کُردی باسک به معنای بازو و منطقه‌ی کوهستانی است و این روستا نیز در منطقه‌ای کوهستانی قرار دارد و همچنین در قسمت غربی این روستا روادگاهی به نام (باوه‌حیدر) که نزد یارسان مکان مقدسه است در این روستا قرار دارد (۲) روستایی در چردوال از توابع ایلام با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

باسکله‌ئ بووریم baskiley bûrîm ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گيه‌لان سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن [ف] روستایی در گوار از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان و شیعه.

باسکله‌ئ خان‌میرزا baskiley xan mērza ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گيه‌لان سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن [ف] روستایی در گوار از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین

یارسان وشیعه.

باسکله‌ئێ ده‌رنه‌مار baskîleyê der emar ئاواييگه له گواوڤر سهر وه شار ڤ گيه‌لان سهر وه ئائين ڤ شيعه و وه كوردی كه‌لهوڤر قسه كه‌ن [ف] روستايی در گواور از توابع گيلانغرب با گویش كُردی كلهری و بر آيين يارسان وشیعه.

باشكولان başkûlan ئاواييگه له كه‌تۆله سهر وه ئائين ڤ شيعه و وه كوردی كوليايی قسه كه‌ن. باش، باشه، باشجقه وه مانا ڤ خاس و خاسترينه و باشوو جووره بازڤگه [ف] روستايی در كندوله با گویش كُردی كوليايی و بر آيين شيعه، باش و باشه و باشجقه به معنی بهتر و بهترين است و باشوو نوعی باز كوچك شکاری است.

باقراوا baqir awa (1) دو ئاويی خووار و بان له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شار ڤ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائين ڤ شيعه و وه كوردی كه‌لهوڤر قسه كه‌ن (2) باقراوا ڤ سامله ئاواييگه له كيوه‌نان سهر وه شار ڤ سونقور و سهر وه ئائين ڤ شيعه و وه كوردی كوليايی قسه كه‌ن (3) ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار ڤ هه‌رسين و سهر وه ئائين ڤ شيعه و وه كوردی له‌كي قسه كه‌ن (4) دو ئاويی له بيله‌وار سهر وه شار ڤ كرماشان و سهر وه ئائين ڤ * * * وه كوردی * * * قسه كه‌ن [ف] (1) دو روستای عليا و سفلی در حسن آباد از توابع اسلام آباد غرب با گویش كُردی كلهری و بر آيين شيعه (2) باقراوا سامله روستايی در كيونان از توابع سنقر با گویش كُردی كوليايی و بر آيين شيعه (3) روستايی در چه‌مه‌مال از توابع هرسين با گویش كُردی له‌كي و بر آيين شيعه (4) روستايی در بيله‌وار از توابع كرماشان با گویش كُردی * * * و بر آيين * * *.

باقله baqile دو ئاويی خووار و بان له كيوه‌نان سهر وه شار ڤ سونقور و

سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در کیونان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

باکان bakan ئاواییگه له پالنگانه سه‌ر وه شارُ جوانپۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

بالاجوو balácû ئاواییگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، **بالاجوو** واته ئه‌مار ئاو یا سه‌ه‌لاو و له هه‌ر ئاواییگه ئه‌مار ئاو که‌فیده باکوورُ ئاوی [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، **بالاجوو** در زبان کُردی به معنی انبار آب است و در گذشته هر روستا دارای یک بالاجوو بوده که در قسمت شمالی روستا است.

بالندهر balinder ئاواییگه له که‌ینی که‌و سه‌ر وه شارُ هه‌رسین سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، **بالا** و **بالان** و **بَل** و **بال** وه مانای جووگه‌ئ ئاوه و **بالان** وه مانای دام و به‌رته‌له‌ئ ئاسنی ئه‌پای گورگ و روویه [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی له‌کی و بر آیین شیعه. **بالا** و **بالان** و **بل** و **بال** به معنی خوی آب است و **بالان** به معنی دام و تله‌ی آهنی برای گرگ و روباه است.

بالی balî ئاواییگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی له‌کی و بر آیین یارسان و شیعه.

بان ئاخ‌وه‌یس ban ax weys ئاواییگه له سه‌ر پیه‌ل سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، (بان = به‌رزائی + ئاخ یا ئاغ = زه‌مین +

وهیس = ههم وه مانائِ ویستگه و ههم وهیس (نازار) [ف] روستایی در سر پُل ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. عبارت است از (بان = بلندی + آغ یا آخ = زمین + ویس = هم به معنی محل سکونت و هم اقتباس از نام ویس).

بان‌ئاواری نه‌جەفی ban awarey necefi ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئایین یارسان و وه کوردی گورانی قسه [ف] روستایی در سرپُل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان بامیان ban bamêan ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن، بام وه مانائِ بايام و هه‌روه‌ها هۆر و فامه و مانائِ به‌رزایی و بانه‌س [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. بام به معنی بادام و همچنين فکر و اندیشه است و به معنی بلندی دامنه‌ی کوه نیز است.

بان‌جاوهران ban caweran ئاواييگه له گولین سه‌ر وه شار سه‌رپه‌ل و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن، جاوهر و جاوهری وه مانائِ سۆیه‌بازی له ئایین و دینه و هه‌روه‌ها جاوهر وه‌رگێر له گاوپ و گور و گه‌وریه و له ناو‌پوو ئی ئاوايه شوونه‌وار گه‌وری فره‌س [ف] روستایی در گولین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. جاوَر و جاوَری به معنی تظاهر به دانایی و دینداری است و همچنین به معنی گاوَر و گبر است و در محدوده این روستا آثار باستانی گبر به وفور یافت می‌شود.

بان‌چیا bançya ئاواييگه له ده‌وله‌تئاوا سه‌ر وه شار ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

باندپ bandif دو ئاویی خووار و بان له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه‌ که‌ن، باندپ وه بوونه‌ئێ نزیکیی وه وه‌رمیل و ناوتوه‌ئێ شازایه‌ حه‌سه‌ن شوونه‌وارُ میژووئی و ئاسه‌وارُ گه‌وری فره‌یگ دێرید (بنووپه‌ هه‌مه‌یل) [ف] دو روستای علیا و سفلی در بخش منصوریی از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، به واسطه‌ نزیکیی به روستای ورمیل و بارگاه شاهزاده‌حسن دارای آثار باستانی فراوانی است نگاه کنید به هه‌مه‌یل.

بان‌زه‌لانی ban zelanî دو ئاویی خووار و بان له گاواره‌ئێ گورانی سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در گه‌واره‌ گوران با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌په‌مه‌زان banfêmezan ئاواپیگه‌ له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

بان‌په‌وه‌ن banfêwen ئاواپیگه‌ له سه‌رفیروزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در سرفیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

بان‌سوولاو حاته‌م ban sûlaw hatem ئاواپیگه‌ له گاواره‌ سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در گه‌واره‌ با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌سوولاو شیرزا ban sûlaw şêrza ئاواپیگه‌ له گاواره‌ سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در گه‌واره‌ با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان سوولۆ شیرمحه مه د ban sūlaw şêr mihemed ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

بان سوولۆ كه‌لوالی ban sūlaw kelwālî ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

بان سوولۆ ناوخاس ban sūlaw nawxas ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

بان گه‌وری bangewrî ئاواييگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شار ٠ كرماشان و سه‌ر وه ئائين ٠ شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن. ئى ئاوايه وه گشتى شوونه‌وار ٠ گه‌ليرىگه و وه داخه و خارهت بۆيه [ف] روستایی در قه‌ره‌سوو از توابع كرماشان با گۆيش كُردی لكى و بر آيين شيعه. اين روستا به تمامى آثار باستانى است و متاسفانه قسمت اعظم آن غارت شده است.

بان له‌په‌ينى ban lefeynî ئاواييگه له ئارقۆن ئاوا سه‌ر وه ئائين ٠ شيعه و وه كوردی كه‌له‌پۆرى قسه كه‌ن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆيش كُردی كلهرى و بر آيين شيعه.

بان له‌يلاخ ban leylax ئاواييگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائين ٠ سونى و وه كوردی جافى قسه كه‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گۆيش كُردى جافى و بر آيين سُنَى.

بان مله banmile (١) ئاواييگه له دينه‌وه‌ر سه‌ر وه شار ٠ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائين ٠ شيعه و وه كوردی كوليایى قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له كووززان سه‌ر

وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. ناو زۆنه ئی ئاوايه (مله به‌گله) بۆیه و له ناو پاس ۆ ئی ئاوايه چیا ئی میژووئیگ ههس ک وه گشتی خارهت بۆیه [ف] ۱) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه ۲) روستایی در کوزران با گویش کردی گورانی و بر آیین یارسان. نام قدیم این روستا (مله به‌گله) است در وسط این روستا تپه باستانی وجود دارد که به تمامی غارت شده است

بان‌مه‌زاران ban mezarān ئاواييگه له بان زهرده سهر وه شار ۆ کر ۆن و سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، مه‌زار و وه‌رمه‌زار وه مانای زهق ئارای پامانای کۆیهس [ف] روستایی در بان زرده از توابع کردن غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. مزار و ورمزار به معنی زمین قابل کشت در دامنه‌ی کوه است.

بان‌مه‌یان ban meyan ئاواييگه له چله سهر وه شار ۆ گیه‌لان سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

بان‌نخه ban nixe دو ئاوايي خوار و بان له گاواره سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] نام دو روستا علیا و سفلی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌وی banwê ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌ه‌وپێ banewrê ئاواييگه له شیوسه‌ری باینگان سهر وه شار ۆ پاوه و سهر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در شیوسر از توابع باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

بان‌یاران ُ **ئه‌میرحه‌قمرائ** banyarani emir heqmiraê ئاواپیگه له

گاواره‌ئێ گهوران سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن
 [ف] روستایی در گهواره گوران با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌یاران ُ **ته‌یموور** banyarani teymûr ئاواپیگه له قه‌لخانی سهر وه

شار ُ کر ُ ن و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی جافی و گۆرانی قسه
 کهن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کردغرب با گۆیش کُردی گورانی
 و جافی و بر آیین یارسان.

بان‌یاران ُ **عه‌زیمیرائ** banyarani èzîzmiraê ئاواپیگه له گاواره‌ئێ گهوران

سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در
 گهواره گوران با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌یاران ُ **سه‌رکه‌ل** banyarani serkl ئاواپیگه له قه‌لخانی سهر وه شار ُ

کر ُ ن و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی جافی و گۆرانی قسه کهن
 [ف] روستایی در قلخانی از توابع کردغرب با گۆیش کُردی گورانی و
 جافی و بر آیین یارسان.

بان‌یاران ُ **سه‌ی‌هه‌سن** banyarani sey hesen ئاواپیگه له قه‌لخانی سهر

وه شار ُ کر ُ ن و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی جافی و گۆرانی
 قسه کهن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کردغرب با گۆیش کُردی
 گورانی و جافی و بر آیین یارسان.

بانی‌پاریاو banî paryaw ئاواپیگه له خانه‌شوور سهر وه سه‌لاسی‌باوه‌جانی و

سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه
 شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین س ُ نی.

بانی‌چنگوو banîçinğûr ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه

کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

بانی‌شله banî şile (1) ئاواييگه له بهيرئاوا سهر وه شارُ ره وانسه سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. شه‌له و شه‌له‌ک جوورئ ماسیخۆره (2) ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. ئی ئاوايه زيْدُ ته‌يموورُ بان یارانیه [ف] (1) روستایی در بدرآباد ز توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. شَه‌له و شَه‌لَك نوعی مرغ ماهیخوار است (2) روستایی در گهواره با گویش کردی گورانی و بر آیین یارسان. این روستا زادگاه تیمور بان یارانی است.

بانی‌که‌له‌کان banîkelekan ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، که‌له‌ک وه مانائِ سه‌نگچين و ماله‌کينه و هه‌روه‌ها وه مانائِ قايقيگه ک وه له‌ته ره‌شمال بانئ داپووشانه تا وه‌رگيری له وارانوا بکه‌يد [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، کَه‌لَك به معنی سنگ چین و خانه سنگی کوچک و موقتی است و همچنين به نوعی قايق با سیاه‌چادر سقف آنرا پوشانده‌اند تا مانع از نفوذ باران به داخل قايق شود.

بانی‌گولان banî gulân ئاواييگه له بازان سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

بانی‌لوان banî liwan ئاواييگه له به‌شی کلاشی سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. لوان، له‌وان وه مانائِ جووره گيايگه ک ته‌کلّه وه پئ درُس کهن و هه‌روه‌ها پاشگرُ

چاودیر کردنه (مامره‌له‌وان، وه‌ره‌له‌وان) و لووان وه مانائ چین و گوزه‌یشتنه [ف] روستایی در بخش کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی، لووان به معنی نوعی گیاه جَگَنک است که با آن سبد و صافی درست می‌کنند و همچنین به معنی عبور کردن و رفتن است.

بانی‌میران banî mêran ئاواييگه له بازان سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، بانی‌میران وه مانائ بانه‌ئ میره‌یله [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی. بانی‌میران به معنی محدوده‌ی میران و خانان است.

بانی‌نگار banî nigar دو ئاوايي خوار و بان له ئزگله‌وباوه‌یسی سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، بانگار و بانی‌نگار وه مانائ سه‌رئاسوو و ناومه‌رزانُ نیمه‌پوو و ئیواره‌س [ف] دو روستای علیا و سفلی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. بانگار و بانی‌نگار علاوه بر معنی ستیغ و بلندی کوه به معنی فاصله‌ی زمانی بین ظهر و عصر نیز می‌باشد.

بانی‌هوی banî huy ئاواييگه له خانه‌شووور سهر وه سه‌لاسی‌باوه‌جانی و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. له به‌ش باکوور رووژئاوائ ئی ئاوايه چيائ گه‌لیريگ هه‌س ک خارهت بۆيه، هويه وه مانائ ورچ و خرسه و بانی‌هۆيه واته ئه‌و شوونه ک خرسن فره‌س و هه‌وی و هه‌ویی وه مانائ مانگه [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، در قسمت شمال غربی این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که غارت شده است. هویه به معنی خرس وحشی است و بانی‌هویه یعنی مکانی که خرس وحشی در آنجا وجود دارد و همچنین هوی

و هویی به معنی ماه است.

بانی‌هوان banî hewan ئاوییگه له تهنگ ۆ به‌رده‌لی سهر وه شار ۆ سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپۆلذهاب با گویش کۆردی گورانی و بر آیین یارسان.

بان‌یاوهر bawahaî ئاوییگه له کووزان سهر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کووزان با گویش کۆردی جافی و بر آیین سنی.

باوایی bawazê باوه‌زێد یا باوه‌زێ ئاوییگه له ههرسین سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کۆردی لکی و بر آیین شیعه.

باوالی bawalî ئاوییگه له کهینی کهو سهر وه شار ۆ ههرسین و سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کۆردی لکی و بر آیین یارسان.

باوان bawan دو ئاوییی خوار و بان له کووزان ئاوی باوان ۆ سه‌ردار سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی زهنگنه‌ئی قسه کهن و باوان ۆ یاوهر سهر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی زهنگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی با اسامی باوان سردار با گویش کۆردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و باوان یاوهر با گویش کۆردی زنگنه‌ای و بر آیین سنی در کووزان.

باوان‌ئاوا bawan awa ئاوییگه له گاماسیاو سهر وه شار ۆ سه‌حنه سهر وه ئائین ۆ یارسان و شیعه و وه کوردی زهنگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کۆردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

باواهای bawahaî ئاواپیگه له قه‌سر شیرین سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

باوکان bawkan ئاواپیگه له جوانپۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

باوله bawîle ئاواپی و مه‌لوه‌نیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستا و بخشی در سنقر کولیاپی با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه .

باولین bawalîn ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

باوه‌ئه‌زیز bawe ezîz ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

باوه‌ئه‌سکه‌نده‌ر bawe eskender ئاواپیگه له قه‌سر شیرین سهر وه ئائین ُ یارسان وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له به‌ش ُ رووژئاوای ئی ئاواپه و له قه‌راخ ُ ئه‌لوه‌ن، ده‌یشت ُ مه‌وائگ دامه‌زیاس ک وه گشتی گووڤ‌گه‌وریه و هه‌ر وه‌ها له به‌ش ُ رووژه‌ه‌لات ُ ئی ئاواپه وه‌ره‌و ئاواپی (هنیدر) گووڤ‌سان ُ تره‌ک هه‌س ک ده‌ژ مه‌نیه [ف] روستایی در قصر شیرین باگویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. در قسمت غربی این روستا و در حاشیه رودخانه‌ی الوند، دشت وسیعی قرار دارد که به تمامی گورستان گبری است و از غارت در امان مانده، همچنین در قسمت شرقی این روستا به سمت

روستای (هنیدر) گورستانی دیگر قرار دارد که خوشبختانه از غارت در امان مانده است.

باوه‌جان ُ پالیزی bawe cani palîzî ئاوايیگه له خالسه‌ئى سراو لۆلپه‌پ سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هوپى قسه کهن [ف] روستایی در خالصه‌ی سراب نیلوفر با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

باوه‌جانی شامراد bawecanî şamirad ئاوايیگه له بان زهرده سهر وه شار ُ کر ُن سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بان زرده از توابع کرند غرب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

باوه‌جانی عه‌قُدَل موحه‌مه‌د bawecanî èvdiî muhemed ئاوايیگه له بان زهرده‌ئى ریژاو سهر وه شار ُ کر ُن و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بان زرده ریژاب از توابع کرند غرب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

باوه‌حه‌یران bawe heyran ئاوايیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. ئی‌مامزایه‌یگ وه ناو باوه‌حه‌یران له‌ی مه‌لۆه‌نه‌سه [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. امامزاده باباحیران در این روستا قرار دارد.

باوه‌شامه baweşame ئاوايیگه له گاواره‌ئى گوران سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، گه‌ورا پیایل ُ ئی ئاوايه ئۆشن هنائى سان سه‌هاک یه‌کئى له یاره‌یلئى کل که‌ئیده ئی ئاوايه و خه‌لکان چه‌وه‌پئى هاتن ُ ئەون؛ منالێگ له دۆره‌و تاپوو سووارێگ دۆنێد و هاوار که‌ئید (باوه‌شا ئاما) وه‌ئى بوونه‌وه ئی ئاوايه وه باوه‌شامه ناوداره. له به‌ش ُ باشوور ُ ئی ئاوايه شوونێگ هه‌س ک له لای خه‌لک وه‌کوو شوون ُ پیروزیگه [ف]

روستایی در گهواره گوران با گویش کُردی گورانی و برآیین یارسان، گویند هنگامی که سان سهاک یکی از یاران برجسته‌ی خود را به این روستا می‌فرستد و همه‌گان چشم براه آمدن یار هستند کودکی از دور شبیح سوار را می‌بیند و فریاد می‌زند (باوه شا آما) یعنی پدر شاه آمد و به همین مناسبت نام این روستا باوشامه است. در قسمت جنوبی این روستا مکانی وجود دارد که نزد اهالی مکانی مقدس به شمار می‌آید.

باوه شیخالی bawêşêxalî ناواییگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

باوه‌کوسه bawê kûse دو ناوایی خوار و بان له قه‌لخانی سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه نائینُ یارسان و وه کوردی زنگنه‌ئی و گورانی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در قلخانی از توابع کرد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و گورانی و بر آیین یارسان.

باوه‌که‌ره‌م bawê kerem ناواییگه له گاواره سه‌ر وه نائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

باوه‌که‌مال bawê kemal ناواییگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

باوه‌گوپ‌گوپ bawê gwîrgwîr ناواییگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

باوه‌یسی baweyî دو ناوایی وه ناوه‌یلُ (باوه‌یسی ماشینان و باوه‌یسی

سه‌ی محمه‌د) له دهشتی سه‌رقه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن (ف) دو روستا با اسامی (باوسی ماشیان و باوسی سید محمد) در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

باوهیل (1 baweyl) ئاواپیگه له گوواپ سه‌ر و شار گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌ کهن، خاسه بزانیم ک له ناو که‌له‌پور ته‌نیا جه‌ماوه‌ریگ ک هیمان سه‌ر وه ئائین یارسان مه‌لوه‌ن (کفرور و منیشی) و له ناو زه‌نگنه‌یش ته‌نیا جه‌ماوه‌ر یارسان سنجاوی و به‌شیگ له له‌کستان و وه‌نده‌یل لورسانه، باوه له مه‌سه و یارسان یه‌کی له جیگره‌یل سه‌یده و له واته‌یگ ئۆشن (نه‌ه‌لی بیم نه‌ باوه —خودا ویلم کردق له‌ئ ناوه) باوه‌یل یا باوه‌باوه شیوه‌ی ده‌رمانیگ ئرای نه‌خوه‌شی زه‌ردی و مانگاز دیرن وه‌یته‌ور ک تفننه ناو ده‌مچه و نه‌خوه‌ش و نه‌خوه‌شی له گیانیان ده‌رچوو (2) ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن (ف) 1) روستایی در گووار از توابع گیلانغرب باگۆیش کُردی کلهری و بر آیین یارسان، خوب است بدانیم که تنها جمعیت کلهر که بر آیین یارسان باقی مانده محدودی کفرور و منیشی است و در میان زنگنه نیز تنها جمعیت یارسان بطور اخص ایل سنجایی و بشکل پراکنده قسمتی از جالوند مادیدشت و وندهای لرستان هستند؛ باوه یا باوه‌باوه در مذهب یارسان جانشینیان سید اهل حق هستند و در صورت فقدان سید می‌توانند مناسک عبادی یارسان را اجرا کنند و بر این باورند که افراد مبتلا به یرقان و عقرب گزیدگی را بدون دارویی ویژه درمان می‌کنند و آن عبارت است از پاشیدن آب دهان به صورت بیمار است و معتقد حکم این کار را از جناب سان سهاک رهبر معنوی

یارسان گرفته‌اند؛ نویسنده خود شاهد چنین درمانی بوده است (2) روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان. **باپهن** bayen ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

برج نه‌حمه‌دی birc eh□medî ئاواپیگه له قه‌سر شیرین سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قصرشیرین با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

برناج birnac ئاواپیگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارُ هه‌رسین سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، برناج گۆردراوی وشه‌ئ بپناق یا بپناخ ک وه مانائ لوتکه و به‌رزائی و کونائ لۆته [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. برناج معرب واژه‌ی بپناق یا برناخ است که به معنی بلندی و ارتفاع و سوارخ بینی است.

برنجان birncan ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هوری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ناودَروَن از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

بره‌وه‌ن birewen سئ ئاواپی له گاواره سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن. ئیمامزایه‌یگ وه ناوُ (خویار) ها له ئی ئاوایه [ف] نام سه روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. امامزاده (خویار) در این روستا واقع است.

بپی‌عه‌زیزه‌گ bifî ézîz beg ئاواپیگه له جوانپۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

بریمه‌وه‌ن birymewen (1) ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین یرسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن (2) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شار یرماشان و سه‌ر وه ئائین یرسان و وه کوردی کولیاپی قسه که‌ن (3) ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شار یرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (4) روستایی در سه‌رپه‌ل‌ده‌هاب با گۆیش کوردی گۆرانی و بر آیین یرسان (2) روستایی در ناودرون از توابع یرماشان با گۆیش کوردی کولیاپی و بر آیین یرسان (3) روستایی در قه‌سه‌سو از توابع یرماشان با گۆیش کوردی له‌کی و بر آیین شیعه.

بریه‌خانی biryexanî ئاواپیگه له گاواره سه‌ر وه ئائین یرسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن، له رووژئاوای ئی ئاواپه له‌ته سانینگ هه‌س ک وه ته‌رز تاشیاس و خه‌لکان ئۆشن (هه‌زه‌ت ۆ عه‌لی) له و شوونه نماز خوه‌نیه؛ راسیه‌گه‌ئ یه‌سه ک هه‌زه‌ت عه‌لی هه‌چ کاتینگ هاتوچووئ ولات ۆ کورده‌واری نه‌کردی و ئی شوونه یه‌کئ له ئاسه‌وار ۆ میژووئییه‌یل ۆ کورده. هه‌روه‌ها له باشووور ۆ ئی ئاواپه شوونینگ وه ناو چوارمه‌له‌که هه‌س ک له لای خه‌لک شوون ۆ پیروزیگه وه لام له راسا ئاسه‌وار ۆ میژووئییه (4) روستایی در گهواره با گۆیش کوردی گۆرانی و بر آیین یرسان، در قسمت غربی این روستا تخته سنگی تراش خورده و مفرش وجود دارد که اهالی این روستا می‌گویند محلی است که امام علی این سنگ را با شمشیر تراشیده و در آنجا نماز خوانده است؛ اما واقعیت چیز دیگری است و این مکان یکی از تخته‌های هفتگانه است که اثر باستانی است. همچنین در جنوب این روستا مکانی به نام چوارملکه وجود دارد که نزد اهالی مکانی مقدس است اما به واقع یک مکان باستانی است.

بزانی bizanî سه‌ر ئاواپی له سه‌رفیرووژئاوا سه‌ر وه شار یرماشان و سه‌ر

وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، ناو ئیسه ئی ئاواپه‌یله
پشته‌ریزه‌س [ف] نام سه روستا در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش
 کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام تازه این سه روستا پشته‌پژره است.

بزگوره bizgure ئاواپیگه له قووپی‌قه‌لا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه
 ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. بزگورپ وه مانای تاپوو و
 ساورپ [ف] روستایی در قوری‌قلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و
 بر آیین سُنئی، بزگور به معنی شبح و مردآزما است.

بزمیراوا bizmîrawa مه‌لوه‌ن و ئاواپیگه له به‌رده‌لی سه‌ر وه شارُ سه‌رپه‌ل
 و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، بزمیر و بزمار
 وه کۆپه‌ئی قوت و پۆت و به‌رز ئۆشن و بزَن و وه‌زه‌ن و بزُپ وه مانای
 به‌رزایی ترسناک و ترسنۆکه و ئی مه‌لوه‌نه شاخاوییه [ف] ناحیه و
 روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپُلذهاب با گویش کُردی گۆرانی
 و بر آیین یارسان، بزمیر و بزمار به محدوده کوهستانی خشک و سنگی
 گویند و بزَن و وَزَن و بزِرَّ به پرتگاه و صخره‌ی بلند و ترسناک
 گویند و این روستا و محدوده‌ی اطراف دارای چنین ویژه‌گی‌ای است.

بزه‌پوو ئسلام‌ئاوا bizefû islâm awa ئاواپیگه له که‌تۆله سه‌ر وه شارُ
 سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی
 در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

بزه‌پیشه‌سان bize fîşesan ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان
 و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در
 هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

بزیار bizyar دو ئاواپی خووار و بان له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان
 و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، بزیار گۆردراوی

(بوزرگ ویا)ه [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در دروفرامان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. بزیار محرف (بزرگ ویا) یا گذار بزرگ است.

بشیوه bişêwe ئاوییگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن. شی، شوو، بشیوه وه مانای ریگای چین و ئام و چوو وه‌کوو ئاینه و ئاینه و بشیوه ک له سه‌رۆ باسی کردم [ف] روستایی در سرپلذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *، شی و شوو و بشیوه در زبان کُردی به معنی راه و گذرگاه است و همانند آینه و آینه و بشیوه این روستا نیز قسمتی از گذرگاه جاده ابریشم یا راه عبور به سمت مندلی و جسان بوده است.

بلفردی bilvirdî ئاوییگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

بله‌بزان bile bizan ئاوییگه له پاوه سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

بله‌زین bilezîn دو ئاویی خوار و بان له به‌یرئاوا سه‌ر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

بله‌یی bileyî ئاوییگه له شیوسه‌ری باینگان سه‌ر وه شار ُ پاوه و سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، بله، زله وه مانای جمشت و هه‌راهه‌پاسه وه هه‌روه‌ها ئاوپێژنگه‌ئ بل ک بی وچان ئاوئ ری که‌ئید و هه‌روا بله و بلباس و بلباز وه مانای گزینگ ُ خوهره له به‌رزایی کۆیه و

بله‌زووان واته ئه‌و کهسه که قسه زانه و خه‌لک له نیش ُ زووانئ ئاساش نه‌یرن [ف] روستایی در شیوسر باینگان از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. بله و زله به معنی جنبش و همه‌ه است و آبشار بل در هورامان دارای چنین ویژه‌گیی است و همچنین بلباس و بلباز به معنی اشعه گزنده آفتاب بر ستیغ کوه است و بله‌زووان یعنی کسیکه مردم از نیش و کنایه زبانش در امان نیستند.

بناوچگر binawaçigo ئاواپیگه له ده‌وله‌ت‌ئاوا سهر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن، بناوچ جووره داریگه و له‌ی مه‌لوه‌نه دار ُ بناوچ فره‌س [ف] روستایی در دولت آباد از توابع روانسر باگویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، بناوچ نوعی درخت جنگلی است و در این منطقه درخت بناوچ زیاد است.

بنچلئ binçifê ئاواپیگه له قوورپی قه‌لا سهر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن. بنچ و بنچر و بنچلئ ههر وه مانائ تارمایی و تیه‌ریکیه [ف] روستایی در قوری قلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، بنچ و بنچر و بنچلی به معنای تاریکی است.

بن‌دار bindar ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه که‌ن [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بن‌ده‌ره bin dere ئاواپیگه له شمشیر سهر وه شار ُ پاوه و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در شمشیر از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

بنه‌جفته binecifte ئاواپیگه له گی‌ه‌لان سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی

که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

بووربوور (bûrbûr ١) ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گورانی قسه کهن ٢) ئاواييگه له شيان سهر وه شار ٠ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائين ٠ شيعة و وه كوردی که لهوپی قسه کهن. بوور و بوورگ وه مانای زمينه و ههروهها بهور وه مانای وهفر و سهرماسه و ئی ئاوايه له پامانه ئی قوته ئی بهرزنگه و زمسانان ٠ سهردنگ دیرید. له باشوور ٠ ئی ئاوايه دو گوورسان ٠ گهوری دامه زریاس ک یه کئ لیان وه گشتی خارهت بویه و ههر وهها له رووژه لات ٠ ئی ئاوايه ئاته شکه ده ئی شيان دامه زریایه و له بهش ٠ رووژئاوای ئی ئاوايه شووننگ وه ناو چروو به پیرگه دامه زریاس ک له لای خه لک شوونه وار ٠ پیروژنگه و له راسا یه کئ تر له سوم دولدوله یل ٠ که زایه ٣) ئاواييگه له سنجاوی سهر وه شار ٠ کرماشان و سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی زهنگنه ئی قسه کهن [ف]

(١) روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان ٢) روستایی در شيان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. بوور و بوورگ به معنی زمین است و بَور به معنی برف و سرماست و این روستا در دامنه‌ی کوهی نسبتاً بلند قرار دارد. در بخش جنوبی این روستا دو محوطه کاملاً باستانی وجود دارد که گور گبری است و یکی از آنها کاملاً غارت شده است و در قسمت شرقی این روستا آتشکده‌ی شيان قرار دارد همچنین در قسمت شرقی این روستا مکانی به نام چروپیرگه قرار دارد که نزد اهالی مکانی مقدسه است و در حقیقت یکی دیگر از سم دلدهای کزایی است و محل دفن یکی دیگر از دفينه‌های باستانی است ٣) روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی

زنگنه و بر آیین یارسان.

بوورگ bûrig ئاوییگه له ئارۆن‌ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌ه‌ه‌پ‌ری قسه‌ که‌ن. له ناو‌پاس ئی ئاوايه ته‌په‌ئ گه‌له‌یريگ هه‌س ک شوونه‌وار میژووئیيه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در وسط این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که دست‌نخورده باقی مانده است.

بووریم bûrwêm ئاوییگه له گووارپ سه‌ر وه شار گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌ه‌ه‌پ‌ری قسه‌ که‌ن. بوور و بوورگ وه مانای زه‌مین نه‌کالیایه و ویم و ویم وه مانای کپیوه و سه‌رماس [ف] روستایی در گوار از توابع گیلان‌غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. بوور و بوورگ به معنی زمین آیش است و ویم به معنی سرما و بوران است.

بووره‌که bûreke ئاوییگه له ئاگاهان سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

بوورهل bûrel ئاوییگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

بووژان bûjan ناوه‌ند سئ ئاوی (بووژان به‌گه‌ن، بووژان نه‌شباخ، بووژان جانگیره‌ن) له هوزمانه‌وه‌ن سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن، بووژان، بووجان، بوچان، بوک، بوچ، بوچان، بوغ وه مانای موغ و پیشه‌وائی ئائین زه‌رده‌شته. هه‌روه‌ها بووژان وه مانای به‌ژن و بالآ و بالآ‌پوواکانن و هه‌روه‌ها بووژاندن وه مانای دوپیه‌ک کردنه و بووژان وه مانای کوومه‌ل بووژ و قسه‌که‌ره و گیایگه‌ک گۆل زه‌رد ره‌نگ و به‌د بوویگ گرید [ف] روستایی در هوزمانوند با گۆیش کُردی لکی

و بر آیین یارسان. بووجان یا بوچان و بوگ و بوک و بوچ و بوغ به معنای بخ و پیشوای آیین زردشتی است و همچنین بوژان به معنی قد و بالا و قد کشیدن است و بوژاندن به معنی تفسیر و تعبیر کردن و بوژان به معنی جمعیت سخنوران و شاعران است و همچنین گیاهی است با گل‌های زرد و بدبو.

بۆلان būlan ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن، بۆلان له بیل و بۆل وه مانای خوله‌میش و خاکُ خوله‌کووین و ئاوُ خوله‌کووینه [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان. بۆلان از واژه‌ی بیل و بول به معنی خاکستر و خاک خاکستری و آب خاکستر است.

بۆیان būyan ئاواييگه له قه‌لخانی سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له وشه‌ئ بۆین وه مانای رازی و قانیع وه‌رگێڤ بۆیه و بۆیه‌ر وه مانای به‌خشایشته و هه‌روه‌ها بۆیانی و ئاویانی هاومانا وهاویشته‌ئ یه‌کترانن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. از واژه‌ی بوین به معنی راضی و قانع مشتق است و بویر به معنی بخشش است و بویانی و آویانی (آبادانی) هم معنا و مترادفند.

بۆیانی būyanî ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، له وشه‌ئ بۆین وه مانای رازی و قانیع وه‌رگێڤ بۆیه و بۆیه‌ر وه مانای به‌خشایشته و هه‌روه‌ها بۆیانی و ئاویانی هاومانا و هاویشته‌ئ یه‌کترانن [ف] روستایی در سرپله‌هاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. از واژه‌ی بوین به معنی راضی و قانع مشتق است و بویر به معنی بخشش است و بویانی و آویانی (آبادانی) هم معنا و مترادفند.

بوئسان‌ئاوا buêsan awa ئاوائیگه له دهشتی‌وه‌ر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

به‌تال betal ئاوائیگه له گواور سهر وه شار گیه‌لان و سهر وه ئائین شیععه وه کوردی که‌لهوپی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیععه.

به‌تی betî ئاوائیگه له چله سهر وه شار گیه‌لان سهر وه ئائین شیععه وه کوردی که‌لهوپی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیععه.

به‌چیانی beçyanî ئاوائیگه له سه‌ریه‌ل سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن، ناو رۆنه‌ئ (پشت ماله) بویه. به‌چیانی، بوچیانی، بوچ، بۆگ، بۆک، بۆچ وه مانای موغ و پیشه‌وای ئائین زه‌رده‌شته [ف] روستایی در سرپ‌لذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *، نام پیشین این روستا (پشت ماله) بوده، به‌چیانی یا به‌چیان یا بوچ و بوگ و بوک به معنی مغ است.

به‌رخ‌باران berxbaran دو ئاواپی خووار و بان له ده‌یشت زه‌هاو سهر وه شار سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دشت ذهاب از توابع سرپ‌لذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

به‌رده‌ره‌ش berereş ئاوائیگه له بازان سهر وه شار جوانپۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بازان از توابع

جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

به‌ردینه berdîne ئاواييگه له خودابه‌مه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی کوليايي قسه‌که‌ن [ف] روستايي در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گویش کردی کوليايي و بر آیین یارسان.

به‌ردینه‌ئێ سه‌یده‌یل berdîne‌y seydeyl ئاواييگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، ئیسه ئی ئاوايه چووله [ف] روستايي در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گویش کردی لکی و بر آیین یارسان. هم‌اکنون این روستا خالی از سکنه‌ست.

به‌رزاره berzare ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن. زار، زاره، زهوی وه مانائ زهمینه‌هه‌روه‌ها زار و وه مانائ زووان و که‌وکُ مایه و کوورپه‌س و به‌رزاره هاوتائ وه‌رمه‌زار له که‌له‌ورپه و واته زه‌مینگ ک له ته‌ختلانی کۆیه بوو [ف] روستايي در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنْی، زار و زاره و زوی بمعنی زمین است و همچنين زار به معانی زبان و کبک ماده و نوزاد است و بَرَزاره همتای ورمَزار در گویش کردی کلهری است و به معنی زمین همواری است که در بلندی کوه یا دامنه‌ی کوه باشد.

به‌رزه berze ئاواييگه له ئارقن ئاوا سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن. ئاوايي به‌رزه یه‌کئ له ئاسه‌واره میژووئییه‌یلُ گه‌لُ کورده و قلائ به‌رزه یه‌کئ له شوونه‌واره‌یلُ ناودارُ ئی مه‌لوه‌نه‌سه؛ ئی قلا وه‌کوو چیا گاوانه له ئارقن‌ئاوا و چپائ گه‌ودین له که‌نگه‌وه‌ر خاوه‌ن میژووی دۆر و دریزه و به‌شیک له میژووئ کورده‌واری له دلّ خوئه‌ئ هه‌شار کردیه له باکوورُ ئاواي به‌رزه ئاواي خَلْخاوگه یه‌کئ تر ئاسه‌واره‌یلُ میژووئی وگه‌لیرُ کورده ک خه‌لک وه پئ تۆشن سوم دولدول و ئه‌وه

بریتیه له شوونه پائی ئایمیگ و سوم ٠ ئه‌سپیگ و خه‌لکان چنه زیاره‌تئی و باوه‌ریان یه‌سه ک یه شوون ٠ پائی ئه‌سپ ٠ چه‌زرت ٠ عه‌لیه وه‌لام له راسا لیوا نییه وئی شوونه پا و سومه هن ٠ سه‌رده‌م ٠ سلوکیه‌یل یا چه‌رخه‌نشینه‌یل ٠ ئه‌سکه‌نده‌ر ٠ مه‌قدوونیه و خزینه‌ی ئه‌و سه‌رده‌مه‌سه ک وه داخه و خارته بۆیه؛ هه‌روه‌ها له باشوور ٠ رووژه‌لات ٠ ئاوی خل‌خاوگه شوونه‌وار ٠ تره‌ک هه‌س ک وه‌مه‌سه‌فاداوان ناوداره و یه‌کئی له یاره‌یل ٠ سان سه‌هاکه و ئپائی خه‌لک موقه‌ده‌سه وه‌لام ئه‌ویش خزینه‌ئی تره‌ک له سه‌رده‌م ٠ ساسانیه‌یله ک وه داخه و ئه‌ویش خارته بۆیه؛ له رووژئاوای ئاوی به‌رزه و رووژه‌لات ٠ ئاوی سیمانی شوونینگ وه ناو میله‌گه دامه‌زریاس ک یه‌کئی له میله‌یل ٠ گه‌لیتر ٠ کورده‌واریه و به‌شینگ لی خارته بۆیه، هه‌روه‌ها له باشوور ٠ ئی میله دو گوورپسان گه‌وری هه‌س ک ده‌ژ مه‌نیه. هه‌روه‌ها له باکوور ٠ رووژه‌لات ٠ به‌رزه و گاواره شوونینگ هه‌س وه ک وه گوورپ گاوه‌رز ناودار و گوورپسان ٠ قه‌دیمه‌یگه و فره لی دانه‌سه‌و گاوه‌رز یا گاوپ یا گهور هه‌ر ئه‌و زه‌رده‌شتیه‌یل ٠ سه‌رده‌م ٠ پیشوو بۆنه و له لائی تره‌ک گوورپ گاوه‌رز هه‌ر ئه‌و گوورپ گووده‌رز پاشائی ئه‌شکانی بۆیه وه گشتی ئاوی به‌رزه و مه‌لوه‌ن ٠ گاواره ده‌یان شوونه‌وار ٠ میژووئی سه‌رده‌م ٠ زه‌رده‌شتیه‌یل له تئی وه دی کریاس و ئی مه‌لوه‌نه به‌لگه‌نامه‌ئی کورده‌واری له دل خوه‌ئی هه‌شار کردیه ٠ روستایی در اسلام آباد غرب باگوش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، این روستا به راستی یکی از آثار باستانی غرب کشور است و قلعه‌ی برزه یکی از آثار برجسته منطقه است که شباهت تاریخی و ظاهری بسیاری به (چیا گاوانه) در اسلام آباد (چیا گودین) در کنگاور دارد و شاید هم دیرینه‌تر و تاریخی‌تر که مورد کاوش باستانشناسی قرار نگرفته و اطلاعات درستی درباره آن در دست

نیست و دارای آثار باستانی بسیار است؛ در شمال قلعه‌ی برزه روستای (خل خاوگه) قرار دارد که یکی از آثار باستانی را در دل خود جای داده و آن عبارت است از اثر پایی برسنگ و اثری دیگر شبیه سم اسب که اهالی روستا آن را متعلق به دولدول اسب حضرت علی می‌دانند و آنرا تقدس می‌کنند در حالی که اثر مربوطه هیچ ربطی به اسب امام علی ندارد بلکه احتمالاً مهر خزانه‌ی زمان سلوکیان است که متأسفانه در نتیجه‌ی احمالکاری غارت شده است همچنین در جنوب غربی همین اثر؛ اثر دیگری است که اهالی آنرا متعلق به (مصطفی داوان) یکی از یاران سان سهاک می‌دانند در حالی که گور مذکور متعلق به یکی از مغهای زردشتی است و آنهم غارت شده است، در قسمت غربی روستای برزه و شرق روستای سیمانی مکانی با نام (میلگه) وجود دارد که یکی از میل‌های باستانی است و قسمتی از آن غارت شده است همچنین در جنوب همین میل دو گورستان باستانی قرار دارد که از غارت در امان مانده است. در قسمت شمال غربی قلعه‌ی برزه و گهواره جایی به نام (گور گاوَرز) قرار دارد که گورستانی باستانی است و متعلق به زردشتیان است که حفاریهای بسیاری در آنجا صورت گرفته به باور من (گورگاورز) همان گور گاور یا گبر است در حالیکه اهالی روستا آنرا گور گودرز پادشاه اشکانی می‌دانند.

به‌رزه‌لک berzelek ئاوايیگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهوری قسه که ن [ف] روستایی در سرپ‌لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

به‌رشا berşa ئاوايیگه له گاواره سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه که ن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بهرفینه berfîne ئاواييگه له هه‌رسين سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى قسه‌كه‌ن [ف] روستایى در هه‌رسين با گويش كوردی لكی و بر آيين شيعه.

به‌ركله barkîle ئاواييگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسى باوه‌جانى و سه‌ر وه ئائين سونى و وه كوردی جافى قسه‌كه‌ن [ف] روستایى در زمكان از توابع ثلاث باباجانى با گويش كوردی جافى و بر آيين سه‌نى.

به‌ركور barkur ئاواييگه له سه‌لاسى باوه‌جانى سه‌ر وه ئائين سونى و وه كوردی جافى قسه‌كه‌ن، به‌ركور وه مانائى گه‌گه‌وه و به‌رچيله‌س و هه‌روه‌ها به‌ر كورپه وه مانائى بالنده‌ئى كورپوره [ف] روستایى در ثلاث بابا جانى با گويش كوردی جافى و بر آيين سه‌نى. بركور به معنى غبغب است و بركور به معنى پرنده‌ى هوبره است.

به‌ركه‌ش barkeş ئاواييگه له سه‌لاسى باوه‌جانى سه‌ر وه ئائين سونى و وه كوردی جافى قسه‌كه‌ن، كه‌ش، كه‌ژ، شه‌ش، شيش وه مانائى به‌رزائى شاخاوييه و هه‌روه‌ها به‌ركه‌ش وه مانائى مه‌ژمه و خړوپره [ف] روستایى در ثلاث باباجانى با گويش كوردی جافى و بر آيين سه‌نى. كه‌ش، كه‌ژ، شش، شيش به معنى بلندی و كوهرستانى است و بركه‌ش به معنى مجمعه و مجموعه جمع و جور است.

به‌رگه beŕige (١) ئيئيگه له كه‌له‌ور نيشته‌جى گيه‌لان (٢) ئاواييگه له شيان سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورى قسه‌كه‌ن. به‌ر، به‌ره، به‌رگ وه زه‌ق به‌ردين و چك ريز تووشن (٣) ئاواييگه له هلي‌ران سه‌ر وه پاريزگائى ئيلام و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى قسه‌كه‌ن (٤) ئاواييگه له گوواور سه‌ر وه شار گيه‌لان و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورى قسه‌كه‌ن [ف] (١) ايلى از كلهر در گيلانغرب (٢) روستایى در

شیان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. بَرَرَّ، بَرَرَّه، بَرَرَّگ به زمین سنگلاخی و شنی غیرقابل کشت گویند (۳) روستایی در هلیلان از توابع ایلام با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (4) روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

به‌پگینه befigîne ئاواپیگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ ئارقن ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه که‌ن. به‌پ، به‌په، به‌پگ واته زه‌ق به‌ردینه و مه‌کال [ف] روستایی در بخش منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. بَرَرَّ، بَرَرَّه، بَرَرَّگ به زمین سنگلاخی و شنی غیرقابل کشت گویند

به‌پناج befnac ئاواپیگه له پایره‌وه‌ن سهر وه شارُ کرماشان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در پایروند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

به‌پۆسان 1 befüsan شوونئ ک به‌پۆئ فره بوو (2) ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن [ف] 1) دارای بلوط (2) روستائی در سنقر و با گویش کُردی کلیائی و بر آیین شیعه.

به‌په‌سیه‌لی befesyeîê به‌په‌سیه‌لگ، ئاواپیگه له ئارقن ئاوا و سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه که‌ن. به‌پ، به‌په، به‌پگ واته زه‌ق به‌ردینه و مه‌کال هه‌روه‌ها سیه‌ل وه مانائ ئه‌مار ئاو و ئاوُ گه‌نیاوه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان و شیعه. بَرَرَّ، بَرَرَّه، بَرَرَّگ به زمین سنگلاخی و شنی غیرقابل کشت است و (سی‌ل) به معنی آب انبار و آب فاضلاب اطراف روستاها و شهرهاست.

به‌ره‌فتاوان bereftawan ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شارُ هه‌رسین و

سەر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

به‌پیشای berêşay دو ئاویی وه ناوه‌یل ُ (به‌پیشای خوبیاران و به‌یگمردی) له گاواره سەر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] دو روستا با اسامی (پیشای خوبیاران و بیگمردی) در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

به‌شی‌حه‌مه‌جان beşî hîme can ئاوییگه له جوانرۆ سەر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

به‌شیرئاوا beşîr awa ئاوییگه له سونقور سەر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. (به گفته‌ی مردم بشیرآوی زمین است.)

به‌شیرئاوای به‌تی beşîr awaê betî ئاوییگه له چله سەر وه شار ُ گیه‌لان و سەر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پۆی قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

به‌شی‌ئاوخاس beşî nawxas ئاوییگه له خانه‌شور سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی سەر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

به‌غاشا beşî aşa ئاوییگه له سونقور سەر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. ناو تر ُ ئی دیه‌که ده‌رخوانه [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. اسم دیگر این روستا ده‌رخوان می‌باشد.

به‌کته‌ر bekter دو ئاواپی وه ناوه‌یل (به‌کته‌ر میرکه و به‌کته‌ر سیه‌ده‌یل) له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] دو روستا با اسامی (بکتر میرکه و بکتر سیدیل) در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان. **به‌گراوا** begrawa ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

به‌گزاده begzade (١) به‌گزایه، خانزایه (٢) ئاواپیگه له گیله‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وپی قسه‌ که‌ن (٣) ئاواپیگه له ئارقون ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وپی قسه‌ که‌ن [ف] (١) بیگزاده، خانزاده (٢) روستایی گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (٣) روستایی از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

به‌لشت belışt ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن، به‌لشت و به‌له‌شووانه جووره گیایگه ک له کۆیه‌سانان سه‌ونز که‌ید و هه‌روه‌ها به‌لشت وه مانای زه‌بر و سه‌ختیه و به‌لوه‌شین وه مانای نه‌خوه‌شی گرانه [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. بلشت و به‌له‌شووانه نوعی گیاه خود روی کوهی است و بلشت به معنی سختی و گرفتاری است و بلوشین به معنی بیماری سخت است.

به‌لمانه belmane (١) به‌کئ له تیره‌یل ئیل زه‌نگنه (٢) دو ئاواپی خووار و بان له مایه‌شت سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن، به‌لم وه مانای که‌ئ ژه‌لمه و هه‌روه‌ها به‌لم و به‌مله و به‌مله‌گوزان وه

مانای ئازاوه و ئازاوه‌چییه [ف] ۱) یکی از تیره‌های ایل زنگنه (2) نام دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. بلم به معنی کاه مانده و پوسیده است و بلم و بمله و بمله‌گوزان به معنی آشوب و فتنه و آشوبگر است.

به‌لۆچستان belüçistan ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شیعه.

به‌له‌بزان belebizan ئاواييگه له پاوه سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. ئیسه ئی ئاوايه چوولّه [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. هم اکنون این روستا خالی از سکنه است. ف **به‌له‌فای** belefay به‌له‌فای یا (سه‌ی‌نه‌قی) دو ئاوايي خووار و بان له مایه‌شت سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستای سید نقی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

به‌له‌کهو belekew ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در ناودە‌رۆن با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

به‌له‌وان belewani ئاواييگه له بشیوه سهر وه شار سهرپیه‌ل و سهر وه ئائين یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در بشیوه از توابع سرپه‌ل ذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

به‌لین belên ئاواييگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در قه‌ره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

به‌نه‌نی benenî ئاواييگه له ريزاو سه‌ر وه ئائين ُ * * و وه كوردی * *
 قسه كه‌ن [ف] روستایي در ريجاب با گويش كُردی * * و بر آيين * *.

به‌ورۆل bewrol ئاواييگه له ماكووان سه‌ر وه شار ُ پاوه و سه‌ر وه ئائين ُ
 سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن. به‌ور وه مانای به‌بره و به‌وره وه
 مانای زاتدار و به‌جهرگه و بویر واته نه‌ترس [ف] روستایي در ماكووان از
 توابع پاوه با گويش كُردی جافی و بر آيين سُنِي، بَور به معنی ببر
 است و بَوره به معنی شجاع و با دل و جرات است و بویر به معنی بی‌باک
 است.

به‌ه‌رام behram (١) ناویگه كوپانه (٢) ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائين ُ
 شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] (١) نامی مردانه، به‌رام (٢)
 روستایي در سنقر با گويش كُردی كوليای و بر آيين شيعه.

به‌ياوه beyawe ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شار ُ گيه‌لان و سه‌ر وه
 ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن [ف] روستایي در گور ُ سفید
 از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

به‌یرام‌ئاوا beÿram awa (١) ئاواييگه له ئیلام (٢) ئاواييگه له رازاوهر ُ
 بیله‌وار سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی
 له‌کی و كوليایي قسه كه‌ن (٣) ئاواييگه له میهران [ف] (١) روستایي در ایلام
 (٢) روستایي در رازآور بیله‌وار از توابع کرماشان با گويش كُردی له‌کی و
 كوليایي و بر آيين شيعه (٣) روستایي در مهران

به‌یرامگ beÿramig ئاواييگه له گوواور سه‌ر وه شار ُ گيه‌لان و سه‌ر وه
 ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن [ف] روستایي در گواور از
 توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

به‌یراوا beyrawa ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

به‌یرگرد beyrigird ئاواپیگه له هه‌مه‌یل سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه و که‌له‌وپی قسه‌که‌ن. به‌یر وه مانای فدا و نه‌زر و خیر و به‌ره‌که‌ته و گرد واته شوون و جی لوور و زه‌مینه‌یل ئی مه‌لوه‌نه نه‌خت و پر باره و هه‌روه‌ها به‌یرگرد گۆردراوی به‌یرام‌گرد (شار به‌یرام) یا به‌یرام گۆره [ف] روستایی در بخش حمیل از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و کلهری و بر آیین شیعه، به‌یر به‌معنای فدا و نذر و خیر و برکت است و گۆرد یعنی محل و مکان و زمینهای این محال بسیار حاصلخیز و پر برکت است و همچین بیرگرد تحریف شده‌ی بهرام‌گرد یا بهرام‌گور است.

به‌یره‌وه‌نی beýrewenî ئاواپیگه له کفراوپ سه‌ر وه شار گه‌لان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی که‌له‌وپی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در کفرآور از توابع گیلان‌غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان.

به‌یره‌ی beyrey ئاواپیگه له ئارقون ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه و که‌له‌وپی قسه‌که‌ن، نیشته‌جیه‌یل ئی ئاوایه‌ خاواره و مغه‌یره‌ئ شوونه‌یل تره‌که؛ له باکوور رووژ ئاوائی ئی ئاوایه شوونه‌وار میژووئیگ هه‌س ک وه (ئیمام‌عه‌لی ئه‌کبه‌ر) ناوداره و خه‌لک باوه‌ریان یه‌سه‌ک ئاژه‌لیگ ک تۆش نه‌خوه‌شی بۆیه‌ ده‌رمان که‌ید وه‌لام له راسا ئی شوونه‌یه‌کئ له ئاسه‌واره‌یل میژووئی بۆک خاره‌ت کریا هه‌روه‌ها له باکوور ئی ئاوایه‌ خه‌زینه‌ئ میژووئی سه‌رده‌م ئه‌شکانیه‌یل بۆک ک نیشان مانگ و هه‌ساره له سه‌رئ بۆ و ئه‌ویش خاره‌ت کریا (خوه‌م ئی

نیشانه وه چهو دیمه) له باشوور ئی ئاوايه وه رهو ئاواي وه فرئاوا چه ن ته پوولکەئ گه لیژ و میژووئی ههس ک وه باوه پ م دهخمه و زنا نه ک ده ژ مه نیه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و کلهری و بر آیین شیعه، اهالی این روستا اکثرا از سایر ایلات کلهر و زنگنه‌اند که در اینجا ساکن شده‌اند در قسمت شمال غربی این روستا مکانی باستانی وجود دارد که نزد اهالی به (امام علی اکبر) معروف است و بر این باورند که حشمی که به بیماری بویژه کم شیری دچار شده را درمان می‌کند در حقیقت افسانه‌ای بیش نیست و واقعیت این است که مکانی باستانی بود که غارت شد همچنین در شمال این روستا مکانی دیگر که با نشان ماه و ستاره منقوش بود و مربوط به زمان اشکانیان بود که آنجا نیز غارت شد (به شخسه نشان مذکور را دیده‌ام) همچنین در قسمت جنوبی این روستا رشته تپه‌هایی کم ارتفاع وجود دارد که به زعم من گور دخمه‌های باستانی است.

بیآخه‌وهن bêaxewen ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين ٠ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، بیآخ و به‌یاخ و بداخ وه مانائ چۆزه‌په‌ی داره [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. بیآخ و بداخ به معنی جوانه درخت است.

بیآشۆش bêaşoş ئاواييگه له پالنگانه سهر وه شار ٠ جوانرۆ و سهر وه ئائين ٠ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، شۆش وه مانائ ئاورپیزنگه‌س و هه‌روه‌ها شۆش و شیش وه مانائ راخه [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی، شۆش به معنی آبشار است و همچنین شۆش و شیش به معنی صخره است.

بیامه 1 byame دو ئاوايي خووار و بان له قه‌لخانی سهر وه شار ٠ کرُن و سهر وه ئائين ٠ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن 2) ئاواييگه له

بیوه‌نیژ سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] 1) دو روستای علیا و سفلی در قلخانی از توابع کردن غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان 2) روستایی در بیونج از توابع کردن غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

بێجانە bêcane ئاواييگه له درووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دروفرامان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

بێخولە bêxwîe ئاواييگه له خزل سهر وه شارُ کهنگه‌وهر و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، له ئی ئاوايه کیه‌نیگ ههس وه ناو میاندهر ک سهر وه ده‌روه‌نیگه وه ناو رووسهل کوشیا ک خه‌لک تۆشن شوونُ شه‌ر کردنُ ئیئل کاکه‌وه‌ن ئه‌ولُ قووشه‌نُ رووس بۆیه [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه، در این روستا چشمه‌ی پر آبی وجود دارد که به دره‌های بنام روسل کوشیا می‌ریزد و اهالی می‌گویند که این دره محل درگیری ایل کاکون با قشون روسیه است.

بیدگول bîd gul ئاواييگه له هه‌فت ئاشیان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در هفت آشیان از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

بێردا bêrda ئاواييگه له چه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

بێرواس bêrwas ئاواييگه له نۆدشه سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در نودشه با گویش کُردی هورامی و بر

آیین سنی .

بیساران bêšaran ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی هۆرامی قسه که‌ن، بریتیه له (بی + ساران = سارایل) واته ئه و شوونه ک سارا و هه‌له‌ت تیا نییه یا (به‌ئ سوواران) ک باوه‌پ که‌م به‌ئ سوواران راستره و ئاسوواران چینه‌ئ کوومه‌لایه‌تی له سه‌رده‌م ئه‌شکانیه‌یل بۆنه و پله و پایه‌ئ موع داشتنه [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی هورامی و بر آیین سنی. عبارت است از (بی + ساران = صحراها) به معنی مکانی است که صحرا و بیابان ندارد و همچنین (به سواران) که به زعم من درست تر است و آسواران طبقه یا خاندانی در زمان اشکانیان بوده‌اند که مقامی در حد مغان داشته‌اند.

بیستون bêšitün (١) کۆیه‌ئ بیستون له کرماشان، له بنه‌په‌ته‌و به‌غستان و ئیکه بۆیه‌سه به‌هستان و ئیره بیستونه (٢) ئاواييگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شار هه‌رسین سه‌ر وه ئائين شيعه و وه کوردی له‌کی و زووله و جمۆر قسه که‌ن [ف] (١) کوه افسانه‌ای بیستون در کرماشان، درگذشته به‌غستان بوده و سپس به‌هستان و اکنون بیستون است (٢) روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و زوله و جمور و بر آیین شيعه.

بیل‌ه‌وار bêlêwar ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه ئائين یارسان و شيعه وه کوردی کولیايي قسه که‌ن، بیل، بیل، بۆل وه مانای زه‌مین سيبه‌رهنگ مه‌رخه‌زاره و وار، هه‌وار، هه‌وارگه وه مانای شوون و لووره [ف] روستایی در ناودرون با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین یارسان و شيعه، بیل و بول به معنی زمين حاشیه رود خانه است که معمولا به رنگ کبود و سياه است و وار و هوار و هوارگه به معنی جا و مکان ویژه برای ایل است.

بیل‌ه‌وو bêlêhû دو ئاوايي خووار و بان له گاواره سه‌ر وه ئائين یارسان و

وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن، بیل و بیل و مانای زه‌مین مه‌رخه‌زراییه
 [ف] دو روستای علیا و سفلی در گهواره با گویش کُردی گورانی و برآیین
 یارسان. بیل به معنی زمین باتلاقی است که معمولا کبود رنگ است.

بیله‌یی bêleyî ئاواييگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائين سونی و وه كوردی جافی
 قسه كه‌ن، هه‌روه‌ها ك له سه‌رۆ باس كرديم بیل و مانای زه‌مین
 مه‌رخه‌زاره [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین
 سُنئی.

بینه‌ر bêner (١) بیكه‌مه، بی کماره (٢) دو ئاویی خوار و بان له گاواره سه‌ر
 وه ئائين یارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن، بینگ و بین وه مانای
 هه‌ناس و نیسک و ژيانه [ف] (١) بی لبه (٢) دو روستای علیا و سفلی در
 گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، بینگ و بین در زبان
 کُردی به معنی نَفَس و زندگی است.

بیوله bêwîle ئاواييگه له شه‌روینه سه‌ر وه شارُ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائين
 سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن بیوله وه مانای وه‌چكه خرسه [ف]
 روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین
 سُنئی بیوله به معنی بچه خرس است.

بیوه‌ن bêwen دو ئاویی خوار و بان له شه‌روینه سه‌ر وه شارُ جوانپۆ و
 سه‌ر وه ئائين سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن، بیوه‌ن و بیوه‌ج وه
 مانای بی بایه‌خه [ف] دو روستای علیا و سفلی در شروینه از توابع جوانرود
 با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، بیوَن و بیوَج در زبان
 کُردی به معنی بی‌ارزش است.

بیویانی bêwyanî ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائين * * و وه كوردی
 * * قسه كه‌ن، ویان، فیان، فیار وه مانای زه‌ق یه‌خ درياس و بیویانی

گه‌س وه مانای زه‌مینگیگه ک ته‌زیاسه و [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با‌گوش کُردی * * و بر آیین * *، ویان و فیان و فیار در زبان کُردی به معنی زمین یخ زده است و شاید بیویانی شامل زمینی است که از یخبندان سست شده باشد. منطقه‌ی سرپُل ذهاب ناحیه‌ای گرمسیری است.

بیهربان byerban ئاوايیگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار هرسین و سهر وه ئائین شیعیه و یارسان و وه کوردی له‌کی و زوولّه و جمور و گورانی قسه کهن [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هرسین با گوش کُردی لکی و زوله و جمور و گورانی و بر آیین شیعیه.

بیهور byewr ئاوايیگه له ناوده‌وه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعیه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعیه.

پ

پائیمام pa îemam ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌ه‌ورپی قسه که‌ن [ف] روستایی در ناود‌رون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پاتاق pataq (١) تاقیگه له به‌ینُ ری کرُن وه سه‌رپیه‌ل ک تۆشن ئی شوونه گلکوی ناژی‌ده‌هاک باپیرُ داریوشه (٢) ئاوییگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی که له‌ه‌ورپی قسه که‌ن [ف] (١) طاقی افسانه‌ای که گویا قبر (آژی‌دهاک) نیای داریوش است و در بین راه کرند به سرپُله‌ل ذهاب قرار دارد (٢) روستایی در سرپُله‌ل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان.

پاته‌په pa tepe ئاوییگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شارُ هه‌رسین و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زووله و جمور و له‌کی قسه که‌ن. له به‌ش باکوورُ رووژئاوای ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو چشمه‌زه‌پ دامه‌زریاس ک وه گشتی خارهت بویه [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هرسین با گویش کُردی زوله و جمور و لکی و بر آیین شیعه. در قسمت شمال غربی این روستا مکانی با نام چشمه زر قرار دارد که باستانی است و به کلی غارت

شده است.

پاچیا pa çya ئاوايیگه له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ مايه‌شت و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سر فیروزآباد از توابع مادیدشت با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

پارسینه parsîne ئاوايیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

پاسار pasar (١) لیوه‌ئ دیوار (٢) سه‌رُ پهل کردن، هه‌ره‌س کردن (٣) ئاوايیگه له کهینی که‌و سه‌ر وه شارُ هه‌رسین و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] (١) کناره بام و دیوار (٢) هرس کردن (٣) روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

پاشگه paşige ئاوايیگه له قه‌سر سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قصرشیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

پاقلا pa qîla (١) ئاوايیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (٢) ئاوايیگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (٣) پاقلا هۆشکه‌پوو، ئاوايیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] (١) روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (٢) روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه (٣) پاقلا هه‌شکه‌رو روستایی در هوزمانه‌ن از توابع کرماشان با گویش

کُردی لکی و برآیین شیعه.

پالان (pałan ۱) جل وه، له زاراهیل ُ ترهک ُ کوردی کۆپان و کورتان تۆشن (۲) پالانن (۳) زه‌قویگ ک له پامه‌نه‌ئ کۆیه‌سان بوو (4) ئاواپیگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (5) ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه نائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] (۱) پالان (۲) پالانیدن (۳) زمینی که در پادامنه‌ی کوهستان باشد (4) روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی (5) روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

پالانی‌نه‌رگس pałani nergis ئاواپیگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

پاوه (pawe ۱) شار ُ پاوه له کرماشان سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی و هۆرامی قسه کهن، له زووان ُ کوردی پاوه وه مانائ قور ُ خ وشوون تاییه‌تی یا راوه‌نه، ناو ُ ئی شاره وه‌کوو ئارقون ئاوا له ناو سهردارینگ وه‌رگتیر بۆیه. له سه‌ده‌ئ په‌نجم ُ زائینی ژماره‌ینگ له کورده‌گان ُ باشوور له سهر نائین ُ خاچ په‌ره‌ستی بۆنه ک وه ده‌ستوور ُ یه‌زنه‌گورد سهردارینگ وه ناو ُ پاو کور ُ شاپوور کور ُ کیوس و برای ُ نه‌نووشیروان چیه‌سه مه‌لوه‌ن ُ شاره‌زوور و وه گشتی خه‌لک هاوردیه‌سه سهر نائین ُ زهرده‌شتی و ئه‌وره ئاوه‌دان که‌ئید و وه‌ئ بوونه‌وه بۆیه‌سه شار ُ پاوه و ئاته‌شگای پاوه یه‌کیگ له ئاسه‌واره‌گان ُ گه‌لیر ُ کورده‌واره

ئاته‌شگای پاوه هه‌فسه‌دوپه‌نجا ساڵ وه‌رجله دین ۆ سلّام در ۆس کریاس و به‌رزایی له ده‌ریا 3462 متره و دۆیای ئاته‌شگای ئازهرگوشنه‌سب گه‌وره‌ترین ئاته‌شگای زه‌رده‌شتیه¹ و ئی باوه‌ته له باره‌ی ئاوی پاوه له قلاشاینیش به‌رده‌وامه (2) ئاواپیگه له قلاشاین سهر وه شار ۆ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین ۆ ۆ ۆ وه کوردی ۆ ۆ قسه‌ که‌ن (ف 1) شهر پاوه در کرماشان با گویش کُردی جافی و هورامی و بر آیین سُنّی، پاوه در زبان کُردی به‌ معنی قرغ و مکان اختصاصی است، نام این شهر نیز مانند آرون آباد (اسلام‌آبادغرب) از نام سردار ساسانی به‌ نام پاو مشتق شده‌ است. در سده‌ی پنجم میلادی تعدادی از کردهای منطقه‌ی شاره‌زور به‌ آیین مسیح گرویده‌ بودند که به‌ دستور یزدگرد، پاو فرزند شاپور، فرزند کیوس و برادر انوشیروان ساسانی به‌ منطقه‌ی شاره‌زور می‌رود و همگی را به‌ آیین زرتشت دعوت می‌کند و شهر کنونی پاوه را آباد می‌کند. از یادگارهای این سردار آتشکده‌ی پاوه در این شهر است. این آتشکده در هفت‌صدوپنجاه سال قبل از ظهور اسلام ساخته شده و ارتفاع آن از سطح دریا (3462 متر) است که پس از آتشکده‌ی آذرگشنسب بزرگترین آتشکده‌ی زرتشتیان است. این نکته در مورد روستای پاوه در قلعه‌شاهین نیز صادق است زیرا شامل منطقه‌ی شاره‌زور می‌شود (2) روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی ۆ ۆ و بر آیین ۆ ۆ.

پاوه‌مه‌که‌ر pawemeker ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شار ۆ گیه‌لان سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌ که‌ن. خه‌لک ئۆشن هه‌نای خانان و شه‌پوانه‌یل ۆ که‌له‌پور له‌یره دامه‌زریانه وه مه‌یته‌ره‌یل وه‌تنه‌ پاونک ۆ

¹ - هه‌گبه‌ وه‌وارگه، ئه‌یوب رۆسته‌م، چاپی یه‌کم 2003 سلیمانی، لا 108

ئه‌سپه‌گان نه‌که‌نه‌و و هه‌میشه ئاماده‌ئ ره‌و کردن بوون، وه‌ئ بوونه‌وه وه پئ ئۆشن **پاوه‌مه‌که‌ر** [ف] روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. اهالی می‌گویند که هنگامیکه خوانین و جنگجویان کلهر به این مکان آمده‌اند به مهتران گفته‌اند اسبهایشان را در اسطبل نکنند و همیشه آماده‌ی هجوم یا کوچ باشند و به همین مناسبت این محل را پاوه‌مه‌که‌ر گویند.

پاوه‌نار pawenar ئاوايیگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائین شیعه و سونی و وه کوردی جافی و که‌له‌ورپی قسه که‌ن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی جافی و کلهری و بر آیین سُنئی و شیعه.

پایزئاوا payz awa ئاوايیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

پایزه‌وه‌ن paêrewen ئاوايیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

پسپس pispis ئاوايیگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

پشتاله piştalé ئاوايیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

پشت ئه‌سپه‌ر pişt esper ئاوايیگه له ئزگله‌وباوه‌یسی سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف]

روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

پشت ده‌روه pişt derwen 1) ئاواپیگه له کرماشان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن 2) ئاواپیگه له کیوه‌نان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن 1) روستایی در کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه 2) روستایی در کیونان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه .

پشت‌کەو pişt kew ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

پشت‌کۆر pişt kwir ئاواپیگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

پشت‌که‌لان pişt kelan ئاواپیگه له سه‌حنه سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن روستایی در صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

پشت‌گاری pişt gefî ئاواپیگه له نژگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان .

پشت‌گەر pişt gef ئاواپیگه له چله سهر وه شارُ گیه‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

پشته pişte ئاواپیگه له پاوه سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی.

پشته‌پێزه pişte fêze بنووپه بزانی [ف] نگاه کنید به بزانی.

پشته‌که‌ش pişte keş ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، که‌ش و که‌ژ و شه‌ش و شیش وه مانای راخ و که‌مه‌ره [ف] روستایی در قه‌ره‌سوو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. که‌ش و که‌ژ و شش و شیش به معنی صخره و کمر است.

پشته‌نگ pişteng (1) ئاواپیگه له ئارقن ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپر قسه کهن (2) دو ئاواپی وه ناوه‌یل (پشته‌نگی شاینگان و پشته‌نگی قولی جان) له ده‌وله‌ت‌ئاوا سه‌ر وه شار ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (3) پشت ته‌نگ شامیرزا، ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (4) ئاواپیگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (5) پشت ته‌نگ چناران، ئاواپیگه له شیرز سه‌ر وه شار هه‌رسین و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (2) دو روستا با اسامی (پشت تنگ شاینگان و پشت تنگ قولی جان) در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (3) پشت تنگ شامیرزا روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (4) روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان پشت تنگ چناران روستایی در شیرز از

توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

پشته‌نگی کەزازی piştenği kezazî ئاواييگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

پشته‌نگی حسه‌ین وه‌گ piştenği hîseyn weg ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

پشته‌نگی سلیمان piştenği silêman ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

پشته‌نگی گارپی piştenği garîê ئاواييگه له نژگه سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

پشته‌ئ‌سه‌ماوات piştey semawat ئاواييگه له چله سهر وه شار گیه‌لان و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پشکلان pişkilan ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شار سه‌حنه و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

پشکله pişkiê سئی ئاوايي خوار و بان و ناو‌پاس له کهینی کهو سهر وه شار ههرسین و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف]

سه روستای علیا و سفلی و وسطی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

پله‌بید pilebêd ئاوايیگه له بشیوه سهر وه شارُ سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هوپری قسه کهن [ف] روستایی در بشیوه از توابع سر پُلُذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پله‌نگرد pilengird (۱) ئاوايیگه له ئارقن‌ئاوا سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه و که له‌هوپری قسه کهن، پله‌نگرد یا په‌له‌نگرد واته شوونُ ئه‌من و ئامان؛ پلنگه واته گیانپه‌نا (ئی حه‌والاته مزگم ما پتوه - پلنگه نه‌تیرم، نه‌مه‌نن ژپوه) «تورکه‌میر». گرد و گاد و گا و شه‌ئ په‌هله‌وییه وه مانای (شار) واته شوون و میلکان وهک سیاوشگرد، فیروزگرد، پاسارگاد هر ئی وشه له زووانُ روسی بویه‌سه (گراد) وهک (لنینگراد، ئستالینگراد) هه‌روه‌ها ئاواي پالنگان له هه‌ورامان هه‌م وه مانای شوونُ ئه‌من وئامانه. له ئاواي پله‌نگرد ته‌پوولکه‌یگ هه‌س ک له لایه‌نُ میراتُ فه‌ره‌نگی چاوه‌دیری کریه‌ید (۲) ئاوايیگه له ئه‌یوانُ رووژئاوا سهر وه پاریزگای ئیلام [ف] (۱) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و کلهری و بر آیین شیعه، پلنگرد یعنی مکان امن و امان (پلنگه) یعنی جانپناه و (گرد، گاد، گا) واژه پهلوی است به معنی شهر و مکان مانند سیاوشگرد، فیروزگرد؛ پاسارگاد، این واژه در زبان روسی به (گراد) مبدل شده مانند (لنینگراد، استالینگراد همچنین روستای پالنگان در هورامان که مدت‌ها مقر زمامداری زنگنه و کلهر بوده هم یعنی مکان ایمن اگر به موقعیت جغرافیایی این روستا دقت کنید؛ تنها یک راه ورودی دارد و مابقی توسط عناصر طبیعی محصور است، همچنین در روستای پلنگرد تپه‌ی کم ارتفاعی وجود دارد که باستانی است از طرف اداری میراث

فرهنگی رصد می‌شود (۲) روستایی در ایوانغرب از توابع استان ایلام.

پوکه‌عه‌باس bûke ébas ئاواییگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن، ئی ئاوايه زید ُ گورانی چر‌گه‌ورائ کورد خاتوون (نه‌سرین ُ سه‌فه‌ری) ه [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. این روستا زادگاه هوره‌خوان و هنرمند بنام کُرد بانو (نسرین صفری) است. **پۆیان** püyan ئاواییگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار ُ سه‌حنه و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

پووینه pûyne ئاواییگه له شه‌روینه سهر وه شار ُ جوانپۆ و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن. پووینه، پووه، پۆ وه مانای که‌په‌پۆه [ف] روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی. پوینه، پوه، پو به معنی بَر‌گیاه جگنک است که هنگام رسیدن و خشک شدن مانند گل قاصدک به اطراف پراکنده می‌شود.

په‌پ ُ گ‌خوهر pepig xwer ئاواییگه له خالسه‌ئ قه‌سر ُ شیرین سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در خالصی قصرشیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

په‌تی ئاوا (1) petî awa ئاواییگه له بان ده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن (2) ئاواییگه له چیا‌نه‌رگس سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و کوردی که‌له‌پوری قسه‌که‌ن [ف] (1) روستایی در بان درون از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * * (2) روستایی در چیا‌نرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

په پامان peraman ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

په روپزخان perwêz xan ئاواييگه له قه‌سر سه‌ر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در قصر شیرين با گۆيش کُردی * * و بر آيين * *.

په ريان peryan ئاواييگه له که‌تۆله سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی هۆرامی قسه‌ کهن [ف] روستایی در کندوله از توابع صحنه با گۆيش کُردی هورامی و بر آيين شيعه.

په رى‌فه perîve دو ئاوايي خوواری و بان له هه‌رسين سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در هرسين با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

په ش peş ئاواييگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائينُ شيعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در کنگاور با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه و یارسان.

په شخاران peşxaran ئاواييگه له ميرحه‌سار سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و یارسان وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] روستایی در مير حصار از توابع کنگاور با گۆيش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه و یارسان.

په لکانه pelkane ئاواييگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و یارسان وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه و

پارسان.

په‌له پیرۆزه pele pîroze ئاواييگه له دهشتی سه‌رقه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

په‌له‌نگی pelêngî ئاواييگه له ئاوباریک سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

په‌میانک pemiêanik ئاواييگه له کهنگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در کنگاور با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

په‌ناوای penaway (١) په‌نابا، پۆل سه‌رده‌م ئه‌خمینه‌کان (٢) ئاواييگه له شیان سه‌ر وه شار ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه‌ کهن و واته‌ئ خه‌لکان ته‌نانه‌ت له ده‌ره‌تانیا‌ن نه‌ویه‌ یه‌ئ په‌ناوای وه مالکانه‌ئ زه‌قزار بی‌نه‌ خان و وه‌ئ بوونه‌وه‌و وه پیا‌ن ئۆشن (ته‌جه‌ر که‌ره‌م په‌ناوای)، مه‌لۆهن شیان یه‌کێ له شوونه‌یل گه‌لێر و میژووئی کورده و ئاسه‌وار سه‌رده‌م مه‌دیا و ئه‌خمینه‌کان و ئه‌شکانیه‌کان و ساسانه‌یل له تی وه دی کریاس (ئرا زانیاری زیاتر بنوو‌په شیان) [ف] (١) پۆل هخامنشی (٢) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. به‌گفته‌ی مردم اینان حتی قدرت پرداخت یک (پناباد) به‌عنوان خراج مالکانه به‌خان را نداشته‌اند و به‌این دلیل این روستا را روستای (تجر کرم پناوای) نامیده‌اند، محدوده‌ی شیان یکی از مناطق باستانی و دیرینه‌ی کرد است که آثار باستانی مادها و

هخامنشیان و اشکانیان و ساسانیان به وفور یافت می‌شود (نگاه کنید به شیان).

پهنجستون penc sitün ئاواپیگه له قه‌سر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصرشیرین با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * .

پهنجه‌ستون pencesün ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

په‌یکۆله‌یل peŷkwileyl ئاواپیگه له گوواوڤ سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پیان‌ئاوا pyaz awa ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

پیران pîran ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن کُ ئاوا ریژنگه‌ئ هه‌ره خاسیگ دیرید [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سونی که آبشاری بسیار زیبا دارد

پیرزاوا pîrzawa پیرووزئاوا، ئاواپیگه له ئارقون ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان.

پیرپووشین pîr pûşîn ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه

کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

پیرسه‌لمان pîrselman ئاواييگه له سه‌راو سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه .

پیرقاسم pîrqasim ئاواييگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه .

پیرکاشان pîr kaşan ئاواييگه له بیله‌وار سه‌ر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی کوليايي قسه کهن . بنووره **سرینجگه** [ف] روستایی در بیله‌وار با گویش کُردی کوليايي و بر آیین یارسان . نگاه کنید به **سرینجگه** .

پیرگه pîrige (١) ئاواييگه له ئارقن‌ئاوا سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن ، بنووره **ته‌جهر** (٢) ئاواييگه له گوواره سه‌ر وه شارُ گی‌لان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] (١) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه . نگاه کنید به **ته‌جهر** (٢) روستایی در گاور از توابع گیلانغرب با گویش کوردی کلهری و بر آیین شيعه .

پیرمز pîr miz ئاواييگه له رازاوهرُ ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستایی در رازآور از توابع ناودرون با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه .

پیرمیکائیل pîrmîkaiîl ئاواييگه له ته‌نگُ به‌رده‌لی سه‌ر وه شارُ سه‌ریه‌ل سه‌ر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف]

روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپه‌لذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

پیرمه‌مه‌د pîrmemed ئاواپیگه له کپوه‌نان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در کیوان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

پیروزه pîroze (۱) فیروزه (۲) ئاواپیگه له زالواو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (۱) فیروزه (۲) روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

پیروه‌یس‌ئاوا pîr weys awa ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در ناودِرۆن با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

پیریای pîryaê سئی ئاواپی خوار و بان و ناو پاس له مایه‌شت سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] سه روستای علیا و سفلی و وسطی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پیریای pîryay ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پیسراو pê siraw ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

پیلانی pêlanî ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی

قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

پێلایی pêlayî سێ ئاویی له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] نام سه روستا در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

پێلایی ناسه pêlayî ase ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

پێل ماھیت pêli mahîl ئاواييگه له بشیوه سه‌ر وه شار سهرپیه‌ل سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در بشیوه از توابع سرپێ‌ل‌ن‌ه‌اب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

پیه‌ل شای pyeli şay ئاواييگه له دیره سه‌ر وه شار گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ت

تاریکه جوو tarîke cû ناواییگه له جوانرۆ سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

تازه‌ئاوا taze awa (1) ناواییگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شار ُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (2) ناواییگه له که‌نۆله سهر وه شار ُ سه‌حنه و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیاپی و له‌کی قسه کهن (3) ناواییگه له ئارۆن ئاوا سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (4) ناواییگه له شیان سهر وه شار ُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (5) سی ئاواپی وه ناوه‌یل ُ (تازه‌ئاوائی به‌تی، تازه‌ئاوائی چه‌یده‌ربه‌گی، تازه‌ئاوائی سه‌یده‌لی) له چله سهر وه شار ُ گیه‌لان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (6) ناواییگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن (7) ناواییگه له سنجاوی سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (8) ناواییگه له شمشیر سهر وه شار ُ پاوه

و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] ۱) روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه ۲) روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و لکی و بر آیین شیعه ۳) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۴) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۵) سه روستا با اسامی (تازه آباد بطی، تازه‌آباد حیدرگی، تازه‌آباد سید علی) در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۶) روستایی در سرفیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان ۷) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان ۸) روستایی در شمشیر از توابع پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی.

تازه ئاوائی ئەمڵە taze awaê emlé ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تازه ئاوائی ئەمین taze awaê emîn ئاواييگه له دهشتی وەر سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تازه ئاوائی بانى عەزیزى taze awaê banî èzîzî ئاواييگه له بازان سەر وه شارُ جوانرۆ و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین

سونی.

تازه ئاوائی بیدگولی taze awaê bêd gwiîf له ههفت ئاشان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن [ف] روستایی در هفت آشیان سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

تازه‌ئاوائی خانمه‌مه‌د taze awaê xan mihemed له ئەزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

تازه ئاوائی خه‌لیفه taze awaê xelîfe له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

تازه ئاوائی سراو taze awaê siraw له سراو سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

تازه ئاوائی سراوتیران taze awaê siraw tîran له سنجای سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

تازه ئاوائی سه‌ر ئیئان taze awaê ser îélan له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین

پارسان.

تازه ئاوائی سه‌ریاس taze awaê seryas ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در روانسر باگوش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تازه ئاوائی شپِرعەلی taze awaê şêr e□lî ئاواييگه له نه‌سه‌رئاوا سه‌ر وه شار ُ قه‌سه‌ر شپِرعەلی سه‌ر وه ئائين ُ * * * وه کوردی * * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در نصرآباد از توابع قصرشیرین با گۆش کُردی * * * و بر آیین * * * .

تازه ئاوائی کووکاو taze awaê kûkaw ئاواييگه له ئاوقن ئاوا سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه‌ کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

تازه ئاوائی که‌رسوان taze awaê keruwan ئاواييگه له باوله سه‌ر وه شار ُ سونقور و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گۆش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

تازه ئاوائی گارپی taze awaê garfê ئاواييگه له نژگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تازه ئاوائی گراوه taze awaê girawe ئاواييگه له نه‌سه‌رئاوا سه‌ر وه شار ُ قه‌سه‌ر شپِرعەلی سه‌ر وه ئائين ُ * * * وه کوردی * * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در نصرآباد از توابع قصرشیرین با گۆش کُردی * * * و بر آیین * * * .

تازه ئاوائی گردهل taze awaê girdeĭ ئاواييگه له ئزگله سهر وه سه لاسی باوه جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تازه ئاوائی مله ترشی taze awaê mile tirşî ئاواييگه له دهولت ئاوا سهر وه شار روهوانسهر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دولت آبا از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تازه ئاوائی موورچی taze awaê mûrçî ئاواييگه له سنجای سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی زنگنه ئی قسه کهن [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه ای و بر آیین یارسان.

تازه ئاوائی میره کی taze awaê mîrekî ئاواييگه له بازان سهر وه شار جوانپۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سونی.

تازه ئاوائی نازلیان taze awaê nazilyan ئاواييگه له چه مچمال سهر وه شار ههرسین سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زووله و جمور قسه کهن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گۆیش کُردی زوله و جمور و بر آیین شیعه.

تازه ئاوائی نامیه وهن taze awaê namîewen ئاواييگه له چپانه گرس سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زنگنه ئی و که له پوری قسه کهن [ف] روستایی در چپانرگس از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه ای و کلهری و بر آیین شیعه.

تازه دئی taze dê ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی

قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

تاسۆله‌جان tasülecan ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارۆ کرماشان و

سه‌ر وه ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن، تاس و تاسۆله وه

مانای هاجه‌ت و خروپه [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش

کُردی کلهری و بر آیین شيعه. تاس و تاسوله به معنی ظرف و ظروف است.

تاکانه takane (١ وراز ٢) هۆ، ورچ ٣) ئاواييگه له خانه‌شور سه‌ر وه

سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن

[ف] (١ گُراز ٢) خرس ٣) روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با

گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

تالۆک سان talik san ئاواييگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارۆ سونقور و سه‌ر وه

ئائين شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن، تالۆک و تالۆکه جوورئ

کالۆکه و تالۆک گيايگه ک که‌وک و سووسگ له لئ خواهيد و تالۆک جوورئ

گياي ئه‌ستووهره ک وه‌ک قوتوو ئه‌پاي ژير ساج‌تاوه تيه‌رن [ف]

روستایی در سطر از توابع سنقر با گۆیش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

تالک و تالۆکه نوعی طالبي است و تالک گياهي است که کبک و تيهو از آن

تغذيه مي‌کنند و همچنين تالک نوعی گياه قطور و ضخيم است و به جای

هيزم از آن استفاده مي‌کنند.

تالۆه‌رش talé reş ئاواييگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی

جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر

آیین سنی .

تاماس tamas ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی **

قسه کهن [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

تاویران tawêran دو ئاوییی خووار و بان له سه‌رفیروز ئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، تاویر و تاویران وه مانای لَش و جنازه و تاپووه و هه‌روه‌ها وه مانای گه‌نمه‌شیره‌ئی کز دریاگ و له‌ته سانینگه ک له‌جی ساج‌تاوه وه کار تیه‌ید و کووانی و سانینگ ک سه‌نگاو له بانئ بوود [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان. تاویر و تاویران به معنی لَش و جنازه و شبیح است و همچنین به معنی گندم بو داده و تخته سنگی که به جای ساج از آن استفاده می‌شود و اجاق خانگی و سنگی که حفره‌ای در میان دارد که محل جمع شدن آب است.

تامرئاوا (1 tahir awa) ئاواپیگه له گه‌ودین سهر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) ئاواپیگه له پارسینه سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (1) روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در پارسینه از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

تایشه tayşe ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تایفه‌ئی باوه‌جان tayfey bawecan ئاواپیگه له ئارقون ئاوا سهر وه ئائینُ شیعه وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تایفه‌ی سه‌یفلا tayfey seyfila ئاواپیگه له ئارقۆن ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و ه کوردی که له هۆری قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ترازنگ tirazig دو ئاویی وه ناوه‌یل (ترازنگ عه‌فدلا و ترازنگ کهسان) له ئارقۆن ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له هۆری قسه کهن [ف] دو روستا با اسامی (ترازنگ عبدالله و ترازنگ کسان) در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ترازق به‌ره tirazü beře ئاواپیگه له که‌تۆله سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

ترازۆله tirazüle ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

تراو سه‌ی حیاس tiraw sey h·êas ئاواپیگه له ئارقۆن ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له هۆری قسه کهن، له ناوړوو ئی ئاواپه ئاسه‌وار میژووئی فره‌س؛ له رووژئاوای ئی ئاواپه ته‌پوولکه‌یگ هه‌س ک هئای وه تره‌یتوون یا ماشین سه‌نگین بچوووه بانئ زه‌مین له ژیر پا له‌ریده‌و و چووار قورنه‌ی ئی ته‌پوولکه‌ قه‌ور گه‌وری به‌رفراوانه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، در غرب این روستا به سمت دیره تپه ماهوری وجود دارد که هنگام شخم با تراکتور به شکل عجیبی تکان می‌خورد و در حوالی این تپه گورهای باستانی بسیاری وجود دارد.

ترکه tirke دو ئاویی خووار و بان له پالنگانه سه‌ر وه شار جوانپۆ و سه‌ر

وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ترکه پان tirke pan ئاوییگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ترشگی بان tirşigî ban ئاوییگه له گوورسفی سهر وه شارُ گیهلان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کهلهوری قسه کهن، ترشگی جووره گیایگه خوارده‌مه‌نی [ف] روستایی در گورسفی سفید از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، ترشگی همان گیاه ترشک است که خوراکی است.

تکیه tikye ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کهلهوری قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تکیه تاویران tikye tawêran ئاوییگه له سه‌رفیروزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان.

تلاسه tîlase ئاوییگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. تلاس و چلاس وه مانای ده‌فرُ چشت خواردنُ سه‌گه [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. تلاس و چلاس به معنی ظرف غذاخوری سگ است.

تل خه‌لوه‌تی til xelwetî ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائين ۆ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در سه‌رپه‌ل‌له‌هاب با گۆيش كۆردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

تلياو tilyaw ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شار ۆ كرماشان و سه‌ر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع كرماشان با گۆيش كۆردی لكی و بر آيين شيعه.

تميانه timêane ئاواييگه له هه‌مه‌يل سه‌ر وه شار ۆ ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در حميل از توابع اسلام آباد غرب با گۆيش كۆردی كلهری و بر آيين شيعه

تۆمامن tüamin ئاواييگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شار ۆ كرماشان و سه‌ر وه ئائين ۆ يارسان و شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستایی در هوزمانۆنډ از توابع كرماشان با گۆيش كۆردی لكی و بر آيين يارسان و شيعه.

تۆخن tüxin ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ۆ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن كۆ شوون ۆ له دالگ بۆن ۆ (سه‌ه‌براكه) پيشه‌وائى يارسانه [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كۆردی گۆرانی و بر آيين يارسان كه زادگاه (سید براكه) پيشوای يارسان است.

توتكه tûtike ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائين ۆ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در جوانرۆد با گۆيش كۆردی جافی و بر آيين سنی.

تۆرانشه‌هر türan şehr ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در گيلانغرب با گۆيش كۆردی

کلهری و بر آیین شیعه.

تورکان turkan ئاوايیگه له گاواره سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

تورپکه پان tûfkepan ئاوايیگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

تورکه‌یل turkeyl ئاوايیگه له چه‌م ُ ئامام حه‌سه‌ن له دیره سهر وه شار ُ گیهلان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در چم امام‌حسن دیره از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

توره‌پێزی tûreîzî ئاوايیگه له درووفه‌رامان سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

تۆشامی tüşamî ئاوايیگه له گاواره سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن ک ُ شوون ُ له دالگ بۆن ُ (سه‌ی‌براکه) پیشه‌وائی یارسانه ک وه هه‌له توت‌شامی تۆسریاس و له بنه‌پتا واته تۆ شاهی منی [ف] روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان که زادگاه (سید براکه) پیشوای یارسان است و به اشتباه توت‌شامی نوشته شده است که در واقع به معنی (تو شاه منی) است.

توشمالان tuşmaîan ئاوايیگه له قه‌زوینه سهر وه شار ُ که‌نگه‌وهر و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در قزوینه از توابع کنگاور با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

تۆلان tulan ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

تۆلوی (1) tülawî ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (2) ئاواپیگه له پوڵ سه‌یمره سهر وه پارێزگای ئیلام و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (3) ئاواپیگه له چه‌رداوپ سهر وه پارێزگای ئیلام و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] (1) روستایی در هرسم از توابع اسلام آبادغرب و بخشی لاینفک از روستای باریکه نظام صادقی با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه (2) روستایی در سرپُل سیمره از توابع ایلام با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه (3) روستایی در چرداول از توابع ایلام با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

تۆله‌که‌یل tülekeyl ئاواپیگه له گوواوپ سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه کهن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

توو‌ه‌ روویله tuwe rûwîle ئاواپیگه له تیلانده‌یشت سهر وه شارُ مایه‌شت و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در تیلانده‌شت از توابع مادیدشت با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

توو‌ه‌ له‌تیف tuwe letîf ئاواپیگه له مایه‌شت سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان.

توو‌ه‌ وشکه (1) tuwe wişke ئاواپیگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (2) ئاواپیگه له

دهشتی سه‌رقلا سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (3) ئاوییگه له جه‌لاهن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن (ف ۱) روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی (۲) روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

تووه وشکهئ گاخوهری tuwe wişkey gaxwerî ئاوییگه له گرده‌نو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (ف) روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تووه‌یل tuweyl تووه‌یل یا سه‌ی چه‌یاس ئاوییگه له گیه‌لان سهر وه ئائین شیععه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن (ف) روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیععه.

تۆیه‌سۆیه‌رگ tūyesüyerig (۱) سئ ئاویی خووار و بان و نسا له هه‌مه‌یل سهر وه شار ئارقن ئاوا و سهر وه ئائین شیععه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (۲) ئاوییگه له بیوه‌نیژ سهر وه شار کران و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (ف ۱) سه روستای علیا و سفلی و نسا در بخش حمیل از توابع اسلام آبادغرب با گۆیش کُردی زنگنه و بر آیین شیععه (۲) روستایی در بیونج از توابع کرندغرب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

ته‌برئاوا tebrawa ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیععه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن (ف) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیععه.

ته‌پان tepan (١) پاشگره وه مانای ئاخن (٢) ئاوايیگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] (١) پسوند به‌ معنای تپاننده، آگنده (٢) روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

ته‌پانی tepanî ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سه‌رپه‌ل‌ذهاب با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

ته‌په‌ئسمائیل tepe ismail ئاوايیگه له کێوه‌نان سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن. له به‌ش رووژئاوای ئی ئاوايه بریگ گووڤ میژووئی له سه‌رده‌م جۆله‌که‌هه‌س ک وه گشتی خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در کیوان از توابع سنقر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. در قسمت غربی این روستا تعدادی گور باستانی متعلق به یهودیان قرار دارد که به کلی غارت شده است.

ته‌په‌بوور tepe bûr ئاوايیگه له پالنگانه سه‌ر وه شار جوانرۆ و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌خرس tepe xirs ئاوايیگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شار هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. ناو تره‌ک ئی ئاوايه ئالیاوای کاشان توه [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هه‌رسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا آلیاواکاشان تو است

ته‌په‌ره‌ش tepe feş (١) ئاوايیگه له چه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شار ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (٢) ئاوايیگه له ئاوباریک سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی

کولیایی قسه کهن 3) ئاواييگه له دهشتی سه‌رقه‌لا سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی 2) روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه 3) روستایی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌ره‌ش ۆ کلاشی tepe řeşi kilaşı ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در سرپل‌ذهاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌زه‌رد tepe zerd ئاواييگه له چه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌داراخان tepe dara xan ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در سرپل‌ذهاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌ده‌رویشی tepe derwîşî ئاواييگه له دهشتی سه‌رقه‌لا سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌سه‌وز tepe sewz ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن 1) روستایی در ناود‌روان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان.

ته‌په‌عه‌زیمه tepe ézîme ئاواییگه له قلاشین سهر وه شار سه‌رپه‌ل و سهر و ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپه‌له‌هاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ته‌په‌کوئیک tepe kuyk ئاواییگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌که‌نعان tepe kenéan ئاواییگه له ده‌شتی سه‌ره‌قه‌لا سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌که‌و tepekew (١) ئاواییگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (٢) ئاواییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وپی قسه کهن (3) دو ئاوایی خووار و بان له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (4) ئاواییگه له زمکان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین یارسان شیعه و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن [ف] (١) روستایی در سرپه‌له‌هاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (٢) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (3) دو روستای علیا و سفلی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (4) روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و شیعه و سنی.

ته‌په‌که‌و ئه‌فدڵ‌مامه‌د tepekew evdilmamed ئاواييگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌که‌و چه‌سه‌ن غولامی tepekew hesen xulamî ئاواييگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌گول 1 tepe gwîl ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين يارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن 2) ئاواييگه له زالۆا سهر وه شار روه‌وانسه‌ر و سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] 1) روستایی در سر پلذهاب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین يارسان 2) روستایی در زالۆاب از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌گوله tepe gwîle ئاواييگه له ئارقن ئاوا سهر وه ئائين يارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین يارسان.

ته‌په‌گینوو tepe gînu ئاواييگه له پشت ده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در پشت دَروَن از توابع کرماشان با گۆیش کُردی که‌له‌ری و بر آیین شيعه.

ته‌په‌لورپی tepe lufî ئاواييگه له چه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شار روه‌وانسه‌ر سهر وه ئائين شيعه و سونی و يارسان وه کوردی جافی و که‌له‌ه‌ری قسه‌که‌ن. له ناو‌راس ئی ئاوايه ته‌په‌ی میژووئیگ دامه‌زریاس ک ده‌ژ مه‌نیه 2) ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين يارسان

و شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] 1) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و کلهری و بر آیین شیعه و سنی و یارسان. در مرکز این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که از غارت در امان مانده است 2) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان و شیعه.

ته‌په‌ماران tepe maran ته‌په‌ماران یا چياماران ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سهر وه ئائين سوني و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] تپه ماران یا چیا ماران روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌په‌وشار tepe u şar ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ته‌تلان tetilan ئاواييگه له دروفه‌رامان سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، ته‌ت، ته‌تلان، ته‌توه‌ن، وه مانای شوون به‌ردلانیه [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه، ته‌ت و ته‌تلان و ته‌توه‌ن به معنی مکان سنگلاخی است.

ته‌ته‌ن teten ئاواييگه له هوزمانه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن، ته‌ت، ته‌تلان، ته‌ته‌ن، وه مانای شوون به‌ردلانیه [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه، ته‌ت و ته‌تلان و ته‌ته‌ن به معنی مکان سنگلاخی است.

ته‌چەر tecer 1) مه‌شکه‌یگ ک تووراخ که نه تی 2) ته‌زگا، ته‌جگا، ئاته‌شگاه 3) دو ئاویی له ئارقون ئاوا؛ ته‌چەر ئه‌کبه‌ر و ته‌چەر که ره‌م په‌ناوای

سهر وه نائین شیعه و وه کوردی زهنگنهئی و که لهوپی قسه کهن، تهجهر ئه کبهر یا موشکوش یه کئی له ئاوایهیل گه لیر کورده واریه؛ له باکوور رووژئاوای ئی ئاوایه و بقیه پق ئاوا (پیرگه) و (وه نای) یه کئی له ئاسه وارهیل میژووئی گهل کورد وه ناو (چپاخشت) دامه زریاته ک به شینگ لی ئاته شکده و به شینگ تر زندان (سولوسونو) دامه زینه ر شار ئارقون ئاواسه. ئارقون نازناو سولوسونو یا ئولوسونو یه کئی له سهردارهیل ماده؛ چپاخشت ده خمه ئی گه و رایگه ک وه کوو سهرده م (گووتی) یهیل درس بقیه وچهن جار خارعت بقیه ههروه ها له باکوور ئی ئاوایه تا قهراخ ئاوا ی تهجهر که ره م په ناوای دهیشت مه وافینگه ک چهن ته پوولکه ئی نه فره بهرزها له تی ک گوور سهردارهیل ئه خمینه و خه زینه ئی ئه و سهرده مه سه. له سال ۱۳۶۴ هه نای جاده ئی خاکی له قهراخ باند فرودگای ئارقون ئاوا له ی دهیشته درس کردیان، چهنان له ی ته پوولکه یله که فتنه وهر لوودر و پراوپریان سکه ئی تلا و جسن قه دیمه بق و وه کولی خارعت کریان (خوهم و چهن که س تره ک ک خه ریک ده سه که نه بومن ئی رووداوه وه چه و دیمن) له قهراخ چپایل ئی دهیشته شوونینگ هه س ک کانیاو و مه رنکه و له ژیر ته خته سانینگ خه زینه ئی تره ک هه س ک نه خش مارینگ له بانئ خرشتکاری بقیه و ده ژ مه نیه. ههر وه ها له ناووو ئی دهیشته وهره و باکوور رووژه لات گوورسان گه وریهیل دیارده یه (۱) خیکی که از آن برای نگهداری توورخ استفاده می کنند (۲) آتشگاه، اجاق آتش (۳) دو روستا در اسلام آباد غرب با نامهای (تجر اکبر و تجر کرم پناوای) با گویش کُردی زنگنه و کلهری و بر آیین شیعه، تجر اکبر یکی از مکانهای باستانی ملت کرد است؛ در شمال غربی این روستا و درست روبروی روستای پیرگه و ونایی

یکی از آثار باستانی و تاریخی به نام چیاخشت قرار دارد که قسمتی از یک آتشکده و یا کوره سفالگری است و قسمت دیگر آن زندانی است که (سولسونو) یا (اولوسونو) ملقب به آرون در آن زندانی بوده است. آرون یکی از سرداران مادی است که بعدها بنای آباد کردن مکانی در چند کیلومتری چیاخشت را گذاشت و به آرون آباد معروف شد که همین شهر کنونی اسلام آبادغرب است. چیاخشت دخمه‌ای بزرگ است که شبیه گور دخمه‌های (گوتی) هاست. در شمال این روستا به سمت تاجر کرم پناوای و درست در پشت باند فرودگاه اسلام آباد دشت وسیعی قرار دارد که تپه‌های کم ارتفاعی دارد و همگی گورهای زمان هخامنشی است. در سال ۱۳۶۴ بعلت وضعیت جنگی و استفاده اضطراری از باند فرودگاه اسلام آباد جاده خاکی‌ای در این دشت ساخته شد که تعدادی از این تپه‌ها بلاجبار تسطیح شدند و در هنگام خاکبرداری در مقیاس بسیار زیاد سکه و اجناس قدیمه نمایان شد و همگی تحت تدابیر شدید امنیتی منتقل شدند و هیچگاه معلوم نشد که توسط چه کسی و به کجا منتقل شد (خود به اتفاق دهها نفر دیگر که در این دشت مشغول برداشت نخود بودیم این واقعه را دیدیم). در حاشیه‌ی کوهپایه‌ای همین دشت و به فاصله‌ی کمی از چشمه فصلی‌ای که در کنار کوهپایه‌های مذکور است یکی از دفینه‌های مهم هخامنشی با نقش حکاکی شده ماری کج و معوج وجود دارد که از غارت در امان مانده است و درست روبروی همین دفینه بسمت مشرق گورستان دیرینه‌ای شاید مربوط به هخامنشیان وجود دارد که آنجا هم خوشبختانه در امان مانده است.

تهخت شیرین texti şîrîn ناواییگه له گاماسیاو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در

گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

تەخت‌گە‌ی جەهان‌بەخش textigey cehanbexş ئاوايیگە لە گاوارەئ

گووران سەر وە ئائین ُ یارسان و وە کوردی گۆرانی قسە کەن [ف] روستایی در گهواره گوران با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

تەخت‌گە‌ی حسەین سەلتان textigey hiseyn siltan ئاوايیگە لە گاوارەئ

گووران سەر وە ئائین ُ یارسان و وە کوردی گۆرانی قسە کەن [ف] روستایی در گهواره گوران با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

تەخت‌گە‌ی سوورەت خانم textigey sûret xanim ئاوايیگە لە گاوارەئ

گووران سەر وە ئائین ُ یارسان و وە کوردی گۆرانی قسە کەن [ف] روستایی در گهواره گوران با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

تەخت‌گە‌ی سەفیار سەلتان textigey sefyar siltan ئاوايیگە لە گاوارەئ

گووران سەر وە ئائین ُ یارسان و وە کوردی گۆرانی قسە کەن [ف] روستایی در گهواره گوران با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

تەرکە وەیس terke weîs ئاوايیگە لە قەلاشاین سەر وە شار ُ سەرپه‌ل و

سەر وە ئائین ُ شیعه و وە کوردی کەله‌پۆی قسە کەن [ف] روستایی در قەلا شاهین از توابع سرپلذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تەشار teşar ئاوايیگە لە سیروان سەر وە شار ُ پاوه و سەر وە ئائین ُ

سونی و وە کوردی هۆرامی قسە کەن. سیه‌ل ناودار ُ (تەشار) ک لە لاین ُ یارسان شوونینگ ئەپای زکره‌ها ئی ئاوايه [ف] روستایی در سیروان از توابع پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی. حوض معروف (تشار) که یکی از مکانهای مقدس یارسان است در این روستا قرار دارد.

تەق‌تەق teqteq ئاوايیگە لە سەرفیرووزئاوا سەر وە شار ُ کرماشان و سەر وە

نائین شیعه و یارسان و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] روستایی در سر فیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان.

ته‌توقُ ئەلیاخەیی teqteqi elyaxeyî ئاواييگه له گرده‌نو و سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌قی teqî ئاواييگه له چله سەر وه شارُ گیەلان سەر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ته‌رکه‌وه‌یس terkeweys ئاواييگه له قلاشاین سەر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سەر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ته‌ل‌خاو telxaw ئاواييگه له پایره‌وه‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در پایروند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ته‌له‌توو (1 tele tû) ئاواييگه له خانه‌شوو سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (2) ئاواييگه له دهشتی وەر سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (1) روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (2) روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌له‌سم (telismen) ۱) تلسم، جادو، له لاتین (telismen) هر وهی ماناسه ۲) ملوانکیگ ک توسراوه له سهری توسریاؤد ۳) ناواییگه له کون سهر وه نائین یرسان و وه کوردی گورانی قسه کهن، له چوارقورنه ئی ناوایه گوور ۴) گوری به‌رفراوانه، ناسر ۵) دین شا له کتاو ۶) (سفه‌رنامه ئی ناسر ۷) دین شا) توشید: ... له دهس ۸) چهپ ۹) ریگه؛ ناوای ته‌له‌سمه ک قلا و بارگه ئی گه‌لیر و قایمیگ داشتیه ک ئیره‌نگه داخروومیاس...¹، کاخ ۱۰) گه‌لیر ته‌زهر یا ته‌جهر یا ته‌چهر له ئی ناوایه دامه‌زیاس ک ویران بقیه و ری کاره‌وانییگ له ئی شوونه وهره و شیروان چه‌رداوپ له پاریزگای نیلام و شوش له پاریزگای خوزستان چیه و ریگتر وهره دینه‌وهر و همه‌دان چیه² ۱۱) ته‌له‌سم ۱۲) شه‌باز ناواییگه له ته‌نگ ۱۳) به‌ردلی سهر وه شار ۱۴) سه‌ریه‌ل و سهر وه نائین ۱۵) یرسان و وه کوردی گورانی قسه کهن ۱۶) ۱) طلسم در لاتین (telismen) به معنای جادوگر است ۲) گردنبندی از طلا یا نقره که متنی یا نوشته‌ای را روی آن حکاکی کرده باشند ۳) روستایی در کردغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یرسان، در محدوده‌ی این روستا گورهای گبری بسیاری وجود دارد. ناصرالدین شاه در کتاب خود (سفرنامه‌ی ناصرالدین به عتبات) می‌گوید: ... سمت چپ جاده دور از راه، قریه‌ی طلسم است که قلعه و بارویی کهنه و محکم داشته، حالا خراب شده است ... کاخ باستانی طزر یا تچر یا تچر امروزه به صورت تلی از خاک است در این روستا قرار دارد و دو راه کاروان روی قدیم از این محل عبور کرده و به دو شاخه تقسیم می‌شده یکی به طرف شیروان چرداول و شوش و دیگری به طرف دینور و همدان می‌رفته است ۴) طلسم شه‌باز

¹ - کند تمدنی مانده از باستان، نریمان سبحانی، 1386 چاپ اول، ص 41

² - همان منبع ص 24-25

روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپ‌لذهاب با گویش کردی گورانی و بر آیین یارسان.

ته‌له‌ل telel ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

ته‌ته‌م temtem ئاواپیگه له چه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در حسن‌آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌مه‌له temle ئاواپیگه له بیله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیای قسه‌ کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ته‌مه‌رخان temer xan ئاواپیگه له ده‌شتی وه‌ر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ته‌مه‌رگ temerg ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ته‌نگ tengi ismayl xan ئاواپیگه له قلاشین سه‌ر وه شارُ سه‌رپیله‌ و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه‌ کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپ‌لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ته‌نگاو نه‌لامرائ tengaw elamiraê ئاواپیگه له چه‌مه‌لوه‌ن سه‌ر وه شارُ

قه‌س‌شیرین و سه‌ر وه ئائین ُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در الوند از توابع قصرشیرین با گویش کُردی * * * و بر آیین * * * **ته‌نگاو کۆنه‌ه‌باس** tengaw kone ebas ئاواپیگه له نه‌سرتاوا سه‌ر وه شارُ قه‌سر شیرین و سه‌ر وه ئائین ُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در نصرآباد از توابع قصرشیرین با گویش کُردی * * * و بر آیین * * * .

ته‌نگاو مووساگه‌چی tengaw mûsa geçî ئاواپیگه له نه‌سرتاوا سه‌ر وه شارُ قه‌سر شیرین و سه‌ر وه ئائین ُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در نصرآباد از توابع قصرشیرین با گویش کُردی * * * و بر آیین * * * .

ته‌نگ ُ خان‌مه‌ستور tenği xanmesür ئاواپیگه له ئارقن ئاوا سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

ته‌نگ زه‌رد teng zerd ئاواپیگه له ئارقن‌ئاوا سه‌ر وه ئائین ُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی * * * و بر آیین * * * .

ته‌نگ ُ شووان tenği şuwan دو ئاواپی خووار و بان له چه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در حسن آباد از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

ته‌نگ ُ کوررگ tenği kûrig ئاواپیگه له گوورسفی سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در گوورس‌س‌فید از توابع گی‌لان‌غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

ته‌تۆره tenüre ئاواييگه له بيوه‌نيژ سهر وه شارُ كرُن و سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در بیونیج از توابع كردن غرب با گویش كُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ته‌ۆلُكاو teüligaw ئاواييگه له تیلان‌ده‌یشت سهر وه شارُ مايه‌شت و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی زنگنه‌ئی قسه كه‌ن، ئی ئاوايه مه‌لوه‌نُ گيائُ ته‌ۆلُگيه [ف] روستایی در تیلان ده‌یشت از توابع مادیدشت با گویش كُردی زنگنه و بر آیین شيعه، این روستا محل رویش گیاه (ته‌ۆلُگی) است.

ته‌ۆلگا teülega ئاواييگه له كه‌نگه‌وره سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن، ئیسه موحه‌مه‌د ئاباده [ف] روستایی در كنگاور با گویش كُردی لکی و بر آیین شيعه، اکنون محمد آباد است

ته‌ۆلگه teülege دو ئاوايي خوار و بان له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش كُردی لکی و بر آیین یارسان.

ته‌هنه tehne چوار ئاوايي خوار و بان و ناوړاس و تۆرلا له سه‌رفيروژئاوا سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ی قسه كه‌ن [ف] چهار روستای علیا و سفلی و وسطی و ته‌نه نورالله در سرفيروژآباد از توابع کرماشان با گویش كُردی زنگنه‌ای و بر آیین شيعه.

ته‌یروئاوا teÿr awa (تاهروئاوا) ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در دینور با گویش كُردی لکی و بر آیین شيعه.

تهیه‌له‌ره teyelere ئاواييگه له سنجاوێ سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ * * و وه كوردی * * قسه كه‌ن. تهيه و تهيه‌و وه مانائِ رام و ئارامه [ف] روستایی در سنجایی از توابع كرماشان با گویش كُردی * * و بر آيين * *. تَيه، تَيه‌و به معنی رام شده و آرام است.

تیره‌نازه tîr enaze ئاواييگه له پایره‌وه‌ن سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در پایرونه‌ن از توابع كرماشان با گویش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

تیشه‌کن têşekin ئاواييگه له قهره‌سوو سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در قهرسو از توابع كرماشان با گویش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

تیلان‌دهیشت têlan deyšt مه‌لوه‌نیگه له سهر فیرووز ئاوا سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئی قسه كه‌ن. تیلاره، تيله، تيله‌كوو وه مانائِ لیزمه‌ئِ چیلُگه و تیلان‌دهیشت دهیشتُ پر ئاو هاماریگه ك دارسان بۆیه و خاكئِ ئِرا كشت و كال نه‌خته و ئاسه‌وارُ ئیل زه‌نگنه‌سه، میر شه‌رفُ خانُ بدلیسی له شه‌ره‌فنامه تیلاره‌و تۆساس و وه‌تیه ئی شوونه‌واره ملكُ كه‌له‌وره¹، میرشه‌رف خانُ بدلیسی تۆشید: له سه‌رده‌مُ تۆسانُ ئی ده‌سنۆسُ ئالووزه كه‌سیك ك شاره‌زائِ ناوچه‌ئِ مایه‌شت و میرنشینه‌یلُ كه‌له‌ور بوو وه ده‌سم نه‌كه‌فت وه‌لام ده‌ماوده‌م نه‌ژنه‌فتم ك بنكه‌ئِ ئی میرنشینه‌یله هه‌ر له میژوه‌وه مایه‌شت و تیلاره‌و بۆیه [ف] منطقه‌ای در مادیدشت شامل چند

¹ - شه‌ره‌فنامه، میرشه‌رف‌خان بدلیسی- وه‌رگێران مامۆستا هه‌ژار، چاپی پینجم 2009 - لاپه‌ره‌ئ

روستا با گویش کردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه که محل سکونت ایل زنگنه است، تیلاره و تیله و تیلدَکو به معنی پشته هیزم است و تیلان دَیشت محلی برای رشد انواع درختان بوده و زمین پربار و پر آبی دارد و یکی از مناطق ایل زنگنه بوده است. میرشرف خان بدلیسی آنجا را تیلاور یادداشت کرده و آنجا را جزو ملک کلهر به ثبت رسانده است بگونه‌ای که می‌نویسد: در زمان نوشتن این نسخه پریشان کسی که آگاهی درباره‌ی مادیدشت و امیر نشینان این خطه داشته باشد را نیافتم اما شفاهی و دهن به دهن شنیدم که مقر این امیر نشین مادیدشت و تیلاور است.

تیله‌کۆ fileko سئی ئاوایی له دهشتی سه‌رقه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن، تیله و تیله‌کۆ وه مانای لیزمه‌ئ چیلَگه [ف] سه‌ر روستا در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. تیله و تیله‌کو به معنی هیزم است.

تین tîn ئاواپیگه له ماکووان سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ماکوان از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

تینه‌می tînemî دو ئاوایی خووار و بان له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

تینه‌نی‌باخ tyenî bax ئاواپیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در

منصوری از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی‌به‌تال tyenî betal ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی‌پیه‌نُ ره‌شی tyenî pyeni réşî ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی‌پیه‌نُ عەلیشا tyenî pyeni éliša ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی‌پیه‌نُ فرە‌ڤدوون tyenî pyeni fireyêdûn ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی‌چای tyenî çay ئاواييگه له گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کەن. چای وه مانائِ هوونُک و سەرده [ف] روستایی در گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. چای به معنی خنک و سرد است.

تیەنی چەرم‌گُگُ باسکله tyenî çermigi baskîle ئاواييگه له گوواوڤ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه

کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی چەرمگُگُ جانشا tyenî çermigi canşa ئاواييگه له گواورپ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی چەرمی رۆتەوہن tyenî çermê rütewen ئاواييگه له چله سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کەن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی چەرمی ئەردەشیری tyenî çermê erdeşêrî ئاواييگه له گواورپ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی چەرمی خوێگە tyenî çermê xwiłge ئاواييگه له گواورپ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی چەرمی وسەین tyenî çermê wiseîn ئاواييگه له گواورپ سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کەن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیەنی حاجگە tyenî hacige ئاواييگه له گواورپ سەر وه شارُ گیەلان و

سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیه‌نی‌خانی tyenî xanî ئاوايیگه له چیکان مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن، له باشوورُ رووژ ئاوائی ئی ئاوايه ئشکه‌فتیک هه‌س وه ناو مه‌ره‌پیر یا مه‌رپید ک یه‌کئ له ده‌فینه‌یلُ سه‌رده‌مُ ئه‌شکانی و سولووکیه و نیشانُ سوم دولدولُ ها له سه‌رئ [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، در جنوب غربی این روستا غاری است که به مرّپیر یا مرّپید معروف است و یکی دیگر از سم دولدول‌های کزایی است و در حقیقت دفينه‌ی زمان اشکانیان و سلوکیان است.

تیه‌نی‌عیسا tyenî èisa ئاوايیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن، له باکوورُ ئی ئاوايه ده‌روه‌ننگه وه ناو حه‌لقه‌زه‌رد ک شوونه‌وارُ میژووئییه و ئشکه‌فتُ بلوور ک یه‌کئ له شوونه‌واره‌یلُ ژیانه‌وه له سه‌رده‌مُ وه‌رجله له میژوو بۆیه و له قه‌راخُ ئی ئشکه‌فته یه‌کئ له ده‌فینه‌یلُ گه‌لیرُ کورده‌واری بۆ ک خاره‌ت کریا [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت شمالی این روستا درّ‌های به نام حلقه‌زرد وجود دارد که غاری به نام بلور وجود دارد که یکی از مکانهای زندگی دوران باستان بوده است و در حاشیه‌ی این غار یکی از دفينه‌های مهم تاریخی وجود داشت که غارت شد.

تیه‌نی‌قه‌مگه tyenî qemige ئاوايیگه له گواووپ سه‌ر وه شارُ گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن، ناوُ تره‌کُ ئی ئاوايه (سه‌رگوو قه‌مگه)س [ف] روستایی در گواور از توابع گیلان غرب با

گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا (سرگومگه) است

تیهنی که مچگ tyenî kemçig ئاواييگه له گيه لان سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که له پوی قسه که ن [ف] روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

تیهنی موورنه tyenî mûrine ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گيه لان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که له پوی قسه که ن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ج

جابه‌نگه ca cenĝe ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

جاسوسکه casuske ئاواييگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آيين سنی.

جافُ به‌ره‌سیمین cafi beresîmîn ئاواييگه له سیه‌سییه‌ئێ راوه‌ن سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌ کهن، خه‌لکُ ئی ئاوايه له بنه‌پته‌ و جافه‌یلئې بۆنه‌ ک شار وه ده‌ر کریانه و له‌ئې مه‌لوه‌نه نيشته‌جی بۆنه . به‌ره‌سیمین واته (به‌پ = به‌په‌چای و به‌رچا + سیمین = سیم یا زیم یا زهم) وه مانائێ زمه‌ه‌ریر یا زمسانه و وه گشتی واته شوونُ فره هونک و سه‌رد [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آيين شيعه، ساکنان این روستا در اصل جافه‌های هورامان بوده‌اند که به این مکان تبعید شده‌اند همین جا ماندگار شده‌اند و اکنون با گویش کلهری تکلم می‌کنند. به‌ره‌سیمین عبارت است از(بر =

برچای یا برچا + سیمین = سیم یا زیم یا زم به معنی زمهریر یا زمسان) و مجموعا یعنی مکان بسیار خنک و یا سرد.

جافرئاوا cafir awa (۱) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن (۲) ئاواپیگه له پارسینه سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعه وه کوردی کولیایی قسه که‌ن (۳) ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و سونی و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن (۱) روستایی در ناودەروەن با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۲) روستایی در پارسینه از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (۳) روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و سنی و یارسان.

جافه‌ری caferî ئاواپیگه له گوواوڤ سه‌ر وه شار گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن (۱) روستایی در گووار از توابع گیلان غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

جانشا canşa یا هه‌فت کیه‌نی‌جانشا ئاواپیگه ویزنان سه‌ر وه شار گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن، له به‌ش رووژئاوای ئی ئاوایه چیا‌یگ دامه‌زیاس ک گووڤ گه‌ورییه و هیمانی ده‌ژ مه‌نیه (۱) جانشا یا هه‌فت چشمه جهان‌شاه روستایی در ویزنان از توابع گیلا‌غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت غربی این روستا، تپه‌ای باستانی قرار دارد که گورستان گبری است و از غارت در امان مانده است.

جاماسب camasb جاماسب یا جاماز ئاواپیگه له گاواره سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن (۱) روستایی در گهواره با گۆیش

کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

جامه‌شورران (1 cameşûran) دو ئاوایی خووار و بان له قهره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (2) دو ئاوایی خووار و بان له مائه‌شت سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (ف 1) دو روستای علیا و سفلی در قره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه (2) دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

جامی‌شان ca mêşan دو ئاوایی خووار و بان له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (ف) دو روستای علیا و سفلی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

جانالی canalı ئاواپیگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (ف) روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

جان‌جان (1 can can) ئاواپیگه له هسه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه (2) ئاواپیگه له خالسه سهر وه شارُ قه‌سر شیرین سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه کهن (3) ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و سونی و وه کوردی گورانی و جافی قسه کهن (ف 1) روستایی در حسن‌آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (2) روستایی در خالسه قصرشیرین با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (3) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و سنی.

جان‌جان ۆ وارگه cancani warige ئاواييگه له ئارقۆن ئاوا سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه لهو پرى قسه كه ن. وارگه، وارگه، ههوارگه وه مانائى شوون و لووره [ف] روستايى در اسلام آباد غرب با گویش كُردى كلهرى و بر آيين شيعه، وارگه يا هـَـوارگه به معنى محل ويژه برائى اسكان است. **جان‌لهن** can len ئاواييگه له جه‌لآهن سهر وه شار ۆ كرماشان و سهر وه ئائين ۆ يارسان و وه كوردى زه‌نگنه‌ئى و له‌كى قسه كه ن [ف] روستايى در جلالوند از توابع كرماشان با گویش كُردى زنگنه و لكى و بر آيين يارسان.

جاوه‌رى cawerî ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين ۆ سونى و وه كوردى جافى قسه كه ن [ف] روستايى در سه‌رپه‌ل لذهاب با گویش كُردى جافى و بر آيين سنى.

جاله‌وهن cialewen دو ئاوايي خوار و بان له بشيوه سهر وه شار ۆ سهر پيه‌ل و سهر وه ئائين ۆ يارسان وه كوردى گورانى قسه كه ن [ف] دو روستاى عليا و سفلى در بشيوه از توابع سه‌رپه‌ل لذهاب با گویش كُردى گورانى بر آيين يارسان.

جله‌و cilew دو ئاوايي خوار و بان له سه‌رفيروئاوا سهر وه شار ۆ كرماشان و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردى زه‌نگنه‌ئى قسه كه ن [ف] دو روستاى عليا و سفلى در سه‌رفيروزآباد از توابع كرماشان با گویش كُردى زنگنه‌ئى و بر آيين شيعه.

جله‌وگير cilew gîr (١) چه‌ته، سه‌ر ۆ رى گير (٢) ئاواييگه له خالصه سهر وه ئائين ۆ * * * و وه كوردى * * * قسه كه ن [ف] (١) سه‌ر راه گير (٢) روستايى در خالصه با گویش كُردى * * * و بر آيين * * *.

جله‌وگیرنگه cilew gîrnge ئاواييگه له كهيني كهو سهر وه شارُ هه‌رسين

و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستايی در چشمه كبود از توابع هرسين با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

جله‌وگیره cilew gîre دو ئاوايي خوار و بان له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ

كرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی كه‌له‌پوړی قسه كه‌ن [ف] دو روستای عليا و سفلی در ناودرون از توابع كرماشان با گويش كُردی كلهری و بر آيين يارسان.

جنان cinan ئاواييگه له ته‌نگُ به‌رده‌لی سهر وه شارُ سه‌پيه‌ل و سهر وه

ئائينُ يارسان و وه كوردی گورانی قسه كه‌ن [ف] روستايی در تنگ برده‌لی از توابع سرپُ‌ل‌ذهاب با گويش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

جووارئاوا (1 cuwar awa) دو ئاوايي خوار و بان له بي‌له‌وار سهر وه شارُ

كرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه كوردی كوليايي قسه كه‌ن. له به‌شُ رووژه‌لاتُ ئی ئاوايه و به‌شُ رووژئاواي ئاوايي (بۆلان) گه‌ردنگه‌يگ وه ناو (مله‌ئ بۆلان) دامه‌زرياس ك يه‌كئ تر له

(سوم‌دول‌دول) هيل كه‌زای دي‌رئيد و خه‌لك ئۆشن شه‌وانه تو‌رئگ له (چراخ مامه‌ئ) ك شوونه‌وار پيرو‌زئگه له كو‌يه‌ئ (به‌رده په‌شه) هه‌لسئيد و له بان سوم‌دول‌دول دانئشئيد، چراخ مامه‌ئ له رووژئاواي سوم‌دول‌دول دامه‌زرياس

(2) ئاواييگه له دينه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه كوردی له‌كى زوولّه و كوليايي قسه كه‌ن [ف] (1) دو روستای

عليا و سفلی در بي‌له‌وار از توابع كرماشان با گويش كُردی كوليايي و بر آيين يارسان و شيعه. در قسمت شرقی اين روستا و بخش غربی روستای (بۆلان) گه‌ردنه‌ای به نام (مله بۆلان) قرار دارد كه يكي از دفينه‌های مهم اين منطقه با نشان (سم دلدل) است و اهالی می‌گويند كه شها نوری از

(چراخ مامی) که مکانی مقدس است و در کوه (برده‌رش) قرار دارد متساعد شده و بر سم دلدل می‌نشیند (2) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی زوله و کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

جووامیری cuwamîrî دو ئاوایی خووار و بان له ته‌نگ ُ به‌رده‌لی سهر وه شار ُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه که ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در تنگ برده‌لی از توابع سرپ ُ لذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

جووامیرئاوا cuwahêr awa ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه که ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

جووباخان cûbaxan دو ئاوایی خووار و بان له دیره سهر وه شار ُ گیه‌لان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هوپری قسه که ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

جووبی‌که‌لوزی cûbîgelûzî ناو زۆنه‌ئ ئاوایی دره‌خشه‌نده سهر وه شار ُ گیه‌لان [ف] نام پیشین روستای درخشنده در دیره از توابع گیلانغرب.

جوچار (1 cocar) ئاواپیگه له ده‌شتی وه سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه که ن (2) ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که ن [ف] (1) روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (2) روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

جووزه نه‌نجیره cûze wncîre ئاواپیگه له ئارقون ئاوا سهر وه ئائین ُ شیعه

و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

جۆکهو cü kew دو ئاوی خوار و بان له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. له به‌شُ باشووری ئی ئاویه ته‌په‌ی میژووئیگ هه‌س ک وه گشتی خاره‌ت بۆیه [ف] دو روستای علیا و سفلی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. در قسمت جنوبی این روستا ته‌په‌ی باستانی‌ای قرار دارد که به کلی غارت شده است.

جۆن‌ئاوا (1 cün awa) ئاوییگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. گومه‌ئ(سه‌ی نه‌سره‌دین خاموشی) و (گومه‌ئ جه‌مخانه) و گلکۆئ (مه‌له‌ک جانی) یه‌کئ له چه‌رخه‌نشینه‌یلُ یارسان ها له ئی ئاویه . هه‌روه‌ها له باکوورُ ئی ئاویه شوونینگ وه ناو گۆمه‌ت دامه‌زریاس ک گوورپسان گه‌ورایلُ یارسانه (2) ئاوییگه له کاکه‌وه‌ن سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] 1) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان. گنبد (سید نصرالدین خاموشی) و گنبد (جمخانه) و قبر(ملك جانی) یکی از مسندنشینان یارسان در این روستا واقع است. همچنین در قسمت شمالی این روستا مکانی با نام گومت قرار دارد که گورستان بزرگان یارسان است (2) روستایی در کاکوند با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

جه‌لآوه‌نُ فه‌رزی celálweni ferzî ئاوییگه له مایه‌شت سهر وه ئائینُ ** و وه کوردی ** قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی ** و بر آیین **.

جهنگه cenêge ئاواييگه له دهشتی وەر سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آيين سُنِي.

جه‌ورئاوا (1 cewrawa) ئاواييگه له بازان سەر وه شارُ جوانپۆ و سەر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (2) ئاواييگه له زالواو سەر وه شارُ ره‌وانسەر و سەر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (1) روستایی در بازان از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آيين سنی (2) روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آيين سنی.

جه‌وزه cewze ئاواييگه له چيانه‌رگس سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌وپي قسه کهن [ف] روستایی در چيانرگس از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آيين شيعه.

جه‌وزنگه cewzige ئاواييگه له قه‌سر سەر وه ئائين * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصرشيرين با گۆیش کُردی * * و بر آيين * *.

جه‌وه‌ره cewere ئاواييگه له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائين * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * و بر آيين * *.

جه‌يران ceyran ئاواييگه له گرده‌نوو سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آيين سنی.

جه‌يران بلاخ ceyran bilax ئاواييگه له سه‌رفيرووزئاوا سەر وه شارُ

کرماشان و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنهئی قسه کهن، بلاخ، بیاخ، بیاخه وه مانای چۆزه‌ره و چکیپه‌س [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و برآیین شیعه. بلاخ، بیاخ، بیاخه به معنی جوانه زدن است.

جه‌پله‌وه‌ن (1 ceylewen) ئاواپیگه له ئارقون ئاوا سهر وه نائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (2) ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شار و هرسین و سهر وه نائین شیعه و کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی گورانی و برآیین یارسان (2) روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

جیگیران cîgîran ئاواپی و مه‌لوه‌نیگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه نائین یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن [ف] روستا و منطقه‌ای در ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و سنی.

جیوَر cêwir ئاواپیگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

چ

چاگولان çagwılan ئاوايىگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار ههرسين و سهر وه ئائين شيعه و وه كوردى له‌كى قسه‌كه‌ن [ف] روستايى در چه‌مه‌مال از توابع هرسين با گويش كُردى لكى و بر آيين شيعه.

چالابان çalaw ban ئاوايىگه له سهرفيروزئاوا سهر وه شار كرماشان و سهر وه ئائين يارسان و شيعه و وه كوردى له‌كى قسه‌كه‌ن [ف] روستايى در سهرفيروزآباد از توابع كرماشان با گويش كُردى لكى و بر آيين يارسان و شيعه.

چالابه‌كر çalaw bekr ئاوايىگه له ئارقون ئاوا سهر وه ئائين شيعه و وه كوردى كه‌له‌پورى قسه‌كه‌ن. چالاو، چالاه، چالگه وه ماناي زه‌ميينگه ك له ناو تووه‌ئى كوتيه يا له چالى بوو و ئاو له تى منجه و بيه‌يد [ف] روستايى در اسلام آباد غرب با گويش كُردى كلهرى و بر آيين شيعه. چالاو، چالاه، چالگه به معنى زمينى است كه در دامنه‌ى كوه باشد يا در گودى و شيب نيمه عميق باشد و آب در آنجا جمع شود.

چالوشرينه çalaw şirîne ئاوايىگه له چوارمله‌ئى ديزگران سهر وه شار ئارقون ئاوا و سهر وه ئائين شيعه و وه كوردى زه‌نگنه‌ئى قسه‌كه‌ن.

چالۆ، چالۆه، چاله، چالگه وه مانای زه‌مینگیه ک له ناو تووه‌ئێ کۆیه یا له چالی بوو و ئاو له تێ منجه و بیه‌ئید [ف] روستایی در چوارمله دیزگران از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. چالۆ، چالۆه، چاله و چالگه به معنی زمینی است که در دامنه‌ی کوه باشد یا در گودی و شیب نیمه عمیق باشد و آب در آنجا جمع شود.

چالۆشه‌فی çalaw şefî ئاواپیگه له چوارمله‌ئێ دیزگران سهر وه شارُ نارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئێ قسه که‌ن. **چالۆ، چالۆه، چاله، چالگه** وه مانای زه‌مینگیه ک له ناو تووه‌ئێ کۆیه یا له چالی بوو و ئاو له تێ منجه و بیه‌ئید [ف] روستایی در چوارمله دیزگران از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. چالۆ، چالۆه، چاله و چالگه به معنی زمینی است که در دامنه‌ی کوه باشد یا در گودی و شیب نیمه عمیق باشد و آب در آنجا جمع شود.

چالۆکه‌ریم çalaw kerîm ئاواپیگه له سیه سیه سهر وه نارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن. **چالۆ و چالۆه و چالگه و چاله** وه مانای زه‌مینگیه ک له پامه‌نه‌ئێ کۆیه یا له چالی بوو [ف] روستایی در منطقه‌ی سیاسی از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. چالۆ و چاله و چالگه و چاله به معنی زمینی است که در دامنه کوه یا گودی نسبتا عمیق باشد بگونه‌ای که آب در آنجا جمع شود.

چالۆ شرینه çalaw şîrîne ئاواپیگه له چوارمله‌ئێ دیزگران سهر وه شارُ نارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئێ قسه که‌ن. **چالۆ، چالۆه، چاله، چالگه** وه مانای زه‌مینگیه ک له ناو تووه‌ئێ کۆیه یا له چالی بوو و ئاو له تێ منجه و بیه‌ئید [ف] روستایی در چوارمله دیزگران از

توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. چالاو، چالاه، چاله و چالگه به معنی زمینی است که در دامنه‌ی کوه باشد یا در گودی و شیب نیمه عمیق باشد و آب در آنجا جمع شود.

چالو قته‌ئ بارُس çalaw qitkeȳ baris ئاواپیگه له قه‌لخانی سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

چالو قه‌مه‌ر çalaw qemer ئاواپیگه له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چالو که‌مالگیر çalaw gemałgîr ئاواپیگه له چوارمله‌ئ دیزگران سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئ قسه کهن. چالاو، چالاه، چاله، چالگه وه مانای زه‌مینگی که له ناو تووه‌ئ کۆیه یا له چالی بوو و ئاو له تی منجه و بی‌ئید [ف] روستایی در چوارمله دیزگران از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. چالاو، چالاه، چاله و چالگه به معنی زمینی است که در دامنه کوه باشد یا در گودی و شیب نیمه عمیق باشد و آب در آنجا جمع شود.

چالو مه‌یۆ‌له çalaw meýwîle ئاواپیگه له چوارمله‌ئ دیزگران سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئ قسه کهن. چالاو، چالاه، چاله، چالگه وه مانای زه‌مینگی که له ناو تووه‌ئ کۆیه یا له چالی بوو و ئاو له تی منجه و بی‌ئید [ف] روستایی در چوارمله دیزگران از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

چالاو، چالاه، چاله و چالگه به معنی زمینی است که در دامنه‌ی کوه باشد یا در گودی و شیب نیمه عمیق باشد و آب در آنجا جمع شود.

چالاه (çalawe ۱) دو ئاوییی خووار و بان له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهپوری قسه کهن. چالاو و چالاه وه مانای زهمینگی که له پامه‌نه‌ئ کۆیه بوو و ئاوگیر بوو (۲) ئاوییگی له دروفه‌رامان سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی (ف ۱) دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت باگوش کُردی کلهری و برآیین شیعه، همانگونه که گفته شد چالاو و چالاه به معنی زمینی است که در دامنه‌ی کوه یا شیب نسبتا عمیق قرار دارد و آبگیر است (۲) روستایی در درودفرمان از توابع کرماشان با گوش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چالگه (çalige ۱) ئاوییگی له مه‌سۆری سهر وه شار ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن. ناو زۆنه‌ی (حاجه) بۆیه (۲) ئاوییگی له بشیوه سهر وه شار سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائین شیعه و سونی و یارسان و وه کوردی که لهپوری و جافی و گۆرانی قسه کهن (ف ۱) روستایی در بخش منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گوش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، نام پیشین این روستا (حاجه) بوده که خود از نام (حاجی) مشتق شده (۲) روستایی در بشیوه از توابع سرپُلذهاب با گوش کُردی کلهری و جافی و گۆرانی و بر آیین شیعه و سونی و یارسان.

چاله‌سییه çalê sîye ئاوییگی له چیکان مه‌سۆری سهر وه گیله‌لان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهپوری قسه کهن. چالاو، چالاه، چالگه، چاله وه مانای زهمینگی که له پامه‌نه‌ئ کۆیه یا له چالی بوو و ئیسه چووله (ف) روستایی در چیکان منصورى از توابع گیلانغرب با گوش

کُردی کلهری و بر آیین شیعه. چالاو، چاله، چالگه، چاله به معنی زمینی است که در دامنه کوه یا گودی نسبتاً عمیق باشد بگونه‌ای که آب در آنجا جمع شود. این روستا هم اکنون خالی از سکنه است.

چاوشان çawişan ئاواييگه له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهپوری قسه کهن، چاوش وه مانای چهپه‌ره [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، چاوش به معنی پیک و قاصد است.

چاویل çawîle دو ئاوايي خوار و بان له سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

چراخ ئاوا çirax awa (١) ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار سحنه و سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن (٢) ئاواييگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (٣) ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهپوری قسه کهن [ف] (١) روستایی در دینور از توابع سحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان (٢) روستایی در سرفیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه (٣) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چراخستان çiraxistan ئاواييگه له ده‌وله‌ت ئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

چروو پیش çirû fîş ئاواييگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شار کرماشان و

سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه. **چشمه قه‌مه‌ر** çişme qemer ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سەر وه شارُ سه‌حنه سەر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

چشمه نووش çişme nûş ئاواپیگه له گه‌ودین سەر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چگنی çiginî دو ئاویی خووار و بان له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و یارسان و سونی و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان و سنی.

چلانئ çilanê دو ئاویی خووار و بان له ره‌وانسه‌ر سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

چلۆبان çiloban ئاواپیگه له کرماشان سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، چلو وه مانائِ تۆل یه‌ک ساله‌س و هه‌روه‌ها وه مانائِ سه‌رپه‌لُ دارُ چنار و قیته [ف] روستایی در کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. چلو به معنی نهال یکساله است و نیز به معنی سرشاخه‌های هرس شده‌ی درخت چنار و بید است.

چله çile 1) مه‌لوه‌نێگه بریتی له چه‌ن ئاویی له گی‌ه‌لان سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه کهن 2) ئاواپیگه له سەر فیرووزئاوا سەر

وه شارۆ کرماشان و سهر وه ئائین شیعیه و وه کوردی زهنگنه ئی قسه کهن [ف 1] منطقه و بخشی شامل چند روستا در گیلانغرب باگوش کوردی کلهری و بر آیین شیعیه (2) روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان باگوش کوردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعیه.

چله‌خانی çilexanî ئاواییگه له کهینی کهو سهر وه شارۆ ههرسین و سهر وه ئائین شیعیه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چشمه کبود از توابع هرسین باگوش کوردی لکی و بر آیین شیعیه.

چله‌ئ مه‌ده‌لیخانی çiley memdelî xanî ئاواییگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارۆ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین شیعیه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه کهن. بنیات نه‌ر ئی ئاوايه سئ برا وه ناوه‌یل (مامه‌د و وه‌لی و خانی) بۆنه و ئی ئاوايه وه‌ی ناوه‌ ناوداره و وه هه‌له (چله‌ئ مامه‌دخانی) تۆسریاس [ف] روستایی در حسن آباد از توابع اسلام آباد غرب باگوش کوردی کلهری و بر آیین شیعیه. بنیانگزار این روستا سه برادر به نامهای (محمد و ولی و خانی) بوده‌اند و به همین مناسبت به این نام معروف است و به اشتباه (چله محمد خانی) نوشته‌اند.

چمه çime ئاواییگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارۆ سه‌حنه و سهر وه ئائین شیعیه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه باگوش کوردی لکی و بر آیین شیعیه.

چنار çinar (1) جوهره دارییگه (2) ئاواییگه له ئارۆن ئاوا سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، چنار، چناره، چنارم و چمارم وه مانای جه‌وشه‌نه و به‌تری بردنه و ئی ئاوايه زمسانان سه‌ردیگ دیرید، له باکوور ئی ئاوايه و له قه‌راخ ماله‌گان شوونینگ وه ناو مسه‌فاداوان دامه‌زریاس ک وه باوه‌پ من شوونه‌وار میژووئیگیگه هه‌روه‌ها له باشوور

ئى ئاوايه ئشكهفت ڤه گه‌ورايگ هه‌س وه ناو ڤه كوموته‌رلان ك شوونه‌وار ڤه ميژووئيه ٣) سڤ ئاوايي خوار و بان و ناوړاس له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شار ڤه كرماشان و سه‌ر وه ئائين ڤه يارسان و وه كوردى له‌كى و زه‌نگنه‌ئى قسه كه‌ن ٤) ئاواييگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائين ڤه شيعه و وه كوردى كوليايي قسه كه‌ن ٥) ئاواييگه له باله‌ن ڤه سه‌ر فيرووزئاوا سه‌ر وه شار ڤه كرماشان و سه‌ر وه ئائين ڤه شيعه و وه كوردى له‌كى قسه كه‌ن ٦) ئاواييگه له كه‌ينى كه‌و سه‌ر وه شار ڤه هه‌رسين و سه‌ر وه ئائين ڤه شيعه و وه كوردى له‌كى قسه كه‌ن ١) درخت چنار ٢) روستايى در اسلام آبادغرب با گويش كُردى گوراني و بر آيين يارسان. چنار، چناره، چنارم و چنارم به معنى از شدت سرما لرزیدن و كرخ شدن است و اين روستا زمستاني بسيار سرد دارد. در قسمت شمالي اين روستا و درست چسبيده به منازل مسكونى مكاني با نام مصطفى‌داوان قرار دارد كه به زعم من مكان باستاني است و همچنين در جنوب اين روستا غار زير زميني بزرگى وجود دارد به نام كَموته‌رلان كه مكاني كاملا باستاني است ٣) سه روستايى عليا و سفلى و وسطى در بخش جالوند از توابع كرماشان با گويش كُردى لكى و زنگنه و بر آيين يارسان ٤) روستايى در صحنه با گويش كُردى كوليايي و بر آيين شيعه ٥) روستايى در بالوند سرفيروزآباد از توابع كرماشان با گويش كُردى لكى و بر آيين شيعه ٦) روستايى در چشمه كبود از توابع هرسين با گويش كُردى لكى و بر آيين شيعه.

چناران çınaran دو ئاوايي خوار و بان له خزل سه‌ر وه شار ڤه كه‌نگه‌وه‌ر و سه‌ر وه ئائين ڤه شيعه و وه كوردى له‌كى قسه كه‌ن، چنار، چناره، چنارم و چنارم وه ماناي جه‌وشه‌نه كردن له سه‌رماسه و ئى ئاوايه مه‌لوه‌ن دار چناره. له ئى ئاوايه هه‌مام ڤه گه‌ليزيگ هه‌س ك وه باوه‌ر

م ۆ وه‌کوو هه‌مام ۆ ناوته‌نگ ۆ مه‌سۆری ئاسه‌وار ۆ میژووئییه و خه‌لک
تۆشن ئی ئاوايه جن و پری دێرید [ف] دو روستای علیا و سفلی در خزل از
توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. چنار و چناره و
چنارم و چنارم به معنی لرزش ناشی از سرما است و در این روستا درخت
چنار به وفور یافت می‌شود. در این روستا حمامی باستانی وجود دارد که
مانند حمام (ناوتنگ منصور) اثر باستانی است. اهالی این روستا معتقدند
که در این روستا جن و پری وجود دارد.

چناره 1 çinare چناره یا خیل ڤووسه‌م ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه
تائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن، چنار، چناره، چنارم و
چنارم وه مانای جه‌وشه‌نه کردن له سه‌رماسه 2) ئاوايیگه له ناوده‌روه‌ن
سه‌ر وه شار ۆ کرماشان و سه‌ر وه تائین ۆ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری
قسه‌که‌ن 3) ئاوايیگه له پیره‌وه‌ن سه‌ر وه شار ۆ کرماشان و سه‌ر وه
تائین ۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] 1) چناره یا (خیل
ڤووسه‌م) روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین
یارسان. چنار و چناره و چنارم و چنارم به معنی لرزش ناشی از سرما است
2) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر
آیین شیعه 3) روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی
و بر آیین شیعه.

چناره‌ئ عه‌باس çinareyê èbas ئاوايیگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی باوه
جانی و سه‌ر وه تائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف]
روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گۆرانی و
بر آیین یارسان.

چناره‌ئ عه‌لی مه‌ده‌د çinareyê èlîmeded ئاوايیگه له جیگیران سه‌ر وه

سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چناره‌ئ له‌تیف çinareyê ltîf ئاوییگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چناره‌ئ مه‌جِد çinareyê mecid ئاوییگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چنگزه çingize ئاوییگه له کێوه‌نان سه‌ر وه شار ُ سونقور و سه‌ر وه ئائین ُ شیععه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در کیوانان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیععه.

چنگووپ çingûr (۱) چنووپ (۲) دو ئاوی و ناوه‌یل ُ (چنگووپ جه‌یله‌وه‌ن و چنگووپ سه‌مه‌ینه‌وه‌ن) له ئارۆن ئاوا سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، ئی ئاویه له باشوور ُ رووژئاوای به‌رزه و باشوور ُ رووژه‌لات ُ گووپگاوه‌رز دامه‌زریاس. چنگووپ گۆپدراوی وشه‌ئ چل گووپه و خه‌لک ئۆشن گووپ چل گه‌وره پیا ئی یارسانه وه‌لام وه باوه‌پ من چنگووپ گووپ ُ چل گه‌وریه. له سال ۱۳۸۶ له هه‌ین ُ ریگه و بان سازین له وه‌رایوه‌ر ُ ئی ئاویه خه‌زینه‌یگ که‌فته ده‌یشته و ک خاره‌ت کریا؛ هه‌روه‌ها له باکوور ُ رووژ ئاوائ ئی ئاویه ده‌خمه‌یگ هه‌س ک وه باوه‌پ من هه‌ر ئه‌و چل گووپه‌سه [ف] (۱) گیاهی خوشبو که در بهاران آنرا در خیک

روغن می‌ریزند و آنرا خوشبو می‌کند (۲) دو روستا با اسامی (چنگور جلیلوند و چنگور سیمینوند) در اسلام آباد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، این روستا در قسمت جنوب غربی قلعه بَرزه و در جنوب شرقی گورگاوارز قرار دارد. به گفته اهالی این روستا چنگور معرب (چهل گور) است و معتقدند چهل یار از آیین یاری در این محل دفن شده‌اند من معتقدم چنگور معرب چهل گورگیری است. در سال ۱۳۸۶ به هنگام جاده سازی در این روستا درست در ابتدای ورودی غربی این روستا دینه‌ای از زمان اشکانیان نمایان شد که قسمت عمده‌ی آن غارت شد همچنین در شمال غربی این روستا گودی دخمه مانندی وجود دارد که به تازه‌گی کشف شده و بسیار عمیق است و کاملاً پیداست دست ساز است و من بر این باورم که این مکان همان گور دسته جمعی یا چهل گور است.

چووار به‌شی çuwar beşî ناواییگه له گووارپ سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در گووار از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چووار چشمه çuwar çişme ناواییگه له سونقور سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

چووارده‌جفته çuwarde cifte ناواییگه له ههره‌سه‌م سهر وه شارُ نارون ناوا و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی زهنگنه‌ئی قسه کهن، له باشوورُ ئی ناوایه ته‌په‌یگه وه ناو(میلُ رها خان) ک وه گشتی خارهت کریا، میلُ رهاخان یه‌کئ له میله‌یلُ گه‌لیر له مه‌لوه‌نُ کورده‌واریه . میلُ رهاخان ده‌خمه‌ئی قۆل و درپژئیگه وه‌کوو دالان. خه‌لکُ نیشته‌جی مه‌لوه‌نُ زهنگنه ناماژه وه شیعرئیگ کهن ک شوونُ خه‌زینه‌یلُ هه‌شار

کریائی ئَرامان رووشنه و بوو و ئۆشن (سَچْگ سِیسەر، میل ُره‌زاخان - خەر و خه‌رپشته چیا خه‌رمانان) سَچْگ سِیسەر سِی ته‌پوولکەئ چق یه‌که له ئاواى هه‌ره‌سه‌م له رووژهلآت ُ چوارده جفته (بنووره هه‌ره‌سم) و میل ُره‌زاخان هه‌ر ئی ته‌پوولکەسه له چوارده جفته و خه‌ر و خه‌ر پشته شوونینگه له رووژئاواى ئاواى چوارده‌جفته و نزیک وه ئاواى تۆلوی و چیا خه‌رمانان چیاینگه له باشوور ُ ئاواى هه‌ره‌سه‌م و باشوور ُ رووژهلآت ُ چوارده‌جفته ک ئه‌ویش ته‌پوولکەئ فره‌گه‌ورا و قوت و رووتینگه ک خه‌لک ئۆشن گه‌وراته‌رین خه‌زینه‌ئ ئی مه‌لوه‌نه ها ئه‌وره (بنووره هه‌ره‌سه‌م) ۱۶ روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، در جنوب این روستا تپه‌ای وجود دارد که آنرا (میل رضاخان) گویند که یکی از همان میل‌های باستانی زمامداری اشکانیان است که بکلی غارت شده است. این تپه‌ی دخمه مانند دارای چندین دالان است که در هر دالان آثار و ابنیه‌ی تاریخی بسیاری وجود داشته است. اهالی ساکن در منطقه ایل زنگنه در یک تک بیت به مکانهایی اشاره می‌کنند که کاملا باستانی و دارای ابنیه‌ی تاریخی است و آن چنین است (سچگ سیسر، میل رضاخان - خر و خرپشته، چیا خرمانان) سیسر اشاره به سه رشته کوه کم ارتفاع و چسبیده به هم است در شرق روستای چهارده‌جفته و هرسم و جنوب روستای سراب هرسم (نگاه کنید به هه‌ره‌سه‌م) و میل رضاخان اشاره به همین تپه مذکور است و خرپشته رشته ناهمواریهایی کم ارتفاع در جنوب روستای تولابی و غرب روستای چهارده جفته که گورهای گبری است و چیاخرمانان تپه بلند و مرتفعی در جنوب روستای هرسم است که بگفته‌ی اهالی روستا گنج عظیمی در زیر آن پنهان است (نگاه کنید به هه‌ره‌سه‌م).

چوار زه‌وه‌ر çuwar zewer دو ئاوی خوار و بان له مایه‌شت سه‌ر وه ئائین شیعیه و وه کوردی که له‌ه‌ورپی قسه‌ که‌ن، ئی ئاویه له مابه‌ئین چوارمله‌ئ به‌رز دامه‌زریایه [ف] دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعیه.

چوارگا çuwar ga ئاویگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعیه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعیه.

چوارمله çuwar mile ئاویگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعیه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعیه.

چوارمله‌ئ ئه‌که‌به‌ر çuwarmiley ekber (١) ئاویگه له ئه‌یوان سه‌ر وه پارێزگای ئیلام (٢) ئاویگه له دیزگران سه‌ر وه شار ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعیه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئ قسه که‌ن، ئی ئاویه له مابه‌ئین چوارمله‌ئ به‌رز دامه‌زریایه و چه‌ندین شوونه‌وار میژووئی دیرید. له باکوور ئی ئاویه و باشوور سووله‌چه، دوولینگ هه‌س ک وه باوه‌ر من شوون شه‌رپینگ بۆیه و پره له نه‌یزه و تیر و که‌وان. له روژه‌لات ئی ئاویه ته‌په‌ینگ هه‌س ک شوونه‌وار میژووئی و له روژه‌لات ئی ئاویه گوورپسان گه‌ورینگ هه‌س ک به‌شینگ لی خاره‌ت بۆیه. له باکوور روژه‌لات ئی ئاویه و باشوور روژه‌لات ئاوی باقراوا قلائی داخرومیای گه‌لیرینگ هه‌س و هه‌سیل ده‌سکاریگ وه سان درُس کریاس وه‌کوو هه‌سیله‌یل (ته‌خت جه‌مشید) له مه‌رقده‌شت شیراز و له باکوور روژه‌لات ئی ئاویه ئاوی (ری وه‌لنگ)ه ئپا زانیاری زیاتر بنوپه (ری وه‌لنگ) هه‌روه‌ها له باکوور روژه‌لات ئی ئاویه له ناوتووئه‌ئ

که‌ش و کۆسارُ لانسار شوونینگ هه‌س وه ناو(سوولّه‌چه، سوولّه‌گه) ک شوونه‌وارُ شارستانی‌ه‌تیگه. له ئی شوونه سئ قلائی جیاواز دیاریه ک هیمان ئاسه‌واریان وه چهو دیاریه ویه‌کیگیان قلائی فه‌رمانده‌ر و ئه‌و دووانیان قلائی ته‌سیاری و تفاقه. له رووژه‌لاتُ قلائی یه‌کم گوورپسان گه‌وریله وه پیه‌نای هزار متر له هزار متر ک وه گشتی خارهت بۆیه و له رووژئاوای قلائی یه‌کم و رووژه‌لاتُ قلائی دوهم ته‌په‌یگه ک وه‌کوو ده‌خمه‌س و گوورُ فه‌رمانده‌رُ ئی شارستانی‌ه‌ته‌سه و یه‌ئ ده‌رگای هات و یه‌ئ ده‌رگای چوو دیرید ک ده‌رگای ده‌ر چوونئ زال و ملُ زه‌قویه و هئای واراناو له ناو ده‌خمه‌گه کوو بوودن له‌ئ ده‌رگا تیه‌یده ده‌یشت و ئاوه‌گه‌ئ سوولّه و وه‌ئ بوونه‌وه وه پئ ئۆشن سوولّه‌گه یا سوولّه‌چه وه هه‌روه‌ها له رووژئاوای کیه‌نی سوولّه‌چه قلائی تره‌ک هه‌س ک وه (گوچگ تۆسیاگه) ناوداره و وه گفته‌ئ گه‌ورا پیایلُ ئی مه‌لوه‌نه ک تۆسیاگه‌ئ دیلمانج کردنه لیوا تۆسریاس ک (زه‌ر به‌رابه‌رُ سه‌نگ و سه‌نگ به‌رابه‌رُ مه‌ن) ک وه داخه‌و به‌شُ فره‌گه‌ورایگ له ئی شوونه‌وارُ میژووئی و میراتُ پر بایه‌خُ کورده خارهت بۆیه (ف ۱) روستایی در ایوانغرب از توابع استان ایلام ۲) روستایی در دیزگران از توابع اسلام آبادغرب با گویش کُردی زنگنه وبر آیین شیعه، موقعیت جغرافیایی این روستا بگونه‌ای است که در میان چهار قله نسبتا مرتفع محصور است که در نوع خود یکی از بزرگترین گنجینه‌های تاریخی منطقه است. در قسمت شمالی این روستا و بخش جنوبی مکانی به نام سوولّه‌چه دره‌ای وجود دارد که به نظر می‌رسد محل درگیری بوده و نیزه و تیرکمان بسیاری در این محل وجود دارد. در قسمت شرقی این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که بخشی از آن غارت شده است همچنین در قسمت غربی این روستا نیز گورستان گبریی وجود دارد که

بخش عمده‌ی آن غارت شده است. در قسمت شمال غربی این روستا و جنوب غربی روستای باقرآباد دیزگران آثار خرابه‌های یک دژ نگهبانی مشرف بر دشت دیزگران قابل مشاهده است و همچنین یک حوض سنگی به مانند حوض‌های سنگی تخت جمشید در مرودشت شیراز موجود است همچنین در شمال غربی این روستا روستای (ری ولنگ) قرار دارد که خود نیاز به شرح و تفسیر جداگانه دارد (نگاه کنید به ری ولنگ) همچنین در قسمت شمال شرقی این روستا آثار یک تمدن تاریخی با تمام مولفه‌های آن موجود است که به باور من حتی پیش از هخامنشیان است و دارای سه قلعه جداگانه و منفک است بگونه‌ای که یکی قصر حاکم و آن دوتای دیگر قلعه نگهبانی و انبار آذوقه است. در قسمت شرقی قلعه اول گورستان وسیعی به ابعاد یک کیلومتر در یک کیلو متر وجود دارد که به طرز وحشتناکی زیر و رو شده و بکلی غارت شده است همچنین در قسمت غربی قلعه اول یک تپه ماهور به ارتفاع تقریبی بیست متر موجود است که به زعم من گور فرمانده یا حاکم این تمدن است که به شکل دخمه‌ی زیر زمینی است و دارای یک درب ورودی و یک درب خروجی است و چون درب خروجی مماس با زمین است در فصل بارندگی آب به مقدار فراوان در دخمه جمع می‌شود و از همین درب خروجی روان می‌شود و مزه‌ای گس و شوور دارد و بهمین علت آنرا (سولگه یا سولچه) یعنی آب شور می‌نامند و آنجا هم مورد تعرض قرار گرفته است. همچنین در قسمت غربی همین دخمه یک سنگ نوشته به خط میخی موجود است که بنا به گفته‌ی بزرگان این منطقه ترجمه‌ی آن چنین است (زر برابر سنگ و سنگ برابر من) بدبختانه این محدوده‌ی کاملاً باستانی و دیرینه به طرز وحشتناکی مورد تعرض و غارت قرار گرفته است.

چوارمله‌ی ئه‌رهو çuwarmiley erew ئاوايیگه له ئارقن ئاوا سه‌ر وه

نائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

چورتاشان çûtaşan ئاواييگه له رازاوه‌ر بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] روستایی در رازآور از توابع بیله‌وار کرماشان با گویش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه و سنی.

چودراز çû diraz ئاواييگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در قره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چۆرژى çorjî ئاواييگه له شمشیر سهر وه شارُ پاوه و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی و هۆرامی قسه کهن، چوپ وه مانائ ملک تاییه‌تی و راوه‌نه و هه‌روه‌ها وه مانائ خوره‌ئ ئاو و ره‌نگ چهرمی و خوله‌سه و ژى وه مانائ ژيانه‌وه‌س [ف] روستایی در شمشیر از توابع پاوه با گویش کُردی جافی هورامی و بر آیین سنی. چور به معنی ملک خصوصی و انحصاری است و همچنین به معنی جریان روان آب و رنگ سفید و یک دست است و ژى به معنی ژيان و زندگی است.

چۆکل ئاوا çokiî awa ئاواييگه له بازان سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

چۆگورده çogurde چۆگورده یا چۆغورده ئاواييگه له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] چوگورده یا چوغورده روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه.

چۆماخ ته‌په çomax tepe ئاواييگه له پارسينه سه‌ر وه شارُ سونقور و

سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] روستایي در پارسينه از توابع سنقر با گويش كُردی كوليایي و بر آيين شيعه.

چووینه çuwîne ئاواييگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه

ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] روستایي در دينور از توابع صحنه با گويش كُردی كوليایي و بر آيين شيعه.

چرخاو çerxaw ئاواييگه له گاماسياو سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه

ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایي در گاماسياب از توابع صحنه با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

چەركس çerkis ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی

كوليایي قسه كه‌ن [ف] روستایي در سنقر با گويش كُردی كوليایي و بر آيين شيعه.

چەرمگ سووار çermig suwar ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائينُ

** و وه كوردی ** قسه كه‌ن [ف] روستایي در سرپُله‌زهاب با گويش كُردی ** و بر آيين **.

چەرمه‌له çermele دو ئاوايي خوار و بان له باوله سه‌ر وه شارُ سونقور و

سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] دو روستای عليا و سفلی در باوله از توابع سنقر با گويش كُردی كوليایي و بر آيين شيعه.

چەفته çefte (١) ئاواييگه له ئارقون ئارقون ئاوا سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه

كوردی گورانی قسه كه‌ن، چۆنيه‌تی ئی ئاوايه جوورینگه ك وه چهفته‌و كه‌فتیه و وه‌ئ بوونه‌و وه پئی ئۆشن چهفته. له باشوورُ ئی ئاوايه گوور ده‌خمه‌ئ میژووئیگیگ وه به‌رزای بیس متر و پانتائی ئامالّ په‌نجا متر ه‌س

ک دهژ مه‌نیه ۲) ئاواپیگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] ۱) روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، موقعیت جغرافیایی این روستا به گونه‌ای است که حالت قوس دارد و به این دلیل آنرا چَفْتَه می‌گویند. در قسمت جنوبی این روستا گوردخمه‌ای باستانی به ارتفاع بیست متر و پهنای تقریبی پنجا متر قرار دارد که دست نخورده باقی مانده است ۲) روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

چه‌مه‌تال çem betal ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ویژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چه‌مه‌تان çem betan دو ئاواپی خووار و بان له چه‌مچه‌مال سهر وه شارُ هرسین و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. به‌ت وه مانای مامراویه و نیشته‌جییه‌یلُ ئی ئاواپه له بنه‌پته‌و که‌لهوپی بۆنه [ف] دو روستای علیا و سفلی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. بط به معنی مرغابی است. ساکنین این روستا در اصل کلهر بوده‌اند.

چه‌م‌جادر çem cadir ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ویژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چه‌م‌چم çem çem ئاواپیگه له پارسینه سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در پارسینه از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

چه مچە مال çemçemal مه‌لوه‌نیگه له کرماشان [ف] منطقه‌ای شامل چند دهستان در کرماشان.

چه مدریژه çem dirîje ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در کنگاور با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چه مه‌پووت çeme fût ئاواپیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

چه م زرشک çeme zirişk ئاواپیگه له دهشتی‌وه‌ر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چه م زرشک ئه‌سپه‌ری çeme ziriški esperî ئاواپیگه له دهشتی‌وه‌ر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چه م زرشک گولم‌رائ çeme ziriški gwîlmiraê ئاواپیگه له دهشتی‌وه‌ر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چه م‌زریسک çem zirîsk ئاواپیگه له قه‌لخانی گورران سه‌ر وه شارُ کُرُن و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن، له باکوورُ ئی

ئاوایه و ئاوای پالان، شوونینگ وه ناو (بالقول) ههس ک وهک کهل داو گوور دهخهئ مادیه و وه گشتی خارهت بویه و ههروهها له بانتر له بالقول شوونینگ وه ناو (خه‌لوه‌تگا) ههس ک له لای یارسانه‌کان شوونینگ ئه‌پای راز و نیازه [ف] روستایی در قلخانی گوران از توابع کردنغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، در قسمت شمالی این روستا و روستای پالان مکانی باستانی به نام بالول قرار دارد که مانند کل داو گور دخمه‌ی مادی است و به کلی غارت شده است و همچنین در قسمت فوقانی بالول مکانی به نام (خلوتگا) قرار دارد که مکانی برای راز و نیاز یارسانیان است.

چەمژالان ۆ ئیمام حەسەین çemjalani îymam hîseyn
ئاواییگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در سر پل ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

چەمژالان ۆ ره‌شید çemjalani řeşîd
یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپلذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

چەم سۆر çem sūr
له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چەم سووره‌ک çem sûrek
گه‌لان و سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در ویزنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چەمشای çem şay ئاواييگه له كهيني كهو سەر وه شار ُ هەرسين و سەر وه نائين ُ يارسان و شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كهن [ف] روستایي در چشمه كبود از توابع هرسين با گويش كُردی لکی و بر آيين يارسان و شيعه.

چەم‌عیسا çem éîsa ئاواييگه له ويژنان سەر وه شار ُ گيه‌لان و سەر وه نائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپي قسه كهن [ف] روستایي در ويژنان از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهري و بر آيين شيعه.

چەم‌كهو 1 çem kew ئاواييگه له سونقور سەر وه نائين ُ شيعه و وه كوردی كوليايي قسه كهن 2 ئاواييگه له كهيني كهو سەر وه شار ُ هەرسين و سەر وه نائين ُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كهن [ف] 1 روستایي در سنقر با گويش كُردی كوليايي و بر آيين شيعه 2 روستایي در چشمه كبود از توابع هرسين با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

چەم‌لمه‌ی عوسمان çeme limey usman ئاواييگه له دهشتی‌وه‌ر سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه نائين ُ يارسان و وه كوردی گورانی قسه كهن [ف] روستایي در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گويش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

چەمه‌لوه‌ن çemelwên چه‌م ُ ئەلوه‌ن، ئاواييگه له قه‌سر ُ شيرين سەر وه نائين ُ * * * و وه كوردی * * * قسه كهن [ف] روستایي در قصرشيرين با گويش كُردی * * * و بر آيين * * *.

چەمه‌ميران çeme mîran ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سەر وه نائين ُ سونی و وه كوردی جافی قسه كهن [ف] روستایي در روانسر با گويش كُردی جافی و بر آيين سُنِي.

چەمەن ئسمایل çemen ismayl ئاواييگه له كهيني كه و سه‌ر وه شارُ هەرسين و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایي در چشمه‌ كه‌بو‌د از توابع هرسين با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

چەمەنزار çemenzar (١ مه‌ره‌نگ، مه‌رخ ٢) ئاواييگه له بازان سه‌ر وه شارُ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه‌ كه‌ن [ف] (١ چمنزار ٢) روستایي در بازان از توابع جوانرود با گويش كُردی جافی و بر آيين سُنِي.

چەمەيدەر çemeýder ئاواييگه له كهيني كه و سه‌ر وه شارُ هەرسين و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایي در چشمه‌ كه‌بو‌د از توابع هرسين با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

چەمی‌بگار çemî biğar ئاواييگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه‌ كه‌ن، بگار وه مانای فَيَار و رَيواره [ف] روستایي در جوانرود با گويش كُردی جافی و بر آيين سُنِي، بگار به معنی گذار آب و ره‌گذر است.

چەوتە çewte دو ئاوايي خوار و بان له ده‌شتی سه‌ره‌قه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه‌ كه‌ن [ف] نام دو روستای عليا و سفلی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گويش كُردی جافی و بر آيين سُنِي.

چەوگان çewgan ئاواييگه له باولّه سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه‌ كه‌ن [ف] روستایي در باوله از توابع سنقر با گويش كُردی كليایي و بر آيين شيعه.

چیا çya (١) چیه و (٢) ته په (٢) ئاوايیگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن [ف] (١) برگشت (٢) ته په (٣) روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

چیا ئنگلیسه çya İnglîse (چیا‌نه‌رگس) ئاوايیگه له ما‌یه‌شت سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پۆی قسه‌ که‌ن [ف] چیا‌نگلیسه یا (چیا نرگس) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چیا بوور çya bûr سئ ئاوی له گاواره (چیا‌بوورُ کاکي و چیا‌بوورُ ره‌حمان و چیا بوورُ دارابی) سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن. له به‌شُ باشووری ئاوی چیا‌بوورُ کاکي و به‌شُ باکووری ئاوی (هۆیه‌روو) شوونه‌وارُ میژووئیگی وه ناو خه‌پِرُ زنه‌ دامه‌زیاس ک له لای خه‌لکُ یارسان شوونه‌وارُ پیروزیگه [ف] سه‌ روستا در گهواره با اسامی (چیا‌بوورکاکي و چیا بوور رحمان و چیا‌بوور دارابی) با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. در قسمت جنوبی روستای چیا‌بوورکاکي و قسمت شمالی روستای هویه‌رو، مکانی به نام (خیرزنه) قرار دارد که مکانی باستانی است و نزد اهالی یارسان مکانی مقدسه است .

چیا بلاله çya bilale ئاوايیگه له بیله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و سونی و وه کوردی کولیا‌ی و ئه‌رده‌لانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیا‌ی و اردلانی و بر آیین شیعه و سنی.

چیا‌به‌لگ çya belig سئ ئاوی له ما‌یه‌شت سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پۆی قسه‌ که‌ن [ف] سه‌ روستا در مادیدشت با گویش کُردی

کلهری و بر آیین شیعه.

چیا به‌لهک çya belek ئاواييگه له پشت‌ده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در پشت‌دَروَن با گۆيش کُردی * * و بر آیین * *

چیا جانالی çya canalî ئاواييگه له گاماسياو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در گاماسياب از توابع صحنه با گۆيش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چیا جه‌نگه çya cenge دو ئاوايي خوار و بان له ئارۆن‌ئاوا سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن، گه‌وره پيايلُ ئی ئاوايه ئۆشن ئی ئاوايه و ئی چیا؛ جی جه‌نگُ فلامه‌رز و ئسفهندياره [ف] دو روستای علیا و سفلی در اسلام آباد‌غرب با گۆيش کُردی کلهری و بر آیین شیعه که گويند جنگ فرامرز و اسفنديار در آنجا بوده.

چیا چووین çya çuwîn ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

چیا خه‌زان çya xezan ئاواييگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. له به‌شُ باکوورُ ئی ئاوايه چيايگ دامه‌زریاس ک وه گشتی خارهت بۆيه [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گۆيش کُردی جافی و بر آیین سنی. در قسمت شمالی این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که بکلی غارت شده است.

چیا زه‌رد 1 çya zerd ئاواييگه له ئارۆن ئاوا سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن 2) ئاواييگه له مايه‌شت سهر وه ئائينُ شیعه و کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن 3) ئاواييگه له چیا نه‌رگس سهر وه شارُ

کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] 1) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه 2) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه 3) روستایی در چیانرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چیا رهزا çya féza ئاواييگه له سنجاوی سەر وه شار کرماشان و سەر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی زهنگنه ئی قسه کهن. له بهش باکوور ئی ئاوايه چيائ گه ليرنگ دامه‌رزياس ک شوونه‌وار گه‌وریه‌يله [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه. در قسمت شمالی این روستا تپه‌ای باستانی وجود دارد که متعلق به گریان است.

چیا سه‌فه‌ر çya sefer ئاواييگه له مایه‌شت سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

چیا سه‌ی çya sey ئاواييگه له هه‌رسین سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن * [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه *.

چیا کو‌ل çya kwil ئاواييگه له ئارۆن ئاوا سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن. له ناو‌پاس ئی ئاوايه ته‌په‌ئ میژووئیگی هه‌س ک ئاسه‌وار میژووئییه [ف] روستایی در اسلام‌آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که اثر باستانی است.

چیا که‌لوالی çya kelwali ئاواييگه له مایه‌شت سەر وه ئائین شیعه و وه

کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن، که‌لوالی واته خان مهن ک وه هه‌له (کلبعی) تۆسریاس [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، کلوالی به معنی خان بزرگ است که به غلط کلبعی یعنی سگ علی نوشته شده درحالیکه «که‌لوالی» (که‌ل: بزرگ مانند، که‌له‌پیا و والی به معنای خان است)

چیا کهو çya kew (۱) ئاواييگه له ئارقن‌ئاوا سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن (۲) دو ئاوايي خوار و بان له سنجاوی سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن (۳) ئاواييگه له ههرسين سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (4) ئاواييگه له چیا نه‌رگس سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن [ف] (۱) روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۲) روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه (۳) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (4) روستایی در چیانرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چیا گۆنووژ çya gonûj ئاواييگه له سنجاوی سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن. له به‌ش رووژئاوای ئی ئاوايه ناوه‌پوو گه‌لیرینگ هه‌س ک وه گشتی گووڤ گه‌وریه و له‌ی ئاوايه مه‌ته‌شخه‌ل وه‌کوو که‌له‌شیر وه دی کریاس [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه، در قسمت غربی این روستا محوطه‌ای باستانی قرار دارد که گور گبری به وفور یافت می‌شود. در این روستا نیز تندیس به شکل خروس پیدا شده است.

چیا گه‌چکینه çya geçkîne ئاواييگه له کرُن سهر وه ئائين یارسان و وه

کوردی گۆرانی قسه کهن قسه کهن [ف] روستایی در کردن غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

چیا گینور çya gînû ئاواييگه له ماڤه‌شت سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

چیا لای çya lay ئاواييگه له سنجای سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائين شيعه و سونی و وه کوردی زهنگنهئی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و جافی و بر آیین شيعه و سنی.

چیا ماران çya maran (١) ئاواييگه له پشت‌ده‌روهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن (٢) چياماران يا ته‌په‌ماران، ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (١) روستایی در پشت دَروَن از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه (٢) چياماران يا ته‌په‌ماران روستایی در سِرپُل ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

چیا ماران خێزنه çya marani xêr zine ئاواييگه له ناوده‌روهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

چیا میرگه çya mîrge ئاواييگه له بيوه‌نیژ سهر وه شارُ کرُن سهر وه ئائين یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در بیونیج از توابع کردن غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

چیا نهرگس çya nergis (1) ئاواييگه له ماڤه‌شت سهر وه ئائين شيعه و وه

کوردی که له‌هۆپی قسه کهن، ناوُ تره‌کُ ئی ئاوايه (چیانگلیسه)س (2) مه‌لوه‌نیگه له کرماشان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و که له‌هۆپی قسه کهن (ف 1) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا چیا انگلیسه است (2) منطقه‌ای در کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و کلهری و بر آیین شیعه.

چیا نه‌قدالی çyaê neqdalî ئاوايیگه له چیا نه‌رگس سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن (ف) روستایی در چیا نرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چیا ئ ره‌شی çyaê reşî ئاوايیگه له گوواوڤ سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن (ف) روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

چیر çêr ئاوايیگه له شیرُز سه‌ر وه شارُ هه‌رسین و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (ف) روستایی در شیرز از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

چیکان çikan ئاوايیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن، چک و چۆک و چیک و جیک و جیق وه مانائ چۆزه‌ره و چل و دارستانه و هه‌روه‌ها چک وه پووڤه‌ئ کوچگینُ ناو زه‌ق کشت و کال ئۆشن و ئی ئاوايه پڤ له دار و ده‌وه‌نه (ف) روستایی در منصورى از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، چک و چوک و چیک و جیک و جیق همگی به معنی جوانه و شاخه‌ی درخت است همچنین چک در زبان کُردی به مجموعه‌ی سنگهای چیده شده و تپه‌ای داخل زمین کشاورزی گویند؛ این روستا دارای درخت و بیشه‌زار سر سبز است.

چيه مزهد çyem zerd ئاواييگه له هه رسين سه ر وه ئائين شيعه و وه
كوردى له كى قسه كه ن [ف] روستايى در هه رسين با گويش كُردى لكى و
بر آيين شيعه.

ح

حاجی ئاوا (hacî awa) ١) ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شار ٢) ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین ٣) سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن ٤) ئاواپیگه له ده‌وله‌ت ئاوا سه‌ر وه شار ٥) ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین ٦) سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن ٧) دو ئاواپی خووار بان له گه‌ودین سه‌ر وه شار ٨) که‌نگه‌وه‌ر و سه‌ر وه ئائین ٩) یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی و کولیایی قسه‌ که‌ن ١٠) ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سه‌ر وه شار ١١) سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین ١٢) یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن ١٣) ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شار ١٤) کرماشان و سه‌ر وه ئائین ١٥) شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن ١٦) ئاواپیگه له مائه‌شت سه‌ر وه ئائین ١٧) شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وپری قسه‌ که‌ن ١٨) ئاواپیگه باوله سه‌ر وه شار ١٩) سونقور و سه‌ر وه ئائین ٢٠) شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن ٢١) حه‌سه‌ین ئاوائی ئه‌مجه‌دی، ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین ٢٢) شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن ٢٣) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گیش کُردی جافی و بر آیین سنی ٢٤) روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گیش کُردی جافی و بر آیین سنی ٢٥) دو روستای علیا و سفلی در گودین از

توابع کنگاور با گۆیش کُردی لکی و کولیایی بر آیین یارسان و شیعه (4) روستایی در خودا بنده‌لو از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان (5) روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه (6) روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (7) روستایی در باوله از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (8) حسین آباد امجدی، روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

حاجی‌ئاوای شه‌هلایی hacî awaê şehlayî ئاواپیگه له ماپه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

حاجیان hacyan ئاواپیگه له گورسفی سهر وه شار گیه‌لان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در گور سفید از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

حاجی‌حه‌مه‌مرایی h□acî h□ememiraê ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

حاجی‌فه‌تاوه‌گ h□acî fetaweg ئاواپیگه له قه‌سر سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

حاجی‌عه‌باس h□acî ébas ئاواپیگه له قلاشین سهر وه شار سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

حاجی‌عه‌زیز h□acî ézîz ئاواپیگه له ماپه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه

کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

حاجی میژزا h[acî mêrza ئاواییگه له فلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپیهل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُ لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

حاجیه‌لان h[acyelan دو ئاوایی خووار و بان له درووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در درووفه‌رامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

حجه‌تاوا h[icet awa 1) دو ئاوایی خووار و بان له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن 2) ئاواییگه له که‌تۆله سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] 1) دو روستای علیا و سفلی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه 2) روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

حسه‌ین‌تاوا h[iseyn awa 1) ئاواییگه له سنجای سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و سونی و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن 2) ئاواییگه له حه‌سه‌ن تاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 3) ئاواییگه له گه‌ودین سهر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی لوپی قسه کهن 4) ئاواییگه له سونفور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن 5) ئاواییگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن 6) ئاواییگه له سه‌حنه سهر

وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 7) ئاواپیگه له قهره‌سوو سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 8) ئاواپیگه له چیا‌نه‌رگس سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن ۱) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و سنی و یارسان ۲) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی ۳) روستایی در گودین از توابع کنگاور با گۆیش کُردی لری و بر آیین شیعه ۴) روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه 5) روستایی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه 6) روستایی در صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه 7) روستایی در قره‌سو از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه 8) روستایی در چیا‌نرگس از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

حسه‌ین‌ئاوای ده‌رتنگ huseyn away der teng ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شار هه‌رسین و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زووله قسه کهن ۱) روستایی در چه‌مچه‌مال از توابع هرسین با گۆیش کُردی زوله و بر آیین شیعه.

حسه‌ین‌ئاوای دی بینه huseyn away dê bine ئاواپیگه له باوله سهر وه شار سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۱) روستایی در باوله از توابع سنقر با گۆیش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

حسه‌ین‌ئاوای قورپی چای huseyn away qwirî çay ئاواپیگه له سراو سهر وه شار سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن

☐ روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

حسه‌ین‌ئاوای کهره h□iseŷn awaŷ kere ئاواپیگه له ده‌وله‌ت ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن ☐ روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

حسه‌ین‌ئاوای گورجی‌وان h□iseŷn awaŷ gwircîwan ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ☐ روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

حورپین h□ufîn ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ☐ روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

حهریر h□erîr (۱) ئه‌وریشم (۲) ئاواپیگه له کرُن سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن ☐ (۱) ابریشم (۲) روستایی در کرند غرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

حه‌زه‌تُ سلّیمان hezreti silêman ئاواپیگه له چله سهر وه شارُ گی‌ه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه کهن ☐ روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

حه‌سار hesar ئاواپیگه له په‌ش سهر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زووله قسه کهن ☐ روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی زوله و بر آیین شیعه و یارسان.

حه‌سارسفید hesar sifêd ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و

سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

حه‌سه‌ن‌ئاوا hesenawa (١) ئاواپیگه له ئارۆن ئاوا سه‌ر وه ئائینُ شیعه و

وه کوردی که‌له‌ه‌ری قسه‌ کهن (٢) ئاواپیگه له کرماجان سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی

قسه‌ کهن (٣) مه‌لوه‌ن و ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائینُ سونی و یارسان و وه کوردی جافی و گۆرانی قسه‌ کهن (4) دو ئاوی خوار و بان له

دینه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن (5) ئاواپیگه له بیله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و

یارسان و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن (6) ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] (١) روستایی در اسلام

آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (٢) روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و

یارسان (٣) منطقه و روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و گۆرانی و بر آیین یارسان و سنی (4) دو روستای علیا و سفلی در دینور با گویش

کُردی لکی و بر آیین شیعه (5) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان (6) روستایی در سنقر با

گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

حه‌سه‌ن‌ئاوائی گۆجه hesen awaê güce ئاواپیگه له ئاگاهان سه‌ر وه

شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین

شیعه.

حه‌سه‌ن‌بوخه h□esen boxe ئاواييگه له هه‌رسين سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن □ف روستایى در هه‌رسين با گویش كُردى لکى و بر آيين شيعه.

حه‌سه‌ن‌سلیمان h□esen siléman ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائين يارسان و وه كوردی گۆرانى قسه كه‌ن □ف روستایى در سه‌رپه‌ل‌ذهاب با گویش كُردى گۆرانى و بر آيين يارسان.

حه‌مام‌ده‌ر hemam der ئاواييگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شار سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن □ف روستایى در چه‌مه‌مال از توابع هه‌رسين با گویش كُردى لکى و بر آيين شيعه.

حه‌مه‌ياز h□emeýaz ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين يارسان و سونى و شيعه و وه كوردی گۆرانى كه‌ن □ف روستایى در گهواره با گویش كُردى گۆرانى و بر آيين يارسان و سونى و شيعه.

حه‌مه‌يل h□emeyl به‌شىگه له ئارقن ئاوا سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپى و زه‌نگنه‌ئى قسه كه‌ن، وه باور من حه‌مه‌يل يا هه‌مه‌يل واته (هه‌مه‌ئى ميله‌يل) ئى ئاوايه ك ئيره را خوه‌ئى شارىگه له ناو‌راس پهنج ميل سه‌ره‌كى دامه‌زىايه له باكوور ئى شاره ئاواى (مه‌يله‌سه‌ر)ه ك يه‌كى له ميله‌يل گه‌لتر كورده‌واريه و ره‌وادگاىگ وه ناو (ئاليش) يا ئالى ته‌ش يا ئاگر سوور له‌وره بق (ئال) = سوور + ته‌ش = ئاگر يا ئاتهر) ك خاره‌ت كريا له باشوور هه‌مه‌يل ئاواى (وه‌رميل)ه ك ميل سه‌ره‌كى و حه‌قه‌تى ئى مه‌لوه‌نه ئه‌وره‌سه و وه باوه‌پم شازايه حه‌سه‌ن هه‌ر ئى ميل سه‌ره‌كه‌سه هه‌روه‌ها له باكوور رووژئاواى وه‌رميل چياىگه وه ناو (چيا خاو‌پيژ) ك له كات واران وارين دانه وميه‌رگ وه هزاران لى كه‌فیده ده‌يشت و خه‌لك ئوشن ئاخيزگه‌ئى زه‌رپه‌نه وسيمينه هه‌ر ئى چيا

خاو پێژهسه و له باشوورپ ُ رووژئاوای وهرمیل چیاڭگ تر ههس وه ناو(چیاقوت یا چیاقوتگه) ک وه گشتی گووپ گه وری ژیرخان و بالاخانه وکۆزه ئ لعابدربای بهرفراوانه (بنووپه وهرمیل) له باشوور ُ رووژههلات ُ ههمهیل و له ئاوی چووارده جفته (میل ُ رهزا خان)ه ک له پێشوو باسی کردیم (بنووپه چوواردهجفته) ههروهها له باشوور ُ رووژههلات ُ ههمهیل ئاوی ملههار یا مله ئ خووارینه ک ئه وریشه یه کئ له میلهیل گه لیره (بنووپه ملههار) و له باشوور ُ رووژئاوای ههمهیل ئاوی (کووکاو میلهگه)سه ئه وریشه یه کئ له میلهیل ُ گه لیر ُ کورده واریه (بنووپه کووکاو میلهگه) ههروهها له رووژ ههلات ُ ههمهیل و نزیک وه ئاوی که نه هه پ (قلاچیر)ه یه کئ له شوونه وارهیل ُ گه لیر ُ کورده واریه (بنووپه که نه هه پ) له باکوور ُ هه مه یلیش تیلان ده یشت و شیان و ماپه شته ک دهیان شوونه وار ُ میژووئی و گه لیر تیا دهس نیشان کریاس . وه ئ بوونه وه له سه ر ئی باوه په مه ک هه مه یل واته (هه مه ئ میل) [ف] یکی از بخشهای اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و زنگنه و بر آیین شیعه، با توجه به موقعیت جغرافیایی این روستا که اکنون به شهر تبدیل شده معتقدم که حمیل یعنی (همه ی میل)ها. در قسمت شمالی این شهر و در فاصله ده کیلومتری، روستای میله سر قرار دارد که روادگاه (آلیش) یا آلی تش یا آتش سرخ قرار دارد (آلی = سرخ + تش = آتش) و در جنوب حمیل و در فاصله هشت کیلومتری این شهر، روستای ورمیل قرار دارد که میل اصلی و باستانی این محدوده است و به زعم من بارگاه شاهزاده حسن همان میل باستانی است (نگاه کنید به وهرمیل) در جنوب شرقی حمیل و در فاصله دوازده کیلو متری، روستای چهارده جفته قرار دارد که (میل رضاخان) در آنجاست (نگاه کنید به چووارده جفته) همچنین در جنوب شرقی حمیل و در

فاصله پانزده کیلومتری، روستای (مله‌هار) قرار دارد که آنجا هم یکی از میل‌های باستانی است (نگاه کنید به مله‌هار) همچنین در قسمت شرقی حمیل و در فاصله ده کیلومتری، روستای (کنده‌ر) قرار دارد که یکی از مکانهای تاریخی و باستانی است (نگاه کنید به که‌نه‌ه‌ر) ضمن آنکه در قسمت جنوب غربی این شهر روستای (کووکاومیله‌گه) قرار دارد که یکی دیگر از میلهای باستانی بود و غارت شده است و در شمال شهر حمیل محدودی شیان و مادیدشت قرار دارد با توجه به مستندات فوق به شدت معتقدم که حمیل مجموع میل‌های باستانی است.

حه‌وزی‌شینخ h^hewzî şîêx ناواییگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و

سه‌ر وه نائین^ه سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

حه‌وش‌کو‌پی h^hewş kwîrî ناواییگه له قه‌س‌رشیرین سه‌ر وه نائین^ه **

و وه کوردی ** قسه که‌ن، هه‌وش وه مانائ^ه حسار و ته‌جیره و کو‌پی وه مانائ^ه جاشۆلکه‌ئ^ه ئه‌سپ و خه‌ره، کلافس‌شینپه‌من له کتاو^ه (مبانی تاریخ ساسانیان) ئۆشید: وه داخه‌و شوونه‌یل^ه گه‌ورا و جووراجووریگ هه‌س ک شایه‌د تۆیه‌نسیه وه‌کوو کاخ یا کووشک بوودن ک ئه‌و جووره ک بایه‌س له باره‌یان پسپووران نه‌کریاگه و لی‌ره ته‌نیا ئاماژه که‌یمنه قه‌سر^ه شیرین و زور^ه م دووه‌مین مۆجته‌مه‌ئ^ه ویران^ه ئه‌وره وه ناو^ه (حه‌وش کو‌پی) ک له ده‌وره‌ئ^ه دومورگان (سال 1891) وه‌و لاوه پسپووران له سه‌رئ^ه نه‌کریاگه و ئه‌ندبرگ ئه‌و جووره ک وه پیم وه‌ت؛ بیه‌ووده له پیناو ئی کووشکه ته‌قه‌لا کردیه، گاهس ئی کووشکه له خاک^ه

عراق بوود¹ کلودیوس جهیمس ریچ گهشتیار^۱ فهرانسهوی له کتاو^۱ گهشتی ریچ بۆ کوردستان ئۆشید: ... دوو وینهی هیلکاریی ئەم دوو ئاسهواره م کیشا. به پیی خهملاندنی گهشتی هیلی پانایی (قهسری شیرین) 34 پله و 30 دهقیقه و 39 چرکه، به لای باکووره. پاش ئهوهی شهویکی زۆر ساردمان به سهر برد، رۆژی دووایی روومان کرده ئاسهوارهکانی حۆشکه پوو (دهقی کتیهکه و نووسراوه و ههلهیه و دروستهکهی ههوشکوپیه) که تا ئیستا هیچیان له بارهوه نازانریو و کهوتۆته سنووری پاشایهتی زههاوی کوردهوه، که له قزل روباتدا ئاماژه م بۆ کرد. سهرهپای سهرماش؛ له گهله شهفه قدا ههستام و کاتی خهریکی چادر لولکردن بوون، چووم چاویک بهو ئاسهوارانه دا بگێرم که دوینی ئیواره له یادمان چوو بوون. ئەم ئاسهوارانه له بهری لای خانووهکهوه ئەکهوتنه پشت قهلاکهوه، له سهر بهرزترین شوینی ئەم جیگایهوه؛ به تهویلی ئەو گردهوه بوون که به سهر خانهکه دا ئهپروانی. ئەم گرده له سهرهوه خپ بوو. به ههر چوار دهوریا وارشیکی سهرتاسهری دورستکرا بوو که ناو به ناو دهلاقی تیدا بوو به خشتی سووری ئهستوریش دورستکرا بوو، ئەمه ئەبێ ههر دهخمهی فارسی واته ئەو جیگایه نهبێ که تهرمی مردوویمان تی دانابێ؟! زوورگهکانی دهورو بهریش گهچۆر بوون و له جیگاشدا خاکهکهی سوور و شۆرکات بوو. له خوار گرد و خانهکهوه، شوینهواری بناغهی کۆنینه م دییهوه بهلام دلنیام که ئەمه شارهکه نهبووه، بهلکو کۆشکیکی راه. ههروهها برپواشم وانییه که جگه لهو کۆشکه که باسمان کرد؛ هیچ خانوویهکی تر له ناوهوهی وارشهکه دا ههبوو بێ ... له

1- مبانى تاریخ ساسانیان، کلاوس شپیمان. ترجمه کیکاوس جهاندارى، چاپ دوم، ص

(ساعەتی) نۆ و نیودا گەشتینە (حۆش کەرۆ) ئەو ریگایەش بۆی ئەچوو پێچاوپێچ بە ناو زوورگەکاندا رەت ئەبوو. بەلام سەمتی گشتی ریگەگەمان لە باکوورەو (80) پلە روو و خۆرئاوای قەسری شیرین بوو. حۆش کەرۆش هەلکەوتی وەک هەلکەوتی قەسری شیرین وایە و زۆر لە یەک دەچن بەلام لەو دارپوخواوتر بوو ئەمەش وای بۆ ئاسان کردین کە بتوانین وێنەیکە هیلکاریی بکیشین. لێرە هەندێ کوردی بتاروەندی سەر بە میری کرماشانمان بینی، جوانیان بۆ ئەندازە بوو، گورج و گۆل و رەوشت بەرزیش بوون. ئیتر دووێکی بە تام و پەنیری تەریان بۆ هینان و پیش پشکنینی ئاسەوارەکان، ژەمیکی بە تاممان لێ خوارد. ئاسەوارەکانی حۆش کەرۆ؛ پیشەکی بریتین لە وارشیکی بەردینی نارپک کە شیوێکی کەند و لەندی بەرز و نرمی زەوی هەیە. ئەوەندە وارشەکانی قەسری شیرین درێژ نین بەلام هیچ کەلاوێکیان لە ناوەندا نییە. لە دووری سەد یاردەیکەو بە لای خواروودا؛ ئەو خانووە هەیە کە بە تاییەتی بۆ دیتنی هاتووم و پێ ئەلێن حۆش کەرۆ. هەندێ لە کوردەکان ئەلێن ئەو جییە بوو کە کیسرا (مەبەست خەسرەو، ئاکۆ) ئەسپەکانی تێدا لەوە پاندوو و بە جۆگەیکەشدا شیری بۆ جوانووەکانی هیناوە کە بەردیکی زۆری بۆ کون کراوە و هیشتا شوینەواری هەندیکیشی؛ نیو ساعەتە رێیک لەو لای قەسری شیرینەو هەر ماون. بەلام ئەوەی نەهینا بچینە سەریان. (لە ئی وتارە ئەپامان رووشنەو بوو ک ئەپا وە پێ ئۆشن حەوش کۆپی. م وە سەر ئی باوەرەمە ک حەوش کۆپی تەقەلێ تەنانەتی شەودیز و کورپیەیل ۆ لانەمائی شەودیز بۆیە. ئاکۆ) بەلام کوردە بتاروەندەکان کە لە گەلماندا بوون ئەلێن حۆش کەرۆ کاتی خۆی کۆشکێک یان قەلایەکی شاپووپ بوو. شیوێکی خانوو سازییەکەیشی لەوەی قەسری شیرین ئەچوو چونکە حاڵی

باشتر بوو. بۆیه چاکتر بۆمان رهخسا لێی بکۆلینهوه و تیگهین وهک چۆن له قهسری شیرین کردمان. بنووڤه (گهشتی ریچ بۆ کوردستان 1820) له تۆسین¹ کلودیوس جیمس ریچ¹ روستایی در قصر شیرین با گویش کۆردی * * و بر آیین * *. حوش به معنی حصار و محوطه‌ی ویژه است و کوری به معنی کره‌ی اسب و خر است. کلاوس شپیمان در کتاب (مبانی تاریخ ساسانیان) می‌گوید: متاسفانه بناهای بزرگ مختلفی که شاید می‌توانسته عملکرد کاخ داشته باشند، به صورتی غیر کافی مورد تحقیق قرار گرفته‌اند؛ در اینجا تنها اشاره‌ای می‌کنیم به قصر شیرین، کنار راه کرمانشاه- بغداد، و به خصوص دومین مجتمع ویرانه‌ی آنجا به نام (هاوش کوری) که از دوره‌ی دومیورگان (سال 1891) به بعد مورد تحقیق قرار نگرفته است. اندنبرگ، آنطور که به من گفت؛ بیهوده در پی یافتن این بنا کوشیده است، شاید این بنا در خاک عراق واقع باشد. کلودیوس جیمس ریچ سیاح فرانسوی در کتاب (گهشتی ریچ بۆ کوردستان 1820) می‌نویسد: ... دو نقاشی هاشور وار از این آثار کشیدم. بر اساس تخمینی کلی عرض جغرافیایی قصر شیرین 34 درجه و 30 دقیقه و 39 ثانیه از جهت شمالی است. پس از آنکه شب سردی را سپری کردیم، روز بعد بسوی آثار (حۆش که پروو! منظور همان حهوش کوری است. ئاکۆ) رفتیم که تا این زمان اطلاعاتی درباره‌ی آن وجود نداشته است و در مرز حکمرانی زهاب کرد است که در قزل ریاط به آن اشاره کردم. علی‌رغم سرما، بامداد بیدار شدم و هنگامی که مشغول جمع کردن چادرها بودند، رفتیم تا نگاهی دوباره به آثاری که دیروز عصر از یادمان رفته بود بیاندازم، این آثار از قسمت کناری

1- گهشتی ریچ بۆ کوردستان 1820، کلودیوس جیمس ریچ، وەرگێزان له عەرهبیوه به کوردی همه‌ی همه‌باقی، چاپی به‌کم 1992 لاپه‌ره‌ی 400

بنا در پشت قلعه قرار داشتند و در بلندترین مکان این محل که تلی (از خاک یا خاکستر) دور آن جمع شده بود به اطرف نگاه کردم. آن بارو در قسمت بالا مدور و از هر طرف برج و بارویی سراسری آنرا احاطه کرده بود که حجره حجره بود و دریچه‌هایی در آن تعبیه شده بود که با خشت پخته قطور درست شده بود. چیزی شبیه گور دخمه که جسد مردگان را در آن دفن می‌کنند، تپه‌های اطراف نیز آهکی و بخشهایی نیز خاک قرمز و شوره‌زار بود. در قسمت پایین و اطراف بنا؛ آثار شوناژ و پی بنای باستانی را یافتم اما مطمئنم که اینجا آن شهر (مد نظر) نیست بلکه قصری تفریحی یا شکاربانی است و همچنین بر این باور نیستم که بجز آن قصر که از آن سخن رفت؛ هیچ قصر دیگری در زیر این ایوان باشد... راهی که به آنجا می‌رود پیچ در پیچ و از میان تپه ماهورهایی می‌گذرد ولی سمت و سوی کلی این راه از جهت شمالی 80 درجه رو به مغرب قصرشیرین بود. حوش کرو سرنوشتی مانند تاریخ قصرشیرین دارد و بسیار به هم شبیه‌اند با این تفاوت که ویران تر بود و همین باعث شد که بتوانیم تصویری نقاشی شده از آن بکشیم. در اینجا تعدادی از کردان بتاروند از رعایای میرنشین کرماشان را دیدیم، بی اندازه زیبا رو و چالاک و در سخاوت سرآمد بودند. دوغی خوشمزه همراه با پنیر تر برایمان آوردند و قبل از بررسی آثار محل مقداری تناول کردیم. آثار حوش کرو ابتدا از بارویی سنگی و ناریک که به شیوه‌ای نه چندان منظم مانند زمین همان اطراف است درست شده که به اندازه‌ی باروهای قصرشیرین دراز نیست با این تفاوت که هیچ آثار خرابه و ویرانه‌ای (منظور بناهای دیگر است که در محدودی آن باشد، تاکو) در میانشان نیست. به فاصله‌ی صد یاردی رو به سمت پائین؛ بنایی است که اختصاصاً برای دیدن آن آمده بودم و آنرا حوش کوری می‌نامند. بعضی از

کرده‌ها می‌گویند که در این محل کسرا (خسرو پرویز) اسبهایش را پرورش داده و نهرهایی به شکل شیر آب برای کره‌ها کشیده که برای اینکار بناچار سنگهای بسیاری را سوراخ کرده‌اند (از همین گفتار معلوم می‌شود که چرا این مکان را **هوش کوری** می‌نامند و به زعم من اینجا مکانی اختصاصی برای شبدیز اسب معروف خسرو پرویز و کره‌هایی از نسل شبدیز بوده است با آگاهی که ما از علاقه‌ی خسرو به شبدیز داریم هیچ عجب نیست اگر خسرو قصری برای شبدیز درست کرده باشد، ناکو) که در فاصله‌ی نیم ساعت آن طرف قصر شیرین هنوز پابرجاست. برای آگاهی بیشتر نگاه کنید به کتاب (گه‌شتی ریچ بۆ کوردستان 1820)

هوه‌شی h□weşî ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن □ روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

هه‌پده‌به‌گی heşder begî ئاواپیگه له چله سهر وه شار گیه‌لان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هوری قسه کهن □ روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

هه‌پرن‌اوا (1 heşr awa) ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شار هه‌رسین و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زوولّه و له‌کی قسه کهن (2) ئاواپیگه له ئاگاهان سهر وه شار سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن □ (1) روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی زوله و لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

هیا‌سه‌ن h□êasen ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن □ روستایی در هوزمانوند

از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.
حیه‌وهن h□yewen ناواییگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه نائین شیعه و وه
کوردی که له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی
کلهری و بر آیین شیعه.

خ

خاتم ئاوا xatim awa ئاواييگه له باولّه سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه ن [ف] روستایي در باوله از توابع سنقر با گویش كُردی كليایي و بر آيين شيعه.

خاتونه xatüne ئاواييگه له سه رپيه ل سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه له پوری قسه كه ن. له قه راخُ ئی ئاوايه و نزیک وه چه مُ دیره شوونینگ وه ناو ئیمام موسا دامه زریاس ك شوونه وارُ میژووئیيه و وه گشتی خارهت بۆيه و خه لک له سهر ئی باوه رنه ك بايه س له ئ شوونه چراخُ رووشن بکریه ید و هنای چراخ له بانئ رووشن كه ن داکوشيه یده و تا ئیسه چه ن جار مال ئه پائ درس کردنه وه لام داخروومیه ید. له سه رتاسوو ئی ته پوولکه گوورسان میژووئیینگ دامه زریاس. هه روه ها له ناو پاس ئی ئاوايه ته په ینگ تر هه س وه ناو ته په مایه گه وه گشتی شوونه وارُ میژووئیيه و ژیرئ وه ته مامی چوولّه [ف] روستایي در سرپُ لذهاب با گویش كُردی کلهری و بر آيين شيعه. در حاشيه اين روستا تپه ای به نام امام موسی قرار دارد كه مکانی كاملا باستانی است و به تمام غارت شده است. اهالی بر اين باورند كه در اين مکان بایستی چراغ افروخته شود و سحرگاهان خود به

خود خاموش می‌شود و تاکنون چند بار ترمیم بنا شده است و خود به خود خراب می‌شود. همچنین در قسمت فوقانی این تپه گورستانی تاریخی قرار دارد. در محدوده‌ی این روستا تپه‌ای دیگر به نام تپه‌مایگه قرار دارد که مکانی باستانی است و بکلی غارت شده است.

خاکه سفید xakesifêd ئاواپیگه له قه‌سه‌سه‌ره وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در قصرشیرین با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

خالسه xalîse (۱) ئاواپیگه له کرماشان سه‌ره وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (۲) ئاواپیگه له قه‌سه‌ره شیرین سه‌ره وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (۱) روستایی در کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * * (۲) روستایی در قصرشیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

خال کوشیا xal kwişya ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ره وه شار کرماشان و سه‌ره وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. له ناو‌پاس ئی ئاوایه ناسیاویگ بو ک خه‌لک دویای هیژ دان کوچگ هارپه‌گه‌ئ، یه‌کی له گه‌نجه‌یل گه‌ورای ئی پارێژگا وه ده‌یشت که‌فت [ف] روستایی در درودفرمان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. در وسط این روستا آسیابی قرار داشت که اهالی پس از برداشتن سنگ آسیاب آن به یکی از بزرگترین گنجهای استان دست یافتند.

خالنجه xalînce ئاواپیگه له خزل سه‌ره وه شار که‌نگه‌ور و سه‌ره وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

خالوان xalûan ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ره وه شار کرماشان و سه‌ره وه

نائین ُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * * .

خالووخالوو xalû xalû ئاواپیگه له گیهلان سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن، له بهش ُ باشووری ئی ئاوايه و روژهلات ُ ئاواي گورزبه‌پۆ، بنه‌وائ ئاته‌شکه‌ده‌یگ وه ناو ُ حه‌سه‌ن زووردار دیاریه ک وه گشتی خارهت کریاس [ف] روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت جنوبی این روستا و قسمت شرقی روستای گورزپرو، ساختمان یک آتشکده با نام محلی حسن زوردار هنوز پا بر جاست که به کلی غارت شده است.

خانجه‌مال xan cemaļ دو ئاواپی وه ناوه‌یل ُ (خانجه‌مال په‌ناهی و خانجه‌مال زه‌مانی) له باوله سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] دو روستا با اسامی (خانجه‌مال په‌ناهی و خانجه‌مال زه‌مانی) در باوله از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

خانقا xanqa سئ ئاواپی خووار و بان و ناو‌پاس له کیوه‌نان سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] سه روستای علیا و سفلی و وسطی در کیوان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

خانگا xanga ئاواپیگه له پاوه سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

خانم‌ئاوا 1 xanim awa ئاواپیگه له ناوده‌روهن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن 2) ئاواپیگه له پالنگانه سهر وه شار ُ جوانرۆ و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی

قسه کهن 3) ئاواييگه بهيرئاوا سهر وه شارُ رهوانسه‌ر و سهر وه ئائينُ سوني و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆيش کُردی کلهری و بر آيين شيعه 2) روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گۆيش کُردی جافی و بر آيين سنی 3) روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گۆيش کُردی جافی و بر آيين سنی.

خانه‌خودا xane xwida ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 1) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

خانه‌شوور xane şûr ئاواييگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه ئائينُ سوني و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در ثلاث باباجانی با گۆيش کُردی جافی و بر آيين سنی.

خانيله xanîle ئاواييگه له ده‌وله‌ت ئاوا سهر وه شارُ رهوانسه‌ر و سهر وه ئائينُ سوني و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گۆيش کُردی جافی و بر آيين سنی.

خبان xiban ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سهر وه ئائينُ * و وه کوردی * قسه کهن 1) روستایی در سرپُله‌هاب با گۆيش کُردی * و بر آيين *.

خپ xîf ئاواييگه له هه‌رسين سهر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن 1) روستایی در هرسين با گۆيش کُردی لکی و بر آيين يارسان.

خرس‌ئاوا xirs awa دو ئاوايي له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و يارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن 1) دو روستا در سنجابی از توابع کرماشان با گۆيش کُردی زنگنه‌ای و بر آيين شيعه و

یارسان.

خرپناسرخان xirnasirxan ئاواييگه له خۆسره‌وی سهر وه ئائين * * و وه كوردی * * قسه كه ن [ف] روستایی در خسروی با گۆيش كُردی * * و بر آيين * * .

خزلی xizilí (1) يه‌كی له تيره‌یل ُ كه‌له‌وپ (2) مه‌لوه‌نیگه له نیاوه‌ن و كه‌نگه‌وه‌ر (3) ئاواييگه له قه‌سر سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپ قسه كه‌ن (4) ئاواييگه له وێژنان سهر وه شار ُ گيه‌لان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپ قسه كه‌ن (5) ئاواييگه له ماينه‌شت سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپ قسه كه‌ن [ف] (1) يکی از تيره‌های کلهر (2) منطقه‌ای در نهاوند و کنگاور (3) روستایی در قصرشیرین با گۆيش كُردی کلهری و بر آيين شيعه (4) روستایی در وێژنان از توابع گيلانغرب با گۆيش كُردی کلهری و بر آيين شيعه (5) روستایی در ماديدشت با گۆيش كُردی کلهری و بر آيين شيعه.

خزلی xizilí دى خزلی، ئاواييگه له باوله سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] خزلی، روستایی در باوله از توابع سنقر با گۆيش كُردی كليایی و بر آيين شيعه.

خسره‌ئاوا xisrew awa (1) ئاواييگه له كرُن سهر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گۆرانی و كه‌له‌وپ قسه كه‌ن، له باشوور ُ رووژه‌لات ئی ئاوايه شوونه‌وار ُ ته‌مۆشه‌یگ وه‌ره و ته‌نگ ُ سمايل وه‌ئ وه چه‌و دياره و ته‌نگ ُ سمايل وه‌ئ يه‌كی له شوونه‌واره‌یل ُ گه‌لیر ُ كورده‌واره و هه‌روه‌ها له رووژئاوائ ئی ئاوايه چه‌ن گووپ گه‌وری خاره‌ت كریا (2) ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن (3) ئاواييگه له میهران سهر وه پارێزگای ئیلام [ف] (1) روستایی در

کردن‌غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین شیعه و یارسان، در جنوب غربی این روستا آثار یک کانال آبی زیرزمینی به سمت تنگه‌ی (سمایل بگ) مشاهده می‌شود که کیلومترها ادامه دارد و این تنگه خود یکی از مکانهای باستانی است و همچنین در قسمت غربی این روستا چندین گور باستانی وجود داشت که غارت شد (۲) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (۳) روستایی در مهران از توابع استان ایلام.

خسره‌ئاوای نه‌مجدی xisrew awaê emcedî ئاواييگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

خسره‌ئاوای فه‌له‌گه‌ری xisrew awaê feèlegerî ئاواييگه له باوله سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، فه‌له‌گۆرڤراوی وشه‌ی پاله‌وییه [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه. فعله‌گری در حقیقت محرف پاله‌ای و پهلوی به معنی کوه است.

خَل‌خاوگه xilixawge ئاواييگه له ئارۆن ئاوا سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن. ئی ئاوايه له باکوورُ ئاواي به‌رزه دامه‌زریاس و یه‌کئ له گه‌لێرتیرین ئاسه‌واره‌گانُ میژووئی ک بریتی له شوونه پائِ گه‌ورایگ ئه‌ولُ سوم‌دول‌دول‌ئیگه ک وه باوه‌پ‌مُ هنُ سه‌رده‌مُ سلووکییه‌گانه‌ها له تی ک وه داخه‌و غاره‌ت بۆیه، هه‌روه‌ها له باشوورُ رووژئاوای ئی ئاوايه گووپ گه‌ورینگ هه‌س ک وه مسه‌فاداوان ناوداره و ئه‌ویش خاره‌ت کریاس. له رووژئاوای ئی ئاوايه و ئاوی به‌رزه وه‌ره‌و ئاوی سیمانی شوونینگ وه ناو میله‌گه‌ ناوداره ک یه‌کئ‌تر له میله‌یلُ گه‌لێرُ

کوردەواریه و وه داخه و به‌شینگ لێ خارەت بۆیه و له باشوور ئی میله دو گوورپسان میژووئی ههس ک دهژ مه‌نیه [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، این روستا در قسمت شمالی روستای بَرزه قرار دارد و یکی از آثار مهم تاریخی با نشان رد پای انسان و سُم اسب بر سنگ را در خود جای داده که بدبختانه غارت شده است همچنین در قسمت جنوب غربی این روستا مکانی دیگر با نام **مصطفی داوان** قرار دارد که گور باستانی است و آنهم غارت شده است. در قسمت غربی این روستا و روستای برزه به سمت روستای سیمانی مکانی به نام **میلگه** قرار دارد که یکی دیگر از میله‌های باستانی است که بخشی از آن غارت شده و در قسمت جنوبی همین میل دو گورستان باستانی قرار دارد که از غارت در امان مانده است.

خَل خولگه xilí xwílige ئاواپیگه له گووارپ سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در گووارپ از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

خَل ساله xilí kesian ئاواپیگه له گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

خَل کهسان xilí kesian ئاواپیگه له گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

خَله‌جان xilécán ئاواپیگه له باوله سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

خله‌چەروو xilêçerû ئاواييگه له خزل سەر وه شار ُ که‌نگه‌وه‌ر و سەر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی لکی قسه که‌ن [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

خمگه‌ران ximgeran ئاواييگه له زمكان سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گويش کُردی جافی و بر آيين شيعه.

خنجه‌رئاوا xincer awa ئاواييگه له سراو سەر وه شار ُ سونقور و سەر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه که‌ن [ف] روستایی در س‌رآب از توابع سنقر با گويش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه.

خووفتاران xûvêaran دو ئاوايي خووار و بان له جه‌لاله‌ن سەر وه شار ُ کرماشان و سەر وه ئائين ُ يارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن، له به‌ش باشووری ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو سه‌ی فه‌رخ هه‌س ک له لای يارسانيه‌کان شوونه‌وار پيرۆزینگه [ف] دو روستای علیا و سفلی در جلالوند از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين يارسان، در قسمت جنوبي این روستا مکانی به نام (سید فرخ) قرار دارد که نزد يارسانيان مقدس است.

خودابه‌نه‌لی xwida benelî به‌شيگه له سه‌حنه ک بریتيه له چه‌ن ئاوايي سەر وه ئائين ُ يارسان و شيعه و وه کوردی زوولّه و کوليايي قسه که‌ن [ف] بخشی در صحنه شامل چند روستا با گويش کُردی زوله و کوليايي و بر آيين يارسان و شيعه.

خوپ‌خوپ (1 xwif xwif) ئاواييگه له هه‌رسين سەر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (2) ئاواييگه له مايه‌شت سەر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن [ف] (1) روستایی در هرسين باگويش کُردی لکی و بر آيين شيعه (2) روستایی در ماديدشت با گويش کُردی

زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

خوڤماوا (1 xurmawa) ئاواپیگه له پەش سەر وه شارُ کهنه‌وه‌ر سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) ئاواپیگه له درووفه‌رامان سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن وه گشتی خوڤماو وه مانائُ خوڤمه و ئاوه‌زاس (ف 1) روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. به طور کلی خوڤماو از واژه (خوڤم = مرغزار + ئاو = آب) مشتق شده است.

خوڤوبان xoŕuban ئاواپیگه له ئزگله سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (ف) روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین شیعه.

خولام xwiłam ئاواپیگه له جه‌لآهن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن (ف) روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

خوله‌که‌وش xwiłekewş دو ئاواپی خووار و بان له گاواره سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له به‌شُ رووژه‌لاتُ ئی ئاواپه شوونینگ وه ناو (بوور سووار) هه‌س ک له لاین یارسانیه‌کان شوونه‌وار پیروژینگه (ف) دو روستای علیا و سفلی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان، در قسمت شرقی این روستا مکانی به نام (بوسوار) قرار دارد که نزد یارسان مکان مقدسه است.

خۆمارتاش xomartaş ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سەر وه شارُ ئارقون ئاوا و

سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن. خویمارتاش له وشهئ کۆما، کۆمار وه مانائ کۆپله و کووکیاگ وه رگیپر بویه و له سهردهم خوهئ شوونه وار جه ماوه ر گه و رایگ بویه و وه بوونهئ چه م ماشلگان ک ئی ئاوايه دهوره کردیه، باخ و باخات فره یگ داشتیه، ههروه ما (خویمارتاج) ناو یه کئ له شازادهیل سه لجووقیه و له رووژه لات ئی ئاوايه له دهیشت دیزگران ئاواي (قلاتورك) دامه زریاس ک دهسکار سه لجووقیه گانه و دۆر نییه پیشنه ئ ئی ئاوايه و خویمارتاش له سهردهم سه لجووقیه گان بوو [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. خویمارتاش از واژدی کوما، کومار به معنی مجموعه و جمع شده و روستا است و در زمان خود مرکزی برای تجمع افراد بوده و به واسطه‌ی رودخانه ماشلگان که این روستا را در احاطه دارد دارای باغ و باغات بسیار بوده است، همچنین (خویمارتاج) نام یکی از شاهزادگان سلجوقی نیز هست و در قسمت شرقی این روستا در دشت دیزگران روستای (قلاتورك) قرار دارد که محل استقرار ترکان سلجوقی بوده است و بعید نیست تاریخچه این دو روستا مربوط به این زمان باشد.

خوهره‌تاو (xweretaw ۱) لمیه‌تاو، له‌مه‌تاو (۲) ئاوايیگه له دیره سەر وه شار گیه‌لان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن. ئیسه ناوئ دره‌خشه‌ندهس (3) ئاوايیگه له درووفه‌رامان سەر وه شار کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) جای آفتابگیر (۲) روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نام کنونی این روستا درخشنده است (3) روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

خوهره‌تیوله (xweretêwîle) ئاوايیگه له هه‌مه‌یل سەر وه شار ئارقن ئاوا و

سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] روستایی در حمیل از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

خوهره زهردی xwere zerdî ئاواییگه له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

خوهرین xwerên ئاواییگه له دهشتی وه سەر وه سه لاسی باوه جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجان با گویش کُردی جافی و بر آیین سونی.

خوهرشیار xweşiyar ئاواییگه له سونقور سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

خوهرشینان xweşînan سئی ئاوایی خووار و بان و ناو پاس له ناودهروه ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له کی قسه کهن، خوهرشینان، خوهرش نشین و خوهرش دینان هاو مانا و هاو پشته ن و ههروه ها (خوهرش + شین + بووان) وه مانائ جی سه وزه لانی خوهرش دیمه نه، شین وه مانائ سه وز و سه وز بۆن و چکیپه دانه [ف] سه روستای علیا و سفلی و وسطی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. خوششینان، خوش نشین، خوش دینان مترادف و هم معنی هستند و همچنین (خوش + شین + بووان) به معنی مکانی که سبزه در آنجا روئیده باشد است، شین به معنی سبز و سبز شدن و جوانه زدن است.

خۆیاو xüyaw ئاواییگه له مه سۆری سەر وه شارُ ئارقن ئاوا و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن، حق و خۆیه ن وه مانائ

ریشه‌ی نه‌ئ و نه‌یوه‌چه و هه‌روه‌ها خق وه مانای ورج و ورازه و ئی ئاوایه مه‌لوه‌ن^۱ ورج و وراز و قامیشه^ف روستایی در بخش منصوره از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، خوی و خوین به معنی ریشه و ساقه‌ی نی است و همچنین به معنای خرس و گراز است و این روستا محلی برای رشد نی و همچنین گراز به وفور یافت می‌شود.

خوپرئی ئاوا xuêrê awa ئاواييگه له قووپی قه‌لا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائين^۱ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن^ف روستایی در قوری قلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

خه‌پگه xepige (۱) پت^۱ پیه‌ن (۲) چل چاخ (۳) په‌پگ^۱ قه‌ق (۴) وه‌رگه‌وه‌ران، ئه‌و چشته ک خوده وه پئ خه‌ریک بکه‌ی «خه‌پگه خه‌پ^۱ وه‌ر کوانیم - خودا ت نه‌کوشی رای بیانیم» (۵) ئاواييگه له شیان سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائين^۱ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه‌که‌ن^ف (۱) پهن (۲) چاق و کلفت (۳) گرده نان کلفت (۴) آلت دست، دستاویزی برای وقت کشی (۵) روستایی در بخش شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

خه‌تاو xetaw ئاواييگه له درووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائين^۱ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن^ف روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

خه‌پاته‌یل xefateyl ئاواييگه له خو‌سره‌وی سهر وه ئائين^۱ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن، خه‌پات واته ئه‌و که‌سه ک خروپ^۱ له چوو ساز که‌ید^ف روستایی از توابع خسروی با گویش کُردی * * و بر آیین * *. خراط به معنی سازنده اسایل چوبی است.

خه‌پاجیان xefacyan ئاواييگه له بهيرئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه نائينُ سوني و وه كوردی جافی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش كُردی جافی و بر آيين سنی .

خهران xeran ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه نائينُ سوني و شيعه و وه كوردی جافی و كوليایی قسه‌ كه‌ن . **خهران، خوه‌ران، خۆرووران،** له وشه‌ئ **خۆر، خوه‌ر، هوه‌ر** وه‌رگيڤ بۆيه [ف] روستایی در بيله‌وار از توابع كرماشان با گویش كُردی جافی و كوليایی و بر آيين سنی و شيعه . **خران، خوروران، خوران** از واژهی (**خور، هور**) مشتق شده است.

خه‌ركوش xer kwiş ئاواييگه له گه‌ودين سهر وه شارُ كه‌نگه‌وه‌ر و سهر وه نائينُ يارسان و شيعه وه كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در گودين از توابع كنگاور باگویش كُردی لکی و بر آيين يارسان و شيعه .

خه‌رگينه xerigîne ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه نائينُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپي قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در چله از توابع گيلان غرب با گویش كُردی كله‌ری و بر آيين شيعه .

خه‌رگينه‌ئ كۆنيك شه‌كه‌ر xerigîneÿ koîk şeker ئاواييگه له سه‌رپيه‌ئ سهر وه نائينُ سوني و وه كوردی جافی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در سه‌رپله‌هاب با گویش كُردی جافی و بر آيين سنی .

خه‌ره‌نه‌نان xervenana ئاواييگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه نائينُ يارسان و وه كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع كرماشان با گویش كُردی لکی و بر آيين يارسان .

خه‌رپاوا xerîêaw ئاواييگه له سه‌ره‌فירוوزئاوا سهر وه شارُ كرماشان و سهر

- وه ئائین شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.
- خه‌زال‌ئاوا** xezal awa ئاوائیگه له شیان سه‌ر وه شارُ ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در بخش شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.
- خه‌زال‌خانم** xezal xanim ئاوائیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. ناو ئیسه‌ئ شیره‌ناوه [ف] روستایی در سر پُل‌ذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان، نام کنونی این روستا شیره‌ناو است.
- خه‌زانه** xezane ئاوائیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در سرپُل‌ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.
- خه‌سره‌و باشه** xesrew başe ئاوائیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.
- خه‌لیفه** xelife ئاوائیگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی * * و بر آیین * *.
- خه‌لیفه‌گه‌یل** xelifegeyl ئاوائیگه له گاواره‌ئ گۆوران سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.
- خه‌لیفه‌ئ باپیر** xelifey bapir ئاوائیگه له ئاگاهان سه‌ر وه شارُ سونقور و

سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

خهلیل‌ئاوا xelîl awa ئاواييگه له کرماجان سه‌ر وه شار ُ کهنگه‌وهر و سه‌ر

وه ئائین ُ شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان.

خهلیه‌لا xelîle 1) ئاواييگه له کهتۆله سه‌ر وه شار ُ سه‌حنه و سه‌ر وه

ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 2) ئاواييگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] 1) روستای خلیل‌الله در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه 2) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

خهمان xeman 1) ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شار ُ گیه‌لان سه‌ر وه

ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن 2) تیره‌یگه له که‌له‌هۆپ [ف] 1) روستایی در گور ُ سفید از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه 2) تیره‌ای از ایل کلهر.

خهمسان xemsan ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی

جافی قسه کهن، خهم و خام وه مانای دۆیه‌ت ئازهو و ملک راوه‌نه و سان وه مانای شا و گه‌وراسه و هه‌وره‌ها خامسان وه مانای زه‌قزار ُ قیه‌خه کریاگه [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. خم و خام به معنی دختر ازب و ملک خصوصی است و سان به معنی شاه و بزرگ است و همچنین خامسان به معنی زمین و مکان غدغن شده است.

خهمیس‌ئاوا xemîs awa ئاواييگه له گه‌ودین سه‌ر وه شار ُ کهنگه‌وهر سه‌ر

وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی لوپی قسه کهن [ف] روستایی در گودین از

توابع کنگاور با گویش کُردی لری و بر آیین شیعه.

خه‌پۆهر xeywer ئاواييگه له زالواو سهر وه شارُ رهوانسهر و سهر وه ئائينُ شيعه و يارسان و وه كوردی زهنگنه‌ئی قسه كه‌ن. له به‌ش رووژئاوائ ئی ئاوايه شوونه‌وار گه‌لێرێگ وه ناو ته‌په‌خه‌پۆهر دامه‌زرایاس ك ده‌ژ مه‌نیه [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان. در قسمت غربی این روستا مکانی باستانی به نام (تپه خیر) قرار دارد که از غارت در امان مانده است.

خياران xêaran ئاواييگه له سراو سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

خیرئاوا xêr awa ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

خیرومه‌نان xêrûmenan ئاواييگه له خزل سهر وه شارُ كه‌نگه‌وه‌ر و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

خیره‌یس xêrweys ئاواييگه له گوواو‌پ سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپي قسه كه‌ن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

خیل‌خوایه xêl xwaÿe ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

خێڵ سه‌وزه xêlî sewze ئاواییگه له قه‌ڵخانی سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

خێڵ شامامه‌ئ xêlî şamameyî ئاواییگه له گاواره سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

خێڵ مه‌والی xêlî mewalî ئاواییگه له قه‌ڵخانی سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن. بنووره دوشه‌میان [ف] روستایی در قلخانی از توابع کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. نگاه کنید به دوشه‌میان

خێڵ وه‌لی xêlî welî ئاواییگه له گاواره سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

خێڵ یارگ xêlî yarig ئاواییگه له گاواره سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

خێڵ یاروه‌لی xêlî yarwelî ئاواییگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در سرپُ‌ل ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

خێلی خالوان xêlî xalwan ئاواییگه له ده‌شتی سه‌ر قه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در ده‌شتی سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و

بر آیین سنی .

خێلی داوو xêlî dawu ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

خێلی سه‌پالی xêlî seyalî ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

خێلی فه‌یاگ xêlî feyag ئاواپیگه له بازان سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

خێلی نه‌خته xêlî nexte ئاواپیگه له گرده‌نوو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

دار نه‌مروو dar emrû دو ئاوايي خوار و بان له سه‌رفيرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرفيروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آيين شيعه.

دارا dara (١ ده‌وله‌مه‌ن ٢ داده‌و ٣ ناويگه‌ کورانه ٤ ئايمُ بي شه‌رم، زيزُ نه‌دار (وه گه‌ردُ تويه نه‌داريم، ئەولُ ئەوان دارايم) ٥ ئاواييگه له بيله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه‌ که‌ن [ف] ١) ثروتمند ٢) پس داد ٣) نامی مردانه ٤) آدم بی شرم و حیا ٥) روستایی در بيله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آيين * * .

دارا باوه‌جانی dara bawecanî ئاواييگه له کرُن سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی گورانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آيين يارسان.

داربايم dar baiêm ئاواييگه له ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و کوردی

که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

داربه‌رق (darberfü ۱) ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شارُ گیهلان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپیهل و سهر وه ئیین شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در ویژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۲) روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپلدهاب با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه.

داربه‌تری dar beŕî یا داربه‌دره ئاواپیگه له سه‌رفیروزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه [ف] داربیره یا داربدره روستایی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

دارتق (dartü ۱) ئاواپیگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپیهل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (۱) روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سه‌رپُلدهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۲) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

دارتق مه‌والی dar tü mewalî ئاواپیگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دارچایمان dar çayman ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و

سەر و ئائین شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دار حیەر dari hiyêr ئاواييگه له باوله سەر وه شارُ سونقور و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

دارخوهر dar xwer ئاواييگه له حهسه‌ن‌ئاوا سەر وه شارُ ئارقون ئاوا و سەر و ئائین شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در حسن‌آباد از توابع اسلام‌آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

داردیره‌وش dardirewş هه‌یشت ئاوايي وه ناوه‌یل (داردیره‌وش) خانم‌ئاوا سەر وه ئائین شیعه و کوردی زه‌نگنه، داردیره‌وش س‌ه‌یده‌یل یا پارچه سەر وه ئائین یارسان و کوردی زه‌نگنه، داردیره‌وش قۆخامی‌رزا سەر وه ئائین شیعه و کوردی زه‌نگنه، داردیره‌وش له‌که‌یل سەر وه ئائین شیعه و کوردی زه‌نگنه، داردیره‌وش کاکي سەر وه ئائین یارسان و کوردی زه‌نگنه داردیره‌وش گاکيه سەر وه ئائین یارسان و کوردی زه‌نگنه، داردیره‌وش موحه‌مه‌دئه‌مین سەر وه ئائین شیعه و کوردی زه‌نگنه له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان. له ئاواي داردیره‌وش س‌ه‌یده‌یل یا پارچه له به‌ش رووژئاوا، کۆیه‌یگ وه ناو (نه‌زه‌رگا) دامه‌زریاس ک خه‌لک ئۆشن شوون پاخاشه‌ئ ئیمام علییه و هەر له ئی شوونه دره‌وش یا ئالائ تلایگ وه شکل که له‌شیر وه دی کریا. هه‌روه‌ها له ئاواي داردیره‌وش خانم ئاوا له به‌ش رووژئاوا ته‌په‌ئ گه‌لیرینگ وه ناو(گووڤگاوانه) دامه‌زریاس ک وه گشتی خاره‌ت کریا. گاوانه گوڤدراوی (گاوپ، گهور، جاور) وه مانائ زه‌رده‌شته. له فیشتر ئاوايه‌یل مه‌لوه‌ن سنجاوی و کووزان ته‌ندیسه‌یل وه دی کریائ، وینه‌ئ

که‌له‌شیره و هه‌روه‌ها ک زانیم که‌له‌شیر و خوه‌ر و ئەسپ نوماد ئائین ۆ
 میترائیسمه [ف] نام هشت روستا با اسامی (داردروش خانم‌آباد با گۆیش
 کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، داردروش سیدیل یا پارچه با گۆیش
 کُردی زنگنه و بر آیین یارسان، دار دروش قوخامیرزا با گۆیش کُردی
 زنگنه و بر آیین شیعه، داردروش لکیل با گۆیش کُردی زنگنه و بر آیین
 شیعه، داردروش کاکلی با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان،
 داردروش گاکیه با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان، داردروش
 محمدمین با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه) درسنجابی. در
 روستای داردروش سیدیل یا پارچه، کوهی به نام (نظرگاه) قرار دارد که به
 گفته‌ی اهالی گذرگاه امام علی (ع) است، در همین مکان درفشی از جنس
 طلا با تندیس خروس پیدا شد. همچنین در روستای دار دروش خانم‌آباد در
 بخش غربی، تپه‌ای باستانی به (گورگاوانه) قرار دارد که به کلی غارت
 شد، گاوانه معرب (گاور، گور، جاور) به معنی زردشتی است. در بیشتر
 روستاهای منطقه‌ی سنجابی و کوزران تندیسهایی به شکل خروس پیدا شده
 است، همانگونه که می‌دانیم خروس و خورشید و اسب نماد آیین میترائیسم
 است و یکی از دلایل قربانی کردن خروس نزد اهالی یارسان، اشاره به همین
 مطلب است.

دارقنه dar vene ناواییگه له جه‌لآهن سهر وه شار ۆ کرماشان و سهر وه

ئائین ۆ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جلالوند از
 توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

دارقن darvê (١) ناواییگه له مه‌سۆری سهر وه شار ۆ ئارقن ئاوا و سهر وه

ئائین ۆ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی و زه‌نگنه قسه‌که‌ن (٢) سئ ناوایی له
 ویزنان (دارقن حسه‌ینعه‌لی، دارقن عه‌لی‌ئه‌که‌به‌ر، دار قن نه‌زه‌عه‌لی) سهر

وه شارُ گیهلان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن (۳) ئاواپیگه له خزل سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (۴) ئاواپیگه له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] ۱) روستایی در بخش منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و زنگنه و بر آیین شیعه (۲) سه‌ر روستا در وێژنان با اسامی (داروی حسینعلی، داروی علی‌اکبر، داروی نظرعلی) از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۳) روستایی در خزل از توابع کنگاور با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه (۴) روستایی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

دار کونار dar kwinar ئاواپیگه له قلاشاین سه‌ر وه شارُ سه‌رپیهل و سه‌ر وه ئاین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سه‌رپیله‌هاب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دار وایهم dar wayem ئاواپیگه له گیهلان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن [ف] روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دار وهن 1 dar wen ئاواپیگه له پایره‌وه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (2) ئاواپیگه له قلاشاین سه‌ر وه شارُ سه‌رپیهل و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه که‌ن [ف] 1) روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در قلعه شاهین از توابع سه‌رپیله‌هاب با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

داره‌تق په‌حیم dare tü réhîm ئاواپیگه له گیهلان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و

وه كوردی كه له هۆپری قسه كه ن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش كُردی كلهری و بر آیین شیعه.

داره‌په‌ش 1 dare feş ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه كوردی جافی قسه كه ن 2) ئاواپیگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه ن [ف] 1) روستایی در جوانرود با گویش كُردی جافی و بر آیین سُنئی 2) روستایی در سرپُله‌هاب با گویش كُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

داره‌په‌ش ۰ مه‌حمه‌دسلطان dare feşi mehemed siłtan

ئاواپیگه له قه‌لخانی سه‌ر وه شارُ كرُن و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه ن [ف] روستایی در قلخانی از توابع كُرد غرب با گویش كُردی گۆرانی و بر آیین یارسان

داره‌لارُ ۰ نه‌سه‌د dare lari esed ئاواپیگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه ن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گویش كُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

داره‌لارُ ۰ شه‌ریف dare lari şerîf ئاواپیگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی باوه جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه كوردی جافی قسه كه ن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش كُردی جافی و بر آیین سنی.

داره‌لارُ ۰ عه‌دلكه‌ریم dare lari evdiłkerîm ئاواپیگه له نه‌زگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین یارسان سونی و وه كوردی گۆرانی و جافی قسه كه ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش كُردی گۆرانی و جافی و بر آیین یارسان و سنی.

داره‌لارُ عه‌لیجان darelari élfican ئاواپیگه له ئەزگله سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

داره نیله‌ی ئسکه‌ندهر dare nîley iskender ئاواپیگه له ئەزگله سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

داره نیله‌ی عه‌زیز dare nîley èzîz ئاواپیگه له ئەزگله سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

داره‌وه‌ن darewen سێ ئاوابی له دیره سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] سه روستا در دیره از توابع گیلان غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

داریان daryan ئاواپیگه له پاوه سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی هورامی و بر آیین سُنئی.

داری زه‌نگنه darî zengine ئاواپیگه له ئەزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

داودی dawidî دو ئاوابی خووار و بان وه ناوه‌یل (داودی چنار و داودی) له

هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] دو روستا با اسامی (داودی چنار و داودی) در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دالۆهن dałwen ئاواييگه له پایره‌وه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دایارُ ðaêari esedxan ئاواييگه له سنجاوی سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سنجاوی کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان.

دایه‌ر dayer ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دیتگه‌ۆر dit geor ئاواييگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دِچیا di çya ئاواييگه له سنجاوی سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان.

دراوه‌یل diraweyl ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

دپ‌قه سه‌ر dif ve ser ئاواييگه له په‌ش سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه

نارئین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دِرْکِه (dirke ۱) ئاواييگه له سه‌حنه‌سه‌ر وه نارئین شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (۲) ئاواييگه له ده‌ولت ئاوا سه‌ر وه شارُ روه‌وانسه‌ر و سه‌ر وه نارئین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (۳) ئاواييگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه نارئین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (4) ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه نارئین یارسان و وه کوردی گورانی قسه‌که‌ن [ف] (۱) روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان (۲) روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (۳) روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (4) روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

دِرْکِه (dirige ۱) ئاواييگه له گوواوپ سه‌ر وه شارُ گیه‌لان و سه‌ر وه نارئین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه‌که‌ن، دِرْکِه و دوپْگه وه مانائ جه‌زیره و زه‌مینيگه ک هه‌تیه کریاس و ئی ئاوايه له ناوه‌ین کۆیه‌ئ سئ‌چۆزان هه‌تیه کریاس و هه‌روه‌ها دِرْکِه وه مانائ خاره و ئی ئاوايه دِرْکِه فره‌س (۲) چوار ئاوايي وه ناوه‌یل (دِرْکِه ئامان، دِرْکِه ئه‌سه‌ین عه‌لی، دِرْکِه ئه‌سه‌کری، دِرْکِه ئه‌سه‌ئ) له مائه‌شت سه‌ر وه نارئین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه‌که‌ن [ف] (۱) روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، (دِرْگه و دورْگه) به معنی جزیره و زمینی است که احاطه شده باشد و این روستا در محاصره‌ی کوه سه‌چۆزان است همچنين درْگ به معنی خار است و این حوالی روستا خار بسیار است (۲) نام چهار روستای (دِرْگه آمان، دِرْگه حسین علی، دِرْگه عسکری، دِرْگه) در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دِرِنه dirne ئاواييگه له دهشتی وەر سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت‌حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دِرۆله dirôle دو ئاوايي خوواری و بان له کلاشی سەر وه شارُ جوانرۆ سەر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، **دِرۆوله** وه مانای مه‌شکه‌ئ دووه [ف] دو روستای علیا و سفلی در کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، **دِرۆوله** به معنی مشک نگهداری دوغ است.

دِرِه‌خشه‌نده direxşende ئاواييگه له دیره سەر وه شارُ گیه‌لان و سەر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌پوی قسه کهن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دِرِیوه‌ل dirîwel ئاواييگه له جوانرۆ سەر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دِرَاور dizawir ئاواييگه له نۆدشه سەر وه نائین سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن، **دِرَاور** (دز = دژ، دش + ئاور = ئاور، ئایر، ئاهیر) واته دژی ئاور یا دژی ئاگر [ف] روستایی در نۆدشه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی. **دِرَاور** (دز = دژ + آور = آتش) و به معنی دژ آتش است.

دِشه dişe ئاواييگه له پاوه سەر وه نائین سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن. **دِشه** واته **دیی شا یان دیی گوره** [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی. **دِشه** شاید مختصر شده‌ی ده شاه یا ده

بزرگ باشد. شاه در زبان کردی به معنی بزرگ و سرور است.

دکوشکان **حسه‌ینخانی** dikwişkani hiseynxañî ئاواپیگه له مایه‌شت

سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌ه‌پ‌ری قسه که‌ن، کۆشک و کووشک
وه مانای تالار و کاخه [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی
کلهری و بر آیین شیعه، کوشک به معنی تالار و کاخ است.

دکوشکان **ریزاخانی** dikwişkani rızaxanî ئاواپیگه له مایه‌شت سه‌ر وه

ئائین شیعه و وه کوردی که له‌ه‌پ‌ری قسه که‌ن، کۆشک و کووشک وه
مانای تالار و کاخه [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و
بر آیین شیعه، کوشک به معنی تالار و کاخ است.

دگاگه digage ئاواپیگه له ماکوان سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر و وه ئائین

سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن. گوايه گۆ‌پ‌دراوی دئ‌گا بویه واته دئی
که‌وره‌کان [ف] روستایی در ماکوان از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و
بر آیین سُن‌ی. شاید محرف دئ‌گا به معنی ده گبر باشد.

دلگان dilgan ئاواپیگه له سه‌ر‌په‌ل سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * *

قسه که‌ن، **دلگ** له زووان کوردی وه مانای جوورئ به‌رماله [ف]
روستایی در سرپ‌ل‌ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *, **دلگ** در
زبان کُردی نوعی گبه است.

دنکی dinğî ئاواپیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین

یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در زمکان از توابع
ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

دنکی عه‌باس dinğî èbas ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شارُ کرماشان و

سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن [ف] روستایی در

سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.
دنگی عه‌لیبگ dingî élîbeg ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان
 و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در
 سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.
دنگی کاکه‌ولا dingî kakewla ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان
 و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در
 سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.
دنگیه dingye ئاواپیگه له جوانپۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی
 قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین
 سُنئی .

دوو ئاو (1) dû aw ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر
 وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (2) ئاواپیگه له خزل سهر
 وه شارُ که‌نگه‌هر سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن،
 ناوُ تره‌کُ ئی ئاواپه (سیره‌گانه)س و سیرکان وه ماناخ جامُ
 شه‌راوخه‌ریه (3) ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه سهر وه
 ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در حسن آباد
 از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی (2) روستایی در
 خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام دیگر این
 روستا (سیرگانه) است و سیرکان به معنی جام شراب خوری است (3)
 روستایی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین
 یارسان.

دووالئی duwalê ئاواپیگه له زمکان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه

نارئین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سهُنئی.

دووانزه ئیمام duwanze îemam ئاواییگه له قلاشین سهر وه شار ۆ سهر

په‌ل و سهر وه نارئین ۆ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سه‌ری‌لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دوته‌پان du tepan ئاواییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ۆ کرماشان و سهر وه

نارئین ۆ یارسان و شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان و شیعه.

دوتیه‌ت du tyet ئاواییگه له شایینی شیان سهر وه ئارۆن ئاوا سهر وه

نارئین ۆ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در شاهینی از توابع اسلام آباد با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دوچیا du çya ئاواییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ۆ کرماشان و سهر وه

نارئین ۆ یارسان و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان.

دوچیا‌ی du çyay ئاواییگه له چیا‌نه‌رگس سهر وه شار ۆ کرماشان و سهر وه

نارئین ۆ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در چیا‌نرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دوداره du dare ئاواییگه له هه‌رسین سهر وه نارئین ۆ شیعه و وه کوردی

له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هه‌رسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دۆده‌په‌ژه‌یل düde fejeyl ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در گواور از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

دۆرئاوا dür awa ئاواييگه له هه‌رسين سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستایی در هرسين با گويش كُردی لكی و بر آيين شيعه.

دۆرده‌يشت dür deyšt ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ كرماشان و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستایی در جالوند از توابع كرماشان با گويش كُردی لكی و بر آيين يارسان.

دو‌پيسان duřisan ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائين سونی و وه كوردی هۆرامی قسه كه‌ن [ف] روستایی در پاوه با گويش كُردی هورامی و بر آيين سنی.

دوشه‌ميان duřemyan ئاواييگه له قه‌لخانی گاواره سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن، له به‌شُ رووژه‌ه‌لاتُ ئی ئاوايه شوونینگ و وه ناو (ئيمام‌عه‌لی) هه‌س و تيغای‌تيغ ئی شوونه، شوونینگ و وه ناو (ئيمام زه‌ين لعابدين) و (وه‌يس) و (باوه‌پيرومه‌رد) هه‌س ك له لای يارسان شوونه‌وارُ پيروژینگه و وه باوه‌ر من شوونه‌وارُ گه‌لیر و میژووئيه و هه‌روه‌ها له به‌ش رووژه‌ه‌لاتُ ئی ئاوايه و ئاواي (خيل مه‌والی) شوونینگ و وه ناو (مسته‌فاداوان) هه‌س ك گوو‌پسانینگ له وه‌رپالیه [ف] روستایی در قلخانی گه‌واره با گويش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان، در قسمت شرقی این روستا مکانی به نام (امام‌علی) قرار دارد و در امتداد این مکان به سمت شرق، مکانی به نام (امام زین‌العابدین) و (ويس) و (باوه‌پيرومرد)

قرار دارد که نزد یارسان اماکن مقدسه است و به باور من مکان باستانی و تاریخی است. همچنین در قسمت شرقی این روستا و روستای (خیل موالی) مکانی به نام (مصطفی‌داوان) قرار دارد که گورستانی قدیمی در محدوده‌ی آن قرار دارد.

دوقلا dû qiía ئاواييگه له كهنگه‌وه‌ر سهر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی له‌کی قسه كه ن [ف] روستایی در كنگاور با گويش كُردی لکی و بر آيين يارسان.

دوكانه dukane ئاواييگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شار ُ كرماشان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه ن [ف] روستایی در قه‌سو از توابع كرماشان با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

دوكه‌يني du keynî ئاواييگه له پايره‌وه‌ن سهر وه شار ُ كرماشان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه ن [ف] روستایی در پايرون از توابع كرماشان با گويش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

دوگولونه dugwilwene ئاواييگه له سه‌ته‌ر سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه ن [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گويش كُردی كوليایي و بر آيين شيعه.

دوگه‌ر düger ئاواييگه له چله‌ئ گيه‌لان سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌و‌رې قسه كه ن [ف] روستایی در چله از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

دوول ُ ئلياس dûl ilyas ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سهر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گورانی قسه كه ن [ف] روستایی در سرپ ُ لذهاب با گويش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

دوولداآن dũldaán تووشامی [ف] نام دیگر روستای توت شامی زادگاه سید
براکه از پیشوایان یارسان

دولنگان dulingan دو ئاویبی خووار و بان له قلاشین سهر وه شارُ
سه‌رپیهل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] دو
روستای علیا و سفلی در قلعه شاهین از توابع سرپُله‌هاب با گویش
کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دووله dũle ئاویبگه له کهنگه‌وه‌ر سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه
کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی
کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان.

دوله‌تا duleta ئاویبگه له کلاشی سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائینُ
سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع
جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دوله‌قول dũle qwıl ئاویبگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی
جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر
آیین سُنئی.

دوله‌وشکی‌ه‌زیز dũle wişkî ézîz ئاویبگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی
باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف]
روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر
آیین سُنئی.

دولئ‌ده‌ره dũlî dere ئاویبگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی
جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر
آیین سُنئی.

دوم‌با‌یم dum ba'îm ئاوا‌ییگه له پەش سەر وه شارُ که‌نگه‌وهر سەر وه نائینُ شیعه و یارسان وه کوردی کولیا‌یی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی کولیا‌یی و بر آیین شیعه و یارسان.

دوم‌به‌رئ dum berê ئاوا‌ییگه له درووفه‌رامان سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. ناوتره‌کُ ئی ئاوا‌یه (شیرازی بان) ه و له به‌ش رووژ ئاوائ ئی ئاوا‌یه ئشکه‌فت گه‌ل‌پَریگ دامه‌زریاس ک به‌ش‌یگ لئ خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا (شیرازی علیا) است در قسمت غربی این روستا غاری باستانی قرار دارد که بخش عمده‌ای از آن غارت شده است.

دوم‌شمشه dum şimşe ئاوا‌ییگه له سه‌رفیروزئاوا سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئى قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

دوئ‌توئ duêtuê ئاوا‌ییگه له جوانرۆ سەر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

دۆیه‌رۆتگه düye rütige **دۆیه‌رۆتگه** یا **جۆیه‌رۆتگه** ئاوا‌ییگه له مایه‌شت سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه‌که‌ن [ف] **دویه‌روتگه** یا **جویه‌روتگه** روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ده‌رئه‌مار der emar ئاوا‌ییگه له گوواور سەر وه شارُ گیه‌لان سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گواور از

توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دەراو draw (۱) دراو (۲) ئاواپیگه له بیله‌وار سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (۱) استخرچه، محلی که آب را در آنجا جمع کنند (۲) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

دەربەن derben (۱) دەرڤەیت (۲) مه‌لوه‌نیگه ره‌نگین له کرن (۳) دەرهنُ مه‌شکه (۴) ئاواپیگه له سونقور سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (۱) تاب و توان، تحمل (۲) منطقه‌ای زیبا در کرد غرب (۳) بندی که در مشک را با آن می‌بندند (۴) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دەرتەنگ dertenḡ ئاواپیگه له گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دەرمۆر dermor ئاواپیگه له پاوه سەر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی.

دەرمەپان dermeʔan دو ئاواپی خووار و بان له قه‌لخانی سەر وه شارُ کرُن و سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در قلخانی از توابع کردغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

دەرۆت derüt ئاواپیگه له گاواره سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له قه‌راخُ ئی ئاوایه سکه و ئاسه‌وار میژووئی فره‌س و باوه‌ر

که‌م له وشه‌ئ دریک و زیرک ک واحد پۆله وه‌رگێڤ بۆیه [ف] روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. در محدوده‌ی این روستا سکه و اشیا باستانی بسیار است و به زعم من از واژه‌ی دریک و زیرک که واحد پول پیشینیان است مشتق شده است.

ده‌روه‌ن derwen ئاواپیگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ده‌روه‌ن‌جق derwen ciq ئاواپیگه له نه‌سرنئاوا سه‌ر وه شارُ قه‌سرشیرین سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در نصرآباد از توابع قصر شیرین با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ده‌روه‌ن‌خیزان derwen xêzan ئاواپیگه له چله سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ده‌روه‌ن زه‌رد derwen zerd 1 دو ئاواپی خووار و بان له ده‌شتی سه‌رقه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن 2) ئاواپیگه له سه‌ر فیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف] 1) دو روستای علیا و سفلی در ده‌شتی سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی 2) روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

ده‌روه‌ن دۆل derwen doí ئاواپیگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ازگله

از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

ده‌رویشی derwêşî ئاواپیگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

ده‌ره‌ئاسیوار ره‌شید dere asyawî feşîd ئاواپیگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین شیعه .

ده‌ره‌بایم dere baêim ئاواپیگه له جه‌لآهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

ده‌ره به‌یان dere beyan ئاواپیگه له شمشیر سهر وه شارُ پاوه و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در شمشیر از توابع پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی .

ده‌ره‌خه‌لیل dere xelîl ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه .

ده‌ره‌دووزه‌ق dere dûzeq ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

ده‌ره‌ژاله dere jaîe دو ئاواپی خووار و بان له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو

روستای علیا و سفلی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین شیعه.

دهره‌نه‌جیه dere neyce ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

دهره‌وايان dere waêan ئاواپیگه له باینگان سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در باینگان با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دهره‌وزم dere wizm ئاواپیگه له باوله سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دهره‌ه‌جیح dere hecîc ئاواپیگه له نۆدشه سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در نودشه با گۆیش کُردی هورامی و بر آیین سُنئی.

دهریاچه deryaçe ئاواپیگه له پایزه‌وه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دهریاو deryaw ئاواپیگه له کلاشی سهر وه شار ُ جوانرۆ و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دهریوهر derîwer ئاواپیگه له نه‌وسۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در نوسود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین

سُنئی.

دهسهک desek دو ئاوی خوار و بان له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرپُلزهاب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

دهسه‌گرد dese girde دو ئاوی خوار و بان له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

دهسه‌نان desenan ئاویگه له هه‌رسین سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دهسه‌یه‌ردی dese yerdî ئاویگه له خانه‌شوور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دهشتله deştîle دو ئاوی خوار و بان له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دروفه‌رامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دهشتی‌بلاخ deştî bilax ئاویگه له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. بلاخ، بیاخ، بیاخه وه مانای چۆزه‌په‌ی داره [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. بلاخ، بیاخ، بیاخه به معنی جوانه‌ی درخت است.

دهشتی له یل deştî leyl ئاواييگه له زمكان سهر وه سه لاسی باوه جانی و سهر وه ئائین ُ یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و سنی .

دهشتی وهر deştî wer ئاواييگه له سه لاسی باوه جانی سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. وهر، فهَر، وهرگ وه مانائ و هفره و ههروهها وهر وه مانائ خوه و بهرخ و گورگه [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنی. و، فر، وِرگ به معنی برف است و همچین وِر به معنی خورشید و بره و گرگ نیز می باشد.

دهگاسیاو degasyaw ئاواييگه له جوانپۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، دهگاسیاو واته دئ گاماسیاو یا ئاوپگ ک رشیه‌ی ده ئاسیاو [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنی. دهگاسیاو به معنی ده گاماسیاب یا آبی که به آسیاب ده می ریزد است.

دهلق delü (۱) (۲) مه ته ل ُ تۆش (۲) ئاواييگه له حه سه ن ئاوا سهر وه شار ُ ئارقن ئاوا و سهر وه ئایین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن. دهلق له وشه ئی ده لئین وه مانائ و هتن وهرگێر بۆیه [ف] (۱) راوی، داستانسرا (۲) روستایی در حسن آباد از توابع اسلام آبادغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. دلو از واژهی ده لئین به معنی گفتن مشتق شده است.

دهلیفه ر deliver ئاواييگه له هه رسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین

شیعه.

ده‌ماخ‌چەرمی demax çermê (۱) ره‌نگین (۲) هه‌لکه‌فتی (۳) ئاواييگه له سه‌ر پيه‌ل سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه‌ كه‌ن [ف] (۱) زيبا و دلفريب (۲) با وقار، متشخص (۳) روستایی در سرپُله‌هاب با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

ده‌واره‌ناو deware naw ئاواييگه له مه‌سۆرى سه‌ر وه شارُ ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌لهۆپى قسه‌ كه‌ن، ئى ئاوايه له ناو تووه‌ئى كۆيه‌سانه و له دۆر وه‌كوو ده‌وار يا ره‌شماله [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گۆيش كُردی كلهرى و بر آيين شيعه، موقیعت جغرافیایی این روستا بگونه‌ای است كه از دور مانند سياه‌چادر برافراشته است.

ده‌وان dewan ئاواييگه له باينگان سه‌ر وه ئائين ُ سونى و وه كوردی جافى قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در باينگان با گۆيش كُردی جافى و بر آيين سُنَى.

ده‌وره‌پيه‌ن dewre pyen ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ كرماشان و سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و شيعه و وه كوردی كه‌لهۆپى قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در ناودرون از توابع كرماشان با گۆيش كُردی كلهرى و بر آيين يارسان و شيعه.

ده‌وريشان dewrişan ئاواييگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و شيعه و وه كوردی كۆليایی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در صحنه با گۆيش كُردی كۆليایی و بر آيين يارسان و شيعه.

ده‌وله‌ت‌ئاوا dewlet awa (۱) ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائين ُ سونى و

وه كوردی جافی قسه كه ن ۲) ئاواييگه له سهحنه سه ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له کی قسه كه ن ۳) دو ئاوايي خوار و بان له مائهشت سه ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه له پوری قسه كه ن 4) ئاواييگه له ناودهروه ن سه ر وه شار كرماشان و سه ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه له پوری قسه كه ن ۱) روستایی در روانسر باگوش كُردی جافی و بر آيين سنی ۲) روستایی در صحنه با گوش كُردی لکی و بر آيين شيعه ۳) دو روستای عليا و سفلی در ماديدشت با گوش كُردی كلهری و بر آيين شيعه 4) روستایی در ناودرون از توابع كرماشان با گوش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

دهوله‌تیار dewlêtyar ئاواييگه له بيله‌وار سه ر وه شار كرماشان و سه ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه ن ۱) روستایی در بيله‌وار از توابع كرماشان با گوش كُردی كوليایی و بر آيين شيعه.

دهيشت مورت deyšti mûrt دو ئاوايي خوار و بان له قه‌لخانی سه ر وه شار كُرن و سه ر وه ئائين يارسان و وه كوردی گورانی قسه كه ن ۱) دو روستای عليا و سفلی در قلخانی از توابع كُرن غرب با گوش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

دهيشت له‌یل deyšti leyl ئاواييگه له گاواره سه ر وه ئائين يارسان و وه كوردی گورانی قسه كه ن ۱) روستایی در گهواره با گوش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

دیئ ناسیوار dê asyaw ئاواييگه له دینه‌وه سه ر وه شار سهحنه و سه ر وه ئائين شيعه و يارسان و وه كوردی كوليایی و جمۆر قسه كه ن ۱) روستایی در دینور از توابع صحنه با گوش كُردی كوليایی و جموری و بر

آیین شیعه.

دی ئاسیار پشتهنگ dê asyaw piştenğ ئاواپیگه له پارسینه سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در پارسینه از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان.

دی ئلیاس dê ilyas ئاواپیگه له ئاوباریک سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دیانه dêanze دیانه‌زه یا دی‌حه‌مه‌زه ئاواپیگه له ئاوباریک سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] دیانه‌زه یا ده‌حه‌مه‌زه روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دی باخ (1 dê bax) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ه‌ری قسه‌ کهن (2) ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] (1) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (2) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دی بالا dê baía ئاواپیگه له گه‌ودین سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در گودین از توابع کنگاور با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دی باوکه dê bake ئاواپیگه له به‌یرئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه

نائین ُ ** و وه کوردی ** قسه کهن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی ** و بر آیین **.

دئی پهن dê pen ئاواپیگه له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دئی توو dê tû ئاواپیگه له شه‌روینه سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دئی جامه dêcame ئاواپیگه له بیوه‌نیژ سهر وه شارُ کرُن سهر وه نائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در بیونج از توابع کرند غرب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

دئی جانجان dê cancan ئاواپیگه له زالۆاو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زالۆاب از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دئی حسه‌ین باوا dê h□iseyn bwa ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه نائینُ ** و وه کوردی ** قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی ** و بر آیین **.

دئی چراخ dê çirax ئاواپیگه له زالۆاو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر سهر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زالۆاب از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دئی خانجان dê xancan ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از

توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دئی خزلئی dê xizlî ئاواپیگه له باوله سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دئی خه‌لیفه‌حوسه‌ین dê xelîfe huseyn ئاواپیگه له جوانپۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دئی ره‌ش dê reş ئاواپیگه له بازان سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دئی په‌شی ناراو dê feşî naraw ئاواپیگه له بازان سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

دیزگران dêzgiran (١) ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارقۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، مه‌لوه‌نُ دیزگران ک خوه‌ئ چهن ئاواى گریده خوه‌ئ وه ناو گولنگ سیه یا دووانزه گولنگ سیه ناوداره و ئۆشن ئی ملکه دیزه‌س و کهس له تئ خیر نیه‌ۆنئید. خه‌لک ئۆشن دووانزه ته‌لمیت سووار هاتنه‌سه ئی مه‌لوانه و ده‌س کردنه‌سه ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ئ ئی ملکه و وه‌ره‌وه‌ره له لیان له به‌ین چینه تا ئه‌وره گ ته‌نیا سه‌رده‌اره‌گه‌یان مه‌نیه و ئه‌ویش له شه‌پینگ کوشریاس و وه‌ئ بوونه‌وه ئۆشن (دیز = به‌دپه‌ژن + گران = گرینگ) له لایگتر له شانامه‌ئ کوردی به‌شُ ره‌زنامه‌ئ یانزه که‌نیز باس له شه‌پ (به‌رزوو) و یانزه

نهفه ر له هاوپییهیلئ کرپاس . هه روا ک وه تم باوه پم یه سه ک جوغرافیای
شانا مه له ناوړو سهیمه ره و گاماسیاوه و له ئی ئاوایه شوونینگ وه
ناو (جوو بهرزوو) ناوداره ک له پامه نه ئی کۆیه ئی (کوپه مبزان) له هلیتران
دهس پیکریه ید و تا ئاوا ی مله هار دریزه دیرید و وه گشتی ئۆشن ک ئی
جووباره دهسکار ُ بهرزوو ک زیاتر له چل کیلومتره . له باشوور ُ
مه لوه ن ُ دیزگران ئاوا ی (چووار مله و ری و لنگ) دامه زریایه ک وه گشتی
شوونه وار ُ میژوئییه (بنوړه چووارمله و ری و لنگ) ههروه ها له باکوور ُ
ئی ئاوایه مله ینگ ههس وه ناو (مله ئاساره) ک خه لک ئۆشن یه کئی له
خه زینه یل ُ گه ورائ پيشنان له تی هه شاره .مله ئاساره ئشکه فت ُ فره
گه ورا و بی بنینگ دیرید ک کهس نیه ویرید بچووده ناوی و ئۆشن ته له سم
کرپاس ههروه ها له روژه لات ُ دیزگران ئاوا ی (مله هار) دامه زریاس یه کئی
له میله یل ُ گه لیتر ُ کورده واریه (بنوړه مله هار) ههروه ها ئاوا یی (وه یسگه)
ک شوونه وار ُ میژووئیگه (بنوړه وه یسگه) ههروه ها له روژئاوا ی
دهیشت ُ دیزگران دهیشت ُ هه ره سه م دامه زریاس ک ئه ویش پره له
شوونه واره یل ُ میژووئی (بنوړه هه ره سه م) 2) ئاوا یگه له بیله وار سه ر وه
شار ُ کرماشان و سه ر وه ئائین ُ شیعه و سونی و وه کوردی ئه رده لانی
و کولیایی قسه که ن 3) ئاوا یگه له دینه وهر سه ر وه شار ُ سه حنه و
سه ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که ن 4) دو ئاوا یی خووار
و بان له مایه شت سه ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه که ن
[ف 1] منطقه ای شامل چند روستا در اسلام آبادغرب با گویش کُردی
زنگنه و بر آیین شیعه، منطقه ی دیزگران که خود شامل چندین روستاست
به (گولنگ سیاه) یا (دوازده گولنگ سیاه) معروف است و گویند که این
سرزمین نفرین شده و منحوس است. اهالی این منطقه بر این باورند که

دوازده چابکسوار به این منطقه آمده‌اند و آنجا را آباد کرده‌اند و به مرور همگی از بین می‌روند و تنها سردار آنها باقی می‌ماند و او هم در جنگی از بین می‌رود و او این سرزمین را نفرین کرده و آنجا (دیژ) = نحس + گران (= مهم و اساسی) نامیده است. این حکایت شباهت بسیاری به یکی از داستانهای شاهنامه‌ی کُردی دارد که به رزمنامه‌ی یازده کنیز معروف است و در این حکایت (برزو) به اتفاق یازده همراه خود برای آزادی شاهزادگان اسیر در دست تورانیان راهی می‌شود. از سویی دیگر در این منطقه یک کانال آبی بزرگ وجود دارد که به (جوب برزو) معروف است و همگی اهالی مسیر این کانال معتقدند که برزو آنرا درست کرده است این جوب از کوه (کورمبزان) در منطقه هلیلان از توابع استان ایلام شروع شده و به روستای (مله هار) در منطقه‌ی دیزگران منتهی می‌شود طول این جوب بیش از چهل کیلومتر است. در قسمت جنوبی این منطقه روستای (چهارمله و ری ولنگ) قرار دارد (نگاه کنید به چوارمله، ری و ولنگ) که جملگی مکان باستانی است و همچنین در شمال منطقه‌ی دیزگران گردنه‌ای بنام (مله آساره) وجود دارد که بگفته‌ی اهالی این منطقه گنج بزرگی را در خود پنهان دارد و کس را یارای آن نیست که به آنجا برود در حقیقت مله آساره غار بسیار عمیقی است که ورود به آنجا محال است و اهالی بر این باورند که طلسم شده است. همچنین در شرق این منطقه روستای (مله هار) است که یکی دیگر از میلهای باستانی است (نگاه کنید به مله هار) و (وهیسه‌گه) در غرب منطقه‌ی دیزگران دشت هرسم قرار دارد که یکی از مکانهای باستانی مهم منطقه است (نگاه کنید به هه‌ره‌سه‌م) (۲) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی اردلانی و کولیایی و بر آیین سنی و شیعه (3) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و

بر آیین شیعه 4) دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دی ساده dê sade ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دی سلیمان dê silêman ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

دی سووار dê suwar ئاواپیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در دروفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دی سوور 1) dê sûr ئاواپیگه له شه‌روینه سه‌ر وه شارُ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن 2) ئاواپیگه له ده‌وله‌ت ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] 1) روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی 2) روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دی شیخ 1) dê şêx ئاواپیگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن 2) ئاواپیگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسی باباجانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] 1) روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه 2) روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با

گوش کُردی جافی و بر آیین سنی.

دی عه‌باس dê èbas ئاوییگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باباجانی و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گوش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

دی کور dê kûr ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گوش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

دی کۆنه (1) dê kone ئاوییگه له بیوه‌نیژ سهر وه شار ُ کر ُن سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (2) ئاوییگه له خزل سهر وه شار ُ که‌نگه‌وهر سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در بیونج از توابع کرد غرب با گوش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان (2) روستایی در خزل از توابع کنگاور با گوش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

دی گول dê gwîl ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گوش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دی لانچی dilançî دو ئاوی خوار و بان له سه‌رفیرووزئاو سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، دیلان وه مانای هه‌له‌په‌رگه و چووپییه [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرفیرووزآباد از توابع کرماشان با گوش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه. دیلان به معنی رقص و سمای کُردی است.

دئی لوف (dê luf ١) ئاواييگه له هه‌مه‌يل سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئى قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له خزل سه‌ر وه شارُ كه‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن، له به‌شُ روژه‌لاتُ ئى ئاوايه شوونىگ وه ناو (سوم دولدول) هه‌س ك شوونه‌وارُ پيرۆزىگه [ف] (١) روستايى در حميل از توابع اسلام آباد غرب با گویش كُردى زنگنه و بر آيين شيعه (٢) روستايى در خزل از توابع كنگاور با گویش كُردى لكى و بر آيين شيعه، در قسمت شرقى اين روستا مكانى باستانی با نام (سم دلدل) قرار دارد كه مكان مقدسه است و در حقيقت يكي ديگر از سم دلدله‌ي كزايى است.

دئله dêlé دو ئاوايي خوار و بان له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و يارسان و وه كوردی زووله و كه‌له‌ورى قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له هه‌رسين سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] (١) نام دو روستای عليا و سفلى در دينور از توابع صحنه با گویش كُردى زوله و كلهرى و بر آيين شيعه و يارسان (٢) روستايى در هرسين با گویش كُردى لكى و بر آيين شيعه.

دئ له‌يلى dê leylî ئاواييگه له قووړى قه‌لا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائينُ سونى و وه كوردى جافى قسه كه‌ن [ف] روستايى در قورى قلا از توابع روانسر با گویش كُردى جافى و بر آيين سنى.

دئ مراخان dê miraxan ئاواييگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائينُ شيعه و يارسان و وه كوردى له‌كى زه‌نگنه‌ئى قسه كه‌ن [ف] روستايى در صحنه با گویش كُردى لكى زنگنه‌ي و بر آيين شيعه و يارسان.

دئ مووسا dê mûsa ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ كرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردى له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستايى در جالوند از

توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دی نوو (dê nû ۱) ئاواپیگه له خزل سهر وه شار ُ کهنگه‌وهر و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۲) ئاواپیگه له گه‌ودین سهر وه شار ُ کهنگه‌وهر و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۳) ئاواپیگه له ههرسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن ۴) ئاواپیگه له ئاوباریک سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] ۱) روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه ۲) روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه ۳) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه ۴) روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

دی‌واله dêwale ئاواپیگه له قلاشین سهر وه شار ُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

دیوسفید dêw sifêd ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

دی‌وگه dêwige ئاواپیگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی دشتی حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

دی‌وهن dêwen ئاواپیگه له هووزمانه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه

نائین ُ شیعە و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

دیەسفید dye sifêd ئاواپیگه له مایه‌شت سه‌ر وه نائین ُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

دیەکورپشه dyekwirîşe ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شار ُ ئارقون ئاو و سه‌ر وه نائین ُ شیعە و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌ کهن [ف] روستایی در حسن‌آباد از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دیەکه‌ئ داو dyekey dawid ئاواپیگه له گیه‌لان سه‌ر وه نائین ُ شیعە و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌ کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دیەکه‌ئ نه‌جه‌ف dyekey nef له گیه‌لان سه‌ر وه نائین ُ شیعە و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌ کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

دیواسان dêwasan دی‌حه‌واسان یا دی‌حه‌واسان ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه نائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] دیواسان یا ده‌حواسان روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

دیەواس dyewas ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه نائین ُ شیعە و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن، ناو ئیسه‌ئ ئی ئاوایه دی‌عه‌باسه [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، اسم الان این روستا ده‌عباس

است.

رازیان fazyan ئاواييگه له بيله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و یارسان و وه کوردی کوليايي و له‌کی قسه کهن. راز و راخ وه مانائُ بهرد و شاخاوييه [ف] روستايي در بيله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کوليايي و لکی و بر آيين شيعه و یارسان. راز و راخ به معنی صخره و مکان کوهستاني است.

رامهت ئاوا 1) famet awa ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن 2) ئاواييگه له گه‌ودين سهر وه شارُ کهنگه‌وه‌ر و سهر وه ئائينُ یارسان و شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] 1) روستايي در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه 2) روستايي در گودين از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آيين یارسان و شيعه.

رزاناوا fiza awa ئاواييگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌يي قسه کهن [ف] روستايي در هرسم از توابع اسلام آباد‌غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آيين شيعه.

رزالهک ríza lek ئاواپیگه له بشیوه سهر وه شارُ سهرپیهل و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی گۆرانی و کهلهپری و لهکی قسه کهن. له باشوورُ رووژهلاتُ ئی ئاوایه شوونهوارُ میژووئی کهلداو دامه‌زیاس ک گلکووی دیاکوه [ف] روستایی در بشیوه از توابع سرپُلذهاب با گویش کُردی گورانی و کلهری و لکی بر آیین یارسان و شیعه. در قسمت جنوب شرقی این روستا مکان باستانی و معروف کلداو قرار دارد که بنا به گفته‌ای مقبره‌ی دیاکو پادشاه مادی است.

رۆب fób ئاواپیگه له چیانه‌رگس سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن، رۆب، رب، ره‌بات وه مانای مه‌لوه‌ن و ده‌یشته [ف] روستایی در چیا‌نرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *، روب و رب و ربات به معنی دشت و منطقه است.

رۆته‌وه‌ن fütewen (۱) ئیلینگه له که‌لر (۲) ئاواپیگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و که‌لهپری قسه کهن (3) چوار ئاواپی له گواور سهر وه شارُ گی‌ه‌لان (رۆته‌وه‌نُ جانشا، رۆته‌وه‌نُ سه‌ین، رۆته‌وه‌نُ چیه‌نی‌چهرمی، رۆته‌وه‌نُ چیه‌نی‌جایر) سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهپری قسه کهن [ف] (۱) یکی از تیره‌های کلهر که قسمتی در گیلانغرب و قسمتی دربخش منصورى سکنی دارند وروستایشان نیز به همین نام است (۲) روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه وکلهری و بر آیین شیعه (3) چهار روستا در گواور از توابع گیلانغرب (روتوند جانشا، روتوند حسین، روتوند چشمه چرمی، روتوند چشمه‌جایر) با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

رووته‌وه‌ن fütewen ئاواپیگه له زالواو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه

نئین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

رووح لا fûhi la ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار سُه‌هنه سهر وه نئین شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

رووسه‌م‌ئاوا (1 fûsem awa) ئاواييگه له کرماجان سهر وه شار کهنگه‌وه‌ر و سهر وه نئین شيعه و یارسان وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) ئاواييگه له گه‌ودین سهر وه شار کهنگه‌وه‌ر و سهر وه نئین شيعه و یارسان وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه و یارسان (2) روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه و یارسان.

رووسه‌م‌ئاوائی ریکا fûsem awaê fîka ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه نئین * * وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

رووی‌بان fûwy ban دو ئاوايي خوار و بان له گیه‌لان سهر وه نئین شيعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

رووی‌ته‌ن fûwî ten ئاواييگه له مایه‌شت سهر وه نئین * * وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

ره‌ئیس (1) réyis ئاواييگه له ده‌وله‌ت ئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه نئین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (2) وه‌رپرس [ف] (1) روستایی

در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی (۲)
رئیس، مسئول

ره‌جیوی fecîwî ئاواپیگه له گرده‌نوو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه
ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از
توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ره‌حمان‌ئاوا (1 feh□man awa) ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ
سه‌حنه و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) ئاواپیگه
له پەش سهر وه شارُ که‌نگه‌وهر و سهر وه ئائین * * و وه کوردی
* * قسه کهن [ف] (1) روستایی در خودابنده لو از توابع صحنه با گویش
کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در پش از توابع کنگاور با
گویش کردی * * و بر آیین * *.

ره‌حیم‌ئاوا (1 feh□îm awa) ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و
سهر وه ئائین شیعه یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (2) دو
ئاوایی خووار و بان له چپانه‌رگس سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی
که‌له‌وپی قسه کهن (3) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و
سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (4) ئاواپیگه له
دورووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه
کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با
گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان (2) دو روستای علیا و
سفلی در چپانرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین
شیعه (3) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و
بر آیین * * (4) روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گویش
کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ره‌زلان‌سه‌ر řezlan ser ئاواييگه له بيله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائينُ يارسان و شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] روستايی در بيله‌وار از توابع کرماشان با گويش کُردی کوليايي و بر آيين يارسان و شيعه.

ره‌زين řezên ئاواييگه له بيله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائينُ يارسان و شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن، له به‌شُ باکوورُ ئی ئاوايه و ئاواي مۆچاخان شوونه‌وار گه‌ليرِگ وه نيشان سوم‌دولدولُ له سه‌ر کانياويگ هه‌س ک خاره‌ت نه‌کرياس هه‌روه‌ها له باشوورُ ئی ئاوايه دار تاوی گه‌وراگ هه‌س ک شوونه‌وارُ گه‌ليرِگ له پايُ ئی داره‌سه و وه نيشانُ (په‌نجه‌ عه‌لی) ديارى کرياس و وه (شه‌خس)يش ناوداره [ف] روستايی در بيله‌وار از توابع کرماشان با گويش کُردی کوليايي و بر آيين يارسان و شيعه. در ميانه‌ی شمالي اين روستا و روستای مۆچاخان، مکاني باستانی با نشان سم دلدل در چشمه‌ای جوشان قرار دارد که از غارت در امان مانده است. همچنين در قسمت جنوبي اين روستا درختی عظيم‌الجثه قرار دارد که يك اثر باستانی است و با نشان (پنجه‌ علی) ممهور است و به (شخص) نیز معروف است.

ره‌شب‌که‌ر řeşbiker ئاواييگه له ماپه‌شت سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ورِی قسه‌ کهن [ف] روستايی در ماديدشت با گويش کُردی کلهری و بر آيين شيعه.

ره‌شتيان řeştyan ئاواييگه له په‌ش سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سه‌ر وه نائينُ شيعه و يارسان وه کوردی کوليايي و زوولّه قسه‌ کهن [ف] روستايی در پش از توابع کنگاور با گويش کُردی کوليايي و زوله و بر آيين شيعه و يارسان.

ره‌شمینه řešmîne ئاواپیگه له گیه‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ره‌ش و ره‌وت řeš û řût ئاواپیگه له گرده‌نوو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ره‌شیاوا řešîawa ره‌شی‌ئاوا ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] رَشی‌آوا روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ره‌شیه‌واز řešyewaz ره‌شی‌ه‌واس یا ره‌شیه‌واز ئاواپیگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. له باشوورُ ئی ئاواپه شیونه‌وارُ میژووئی وه‌کوو ناوکه‌ل له سه‌رپیه‌ل خرپشتکاری کریاس [ف] رَشی‌حواس یا رَشیه‌واز روستایی در سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. در قسمت جنوبی این روستا مکان باستانی‌ای شیهه به ناوکل در سرپلذهاب قرار دارد.

ره‌فی řefî ئاواپیگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ره‌مه‌کی řemekî (١) قاتی کردنُ جۆیه و گه‌نم و... ئه‌ولُ که‌ئ ئه‌پائِ ئازهل (٢) لاناوه له قهر و قاتی (٣) بیگانه (٤) دو ئاواپی خووار و بان له ته‌نگُ به‌رده‌لی سهر وه شارُ سه‌رپیه‌ل و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] (١) مخلوط کردن جو و گندم و... با کاه برای

خوارک احشام (۲) کنایه از قر و قاطی و درهم و برهم (۳) بیگانه (۴) دو روستای علیا و سفلی در تنگ برده‌لی از توابع سرپُل‌لذهاب با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ره‌وکه‌وان fewkewan ئاواپیگه له گاواره سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

رێخَل rêxil ئاواپیگه له باله‌ن ُ سه‌رفیروزئاوا سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در بالوند سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

رێخه‌جوو rêxe cû ئاواپیگه له ئاگاهان سه‌ر وه شار ُ سونقور و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

رێخه‌ک rêhek ئاواپیگه له دیره سه‌ر وه شار ُ گیهلان و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

رێزه‌وه‌ن (1) rêzewen ئاواپیگه له خالسه‌ئ سراو لۆل ُ په‌ر سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و کوردی که‌له‌وپی قسه کهن (2) سه‌ر ئاواپی له مایه‌شت سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] (1) روستایی در خالسه‌ه سراو نیلوفر با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (2) سه‌ر روستا در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

رێزه‌وه‌ن ُ عه‌لی‌ئه‌که‌به‌ر rêzeweni êlî ekber ئاواپیگه له بشیوه سه‌ر وه شار ُ سه‌ریه‌ل و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه

کهن. له به‌ش ُ رووژئاوای ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو (پیر خیه) دامه‌زیاس ک شوونه‌وار ُ میژووئییه و وه گشتی خارهت بویه [ف] روستایی در بشیوه از توابع سرپ ُ لذهاب با گویش ک ُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت غربی این روستا مکانی به نام (پیر خیه) قرار دارد که باستانی است و به کلی غارت شد.

ریشه‌وهن ُ نه‌جه‌ف fêzeweni necef ئاوايگه له بشیوه سهر وه شار ُ سهر پیه‌ل و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هپری قسه کهن [ف] روستایی در بشیوه از توابع سرپ ُ لذهاب با گویش ک ُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ریسانی rîsanî ئاوايگه له بیوه‌نژ سهر وه شار ُ کر ُن سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در بیونج از کردن غرب با گویش ک ُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ریکا fêka ئاوايگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن. گاهس وه مانای ریگهی کۆیه‌سان بوو. ریکاسه، رکاسه، زکاسه و ژکاسه وه مانای سیخوره¹ [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش ک ُردی کولیایی و بر آیین یارسان. شاید به معنای راه کوهستان رو باشد. ریکاسه، رکاسه، زکاسه و ژکاسه به معنی خاریشت است.

ریوان fêwan ئاوايگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، ریوان و ریوه‌ن وه مانای ریگه و بانه [ف] روستایی در هرسین با گویش ک ُردی لکی و بر آیین شیعه. ریوان و ریون به معنی راه و گذرگاه

¹ - فرهنگنامه زفان گویا و جهان پویا، بدرالدین ابراهیمی به کوشش دکتر حبیب الله طالبی، چاپ اول 1381 انتشارات پازینه، ص 127

است.

رئوه‌لنگ fê weîng دو ئاویی خووار و بان له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن، ئی ئاوايه له باشوورُ ده‌یشتُ دیزگران و رووژه‌لاتُ چوارمله و باشوورُ ئاواي مله‌هار دامه‌زریایه . له ئی شوونه دو مله هه‌س به‌کی مله‌هار یا مله‌ئ خوارین ک ئاوايیگه و ئه‌وه‌کی مله‌بان ک به‌کی له میله‌یلُ گه‌لیرُ کورده‌واری بق ک چه‌ن ساڵ له‌یه وه‌ر له کاتُ ریگه‌وبان سازی خارته کریا [ف] دو روستای علیا و سفلی در هرسم از توابع اسلام آبادغرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، موقعیت این روستا در قسمت جنوبی دشت دیزگران و روبروی روستای مله‌هار است. در دشت دیزگران دو منطقه وجود دارد یکی مله‌هار یا گردنه‌ی پایینی و دیگری مله‌بان یا گردنه‌ی بالایی که خود یکی از میل‌های باستانی است و در همین چند سال گذشته به هنگام جاده سازی تخریب شد و گنجینه‌ی آن غارت شد.

رئویله fêwîle ئاوايیگه له ده‌شتی سه‌ر‌قه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در دشتی سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ز

زاخان zaxan دو ئاواپی خووار و بان له ئاگاهان سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن، له وشه‌ئ زاخ و راخ و زاخه و زاخی وه مانائِ تاش و که‌مه‌ر وه‌رگیڤ بۆیه وه‌کوو شارُ زاخُ له باکوورُ کوردسان [ف] دو روستای علیا و سفلی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. از واژه‌ی زاخ و راخ و زاخه و زاخی به معنی صخره و کمر مشتق شده است مانند شهر زاخو در کردستان عراق.

زاخی zaxê ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن، بنووره زاخان [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی. نگاه به زاخان.

زاخه‌ئ قلانه‌نجیر zaxeÿ qîla zencîr ئاواپیگه له قه‌لخانی سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ کهن، بنووره زاخان [ف] روستایی در قلخانی از توابع کردغرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. نگاه به زاخان.

زاخهئى عه‌لیکه‌ره‌م zaxeŷ élíkerem ئاوايیگه چله سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه که‌ن، بنووره زاخان [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه . نگاه به زاخان.

زازرم zazirmi دو ئاوايى خووار و بان له ههرسین سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن . زام و زرم و زۆم و زم وه مانائى هاوینه هه‌وار و به‌رچایه و هه‌روه‌ها زم و زۆم وه مانائى جی لوورُ عه‌شیره و تایفه‌س [ف] دو روستای علیا و سفلی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه . زام و زرم و زوم و زم به معنی تفرجگاه تابستانی و بیلاقی است و هه‌چنین زم و زوم به معنی زیستگاه و محل اتراق ایل و تایفه‌ی بخصوص است.

زازرم قازی zazirmi qazî ئاوايیگه له ههرسین سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

زافران zafirana (۱) گیایگه خواهش تام، له فه‌رانسه‌ی (safran) ئۆشن (۲) ئاوايیگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ ئارقۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه که‌ن، زافران واته (زا = زاب، زاپ، زئى + فران = فراوان) مه‌لۆهنُ ئاو. چه‌مُ گه‌ورائى ماشلگان له ده‌ورُ ئى ئاوايه گل خوه‌ید. له باکوورُ ئى ئاوايه ئاواي وه‌رمیل دامه‌زریایه ک یه‌کئ له میله‌یلُ گه‌لیزه (بنووره وه‌رمیل) هه‌روه‌ها له باشوورُ رووژهلآتُ ئى ئاوايه (چیاقوته یا چیا قوتگه)س ک گوورُ گه‌وریله و کۆزه‌یلُ لعابدار و نه‌خشینُ فره‌یگ دیرید و شوونه‌وارُ گه‌لیز و میژووئییه . له رووژئاواي زافران شوونینگ وه ناوُ (هه‌ره قه‌مه‌ر) هه‌س ک شوونه‌وارُ گوورپسانُ

گه‌ورییه‌یه (۳) ئاواپیگه له سه‌رپیهل سهر وه ئایین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری و جافی قسه کهن (ف ۱) گیاه زعفران، در فرانسه (safran) گویند (۲) روستایی در منصوره از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، زافران یعنی (زا = زاب، زی، آب جاری + فران = فراوان) رودخانه‌ی بزرگ ماشلگان از کنار این روستا عبور می‌کند. در قسمت شمالی این روستا؛ روستای (ورمیل) قرار دارد که خود یکی از میل‌های باستانی است (نگاه کنید به ورمیل) همچنین در قسمت جنوب شرقی این روستا (چیاقوته یا چیاقوتگه) قرار دارد که گورستان باستانی است و کوزه‌های لعابدار و منقوش بسیاری را در خود پنهان دارد و مکانی کاملاً باستانی است. در قسمت غربی این روستا نیز مکانی به نام (هرّه قَمر) وجود دارد که گورستانی باستانی است و از غارت در امان مانده (۳) روستایی در سرپل ذهاب با گویش کُردی کلهری و جافی و بر آیین شیعه.

زالقو (zalüaw ۱) ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، له رووژئاوای ئی ئاواپه شوونینگ هه‌س ک وه دولدول ناو داره و ها له ناو کیه‌نی فره گه‌ورایگ و خه‌لک ئاو ئی کیه‌نیه وه ته‌وه‌رپک و ده‌رمان زانن و ئۆشن له کات خواردن ئه‌گه‌ر ده‌س بکه‌یده ناو کیه‌نیه‌گه و له بان دولدول بنه‌یده‌ئ؛ هه‌ر ئاوات و ئاره‌زوویگ بیاشتۆد وه پئ ره‌سید یا ئه‌گه‌ر نه‌خوه‌شی له گیاند بوو و ئاره‌زوو بکه‌ید ساقه‌و بو‌د. له راسا یانه گشتی بیر و باوه‌رپه و ئی شوونه یه‌کئ له خه‌زینه‌یل سهرده‌م سولووکییه‌یل بق ک خاره‌ت کریا و خه‌لک ئۆشن قه‌زیان سهرده‌م گه‌ورای مسوارینگ پر له سکه و ده‌زۆنک له قه‌راخی بۆیه (۲) ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار سه‌حنه و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی

له‌کی قسه‌که‌ن 3) ئاواپیگه‌ له پاتیره‌وه‌ن سه‌ر وه‌ شارُ کرماشان و سه‌ر وه‌ ئائینُ شیعه و کوردی له‌کی قسه‌که‌ن 1) روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، در قسمت غربی این روستا چشمه‌ای بزرگ قرار دارد که به دولدول معروف است و درست در مدخل و محل جوشش آب که از دل سنگی نسبتاً مسطح می‌جوشد نقش سم اسبی منقوش است که طبق معمول همان اسب امام علی است و مردم بر این باورند که چنانچه دست را داخل چشمه کرده و بر روی دولدول بگذارید هر آرزویی داشته باشید برآورده خواهد شد یا هر بیماری داشته‌باشید شفا می‌یابید. در حقیقت اینها همه افسانه است و واقعیت این است که این مکان نیز یکی از دینه‌های سلوکیان بود که در چند متری قسمت غرب همین چشمه قرار داشت و غارت شد. بگفته‌ی اهالی این روستا یک دیگ بسیار بزرگ از جنس مس و منقوش به اشکال اساطیری که پر از سکه و دستبند زینتی بود در این مکان کشف شده است 2) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه 3) روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

زاله‌کوسه zale kûse ئاواپیگه‌ له‌ گرده‌نوو سه‌ر وه‌ سه‌لاسی باوه‌جانی و

سه‌ر وه‌ ئائینُ سونی و وه‌ کوردی جافی قسه‌که‌ن 1) روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

زاله‌که zaiêke سنی ئاوابی خووار و بان و ناو پاس له‌ مایه‌شت سه‌ر وه‌

ئائینُ شیعه و وه‌ کوردی که‌له‌پوری قسه‌که‌ن، زا و زالُ وه‌ مانائُ وشک و ره‌قه و زالُ و زالُه‌که وه‌ مانائُ ژینگه و که‌تو هه‌سه‌له 1) سه‌ روستای علیا و سفلی و وسطی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. زا و زال به معنی خشک و سفت است و زال و زالُه‌که به معنی زیستگاه و

کندوی عسل است.

زامانی zamanî ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن. بنووره **زازرم** [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به **زازرم**.

زامله zamîle ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن. زام و زرم و زۆم و زَم وه مانائِ هاوینه هه‌وار و به‌رچایه و هه‌روه‌ها زَم و زۆم وه مانائِ جی لوورُ عه‌شیره و تایفه‌س [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه. زام و زرم و زوم و زم به معنی تفرجگاه تابستانی و بییلاقی است و همچنین زم و زوم به معنی زیستگاه محل اتراق ایل و تایفه‌ی بخصوص است.

زاوله zawîle دو ئاواپی خووار و بان له قه‌لخانی سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه که‌ن، زاوله و زاووک و زاووک وه مانائِ کوورپه و بۆچگه و هه‌روه‌ها وه مانائِ شوونه‌وارُ ئاو و ئاوه‌دانیه [ف] دو روستای علیا و سفلی در قلخانی از توابع کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، زاوله و زاووک و زاووک به معنی نوزاد و کوچک است و همچنین به معنی مکان پر آب و آبادان است.

زپو zîwiwî ئاواپیگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه که‌ن [ف] روستایی در منصوروی از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

زلانی zilanî ئاواپیگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گویش کُردی

جافی و بر آیین سُنئی.

زَلته zilte ئاوايیگه له سیروان سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در سیروان با گویش کُردی هورامی و بر آیین سُنئی.

زِمکان zimkan (١) چه‌میگه له گاواره، له (زم + کان) وه مانائى زمسان هاتیه (٢) ئاوايیگه له‌جوانرۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (٣) ئه‌و شوونه که شوونُ تکیانُ ئاوه «زم = زام + کان = مه‌کان» و هه‌روه‌ها زام و زرم و زۆم و زم وه مانائى هاوینه هه‌وار و به‌رچایه و زم و زۆم وه مانائى جی لوورُ عه‌شیره و تایفه‌س [ف] (١) رودی بسیار سرد در گهواره برگرفته از (زم = زمهریر + کان = محل، مکان) (٢) روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی (٣) جایی که در اثر چکه آب در زمین کنده شده عبارت است از (زم = زخم + کان = مکان) و همچنین زام و زرم و زوم و زم به معنی تفرجگاه تابستانی و بیلاقی است و زم و زوم به معنی زیستگاه و محل اتراق ایل و تایفه‌ی بخصوص است.

زوار zivar ئاوايیگه له سیروان سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سیروان از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

زورواو zûraw ئاوايیگه له هه‌مه‌یل سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و که‌له‌هۆری قسه کهن [ف] روستایی در حمیل از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و کلهری و بر آیین شیعه.

زولهل zûlel ئاوايیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه

نئین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. بنووره **زاندِم** [ف] روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به **زازم**.

زەردئاوا zerd awa دو ئاوی خوار و بان له چه‌مچه‌مال سەر وه شارُ هەرسین و سەر وه نئین شیعه و وه کوردی له‌کی و زووله و که‌له‌پوری قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و زوله و کلهر و بر آیین شیعه.

زەردۆیی zerdoyî یا رووان ئاویگه له باینگان سەر وه نئین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] زردوویی یا رووان روستایی در باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

زەرد zerd ئاویگه له هوزمانه‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه نئین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

زەردە zerde (۱) جوورئ ماسیه (۲) لیسکُ خوهر (۳) زەرد، مس و برنجه (۴) ره‌نگئ زەردە (۵) زەردینه‌ئ خا (۶) ئاویگه له ریژاو سەر وه شارُ کرُن سەر وه نئین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. له قه‌راخ ئی ئاوايه قلائی ناودارُ په‌زنه‌گورد دامه‌زیاس (۷) ئاویگه له په‌ش سەر وه شارُ که‌نگه‌وهر سەر وه نئین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (۱) نوعی ماهی (۲) تابش آفتاب (۳) آلیاژ برنج (۴) زرد است (۵) زرده تخم‌مرغ (۶) روستایی در ریژاب از توابع کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. در محدوده‌ی این روستا قلعه‌ی معروف یزدگرد قرار دارد (۷) روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

زه‌پین‌جوو (zefîn cû ١) دو ئاواپی خووار و بان له سه‌رپیه‌ل زه‌پین‌جوو خووار سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی گۆرانی و که‌لهوپی قسه که‌ن، زه‌پین‌جوو بان یا ئه‌وده‌سی سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه که‌ن ٢) ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (ف ١) نام دو روستای علیا و سفلی در سرپ‌ل‌ذهاب، زرین‌جو سفلی با گۆیش ک‌ردی گۆرانی و کلهری و بر آیین یارسان و شیعه و زرین‌جو علیا با گۆیش ک‌ردی کلهری و بر آیین شیعه ٢) روستایی در هه‌رسین با گۆیش ک‌ردی لکی و بر آیین شیعه.

زه‌پین‌چیا zefîn çya ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه که‌ن (ف) روستایی در روانسه‌ر با گۆیش ک‌ردی * * و بر آیین * * .

زه‌فتگین zefîgîn ئاواپیگه له باله‌ن سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (ف) روستایی در بالوند سه‌رفیرووزآباد از توابع کرماشان با گۆیش ک‌ردی لکی و بر آیین شیعه.

زه‌لان (zelan ١) وای زێر شه‌مال ٢) ئاواپیگه له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن ٣) ئاواپیگه له بازان سه‌ر وه شار جوانپۆ و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن، له به‌ش باکووری ئی ئاوایه برپگ چیا دامه‌زیاس ک شوونه‌وار گه‌لێریگه وه‌یته‌ور ک له کات واران وارین، سکه و مه‌ته‌شخه‌ل وه جنس زێر و وه شکل مانگا به‌رفراوان دیاریه و وه داخه و خاره‌ت کریاس (ف ١) بادجنوبی، باد دبور که نشانه نامیدی و نرسیدن به اهداف متعالی است ٢) روستایی در سه‌رفیرووزآباد از توابع کرماشان

باگوش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه 3) روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی، در قسمت شمالی این روستا تپه‌ماهورهایی وجود دارد که کاملاً باستانی است بگونه‌ای که هنگام بارندگی و سیل مقدار متناهی سکه و مجسمه از جنس طلا و به شکل گاو نمایان می‌شود و متأسفانه غارت شده‌اند.

زەلم‌ئاوا zelm awa دو ئاویی خوار و بان له چه‌مه‌مال سەر وه شارُ هەرسین و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

زەلمەسوور zelmə sūr ئاوییگه له خانه‌شوور سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی .

زەله‌پەش zele feş ئاوییگه له سه‌رپه‌ل سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

زەمان zaman ئاوییگه له جه‌لاله‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن، زم و زهم و زهمان وه مانائ زێڤگه و قات قاته [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان. زم و زمان به معنی دشت تپه‌ماهور و تپه‌ای است.

زەمان‌ئاوا zaman awa ئاوییگه له سه‌رفیرووزئاوا سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در سر فیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

زهنگنه zenighe (۱) یه‌کی له ئیله‌یل ڤه‌ورای کورد (۲) ئاواپیگه له ما‌یه‌شت سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه کوردی زهنگنه‌ئی قسه که‌ن (۳) ئاواپیگه له سراو سهر وه شار ڤه‌ورای سونقور و سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه که‌ن (4) ئاواپیگه له ویزنان سهر وه شار ڤه‌ورای گی‌ه‌لان و سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه که‌ن (۱) یکی از ایلات بزرگ کورد (۲) روستایی در مادیدشت با گویش کوردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه (۳) روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کوردی کولیاپی و بر آیین شیعه (4) روستایی در ویزنان از توابع گیلانغرب با گویش کوردی کلهری و بر آیین شیعه.

زهنگی zenği ئاواپیگه له باله‌ن ڤه‌ورای سهر و شار ڤه‌ورای کرماشان و سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (۱) روستایی در بالوند از توابع کرماشان با گویش کوردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان.

زهنگی‌چیا zenği çya ئاواپیگه له دوروفه‌رامان سهر وه شار ڤه‌ورای کرماشان و سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (۱) روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گویش کوردی لکی و بر آیین شیعه.

زهنگیشه zenğişe ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شار ڤه‌ورای کرماشان و سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (۱) روستایی در قه‌ره‌سوو از توابع کرماشان با گویش کوردی لکی و بر آیین شیعه.

زهنگین zenğîn ئاواپیگه له باله‌ن سهر وه شار ڤه‌ورای کرماشان و سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (۱) روستایی در بالوند از توابع کرماشان با گویش کوردی لکی و بر آیین شیعه.

زهنگین‌چیا zenğîn çya ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ڤه‌ورای شیعه و وه

کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

زه‌نگین‌مرای zengîn miraî ئاواپیگه له گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

زه‌نگی‌وه‌ن zengîwen ئاواپیگه له قه‌ره‌سو سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قه‌ره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

زه‌تۆری zenürî (١) یه‌کئی له تیره‌یلُ یارسانه له لورسان ک له تۆره‌مه‌ئ ده‌وریش زه‌رقنُ قه‌له‌نده‌رن و چه‌رخه‌نشینیان کۆپه‌یلُ عه‌زیز زه‌تۆرین (٢) ئاواپیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن، ناو تره‌کُ ئی ئاواپیه مومناپه [ف] (١) یکی از تیره‌های یارسان در لرستان که منسوب به ده‌رویش زه‌رون قلندر می‌باشند و مسندنشین این تیره فرزندان سید عزیز ذوالنوری هستند (٢) زنوری یا مومناپی روستایی در بخش منصوره از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه. نام دگر این روستا مومناپی است.

زه‌نه‌ه‌پ zeneher ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن. له به‌شُ رووژه‌لاتُ ئی ئاواپیه یه‌کینگ له گه‌نجه‌یلُ دیاری وه نیشانُ (په‌نجه‌علی) هه‌س ک خاره‌ت نه‌ۆیه [ف] روستایی در سنجاپی از توابع کرماشان با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان و شیعه. در قسمت شرقی این روستا یکی دیگر از دفینه‌های مهم با نشان (پنجه‌علی) وجود دارد که از غارت در امان مانده است.

زهواره‌کۆیه zeware küye ئاواييگه له ئارقن ئاوا سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه لهوپی قسه كه‌ن، زار و وه‌رمه‌زار وه مانائ زه‌مینه و زه‌واره‌کۆیه واته زه‌مینگی ک له پامه‌نه‌ئ کۆیه بوو. هه‌روه‌ها زورگه و زیرگه وه مانائ ته‌په و ته‌په‌ماهووره و ئۆشن ئووردی زه‌واره برائ رووسه‌م له‌وره بۆیه [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه، زار و ۆرم‌زار به معنی زمین است و زواره کوه یعنی زمینی که در دامنه‌ی کوه است، همچنين زورگه و زیرگه به معنی تپه و تپه‌ماهور است و گۆیند اردوگاه «زواره» برادر رستم در آنجا بوده.

زه‌ینه‌ین zeîneyn ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائين يارسان و شيعه و وه كوردی کوليايي قسه كه‌ن، زه‌ینه یا زه‌ینوو وه مانائ ته‌وه‌ق ته‌وه‌ق و كانچ كانچه هه‌روه‌ها وه ته‌وه‌قُ بانينيش زه‌ینوو ئۆشن و زه‌ین و زه‌یم وه مانائ كه‌تۆ هه‌سه‌لیگه ک له کۆیه‌سانان بوو [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کوليايي و بر آیین يارسان و شيعه، زَین و زَینو به معنی طبقه طبقه و ردیف بالایی هر چیزی است همچنين زَین و زَیم به کندوی عسل وحشی در کوهستان گۆیند.

زه‌ینه‌لان zeynelan دو ئاوايي خوار و بان له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائين يارسان و وه كوردی له‌کی زه‌نگنه‌ئ قسه كه‌ن، زه‌ینه یا زه‌ینوو وه مانائ ته‌وه‌ق ته‌وه‌ق و كانچ كانچه هه‌روه‌ها وه ته‌وه‌قُ بانينيش زه‌ینوو ئۆشن و زه‌ین و زه‌یم وه مانائ كه‌تۆ هه‌سه‌لیگه ک له کۆیه‌سانان بوو [ف] دو روستای علیا و سفلی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی زنگنه‌ای و بر آیین يارسان، زَین و زَینو به معنی طبقه طبقه و ردیف بالایی هر چیزی است همچنين زَین

و زَیم به کندوی عسل وحشی در کوهستان گویند.

زهینه‌لخان zeÿneĤxan زهینه‌لخان یا تیه‌نی‌زهینه‌لخان ئاواپیگه له چله سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهپوری قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

زهینه‌لخانی zeÿneĤxanî ئاواپیگه له حه‌سه‌ن‌ئاباد سهر وه ئارقون ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهپوری قسه کهن، زهینه یا زهینوو وه مانائِ ته‌وه‌ق ته‌وه‌ق و کانچ کانچه هه‌روه‌ها وه ته‌وه‌قُ بانینیش زهینوو تۆشن و زهین و زهیم وه مانائِ که‌تق هه‌سه‌لینگه ک له کۆیه‌سانان بوو و له ئاواي لاله‌وان له زهینه‌لخانی هیمان هه‌سه‌لداري پيشه‌ئ مه‌ردمُ ئی ئاوايه سه [ف] روستایی درحسنا‌آباد از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، زین و زینو به معنی طبقه طبقه و ردیف بالایی هرچیزی است همچین زین و زیم به کندوی عسل وحشی در کوهستان گویند و در روستای لاله‌وان در زینلخانی زنبوداری یکی از مشاغل این اهالی است.

زهیه‌لی zeyeli زهیه‌لی یا زهیده‌لی ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن. ئی ئاوايه ماوائِ ئاقا سه‌ید سه‌یف‌دینُ **حه‌یده‌ری** باوگُ سه‌ید نه‌سردینُ **حه‌یده‌ری** پيشه‌وائِ یارسانه [ف] زیدعلی روستایی در گهواره باگویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. این روستا ماواي سید سیف الدین حیدری پدر سید نصرالدین حیدری پیشوای آیینی یارسان است.

زی zî ئاواپیگه له پاوه سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

زێران zêran ئاواييگه له شه‌روينه سه‌ر وه شارُ جوانرۆ و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن، زه‌پَر و زێره‌زه‌ق وه مانائِ زه‌مینُ چه‌کُ ریز و مه‌کاله و هه‌روه‌ها زێر وه مانائِ زیره و زورگه و زيرگه وه مانائِ ته‌په و ته‌په‌ماهووره [ف] روستایي در شروينه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آيين سُنِي، زیر و زیره‌زو به معنی زمین آبرفتی غیر قابل کشت است که رنگش با زمینهای حومه متفاوت است همچنين زێر در زبان کُردی به معنی زیر و خشن است و زورگه و زیرگه به معنی تپه و تپه‌ماهور است.

زینه‌گره zîne gire ئاواييگه له تیلان‌ده‌یشت سه‌ر وه شارُ مایه‌شت و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئى قسه که‌ن، خه‌لک تۆشن له به‌ر ته‌نگ و ته‌سکی رییگ ک وه‌ره و ئی ئاوايه چوود خه‌لکان ناچار بۆنه زین له کوول چاره‌وايليان بگره‌نه‌و وه‌ی هۆکاره ناوُ ئی ئاوايه **زینه‌گره‌س** [ف] روستایي در تیلان‌دشت از توابع مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آيين شيعه، اهالی این روستا چنين اظهار می‌کنند که به دلیل تنگی و باریکی راهی که به سمت این روستا می‌رود مردم ناگزير بوده‌اند که زین اسبها و چهارپایان را برگيرند تا بتوانند از این معبر عبور کنند و به این دلیل نام این روستا (زینه‌گره) است.

زێواجو zêwa cû ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه که‌ن [ف] روستایي در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه.

زیوه zîwe ئاواييگه له پارسینه سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه که‌ن [ف] روستایي در پارسینه از توابع سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه.

ژ

ژالان jałan ئاواپیگه له نژگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن. وه گشتی ژال و ژاله‌که وه مانای ژینگه و ژینگه‌ئی میه‌س هه‌سه‌له [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث بابا جانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. به طور کلی (ژال و ژالگه) به معنی مکانی برای زندگی و محل زندگی زنبور عسل است.

ژالان‌ته‌په‌ئی ره‌شید jałan tepey řeşîd ئاواپیگه له نژگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ژالان‌ته‌په‌ئی کاک‌عه‌زیز jałan tepey kak ézîz ئاواپیگه له نژگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ژالگه (1) jałge ئاواپیگه له ریژاو سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (2) ئاواپیگه له گوواوڤ سهر و ه شار ُ گیهلان و سهر وه نائین ُ

شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] ۱) روستایی در ریژاو با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی ۲) روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ژالکەئێ حسەین jalkey hiseyn ئاواييگه له بان زه‌رده سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در بان زرده از توابع کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ژاله‌کوسه jalé kûse ئاواييگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین شیعه.

ژاله‌ی عوسمانبەگ jaléy usman beg ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ژاله‌ی قوبادبەگ jaléy qwbad beg ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ژاومەرگ jawmerg ئاواييگه له گوواور سه‌ر وه شارُ گیه‌لان و سه‌ر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن، ژاومەرک واته (ژاو = ژيان + مەرگ = مردن) که وشه‌نُ مەرگ و ژيانه‌وه و ئی ئاوايه له پامه‌نه‌ئێ کۆيه‌ئێ قه‌لاجه دامه‌زریاس و زمسانانُ فره سه‌ختیگ دێرید وله ویه‌رده رێ هاتو چووئ مه‌نه‌لی بۆيه [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، ژاومەرگ یعنی (ژاو = ژيان، زیستن + مرگ) مرز میان زیستن و مردن. این روستا در دامنه‌ی کوه قلاجه قرار دارد و زمستانی بسیار سرد دارد و در گذشته راه عبور کاروانیان

به شهر مندلی و خانقین بوده.

ژێرکه‌مه‌ره jêr kemere ئاواييگه له كهيني كهو سه‌ر وه شارُ هه‌رسين و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در چشمه‌كبود از توابع هرسين با گویش كُردی لکی و بر آئين شيعه.

ژێره‌ژاوی jêrejawî ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی كه‌ن قسه‌ كه‌ن. له وشه‌ئ ژیر وه مانائ زانا و فيله‌سووف وه‌رگێر بۆيه و ژێره‌ژاوی واته فره‌ زان و زووانباز [ف] روستایی در روانسر با گویش كُردی جافی و بر آيين سنی. از واژه‌ی ژیر به معنی دانا و تردست مشتق شده است و ژیره‌ژاوی به معنی دانا و زبان باز است.

س

سابێد sabêd دو ئاوییی خووار و بان له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

ساتیاری satyarî ئاوییگه‌ له باینگان سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در باینگان از توابع پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ساختمان saxtîman (١) ئاوییگه‌ له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن (٢) ئاوییگه‌ له سه‌حنه‌ سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن [ف] (١) روستایی در هرسم از توابع اسلام‌آباد غرب با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه (٢) روستایی در صحنه‌ با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

سارووخان sarû xan (١) ناویگه‌ کورانه، له ساروو وه مانای سه‌رۆک و ریبه‌ر وه‌رگێر بۆیه (٢) ئاوییگه‌ له جوانرۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی

جافی قسه کهن [ف] (۱) نامی مردانه واژه (ساروو) به معنی ساریان و رهبر و بزرگ مشتق شده (۲) روستایی در جانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ساز saz (۱) نامرازُ موسیقی (۲) شاد، خاس «ناساز» (۳) پاشگره وه مانائ سازین (۴) ئاوايیگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (۱) ساز موسیقی (۲) شاد، سرحال (۳) پسوند ساختن (۴) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ساسلُ sasilُ ئاوايیگه له جانرود سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. ناوُ ئی ئاوايه بریتیه له (سا= گیانپه‌نا + سل یا سلا = به‌رزائی) هه‌روه‌ها سلسارکردن لاناوه له دژمن له به‌ین دان و ساوُل و ساوُلُ له وه مانائِ تاپووه و ساوُلُ وه مانائِ شه‌لته‌ئِ کوچگ کیشانه و ساسلُ ره‌نگه بریتی له (سا= شوون، گیانپه‌نا + ول = وه مانائِ مه‌شکه و جووره گولگیه وه‌کوو شیلان و ولّه وه مانائِ وه‌چگه ئاسکه) [ف] روستایی در جانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. نام این روستا عبارت است از (سا = جانپناه + سل یا سلا = بلندی و ارتفاع) و همچنین سلسارکردن به معنی نابود کردن دشمن است و ساوُل و ساوله به معنی شبح است و ساوُل یعنی ناوه‌ی سنگ کشی و ساسل شاید به معنی (سا = جانپناه و محل + ول = به معنی مشک و گل نسترن و بره آهو) باشد.

ساق‌ئاوا saq awa ئاوايیگه له به‌یرئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

سالار ئاوا (1 salar awa) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ * * * و وه کوردی * * * قسه‌که‌ن (2) ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌که‌ن (1) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * * (2) روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

سالگه sałige دو ئاواپی خووار و بان له گوواوپ سه‌ر وه شارُ گیهلان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه‌که‌ن (1) دو روستای علیا و سفلی در گواور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ساله (1) sałe (سوکه‌ناو ساله‌ح 2) ئاواپیگه له گیهلان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه‌که‌ن (1) مخفف صالح (2) روستایی در گیلان غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ساله‌مه‌تا sałe meta ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (1) روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سامله (1) samile ئاواپیگه له کپوه‌نان سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (2) دو ئاواپی خووار و بان له باله‌نُ سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، سامله بریتیه له (سان + مله یا سان + میله) واته مله‌ئ به‌ردین و هه‌روه‌ها تۆیه‌نیم بۆشیم (سام + مله) واته مله‌ئ سام پالَه‌وانُ ناودار و هه‌روه‌ها ملک و زه‌قزار تایبه‌تیش مانا ده‌ید (1) روستایی در کیونان از توابع سنقر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی (2) دو روستای علیا و سفلی در بالوند سرفیرووزآباد از توابع کرماشان با

گوش کُردی لکی و بر آیین شیعه. سامله عبارت است از (سان + مله یا سان میله) به معنی گردنهی سنگلاخی و صعب‌العبور و همچنین می‌توان گفت (سام + مله) یعنی گردنهی سام پهلوان نامدار و معروف، همچنین سامله به معنی ملك و زمین انحصاری نیز هست.

سامره samefe دو ئاوی خوار و بان له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن، ناو ئی ئاویه هیچ په‌یوه‌ندیگ ئه‌ول سامرا له عراق نه‌تیرید هه‌رسه‌ئ له ئی ئاویه سه‌ید فره‌س به‌لکم ئی ئاویه ری هاتوچووئی ولات سامان بویه. سامره واته (سامان + ری) و سامان ناو زونه‌ئ مه‌لوه‌ن هلیران بویه ک را خوئی ناوه‌ند ده‌سه‌لاتداری ئه‌بووقه‌داره و عه‌قدلحسه‌ین خان بویه هه‌روه‌ها سامیر وه مانای ئه‌رزهن و گیای ژالگه‌س [ف] دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، نام این روستا هیچ ارتباطی با شهر (سامره) در عراق ندارد هرچند که این روستا به (سید سامره) شهرت دارد و در حقیقت (سید) هستند نه (سید). سامره یعنی (سامان + راه) راه گذر به ولایت سامان و سامان نام پیشین منطقه هلیلان بوده که مرکزیت اداری حکمرانی ابوقداره و عبدالحسین خان بوده است همچنین سامیر در زبان کُردی به معنی ارزن و گیاه خرزهره است.

سامیله samîle دو ئاوی خوار و بان له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سنقر با گوش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سان‌بله san bié دو ئاوی خوار و بان له درووفه‌رامان سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در درووفرامان از توابع کرماشان با گوش کُردی

زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

سان‌به‌ل san bel ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درووفرامان از توابع کرماشان با گۆيش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سان پروسه‌م san rûsem ئاواييگه له جه‌لّهن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆيش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

سانله sanle ئاواييگه له ئاوباريک سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] روستایی در آوباريک از توابع سنقر با گۆيش کُردی کوليايي و بر آیین شیعه.

سان‌مه‌سه san mese ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درووفرامان از توابع کرماشان با گۆيش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سانه‌ناو sene naw ئاواييگه له ديره سه‌ر وه شارُ گيه‌لان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌هوپي قسه‌ کهن [ف] روستایی در ديره از توابع گيلان غرب با گۆيش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ساوُل sawil ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆيش کُردی کوليايي و بر آیین شیعه.

سايه‌کوپ saye kwif دو ئاوايي خوار و بان له ئاگاهان سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در آگاهان از توابع سنقر با گۆيش کُردی کوليايي

و بر آیین شیعه.

سایه‌وهن sayewen **سایه‌وهن** یا **سه‌عدوهن** ئاواييگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سپیاو sipyaw ئاواييگه له ماکوان سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ماکوان از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سپێوه‌ر sipêwer ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، سپی، سفید، چه‌رمی، سپیاتی، ک ئه‌وستایه و وه‌ر له ئه‌وستا و په‌هله‌وی وه مانای وه‌فر و خوه‌ره و سپێوه‌ر واته (سپي = سفی، سفید + وه‌ر = وه‌فر، به‌فر و هه‌روه‌ها وه‌ر وه مانای خوه‌ره) [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، سپیور یعنی (سپي = سفید + وِر = برف) یا مکان آفتابگیر.

سَخِر sixif دو ئاوايي خوواری و بان له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، سَخِر وه مانای ماله‌کین و چه‌رداخێگه ک وه باقه درُس کریاس و هه‌روه‌ها وه مانای زه‌قزارُ به‌رگینه [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه. سخر به معنی اتاقک سنگی یا کلبه‌ای است که با نی درست شده باشد و همچنین به معنی زمینی است که سطحی سنگلاخی و سفت داشته باشد.

سراپوو sira fû دو ئاوايي خوواری و بان له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو

روستای علیا و سفلی در درودفرمان از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

سراو siraw (۱) ئاواپیگه له سه‌حنه سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (۳) ئاواپیگه له سهر‌فیروزئاوا سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (۴) ئاواپیگه له په‌ش سهر وه شار که‌نگه‌وهر و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (۱) روستایی در صحنه با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه (۲) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (۳) روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی له‌کی و بر آیین یارسان و شیعه (۴) روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو باوه‌لی siraw baweli ئاواپیگه له خزل سهر وه شار که‌نگه‌وهر و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (۱) روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو بایه siraw baye ئاواپیگه له ههرسین سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، له ئی ئاواپه سراو چپوه‌سییه‌یگ هه‌س ک خه‌لک تۆشن پره له ئاسه‌وار میژووئی (۱) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه، در حاشیه‌ی این روستا سراب پر آبی قرار دارد که به گفته‌ی اهالی سرشار از عتیقه‌جات تاریخی است.

سراو به‌پناج siraw befnac ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شار ههرسین و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (۱) روستایی در چه‌مچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو به‌نی زه‌نجیر siraw benî zencîr دو ئاواپی خووار و بان له بازان سه‌ر وه شارُ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سراو په‌ش siraw peş ئاواپیگه له سه‌سار سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وهر و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در حصار از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان.

سراو تیران siraw tîran ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن. له قه‌راخُ ئی ئاواپه و سراو قه‌ره‌دانه شوونه‌وارُ دو سوم دولدولُ دیاریه و له به‌شُ باشووری سوم دولدول‌ه‌یل ئیمامزایه‌یگ هه‌س ک قه‌زیانینگ وه جنس تلا له تی خاره‌ت کردیا [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان، در حاشیه‌ی این روستا و سراب قره‌دانه مکانی باستانی با نشان سم دلدل مشخص است و در قسمت جنوبی سم دلدل بغه‌ای قرار دارد که دیگ بزرگی از جنس طلا از این مکان سرقت شد.

سراو خۆپه‌م‌ئاوا siraw xořem awa ئاواپیگه له که‌نگه‌وهر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو دئُ لوپ siraw dê luř ئاواپیگه له خزل سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وهر و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو ره‌حمه‌ت‌ئاوا siraw fehmet abad و ئاواپیگه له که‌نگه‌وهر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستا و سراپی در

کنگاور با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو زهاو siraw zihaw ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُننی.

سراو سه‌رپه‌رووژئاوا siraw ser pîrûz awa ئاواييگه له سه‌رپه‌رووژئاوا سهر وه شار كرماشان سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌رپه‌رووژآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو سه‌وزه‌لی siraw sewzeli ئاواييگه له پشت ده‌روه‌ن سهر وه شار كرماشان و سهر وه ئائين * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در پشت‌دَروَن از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

سراو سه‌ی یاقوو siraw sey yaqû ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين یرسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یرسان.

سراو سیرناوا siraw sîrnawa ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه.

سراو شاوسه‌ین siraw şa wise'în سراو و ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شار كرماشان و سهر وه ئائين شیعه و یرسان و وه کوردی کولیايي قسه کهن گ سه‌رچه‌وه‌ئ چه‌م رازاوه‌ره [ف] روستا و سرايي در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه و یرسان که سه‌رچشمه‌ی رودخانه‌ی رازآور است.

سراو شایینی siraw şaynî سراو و ئاوییگه له چه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن [ف] روستا و سراپی در حسن آباد از توابع اسلام آباد با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

سراو شه‌فتی siraw şeftî ئاوییگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو شه‌له siraw şe‌le ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن، شه‌له و شه‌له‌ک جوورئ مه‌له‌وه‌رُ ئاوییه [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان. شله و شله‌ک به معنی چلنگر آبی است.

سراوشیان siraw şyan ئاوی و سراویگه له شیان سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌ که‌ن، ئی ئاویه و مه‌له‌وه‌نُ شیان یه‌کئ له شوونه‌واره‌یلُ میژووئی گه‌لُ کورده. له رووژئاوای ئی ئاویه یه‌کئگ له ئاته‌شکه‌ده‌یلُ گه‌لیر دامه‌زریاس و له رووژه‌لات ئی ئاته‌شکه‌ده له سه‌رشاخُ ته‌په‌ئ رویه‌رق ئاته‌شکه‌ده؛ گوورپسانُ گه‌ورای سه‌رده‌م ئه‌خمینه‌کان دیاریه. هه‌روه‌ها له له پامه‌نه‌ئ ئی شاخه‌خه‌زینه‌ئ سه‌رده‌مُ ئه‌خمینه‌کان بق ک له لای خه‌لک وه (په‌نجه‌عه‌لی) ناودار بق و خه‌لک وه سه‌ر ئی باوه‌ر بقونه ک ئی په‌نجه‌هنُ ئیمام‌عه‌لیه ک وه داخه‌و خاره‌ت کریا. هه‌روه‌ها له به‌رزای ئی شاخه‌ره‌وادگا‌یگ وه ناو(چه‌رمئ سووار) ناودار بق و خه‌لک وه‌تیا‌ن شه‌وانه‌ تۆرئگ لی دره‌وشید و باوه‌رپیان یه‌ بق ک ئی شوونه، شوونُ شه‌که‌تی خسنُ

ئیمامیگ بۆیه له حالێگه و ک ئی شوونه خه‌زینه‌یگ له پێشنان بق ک خارهت کریا [ف] روستا و سرابی در شیان از توابع اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، این روستا و منطقه شیان یکی دیگر از محدوده‌های باستانی غرب ایران است که متاسفانه در نتیجه اعمالکاری به طرز وحشتناکی غارت شده است. در قسمت غربی این روستا بقایای یک آتشکده یا قصر ویژه قابل رویت است در قسمت شرقی همین آتشکده باستانی و در دامنه‌ی کم ارتفاع کوه مشرف بر این آتشکده یک دفینه‌ی مهم باستانی وجود داشت که به (پنجه علی) معروف بود و اهالی روستا بر این باور بودند که اثر پنجه امام علی است و آنرا تقدس می‌کردند که بدبختانه غارت شد. در ارتفاعات همین کوه مکانی دیگر به نام (چرمی سوار) وجود داشت که به گفته‌ی اهالی شبها نوری از آن به آسمان می‌جهید و بر این باور بودند که این محل استراحتگاه و محل نیاز و نماز امامی بوده است و نزد آنان از قداست خاصی برخوردار بود در حالیکه این مکان نیز یکی دیگر از دفینه‌های باستانی بود و متاسفانه غارت شد.

سراو قلاشاین siraw qılşayn ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌ه‌وپی قسه که‌ن. له به‌ش ُ روژئاوای ئی ئاوایه شوونیگ وه ناو (بوورسووار) دامه‌زیاس ک شوونه‌وار ُ میژووئییه [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت غربی این روستا مکانی به نام (بوسوار) قرار دارد که مکانی باستانی است.

سراو قولی siraw qwilî (١) ناو ژۆنه‌ی ئاواپی ئه‌میر ئاباد له ئارقون ئاوا (٢) سراویگه له ئیلام [ف] (١) نام گذشته روستای امیرآباد در اسلام آباد غرب (٢) سرابی در ایلام.

سراو قه‌مه‌ر siraw qemer (١) ئاواپیگه له گوواوڤ سه‌ر وه شار ُ گی‌ه‌لان و

سه‌ر وه نائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆری قسه که‌ن ۲) سراویگه له کرماشان (۱) روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۲) سرابی در کرماشان.

سراو کووله‌سه siraw kûlese سراو و ئاوايیگه له گیه‌لان سه‌ر وه نائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆری قسه که‌ن (۱) سراب و روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سراو که‌ره‌یان siraw kereyan سراو و ئاوايیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه نائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (۱) سراب و روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

سراو که‌رم siraw germ دو ئاوايی خوار و بان له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه نائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆری و له‌کی قسه که‌ن (۱) دو روستای علیا و سفلی در سرپُل‌نهاب با گۆیش کُردی کلهری و لکی و بر آیین شیعه.

سراو لۆل‌په‌ر siraw lûliper سراو و ئاوايیگه له کرماشان سه‌ر وه نائین * * و وه کوردی * * قسه که‌ن، وه واته‌ئ خه‌لک (جام ۆ جه‌م) یا بلوور ۆ جه‌هان نه‌مائ جه‌مشید له ناو سراو نیلووفه‌ر هه‌شاره (۱) روستا و سرابی در کرماشان با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *، با استناد به اشعار فلکلور کُردی (جام جم) یا جام جهان نمای جمشید در سراب نیلوفر کرماشان پنهان شده است.

سراوله sirawle (۱) ناوه‌ند ۆ شار ۆ شیروان چه‌رداوپ سه‌ر وه پارێزگای ئیلام و سه‌ر وه نائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن ۲) ئاوايیگه له سه‌ر پیه‌ل سه‌ر وه نائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن ۳)

ئاواییگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] ١) مرکز شهر شیروان چرداول از توابع ایلام یا گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه ٢) روستایی در سرپُ لُذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان ٣) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

سراو مرئی siraw mifê ئاواییگه له مایه‌شت سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سراو موورت siraw mûrt و ئاواییگه له گیه‌لان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه‌ کهن [ف] سراب و روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سراو هشکه siraw hişke دو ئاوایی خوار و بان له سنجای سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سنجایی با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

سراوه‌ره‌سه‌م siraw heresem سراو و ئاواییگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شارُ ئارقون‌ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن (بنووره هه‌ره‌سه‌م) [ف] سراب و روستایی درهرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه (نگاه کنید به هه‌ره‌سه‌م).

سراوی sirawî ئاواییگه له پایزه‌وه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در پایروند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سرووران sirûran ئاواییگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در ناودِرۆن

از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سرینجه sirîncigle ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. له ناوه‌ینُ باکووری ئی ئاوايه و به‌شُ باشووری ئاوايي پیرکاشان و له سه‌ریال کۆیه، ئیمامزایه‌یگ وه ناو (عه‌له‌مدار) دامه‌زیاس ک لپه‌واره و گووپ‌گه‌ورییگ ها قه‌راخُ ئی شوونه ک ده‌ژ مه‌نیه [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. در میانه‌ی شمالی این روستا و قسمت جنوبی روستای پیرکاشان و در قله‌ی کوه مشرف بر این روستا امامزاده‌ای به نام (علمدار) قرار دارد که پوشیده از درخت بنه و وزم است و گورستانی متعلق به گبریان در آنجاست که از غارت در امان مانده است.

سفی‌چیا 1) sifê cya ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارُ هه‌رسین و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زووله و جموری و له‌کی و لوپی قسه کهن

2) ئاواييگه له سنجای سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] 1) روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی زوله و جمور و لکی و لری و بر آیین شیعه 2) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کردی * * و بر آیین * *.

سقولان siqulan ئاواييگه له کپوه‌نان سهر وه شارُ سونتقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در کیوان از توابع سنقر با گویش کولیایی و بر آیین شیعه.

سلاتون silatun ئاواييگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و

یارسان.

سِلارئاوا silarawa ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان.

سِلْتانئاوا (1) siłtan awa ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (2) ئاواپیگه له چاله‌ئه‌فشار سهر وه شارُ که‌نگه‌وهر سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (2) روستایی در چاله افشار از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سِلْتان‌تایر siłtan taêr ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سِلْتان‌قولی siłtan qwilî ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

سِلْتان‌کۆ siłtan kü ئاواپیگه له ناوده‌روهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سِلْیمانئاوا (1) silêman awa ئاواپیگه له کرُن سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (2) ئاواپیگه له پەش سهر وه شارُ که‌نگه‌وهر

سه‌ر وه ئائین شیعه وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در کرد
غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان (۲) روستایی در پش از
توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سلیمان‌به‌گ siîman beg ئاوییگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه
کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی
و بر آیین سُنئی.

سلیمان‌ته‌په siîman tepe ئاوییگه له سه‌رپه‌له سه‌ر وه ئائین یارسان و
وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپل‌ذهاب با گویش کُردی
گورانی و بر آیین یارسان.

سلیمان‌شا siîman şa ئاوییگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه
کوردی کولیایی قسه کهن، له به‌ش باکووری ئی ئاویه ته‌په‌ئ میژووئیگ
دامه‌زریاس ک وه گشتی خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در سنقر با گویش
کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. در قسمت شمالی این روستا ته‌پای
باستانی قرار دارد که به کلی غارت شده است.

سلیمانیه siîmanyê ئاوییگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شار کرماشان و
سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در
دروفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سماق simaq ئاوییگه له بیله‌وار سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین
شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع
کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سماق‌سان simaq san ئاوییگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه
ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع
صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سمایلخان simayl xan ئاواييگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائينُ * * * و وه كوردی * * * قسه كه‌ن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سِرپُل ذهاب با گویش كُردی * * * و بر آیین * * * .

سۆرناوا sürnawa ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش كُردی كوليایی و بر آیین شيعه .

سوواری بێله‌بی suwarî bêleyî ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش كُردی جافی و بر آیین سُنُی .

سووبه‌تاوا sûbet awa ئاواييگه له كه‌ینی كه‌و سهر وه شارُ هه‌رسین و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در چشمه كبود از توابع هه‌رسین با گویش كُردی لكی و بر آیین شيعه .

سووران (1 sûran) دو ئاوايي خوار و بان له گاواره سهر وه ئائينُ یارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن (2) ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه كه‌ن [ف] (1) دو روستای علیا و سفلی در گهواره با گویش كُردی گورانی و بر آیین یارسان (2) روستایی در ناودرون از توابع كرماشان با گویش كُردی كلهری و بر آیین شيعه .

سووراه sûrawe دو ئاوايي خوار و بان له گیه‌لان سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه كه‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در گیلانغرب با گویش كُردی كلهری و بر آیین شيعه .

سورخه‌لێژه surxe lêje ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شيعه و وه

کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سۆرکال sürkał ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سورمه‌ل sûr mel ئاواييگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

سۆرنی sürinî دو ئاوايي خوار و بان له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، سۆرنی و سیرناواد له ناو سوورُن یه‌کئ له بنه‌ماله‌یلُ ناودارُ ئه‌شکانی وه‌رگێڤ بۆیه و هه‌روه‌ها وه زه‌مینُ هاله سۆیه‌ر و سۆیه‌رگای ئۆشن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه. سۆرنی و سیرناواد از نام سورن یکی از خاندانهای معروف اشکانی مشتق شده است و همچنین به معنی زمینی است که ترکیبات مس فراوان دارد و رنگی متمایل به قرمز دارد است.

سۆره‌پالان sore piłan ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه و بر آیین یارسان.

سورره‌توو sure tû ئاواييگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سورره دئی sûre dê ئاواييگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و

سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. **سۆره‌دی** sûre dê ئاواییگه له کهینی کهو سەر وه شار هه‌رسین و سەر وه ئائین یرسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، له قه‌راخ ئی ئاویه گوپ ده‌خمه‌یگ هه‌س ک ئۆشن گلکۆوی گه‌ئوماته‌س [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یرسان و شیعه. در حاشیه‌ی این روستا گور دخمه‌ای مادی است که گویند متعلق به گئوماته است.

سۆره‌میری sûre mîrî ئاواییگه له گاماسیاو سەر وه شار سه‌حنه سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سۆره‌ن sûren یا داره‌راو ئاواییگه له کهینی کهو سەر وه شار هه‌رسین و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سۆره‌وان sûrewan دو ئاوی خوار و بان له جوانرۆ سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سۆره‌یلان sureylan ئاواییگه له تیلان‌ده‌یشت سەر وه شار مایه‌شت و سەر وه ئائین یرسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در تیلان دشت از توابع مادیدشت با گویش کُردی لکی و بر آیین یرسان.

سۆرفی نه‌ولقا‌یر sûfi ewlqaêir ئاواییگه له جوانرۆ سەر وه ئائین سونی

و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

سووفیهن sūfyen ئاواييگه له ههرسين سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسين با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

سونگرئاوا sunğir awa ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار ههرسين و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هرسين با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

سوئی‌چيا swê çya سوئی چيا يا سفیدچيا ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار ههرسين و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هرسين با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

ستۆيه‌خوهر süyexwer (١) ئاواييگه له ئارقونئاوا سهر ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌هۆپى قسه کهن (٢) دووانزه ئاوايي له کفره‌هۆپ سهر وه شار گيه‌لان وه ناوه‌يل (ستۆيه‌خوهر شانه‌زه‌ه، ستۆيه‌خوهر مروه‌تى، ستۆيه‌خوهر کوزائى، ستۆيه‌خوهر ره‌شى خووار و بان، ستۆيه‌خوهر که‌ره‌مى، ستۆيه‌خوهر شاباز، ستۆيه‌خوهر نه‌جه‌فى، ستۆيه‌خوهر نامدارميرزاپه‌هۆپ، ستۆيه‌خوهر خوه‌ش نه‌قبال، ستۆيه‌خوهر ئاخه‌مه‌ئى، ستۆيه‌خوهر ره‌نجبه‌ر ناسيار وه ستۆيه‌خوهر کاکى، ستۆيه‌خوهر نه‌لاى، ستۆيه‌خوهر فه‌رائى يا ستۆيه‌خوهر عه‌بدى) سهر وه ئائين يارسان و وه کوردی که‌له‌هۆپى قسه کهن، ستۆيه و سووه و سوئگه وه مانائى چمک و ئاسووه و خوهر و خۆر و هۆر و هوه‌ر وه مانائى هه‌تاوه و ستۆيه‌خوهر ره‌نگه وه مانائى رق‌ئه و خوهر يا زه‌قزار له‌مه‌تاو بوو [ف] (١) روستایی در

اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۲) دوازده روستا در کفرآور از توابع گیلانغرب (سویه‌خور شانظر، سویه‌خور مروتی، سویه‌خور کوهزاد، سویه‌خور رشید علیا و سفلی، سویه‌خور کرمی، سویه‌خور شهباز، سویه‌خور نجفی، سویه‌خور نامدار میرزاپور، سویه‌خور خوش اقبال، سویه‌خور آخه‌می، سویه‌خور رنجبر معروف به کاکلی، سویه‌خور الله‌یار. سویه‌خور عبیدی یا فرای) با گویش کردی کلهری و بر آیین یارسان. سویه و سووه و سویگه به معنی گوشه و زاویه است و خور و هور به معنی خورشید است و شاید سویه‌خور به معنی رو به آفتاب و زمین آفتابگیر باشد.

سۆیه‌ره‌خانی süyerexanî (۱) ئاواييگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوی قسه کهن ۲) ئاواييگه له هلیران سهر وه پارێزگای ئیلام و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن ۳) ئاواييگه له چه‌رداوپ سهر وه پارێزگای ئیلام و کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن ۱) روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۲) روستایی در هلیلان از توابع ایلام با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه ۳) روستایی در چرداول از توابع ایلام با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

سۆیه‌ریزه süyerêze ئاواييگه له کرُن سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له ناو کورده‌یل ماشووره کُ سۆیه‌ریزه قلائی سۆیه‌راو شاه کوپُ ئسپه‌نیاره. سۆیه‌ریزه واته (سۆراو + دزه) ئه‌بوودوله‌ف له‌ئ باره‌وه تۆسید: سۆیه‌ریزه یا مازروستان شوونیکه ک ئه‌یوانُ گه‌ورایگ دیرید و ده وه‌رئ سه‌کوو گه‌ورا و باخُ ویرانه‌یگ دامه‌زیاس که به‌هرام (به‌هرامُ گووپ) ئه‌وره درُس کردیه و ئۆشن له به‌شُ رووژه‌لاتُ ئی شوونه وه‌فر وارید و له به‌شُ رووژئاوای و ه‌فر نیه‌وارید. مازروستان له

شه‌ش فه‌سه‌خی (سی و شه‌ش کیلومتری) هه‌لوان (سه‌ریه‌ل) دامه‌زیایه. ئبن خوردا‌به ئۆشید: ئی شوونه وه ناو شار ناسیار نییه به‌لکم شوون میژووئیگه. ئبن رسته ئیره وه مادی‌ده‌روه‌ستان ناسانیه و موقه‌ده‌سی وه مازروئستان ناوئ بردیه.¹ روستایی در کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، در میان مردم کُرد مشهور است که محل قلعه سُرخاب شاه فرزند اسفندیار است. ابودولف از سرخه‌دیزه چنین یاد می‌کند: محلی است که در آن ایوان عظیمی قرار دارد. در جلوی آن سکویی بزرگ و باغ مخروبه‌ای واقع است، بهرام (بهرام گور) آنرا ساخته و می‌گویند در نیم رخ آن که که بسوی شرق و خراسان است برف می‌بارد و بر نیم دیگر آن که در جهت عراق است برف نمی‌بارد. مازروستان (سرخه‌دیزه) در شش فرسخی (سی و شش کیلومتری) حلوان (سری‌ل ذهاب) واقع است. ابن خردادبه می‌گوید: این مکان بنام شهر توصیف نشده بلکه یک بنای تاریخی قلمداد گردیده. ابن رسته آنرا - مادی‌دروستان - می‌نامد و مقدسی آنرا - مازرواستان - می‌نامد

سه‌ته‌ر seter ئاوائیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن. ته‌ر و ته‌را و ته‌رات و ته‌راتین وه مانائ یه‌لغار کردن و قه‌مچی پانه و سه‌ته‌ر ره‌نگه وه مانائ مه‌ئدان ئه‌سپ ده‌وانی یا بازبازان بوو. روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. تر و ترا و ترات و تراتین به معنی تاخت کردن و تازیدن است و ستر شاید به معنی میدان اسب دوانی یا پرواز باز و عقاب باشد.

سه‌ده‌ره sedeře ئاوائیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی

¹ - کرد تمدنی مانده از تاریخ، نریمان سبحانی، نشر پانیزه، 1386، چاپ اول، ص 23-24

کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

سەر ئاسیاو ser asyaw (۱) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له کهینی کهو سەر وه شارُ هه‌رسین و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (۳) ئاواپیگه له گاواره سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در ناودرون با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه (۲) روستایی در چشمه کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (۳) روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

سەر ئاسیاوان ser asyawan ئاواپیگه له سه‌حنه سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

سەر ئاواره‌ئێ نه‌جه‌فی ser awarey necefi ئاواپیگه له ته‌نگُ به‌رده‌لی سەر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

سەرئه‌نجیرک ser encîrik ئاواپیگه له هه‌رسین سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سەرانی serayî ئاواپیگه له جیگیران سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

سه‌راو seraw (۱) سه‌رچه‌م، سه‌رچه‌وه (۲) ئاوااییگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (۱) سراب، سرچشمه (۲) روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

سه‌راو به‌نی‌زه‌نجیر seraw benî zencqr ئاوااییگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سه‌ریاخ serbax ئاوااییگه له کفرآور سه‌ر وه شار ُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در کفرآور از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سه‌ریاخ ُ گولین serbaxi gwîlên ئاوااییگه له قلاشین سه‌ر وه شار ُ سه‌ریه‌ل و سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپل‌ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سه‌ربه‌رزه serberze سه‌ر به‌رزه یا سه‌ر وه‌رزه ئاوااییگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار ُ سه‌حنه سه‌ر وه ئائین ُ شیعه و جۆله‌که و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یهودی.

سه‌ریان ser pan ئاوااییگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

سه‌رپه‌تی ser pefî (۱) سه‌رپۆت (۲) بی خولک و توو (۳) ئاوااییگه له قه‌سر سه‌ر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (۱) بی حجاب (۲)

خودمانی، آدم خودمانی و بی تکلف (۳) روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

سهرپه‌لک ser pełk ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن . ئیسه ئی ئاواپه چووله [ف] روستایی در کفرور از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. هم اکنون این روستا خالی از سکنه است.

سهرته‌په ser tepe ئاواپیگه له چپانه‌رگس سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در چپانرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و کلهری و بر آیین شیعه.

سهرته‌په‌ئ زه‌نگنه ser tepey zengne ئاواپیگه له سهر فیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

سهرته‌خت ser text ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع سه‌حنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سهرته‌ریان ser terêan ئاواپیگه له کرماشان سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی له‌کی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در کرماشان با گویش لکی زنگنه و بر آیین * * .

سهرته‌نگ serteng ئاواپیگه له بیوه‌نیژ سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن قسه کهن [ف] روستایی در بیونج از توابع کرند غرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

سهرتیپ ئاوا sertîp awa ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در ناودِروَن از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سهرتیه‌تان ser tyetan ئاواپیگه له گوورسفی سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در گوورسفی از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سهرحال sirhal ئاواپیگه له گیهلان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سهرجامه‌شووران sir camşûran ئاواپیگه له قهره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در قهرسو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سهرجوو ser cû (١) ئاواپیگه له جه‌لالهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن (٢) ئاواپیگه له هوزمانهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (١) روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان (٢) روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سهرجوو قلامسگره sir cû qîla misgire ئاواپیگه له هوزمانهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

سەرچیا ser çya ئاواييگه له کرُن سەر وه ئائينُ یارسان و شيعه و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در کردن غرب با گۆيش کُردی گۆرانی و بر آيين یارسان و شيعه.

سەرخله‌ج serxelec ئاواييگه له خزل سەر وه شارُ کهنگه‌وهر سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، خه‌لک ئۆشن ک ئی ئاوايه شوونُ حوکمرانی کردنُ زه‌حاکه وه گفته‌ئ خه‌لک له ئی ئاوايه مه‌ژمه‌يگ وه دی کریاس چۆ کاغەز تا بوود وه ئەنازه‌ئ په‌نجا سانتيمتره ک له موزه‌خانه‌ئ هه‌مه‌دان چاوديرئ کرپه‌ئد [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه. به گفته‌ی اهالی این روستا محل حکمرانی ضحاک است و در این روستا مجمه‌ای پیدا شد که مانند کاغذ تا می‌شود و اکنون در موزه همدان نگهداری می‌شود.

سەرخۆم ser xom ئاواييگه له کپوه‌نان سەر وه شارُ سونقور و سەر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کیوان از توابع سنقر باگۆيش کُردی جافی و بر آيين سنی.

سەردار serdar ئاواييگه له سەرفيرووزئاوا سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئ قسه کهن [ف] روستایی در سرفيروزاباد از توابع کرماشان با گۆيش کُردی زنگنه‌ای و بر آيين شيعه.

سەردار ئاوا serdar awa ئاواييگه له سه‌حنه سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زوولّه و جموری قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گۆيش کُردی زوله و جمور و بر آيين شيعه.

سەردسير serdsêr ئاواييگه له نَزگله سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی سەر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆيش کُردی گۆرانی و بر آيين یارسان.

سەردەم serdim ئاوازیگە لە بەیرئاوا سەر وە شارُ رەوانسەر و سەر وە نائینُ سونی و وە کوردی جافی قسە کەن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سەردوکانە ser dukane ئاوازیگە لە قەرەسوو سەر وە شارُ کرماشان و سەر وە نائینُ شیعه و وە کوردی لەکی قسە کەن [ف] روستایی در قرەسو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سەردەرەئێ قوبادی serdery qwibadî ئاوازیگە لە سونقور سەر وە نائینُ شیعه و وە کوردی کولیاپی قسە کەن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

سەردەرەئێ بیله‌رەکی serderey bêler begî ئاوازیگە لە سونقور سەر وە نائینُ شیعه و وە کوردی کولیاپی قسە کەن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

سەردەشت ser deşt ئاوازیگە لە هەرسین سەر وە نائینُ شیعه و وە کوردی لەکی قسە کەن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سەردەشتلە ser deştîlê ئاوازیگە لە قەرەسوو سەر وە شارُ کرماشان و سەر وە نائینُ شیعه و وە کوردی لەکی قسە کەن [ف] روستایی در قرەسو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سەردیلە ser dêlê ئاوازیگە لە سەحنە سەر وە نائینُ شیعه و یارسان و وە کوردی لەکی قسە کەن. دیله و دیله‌ک وە مانائێ سۆنُ سییه‌ماله و دیله و دیله‌بەن وە مانائێ سەرپەرتق و سەربانُ مالە [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان. دیله و دیله‌ک به معنی

ستون سیاه چادر است و دێله و دێله‌به‌ن به معنی آستر و پشت بام است.
سهرزامله ser zamlé ئاوايیگه له بێله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه
 ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در
 بیه‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و
 شیعه.

سهرزهل ser zel (١) ئاوايیگه له تهنگُ به‌رده‌لی سهر وه شارُ سه‌ریه‌ل و
 سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (٢) ئاوايیگه له
 جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی
 له‌کی قسه کهن [ف] (١) روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سه‌ریه‌لذهاب با
 گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان (٢) روستایی در جلالوند از توابع
 کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

سهرسگاز ser sigaz ئاوايیگه له ئاوباریک سهر وه شارُ سونقور و سهر وه
 ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آوباریک از
 توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

سهرکاریز ser karêz ئاوايیگه له سونقور سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی
 کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر
 آیین سنی.

سهرکپان ser kîran ئاوايیگه له شمشیر سهر وه شارُ پاوه و سهر وه
 ئائینُ سونی و وه کوردی جافی و هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در
 شمشیر از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و هۆرامی و بر آیین سنی.

سهرکه‌پان ser kîran ئاوايیگه له پاوه سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی
 هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هۆرامی و بر
 آیین سنی.

سەرکەشتی ser kestî ئاواپیگه له درووفه‌رامان سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. له به‌شُ باکوورُ ئی ئاواپه ده‌خمه‌یگ وه شکل کەشتی بق ک پر له مه‌ته‌شخه‌له‌یلُ زه‌پ و زێو بق و وه گشتی خاره‌ت کریا [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. در قسمت شمالی این روستا دخمه‌ای به شکل کشتی قرار دارد که سرشار از مجسمه‌های طلا و نقره‌ای بود که به کلی غارت شد.

سەرکەشکه‌میر ser keşkemîr ئاواپیگه له کێوه‌نان سەر وه شارُ سونقور و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌که‌ن. بنووره‌که‌شکه‌میر [ف] روستایی در کیوان از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به که‌شکه‌میر

سەرکەمه‌ره ser kemere ئاواپیگه له که‌ینی که‌و سەر وه شارُ هه‌رسین و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چشمه‌که‌و از توابع هه‌رسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سەرکەن ser ken ئاواپیگه له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سنجاپی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * و بر آیین * *.

سەرکەولان ser kewlan ئاواپیگه له جوانرۆ سەر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سەرگوو قه‌مگه sergû qemige بنووره‌تیه‌نی قه‌مگه [ف] نگاه کنید به تیه‌نی قه‌مگه.

سه‌رگولێن sergwîên ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گيلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آيين شيعه.

سه‌رماج sermaci keremq كه‌ره‌می ئاواييگه له شيرز سه‌ر وه شار هه‌رسين و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن. ناو تره‌ك ئی ئاوايه (قولنگه‌)س [ف] روستایی در شیرز از توابع هرسين با گویش کُردی لکی و بر آيين شيعه. نام ديگر اين روستا (قولنگه) است.

سه‌رماج sermaci hiseyn xanî **حسه‌ين خانى** له شيرز سه‌ر وه شار هه‌رسين و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستایی در شیرز از توابع هرسين با گویش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

سه‌ر مه‌س sermes (١) به‌شيه‌گه له گوواپ سه‌ر وه شار گيه‌لان و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن، مه‌ز و مه‌س وه مانائ گه‌ورا و مه‌زنه و هه‌روه‌ها مه له وشه‌ئ ئه‌وستا وه مانائ سه‌رزه‌مینه وه‌ك مه‌يمه‌ز، مه‌يمه يا شمه‌ئى فارسی وه مانائ مه‌ته‌شه‌لێگ له ... وه واته‌ئى خه‌لك بنيات نه‌ر ئی ئاوايه قاوه‌خانه‌داريگ وه ناو مامه‌خان سه‌ر مه‌ست بۆيه. له رووژئاوائ ئی ئاوايه چگائ‌په‌شى دامه‌زرياس ك وه گشتی خاره‌ت بۆيه (٢) ئاواييگه له گه‌ودين سه‌ر وه شار كه‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائين يارسان و وه كوردی له‌کی و كوليایي قسه كه‌ن [ف] (١) بخشی در گواور از توابع گيلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آيين شيعه، مَز و مَس به‌معنی بزرگ است و(مه) در اوستا به‌معنی زمين است مانند مَيمز، ميمه و همچنين (شمه‌ئى) فارسی كه به‌معنی تندیس يا نمادی از... بكار می‌رود. به‌گفته‌ی اهالی بنيانگذار اين روستا كه هم اكنون شهري

است شخص قهوه‌خانه‌داری به نام محمدخان سر مست بوده است. در قسمت غربی این روستا تپه‌ی معروف چگای‌رشی قرار دارد که به کلی غارت شده است (۲) روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و کولیایی و بر آیین یارسان.

سهرمیل sermîl ئاواييگه له کرُن سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، یه‌کیتگ تر له میله‌یل ُ گه‌لیتر ُ کورده‌واریه [ف] روستایی در کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، یکی دیگر از میله‌های باستانی.

سهرپۆ sefo ئاواييگه له جوانپۆ سهر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سهر وه‌رزه ser werze سه‌روه‌رزه یا سه‌ربه‌رزه ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار ُ سه‌حنه و سهر وه ئائين ُ شیعه جۆله‌که و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یهودی.

سهر وه‌ناو serwenaw دو ئاوايي خوار و بان له سه‌رفیرووزناوا سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائين ُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

سهره‌وه‌ن کۆیه serwen küye ئاواييگه له ئارقون ئاوا و سهر وه ئائين ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه کهن، له قه‌راخ ُ ئی ئاوايه ته‌په‌ئ گه‌ورایگ وه ناو ئی‌مام‌چنگالی دامه‌زیاس ک میژووئییه و خه‌لک له سه‌ر ُ ئی باوه‌رپه‌نه ک هه‌نای چنه زیاره‌ت ُ ئی شوونه بایه‌س چنگال در ُ س

بکه‌ن و نه‌زری بکه‌ن، چنگال خوراکیگه له رۆن دان و نان [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در حاشیه‌ی این روستا تپه‌ی مرتفعی به نام امام‌چنگالی قرار دارد که تاریخی است و مردم بر این باورند که هنگام زیارت این مکان بایستی چنگال درست کرده و پیشکش کنند، چنگال خوراکی از روغن محلی و نان ترید شده است.

سه‌ریاس seryas ئاواپیگه له پاوه سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن، سه‌ریاس وه مانای سه‌رناس یا سه‌رناسۆه و واته‌ئ خه‌لکان زید (مانی) ئی ئاواپه‌سه [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. سه‌ریاس به معنی افق و ستیغ کوه است و به گفته‌ی اهالی محل تولد مانی این روستاست.

سه‌ریفه seryve ئاواپیگه له کرماجان سه‌ر وه شار کهنه‌وه‌ر و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سه‌فرئاوا sefr awa ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان.

سه‌فه‌رشا seferşa ئاواپیگه له گاواره سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه که‌ن. له باشوور ئی ئاواپه شوونینگ وه ناو شاره‌کۆنه هه‌س ک شوونه‌وار میژووئییه و هه‌روه‌ها له باکوور ئی ئاواپه شوونینگ هه‌س وه ناو شه‌تمیل ک شوونه‌وار میلکان زۆنه‌س و یه‌ک‌تر له میله‌یل گه‌لیتر کورده‌واره هه‌روه‌ها له به‌ش رووژئاوائی ئی ئاواپه ته‌په‌یگ وه ناو نقاره‌خانه دامه‌زیاس و وه‌ک چیا گاوانه له ئارۆن ئاوا شوونه‌وار

میژووئییه [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. در قسمت جنوبی این روستا مکانی با نام شارکونه (شهر کهنه) قرار دارد که قدمت تاریخی دارد و در قسمت شمالی این روستا مکانی به نام شت میل قرار دارد که کاملاً باستانی است و یکی دیگر از میل‌های باستانی است. در قسمت غربی این روستا تپه‌ای با نام نقاره‌خانه قرار دارد که مانند چیاگاوانه در اسلام آباد کاملاً باستانی است.

سه‌فی ناوا (sefi awa ۱) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه وه کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن (۲) ئاواپیگه له پالنگانه سه‌ر وه شارُ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] (۱) روستایی در ناودَروَن از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان (۲) روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

سه‌گاز segaz دو ئاواپی خوار و بان له چه‌مچه‌مال سه‌ر وه شارُ هرسین و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سه‌لمان ته‌په selman tepe ئاواپیگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائینُ یارسان و سونی و وه کوردی گورانی و جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و سُنئی.

سه‌لمان خالی selman xali ئاواپیگه له دیره سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سه‌له‌کان selean ئاواپیگه له به‌یرئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه

نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، سه‌لک و سه‌لۆک و سه‌له‌ک و مانائ ته‌یجه و سه‌وه‌ته‌س ک له گیائ له‌وان درُس کریاود و ئی ئاوايه مه‌لوان گیائ له‌وانه [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. سلک به معنی سبد و آبکش صافی است که از گیاه لوان (جگن) ساخته شده باشد و این روستا مکان مناسبی برای رشد این گیاه است.

سه‌ماوات semawat ئاوايیگه له چله سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه نائین شیعیه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعیه.

سه‌مه‌ن بان semen ban ئاوايیگه له کیوه‌نان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه نائین شیعیه و سونی و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در کیونان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعیه و سنی.

سه‌مه‌نگان semengan (١) دو ئاوايی خووار و بان له گاماسیاو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه نائین شیعیه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (٢) ئاوايیگه له سه‌هن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه نائین یارسان و شیعیه و سونی و وه کوردی گورانی و جافی قسه کهن. سه‌مه‌ن وه مانائ گول یاسه‌مه‌ن و ره‌نگ ریو و ره‌ش ئه‌سمه‌ره و سه‌مه‌نگان واته ئه‌و شوونه ک خه‌لکی ره‌ش ئه‌سمه‌رن [ف] (١) دو روستای علیا و سفلی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعیه (٢) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و شیعیه و سنی. سمن به معنی گل یاسمن و سبزه رنگ است و شاید سمنگان به معنی مکانی باشد که مردمانش سبزه رو باشند.

سه‌نگان sengan ئاوايیگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه نائین شیعیه و وه کوردی

که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در سرپل‌ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سه‌نگتاش sengtaş (۱) ئاواييگه له چيانه‌رگس سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن (۲) کوچُگ تاش [ف] (۱) روستایی در چيانرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۲) سنگ تراش

سه‌نگچن seng êin ئاواييگه له سه‌حنه سهر وه ئائينُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

سه‌نگ سفید seng sifêd (۱) ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن (۲) ئاواييگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه (۲) روستایی در قه‌ره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سه‌وزه 1 sewze ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (2) سه‌وزه یا موورتُ سه‌وزه ئاواييگه له وێژنان سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] (1) روستایی در سرپُله‌هاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (2) سه‌وزه یا موورت سه‌وزه روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سه‌وزه لاخ sewze lax ئاواييگه له زالقو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، لاخ، لاق، لاغ، ئاق، ئاغ و

ئاخ وه مانای سهرزهمینه و سهوزه‌لاخ واته میلکانیگ ک سهوز و دیدهمه‌ندار بوو [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. لاق، لاق، لاق، آق، آغ و آخ به معنی سرزمین است و سهوزه‌لاخ یعنی مکانی که سبزه‌زار و زیباست.

سه‌ی نه‌حمه‌د sey ehmed ئاوايیگه له قه‌سر شيرين سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

سه‌ی نه‌سه‌یلا sey eseyla ئاوايیگه له قه‌سر شيرين سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

سه‌ی باقر sey baqir ئاوايیگه له بیوه‌نیژ سهر وه شار ُ کر ُن سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن قسه کهن [ف] روستایی در بیونج از توابع کرند غرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

سه‌ی حاته‌م sey hatem ئاوايیگه له قه‌سر شيرين سهر وه ئائين ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

سه‌ی حه‌سه‌ن sey hesen ئاوايیگه له گاواره سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

سه‌ی حیاس sey hêas ئاوايیگه له قه‌سر شيرين سهر وه ئائين ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در بین راه قصر شیرین به سر پل‌ذهاب * *

سه‌ی‌خانی sey xenî ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سه‌ی‌خه‌لیل sey xelîl ئاواپیگه له قه‌سر شیرین سه‌ر وه نائینُ ** و وه کوردی ** قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بین راه قصر شیرین به سرپُ‌ل‌ذهاب **

سه‌یده‌یل seydeyl (١) گه‌لُ سه‌ید (٢) ئاواپیگه له تیلان ده‌یشت سه‌ر وه مایه‌یشت و سه‌ر وه نائینُ ** و وه کوردی ** قسه‌که‌ن [ف] (١) سیدها، جمع سیدان (٢) روستایی در تیلان دشت از توابع مادیدشت با گویش کُردی ** و بر آیین **.

سه‌ی‌پزوان sey fizwan ئاواپیگه له قه‌سرُ شیرین سه‌ر وه نائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

سه‌ی‌زووراو sey zûraw ئاواپیگه له قه‌سرُ شیرین سه‌ر وه نائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

سه‌ی‌شاو sey şaw ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستای سید شهاب در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سه‌ی‌شه‌که‌ر sey şeker ئاواپیگه له سه‌رفیروزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سه‌رفیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سه‌ی فه‌پ‌خ sey fêrix ئاواييگه له هه‌وزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در هه‌وزمانه‌نود از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين يارسان.

سه‌ی مامه‌ی زه‌رده sey mamey zerde ئاواييگه له بان زه‌رده سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در بان زرده از توابع کرند غرب با گويش کُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

سه‌یوانه seywane ئاواييگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و سونی وه کوردی گۆرانی وجافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گويش کُردی گۆرانی و جافی و بر آيين يارسان و سنی.

سه‌یوانه‌ی دارچک seywaney darçik ئاواييگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و سونی وه کوردی گۆرانی وجافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گويش کُردی گۆرانی و جافی و بر آيين يارسان و سنی.

سیابید sya bêd دو ئاوايي خوار و بان له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در درووفرامان از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

سیاتایر syataêr ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گويش کُردی جافی و بر آيين سنی.

سیاچیا sya çyqa ئاواييگه له سهحنه سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و شيعه و وه كوردی کوليايی قسه كه‌ن [ف] روستايی در صحنه با گويش كُردی کوليايی و بر آيين يارسان و شيعه.

سياديان sêadyan ئاواييگه له گووارپ سه‌ر وه شار ُ گيه‌لان سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن، خه‌لك ئۆشن ناو زۆنه‌ئ ئئ ئاوايه (له‌ته چيا) بۆيه [ف] روستايی در گووار از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه. به گفته‌ی اهالی نام پيشين اين روستا (لته چيا) بوده است.

سياكه‌مه‌ر 1 sya kemer ئاواييگه له سنجاوی سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن 2) چوار ئاوايی وه ناوه‌يل ُ (سيا كه‌مه‌ر ُ خوار و بان و سيا كه‌مه‌ر ُ مارف و سيا كه‌مه‌ر ُ شيخه) له مايه‌شت سه‌ر وه ئائين ُ * * و وه كوردی * * قسه كه‌ن [ف] 1) روستايی در سنجاوی از توابع کرماشان با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه 2) چهار روستا با اسامی (سياه كمر سفلی و عليا و سياكمر معروف و سياه كمر شيخه) در ماديدشت با گويش كُردی * * و بر آيين * *.

سياگل 1 syagî ئاواييگه له مايه‌شت سه‌ر وه ئائين ُ * * و وه كوردی * * قسه كه‌ن 2) ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شار ُ گيه‌لان سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌ورپی قسه كه‌ن [ف] 1) روستايی در ماديدشت با گويش كُردی * * و بر آيين * * 2) روستايی در گور ُ سفید از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

سياليا sêalya ئاواييگه له كه‌يني كه‌و سه‌ر وه شار ُ هه‌رسين و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستايی در چشمه كه‌ود از

توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آئین شیعه.

سیاناو seynaw ئاواپیگه له خانه‌شووور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه

ئائین سونی وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع

ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آئین سنی.

سیاوان syawan ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه

ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در قه‌ره‌سو از توابع

کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آئین شیعه.

سیاێره syaêre سیاێره یا سیاده‌په ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ

سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌که‌ن [ف]

روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آئین

شیعه.

سن ته‌پان sê tepan ئاواپیگه له خانه‌شووور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و

سه‌ر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در خانه‌شور

از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کردی * * * و بر آئین * * *.

سن ته‌پان سه‌لیم sê tepani selîm ئاواپیگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی

باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه‌که‌ن [ف]

روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی * * * و بر

آئین * * *.

سن ته‌پان عه‌زیز sê tepani èzîz ئاواپیگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی

باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه‌که‌ن [ف]

روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی * * * و بر

آئین * * *.

سیجا sêca ئاواييگه له جه‌لآهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

سێچشمه sê çîşme ئاواييگه له پاڤره‌وه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سێچکه sêçîke ئاواييگه له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دروفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

سێخان sêxan ئاواييگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین شیعه.

سیردوله sîrdûle ئاواييگه له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، سیردوله واته ئه‌و شوونه ک مه‌لوانُ سیر و پیاز خووکانه‌س و هه‌روه‌ها سیردان وه مانائ هان دانه و سیر گۆر‌دراوی ساره ک له ئه‌رمه‌نی وه مانائ کۆیه‌س و له کوردی وه‌کوو کۆسار دیاریه [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. سیردوله به معنی مکانی است که محل رویش سیر و موسیر و پیازخوکانه است و همچین سیردان به معنی تحریک و تشجیع کردن است و سیر تحریف شده‌ی سار در زبان ارمنی است که به معنی کوه است و در کردی و فارسی به شکل کوسار و کوهسار مشخص است.

سیرکوو sîrkû (١) هاو‌نگُ چووین کُ خوا و برنج له تئ کۆتن، له سه‌کزی «سورکوو» ئۆشن (٢) ئاواييگه له سه‌ته‌ر سهر وه شارُ سونقور و سهر

وه ئائین شیعە و وه کوردی کولیایی قسه کهن. بنووڤه سیردووڵه [ف] (۱) هاوئنگ چوبی که در آن نمک و برنج و... کوبند، در سکزی «سورکو» گویند (۲) روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعە. نگاه کنید به سیردووڵه.

سیرناوا sîrnawa ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائين شیعە و وه کوردی کولیایی قسه کهن، بنووڤه سۆرنی و سیردووڵه [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعە. نگاه کنید به سۆرنی و سیردووڵه.

سیره‌کانه syrekane سیره‌کانه یا دووئاو ئاواييگه له کهنگه‌وهر سهر وه ئائين شیعە و وه کوردی له‌کی قسه کهن، بنووڤه سیردووڵه [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعە. نگاه کنید به سیردووڵه.

سیمان sîman (۱) سمنت، له لاتین (cement) ئۆشن (۲) ئاواييگه له باینگان سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (۱) سیمان، در لاتین (cement) گویند (۲) روستایی در باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

سیمانی sîmanî ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، سیم، سیمه، زیم وه مانائ سهرما و کپیوه‌س و سیمانی زمسانه‌یل سَه‌ختیگ دێرید، له باکوور ئی ئاوايه و له قه‌راخ ماله‌گانی ته‌پوولگه‌ئێ نزمیگ هه‌س ک گووڤ گه‌وری سهرده‌م ئه‌خمینه‌گانه و مردیه‌گان له ناو کۆزه‌یل سهرپووشریائ دانریاس. هه‌روه‌ها له رووژه‌لات ئی ئاوايه و رووژئاوای قلائی به‌رزه شوونیگ وه ناو میله‌گه هه‌س ک یه‌کێ له میله‌یل گه‌لێر کورده‌واریه و له باشوور ئی میله دو گووڤسان گه‌وری سهرده‌م ئه‌خمینه‌گان هه‌س ک ده‌ژ مه‌نیه [ف]

روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، سیم و زیم به معنی سرما و سردی است و سیمانی زمستانهایی سرد و سخت دارد، در قسمت شمالی این روستا و درست چسبیده به منازل مسکونی تپه‌ی کم ارتفاعی قرار دارد که گورستان زمان هخامنشی است و بنا به گفته‌ی اهالی جنازه‌هایی که در خمره‌های بزرگ قرار داشتند در این تپه پیدا شده است. همچنین در قسمت شرقی این روستا و غرب روستای پرزه تپه‌ی کم ارتفاعی قرار دارد که به میلگه معروف است و یکی دیگر از میلهای باستانی است که قسمتی از آن غارت شده است و درست روبه‌روی این میل و در قسمت جنوبی‌اش دو گورستان احتمالا مربوط به دوران هخامنشیان است که دست نخورده باقی مانده است.

سیمینه sîmîne دو ئاوی خوار و بان له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و

وه کوردی که له‌پوی و زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

سیناوی ده‌یم sênawîdeým ئاویگه له جوانپۆ سهر وه ئائین سونی و وه

کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سیوره هوار sêwere hewar ئاویگه له ده‌شتی سه‌رقه‌لا سهر وه سه‌لاسی

باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

سیه‌مه‌یله‌وهن sye meylewen ئاویگه له ئارقۆن ئاوا سهر وه ئائین

یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

سیه‌چیا sye cya دو ئاوی خوار و بان له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سیه‌سیه 1 syesy 1 به‌شیگه له ئارقن ئاوا ک چهن ئاوی گریده خوهی و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن، نیشته‌جیهیل ئی مه‌لونه له گیهلان هاتنه و لیتره دامه‌زریانه و یه‌کی له عه‌شیره‌تهیل که له پوره. خه‌لک ئۆشن ک ئی ئیله سیه پووشه‌یل (حرابن یزید ریاحی) یه‌کی له یاره‌یل ئیمام حوسه‌ین بۆنه و وهی بوونه‌وه ناو (سیه‌سیه) هه‌لۆژاننه. ههر وه راس ئپا خوهم پرسیتاره ک ئپا (حرابن یزید ریاحی)؟ یا بریگ تر ئۆشن له سه‌ردهم هیرش عه‌رهو وه سهر ده‌وله‌ت ساسانی چون ئی مه‌ردهم له شه‌ر کردن کوپانه واوه‌سه کردنه عه‌رهو وه پپان وه‌تی (کلهم حر) و دویاجار بۆیه‌سه که له پوره، ئه‌گه‌ر ئی واته راس بوو ئی عه‌شیره‌ته له بنه‌په‌تهو عه‌رو بۆنه و دویاجار بۆنه‌سه کورد. فره جار له کتاوه‌یل میژووئی خوه‌نیمه ک کورد له توخمه‌ی عه‌ره‌ویگ وه ناو (عمرو مریقا) سه له لایگتر که سانی تر باوه‌رپان چشتی تره‌که. راسیه‌گه‌ی یه‌سه ک نه‌ته‌وه‌ی کورد هیچ په‌یوه‌ندیگ ئه‌ول عه‌رهو چ له باوه‌ت رشتاره و سووماره و نیشتمان نه‌پرید. ئه‌وه‌ی گ له باره‌ی ئی ئیله وه‌تنه یه‌سه ک له بنه‌په‌تهو که شار که لار له عیراق نیشته جی بۆنه و له سه‌ردهم هیرش عه‌رهو هزار کهس یا که‌متر ئه‌مشیر بوون تا سپای عه‌رهو وه بتیه‌وا بکه‌ن و پپان ئۆشن سه‌ئینه واته شاهین سیه. سه‌ئینه وشه‌ی ئه‌وستاییه و ههر وه مانای شاهین سیه‌س. وهی بوونه‌وه ههر کام له‌ی چاوشه‌یله له سهر کۆیه‌یگ دامه‌زریه‌ن و دویا جار ئه‌ول خه‌لک ئه‌و مه‌لونه ژن و ژنخواز که‌ن و هزارماله‌ی سیه‌سیه وه پپان ئۆشن 2)

ئاواییگه له زالقو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف 1] منطقه‌ای شامل چند روستا در اسلام آباد غرب و گیلانغرب با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه. ساکنین روستاهای قسمت اسلام آباد از گیلانغرب به اینجا آمده‌اند. اهالی می‌گویند که سیاه‌پوشان (حرا بن یزید ریاحی) هستند و به این مناسبت آنها را سیاه‌سیاه می‌نامند. به راستی برای من جای سؤال است که چرا (حرا بن یزید ریاحی؟). در وصف کلهر می‌گویند چون در زمان حمله عرب مردانه جنگیدند عرب آنها را (کلهم‌حرّ) خواندند و کم کم به کلهر تغییر یافته است. در کتابهای تاریخی می‌خوانیم که نسب کرد از عربی یمنی به نام (عمرومریقا) است. اگر چنین باشد این ایل در اصل کرد نیست بلکه کرد شده است، در حالیکه کلهر یکی از ایلات قدرتمند و با سابقه کرد است. آنچه درباره‌ی سیه‌سیه قابل ذکر است اینست که این ایل در اصل از شهر کلار در عراق آمده‌اند و در زمان حمله عرب هزار نفر یا کمتر مامور رصدکردن سپاه عرب می‌شوند و در قتل کوه‌ها مستقر شده و گزارش می‌دهند و به سئینه یا شاهین سیاه معروف بوده‌اند. سئینه واژه‌ای اوستایی است و به معنی شاهین سیاه است. پس از مدتی هر کدام از این سئینه‌ها با اهالی محل استقرارشان ازدواج کرده و هزارماله سیه‌سیه را بوجود آورده‌اند (2) روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کردی جافی و بر آیین سنی.

سیه‌سیه‌ئ به‌یزایه syesyey beýzaye ئاواییگه له ئارقن ئاوا سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سیه‌سیه‌ئ حه‌بیب syesyey hebîb ئاواییگه له ئارقن‌ئاوا سه‌ر وه ئائینُ

شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن. له قه‌راخ ۆ ئی ئاوايه ته‌په‌نگ وه ناو حاجی حازر دامه‌زریاس ک شوونه‌وار ۆ میژووئییه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در حاشیه‌ی این روستا تپه‌ای باستانی به نام حاجی حاضر وجود دارد که تپه‌ای باستانی است. **سیه‌سیه‌ئ شیخه** syesyeyê şêxe ئاواييگه له ئارقن‌ئاوا سه‌ر وه ئائين ۆ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

سیه‌سیه‌ئ که‌یخوسره‌وی syesyeyê keÿxusrewî ئاواييگه له ئارقن‌ئاوا سه‌ر وه ئائين ۆ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن. له قه‌راخ ۆ ئی ئاوايه ته‌په‌ئ میژووئیگ وه ناو حاجی حازر دامه‌زریاس که به‌شیگ لئ خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در این روستا نیز تپه‌ای باستانی با نام حاجی حاضر قرار دارد که قسمت عمدی آن غارت شده است.

ش

شابگار şabigar ئاوییگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ه‌کن. ناو زۆنه‌ئ ئی ئاوايه کانی‌شه‌ریف بۆیه [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. نام پیشین این روستا کانی‌شریف بوده است.

شابیاخ şabiêax ئاوییگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئ قسه‌ه‌کن، بیاخ و به‌یاخ و بداخ وه مانای چۆزه‌په‌ی داره‌و شابیاخ شاخاوییه. له باشوورُ شابیاخ ئاوی سه‌گله‌وه‌ن له ئیڵ داجیوه‌ن دامه‌زیاس ک سه‌ر وه پارێزگای ئیلامه و ده‌یان شوونه‌وارُ میژووئی دێرید. شایانُ باسه‌ک سه‌گله‌وه‌ن وه‌رگێر له سکاوه‌ن یا سکاییه وه‌وچ په‌یوه‌ندیگ وه سه‌گ و ... نه‌یڤید [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه، بیاخ، به‌یاخ، بداخ به معنی جوانه‌درخت است و شابیاخ منطقه‌ای کوهستانی است. در جنوب این روستا، روستای سگلوند از ایل داجیوند قرار دارد که از توابع استان ایلام است و ده‌ها مکان باستانی دارد. لازم به ذکر است که سگلوند معرب سکاوند و سکایی است و مربوط به زمامداری سکاهاست و

هیچ ربطی به سگ و ... ندارد.

شاخۆسه‌ین şa hoseyn ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ * * * و وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * *.

شاروانه şarwane ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. شاروو و شاروو و شه‌هروخ و په‌ری‌شه‌هروخ وه مانائِ جوور بالنده‌یگه ک وه فارسی (مورغ ئه‌نجیرخوار) وه پئی تۆشن و شاروو و شالول وه مانائِ سییه‌که‌رکه و شاف و شاو و شاهول وه مانائِ جوورئ مه‌لُ ئاویه ک وه فارسی (بووتیمار) وه پئی تۆشن و وانه وه مانائِ یانه و میلکانه و ئی ئاویه و ناوړوو دینه‌وه‌ر مه‌له‌وه‌رئ فره‌س [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. شاروو و شاروو و شه‌هروخ و پری شه‌هروخ به معنی مرغ انجیرخوار است و شاروو و شالول به معنی پرنده سار است و شاف و شاف و شاول به معنی مرغ بوتیمار است و وانه به معنی خانه و محل زیستن است و منطقه‌ی دینور و محدوده‌ی آن پرنده به وفور یافت می‌شود.

شاره‌زا şafeza ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی کولیايي قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین یارسان.

شاره‌زای که‌مه‌ره şafezaê kemere ئاواييگه له گوواړ سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وړی قسه کهن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

شاسه‌وه‌ن şasewen ئاواييگه له سه‌حنه سهر وه ئائينُ یارسان و وه

کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

شالان şalan ئاواييگه له بان زه‌رده سهر وه شارُ کرُن سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بان زرده از توابع کرند غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

شالی şalı ئاواييگه له دیره سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

شالیوا şalyawa ئاواييگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

شامار şamar (١) ئاواييگه له دیره سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌که‌ن (٢) ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حه‌ن و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کولیايي قسه‌که‌ن [ف] (١) روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه (٢) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیايي و بر آیین شيعه.

شامه‌لکی şa melikî ئاواييگه له هه‌رسین سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

شان‌په‌ش şanfeş ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

شاوازه şawaze ئاوايیگه له قه‌سرشیرین سهر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در قصرشیرین با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

شاودار şawdar شاودار یا شاویار ئاوايیگه له سونقور سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، ئیسه ناو ئی ئاوايه سه‌فائییه [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه، اسم امروزی این روستا صفائییه است.

شاوله şawîle شاوله یا موورت ۆ شاوله ئاوايیگه له وێژنان سهر وه شار ۆ گیهلان و سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی کهلهوپی قسه کهن. شاف و شاور و شاوهل و شالول وه مانای سییه‌که‌رک و جوورئ مه‌ل ۆ ئاویه ک وه فارسی (بووتیمار) وه پی ۆۆشن [ف] شاوله یا موورت شاوله روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. شاف و شاور و شاول و شالول به معنی پرنده سار و مرغ بوتیمار است.

شاوله‌ی شه‌یخ حسه‌ین şawîf şeyx hiseyn ئاوايیگه له گرده‌نوو سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

شاوه‌شاهه şawe şawe ئاوايیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

شاوه‌یس ئاوا şaweys awa ئاوايیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار ۆ سه‌حنه و سهر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

شاویار 1 şawêar) ئاواپیگه له پشت ده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی * * * قسه کهن 2) ئاواپیگه له زمکان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] 1) روستایی در پشت دَروَن از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * * 2) روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

شاویارُ محهمه‌د şawêari mihemed) ئاواپیگه له زمکان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

شاڤرئاوا şaêr awa) شاڤرئاوا یا شاڤووڤئاوا ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

شاڤره‌یل şaêreyl) ئاواپیگه له چله سهر وه شارُ گی‌ه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وڤی قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلان غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

شای‌سیوه‌ن şay sîwen) ئاواپیگه له سه‌حنه سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

شایمان şayman) ئاواپیگه له قهره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در قهره‌سو از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

شاینگان şayinĝan ئاوايیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ه‌کن، شاینگان واته (شایی + گان) شوون شایی و خوه‌شی [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. شاینگان یعنی (شایی + گان) مکانی برای شادی و بزم.

شایینی şayinî (١) ئاوايیگه له شیان سه‌ر وه شار ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه‌ه‌کن، له ناو ئی ئاوايه قلائی میژووئیگی هه‌س ک داخروومیاس (٢) دو ئاوايي خووار و بان له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ه‌کن [ف] (١) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، در این روستا قلعه‌ای باستانی وجود دارد که ویران شده است (٢) نام دو روستای علیا و سفلی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان.

شریه‌ل şiryel ئاوايیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ه‌کن. ناوتره‌ک ئی ئاوايه (شه‌ریف خان)ه [ف] روستایی در دروفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا (شریف خان) است.

شله şile ئاوايیگه له زالواو سه‌ر وه شار ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ه‌کن. شل و شل و شل وه مانای خاک هاله‌س‌قویه‌ره و شل وه مانای خاک نمدار و نمرچه [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. شل و شل به معنی زمینی است که خاکی سرخ‌رنگ دارد و شل به معنی زمین نمدار است.

شلین şilên ئاوايیگه له دیره سه‌ر وه شار گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه‌ه‌کن. شل و شل وه مانای خاک هاله‌س‌قویه‌ره

و شل وه مانای خاکی نمدار و نمرچه [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. شل و شل به معنی زمینی است که خاکی سرخ رنگ دارد و شل به معنی زمین نمدار است. **شمشه** şimşe ئاواييگه له کرماشان سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن و ئیسه چوول بقیه. بنووره شوشمی [ف] روستایی در کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه اکنون خالی از سکنه است. نگاه کنید به شوشمی.

شمشیر şimşêr ئاواييگه له پاوه سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. بنووره شوشمی [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. نگاه کنید به شوشمی.

شمشیر şimşêri dare feş داره‌په‌ش ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن. بنووره شوشمی [ف] روستایی در سرپلدهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. نگاه کنید به شوشمی.

شووانکاره şuwankare (۱) ئیئینگه له که لهوپی (۲) ئاواييگه له جوانپۆ سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (۳) ئاواييگه له قووپی فه‌لا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (۱) عشیرتی از کُردان که در مناطق ایران پخش شده‌اند (۲) روستایی در جوانرود با گویش کُردی * * و بر آیین * * (۳) روستایی در قوری قلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

شووبلاو şû bilaw ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شار سه‌حنه و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

شووړئاوای عه‌لی‌مرای şûrawaê élimiraê ئاواييگه له مايه‌شت سهر وه
 ئائين ُ * * * و وه كوردی * * * قسه كه‌ن [ف] روستایی در ماديدشت با
 گویش کُردی * * * و بر آيين * * * .

شووړئاوای مرتزا şûrawaê mirtiza ئاواييگه له مايه‌شت سهر وه ئائين ُ
 * * * و وه كوردی * * * قسه كه‌ن [ف] روستایی در ماديدشت با گویش
 کُردی * * * و بر آيين * * * .

شووړاوا şûrawa (١) مه‌لوه‌نيگه له چه‌رداوړ سهر وه پاريزگای ئیلام و سهر
 وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئی قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له سه‌ته‌ر
 سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كوليایی قسه
 كه‌ن [ف] (١) منطقه‌ای در چه‌رداول از توابع استان ایلام با گویش کُردی
 زنگنه و بر آيين شيعه (٢) روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش
 کُردی كوليایی و بر آيين شيعه .

شووان şuwan ئاواييگه له هه‌مه‌يل سهر وه شار ُ ئارۆن ئاوا و سهر وه
 ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپری قسه كه‌ن [ف] روستایی در حمیل از
 توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی كله‌ری و بر آيين شيعه .

شووربلاو şûr bilaw ئاواييگه له چه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و
 سهر وه ئائين ُ شيعه و سونی و يارسان و وه كوردی جافی و گورانی
 قسه كه‌ن . بلاغ، بلاخ، بياخ وه مانای چۆزه‌ره‌ئی داره [ف] روستایی در حسن
 آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و كله‌ری و گورانی و بر آيين
 شيعه و سنی و يارسان . بلاغ، بلاخ، بياخ به معنی جوانه‌ی درخت است .

شوورچه şûrêcê ئاواييگه له گه‌ودين سهر وه شار ُ كه‌نگه‌وه‌ر سهر وه
 ئائين ُ شيعه و وه كوردی لوپری قسه كه‌ن [ف] روستایی در گودين از توابع
 كنگاور با گویش کُردی لری و بر آيين شيعه .

شوویل şuwyl ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردى گورانى قسه كه ن [ف] روستايى در گهواره با گویش كُردى گورانى و بر آيين يارسان.

شۆرزه şürze ئاواييگه له ههرسين سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردى لهكى قسه كه ن [ف] روستايى در هرسين با گویش كُردى لكى و بر آيين شيعه.

شۆشمى şoşmê دو ئاوايي خووار و بان له پاوه سهر وه ئائين ُ سونى و وه كوردى هورامى قسه كه ن، شۆش وه مانائى ئاورپژنگهس و شۆش و شيش له زووان ُ كوردى وه مانائى راخ و كهمه ره و شوش وه مانا به ژن و بالائى ريك و پيكه [ف] دو روستايى عليا و سفلى در پاوه با گویش كُردى هورامى و بر آيين سنى، شوش در زبان كُردى به آبشار است و شوش و شيش به معنى صخره و كمر است و همچنين شوش به معنى قد و بالاي رعنا و خوش تراش است.

شويه şuye ئاواييگه له چه مچمال سهر وه شار ُ ههرسين و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردى لهكى قسه كه ن [ف] روستايى در چمچمال از توابع هرسين با گویش كُردى لكى و بر آيين شيعه.

شۆيه لى şüyelî ئاواييگه له جه لاله ن سهر وه شار ُ كرماشان و سهر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردى لهكى قسه كه ن [ف] روستايى در جالوند از توابع كرماشان با گویش كُردى لكى و بر آيين يارسان.

شه بياخ şe bêax ئاواييگه له سهر فيروزئاوا سهر وه شار ُ كرماشان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردى زهنگنه ئى قسه كه ن، بنووره شابياخ [ف] روستايى در سرفيرووزآباد از توابع كرماشان با گویش كُردى زنگنه اى و بر آيين شيعه.

شەرخ‌ئاوا şerx awa ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائينُ یارسان و شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستايی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کوليايي و بر آيين یارسان و شيعه.

شەروینه şerwêne به‌شیکه له جوانرۆ سەر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] بخشی شامل چندین روستا در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آيين سُنِي.

شەرف‌شە şeref şe ئاواييگه له سوومار سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستايی در سوومار با گویش کُردی کلهری و بر آيين شيعه.

شەرفه‌فوه‌ن şerefwen ئاواييگه له سنجای سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائينُ شيعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستايی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زه‌نگنه‌ای و بر آيين شيعه و یارسان.

شەره‌کان şerêkan ئاواييگه له پاوه سەر وه ئائينُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن. هه‌نارُ ئی ئاوايه فره ناوداره [ف] روستايی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آيين سنی. انار این روستا بسیار معروف است.

شەریف‌ئاوا (1 şerîf awa) ئاواييگه له که‌تۆله سەر وه شارُ سه‌حنه و سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی هۆرامی قسه کهن (2) ئاواييگه له باولە سەر وه شارُ سونقور و سەر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] (1) روستايی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی هورامی و بر آيين شيعه (2) روستايی در باولە از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آيين شيعه.

شەش وی şeş wî دو ئاوی خوار و بان له ده‌ولهت ئاوا سەر وه شارُ ره‌وانسەر و سەر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

شەشەپێ şeşefê ئاوییگه له دیره سەر وه شارُ گیەلان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوری قسه کهن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

شەقل şeqî (۱) شاق، مۆهرُ خەرمان (۲) مۆهر (۳) ئاوییگه له مه‌سۆری سەر وه شارُ ئارقون ئاوا و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوری قسه کهن [ف] (۱) مهر خرمن کوبی (۲) مۆهر (۳) روستایی در بخش منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

شەکه‌راو şekeraw ئاوییگه له پەش سەر وه شارُ که‌نگه‌وهر و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوری قسه کهن [ف] روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

شەلان şelan ئاوییگه له قەرەسوو سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در قرەسو از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

شەله şeî (۱) ئاوییگه له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن (۲) شه‌له‌زەرد [ف] (۱) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * * (۲) پرنده‌ای است

شەمس‌ئاوا şems awa ئاوییگه له هەرسین سەر وه ئائینُ شیعه و وه

کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

شه‌مسک şemsik ئاوايیگه له سراو سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

شه‌وخه şewxe دو ئاوايی خوار و بان له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در درودفرمان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

شه‌ودار şewdar ئاوايیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

شیان şyan ئاوايیگه له ئارقن‌ئاوا سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌که‌ن، بی گومان ئی ئاوايه یه‌کئ له گه‌له‌رتیرین شوونه‌واره‌یلُ رووژ‌ه‌لاتُ ئیرانه. شیان یا سیان یا ئه‌شیه‌ن هه‌ر وه مانای ژیان و ژیان‌وه و ژینگه‌س. له ئاوايی شیان قلايگ هه‌س ک به‌شینگ لی خاره‌ت بۆیه هه‌ر وه‌ها له رووژ‌ه‌لاتُ ئی ئاوايه و له قه‌راخُ مال‌ه‌گانئ ته‌پوولکه‌ئ بۆچگئ هه‌س که یه‌کئ له خه‌زینه‌یلُ سه‌رده‌مُ هه‌خامه‌نشی بق و نیشان شیرُ یا‌ل‌داريگ له سه‌رئ بق ک خاره‌ت کریا. هه‌روه‌ها له باکوورُ ئی ئاوايه شوونه‌وارُ گوورِ گه‌وری فره‌یگ هه‌س ک به‌شینگ لی خاره‌ت بۆیه. له باشوورُ ئی ئاوايه ئاواي (کو‌له‌جوو و ته‌جه‌ره) بنووره کو‌له‌جوو و ته‌جه‌ر. له باکوورُ رووژ‌ه‌لاتُ ئی ئاوايه ئاواي (سراو شیانه) بنووره سراو شیان. [ف] روستایی در اسلام آبادغرب با

گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، بی گمان این روستا و منطقه تابعه آن یکی از باستانی ترین مکانهای باستانی غرب ایران است. شیان یا سیان یا اشین به معنی زندگی یا زیستن و زیستگاه است. در این روستا قلعه‌ای باستانی وجود دارد که بخش بزرگی از آن غارت شده است. همچنین در ابتدای ورودی غربی این روستا و درست چسبیده به منازل مسکونی این روستا تپه‌ای کم ارتفاع وجود دارد که یکی از دفرینه‌های هخامنشیان بود و با نشان حکاکی شده شیر یالدار منقوش بود و غارت شد. در شمال این روستا محدوده‌ای کاملاً باستانی مرکب از انواع گورهای گبری وجود دارد که بخشی از آن غارت شده است. در جنوب این روستا؛ روستاهای کوله‌جو و تجر قرار دارد (نگاه کنید به کوله‌جو و ته‌جهر) همچنین در شمال شرقی این روستا روستای (سراوشیان) قرار دارد (نگاه کنید به سراوشیان).

شیتیل که مهر زهره şêteyli kemer zerd ئاوییگه له حه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در حسن‌آباد از توابع اسلام‌آباد غرب با گوش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

شیخان şêxan ئاوییگه له پاوه سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گوش کُردی هورامی و بر آیین سنی.

شیخ‌حه‌سه‌ن şêx hesen (۱) ئاوییگه له قلاشین سه‌ر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن (۲) ئاوییگه له بیوه‌نیژ سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گوش کُردی * * و بر آیین * * (۲) روستایی در بیونج از توابع کرند غرب با گوش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

شیخ جروهیل şêx cirweyl ئاواييگه له مه‌سۆرى سهر وه شارُ گيه‌لان و

سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردى كه‌لهورپى قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در منصورى از توابع گيلانغرب با گویش كُردى كلهرى و بر آيين شيعه.

شیخ پۆزین sêx fozîn ئاواييگه له ده‌شتى سه‌ره‌قه‌لا سهر وه سه‌لاسى باوه

جانى و سهر وه ئائينُ سونى و وه كوردى جافى قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در ده‌شتى سه‌ره‌قه‌لا از توابع ثلاث باباجانى با گویش كُردى جافى و بر آيين سنى.

شیخ ره‌ش şêx feş ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ سونى و وه كوردى

جافى قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در سنقر با گویش كُردى جافى و بر آيين سنى.

شیخ ساله şêx salê ئاواييگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسى باوه‌جانى و

سهر وه ئائينُ سونى و وه كوردى جافى قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در خانه شور از توابع ثلاث باباجانى با گویش كُردى جافى و بر آيين سنى.

شیخ مسه‌فا şêx misefa ئاواييگه له سنجاوى سهر وه شارُ كرماشان و سهر

وه ئائينُ يارسان و وه كوردى گۆرانى قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در سنجابى از توابع كرماشان با گویش كُردى گۆرانى و بر آيين يارسان.

شیخى şêxî ئاواييگه له مه‌سۆرى سهر وه شارُ ئاوقن ئاوا و سهر وه

ئائينُ شيعه و وه كوردى كه‌لهورپى قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش كُردى كلهرى و بر آيين شيعه.

شیخياواى زووله şêxyawaê zûle ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارُ

هه‌رسين و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردى زووله قسه‌ كه‌ن [ف] روستايى در چه‌مه‌مال از توابع هه‌رسين با گویش كُردى زوله و بر آيين

شیعه.

شێخیاوای قلا şêxyawaê qîla ئاوايیگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارُ هه‌رسین و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زوولّه و که‌له‌پوری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هه‌رسین با گویش کُردی زوله و کلهری و بر آیین شیعه.

شیرازی şîrazî چوار ئاویی له قه‌ره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. بنوهره دو‌مه‌په‌رئ [ف] چه‌هار روستا در قه‌ره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به دو‌مه‌په‌رئ.

شیراوه‌ن şêrawen (١) هوزینگن له کورد (٢) ئاوايیگه له کرماشان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (٣) ئاوايیگه له ئیلام (٤) ئاوايیگه له لو‌رستان [ف] (١) عه‌شیره‌ای کُرد زبان (٢) روستایی در کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (٣) روستایی در ایلام (٤) روستایی در لُ‌رستان

شێرخان şêrxan ئاوايیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیا‌یی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع سه‌حنه با گویش کُردی کولیا‌یی و بر آیین شیعه.

شێرۆله şêrole ئاوايیگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

شێره‌چیا şêre çya (١) ئاوايیگه له کرُن سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن (٢) ناوُ دو کۆیه له قلاسم له ئاویی

فرخینه‌وه‌ن سەر وه به‌ش ُ هلیران سەر وه پارێزگای ئیلام [ف] (۱)
 روستایی در کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان (۲)
 نام دو کوه در قلعه سام در روستای فرخینه‌ون از توابع ایلام.
شیره‌ناو şîrenaw بنوچه **خه‌زال خانم** [ف] نگاه کنید به **خه‌زال خانم**
شیشیان şîşyan ئاواييگه له په‌ش سەر وه شار ُ که‌نگه‌وهر و سەر وه
 ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی و کولیایی قسه که‌ن [ف] روستایی در پش
 از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و کولیایی و بر آیین شیعه.
شیننه şêne ئاواييگه له هوزمانه‌ن سەر وه شار ُ کرماشان و سەر وه
 ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن. **شیننه** وه مانای مأل و میلکانه
 و هه‌روه‌ها ک زانیم گرد، گراد، کرد، کرت، که‌ند، جه‌ند، قه‌ند، گه‌ند و
 گوند وه مانای جی لوور و ژینگه‌س و گۆریان ُ (ک) وه (ش) وه‌کوو
 (میکائیل = میشائیل و میشل) فره‌س و له فارسی وه‌کوو (گولشهن) واته
 شوون ُ گول ُ وه ئازهری (شهن) وه مانای کولانه و که‌تو هه‌سه‌له و
 گۆریان ُ (شین) وه (شا، شان) وه‌کوو (شایمان، شاینگان، شاینی، شای
 سیوه‌ن) و له فارسی وه‌کوو (کاشان، کوشان، شاندرمه‌ن، شاندریز،
 له‌وشان) و وه باوه‌ر من **شیننه** یا **شیننه** گۆردراوی (کینه، که‌ن، که‌ند یا
 گوند) [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی
 و بر آیین شیعه. همانگونه که می‌دانیم گرد، گراد، کرد، کرت، کند، جند،
 قند، گند، گوند به معنی زیستگاه و شهر و محل سکونت است و تحریف
 (ک) به (ش) بسیار است مانند (میکائیل = میشائیل و میشل) و در فارسی
 (گلشن) به معنی محل رویش گل است و در آذری (شن) به معنی لانه و
 کندو عسل و تحریف (شین) به (شا، شان) مانند (شایمان، شاینگان، شاینی،
 شای سیون) و در فارسی (مانند) (کاشان، کوشان، شانرم، شانیز، لوشان) و

به باور من شینه تحریف شدهی (کینه، کن، کند یا گوند) است.
شیه‌رگ şyerig ئاواييگه له ديره سه‌ر وه شارُ گيه‌لان و سه‌ر وه ئائينُ
شيعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در دیره از توابع
گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

ع

عاشقان aq̄şıqan ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين ٠ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

عاليخانی aq̄lîxanî (١) عه‌ليخانی (٢) ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائين ٠ سونی و وه كوردی جافی قسه كه ن [ف] (١) دستار زنانه و مردانه (٢) روستایی در جوانرود با گۆيش كُردی جافی و بر آيين سُنِي.

عاليوهر aq̄lîwer كۆيه‌يگه له باشوور ٠ ده‌يشت ٠ زيوری له حه‌سه‌ن ئاباد سهر وه شار ٠ ئارقون ئاوا و ئاواييگه له مائه‌شت سهر وه ئائين ٠ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه ن، له زوان ٠ كوردی (ئالی) وه مانائ ٠ قه‌راخه و (وهر) وه مانائ ٠ پيه‌نا و وه‌فره و ئاليوهر واته مه‌لوه‌نيگ ك وه‌فر له ده‌ورئ كوو بوود و ئی ده‌قه‌ره زمسانان ٠ سهر د و سه‌ختيگ ديړيد هه‌روه‌ها خه‌لك ئۆشن ده‌يشت ٠ زيوری له حه‌سه‌ن ئاوا هاو ناو ٠ (سيبیری) له روسيه‌ئ پيشووه [ف] كوھی در منطقه حسن آباد از توابع اسلام آبادغرب و روستایی در ماديدشت با گۆيش كُردی كلهری و بر آيين شيعه، در زبان كُردی (ئالی) به معنی محدوده و اطراف است و (ور) به

معنی پهنا و عرض و برف است و عالیور یا با نگارش درست تر آلیور به معنی محدوده‌ی پوشیده از برف و سرماست و اهالی حسن آباد دشت زیوری را که محدوده‌ای سردسیر است را معرب (سیبری) در روسیه قدیم می‌دانند.

عوسمان *usman* ئاواپیگه له قلاشین سهر وه شارُ سه‌پیه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

عومه‌رملی *umermilî* ئاواپیگه له بان ده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در بان درون از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

عه‌باس‌ئاوا (*ébas awa* ۱) ئاواپیگه له کرماجان سهر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن (۳) ئاواپیگه له سراو سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (۲) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان (۳) روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کلیائی و بر آیین شیعه.

عه‌ره‌و ریش *érew rîş* ئاواپیگه له ئارقون‌ئاوا سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

عه‌ره‌ویل *èreweyl* ئاواپیگه له گوورسفی سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن. نیشته‌جیه‌یل ئی ئاواپه

له بنه‌په‌ته‌و له عه‌راق هاتنه [ف] روستایی در گورّ سفید از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. ساکنین این روستا در اصل از عراق به این مکان آمده‌اند.

عه‌زیزئاوا (1) ézîz awa ئاواييگه له کرماشان سهر وه ئائين ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن (2) ئاواييگه له گه‌ودين سهر وه شارُ کهنگه‌وهر و سهر وه ئايين ُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (3) ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (4) ئاواييگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (5) ئاواييگه له ههرسين سهر وه ئائين ُ شيعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (1) روستایی در کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * * (2) روستایی در گودين از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (3) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (4) روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (5) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان.

عه‌زیزخان ézîz xan ئاواييگه له گاواره سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

عه‌زیزه‌گ ُ بناوهچ ézîz wegi binaweç ئاواييگه له زمكان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. ناوُ تره‌ک ُ ئی ئاوايييه لووشه‌ی عه‌زیزه‌گه [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث بابا جانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. نام دیگر

این روستا لوشه عزیز بگ است.

عه‌زیم‌ئاوا ézîm awa ئاوائیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

عه‌دالانی میره‌کی évdañî mîrekî ئاوائیگه له نژگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

عه‌دڵ خاکی évdił xakî دو ئاوائی خووار و بان له زمكان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین شیعه.

عه‌لی ئاوا élı awa (1) ئاوائیگه له ئارقون‌ئاوا سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن (2) ئاوائیگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شار ئارقون ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (3) ئاوائیگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (4) ئاوائیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (5) ئاوائیگه له باوه‌جانی سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (6) ئاوائیگه له بیله‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (7) ئاوائیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (8) دو ئاوائی خووار و بان له گه‌ودین سهر وه شار که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی لوپی قسه کهن (9)

ئاواییگه له کرُن سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی که له هۆپی و گۆرانی قسه کهن، ههروهها ک وه تیم عه‌لی یا عالی هه‌ر ئه‌و ئالی کوردیه‌سه و وه مانای قه‌راخه و هۆچ په‌یوه‌ندیگ ئه‌ول ُ (عه‌لی) نه‌یڤد [ف] ١ روستایی در اسلام‌آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ٢ روستایی در هرسم از توابع اسلام‌آباد غرب با گۆیش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه ٣ روستایی در سر فیروز‌آباد از توابع کرماشان گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه ٤ روستایی در ناودَروَن از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * ٥ روستایی در ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُننی ٦ روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه ٧ روستایی در هرسین با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * ٨ دو روستای علیا و سفلی در گودین از توابع کنگاور با گۆیش کُردی لری و بر آیین شیعه ٩ روستایی در کرد غرب با گۆیش کُردی کلهری و گۆرانی و بر آیین یارسان.

عه‌لی باقر élî baqir ئاواییگه له جه‌لآهن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

عه‌لی بهگ élî beg ئاواییگه له جوانپۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُننی.

عه‌لیخان ئاوا élîxan awa ئاواییگه له گیه‌لان سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

عه‌لی زخالی élî zixalî ئاواییگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین ُ سونی و وه

کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلُذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

عه‌لی‌پزاوه‌نی *éî fizawenî* (۱) عه‌شیره‌تیگه له که‌لهوڤر له گیه‌لان (۲) ئاواپیگه له گیه‌لان سهر وه نائین شیععه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن [ف] (۱) یکی از تیره‌های کلهر در گیلانغرب (۲) روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

عه‌لی‌می‌هت *éî mÿet* ئاواپیگه له سه‌رپی‌ه‌ل سهر وه نائین یرسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلُذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یرسان.

عه‌لی‌وارانی *ély waranî* دو ئاواپی خووار و بان له قه‌لخانی سهر وه شارُ کُرُن و سهر وه نائین یرسان و کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در قلخانی از توابع کردنغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یرسان.

عه‌لی‌یارکی *éî yarkî* ئاواپیگه له سه‌رپی‌ه‌ل سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلُذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

عه‌لی‌ه‌گه *élyege* ئاواپیگه له گاواره سهر وه نائین یرسان و کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یرسان.

عه‌لی‌ه‌هر *élyewer* دو ئاواپی خووار و بان له درووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین شیععه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در درووفه‌رامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

عه‌لیه‌وه‌ر پێان élyewer fêan ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ
کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف]
روستایی در درووفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین
شیعه.

عه‌ولُ تاجُ دین éwí taci dîn ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و
یارسان وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش
کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان.

غازان دوولُ x□azan dûl ئاواپیگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و
سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در ازگله
از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

غه‌یبُ لا x□ybi la ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی
کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر
آیین شیعه.

ف

فالوشن falûşin ئاواييگه له ويژنان سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در ويژنان از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

فوولادی (1 fûladi) دو ئاوايي خوار و بان له بازان سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن (2) ئاواييگه له بشيوه سهر وه شارُ سه‌رپيه‌ل و سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] (1) دو روستای عليا و سفلی در بازان از توابع جوانرود با گويش كُردی جافی و بر آيين سنی (2) روستایی در بشيوه از توابع سرپلذهاب با گويش كُردی گورانی و بر آيين يارسان.

فته‌تاچای تازه fetaçay taze ئاواييگه له گيه‌لان سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

فته‌تاوهگ fetaweg ئاواييگه له قه‌سرشيرين سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در قصرشيرين با گويش كُردی

کلهری و بر آیین شیعه.

فەتلا fetila ئاواييگه له چله سەر وه شارُ گيه‌لان و سەر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

فەتی ئەفشار fetî eşar ئاواييگه له قلاشاین سەر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سەر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

فەپاش fepaş ئاواييگه له هه‌رسین سەر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

فەرامان feraman ئاواييگه له دوروو‌فەرامان سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درو‌ف‌رامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

فەپخ‌خانی ferix xanî ئاواييگه له هه‌سه‌ن‌ئاباد سەر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سەر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در حسن‌آباد از توابع اسلام‌آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

فەرخ‌ئاوا ferixî awa ئاواييگه له سنجاوی سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائينُ شیعه و سونی و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و جافی و بر آیین شیعه و سنی و یارسان.

فەرمایشه fermaîşe ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سەر وه ئائينُ یارسان و وه

کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سَری لُذهاب با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

فهنی ئاوا fenî awa ئاوائیگه له مایه‌شت سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * .

فیروزئاوا firûz awa ئاوائیگه له ئارقنئاوا سهر وه ئائین ُ شیعه و یارسان و وه کوردی که له پوری قسه کهن، قه‌سر فیروزئاوا ک به‌کئی له قه‌سره‌یل ُ سه‌رده‌م ُ ساسانیه له ئاوایه‌سه هه‌روه‌ها له رووژه‌لات ئی ئاوایه و رووژئاوائی ئاوائی عه‌لی ئاوا شوونینگ هه‌س ک وه نیشان کۆزه‌ئ هه‌لکه‌نپاوه ده‌س نیشان بۆیه و شوونه‌وار میژووویه و به‌شیگ لی خارهت بۆیه [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان. کاخ معروف فیروزآباد مربوط به ساسانیان در این روستا قرار دارد همچنین در قسمت شرقی این روستا و قسمت غربی روستای علی‌آباد، مکانی با نشان تک کاسه مشخص است که مکانی باستانی است و قسمتی از آن غارت شده است.

فیروزئاوائی پاچیا firûz awaê paçya ئاوائیگه له سه‌رفیروزئاوا سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

فیروزئاوائی ته‌په firûz awaê tepe ئاوائیگه له کرماجان سهر وه شار ُ که‌نگه‌هر سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

فيروزئاواي كوچهك firûz awaê kûçek ئاوايگه له کرماجان سه‌ر وه

شارُ کهنگه‌وهر سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف]

روستايی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آيين

شيعه.

قاپ‌قه‌وین qap qewîn ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آيين يارسان.

قاپی‌قولی qapî qewî ئاواييگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آيين سنی.

قارخانی qarxanî ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی کوليايی قسه‌ کهن، له قه‌راخُ ئی ئاوايه زیاره‌تگای (حاجی باوه سه‌ين) دامه‌زریاس ک له لاینُ يارسانیه‌کان شوونُ پیرۆزیگه و ئۆشن گَلکووی یه‌کی له کوره‌یلُ سلّان سه‌هاکه [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کوليايی و بر آيين يارسان، در حاشیه‌ی این روستا مکانی به نام (حاجی باوه‌سین) قرار دارد که به گفته‌ی يارسانیان از فرزندان سلطان سه‌هاک است و مکانی مقدس به شمار می‌آید.

قارلوق qarloq دو ئاوايي خوار و بان له گه‌ودین سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و

سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی و لوپری قسه که‌ن، لوق، لاق، لاق، لاق، ناخ وه مانای زه‌مینه و قار له زووان ترکی وه مانای سه‌رده [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی له‌کی و بر آیین شیعه. لوق، لاق، آخ، آق به معنی زمین است و قار در ترکی به معنی سرد است.

قاسم‌ئاوا (qasim awa ۱) ئاواپیگه له ئیلام سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه که‌ن ۲) دو ئاواپی خووار و بان له که‌ودین سه‌ر وه شار که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن ۳) ئاواپیگه له گوورسفی سه‌ر وه شار گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه که‌ن [ف] ۱) روستایی در چرداول از توابع ایلام با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه ۲) دو روستای علیا و سفلی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی له‌کی و بر آیین شیعه ۳) روستایی در گور سفید از توابع گیلانغرب با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه.

قاسمییه‌ل qasimyeyl ئاواپیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شار ئارقن ئاوا سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه که‌ن [ف] روستایی در منصوره از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قافل‌سان qaqlisan ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن. قاق وه مانای سفت و ره‌قه و هه‌روه‌ها قاقله و قاقوله ریشه‌ئ گیایگه خوارده‌مه‌نی و ئه‌پای ده‌رمان خاسه و قاقوول جوورئ دپک و داله [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. قاق به معنی سفت و

خشک است و همچنین قاقله و قاقول ریشه‌ی نوعی گیاه خوراکی است و خاصیت درمانی دارد و قاقوول نوعی خار است.

قالوده‌ره qalaw defe ناواییکه له ته‌نگ ُ به‌رده‌لی سهر وه شار ُ سه‌رپیه‌ل و سهر وه نائین ُ * * * وه کوردی * * * قسه کهن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپ ُ لذهاب یا گویش ک ُ ردی * * * و بر آیین * * *.

قالیان qalyan ناو ُ سی ناوایی له بیله‌وار سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه نائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن. **قالیان** له رق ره‌واله‌ته‌و واته شوون ُ قالی ساز کردن و قال وه مانائ ُ دار ُ جاجگه و قال و قاو واته پووشوئ ُ دار ُ به‌رق ئه‌پائ ُ ناگر داگیرسانن و قال و قالو و **گال ُ گاله** وه مانائ ُ خشتیگه ک وه بی قالب در ُ س کریاس و خشتیگ ک له جی ساج‌تاوه که‌لک لی وه‌رگرن و قاله‌ک وه مانائ ُ زه‌پ و زیو ُ تاویاگه و وه باوه‌پ من **گالیان** راستره و بریتیه له خشتیگ ک بی قالب له کۆره در ُ س کریاس و هه‌روه‌ها **گال ُ** وه مانائ ُ دانه‌ئ هه‌رزه‌ن و ده‌غل و دانه [ف] نام سه روستا در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش ک ُ ردی کلهری و بر آیین یارسان و شیعه. **قالیان** ظاهرا به معنی مکان قالی بافی است و قال به معنی درخت بنشت است و قال و قاو عبارت است از قسمت پنبه‌ای درخت بلوط که از آن برای افروختن آتش استفاده می‌شود و قال و قالو و **گال ُ گاله** به معنی خشت خامی است که بدون قالب درست شده باشد و خشتی است که به جای ساج نانویی از آن بهره‌گیرند و **قالک** به معنی ریزه‌های ذوب شده‌ی طلا و نقره است. به زعم من **گالیان** درست تر است و عبارت است از خشت بدون قالب و همچنین **گال** به معنی ارزن است.

قالیچه qalîçe ناواییکه له خانه‌شوور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شوور از

توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

قایر qayir ئاواپیگه له گیه‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری
 قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین
 شیعه.

قایرmez qayir mez ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر
 وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند
 از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

قزقه‌وری ئبراهیم qiz qewrî ibrahîm ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ
 کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه
 کهن [ف] روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای
 و بر آیین شیعه و یارسان.

قزقه‌وری به‌هادر qiz qewrî behadir ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ
 کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه
 کهن [ف] روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای
 و بر آیین شیعه و یارسان.

قزقه‌وری جانبه‌خش qiz qewrî canbexş ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه
 شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی
 قسه کهن [ف] روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی
 زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان.

قزقه‌وری هه‌بیب qiz qewrî hebîb ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ
 کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه
 کهن [ف] روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای
 و بر آیین شیعه و یارسان.

قزقه‌وری ره‌شید qiz qewrî feşîd ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان.

قزله‌ره qizîl defe ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. قز و قزلُ وه مانای دپک و داله و هه‌روه‌ها قزلُ جووره دارُ دپگینیگه [ف] روستایی در دینور از توابع سه‌حنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. قز و قزل به معنی خار و تیغ است و همچنین قزل نوعی درخت خار دار است.

قشلاخ (1) qişlax ئاواپیگه له سونقور سهر و وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (2) ئاواپیگه له مه‌سۆرئاقایی سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر و وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (3) ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. کاکیه‌یل نیشته‌جی ئی ئاواپه‌نه (4) ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر و وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (5) ئاواپیگه له پشت ده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] (1) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (2) روستایی در منصورآقایی از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی (3) روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. صاحب منسبان (کاکئی) که یکی از مناسب یارسان است اهل این روستا هستند (4) روستایی در دینور از توابع سه‌حنه با گویش کُردی له‌کی و بر آیین شیعه (5) روستایی در پشت درون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قشلاخ ُ حاجی‌حیه‌ر qışlaxi hacî hêyer دو ئاویبی خووار و بان له چه‌مچه‌مال سهر وه شار ُ ههرسین و سهر وه ئائین ُ شیعه و یارسان وه کوردی گۆرانی و له‌کی و لۆپی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی گۆرانی و لکی و لری و بر آیین شیعه و یارسان.

قشلاخ ُ چه‌مامده‌ر qışlaxi hemamder ئاویبگه له سه‌حنه سهر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

قشلاخ ُ سه‌ی ناسر qışlaxi sey nasir ئاویبگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شار ُ ههرسین و سهر و وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی و زووله و جمۆری قسه کهن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی له‌کی و زوله و جمور و بر آیین شیعه.

قلا qîla (۱ قلاو ۲) دژ ۳) ئاویبگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] ۱) کلاغ ۲) دژ، قلعه ۳) روستایی در سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قلا‌بزه‌پوو qîla bize fû ئاویبگه له که‌تۆله سهر وه شار ُ سه‌حنه و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی هۆرامی قسه کهن، بز و مانای گوم و ناپه‌یدا و بز و مانای ترسنوک و تلیماره‌ئ پارچه‌ئ کۆیه‌نه و به‌رزائیه و بزه وه مانای زهرده‌خه‌نه و به‌زه‌ئیه [ف] روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی هورامی و بر آیین شیعه. بز به معنی گم و ناپیدا و بز و به معنی ترسناک و تیکه پارچه کهنه و بلندی مخوف است و بزه به معنی زهرخند و ترحم است.

قلا‌پوق ُ پاق qîl pûqi paq ئاویبگه له سه‌ره‌فیرووژئاوا سهر وه شار ُ

کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، ئیسه ئی ئاوايه چووله [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آئین شیعه. هم اکنون این روستا خالی از سکنه است.

قلاتورک qíla turk دو ئاوايي خوار و بان له ههره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آئین شیعه.

قلاته qílate ئاواييگه له خزل سهر وه شارُ کهنگه‌هر سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آئین شیعه.

قلاجوق qíla coq (١) ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن (٢) ئاواييگه له ههرسين سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (١) روستایی در سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آئین شیعه (٢) روستایی در هرسين با گویش کُردی لکی و بر آئین شیعه.

قلاجی qílacê ئاواييگه له کلاشی سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آئین سُنئی.

قلاچهرمی qíla çermê ئاواييگه له قه‌سرشیرین سهر وه ئائین شیعه و کوردی فهیلی و که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در قصرشیرین با گویش کُردی فیلی و کلهری و بر آئین شیعه.

قلاخه‌رگینه qíla xerigîne (1) ئاواييگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین شیعه و کوردی که‌لهوپی قسه کهن (2) دو ئاوايي خوار

و بان له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان (قلاخه‌پگینه‌ئ بان سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و سونی، قلاخه‌پگینه‌ئ خوار سهر وه ئائینُ یارسان) و کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف1] روستایی در قلعه شاهین از توابع سِرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (2) دو روستای علیا و سفلی در سنجاوی (قلاخه‌پگینه‌ئ بان بر آیین یارسان و شیعه و سنی، قلاخه‌پگینه‌ئ خوار بر آیین یارسان) با گویش کُردی زنگنه‌ای.

قلاداراخان qılá daraxan ئاواپیگه له چیانه‌رگس سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چیا نرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان.

قلاڤمین qılá fîmin ئاواپیگه له گوواڤ سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه‌که‌ن کُ که‌پخودا رزائی قلاڤمین به‌یت ئه‌لوه‌سُ گه‌ورائی کورد له دالگ بۆی ئی ئاواپه‌سه، له باکوورُ ئی ئاواپه قلائی میژووئی هه‌س ک وه قلائی دزۆل ناوداره و وه گشتی خاره‌ت کریاس [ف] روستایی در گووار از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه که زنده یاد کدخدا «رضا قلاڤمین» سراینده بزرگ کُرد اهل آنجاست. در قسمت شمالی این روستا قله‌ای بلند به نام قلائی دزۆل وجود دارد که در بلندترین جای این قله مردم محلی دست به حفاری‌های غیراصولی زده‌اند و علائم و نشانه‌های باستانی آن را تخریب کرده‌اند.

قلازه‌نجیر qılá zencîr دو ئاواپی خوار و بان له قه‌لخانی سهر وه شارُ کُرن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در قلخانی از توابع کُردن‌غرب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

قلاسفین qíla sífê دو ئاوابی خووار و بان له قلاشین سهر وه شارُ سهرپیه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در قلعه شاهین از توابع سرپُلُذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قلاسفین شیخ حه‌سن qíla sífê şêx hesen ئاوابیگه له قلاشین سهر وه شارُ سهرپیه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُلُذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قلاستور qíla sūr ئاوابیگه له جه‌لآهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

قلاسه‌وزی qíla sewzî ئاوابیگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

قلاشاخان qíla şaxan دو ئاوابی له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و سونی و وه کوردی کولیایی و ئه‌رده‌لانی قسه کهن [ف] دو روستا در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و اردلانی و بر آیین شیعه و سنی.

قلاشین qíla şayn مه‌لوه‌نیگه له سهرپیه‌ل کُ خوه‌ئ چه‌ن ئاوی دێرید [ف] منطقه‌ای شامل چندین روستا در سرپُلُذهاب.

قلاقازی qíla qazî دو ئاوابی خووار و بان له گاواره‌ئ گورران سهر وه شارُ کُرن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] دو

روستای علیا و سفلی در گهواره از توابع کُردی کردی گیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

قلاقوباد qíla qubad ئاوییگه له درووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درودفرمان از توابع کرماشان با گیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قلاگول qíla gwí ئاوییگه له ته‌نگُ برده‌لی سهر وه شارُ سه‌رپیه‌ل و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپُ‌لذهاب با گیش کُردی * * و بر آیین * *.

قلاگه qílage (١) ئاوییگه له بازان سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (٢) ئاوییگه له تیلان ده‌یشت سهر وه مایه‌یشت سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (٣) ئاوییگه له پایزه‌وه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (١) روستایی در بازان از توابع جوانرود با گیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی (٢) روستایی در تیلان دشت از توابع مادیدشت با گیش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه (٣) روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قلاگه‌ونه qíla gewne ئاوییگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپیه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُ‌لذهاب با گیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قلاان qíla lan (١) لانه‌ی قلا (٢) کتویه‌یگه له دیزگران (٣) ئاوییگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (١) لانه کلاغ (٢) کوهی در دیزگران (٣) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

قلای قلاواری qılawafê ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

قلای نه‌مجدی qılâê emcedî ئاوايیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه .

قلای بارام بهگ qılâê baram beg ئاوايیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

قلای پسپس qılâê pispis ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

قلای حسه‌ین‌شه‌که‌ر qılâê hîseyn şeker ئاوايیگه له مائه‌شت سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

قلای خه‌رگینه‌ئى سووفى qılâê xerğînê sûfî ئاوايیگه له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئى قسه کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان .

قلای داره‌وه‌یس qılâê dareweîs ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانى و جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلذهاب با گویش کُردی گۆرانى و جافی و بر آیین یارسان و سنی .

قلای دومیژەر qîlaê dumêzer ئاواييگه له قه‌لخانی سەر وه شارُ کَرُن و

سەر وه نائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

قلای ره‌شی‌ئاقا qîlaê rêşîaqa ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سەر وه نائینُ

یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

قلای سه‌هاب qîlaê sehab ئاواييگه له درووفه‌رامان سەر وه شارُ کرماشان

و سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. نیشته‌جیییه‌یل ئی ئاوايه جۆله‌که بۆنه [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. ساکنین این روستا قبلا یهودی بوده‌اند.

قلای شای تووتیا qîlaê şay tûtya ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سەر وه نائینُ

سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپلذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قلای شیرزگه qîlaê şêrzige ئاواييگه له مائه‌شت سەر وه نائینُ * * و وه

کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

قلای فه‌رخان qîlaê ferîxan ئاواييگه له ئاوباریک سەر وه شارُ سونقور و

سەر وه نائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

قلای گه‌نجوران qîlaê gencûran ئاواييگه له هه‌رسین سەر وه نائینُ

شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قلای مه‌میالی qílaê memyalî **قلای مه‌مه‌دعەلی** ئاواپیگه له شیرۆز سەر وه شارۆ هەرسین و سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن **قلعه‌ ممدعلی** روستایی در شیرز از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعە.

قلاین qílayn ئاواپیگه له به‌یرئاوا سەر وه شارۆ ره‌وانسەر و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن **قله‌** روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قلای نه‌جه‌فعەلی‌خان qílaê necefelî xan ئاواپیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی که‌له‌پۆی قسه‌که‌ن **قله‌** روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعە.

قلای وه‌ری qílaê werê ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سەر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ **قله‌** روستایی در سرپه‌ل‌ذه‌هاب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

قلای هه‌ره‌سه‌م qílaê heresem ئاواپیگه له ئارۆن ئاوا سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن، بنووره (هه‌ره‌سه‌م) **قله‌** روستایی در اسلام آباد‌غرب با گۆیش کُردی زنگنه و بر آیین شیعە، نگاه کنید به (هه‌ره‌سه‌م)

قلیه‌چان qilyeçan ئاواپیگه له جوانپۆ سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن، **قلیه‌چان** گۆردراوی قه‌له‌چیان واته‌ ئه‌و شوونه‌ ک کۆیه‌گانی قه‌ل یا لار بوو **قله‌** روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. قلیه‌چان معرب قله‌چیان به‌ معنی مکانی است که کوه‌هایش کج و معوج باشد.

قن‌پله qin pile ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

قواخ‌ته‌په qwax tepe ئاواپیگه له سنجای سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن. له به‌شُ رووژ هه‌لاتُ ئی ئاواپه چپائ گه‌لیرێگ دامه‌زریاس ک به‌شُ گه‌ورایگ لی خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه. در قسمت شرقی این روستا ته‌په‌ای باستانی قرار دارد که قسمت عمده‌ای از آن غارت شده است.

قوائ qwaê ئاواپیگه له شیان سه‌ر وه شارُ ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قووچمی qûçimî (١) یه‌کی له تیره‌یلُ که‌لپ (٢) ئاواپیگه له ئارقن ئاوا و وه سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن، قووچمی وه مانائ چه‌میگه ک قه‌مچه و خوواردق و هه‌روه‌ها قووچ وه مانائ نیشانه و ناوه‌ینُ زه‌قزاره [ف] (١) یکی از تیره‌های کلهر (٢) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. قووچمی به معنی رودخانه‌ی پر پیچ و خم است و همچنین قووچ به معنی نشانه و مرز مابین دو زمین کشاورزی است.

قووچی واشی qûçî waşî ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُ لذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

قووخ qûx (١) قووز (٢) هه‌لق (٣) ئاواپیگه له شیان سه‌ر وه شارُ ئارقن ئاوا

و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] (۱) خمیدگی پشت (۲) هلو (۳) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قوخاچه‌واس qūxa hēwas ئاواپیگه له سه‌پیه‌ل سەر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

قووزیوهن qūzīwen ئاواپیگه له سه‌حنه سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قورواقسان qurwaqisan دو ئاوی خوار و بان له دروفه‌رامان سەر وه شار کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دروفه‌رامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قورپوژنه‌ک qurufjnek ئاواپیگه له که‌توله سەر وه شار سه‌حنه و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قوروه qurwe ئاواپیگه له سراو سەر وه شار سونقور و سەر وه ئائین شیعه و وه زاراوئی تورکی قسه کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش ترکی و بر آیین شیعه.

قوره‌تق qūretū ئاواپیگه له په‌رویز خان سەر وه شار قه‌سر شیرین سەر وه ئائین شیعه و سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پرویز خان از توابع قصر شیرین با گویش کُردی جافی و بر آیین شیعه و سنی.

قورره‌جیل qûrecîl ئاواييگه له کرماجان سهر وه شارُ کهنگه‌وهر و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

قورپی‌چيا qûfî çya ئاواييگه له سراو سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گۆيش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه.

قورپی قلا qûfî qîla ئاوايي و ئشکه‌فتُ ئاوی گه‌ورای دنيا له شارُ ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، واته قلايگ ک له قورِ درُس بۆيه [ف] روستا و غار بزرگ آبی دنيا در روانسر با گۆيش کُردی جافی و بر آيين سُنِي. قوری قلا به معنی قلعه‌ای که از گل يا خاک درست شده باشد.

قورپیل qwifêl ئاواييگه له ههرسين سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسين با گۆيش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

قورزیوهن quzîwen ئاواييگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شارُ ههرسين و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در چه‌مچه‌مال از توابع هرسين با گۆيش کُردی زنگنه و بر آيين شيعه.

قولاجی qwilacî ئاواييگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گۆيش کُردی کلهری و زنگنه و بر آيين شيعه.

قولالی qulâlî ئاواييگه له پايزه‌وه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در پايروند از توابع

کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قول‌قوله quíulé (۱) شلَخائ پلَخ (۲) ئاواييگه له دهشتی وەر سەر وه سه‌لاسی‌باوه‌جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (۳) ئاواييگه له بان زهرده سەر وه شارُ کرُن و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (۱) غلغله، شلوعی (۲) روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (۳) روستایی در بان زرده از توابع کرند غرب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قولنگدِر quíngdir ئاواييگه له بیله‌وار سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین * * و وه کوردی کولیایی قسه کهن. **قولنگ** و **قورنگ** وه مانائ زهوی یه‌ی قورا و یه‌ی پارچه‌س و هه‌روه‌ها **قولنگ** و **قورنگ** و **قورینگ** وه مانائ نیره عه‌قداله روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین * *. **قولنگ** و **قورنگ** به معنی زمین یک پارچه‌ای است که یک محصول خاص در آن کشت شود و همچنین **قولنگ** و **قورنگ** و **قورینگ** به معنی پرنده‌ی دراج نر است.

قولنگه qwílnge ئاواييگه له هه‌رسین سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. ناو تره‌ک ئی ئاوايه (سه‌رماج کهرمی)ه. **قولنگ** و **قورنگ** وه مانائ زهوی یه‌ی قورا و یه‌ی پارچه‌س و هه‌روه‌ها **قولنگ** و **قورنگ** و **قورینگ** وه مانائ نیره عه‌قداله روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا (سرماج کرمی) است. **قولنگ** و **قورنگ** به معنی زمین یک پارچه‌ای است که یک محصول خاص در آن کشت شود و همچنین **قولنگ** و **قورنگ** و **قورینگ** به معنی پرنده‌ی دراج نر است.

قوله‌په‌شی والی qwile feşî walî ئاواپیگه له دهشتی وه‌ر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین یرسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یرسان.

قولى‌ئاوا qwilî awa ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در هه‌رسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قولى‌قولى qwilî qwilî ئاواپیگه له کفرآور سه‌ر وه شار ڤه‌لان و سه‌ر وه ئائین یرسان و شیعه و وه کوردی که‌له‌پۆی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در کفرآور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین یرسان و شیعه.

قومام qumam ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه‌ که‌ن، قومام جووره گیایگه و قومامیله جووره خارچگ خواریده‌مه‌نیه [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه. قومام نوعی گیاه شبیه به چمن است و قومامیله نوعی قارچ خوراکی است.

قومش qumiş ئاواپیگه له سه‌رفیروزئاوا سه‌ر وه شار ڤه‌کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن، قومش و گومش و قومش وه مانای کانی و کاریزه [ف] روستایی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. قومش و گومش و قومش به معنی چشمه و قنات است.

قومشه qumşe (١) ئاواپیگه له مایه‌شت سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئى قسه‌ که‌ن (٢) ئاواپیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شار ڤه‌کرماشان و

- سەر وه ئائین ُ شیعە و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعە (۲) روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعە.
- قومشه‌ئ باوه‌که‌ره‌م** qumşey bawe kerem ئاوايیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ * * و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین * * .
- قومشه‌ئ ته‌په** qumşey tepe ئاوايیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ * * و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین * * .
- قومشه‌ئ سه‌ید ئەمین** qumşey seyd emîn ئاوايیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ شیعە و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعە.
- قومشه‌ئ سه‌ید قاسم** qumşey seyd qasim ئاوايیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ شیعە و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعە.
- قومشه‌ئ سه‌ی یاقوو** qumşey sey yaqû ئاوايیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ شیعە و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن. ئی ئاوايه زید ُ سه‌ی یاقوو مایه‌شتی به‌یت ئەلوه‌س ُ گه‌ورای کورده [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعە. زادگاه سید یعقوب ماهیدشتی شاعر توانای کُرد.
- قومشه‌ئ که‌ره‌م‌خان** qumşey kerem xan ئاوايیگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ شیعە و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعە.

قومشه‌ئ لپ زه‌نگنه qumşey lîf zenğine ئاوايیگه له ماپه‌شت سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

قوملیجه qumlîce ئاوايیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قه‌رار qerar دو ئاوايی خوار و بان له دروفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قه‌رارُ دجه qerari diche ئاوايیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قه‌رارُ مه‌وقوفه qerari mewqûfe ئاوايیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دروفه‌رامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قه‌راویز qerawêz (١) ده‌رانه‌ئ که‌تۆ ک وه مووم داپووشیاس (٢) ئاوايیگه له سه‌ریپه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] (١) درب ورودی کندوی عسل که با مووم پوشانده شده (٢) روستایی در سرپل ذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

قهره‌بلاخ qerebilax دو ئاوایی وه ناوایل (قهره‌بلاخ ٠ نه‌زم و شیخ‌مراد) له سه‌رپیهل سهر وه ئائین ٠ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، بلاخ وه مانای چۆزه‌ره‌س و قهره وه مانای سییه و گهرمه [ف] دو روستا با اسامی (قره بلاخ اعظم و قهره بلاخ شیخ‌مراد) در سرپل‌ذهاب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. بلاخ به معنی جوانه است و قره به معنی سیاه و گرم است.

قهره‌ته‌په qeretepe (١) ئاواپیگه له ئاوباریک سهر وه شار ٠ سونقور و سهر وه ئائین ٠ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (٢) ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شار ٠ کرماشان و سهر وه ئائین ٠ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] (١) روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (٢) روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قهره‌دانه qere dane ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائین ٠ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قهره‌ژاله qere jalé ئاواپیگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ٠ یارسان و سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین یارسان و سنی.

قهره‌تۆلی qerezülî دو ئاوایی خووار و بان له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائین ٠ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. له به‌ش ٠ باشووری ئی ئاوایه شوونینگ وه ناو (ته‌ختگا) هه‌س ک خه‌لک ئۆشن شوون ٠ نماز کردن ئیمام عه‌لیه [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در کنگاور با گۆیش

کۆردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه، در قسمت جنوبی این روستا مکانی وجود دارد که به گفته‌ی اهالی محل نماز گزاردن امام علی (ع) است.

قهره‌سه‌ن qere sen ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارۆ کرماشان و سهر وه ئائینۆ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کۆردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

قهره‌قاج qereqac (۱) قهره‌قاز، گهنه‌گیا (۲) قاز (۳) ریهنۆ بزۆن (۴) ئاواپیگه له دینه‌وهر سهر وه شارۆ سه‌حنه و سهر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] (۱) گیاهی شیبه گندم (۲) کلاغ سیاه که گوشتش برای درمان سیاه سرفه خوب است (۳) گله بزۆ (۴) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کۆردی کولیایی و بر آیین شیعه.

قهره‌نیاس qerenyas ئاواپیگه له خزل سهر وه شارۆ که‌نگه‌وهر و سهر وه ئائینۆ شیعه و وه تورکی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش ترکی و بر آیین شیعه.

قهره‌ولاخ qere wilax ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کۆردی کلیایی و بر آیین شیعه.

قهره‌وه‌لی qere welî ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شارۆ ههرسین و سهر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، نیشته‌جییه‌یلۆ ئی ئاوایه له بنه‌په‌ته‌و که‌له‌ووپ بۆنه [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کۆردی لکی و بر آیین شیعه. ساکنین این روستا در اصل کلهر بوده‌اند.

قهره‌وه‌یس qere weys ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارۆ کرماشان و سهر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بیله‌وار از

توابع کرماشان با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

قه‌ره‌یلاخ شێخ مراد qeryáxi şêxmirad ئاواپیگه له سه‌رپیهل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپه‌ل‌لذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

قه‌زانچی qezançî (۱ مسگه‌ر ۲) کۆیه‌ئ قازانچی (۳) ئاواپیگه له کرماشان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] (۱) مسگر (۲) کوه قازانچی (۳) روستایی در کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قه‌زوینه qezwîne ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه وه کوردی زووله و کولیایی قسه کهن، گلکوو (سه‌ی فه‌رزی و شێخ نه‌میر) له ریبه‌ره‌یل یارسان هاله ئی ئاواپه [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی زوله و کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه. مقبره (سید فرضی و شیخ امیر) دو تن از رهبران یارسان در این روستاست.

قه‌شقه qeşqe ئاواپیگه له وێژنان سه‌ر وه شار گیه‌لان سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در وێژنان از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قه‌لاغه qelaxqe ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌لانجه qelance ئاواپیگه له به‌یرئاوا سه‌ر وه شار ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌لانی قه‌یخانه‌ولا qelanî qeyxa ewla ئاواييگه له گرده‌نو و سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گرده‌نو از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

قه‌لانی کوولک qelanî kûlik ئاواييگه له دهشتی وهر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

قه‌لانی‌ناراو qelanî naraw سێ ئاوايي له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] سه‌ روستا در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌لانی په‌زا qelaê feza ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌لانی زه‌کریا qelaê zekerya ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌لانی قه‌یسه‌وه‌ن qelaê qeysewen ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌لانی‌میراوا qelaî mîrawa ئاواييگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی

و بر آیین سنی.

قه‌لوهز qelwez (۱) قۆنره (۲) دو ئاوی خوار و بان له بیله‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، قه‌لوهز و که‌لوهز واته کهش و کۆیه‌ئ شاخاوی و راخین ک که‌ل له تی دامه‌زیه‌ید و زا و زئی که‌ئید (ف) (۱) موج آب (۲) دو روستای علیا و سفلی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. قلووز و کلوز به معنی کوه صخره‌ای است که کل یا بز کوهی در آنجا استقرار می‌یابد و زایمان می‌کند.

قه‌له‌خان ده‌ره qelëxan derë ئاوییگه له قه‌سره‌شیرین سهر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه کهن (ف) روستایی در قصرشیرین با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * *.

قه‌له‌مه‌یی qelëmeîy (۱) قه‌له‌مه‌ئ دار (۲) سقان ران، چه‌له‌مه (۳) ئاوییگه له سه‌ریه‌ل سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (ف) (۱) قلمه (۲) استخوان ران (۳) روستایی در سرپه‌لذهاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌له‌نه‌کی qelënekî ئاوییگه له مائه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن، ناو رۆنه‌ئ «شمشه» بۆیه (ف) روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، نام پیشین این روستا (شمشه) بوده.

قه‌لی‌چان qelî çan ئاوییگه له قه‌سر سهر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه کهن. بنووره **قلیه‌چان** (ف) روستایی در قصرشیرین با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * *. نگاه کنید به **قلیه‌چان**.

قه‌مان qeman ئاوییگه له ده‌شتی وه‌ر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه

نارئین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

قه‌مرالی qemralî (١) ئاواييگه له وێژنان سهر وه شارُ گيه‌لان سهر وه نارئین ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپى قسه کهن (٢) ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه نارئین ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپى قسه کهن [ف] (١) روستایی در وێژنان از توابع گيلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه (٢) روستایی در چله از توابع گيلانغرب با گویش کردی کلهری و بر آیین شيعه.

قه‌مه‌ر qemer ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نارئین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

قه‌مه‌که qemeke ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه نارئین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

قه‌نشک‌نه‌یل qenşikineyl ئاواييگه له گوورسفی سهر وه شارُ گيه‌لان سهر وه نارئین ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپى قسه کهن [ف] روستایی در گوورسفی از توابع گيلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

قه‌واسی qewasî دو ئاوايي له گيه‌لان سهر وه نارئین ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپى قسه کهن [ف] دو روستا در گيلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

قه‌ور باوه qewri bawe ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نارئین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

قه‌ور گه‌وری qewr gewrî ئاواپیگه له دروفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. ئی ئاواپه‌ها له ناواخونه‌ئ ده‌یان گووڤ گه‌وری و هه‌ر وی بوونه‌وه وه پئی ئۆشن قه‌ور گه‌وری [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. به خاطر اینکه در محدوده‌ی این روستا گور گبری به وفور یافت می‌شود این روستا را (قبر گوری) می‌گویند.

قه‌ور یاوه qewr yawe ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

قه‌وه‌سیه qewesye ئاواپیگه له گووڤسفی سه‌ر وه شارُ گیله‌لان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وڤی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گورُ سفید از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قه‌یت‌گ qeytig ئاواپیگه له قلاشین سه‌ر وه شارُ سه‌رپیه‌ل و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وڤی قسه‌که‌ن. ناوُ زۆنه‌ئ ئی ئاواپه (شه‌ماب) بۆیه ک وه بوونه‌ئ کیه‌نی پڤ ئاوپیگه ک له‌ئ ئاویه‌سه، له به‌شُ رووژئاوای ئی ئاواپه شوونینگ وه ناو (ئی‌مام پۆته‌له) بۆ ک وه گشتی خاره‌ت کریا [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُ لذه‌اب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نام پیشین این روستا (شماب) بوده که برگرفته از چشمه‌ای است که در این روستا بوده، در قسمت غربی این روستا مکانی به نام (امام روتله) قرار داشت که کاملاً غارت شد.

قه‌یتۆل qeytol ئاواپیگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

قه‌یتۆل (qeytül ۱) قرازه‌ی سییه‌مال (۲) ناویگه کورانه (۳) رۆدار، ریلاس «م کهم رۆ، کور قه‌یتۆلی فره‌س» (۴) ئاوايگه له سییه‌سییه‌ی راوه‌ن، سهر وه شارۆ ئارۆن ئاوا قه‌یتۆل خوسره‌وی سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه کهن (۵) دو ئاوی له گیه‌لان سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه کهن. یه‌کی قه‌یتۆل مه‌رجان له گوورسفی سهر وه ئائین شیعه و ئه‌وه‌که قه‌یتۆل له کفرور سهر وه ئائین یارسان (6) ئاوايگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارۆ هه‌رسین و سهر وه ئائین شیعه و کوردی له‌کی قسه کهن (۱) ردیف سیاه چادر که از دور به مار خفته می‌ماند (۲) نامی مردانه (۳) پُر رو، گستاخ (۴) روستایی در سیاه‌سیاه راون از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۵) دو روستا در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری یکی در گورسفی و بر آیین شیعه و دیگری در کفرور و بر آیین یارسان (6) روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

قه‌یسه‌وه‌ن (qeysewen ۱) ئاوايگه له بیله‌وار سهر وه شارۆ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و سونی و وه کوردی کولیایی و ئه‌رده‌لانی قسه کهن (۲) ئاوايگه له هه‌رسین سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (3) ئاوايگه له سنجاوی سهر وه شارۆ کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و که‌له‌هۆری قسه کهن (۱) روستایی در بیل‌ه‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیایی و اردلانی و بر آیین شیعه و سنی (۲) روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه (3) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و کلهری و بر آیین یارسان و شیعه.

قه‌یماس qeÿmas (۱) ماسیای، تایر مه دریای (۲) ناویگه کورانه «قه‌د، قه‌ئ + ماس = ئاهوو» قه‌دیگ چۆ ئاهوو (۳) ئاواپیگه له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] (۱) ماسیده شده (۲) نامی مردانه، بر گرفته از «قد + ماس» قدی مانند آهو (۳) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

قیلان qilan ئاواپیگه له گیه‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

قیاس‌ئاوا qyas awa ئاواپیگه له سراو سهر وه شار سونقور و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کوردی کولیایی و بر آیین شیعه.

قییه‌مخیر qeÿem xêr ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

ف

فالاده‌ییشه val deyste ئاوايیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن. **فاللا، والا،** وه مانائِ پان و به‌رین و بلاوه **ف** روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان. **فاللا** و **والا** به معنی پهن و گسترده است.

فه‌ر زه‌رد ver zerd ئاوايیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن. **فه‌ر** وه مانائِ وه‌فره و کۆیه‌یلُ **ناه‌پان و کوره‌مبزان** هه‌تیه‌ بۆیه **ف** روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. **فر** یا **ور** به معنی برف است و این روستا در محاصره‌ی رشته‌ کوه‌های بلند آهران و کورمبزان است.

فه‌رگه‌ر vergerف یا سولئیمانیه ئاوايیگه له هه‌رسین سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن **ف** روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

فه‌ناوکو venaw kw ئاوايیگه له خزل سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن، ئی ئاوايه مه‌لوه‌نُ دارُ

وهنه [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و برآیین شیعه. در این روستا درخت (ون) یا زبان گنجشک به وفور یافت می‌شود.

فیارپی (vêar pê ۱) ئاواپیگه له بالهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. **فیار، ویار، بوار** وه مانائ پهرنگه‌س (۲) ئاواپیگه له دروو فه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در بالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. **فیار** و **ویار** و **بوار** به معنی محل عبور از رودخانه است (۲) روستایی در درودفرمان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

فی‌سورخ vê surx ئاواپیگه له سه‌حنه سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن. **فی، وئی** وه مانائ شوپره‌بیّه [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان. **فی** و **وی** به معنی درخت بید مجنون است.

فینه vîne ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کارخانه (karxane ۱) مدوهق (۲) جی پێشه سازان (۳) ئاوايیگه له گه و دین سهر وه شارُ کهنگه وهر و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی لوپی قسه کهن [ف ۱] (آشپزخانه، مطبخ ۲) کارخانه (۳) روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی لری و بر آیین شیعه.

کاروانه karwane سێ ئاوايی خوار و بان و ناو پاس له سهر فیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زهنگنه ئی قسه کهن [ف ۱] سه روستای علیا و سفلی و وسطی در سرفیرووزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه ای و بر آیین یارسان و شیعه.

کاررێز karêz (۱) ئاوايیگه له دینه وهر سهر وه شارُ سهحنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له کی قسه کهن (۲) ئاوايیگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیايی قسه کهن، له بهشُ باکوورُ ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو (چهرمێ سووار) دامه زریاس ک کیه نیاوی و دارستانه و خه لک ئۆشن شهوانه تووړینگ لێ راسه و بوو و له راسا ئی شوونه، شوونه وارُ گه لێرێگه ک خارهت نه قویه [ف ۱] (۱) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (۲) روستایی در سنقر با

گوش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، در قسمت شمالی این روستا مکانی به نام (چرمی سوار) قرار دارد که به گفته‌ی اهالی شبها نوری از آن متصاعد می‌شود. در حقیقت این مکان دفينه‌ای باستانی است که از غارت در امان مانده است.

کازمخانی kazim xanî کازمخانی یا هاربر، ئاوايیگه له گوواوړ سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوړی قسه کهن [ف] روستایی در گوار از توابع گیلانغرب با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کاسرا kasira ئاوايیگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوړی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُ‌لذهاب با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کاسه‌که‌ران kase keran ئاوايیگه له چله سهر وه شارُ گیه‌لان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوړی قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلان غرب با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کاشان‌تق kaşan tü ئاوايیگه له چه‌مه‌مال سهر وه شارُ هه‌رسین و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زوولّه و جموړ و لوړی قسه کهن. له به‌شُ رووژ هه‌لاتُ ئی ئاوايه وهره و ئاواي ته‌په‌خرس ته‌په‌یگ وه ناو ته‌په‌عه‌ره و دامه‌زریاس ک میژووئییه و هه‌روه‌ها له به‌شُ باشووری ئی ئاوايه گووړگه‌وری فره‌یگ هه‌س ک به‌شُ فره‌یگ لی خاره‌ت بویه. ئرا زانیاری فیشتر له سهر ناوُ ئی ئاوايه بنووړه شیننه [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گوش کُردی زوله و جمور و لری و بر آیین شیعه. در قسمت شرقی این روستا به سمت روستای تپه‌خرس، تپه‌ای با نام تپه‌عرو قرار دارد که باستانی است و همچنین در قسمت جنوبی این روستا گور گبری

بسیاری وجود دارد که بخش عمده‌ای از آن غارت شده است. برای آگاهی بیشتر درباره‌ی نام این روستا نگاه کنید به شیینه.

کاشه‌مه kaşeme سۆ ئاویلی وه ناوه‌یل (کاشه‌مه‌ئێ چواردانگی و کاشه‌مه‌ئێ خووار و کاشه‌مه‌ئێ له‌ک) له چیا نه‌رگس سه‌ر وه شارۆ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیععه و یارسان و وه کوردی که‌له‌پوری و زه‌نگنه‌ئێ قسه‌ که‌ن [ف] سه‌ روستا با اسامی (کاشمه‌ چهاردانگی و کاشمه‌ سفلی و کاشمه‌ له‌ک) در چیا نه‌رگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و زنگنه‌ای و بر آیین شیعه و یارسان.

کاکوو kakû ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیععه و وه کوردی کولیايي قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه.

کاکه‌ره‌شی kake řeşî کاکه‌ره‌شی یا کۆزه‌پوو ئاواييگه له ده‌شتی سه‌ره‌له‌ سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] کاکه‌ رشی یا کوزه‌روو روستایی در دشت سرفلا از توابع ثلاث بابا جانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنْی.

کاکه‌مراي kake miraê (١) ناویگه کورانه (٢) ئاواييگه له مایه‌شت سه‌ر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه‌ که‌ن [ف] (١) نامی مردانه (٢) روستایی در مادیدشت با گویش کُردی * * * و بر آیین * * *.

کاکي میرکی kakî mîrkî ئاواييگه له نَزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنْی.

کالوین kalwiîn ئاواييگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در زمكان از

توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. **کامران** kamran سنی ئاوابی له قه‌لخانی سهر وه شارُ کرُن و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] سه روستا در قلخانی از توابع کرد غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. **کامیره** kamîre ئاوابیگه له قلاشین سهر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن، له وشه‌ئ کارامای وه مانائ (اُمَت) وهر گِیڤ بۆیه [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپه‌ل ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *. از واژه‌ی کارامای به معنی اُمَت مشتق شده است.

کانی باخ kanî bax ئاوابیگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

کانی باین kanî byin ئاوابیگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. کانی واته کیهنی و باینُ وه مانائ بانین و بلینایه [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. کانی به معنی چشمه است و باین به معنی قسمت بالا و بلندی است.

کانی‌بی‌خیره kanî bîxêre ئاوابیگه له دهشتی وه سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی پاشا hanî paşa ئاوابیگه له ده‌وله‌ت ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی په‌م‌گ kanî pemig ئاواييگه له چه‌سه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ رِه‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائينُ سوني و وه كوردي جافي قسه كه‌ن [ف] روستايي در حسن آباد از توابع روانسر با گویش كُردی جافي و بر آيين سنی.

کانی چه‌رم‌گ kanî çermig (١) ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردي كوليايي قسه كه‌ن (٢) ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائينُ سوني و وه كوردي جافي قسه كه‌ن [ف] (١) روستايي در سنقر با گویش كُردی كوليايي و بر آيين شيعه (٢) روستايي در جوانرود با گویش كُردی جافي و بر آيين سنی.

کانی خنجهر kanî xincer ئاواييگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائينُ سوني و وه كوردي جافي قسه كه‌ن [ف] روستايي در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش كُردی جافي و بر آيين سنی.

کانی خو‌لاوه‌يس kanî xwîlaweîs ئاواييگه له دينه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حه‌ن و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه كوردي له‌کی قسه كه‌ن [ف] روستايي در دينور از توابع صحنه با گویش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

کانی خي‌ران kanî xêran ئاواييگه له به‌يرئاوا سه‌ر وه شارُ رِه‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائينُ سوني و وه كوردي جافي قسه كه‌ن [ف] روستايي در بدرآباد از توابع روانسر با گویش كُردی جافي و بر آيين سنی.

کانی زي‌سك kanî zirîsk ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائينُ سوني و وه كوردي جافي قسه كه‌ن [ف] روستايي در جوانرود با گویش كُردی جافي و بر آيين سنی.

کانی ره‌ش kanî rêş ئاواييگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و

سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

کانی‌رێزه kanî rîze ئاواییگه له جوانرۆ سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، له ئی ئاوايه له بهرزایی کۆیه کیه‌نیگ هه‌س ک خه‌لک تۆشن ئاوئ کانزاییه و ده‌مانگه‌ره [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، در بلندی کوه مشرف بر آیین روستا چشمه‌ای وجود دارد که به گفته‌ی اهالی این روستا آب معدنی است و خاصیت درمانی دارد.

کانی‌ژاله kanî jāle ئاواییگه له ئزگله سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی‌دانیار kanî danyar ئاواییگه له ده‌شتی وه‌ر سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین شیعه.

کانی سالار kanî salar ئاواییگه له کلّاشی سەر وه شارُ جوانرۆ و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلّاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی سواران kanî suwaran ئاواییگه له بازان سەر وه شارُ جوانرۆ و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بازان از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی شه‌ریف kanî şerîf ئاواییگه له سه‌سه‌ن ئاوا سەر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سەر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در

حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

کانی شیرینه kanî şîrîne ئاواييگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی عه‌زیز kanî èzîz ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین یارسان و سونی و وه کوردی گورانی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌رپه‌ل‌لذهاب با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و سنی.

کانی قوت kanî qwit ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کانی کچگینه kanî kiçgîne ئاواييگه له به‌یرئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی که‌ره kanî kere ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کانی که‌ریم یاروه‌لی kanî kerîmi yarwelî ئاواييگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

کانی که‌و kanî kew (١) ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (٢) ئاواييگه له که‌تۆله سهر وه شار سه‌حنه و

سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۳) ئاواپیگه له بیله‌وار سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن ۱) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه ۲) روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه ۳) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کانی‌که‌وه kanî kewe ئاواپیگه له به‌یرئاوا سه‌ر وه شار ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی‌که‌لوالی kanî kelwâlî ئاواپیگه له ریژاو سه‌ر وه شار کر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن روستایی در ریژاب از توابع کرد غرب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی‌که‌له‌ک kanî kelek ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کانی گول kanî gul دو ئاواپی خووار و بان له پالنگانه سه‌ر وه شار جوانرۆ و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن روستای علیا و سفلی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کانی گه‌وه‌ر kanî gewher ئاواپیگه له پالنگانه سه‌ر وه شار جوانرۆ و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. له به‌ش باشوور روژه‌لات ئی ئاوایه چپای میژووئیگ هه‌س ک له لاین ئیداره‌ی میرات فره‌ه‌نگی چاودیری کره‌ید روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با

گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی، در قسمت جنوب غربی این روستا تپه‌ای باستانی وجود دارد که از جانب اداره میراث فرهنگی محافظت می‌شود.

کانی گیه‌لان kanî gyełan ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

کاوپه‌له‌وانی kawfelewanî دو ئاواپی خووار و بان له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کاوه kawe ئاواپیگه له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. کاو و کاوه بیجگه له ناو کورانه، وه مانائ شوورشی و کۆیه نشینه و کاو وه مانائ هیمه‌ی مابه‌ین دو کۆیه‌س [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. کاو و کاوه علاوه بر نام مردانه، به معنی شورشی و کوهستان نشین نیز هست و فاصله‌ی میان دو کوه را نیز کاو گویند.

کرفله kirfîle ئاواپیگه له کهینی کهو سهر وه شارُ ههرسین و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کِرکِرَه‌ئێ سه‌ی ده‌وریش kir̄kifēy sey dewrîş ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی گورانی و بر

آیین یارسان.

کرماجان kirmacan ئاواپیگه له کهنگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه و یارسان.

کزی kizê ئاواپیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

کفراوڤ kifrawf ئاواپیگه له گوواوڤ سه‌ر وه شار گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن، له سه‌رده‌م سه‌فه‌وییه‌کان کُ ئائین سه‌ره‌کی ئیران کردنه شیعه چۆن ئی مه‌لوه‌نه له ژیر ئائین خوه‌یان مه‌نن وه پئ ئۆشن کفراوڤ یا (کفر ئاوه‌ر) ئه‌وه‌ئ ک راسییه ئی باوه‌ته میژووپیگ نه‌یڤید. کفر و کرف جووره داریگه و کفر گوڤدراوی (کپر، که‌په‌ر، که‌په‌رگه) وه مانائ کوولا و میلکان کُ کُنج کُنجه و هه‌روه‌ها (که‌پ و کپر) وه مانائ به‌رزایی و بلینایه و (ور، وڤ، وار، وه‌ر) وه مانائ شوونه‌وار ڤ به‌رجه‌وه‌ن و خیرومه‌نه ک ئاماژه وه (فره‌وه‌هه‌ر) و هه‌روه‌ها پاشگر و پیشگر (وه‌ر) ئاماژه وه ئاگره و کفرئاوه‌ر گاهس وه مانائ ئاگرپه‌ره‌سه‌یلینگ بوو ک له کۆیه و بلینای ژیه‌ن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان، در زمان صفویان که آیین شیعه به شکل رسمی در ایران اعلام شد چون این محدوده بر آیین خود ماندند آنجا را (کفرآور) خواندند. واقعیت این است که چنین تاریخی غیر واقعی است. کفر و کرف نوعی درختچه است و کپر و کپرگه به معنی آلاچیق و کلبه و مکان مطبق است و همچنین کپ و کپر به معنای بلندی است و (ور، وار، وه‌ر) اشاره به فروهر و مکان پر خیر و برکت

و آتش است و شاید کفرآور به معنی آتش پرستان کوه نشین باشد.

کفروو باوکه kifrû bawke ئاواييگه له سه‌رپه‌ڵ سه‌ر وه ئائين ۆ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن. بنووڤه **كفراوڤ** [ف] روستایی در سرپه‌ڵه‌هاب با گۆيش كۆردی گۆرانی و بر آيين يارسان. نگاه كنيد به **كفراوڤ**.

كفروو سه‌لمان kifrû selman ئاواييگه له سه‌رپه‌ڵ سه‌ر وه ئائين ۆ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن. بنووڤه **كفراوڤ** [ف] روستایی در سرپه‌ڵه‌هاب با گۆيش كۆردی گۆرانی و بر آيين يارسان. نگاه كنيد به **كفراوڤ**.

كلاش‌دڤ kilaş dif ئاواييگه له گوواوڤ سه‌ر وه شار ۆ گيه‌لان سه‌ر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌لهوڤی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گوواوڤ از توابع گيلان غرب با گۆيش كۆردی كله‌ری و بر آيين شيعه.

كلاشك kilaşk دۆيايين ئاوايي چله‌ئ گيه‌لان سه‌ر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌لهوڤی قسه كه‌ن [ف] روستایی در چله گيلانغرب با گۆيش كۆردی كله‌ری و بر آيين شيعه.

كلوڤان kilaw pan (١) هه‌لكه‌فتی، كه‌سايه‌تيدار (٢) ئاواييگه له سه‌رپه‌ڵ سه‌ر وه ئائين ۆ * * * و وه كوردی * * * قسه كه‌ن [ف] (١) محترم، متشخص (٢) روستایی در سرپه‌ڵه‌هاب با گۆيش كۆردی * * * و بر آيين * * *.

كلوڤرڤڤ kilaw dirj سى ئاوايي خووار و بان و ناوڤاس له چله سه‌ر وه شار ۆ گيه‌لان و له سه‌ر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌لهوڤی قسه كه‌ن [ف] سه‌ر روستای عليا و سفلى و وسطی در چله از توابع گيلانغرب با گۆيش كۆردی كله‌ری و بر آيين شيعه.

كلوڤه‌شان kilaw reşan ئاواييگه له جوانڤۆ سه‌ر وه ئائين ۆ سونى و وه كوردی جافى قسه كه‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گۆيش كۆردی جافى

و بر آیین سنی .

کالۆ سییه kılaw sîye ئاواپیگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

کالۆکه‌ر kılaw ker ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونی و وه جافی و بر آیین سنی .

کالۆکه‌و kılaw kew سنی ئاواپی له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] سه‌روستا در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین یارسان .

کالۆکه‌وه kılaw kewe ئاواپیگه له سه‌ه‌ن ئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

کل‌کوشک kıl kûşk ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان .

کلیل‌ده‌ره kilîl dere ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

کنگ kinğ ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه ئائین شیعه و یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن . **کنگ** و **که‌نگ** وه مانای نیشتمان و کانگا و کان و ئاسوو کۆیه و ئاوادانی و چیا و بالی بالنده و قووناخه [ف] روستایی در دینور با

گۆیش کُردى لکى و بر آیین شیعه. کنگ به معنی موطن و معدن و ستیغ کوه و آبادانى و تپه و بال پرنده و مرحله است.

کنگره kingire ئاوايیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردى کولیاى قسه کهن. بنووره کنگ [ف] روستایى در سنقر با گۆیش کُردى کولیاى و بر آیین شیعه. نگاه کنید به کنگ

کۆئیک سه‌یفوورى koyki seyfüri ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونى و وه کوردى جافى قسه کهن. کوئیک واته شوون کۆسوانى و شاخاوى [ف] روستایى در سرپُلُذهاب با گۆیش کُردى جافى و بر آیین سُنى. کوئیک به مکان کوهستانی و صخره‌ای است.

کۆئیک قۆخا هسه‌ن koyki qüxa h[esen] ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونى و وه کوردى جافى قسه کهن [ف] روستایى در سرپُلُذهاب با گۆیش کُردى جافى و بر آیین سُنى.

کۆئیک قۆخا شوکۆر koyki qüxa şukor ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونى و وه کوردى جافى قسه کهن [ف] روستایى در سرپُلُذهاب با گۆیش کُردى جافى و بر آیین سُنى.

کۆئیک مه‌جید koyki mecîd ئاوايیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین سونى و وه کوردى جافى قسه کهن [ف] روستایى در سرپُلُذهاب با گۆیش کُردى جافى و بر آیین سُنى.

کوتکوتى kwitkwitî ئاوايیگه له شیان سهر وه شارُ ئارقۆن ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردى که‌له‌ورپى قسه کهن [ف] روستایى در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردى کلهرى و بر آیین شیعه.

کوتکه kwitke ئاوايیگه له خانه‌شووور سهر وه سه‌لاسى باوه‌جانى و سهر وه

نارئین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. **کوتەر** kuter ئاواييگه له سونقور سەر وه نارئین شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

کوتەک زل kwitek zil ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سەر وه نارئین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سَری لُذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

کوتەک زه‌لگه‌یل kwitek zelgeyl ئاواييگه له گاواره سەر وه نارئین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

کوتی‌ده‌ره kwitî dere ئاواييگه له کهینی کهو سەر وه شار هه‌رسین و سەر وه نارئین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن. ده‌ره وه مانای چەم و رووه [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان. ده‌ره به معنی رود و رودخانه است.

کوچ‌کینه 1 kwiçikîne ئاواييگه له کهنگه‌وهر سەر وه نارئین یارسان و وه کوردی کوليايي قسه کهن 2) ئاواييگه له سونقور سەر وه نارئین شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] 1) روستایی در کنگاور با گویش کُردی کوليايي و بر آیین یارسان 2) روستایی در سنقر با گویش کُردی کليايي و بر آیین شيعه.

کوچ‌گ به‌ل kwiçig bel دو ئاوايي خوار و بان له گاواره سەر وه نارئین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، له به‌ش باکووری ئی ئاوايه (قلاقازی) دامه‌زریاس ک شوونه‌وار میژووئی ناوداریگه [ف] دو روستای

علیا و سفلی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، در قسمت شمالی این روستا (فلا قازی) قرار دارد که مکان باستانی معروفی است.

کوچگ دانه kwiçig dane ئاواييگه له سه‌رفيرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن، ئیسه ئی ئاوايه چووله [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه، هم اکنون این روستا خالی از سکنه است.

کوچگ کرمنه kwiçig kirmijine ئاواييگه له ويژنان سه‌ر وه شارُ گيه‌لان و سه‌ر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ويژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کوچگ له ناو kwiçig le naw دو ئاوايي خوار و بان له دیره سه‌ر وه شارُ گيه‌لان و سه‌ر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کوچگینه kwiçigê ئاواييگه له زالّواو سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در زالّواب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کوچه küçe ئاواييگه له گه‌ودين سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی لوری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گودین از توابع کنگاور با گویش کُردی لری و بر آیین شیعه.

کوچەری koçerî ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين ُ * * و وه كوردی * * قسه كه ن [ف] روستایی در سرپُ‌ل‌ذهاب با گویش كُردی * * و بر آيين * * .

كوپانی kwirani سێ ئاوايي خوواری و بان هاشم سلّتان له درووفه‌رامان سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائين ُ شيعه و يارسان وه كوردی له‌کی قسه كه ن [ف] سه روستای علیا و سفلی هاشم سلطان در درودفرامان از توابع كرماشان با گویش كُردی لکی و بر آيين شيعه و يارسان.

كوپه kûrpe ئاواييگه له سنجاوی سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی زه‌نگنه‌ئی قسه كه ن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع كرماشان با گویش كُردی زنگنه‌ای و بر آيين يارسان.

كورتەي kwirtey دو ئاوايي خوواری و بان له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه ن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در دینور با گویش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

كوردەوێن kwirdewen (١) نه‌ته‌وه‌ئ كورد (٢) ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائين ُ يارسان و شيعه و سونی و وه كوردی جافی قسه كه ن [ف] (١) ملت كُرد، كُردها (٢) روستایی در روانسر با گویش كُردی جافی و بر آيين يارسان و شيعه و سنی.

كوپ كيه‌رگ kwif kyerig ئاواييگه له گوو‌رپسفی سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپی قسه كه ن [ف] روستایی در گوو‌ر سفید از توابع گیلانغرب با گویش كُردی كله‌ری و بر آيين شيعه.

كۆره küre (١) پوو‌ره (٢) ته‌تۆر (٣) كۆره‌ئ ئاجۆر په‌زی (٤) ئاته‌شخان ُ سه‌ماوهر (٥) ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائين ُ

شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] ۱) زنبورهای کوچکی که کندو را ترک کرده و به دنبال کندوی جدید می گردند (۲) تنور (۳) کوره آجرپزی (۴) آتشیخان سماور (۵) روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کۆره خوسرهوی küre xusrewî ئاواييگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

کۆرئ korê ئاواييگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

کۆریان گه‌ره kûryani gewre ئاواييگه له هسه‌نئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و شیعه و یارسان وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی و شیعه و یارسان.

کۆپی زاخه kwirî zaxe ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کۆرپک kwirîk ئاواييگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

کۆزه‌ران küzeran یا کۆزه‌گه‌ران ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] کوزران یا کوزه‌گران روستایی در سنقر با

گوش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کوزهران kûzeran به‌شینگه له سنجای سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائینُ یارسان و وه کوردی زنگنه‌ئی و گورانی قسه کهن [ف] بخشی در سنجایی از توابع کرماشان با گوش کُردی زنگنه‌ای و گورانی و بر آیین یارسان.

کوژک kwijek ئاواپیگه له سهر فیروزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گوش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

کوسه ئەمین kûse emîn ئاواپیگه له کلاشی سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرود با گوش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کوسه‌گه‌ل kûsegel ئاواپیگه له بشیوه سهر وه شارُ سه‌ریه‌ل و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن [ف] روستایی در بشیوه از توابع سرپُ‌ل‌ذهاب با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کوشکینه kuşkîne ئاواپیگه له ئاوباریک سهر وه شارُ سونقور و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گوش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کوکاو kûkaw ئاواپیگه له گیەلان سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن. کووک و کوک وه مانائِ ره‌سه‌ن و کوپه‌مازی و هه‌روه‌ها ته‌پوولکه و به‌رزائییه [ف] روستایی در گیلانغرب با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. کووک و کوک به معنی اصیل و ریشه‌دار و همچنین تپه و بلندی است.

کوکاومیله‌گه kûkawmîlege دو ئاویلی له ئارۆن ئاوا سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن، یه‌کێ تر له میله‌یل ُ گه‌لێر ُ کورده‌واری ک خارهت کریا [ف] دو روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، یکی دیگر از میل های باستانی که غارت شد.

کۆگا koga ئاوايیگه له زمكان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کولان kûlan ئاوايیگه له بیله‌وار سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و سونی وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و سنی.

کولکول kwîlkwîl (١) ئاوايیگه له گیه‌لان سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن (٢) ئاوايیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (١) روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (٢) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کولور kulûr ئاوايیگه له کلآشی سهر وه شار ُ جوانرۆ و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلآشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کوله‌پا kwîle pa (١) ئاوايیگه له ویژان سهر وه شار ُ گیه‌لان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن (٢) ئاوايیگه له شیان سهر وه شار ُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن (٣) ئاوايیگه له ئاگاهان سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائین ُ

شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (ف ۱) روستایی در ویرنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۲) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۳) روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کوله جوو (kwilecû ۱) ئاواييگه له ئارقن ئاوا سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کهلهوپی و زهنگنه قسه کهن، ئی ئاوايه له رووژهلآت تهجهر ئهکبهر و باشوور شیان و رووژئاوائی ههمهیل دامه‌زیاس و یه‌کی له شوونه‌وارهیل گه‌لیتر کورده‌واره. پاشگر (جوو) ئاماژه وه جۆله‌که یا یه‌هودیه و ئی ئاوايه پرپ له ئاسه‌وارهیل سه‌ردهم جۆله‌که‌یل. له ناو‌پاس ئی ئاوايه ته‌پوولکه‌یگ هه‌س ک خه‌لک ئۆشن ژیرئ کاریزه و خه‌زینه‌یگ ها له تی. هه‌روه‌ها له باکوور رووژهلآت ئی ئاوايه شوونه‌وارئگ هه‌س ک وه (قازیوه‌ن) ناوداره ک خه‌لک باوه‌ریان یه‌سه ده‌رمانگه‌ره و ئه‌گه‌ر که‌سیگ په‌ل و پووئ ژان بئاشتوو؛ رووژهلآت چووارشه‌مه که‌له‌شیرئگ بووه‌ید و له‌وره خۆن‌پژان بکه‌ید خاسه‌و بوود. له راسا دیار نییه قازیوه‌نه‌یل کیین خه‌لک ئۆشن قازیه‌یل سه‌ردهم ئیمام حسه‌ین بۆنه و چهن شوونه‌وار له پارێزگای ئیلام و کرماشان وه ناو قازیوه‌ن ناودارن ک دفیشتتر خه‌زینه‌ئ سه‌ردهم ساسانییه‌یله و باوه‌رم یه‌سه ک ئی قازیوه‌نه‌یله گوور شازایه‌یل ساسانیه. ئی شوونیشه له کوله‌جوو خاره‌ت کریاس. ئه‌وه‌ئ ک راسییه و له باره‌ئ قازیوه‌ن ئۆسریاس وتار میژووئۆسه‌یل پیشووه (قازیه‌گان له سه‌ردهم ساسانیه‌کان ریز و هۆرمه‌ت تاییه‌تیا‌ن بۆیه، ره‌نگه له شه‌ر و دژایه‌تیه‌ی‌یگ ک له ناو شازایه‌کان سه‌ره‌له‌داسه؛ ناوجیکه‌ری و دادوهری وه بنه‌ماله‌یل لیهاتوو سپاریاس وه‌لام دیاره ک کاره‌یل ئاسایی دادوهری له وه‌ره‌سه‌ئ

موبه‌دان بۆیه ک ته‌نیا به‌خۆکه‌ران ُ علوم ُ شه‌ری بۆنه . ئی دادوه‌ریله له گشت ُ ناوچه‌گان ُ بۆنه و ئە‌گه‌ر بنکه‌یی تایبه‌ت ئە‌پا ئی کاره (دادوه‌ری) نه‌یواتا؛ گوايه که‌خودا یا ده‌گان وه کار ُ دادوه‌ری خه‌ریک بۆیاتا و سوپا وسان ئە‌پا خوه‌ی دادوه‌ر ُ تایبه‌تی داشته‌یه).¹

مه‌سه‌وودی ئاشکرا تۆشید ک: هیره‌زان مه‌نسه‌ب ُ دادوه‌ری داشته‌نه و فتوا له سه‌ر کیشه‌کان دانه.² ئە‌گه‌ر ئی وتاره‌یه له‌سنگنیم دۆنیم ک ئی شوونه‌یه له ک وه ناو ُ وه‌یس یا پیر و شه‌خس و قازیوه‌ن له ولات ُ کورده‌واری هه‌س، گلکوی شازایه‌گان ُ ناودار بۆیه ک ئە‌پای یه‌گ ُ له خاره‌ت ُ عه‌ره‌ب له‌به‌ین نه‌چوود، گۆرپراوه (٢) ئاواييگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین ُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (٣) ناو ُ شه‌ش ئاوايي وه ناوه‌یل ُ (کوله‌جوو کیانی، کوله‌جوو خووار و بان و ناو‌پاس کوله‌جوو که‌ره‌می، کوله‌جوو ئسفه‌ندیاری) له گیه‌لان سه‌ر وه ئائین ُ شيعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن (٤) ئاواييگه له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین ُ وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (٥) ئاواييگه له سوومار سه‌ر وه ئائین ُ شيعه و کوردی که‌له‌پوری قسه که‌ن (٦) دو ئاوايي وه ناوه‌یل ُ (کوله‌جوو و کوله‌جووی ده‌رته‌نگ) له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار ُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین ُ شيعه و وه کوردی کولیايي قسه که‌ن (١) روستایی در اسلام آباد غرب با گويش کُردی کلهری و زنگنه و بر آيين شيعه، اين روستا در شرق روستای تجر اکبر و در جنوب محدوده شيان قرار دارد. پسوند(جو) اشاره به جولکه یا يهودی است و در اين روستا آثار باستانی يهوديان بسيار است. در مرکز روستا تپه‌ی نه

1- تاريخ، فرهنگ و تمدن ايران در دوره مادها، عباس قديانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 155

2- تاريخ، فرهنگ و تمدن ايران در دوره مادها، عباس قديانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 179

چندان مرتفعی وجود دارد که به گفته اهالی در زیر این تپه قنات بزرگی است و دینه‌ای در آن پنهان است درست مانند (چیاگاوانه) در اسلام آباد غرب، در شمال شرقی این روستا مکانی به نام (قازیون) وجود دارد که اهالی معتقد کسانی که به درد رماتیسم مبتلایند اگر روزهای چهارشنبه به این مکان بروند و خروسی به عنوان نذری پیشکش کنند خوب می‌شوند. در حقیقت معلوم نیست که این قازیونها چه کسانی هستند و در استان ایلام و کرمانشاه تعدادی مکان به نام قازیون وجود دارد که همگی دینه زمان ساسانیان است و اهالی این روستا می‌گویند که قازیون قاضی القضاات امام حسین بوده‌اند و به زعم من این مکانها گور شاهزادگان ساسانی است که برای در امان ماندن از غارت چنین فلسفه‌ای را برایش ساخته‌اند. این مکان نیز از غارت در امان نبوده است (قاضیان در دوره ساسانیان از احترام ویژه‌ای برخوردار بودند، احتمالاً در نزاعها و اختلافاتی که میان نجبا برمی‌خاست؛ کار میانجیگری و داوری را به افراد و خاندانهای بسیار ممتاز می‌سپردند، اما ظاهراً کارهای عادی قضاوت در انحصار موبدان بود که تنها امانتداران علوم شرعی بودند. این قاضیان در همه‌ی بلوک وجود داشتند و اگر اداری ویژه‌ای برای اینکار نبود احتمالاً رئیس ده یا دهگان به کار قضا یا داوری می‌پرداخت و نیز سپاه خود دادرسی ویژه داشت.¹ مسعودی صراحتاً گوید: که هیربذان به سمت قاضی فتاوی صادر می‌کردند.² ۲) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه ۳) شش روستا با اسامی (کوله جو کیانی، کوله‌جو علیا و سفلی و وسطی، کوله‌جو کرمی، کوله‌جو اسفندیاری) در گیلانغرب گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۴)

1- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 155
 2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 179

روستایی در سرفیروزآباد از توابع مادیدشت با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (5) روستایی در سومار با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (6) دو روستا با اسامی (کوله‌جو و کوله‌جو درتنگ) در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کوله‌سه kûlese (1) ئاواييگه له هه‌مه‌یل سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه که‌ن. کوولُ وه مانائُ ستونُ سییه‌مال و به‌یداخ و کولگه‌ئێ نه‌چیره‌وانیه و هه‌روه‌ها کوولُ جووره گیائُ خوارده‌مه‌نیه و کووله‌سه وه مانائُ ژینگه و جی لوور واوریز ژینگه‌ئێ سه‌گه و کوُله وه مانائُ مه‌لۆیه‌س. وه گشتی کووله‌سه واته ژینگه و جی لوورُ تاییه‌تی (2) ئاواييگه له کرماشان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (3) ئاواييگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] (1) روستایی در حمیل از توابع اسلام آبادغرب باگویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. کوول به معنی ستون پایه‌ی سیاه‌چادر و کمینگاه شکارچی است و همچنین کوول گیاهی خوراکی است و کووله‌سه به معنی زیستگاه و محل زندگی؛ بویژه زیستگاه سگ است و کوله به معنی ملخ است. به طور کلی کووله‌سه به معنی زیستگاه و محل زندگی ویژه است (2) روستایی در کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (3) روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کوله‌سه‌وه‌ن kûlesewen ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گیه‌لان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه که‌ن. بنووره کووله‌سه [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نگاه کنید به کووله‌سه.

کوله‌شۆک kwilēşik (۱) کۆزه‌له (۲) ئاواپیگه له چله سه‌ر وه شارُ گیه‌لان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه که‌ن [ف] (۱) گیاه ترتیزک آبی (۲) روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کوله‌ل kwilēl ئاواپیگه له کاکه‌وه‌ن سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن، ناو تره‌کُ ئی ئاوايه میرمینگه‌س [ف] روستایی در کاکوند با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نام دیگر این روستا میرمینگه است.

کوله‌لوت kwilē lüt ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

کوله‌هۆ kwilēhü ئاواپیگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در قه‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کولیاي kwilyay ئاواپیگه له مایه‌شت سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه که‌ن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کولچه kwilîçe ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیايي قسه که‌ن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه.

کولی‌کولی kwilî kwilî ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کولینه kwilêne (١) ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (٢) کولینه ئ پایداری، ئاواييگه له گواره سهر وه ئائين ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] (١) روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنی (٢) روستایی در گهواره با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

کولینه ئ قه‌مه‌ر ۆ سوه‌رابی kwilêney qemer isuhrabî ئاواييگه له سهر پيه‌ل سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کولینه ئ له‌تيف kwilêney letif ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سهر وه ئائين ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُله‌هاب با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کوماسی kumasî دو ئاوايي خوار و بان له که‌ینی‌که‌و سهر وه شار ۆ هه‌رسین و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

کۆمه‌ره komere ئاواييگه له پاوه سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. کۆمه‌ره گۆردراوی کۆمار و گۆمار وه مانائ جه‌ماوهر و گونده و گومه و کومه وه مانائ مالّیگه که له باقه و چل و چوو و گژوگیا در ۆس کریاس^١ [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. کومه‌ره تحریف شده‌ی واژه کۆمار و گۆمار به معنی جمعیت و روستا است و گومه و کومه به معنی خانه‌ای که از نی و چوب و علف سازند.

^١ - فرهنگنامه زفان گویا و جهان پویا، بدرالدین ابراهیم به کوشش دکتر حبیب الله طالبی، چاپ اول 1381 ص 228

کونا ناو kwina naw ئاواپیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه‌ که‌ن، ئیسه‌ وه چالگه‌ ناسیاره [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نام کنونی این روستا چالگه‌ است.

کونه‌گورگ kwine gurg ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

که‌په‌رگه‌ keperge ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه‌ و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌چه‌ل‌ئاوا keçel awa ئاواپیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

که‌رتۆچ kertüç دو ئاواپی خوار و بان له که‌تۆله سه‌ر وه شارُ سه‌حنه‌ و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌رسوان kersuwan ئاواپیگه له باولّه سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن. که‌رسوان واته‌ ئازالّه و ته‌پاله‌یگ ک وه قه‌سه‌قول ئاماده‌ بۆیه [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. کرسوان به معنی تپاله و سوختی است که از مدفوع الاغ آماده کنند.

که‌رکولۆ قلاړمن kerkûli qîlârimin ئاواييگه له گواوړ سهر وه شارُ
 گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوړی قسه كه‌ن.
 که‌رکولۆ ناو گياڼ خوارده‌مه‌نييگه [ف] روستايی در گواور از توابع
 گيلانغرب با گويش کُردی کلهری و بر آيين شيعه. کرکول گیاهی
 خاردار و خوراکی است.

که‌رکولۆ که‌سان kerkûli kesan ئاواييگه له گواوړ سهر وه شارُ گيه‌لان
 و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوړی قسه كه‌ن. که‌رکولۆ ناو
 گياڼ خوارده‌مه‌نييگه [ف] روستايی در گواور از توابع گيلانغرب با گويش
 کُردی کلهری و بر آيين شيعه. کرکول گیاهی خاردار و خوراکی است.

که‌رکولۆه‌ئى مرادعه‌لی kerkûleÿ mirad élî ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سهر وه
 ئائينُ يارسان و وه كوردی گورانی قسه كه‌ن [ف] روستايی در سرپل‌ذهاب
 با گويش کُردی گورانی و بر آيين يارسان. کرکول گیاهی خاردار و
 خوراکی است.

که‌رکس kerkes (١) سه‌رگه‌ر (٢) ئاواييگه له جوانړۆ سهر وه ئائينُ سوني
 و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] (١) کرکس (٢) روستايی در جوانرود با
 گويش کُردی جافی و بر آيين سُنِي.

که‌رگان kergyan ئاواييگه له سه‌رفيرووزناوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر
 وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه كوردی له‌کی قسه كه‌ن. که‌رگ وه ماناڼ
 سيبه‌که‌رک و دا‌له و ره‌نگه که‌رگان له که‌رنا يا که‌رگا، کاريا، کارينا،
 کارن، کاردوڅ وه‌رگيډر بۆيه ک به‌کئ له تيره‌يلُ ماده [ف] روستايی در سر
 فيروزآباد از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين يارسان و
 شيعه. کرگ به معنی پرنده‌ی سار و عقاب است و شايد کرگان از واژه‌ی
 کريا، کرگا، کاريا، کارينا، کارن يا کاردوڅ مشتق شده باشد که یکی از

تیره‌های ماد بزرگ است.

که‌رگه‌سار kergesar ناواییگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و یارسان وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن، که‌رگ وه مانائُ سییه‌که‌رگ و مامر و داله و ئی ناوایه مه‌لوه‌ن دال و سییه‌که‌رگه [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان. کرگ به معنی پرنده سار و مرغ و عقاب است و این روستا محلی برای زیست سار و عقاب است.

که‌رناچی keřnaçi ناواییگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ری و له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و لکی و بر آیین شیعه. **که‌ره** (1) kere (پاشگرُ فرمانکاری (2) که‌ره‌ئ خوراکی (3) ناواییگه له ده‌وله‌ت ناوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] (1) پسوند فاعلی (2) کره خوراکی (3) روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سه‌نی.

که‌ره‌ج kerec دو ناوایی خوواری و بان له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌ره‌یان kereyan ناواییگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

که‌ره‌ئ چه‌سه‌ن‌ناوا kerey h[esen] awa ناواییگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه نائینُ * * * و وه کوردی * * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی * * * و بر آیین * * *.

که‌ره‌ئێ فه‌تابه‌گ kerey fetabeg ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائين ُ * *
 و وه كوردی * * قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در روانسر با گویش كُردی * *
 و بر آيين * * .

که‌ره‌ئێ فه‌لامه‌رزبه‌گ kerey felamerzbeg ئاواييگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه
 ئائين ُ * * و وه كوردی * * قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در روانسر با گویش
 كُردی * * و بر آيين * * .

که‌رێا (kerêa ١) عه‌شیره‌تیگ له مایه‌شت و گیه‌لان (٢) ئاواييگه له مایه‌شت
 سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه‌ كه‌ن. له بنه‌په‌ته‌و له
 گیه‌لان هاتنه (٣) ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شار ُ گیه‌لان و سه‌ر وه
 ئائين ُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه‌ كه‌ن. كه‌رێا يا كه‌رگا له وشه‌ئ
 كاریا، كارینا، كارن، كاردۆخ وه‌رگێڤ بۆیه ك یه‌كئ له تیره‌یل ُ ماده [ف]
 (١) تیره‌ی از كُردان كه‌له‌ر در مادیدشت و گیلانغرب (٢) روستایی در
 مادیدشت با گویش كُردی كه‌له‌ری و بر آيين شيعه. در اصل از گیلانغرب
 به اینجا آمده‌اند (٣) روستایی در گور ُ سفید از توابع گیلانغرب با گویش
 كردی كه‌له‌ری و بر آيين شيعه. واژه‌ی كریا يا كریا از كاریا، كارینا،
 كارن، كاردۆخ مشتق شده است كه یكی از تیره‌های ماد است.

که‌رێز (kerêz ١) دو ئاوايي خوواری و بان له درووفه‌رامان سه‌ر وه شار ُ
 کرماشان و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن (٢)
 ئاواييگه له كه‌تۆله سه‌ر وه شار ُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه
 كوردی له‌کی قسه‌ كه‌ن (٣) دو ئاوايي له خزل سه‌ر وه شار ُ كه‌نگه‌وه‌ر و
 سه‌ر وه ئائين ُ * * و وه كردی * * قسه‌ كه‌ن [ف] (١) نام دو روستای
 علیا و سفلی در دروفرامان از توابع کرماشان با گویش كُردی لكی و بر
 آيين شيعه (٢) روستایی در كندوله از توابع صحنه با گویش كُردی لكی و

بر آیین شیعه 3) دو رستا در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی ** و بر آیین **.

که‌ریم‌ئاوا (kerîm awa ۱) ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن ۲) ئاواپیگه له کرماجان سهر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن 3) ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی کهن ۱) روستایی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان ۲) روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه 3) روستایی حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

که‌ریم‌حاسله kerîm hasîle دو ئاواپی خووار و بان له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ئارۆن‌ئاوا سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن. خه‌لک ئۆشن له‌ی ئاواپه کانیاو به‌رفراوان بۆیه و باوه‌ر کهم ناوُ ئی ئاواپه له وشه‌ئ هه‌سیل وه مانائ به‌نگه و هه‌وز وه‌ر گێر بۆیه و هه‌وچ هه‌ره‌چیگ وه ناوُ تایبه‌تیگ نه‌ی‌رید ۱) دو روستای علیا و سفلی در حسن آباد از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. به‌گفته‌ی اهالی این روستا دارای چشمه‌های فراوان بوده و به زعم من نام این روستا از واژه‌ی هسیل به معنی سد و حوض مشتق شده و هیچ ارتباطی با شخص خاصی ندارد.

که‌زازی kezazî ئاواپیگه له ده‌وله‌ت ئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن ۱) روستایی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کهسان (kesan ۱) کهس وکار ۲) ئاواييگه له گووارو سهر وه شارو گيه لان و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی که لهوړی قسه کهن. ناو تر ئی ئاوايه **که رکوله** (ف ۱) اقوام، خویشان ۲) روستایی در گووارو از توابع گیلانغرب با گویش کوردی کلهری و بر آیین شيعه. اسم ديگر این روستا کرکول است.

که سیرناوا (kesîr awa) ئاواييگه له ناودهروهن سهر وه شارو کرماشان و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن (ف) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کوردی کوليايي و بر آیین شيعه.

که شکه میر (1 keşkemîr) کهش: کهژ: کۆيه + میر: مهرد/ میردو کۆيه سان 2) ئاواييگه له کيوه نان سهر وه شارو سونقور و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن. (ف 1) کهش: کوه + میر: مرد/ مرد کوهستان 2) روستایی در کيونان از توابع سنقر با گویش کوردی کوليايي و بر آیین شيعه.

که فه نه لا (kefene la) ئاواييگه له درووفه راماڻ سهر وه شارو کرماشان و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی له کی قسه کهن. ئی ئاوايه شاخاويه و زوورمه ئی خه لک شوون په شیو بوون و وه ئی بوونه وه ک هه رکه س چيه سه ئی ئاوايه نيشته جی بۆيه، تا رووژو مردن ناتيه سه و وه پئ ئوشن که فه نه لا (ف) روستایی در درووفه راماڻ از توابع کرماشان با گویش کوردی لکی و بر آیین شيعه. این روستا در منطقه ای کوهستانی است و افراد عمده تا راه را گم می کنند و بنا به گفته ی اهالی به دلیل اینکه هر کس مقیم این روستا شده تا روز مرگ آنجا را ترک نکرده است این روستا را (کفن لا) گویند.

که لاشی (kelaşî) کلاشی یا داروهیس ئاواييگه له سه رپيه ل سهر وه ئائين

یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن. کلاشی خوهی ناو^۱ یه‌کیگ له هوزه‌یل^۱ کورده و کلاشی باخان، کلاشی لۆلم، کلاشی نه‌هن و کلاشی هه‌وشی سه‌ر وه ئی هوزوسه (... هۆی ناوئران: گونده‌کانیان راوگه و نیچیرگه‌ی چاکن و کاتی یه‌کی له حاکمانی کوردستان له زستاندا بۆ رۆژیک له‌وهی ماوه‌ته‌وه، بۆ به‌رچایی و شیو چشتیان له گۆشتی مه‌په‌کیوی و بزنه‌کیوی بۆ ئاماده کردوه، مه‌په‌کیویش به زمانی کوردی پپی ده‌گوتری^۱ که‌ل^۱ و به‌و بۆنه‌یه‌وه به که‌ل^۱ ناش ناویان ده‌رکردوه¹

☐ روستایی در سرپ^۱ لذهاب با گویش ک^۱ردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و س^۱نی. کلاشی خود یکی از طایفه‌های جاف است و روستاهای کلاشی باخان، کلاشی لولم، کلاشی نه‌هن، کلاشی هوشی از این طایفه‌اند. (علت نامگذاری: چون دهات آنها محل شکار و نخچرگاه خوبی است وقتی یکی از حکام کردستان در موسم زمستان در آنجا مهمان بوده صبح و شام آش گوشت گوسفند و بزکوهی برای او مهیا و طیخ نموده‌اند و گوسفند و بزکوهی درزبان کردی کل^۱ می‌گویند و به کل^۱ آش مشهور شده‌اند.

که‌لاشی باخان kelaşî baxan ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین^۱ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن ☐ روستایی در جوانرود با گویش ک^۱ردی جافی و بر آیین س^۱نی.

که‌لاشی لۆلم kelaşî lolim ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین^۱ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن ☐ روستایی در جوانرود با گویش ک^۱ردی جافی و بر آیین س^۱نی.

که‌لاشی نه‌هن kelaşî nehen ئاواپیگه له خانه‌شوور سه‌ر وه سه‌لاسی

¹ - هۆز و تیره و تایفه‌ی کورد له کوردستانی ئه‌رده‌لان، میرزا شکرالله‌سنندجی، چاپخانه‌ی شقان، 2006 سلیمانی، لا 102

باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

که‌لاشی هه‌وشی kelaşî hewşî ئاواپیگه‌ له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن. له به‌ش رووژئاوای ئی ئاواپه‌ شوونینگ وه ناو (که‌ر که‌س) دامه‌زیاس ک شوونه‌وار میژووئییه‌ وه له به‌شیگ ک وه ناو (ئاوه‌کوو) ناوداره‌ مه‌ته‌شخه‌لیگ له زێڤ وه شکل که‌له‌شیر وه دی کریا، ئی شوونه‌واره‌ وه گشتی خاره‌ت کریاس [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی، در قسمت غربی این روستا محلی به‌ نام (کرکس) قرار دارد که کاملاً باستانی است و در قسمتی که به (آوه‌کوو) معروف است مجسمه‌ای از طلا به شکل خروس پیدا شد، مکان فوق از غارت در امان نمانده است.

که‌لان (1 kelan) دو ئاواپی خوار و بان له سه‌حنه‌ سه‌ر وه ئائین شیعه‌ و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (2) ئاواپیگه‌ له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه‌ و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] (1) دو روستای علیا و سفلی در صحنه‌ با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه‌ (2) روستایی در کنگاور با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه‌.

که‌لانته‌ر (1 kelanter) ئاتاس (2) کارامه «که‌لانته‌ر ژن» (3) دیه‌که‌یگه‌ له قه‌سر سه‌ر وه ئائین شیعه‌ و وه کوردی که‌له‌پوری قسه‌که‌ن [ف] (1) داروغه‌باشی (2) کنایه‌ از کارآمد (3) روستایی در قصرشیرین با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه‌.

که‌لاوه‌ (2 kelawe) خاپووره‌، مال کاوُل (2) ئاواپیگه‌ له به‌یرئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (3)

ئاواییگه له قلاشاین سه‌ر وه شارُ سه‌ریپه‌ل و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه‌ که‌ن [ف] (۱) ویرانه (۲) روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (۳) روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپُ‌ل‌ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

که‌لاوه‌ئێ عه‌زیزخان kelaweyê êzîzhan ئاواییگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

که‌لُ داو keli daw ئاواییگه له قلاشاین سه‌ر وه شارُ سه‌ریپه‌ل و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن، له نزیکیی شارُ سه‌ریپه‌ل ده‌خمه‌ئێ کوچگینینگ له دل کۆیه‌ئێ پادیر هه‌لکه‌ن‌راوه‌ ک له لای خه‌لک وه که‌لُ داو ناسناره و له لای خه‌لکُ یارسان شوونُ پیرۆزینگه و له روژه‌یلُ تاییه‌ت له‌وره‌ کوو بوون و نه‌زر و نیاز که‌ن. ئۆشن ئیره شوون کۆره‌ئێ داو بۆیه و داو لی‌ره ناسنگه‌ری کردیه و سراو گه‌رم وه‌ئێ بوونه‌وه وه پێ ئۆشن سراو گه‌رم ک هنای داو ئاسنُ سقویه‌ره و کریای له ئاو سراوگه‌رم هوونکه‌و کردیه ئی ئاوه له‌و روژه‌و گه‌رم مه‌نیه. له راسا یانه گشتی ئه‌فسانه‌س. له به‌شُ خوارینُ ئی ده‌خمه و وه به‌رزایی په‌نج متر، مه‌ته‌شخه‌ل پیاینگ له رق سان هه‌لکنیاس ک جل و به‌رگُ مادی ها وه‌ری و به‌رسه‌میگ ها وه ده‌سیه‌و و رق ئه‌و روژه‌ه‌لات وساس و چۆ که‌سیگ ک خه‌ریکُ نیاز بوو؛ ده‌سه‌یلئ له وه‌راوه‌رُ ده‌مچه‌و خوه‌ئێ گرتیه. کۆنینه‌ناسان ئۆشن میژووئێ که‌لُ داو هه‌لکه‌ردیده 2650 سال له‌یه وه‌ر و ئاسه‌وارُ مادیه و سه‌رجه‌م پاشایلُ مادی چووار که‌س بۆنه یه‌کم دیاکۆ یا (دیوکا، دیوک، دیوکس) دوهم فه‌روه‌رتیش (فرائورت، خشته‌رئیتی) سیه‌م هووه‌خشه‌ته‌ره (کیاکسار) و چووارم ئاستیاگ

(ئازیدەهاک، ئیشتو ویگۆ، ئیختوو ویگۆ) و کەل داو ئەول دیاکو
 هاوسنگە . ھەرۆھا کە خەلک ئۆشن: (چۆ کەلەگەئ داو دەرۆنم چاکە -
جیەگەئ دیاکو، ئازیدەهاک) [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع
 سرپ لڤه‌هاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. در نزدیکی شهر
 سرپ لڤه‌هاب دخمه‌ای در دل کوه پادیر وجود دارد که به دکان داود یا کل
 داو مشهور است و نزد مردم یارسان محلی عبادی است و در روزهایی ویژه
 به این مکان آمده و نذر و نیاز می‌کنند. یارسانیان می‌گویند که این مکان
 کورده‌ی آهنگری داود است و او در این مکان آهنگری کرده است و سراب
 گرم به این دلیل گرم است که هنگامی که داود آهن گذاخته را در آن فرو
 کرده است آب این سراب نیز گرم مانده است. در حقیقت اینها افسانه‌ای بیش
 نیست و این مکان یکی از گوردخمه‌های مادی است. در قسمت پائین و به
 ارتفاع تقریبی پنج یا شش متر؛ تندیس مردی رو به مشرق با برسمی در
 دست و به حالت ایستاده در حالیکه دستان خود را نزدیک صورتش گرفته
 در حال نیایش است. بنا به گفته‌ی باستان‌شناسان قدمت این مکان به 2650
 سال می‌رسد و بی شک گوردخمه‌ای متعلق به یکی از شاهان مادی است
 و از آنجا که شاهان مادی تنها چهار نفر بوده‌اند و باتوجه به لفظ کەل داو
 به نظر می‌رسد متعلق به دیاکو سرسلسله‌ی ماد باشد بگونه‌ای که در
 شعری فلکلور می‌خوانیم (چۆ کەلەگەئ داو دەرۆنم چاکە - جیەگەئ
 دیاکو، ئازیدەهاک)

کەل سفید kel sifêd ئەواپیگە لە سەتەر سەر وە شار ۆ سونقور و سەر وە
 ئائین ۆ شیعه و وە کوردی کولیایی قسە کەن [ف] روستایی در سطر از توابع
 سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.
کەلکوش kelkwiş (۱) لە گەمەئ پەلان ئەگەر سێ سان ۆ شیک رمیاود و

یه‌کی له سانیهیل ُ خوده مه‌تۆد ئۆشن که‌لکۆشه (۲) ئاواپیگه له کفرآور سهر وه شار ُ گیهلان سهر وه ئائین ُ شیعه و یارسان و وه کوردی که‌لهوری قسه کهن (ف ۱) یکی از واحدهای بازی (پهلان) چنانچه هر سه سنگ حریف افتاده باشد و یکی از سنگهای خود باقیمانده باشد گویند (که‌لکۆش) است (۲) روستایی در گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه و یارسان.

که‌لکۆشه‌ن kel kwişen سئی ئاواپی خووار و بان و ناوړاس له ههرسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (ف) سه روستای علیا و سفلی و وسطی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌لگ 1 kelig ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (ف 1) روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان (2) روستایی در سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه.

که‌لگه‌ئ نه‌مجهدی keleÿ emcedî ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (ف) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌لگه‌ئ زه‌مان kelgeÿ zaman ئاواپیگه له باوله سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن (ف) روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌ل ویاړ kel wêar ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شار ُ سه‌حنه و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی زووله و له‌کی قسه کهن (ف) روستایی در خودابنده لو از توابع صحنه با گویش کُردی زوله و لکی و بر آیین شیعه.

که‌له زهرد kele zerd ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائينُ يارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در جالوند از توابع با گویش کُردی لکی و بر آيين يارسان.

که‌له‌کان kelemek دو ئاوايي (که‌له‌کانُ نسا‌ر و که‌له‌کانُ خوه‌ره‌تاو) له دینه‌هر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه‌ که‌ن [ف] دو روستای (کلکان نسا‌ر و کلکان خورتاو) در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه.

که‌له‌ک جافر kelek cafir ئاواييگه له مه‌سووری سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌هوپری قسه‌ که‌ن. له باشوورُ پووژ ئاواي ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو (ناوته‌نگُ مه‌سووری) هه‌س کُ شوونه‌وارُ میژووئیيه و جییگ وه ناو(شازایه‌ جه‌هان) هه‌س کُ گوومه و بارگه‌داره و وه نیشانُ (سوّم دولدول) خپشتکاری بۆیه ک وه داخه و خاره‌ت کریاس، ناو زۆنه‌ئ شازایه‌ جه‌هان(ئه‌بوو دُجانه) بۆیه ک هوچ هه‌ره‌چینگ وه (ابودجانه)ئ عه‌ره‌و نه‌یّرد و(بووجان، بۆچان، بوچ، به‌چ، بوگ) وه مانای مۆغه وه باوه‌ر من (بووجانه یا بۆچان) بویه ک خوه‌ئ پله و پایه‌یگ له چینه‌ئ مۆغانه. هه‌روه‌ها له به‌شُ رووژه‌لاتُ سه‌رشاخُ ناوته‌نگ شوونه‌وارُ قه‌لاي چاودیری دیاریه و له به‌شُ رووژئاوايش شوونه‌وارُ قه‌لاي ته‌سیاری گه‌ورایگ دیاره و له ناوتوه‌ئ ئی که‌ژه له به‌شُ رووژئاوا، شوونینگ وه ناو (حه‌مام) دیاریه کُ وه سا‌رووج تاق دریاس و شوونه‌وارُ که‌تیبه‌یگ له تئ دیاریه ک وه داخه و ویران بویه [ف] روستایی در بخش منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آيين شيعه. در قسمت جنوب شرقی این روستا مکانی با نام (ناو تنگ منصورى) قرار دارد که مکانی کاملاً باستانی است و جایی به نام

(شاهزاده جهان) وجود دارد که گنبددار و مسقف است و با نشان (سم دلدل) حکاکی شده که متاسفانه غارت شده است، نام قدیم این مکان (ابودجانه) بوده که هیچ ربطی به عرب ندارد بلکه به زعم من (بوچان، بوچان، بوچ، بچ، بوگ) است که در کل به معنی مغ می‌باشد و (بوچان یا بوچان) خود مقام و رتبه‌ای در میان مغان است. همچنین در قسمت غربی و کوهستانی تنگه آثار یک قلعه‌ی دیدبانی قابل مشاهده است و در قسمت شرقی تنگه آثار یک مرکز نظامی به شکل قلعه وجود دارد و در همین امتداد و زیر قلعه‌ی دوم مکانی به نام (حمام) وجود دارد که آثار یک کتیبه‌ی یک متر در یک متر با ساروج به شکل تاق‌دیس به خوبی قابل رویت است که متاسفانه بخشی از آن تخریب شده است.

که‌له‌گوشی kele gûşî ئاواپیگه له جه‌لآهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که ن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

که‌له‌هور kele hû ئاواپیگه له که‌ینی که‌و سهر وه شارُ ههرسین و سهر وه نائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که ن. که‌له‌هور یا که‌له‌ئه هوروا وه مانای گه‌ورای موغانه و ئیل که‌له‌هور خوه‌یان له‌ی سووماره زانن و هه‌روه‌ها که‌له‌هوویی یه‌کئ له به‌زمه‌یلُ هه‌وره‌س [ف] روستایی در چشمه‌کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه. کله هو یا کله‌هورا به معنی مغ مغان است و ایل کلهر خود را منتسب به این دسته می‌نامند و همچنین کله‌هوویی یکی از مقامات آوازی هوره است.

که‌لئ kele hû ئاواپیگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که ن [ف] روستایی در پالنگانه از توابع

جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

که‌لێ kelê ئاواییگه له سونقور سهر وه ئائین شیععه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیععه.

که‌لیاوا kelyawa ئاواییگه له ئوباریک سهر وه شار سونقور و سهر وه ئائین شیععه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. ناو ئیسه ئێ ئی دیه‌که یاسرئاواس [ف] روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیععه. اسم امروزی این روستا یاسرآباد است.

که‌مال‌ئاوا kemał awa که‌مال‌ئاوا یا که‌مالان ئاواییگه له بیله‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و شیععه وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] کمال آباد یا گمالان روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیععه.

که‌مانده‌ر kemander ئاواییگه له پاوه سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

که‌مراو kemraw ئاواییگه له قهره‌سوو سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیععه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. بنوو **که‌مره‌گه‌ر** [ف] روستایی در قهرسو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیععه. نگاه کنید به **که‌مره‌گه‌ر**.

که‌مره‌گه‌ر kemre gife ئاواییگه له بیله‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیععه و سونی و وه کوردی جافی و هۆرامی قسه کهن. که‌مر وه مانای که‌مه‌ر و به‌رد و خه‌لووزه به‌ردینه‌س و که‌مره واته قاق و وشک ئلاتی [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی جافی و

هورامی و بر آیین شیعه و سنی. کمر به معنی صخره و سنگ و زغال سنگ است و کمره یعنی سفت و خشک شده.

که‌مژه kemije ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار هه‌رسين و سهر وه نائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌مشۆر kemşür ئاواييگه له بیل‌ه‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه نائين یارسان و شیعه و وه کوردی کولیايي قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بیل‌ه‌وار با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین یارسان و شیعه.

که‌مه‌رئاوا kemer awa ئاواييگه له سونقور سهر وه نائين شیعه و وه کوردی کولیايي قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین شیعه.

که‌مه‌ر زه‌رد kemer zerd ئاواييگه له تیلانده‌یشت سهر وه نائين شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در تیلانده‌یشت با گۆیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

که‌مه‌ره kemere (١) ناویگه‌که‌ کورانه (٢) ئاواييگه له شیان سهر وه شار ئارۆن ئاوا و سهر وه نائين شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌که‌ن، له ده‌رگای روژئاوا ئی ئاوايه کیه‌نی که‌ورایگه ک خه‌لک تۆشن خه‌زینه‌یگ له تئ هه‌شاره هه‌روه‌ها له روژه‌ه‌لات ئی ئاوايه گوورپسان که‌وره‌یله ک به‌ش فره‌یگ لئ خاره‌ت بۆیه. بنووره **که‌مه‌رگه** (٣) ئاواييگه له هوزمانه‌ن سهر وه نائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. بنووره **که‌مه‌رگه** [ف] (١) نامی مردانه (٢) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، در ابتدای ورودی غربی این روستا چشمه‌ی بزرگی قرار دارد که بگفته اهالی دینه‌ای مهم را در

خود جای داده است. همچنین در قسمت شرقی این روستا گورستان گبری است که بخش عمده‌ی آن غارت شده است. نگاه کنید به **که مره گره** (۳) روستایی در هوزمانوند باگوش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به **که مره گره**.

که مره ئی شاپهزا kemerey şafeza ئاواييگه له گواوڤ سهر وه شارُ گيه لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه لهوڤی قسه كه ن [ف] روستایی در گوار از توابع گیلانغرب با گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

که مهز kemez كه ره مبهس يا كه مهز ئاواييگه له بيله وار سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كوليايی قسه كه ن [ف] كرم بس روستایی در بيله وار از توابع كرماشان با گوش کُردی كوليايی و بر آیین شیعه.

که مه لئاوا keme l awa ئاواييگه له كه نگه وه سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی له کی قسه كه ن [ف] روستایی در كنگاور با گوش کُردی لکی و بر آیین يارسان.

که نجوور kencûr دو ئاوايی خووار و بان له قه ره سوو سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له کی قسه كه ن [ف] دو روستای عليا و سفلی در قه ره سو از توابع كرماشان با گوش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که ن که و ken kew ئاواييگه له هه رسين سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی له کی قسه كه ن [ف] روستایی در هه رسين با گوش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که نگر بان kenğirban سئ ئاوايی خووار و بان و ناوړاس له چيانه رگس سهر

وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن، بنویره کنگ [ف] سه روستای علیا و سفلی و وسطی در چیانرگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نگاه کنید به کنگ

کهنگرشه kenğırşe (۱) چه میگه له سهحنه (۲) دو ئاوایی خووار و بان له سهحنه سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه وه کوردی له کی قسه کهن. بنویره کنگ [ف] (۱) رودخانه‌ای در صحنه (۲) نام دو روستای علیا و سفلی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه، نگاه کنید به کنگ.

کهتۆله kenöle ئاواپیگه له زالزوا سهر وه شارُ رهوانسهر و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. کهتۆله و کهتۆله له کهن و کهند و گوند وه رگیتِر بۆیه [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. کنوله و کندوله از واژه‌ی کن و کند و گند مشتق شده است.

کهتۆله kenüle (1) به‌شیگه له دینه‌هر سهر وه شارُ سهحنه سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی هۆرامی تهخت قسه کهن (2) ئاواپیگه له کهینی کهو سهر وه شارُ ههرسین و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له کی قسه کهن [ف] (1) بخشی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی هورامی و بر آیین شیعه (2) روستایی در چشمه کبود از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کهنه‌ره‌شی نه‌لافه‌قی kene řeşî elafeqî ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

که‌نه‌په‌شی باوه‌خان *kene feşî bawexan* ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

که‌نه‌په‌شی عه‌ره‌و *kene feşî èrew* ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

که‌نه‌په‌شی گۆلمرائ *kene feşî gwîlmiraê* ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گهواره با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

که‌نه‌هه‌پ *keneher* (١) ئاواييگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئى و له‌كى قسه كه‌ن، كه‌نه‌هه‌پ واته (كه‌ن يا كان + هه‌پ = خه‌پئ) و ئى ئاوايه له بنارى كۆيه‌ئ خه‌پگيئيگ دامه‌زرياس هه‌روه‌ها ئاماژه وه كه‌ن و كه‌ند و گۆند وه مانائ شوون ُ نيسته‌جى بۆنه. له رووژه‌لات ُ ئى ئاوايه شوونيگ هه‌س وه ناو(په‌نج بان) ك نزيك وه مله ئاساره‌ئ ديژگرانه و شوون ُ گووڤ گه‌وريه و هه‌روه‌ها له باكوور ُ رووژئاواي كه‌نه‌هه‌پ(قلاچيڤ)ه ك يه‌كئ له ئاسه‌واره‌يل ُ ميژووئى گه‌ل ُ كورده و ئى قلا وه ناو(مه‌نووچيڤ) يه‌كئ له پاشايل ُ پيشدادى وه ناوبانگه (قلا چيڤ = قلاي مه‌نووچيڤ) ك وه داخه و خارهت بۆيه (٢) ئاواييگه له بيوه‌نيژ سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] (١) روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گۆيش كُردی زنگنه و لكی و بر آيين شيعه، كندهر يعنى(كان = مكان + هر = گل، خاك) و همچنين اشاره به كن و كند و گند به معنى محل استقرار و زيستگاه نيز هست. موقیعت جغرافیایی این روستا بگونه‌ای است كه در

دامنه‌ی کم شیب یک کوه خاکی قرار دارد. در شرق این روستا مکانی به نام (پنج بان) قرار دارد که نزدیک به مله‌آساره در دیزگران است و گورستان گبرهای باستانی است و در شمال این روستا یکی از آثار باستانی پیشدادیان به نام (قلاچیر) یا قلعه‌ی منوچهر پادشای پیشدادی است که متاسفانه غارت شده است (۲) روستایی در بیونج با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

که‌نی‌به‌ی kenî bey ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌نی توران kenî toran ئاواپیگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن. له وشه‌ئ توران وه‌رگێڕ بۆیه [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. برگرفته از واژه توران.

که‌نی‌حیه‌ر kenî hîyer ئاواپیگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شار هه‌رسین و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌نی‌دیریژه kenî dirîe ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌نی‌شاهی kenî şahî ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌نی‌قاێر kenî qaêr ئاواپیگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شار هه‌رسین و سه‌ر

وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌نی کۆزان kenî kûzan ئاواییگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌نی‌که‌و kenî kew ئاواییگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سطر از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌نی‌ماکان kenî makan ئاواییگه له سه‌رفیروزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

که‌نی‌مه‌ی kenî mey ئاواییگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌والی (kewalî ۱) ئاواییگه له گاواره سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌که‌ن، که‌والی (که‌وهال یا هاله‌که‌و) بریتیه له زه‌مینه‌یلینگ ک ره‌نگیان که‌وه (۲) ئاواییگه له بشیوه سه‌ر وه شارُ سه‌ریه‌ل و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هوری قسه‌که‌ن [ف] ۱) روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، نام این روستا برگرفته از نوع زمینهای اطراف آن است (که‌والی = که‌وهال یا هاله‌کو) که به زمینهای گفته می‌شود که در خاک آنها ترکیبات روی و سدیم باشد و رنگی کبود دارد (۲) روستایی در بشیوه از توابع سه‌ری لذه‌هاب با گویش کُردی کلهری

و بر آیین شیعه.

که‌وجوو kew cû ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، هه‌روه‌ها ک له پیشوو وه‌تیم پاشگر ُ (جوو) ئاماژه وه جۆله‌که یا یه‌هوودیه و چهن شوون و ئاوی له کرماشان هه‌س ک پیشگر و پاشگر ُ (جوو) هاله سه‌ریان و ئی شوونه‌یله؛ شوون ُ دامه‌زریان جۆله‌که بۆیه [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان، همانگونه که در قبل گفته شد پیشوند و پسوند (جو) اشاره به جۆله‌که یا یهودی است و در کرماشان چندین مکان دارای چنین پسوندهایی است که در گذشته محل استقرار یهودیان بوده است.

که‌وگر kew gir ئاواپیگه له سه‌ریه‌ل سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هوری قسه کهن [ف] روستایی در سرپ ُ لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

که‌هریز (1) kehrîz ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (2) دو ئاواپی خوار و بان له سه‌رفیروزئاوا سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (3) ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (1) روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه (2) دو روستای علیا و سفلی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (3) روستایی در هرسین با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

که‌ئ په‌نگین key fengîn ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و

بر آیین شیعه.

که‌یریز keyrêz یا **کاریز** ئاواپیگه له کهنگه‌وهر سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌ینی‌باین keynî bayin که‌ینی باین یا که‌نی با ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌ینی به‌گلەر keynî begler ئاواپیگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع سه‌حنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌ینی خولا‌وه‌یس keynî xwîla weîs ئاواپیگه له که‌تۆله سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در کندوله از توابع سه‌حنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌ینی سووراو keynî sûraw ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سه‌ر وه شارُ هه‌رسین و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در چه‌مچه‌مال از توابع هه‌رسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌ینی‌قلا keynî qîla ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌ینی‌قه‌مه‌ر keynî qemer ئاواپیگه له که‌تۆله سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در

کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کهینی کهلهک keynî kelek ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کهینی کهو 1 keynî kew ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 2 ئاواييگه له ههرسین سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] 1 روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه 2 روستایی در ههرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کهینی کیله keynî kêle ئاواييگه له کرماجان سهر وه شارُ کهنگه‌وهر سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کهینی هه‌لقچه keynî helüçe ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کیسه‌له 1 kîsele ئاواييگه له خانه‌شوور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 2 ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] 1 روستایی در خانه شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی 2 روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کیله‌چهرمگ kîle çermig ئاواييگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر

آیین سنی .

کیمینه kêmîne ئاواييگه له تۆدشه سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در نودشه از توابع پاوه با گۆیش کُردی هورامی و بر آیین سنی .

کپوهان kêwenan کهپوهانان یا کپوهانان ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه .

کيه‌ريز kyerêz کيه‌ريز یا کاريز ئاواييگه له مايشه‌شت سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی و کهلهپۆی قسه کهن [ف] روستایی در ماديدشت با گۆیش کُردی زه‌نگنه‌ای و کلهری و بر آیین شيعه .

کيه‌نی‌ئه‌رده‌شيري kyenî erdeşîrî ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کهلهپۆی قسه کهن [ف] روستایی در گيلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه .

کيه‌نی چرخ kyenî xirax ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه .

کيه‌نی چه‌رمه kyenê çermê (١) ئاواييگه له ئارقون ئاوا سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، ئۆشن گۆکووی بالۆل ريبه‌رُ يارسان ها ئه‌وره (٢) کيه‌نی و ئاواييگه له ديزگران سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (٣) ئاواييگه له کرماشان سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کهلهپۆی قسه کهن (4) ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] (١) روستایی در بيستو پنج كيلومتری اسلام آبادغرب با گۆیش کُردی

گورانی و بر آیین یارسان، گویند قبر «بهلول ماهی» یکی از رهبران یارسان آنجاست (۲) چشمه و روستایی در دیزگران از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه (۳) روستایی در کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (4) روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کیه‌نی حیەر *kyenî hÿer* ئاواييگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائين شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

کیه‌نی خانی *kyenî xanî* ئاواييگه له گوواوڤ سه‌ر وه شار ُ گیه‌لان و سه‌ر وه ئائين شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن [ف] روستایی در گووار از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی ڤیخنه *kyenî fêxine* ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کیه‌نی زه‌ڤنه‌لخان *kyenî zeÿnelxan* ئاواييگه له گیه‌لان سه‌ر وه ئائين شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی سۆر *kyenî sÿr* ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائين یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

کیه‌نی شیرینه *kyenî şîrîne* ئاواييگه له سه‌رپیه‌ل سه‌ر وه ئائين یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُل ذهاب با گویش

کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

کیه‌نی‌عیسا kyenî isa ئاواييگه له گوواوپ سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در گاور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی‌کوچگین kyenî kwiçgîn ئاواييگه له هه‌مه‌یل سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در بخش حَمیل از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی‌کوچگینه‌ئ رۆته‌وه‌ن kyenî kwiçgîneÿ rütewen ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی‌که‌و (1 kyenî kew) ئاواييگه له ئارقون‌ئاوا سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن (2) ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن (3) **کیه‌نی‌که‌و رۆته‌وه‌ن** ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپى قسه كه‌ن [ف] (1) روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (2) روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان (3) کینی‌کو روتون روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی‌گه‌چ kyenî geç ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ كرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی له‌كى قسه كه‌ن [ف] روستایی در جالوند از

توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

کیه‌نی ماسی *kyenî masî* ئاواییگه له گاوپووانی سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن [ف] روستایی در گاوروانی از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

کیه‌نی مرده‌شور *kyenî mirdeşûr* ئاواییگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کیه‌نی مه‌نلی *kyenî menelî* ئاواییگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

کیه‌نی وه‌لُگه *kyenî welige* ئاواییگه له ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه‌ کهن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

کیه‌نی‌هاجگه *kyenî hacige* ئاواییگه له گواووپ سه‌ر وه شارُ گیه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه‌ کهن [ف] روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گ

گاپهنا ga pena ئاواييگه له چه مچه مال سهر وه شار هه رسين و سهر وه نائين شيعه و وه كوردی له كی قسه كه ن [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسين با گویش كُردی لکی و بر آيين شيعه.

گاجالی ga çalı ئاواييگه له بشيو سهر وه شار سه رپه ل و سهر وه نائين شيعه و وه كوردی كه له پوری قسه كه ن [ف] روستایی در بشيوه از توابع سرپ لذهاب با گویش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

گاجالی فوولادی ga çalı fûladî ئاواييگه له سه رپه ل سهر وه نائين يارسان و شيعه و وه كوردی كه له پوری قسه كه ن [ف] روستایی در سرپ لذهاب با گویش كُردی كلهری و بر آيين يارسان و شيعه.

گاپی garî (۱) داشقه، ئه ره بانه (۲) ئاواييگه له گرده نوو سهر وه سه لاسی باوه جانی و سهر وه نائين سونی و وه كوردی جافی قسه كه ن، گاپی گۆرپه رایی وشه ئ گهور و گهوريه و له زاراوئ له كی و لوپی وه گهوری ئۆشن گاپی و ههروه ها ئی ئاوايه له بهرزایی كۆيه دامه زریاس و وه ی بوونه وه وه پئ ئۆشن گاپی ك ری هاتو چووئ یه واليسكه س [ف] (۱) گاری (۲) كوه و روستایی در گرده نوو از توابع ثلاث باباجانی با گویش كُردی

جافی و بر آیین سنی، گاری معرب واژه‌ی گوری یا همان گبری است و در گویش لکی و لری گبری را گاری می‌گویند شاید هم به خاطر اینکه این روستا به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود که راه یک طرفه و باریکی دارد (راه گاورو) باشد.

گاسۆیه gasüyer گاسۆر، ئاوايیگه له کرَن سهر وه ئائینَ یارسان و وه کوردی گۆرانی و کهلهوپی قسه کهن، وه باوه‌پم ناوُ ئی ئاوايه ئاماژه وه یه‌کئ له باوه‌ته‌یلَ گه‌لیر و میژووئی که‌ید ک ریشه له میژووئی فره دۆزینگ دیرید ک هه‌ره‌چئ دریه‌یده سه‌رده‌مَ ده‌سه‌لاتداری (ئه‌کد). سیسیل جی ئدمونتس له کتاوُ کوردها تورکها عه‌ره‌بها ئاماژه وه سه‌رپلشتی کردنَ له‌وحه‌یلَ شارُ که‌رکووک که‌ید و تۆشید: (ده‌ساوه‌ئ سه‌رپلشتی کردنَ په‌نجا و یه‌ک له‌وحه‌یگ ک له که‌رکووک و سی و دو له‌وحه‌یگ ک له (یورغان ته‌په) وه ده‌س هات له ژماره‌ئ سال 1926 مه‌جه‌له‌ئ (ئاشوور ناسی و باستان ناسیی خاوه‌ر) وه قه‌له‌مَ (سی.جه‌ی.گه‌د) بلأوه کریا؛ تۆسه‌ر دۆیائَ سه‌ر پلشتی ئی له‌وحه‌یله تۆیه‌نس بی دو و سی شارُ که‌رکووک ئه‌ولَ شارُ گه‌لیرَ (ئورفه) و (عه‌تیه خه‌رابه‌سی) ئه‌ولَ شارینگ وه ناوُ (نوزو) هاوسنگ بکه‌ید و تیا ده‌س نیشان کرد ک لی‌ره کوومه‌لگایگ بۆیه ک ئه‌ولَ هاوتیره‌یلَ جیاوازی داشتیه... دۆیائی تۆشید: له باوه‌تَ یادداشتیگ ک له خواره‌و ئاماژه وه پی که‌م منیوارَ (پروفیسور سیدنی ئسمیت)م و تۆسید: گه‌لیرترین زووان و تۆسراوه له سه‌ر له‌وحه‌یلَ؛ هنَ سه‌رده‌مَ شاهه‌یلَ (ئاگد) ک میژووئی لانَ که‌م سه‌ده‌ئ بیست و دومَ وهرجه‌ل زائینه ئه‌و کاته ک شوونینگ ک وه ناوُ (گاسۆر) له ژیر پیلگه‌یان بۆیه. چوارقورپنه‌ئ ئی حوکومه‌ته عیلامیش گرتیه‌سه خوه‌ئ. له سه‌ده‌ئ نووزده‌هم له نامه‌یلَ بازه‌رگانه‌یلَ

(ارفه) که در آن موقع موضوع بحث و جدل بود، و نیز (عطیه‌خراپه‌سی) را با شهری که (نوزو) نام داشت تطبیق کند... اکثریت لوحه‌ها را شامل می‌شد بر وجود جامعه‌ای اشاره می‌داشت که با جوامع مجاور خود فرق داشت. سپس ادامه داده و می‌نویسد: من از بابت یاد داشتی که در زیر می‌آید سپاسگزار پروفیسور سیدنی اسمیت هستم؛ (نوشتار و زبان قدیمیترین لوحه‌ها متعلق به زمان شاهان سلسله‌ی (اگد) است که تاریخ آن به تقریب به سده‌ی بیست و دوم پیش از میلاد می‌رسد آنگاه که محل موسوم به (گاسور) زیر فرمان آنها بود. قلمرو حکومت تا یکچند خود عیلام را نیز شامل می‌شد. در سده‌ی نوزدهم در نامه‌های تجاری بازرگانان مقیم حوالی قیصریه که از اتباع آشور بودند از انواعی از منسوجات به نام بافته‌ی گاسور یاد می‌شود. در زمان حمورابی، نیمه نخست سده‌ی هژدهم؛ شهری که جایگاه آن یورغان تپه بوده نوزو خوانده می‌شده و آشوریه‌ها در نامه‌هایی که در شهر باستانی معیر یافت شده‌اند از آن یاد کرده‌اند. نخستین پادشاه از سلسله‌ی کاسیت که بر خود بابل چیره شد از سلطه‌ی خود بر گوتیوم و حلوان و سرزمین کاسیتها به نحوی یاد می‌کند که نشان می‌دهد در حوالی 1600 منطقه‌ی کرکوک تحت فرمان او بوده است... لوحه‌های بسیاری که در این آخرین محل مسکونی، یعنی نوزو یافت شده بر فعالیت چهار نسل اشراف زمیندار هووری گواهی می‌دهد) این مکانها و قبایلی که پروفیسور سیدنی اسمیت از آنها نام می‌برد برای مردم ما چندان غریبه نیستند لازم به توضیح است که این روستا در نزدیکی روستای طلسم است که طبق سفرنامه‌ی ناصرالدین شاه دارای برج و باروی محکم و گسترده‌ای بوده است همچنین نزدیک به روستای (سرمیل) است که خود یکی از میله‌های باستانی است که آثار باستانی بسیاری را در خود جای داده است.

گاکوڵ *gakwil* دو ئاواپی خووار و بان (گاکوڵ خووار یا قلا) له گاماسیاو سەر وه شارۆ سهحنه و سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گاکیه *gakye* (۱) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سەر وه شارۆ کرماشان و سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی کولیایی قسه کهن، **گاکیه** واته گه‌ورا ديه‌که له زاراوه‌ئ کوردی که‌له‌ه‌وری **گیه‌که** واته ديه‌که گرده یا مه‌جموعه وه‌کوو **گیه** یا **گه‌ده** و **گا** پاشگرۆ گه‌ورایی و گه‌لیرییه (۲) ئاواپیگه له چه‌مه‌مال سەر وه شارۆ سهحنه سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی له‌کی قسه کهن (3) ئاواپیگه له درووفه‌رامان سەر وه شارۆ کرماشان و سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در ناوده‌روه‌ن با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، **گاکیه** یعنی ده‌کده بزرگ؛ در گویش کُردی کلهری بویژه در ایوانغرب هنوز هم ده‌کده را (گیه‌که) می‌گویند. **گیه‌که** یعنی مجموعه و جمع و جوور مثل (گیه) یا معده که یک مجموعه تعریف شده است (۲) روستایی در چه‌مه‌مال از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (3) روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گامه‌ر *gamef* ئاواپیگه له هه‌رسین سەر وه ئائین شیعە و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هه‌رسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گامه‌ره *gamefe* ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سەر وه شارۆ کرماشان و سەر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گامیشان *gamêşan* سئ ئاواپی له سراو سەر وه شارۆ سونقور و سەر وه

نئین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] سه روستا در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

گامیزک gamêzik ناواییگه له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نئین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در سرفیروز آباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

گاواره gaware (۱) گافاره، له په‌هله‌وی (gahwarek گاهوارهک) تۆسریاس (۲) سیخواره، سیخه‌یلینگ ک نه‌نه‌ئ بانُ کوانئ تا ساج له بانئ قه‌رار بگرید (۳) به‌شینگه له گوران ک ئیره شاره، شارُ گاواره سه‌ر وه نئینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، هه‌روه‌ها ک دیاره ئامازه وه (گاوپ و گهور و گهورا) که‌ئد ک ریبه‌ره‌یلُ نئینُ مانه‌وی و مه‌زده‌کی و زه‌رده‌شتیه و نئینُ یارسان دۆیامه‌نه‌ئ ئی ئایینه‌یله‌سه [ف] (۱) گهواره، در په‌لوی (gahwarek گاهوارک) نوشته شده (۲) مجموعه سیخهایی آهنی که در زیر ساج و بر روی سنگهای اجاق قرار می‌گردد تا ساج بر روی آنها مستقر شود (۳) بخش گهواره که اکنون شهری است با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان، همانگونه که از نامش پیداست اشاره (گاور و گور و گورا) دارد که رهبران مذهبی آیین مزدکی و مانوی و زردشتی است و آیین یارسان بازمانده این ادیان است.

گاوانه gawane ناواییگه له کرماشان سه‌ر وه نئین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وی قسه کهن [ف] روستایی در کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گاوپووانی gawrûwanî ناوایی و سراویگه له ئارقون ئاوا و سه‌ر وه نئین شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وی قسه کهن [ف] روستا و سرابی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گاوشان gawişan دو ئاوییی خوار و بان له قهره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئایین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در قره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گامه‌خه‌ل gawmexel ئاویییگه له گیه‌لان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌که‌ن. **گامه‌خه‌ل** یا **گامه‌خه‌لییه** وه مانائ کوه‌و بۆن مانگایله [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. **گامخه‌ل** یا **گامخلییه** به معنی جمع بستن و گروه شدن گله است.

گاوه‌رسینه gawer sêne ئاویییگه له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئایین یارسان و وه کوردی له‌کی و کولیایی قسه‌که‌ن، **گاوه‌ر** و **گاوپ** و **جاوپ** وه مانائ گهور و زهرده‌شتیه و سینه و سینه‌ه وه مانائ کیه‌نیه [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و کولیایی و بر آیین یارسان. **گاور** و **جاور** به معنی زرتشتی است و سینه و سیهینه به معنی چشمه است.

گایانه‌خوهر gaêane xwer ئاویییگه له ئارقون‌ئاوا سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی که‌له‌ه‌پری و گورانی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و گورانی و بر آیین یارسان.

گاینه‌فیار gaîne vêar ئاویییگه له گاماسیواو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گراویان girawyan ئاویییگه له گوورسفی سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گورُ سفید از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گِراوه girawe دو ئاوابی خووار و بان له قه‌سر سه‌ر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در قصرشیرین با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

گِراوه‌ن girawen ئاوابیگه له هه‌مه‌یل سه‌ر وه شار ۆ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن، نیشته‌جیه‌یل ۆ ئی ئاوابه له بنه‌په‌ته‌و له لپسان هاتنه و لێره دامه‌زریانه [ف] روستایی در حه‌میل از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه، اهالی این روستا در اصل از محدوده‌ی لرستان به این مکان آمده‌اند و در اینجا سکنی گزیده‌اند

گِردمیران gird mîran ئاوابیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن، گرد وه مانای شاره [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، گرد به معنی شهر است.

گِرده‌ک girdek ئاوابیگه له شه‌روینه سه‌ر وه شار ۆ جوانپۆ و سه‌ر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن، گرد وه مانای شاره [ف] روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی، گرد به معنی شهر است.

گِرده‌کاندار girdekandar ئاوابیگه له باله‌ن ۆ سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شار ۆ کرماشان و سه‌ر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن. گرد و گارد و کرد و گا وه مانای شاره [ف] روستایی در بالوند سرفیرووزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. گرد و گارد و کرد و گا به معنی شهر و مکان اسکان است.

گِرده‌کان‌کووره girdekan kûre ئاوابیگه له قه‌لخانی گوران سه‌ر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در قلخانی گوران با

گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

گرده‌کانه girdekane (١) دو ئاواپی خووار و بان له سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. گرد و گارد و کرد و گا وه مانائ ُ شاره و گرده‌کانه واته شار ُ کانگا. له باشوور ُ رووژئاوائ ئی ئاواپه (سوم‌دولدل) ینگ هه‌س ک خارهت نه‌ۆیه (٢) ئاواپیگه له په‌ش سهر وه شار ُ که‌نگه‌هر سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (١) نام دو روستای علیا و سفلی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. گرد و گارد و کرد و گا به معنی شهر و مکان اسکان است. در قسمت جنوب غربی این روستا یکی دیگر از (سم دولدول)‌های کزایی قرار دارد که از غارت در امان مانده است (٢) روستایی در پش از توابع کنگاور با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

گرده‌ل گاری girde l garê ئاواپیگه له ئزگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین س ُ نی.

گرده‌نور girde nû ئاواپیگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. گرد وه مانائ ُ شار و گونده [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین س ُ نی. گرد به معنی شهر و مکان زیستن است.

گرگه‌ر girgir ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گریه‌سییه girye siye ئاواپیگه له دیره سهر وه شار ُ گیله‌لان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در دیره از توابع گیلان غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گلآل gilál ئاواپیگه له پاوه سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی هورامی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی.

گلاوی gilawî ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و سونی و وه کوردی ئه‌رده‌لانی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی اردلانی و جافی و بر آیین شیعه و سنی.

کل پالکه gil rálke ئاواپیگه له ئزگله سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

کل سفید gil sifêd ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

کل وه دهره gil we dere (١) ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (٢) ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] (١) روستایی در سرپُل‌ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * * (٢) روستایی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

گله‌چرمگ gile çermig ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

گله‌سان gile san ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از

توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گله سۆرکه gîle sürke ئاواييگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه

ئائينُ شيعه و وه كوردی کوليايي قسه كه ن [ف] روستايی در آگاهان از

توابع سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

گلیم کهو gilêm kew دو ئاوايي خوار و بان له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين

سونی وه كوردی جافی قسه كه ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرپل

ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گۆژه güje ئاواييگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ

شيعه و وه كوردی کوليايي قسه كه ن [ف] روستايی در آگاهان از توابع سنقر

با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

گووڤ جوو gûfi cû ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی

کوليايي قسه كه ن. ناو ئيرنگه‌ئ ئى ئاوايه ئسلاميه‌س [ف] روستايی در

سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه. اسم الان اين روستا

اسلاميه است.

گورجی وان gwircî wan ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شيعه و وه

كوردی کوليايي قسه كه ن [ف] روستايی در سنقر با گویش کُردی کوليايي

و بر آیین شيعه.

گوردی gwirdî ئاواييگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه

ئائينُ شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئى قسه كه ن [ف] روستايی در هرسم از

توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شيعه.

گورز به‌رق gwirz befû دو ئاوايي خوار و بان له گيه‌لان سهر وه ئائينُ

شيعه و وه كوردی كه‌له‌ه‌رپى قسه كه ن. بنوڤه خالووخالوو [ف] دو روستای

علیا و سفلی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نگاه
کنید به خالوخالوو.

گورزه‌نه‌ئ gwirze ney (۱) جوورئ که‌ره‌پۆیه (۲) ئاواپیگه له گیله‌لان سهر وه
ئائین شیعه و کوردی که‌له‌هوری قسه کهن (ف) (۱) نوعی نی پوچ و
توخالی (۲) روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین
شیعه.

گورپسفی gûr sifê ئاواپیگه له گیله‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی
که‌له‌هوری قسه کهن (ف) روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و
بر آیین شیعه.

گورگان gwirgan ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه
ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (ف) روستایی در بیله‌وار از
توابع کرماشان با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گورپگاورد gûr gawirz ئاواپیگه له قه‌لخانی سهر وه شار کُرن و سهر
وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن. له قه‌راخ ی ئاواپه
گورپسان ناودار گورپگاورد دامه‌زریاس ک وه گشتی شوونه‌وار
میژووئییه و به‌شیگ لی خارهت بۆیه (ف) روستایی در قلخانی از توابع کرد
غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. در حاشیه‌ی این روستا
گورستان باستانی گور گاورد قرار دارد که به تمامی باستانی است و بخش
عمده‌ای از آن غارت شده است.

گورگه‌لان gwirgelan ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شار سه‌حنه و سهر
وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (ف) روستایی در خودابنده‌لو
از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گورگه‌وان gwirgewan ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر

وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گورگه‌وهن gûrgewen ئاواييگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائین ۆ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

گورگه‌ویشه gwirge wêşe دو ئاوايي خوار و بان له خودابه‌نه‌لی سه‌ر وه شار ۆ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گورگه‌ی gwirgey (۱) ئاواييگه له شیان سه‌ر وه شار ۆ ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائین ۆ شيعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن (۲) ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه ئائین ۆ شيعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن (۳) ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد‌غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه (۲) روستایی در گیلان‌غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه (۳) روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گورگه‌یر gwirgyer (۱) ئاواييگه له سونقور سه‌ر وه ئائین ۆ شيعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن (۲) ئاواييگه له به‌یرئاوا سه‌ر وه شار ۆ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (۳) ئاواييگه له ماکوان سه‌ر وه شار ۆ پاوه و سه‌ر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین شيعه (۲) روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی (۳) روستایی در ماکوان از توابع پاوه با گۆیش کُردی جافی و

بر آیین سنی .

گوروران gurûran دو ئاویبی خووار و بان له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و یارسان.

گۆپی زه‌رده gofî zerde ئاوییگه له تنگُ به‌رده‌لی سهر وه شارُ سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

گورپیشگه gwîrîşige دو ئاویبی خووار و بان له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

گۆپی گور gufî gewr ئاوییگه له باینگان سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. له قه‌راخُ ئی ئاویه گۆور گه‌وری به‌رفراوانه و زوورمه‌ئ خاره‌ت بۆیه [ف] روستایی در باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. در اطراف و اکناف این روستا گور گبری بسیار است که بخش عمده‌ی آن غارت شده است.

گوشبیرانی gûşbiranî ئاوییگه له قه‌ره‌سوو سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در قره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گۆگرد gogird ئاوییگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، گۆ یا گه‌ئو وه مانائِ گاوپ و

گه‌وره‌س و گرد وه مانائێ شاره [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، گو یا گئو به معنی زرتشتی و بزرگ است و گرد به معنی شهر و محل اسکان است.

گول‌ته‌په gwil tepe ئاواييگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

گول‌خاتره gwil xatire ئاواييگه له سه‌رپيه‌ل سهر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه کوردی گورانی و که‌له‌پوی قسه کهن [ف] روستایی در سر پُل ذهاب با گویش کُردی گورانی و کلهری و بر آیین يارسان و شيعه.

گول‌خیرک gwil xêrik دو ئاوايي خوار و بان له ويژنان سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌پوی قسه کهن [ف] دو روستای عليا و سفلی در ويژنان از توابع گيلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

گول‌ده‌ره gwil dere دو ئاوايي خوار و بان له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای عليا و سفلی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین يارسان و شيعه.

گول‌ده‌پئی gwil defê له سه‌رفيرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌رفيرووزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین يارسان و شيعه.

گولستان gwilistan ئاواييگه له جه‌لالهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از

توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گولمتگاو gulmitgaw ئاواپیگه له زالّواو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه

ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زالّواب از

توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گولوم کهو gulûm kew دو ئاواپی خووار و بان له سه‌ریه‌ل سهر وه

ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌ریه‌ل لذهاب با

گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گوله‌زه‌رده gwilzerde ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائینُ شیعه و وه

کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و

بر آیین شیعه.

گولم کهو 1 gwilem kew سی ئاواپی له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شارُ

کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2)

ئاواپیگه له خودابه‌نه‌لی سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و

وه کوردی له‌کی قسه کهن (3) دو ئاواپی خووار و بان له سه‌رفیرووزئاوا سهر

وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی

قسه کهن [ف] 1 سه روستا در دروفرامان از توابع کرماشان با گویش

کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در خودابنده‌لو از توابع صحنه با

گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (3) دو روستای علیا و سفلی در

سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و

شیعه **.

گوله‌ین gwileyn ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی

کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر

آیین شیعه.

گولیل gwîlîl ئاواييگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

گولین gwîlên ئاواييگه له گيه‌لان سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در گيلانغرب با گويش کُردی کلهری و بر آيين شيعه.

گۆمار gomar ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شارُ گيه‌لان سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه‌ که‌ن. هرودوت نۆشيد: کورده‌يل وه ئاوايي نۆشن کۆما ک هه‌ر ئه‌و کۆمار وه مانای کوو بۆن و جه‌ماوه‌ره و له سه‌ر ئی باوه‌رپه‌مه ک گۆمار گوپدراوی کۆما يا کۆماره. گۆم، گۆما، گۆمه بي‌جگه مانای ئاوُ قۆل وخر و مه‌نياو، وه مانای کۆپله و گرده‌و کرياپه کووکريايش هه‌س [ف] روستایی در گوورسفيد از توابع گيلانغرب با گويش کُردی کلهری و بر آيين شيعه. هرودت می‌نويسد: کردها روستای خود را کۆما گویند که همان کۆمار يا جمهور و جمعيت است و به زعم من گۆمار همان کۆمار ياروستا است. گۆم، گۆما، گۆمه بجز معنای آب عميق و گرداب، به معنی مجموعه و مدور نیز هست.

گوم‌بووره‌ل gum bûrel ئاواييگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در درو فرامان از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

گۆمشتر gomiştir ئاواييگه له زالقوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه نائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن. گۆمشتر له وشه‌ئ گۆم، گۆما وه مانای چه‌م و کانیاو وه‌ر گيپ بۆيه هه‌روه‌ها گۆم، گۆما، کۆمار وه مانای کۆمار و کۆمه‌له‌س و گاه‌س کۆمائيشتار بۆيه واته جیگه‌ئ

ئیشتار (ئلاهه‌ئی ئاناھیتا) [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. گومشتر از واژه‌ی گۆم، گۆما به معنی رودخانه و سرچشمه مشتق شده و همچنین گۆم، گۆما، کۆما، کۆمار به معنی مجموعه و جمعیت است و شاید گوما‌ایشتار به معنی جایگاه ایشتار (الهه‌ی آناهیتا) بوده است.

گومگ gomig ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

گون gwin ئاواپیگه له کرماشان سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. گون گۆردراوی گوند وه مانائُ دیه‌که‌س [ف] روستایی در کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. گون معرب گوند به معنی روستا است.

گۆمه‌سووفی gome sũfi (١) ئاته‌شکه‌ده‌یگه له سه‌رپه‌ل (٢) ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن [ف] (١) آتشکده‌ای در سرپل‌ذهاب (٢) روستایی در سرپل‌ذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

گۆزه gwêze ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستای در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

گۆیه‌کۆپی güye kwirî (١) ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن (٢) ئاواپیگه له ریژاو سه‌ر وه شارُ کرُن سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] (١) روستایی در

سرپلدهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (۲) روستایی در ریژاب از توابع کردن غرب با گویش کردی جافی و بر آیین سنی.

که‌تره‌له getrele ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌راو geraw دو ئاوی خوار و بان له ده‌ولت ئاوا سهر وه شارُ ده‌وانسهر و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دولت آباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

که‌پاوه gefawe ئاواپیگه له قه‌سر سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصرشیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

که‌ردنگه gerdinge (۱) گهرده، ملیه، له زاراو‌هیل تره‌ک کوردی بستو و زینو ئۆشن (۲) ئاواپیگه له هه‌مه‌یل سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] (۱) گرده، در دیگر گۆشهای کردی بستو و زینو گویند (۲) روستایی در بخش حمیل از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

که‌رسپه‌ف gersyef ئاواپیگه له قه‌سرشیرین سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

که‌رماو germaw (۱) ئاواپیگه له کفراوپ سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن (۲) ئاواپیگه له باله‌ن سهر‌فیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه

کوردی له‌کی قسه کهن ۳) ئاواپیگه له کهتۆله سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] ۱) روستایی در کفرور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه ۲) روستایی در بالوند سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه ۳) روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گه‌رمه‌ی germey ئاواپیگه له مایه‌شت سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گه‌رمیانک germêanik ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

گه‌رۆس gerüs دو ئاواپی خوار و بان له سه‌حنه سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گه‌ره‌بان gère ban ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گه‌ره‌چیا gère çya ئاواپیگه له ناوده‌روهن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

گه‌ره‌مێر gère mēr ئاواپیگه له کفرور سه‌ر وه شارُ گیهلان و سه‌ر وه

نائین ُ یارسان و وه کوردی که لهوپی قسه کهن، بنووپه نهحمه‌دی [ف] روستایی در کفرور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان. نگاه کنید به نهحمه‌دی.

گه‌ریل gereyl ئاواییگه له جه‌لآهن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

گه‌زاف gezaf دو ئاوایی خووار و بان له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

گه‌زه‌ر gezer ئاواییگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین ُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

گه‌زه‌نه gezene ئاواییگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه نائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گه‌زین gezin ئاواییگه له سوومار سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در سوومار با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گه‌شان geşan ئاواییگه له بالهن ُ سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه نائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در بالوند سر فیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گه‌شکی geşkî ئاواپیگه له دهشتی سه‌رقه‌لا سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن. **گه‌شک** و **گه‌شگ** وه مانای سه‌یرانگای خوه‌شه [ف] روستایی در دشت‌سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. گشک و گشگ به معنی تفرجگاه خوش آب و هواست.

گه‌فه‌ره gevere ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گه‌لواخی gelwaxî (١) تیره‌یگ له کورده‌یل (٢) ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] (١) تیره‌ی از کُردان (٢) روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گه‌لۆچ gelüç ئاواپیگه له سراو سه‌ر وه شار سونقور و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش لکی و بر آیین یارسان.

گه‌له‌چار geleçar ئاواپیگه له دروووفه‌رامان سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گه‌لن gelê ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن، گاهس له وشه‌ئ (گه‌لیر) وه مانای نه‌ته‌واپه‌تی و میژووئی وه‌رگیتر بۆد [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، شاید از واژه‌ی (گلیر) به معنی ملی و باستانی مشتق شده باشد.

گه‌لیاران gelyaran ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی

له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

که‌مالان gemałan ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

که‌مالگیر gemalgîr ئاواييگه له مه‌سۆری سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌یی قسه کهن [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

که‌مه‌که‌و gemekew ئاواييگه له گیه‌لان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه کهن [ف] روستایی در گیلان‌غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

که‌نانی genanî ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

که‌ناو genaw (١) گه‌نیاو (٢) ئاواييگه له شه‌روینه سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن (٢) دو ئاوايي خوواری و بان له سه‌حنه سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] (١) گنداب (٢) روستایی در شروینه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی (٣) دو روستای علیا و سفلی در صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

که‌ناوا genawa ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در

بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

گه‌نجاو gencaw ئاوايیگه له مایه‌شت سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * *
 قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

گه‌نجوره gencûre ئاوايیگه له قلاشین سهر وه شار ُ سه‌ریه‌ل و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گه‌نزه‌له genzele ئاوايیگه له سراو سهر وه شار ُ سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

گه‌نم بان genim ban (١) کۆیه‌ئ ناوداریگه له ئیلام (٢) دو ئاوی خوار و بان له سنجاوی سهر وه شار ُ کرماشان سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] (١) کوهی معروف در ایلام (٢) دو روستای علیا و سفلی در سنجابی از توابع کرماشان با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

گه‌ودین gewdîn ئاوايیگه له که‌نگه‌وهر سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی لوپی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لری و بر آیین شیعه.

گه‌وراجوو gewracû (١) گه‌وره‌جوو، لق ُ بنچینه‌یی چه‌م (٢) چوار ئاوی وه ناوه‌یل ُ (گه‌وراجوو باوه‌که‌ره‌م، گه‌وراجوو زیه‌لی، گه‌وراجوو قشلاخ، گه‌ورا جوو مرابه‌یگ) له گاواره سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی ماچوو قسه کهن. له روژئاوائ ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو قلاوه دامه‌زیاس ک شوونه

میلکان مێژووئییه و غارهت بۆیه . ههروهها له دریزهئ رووژئاوای ئی ئاوايه له مه‌لوه‌ن بانووان، ئشکه‌فتیگ وه ناو مه‌رپه‌گه‌وره دامه‌زریاس ک له لای خه‌لک شوون پیرۆزه و نیشه‌جیه‌یل ئی ئاوايه گه‌پ له ده‌سنۆسه‌یلنگ وه خه‌ت بزماری ده‌ن ک ئیسه له به‌ین چیه [ف] (۱) شاخه اصلی رودخانه (۲) چهار روستا با اسامی (گوراجو باباکرم، گوراجو زیدلی، گوراجو قشلاق، گوراجو مرادیگ) در گهواره با گویش کُردی گورانی ماچو و بر آیین یارسان. در قسمت غربی این روستا مکانی به نام قلاوه قرار دارد که مکانی باستانی است و مورد تعرض قرار گرفته است. همچنین در همین امتداد در منطقه‌ی بانوان، غاری به نام مَرَّه‌گَوره قرار دارد که نزد اهالی مکانی مقدس بشمار می‌آید و اهالی سخن از دست نوشته‌هایی به خط میخی در این غار می‌کنند که متاسفانه اکنون نابود شده است.

گه‌وَنی gewinî ئاوايگه له سه‌رفیرووژئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سر فیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

گه‌وه‌ر ئاوا gewer awa ئاوايگه له چیه‌نه‌رگس سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه‌ کهن [ف] روستایی در چیه‌نه‌رگس از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

گه‌وه‌ر چیا gewer çya ئاوايگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

گه‌وه‌ن ئاوا gewen awa ئاوايگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیايي قسه‌ کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیايي

و بر آیین شیعه.

که‌وه‌ن‌چیا gewen çya ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستايی در ناودرون از توابع کرماشان با گويش کُردی کوليايي و بر آیین شیعه.

که‌یولُ geyul ئاواييگه له سنجايی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستايی در سنجایی از توابع کرماشان با گويش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه.

که‌یلانه geylane ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستايی در دینور از توابع صحنه با گويش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گیچه‌ره gîcere ئاواييگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن. گیچ و گوژ و مانای گۆجه [ف] روستايی در دینور از توابع صحنه با گويش کُردی کوليايي و بر آیین شیعه. گیچ و گوژ و گوژ به معنی زالزالک است.

گیه‌دپ gÿedîf ئاواييگه له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستايی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ل

لاباخ labax دو ئاواپی خووار و بان له باینگان سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا وسفلی در باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

لاچین la çîn ئاواپیگه له زالتاوا سهر وه شار روهانسه و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

لاران laran دو ئاواپی خووار و بان له شیوسهر سهر وه شار پاوه و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در شیوسر از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

لاقلا la qîla ئاواپیگه له کلاشی سهر وه شار جوانرۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرۆد با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

لاله‌وان سهی جافری lalEWani sey cafirî ئاواپیگه له مایه‌شت سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌لهوری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت

با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

لاله‌وان ُ کول‌کول lalawani kwił kwił ئاواپیگه له مایه‌شت سهر وه

نئین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت

با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

لاله‌وان ُ گورزیه‌رق lalawani gwirz befü ئاواپیگه له مایه‌شت سهر وه

نئین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌پری قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت

با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

لاله‌وهگ lalaweg ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه

نئین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جالوند از

توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

لان‌ه‌وا lanewa دو ئاوی خوار و بان له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان

و سهر وه نئین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] نام

دو روستای علیا و سفلی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی

کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

لایز که‌ریم laêz kerîm ئاواپیگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و

سهر وه نئین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در

جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

لپه‌یل lifeyl ئاواپیگه له ئارقون‌ئاوا سهر وه نئین ُ شیعه و وه کوردی

که‌له‌پری قسه کهن [ف] روستایی در اسلام آباد‌غرب با گویش کُردی

کلهری و بر آیین شیعه.

لملی limlê ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سهر وه نئین ُ سونی و وه کوردی جافی

قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین

سُنئی .

لمه lime ئاواپیگه له کلاشی سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، لم و لمر و لمیه وه مانای زهق ئابروفیتییه [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی، لم و لمر و لمیه به معنی زمین آبرفتی است.

لوپاوی luřawî ئاواپیگه له قووپی قهلا سهر وه شارُ رهوانسه و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در قوریقلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

لوپخانی luřxanî ئاواپیگه له گاماسیاو سهر وه شارُ سهحنه و سهر وه ئائینُ شیعه وه کوردی زووله و جمۆر قسه کهن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی زوله و جمور و بر آیین شیعه .

لوپهیل luřeyl (۱) ئاواپیگه له قهسر سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن (۲) ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * * (۲) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان و شیعه .

لووشه‌ی ئەزیزوگ luřey ezîzweğ ئاواپیگه له زمکان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن . ناوُ تره‌کُ ئی ئاواپییه عه‌زیزوگُ بناوه‌چه [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث بابا جانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی . نام دیگر این روستا عزیز بگ بناوچ است .

لولم lolim ئاواپیگه له کلاشی سهر وه شارُ جوانپۆ و سهر وه ئائینُ

سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

له‌په‌ینی lefeynî ئاواپیگه له حه‌سه‌ن ئاوا سهر وه شارُ ئارقن‌ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌پی قسه کهن، له‌په‌ینی له وشه‌ی لپ، لپ، لپه‌وار وه مانائ جه‌نگه‌ل وه‌رگپ بویه و له ده‌وره‌ئ ئی ئاواپه دار و دارسانُ به‌رق فره‌س. ئی ئاواپه له روژه‌ه‌لاتُ به‌رزه و میله‌گه دامه‌زریاس و له روژه‌ئاوائ ئی ئاواپه له هه‌ین ریگه‌وبان سازین ده‌فینه‌ئ گرانیگ که‌فته ده‌یشه‌و ک خاره‌ت کریا. هه‌روه‌ها له باکوورُ ئی ئاواپه ته‌په‌یگ هه‌س ک گوو‌رگه‌وریه و خاره‌ت بویه [ف] روستایی حسن آباد از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، نام این روستا از واژه‌ی لرُ، لیرُ، لیرُ‌وار مشتق شده است و اطراف این روستا جنگل طبیعی بلوط فراوان است. این روستا در قسمت شرقی قلعه‌ی به‌رزه و میله‌گه واقع است و در قسمت غربی این روستا هنگام جاده‌سازی یکی از دینه‌های مهم نمایان شد که بکلی غارت شد همچنین در قسمت شمالی این روستا محدوده‌ای تپه مانند قرار دارد که گورستان گبری است و غارت شده است.

له‌شکه‌رگه leşkerge ئاواپیگه له ماکوان سهر وه شارُ پاوه و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافس قسه کهن [ف] روستایی در ماکوان از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

له‌نجاو lencaw ئاواپیگه له کیوه‌نان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن. له به‌شُ باکوورُ ئی ئاواپه شوونه‌وارُ گه‌لیرینگ وه نیشان (سوم دولدول) هه‌س ک ده‌ژ مه‌نیه [ف] روستایی در کیوه‌نان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین

شیعه. در قسمت شمالی این روستا مکانی باستانی با نشان (سم دلدل) قرار دارد که از غارت در امان مانده است.

له‌واسانی lewasanî ئاواييگه له قلاشاین سهر وه شارٌ سه‌رپیه‌ل و سهر وه ئائینٌ شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه شاهین از توابع سرپٌ لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

لیخه‌روو دهره lêxerû dere ئاواييگه له هه‌رسین سهر وه ئائینٌ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

لیلمانه lêlmane ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائینٌ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ماخوهشین maxweşîn ئاواييگه له رهوانسه‌ر سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. ما و ماخ وه مانای مه‌ندن و دامه‌زریانه و هه‌روه‌ها ماخ وه مانای کۆیه‌ئێ راخین و فاق و ده‌روه‌نه و **خوه‌شین** واته خوه‌ش نشین و **جیگه‌ی خۆپسک** [ف] روستایی در روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. ما و ماخ به معنی ماندن و استقرار است و همچین ماخ به معنی کوه صخره‌ای و ترک و شکاف و دربند زیباست و **خوه‌شین** یعنی خوش نشین و مکان سرسبز که ساخته دست انسان نیست.

ماران maran ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. **ماران‌تۆ** maran tū ئاواييگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار هه‌رسین و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی و زوولّه قسه کهن. له رووژئاوای ئی ئاوايه ته‌په‌یگ وه ناو ته‌په‌ئێ **ماران‌تۆ** دامه‌زیاس ک میژووئییه [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و زوله و بر آیین شیعه. در قسمت غربی این روستا ته‌په‌ای با نام **ته‌په‌ماران** تو قرار دارد که باستانی است.

مارانگاز maran gaz (۱) ماره پیا دای (۲) ئاواپیگه له ئاوباریک سه‌ر وه شارۆ سونقور و سه‌ر وه ئائین شیعە و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] (۱) مار گزیده (۲) روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعە.

ماراوی marawî ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سه‌ر وه شارۆ هه‌رسین و سه‌ر وه ئائین شیعە و وه کوردی زووله‌ وجمۆر و له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در چه‌مچمال از توابع هه‌رسین با گۆیش کُردی زوله‌ و جمۆر و لکی و بر آیین شیعە.

مارفی marifî ئاواپیگه له شیان سه‌ر وه شارۆ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعە و وه کوردی که‌لهۆپی قسه‌ کهن [ف] روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعە.

مارگیر mar gîr ئاواپیگه له خانه‌شور سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن [ف] روستایی در خانه‌ شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مارهۆره‌ل mar horel ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارۆ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

مارپان روو marêan rû ئاواپیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارۆ ئارۆن ئاوا و سه‌ر و ئائین شیعە و وه کوردی که‌لهۆپی قسه‌ کهن [ف] روستایی در منصورۆی از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعە.

ماسان masan ئاواپیگه له باینگان سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی

قسه کهن [ف] روستایی در باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سُننی.

ماساندر masander ئاواپیگه له پالنگانه سهر وه شارُ جوانرۆ و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، ماسه‌وره و ماسان و ماسۆ وه مانای ماسیه [ف] روستایی در پالنگانه از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُننی. ماسه‌وره و ماسان و ماسو و ماسی به معنی ماهی است.

ماسه‌قره mase vire ئاواپیگه له کاکه‌وه‌ن سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن. بنووره ماساندر [ف] روستایی در کاکوند با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به ماساندر.

مالخه‌تاوی (1 malxetawî) ئاواپیگه له شیان سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن، مالخه‌تاوی یا مه‌لخه‌تاوی وه مانای خاوه‌ن مال و مالاته (مال + خه‌تاوی = خوه‌تایی، خودایی، خاوه‌ند گاری) (2) ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (1) روستایی در شیان از توابع اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. مالختاوی یا ملختاوی به معنی صاحب مال و دارایی است (مال + ختاوی = خوتایی، خاوندگاری) (2) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

ماله‌میری male mirî دو ئاواپی خوار و بان له گاماسیواو سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و یارسان و وه کوردی زوولّه و جمۆر و له‌کی و گۆرانی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی زوله و جمور و لکی گورانی و بر آیین شیعه

و یارسان.

ماموود ئاوا (1 mamûd awa) ئاواپیگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن (2) ماموود ئاوائ زه‌ردئاوا ئاواپیگه له سه‌حنه سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زوولّه و جمۆر قسه که‌ن (3) ماموود ئاوائ گاکولُ ئاواپیگه له گاماسیاو سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و کوردی زوولّه و جمۆر قسه که‌ن [ف1] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان (2) محمود آوای زرداوا روستایی در صحنه با گۆیش کُردی زوله و جمور و بر آیین شیعه (3) محمود آوای گاکول روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گۆیش کُردی زوله و جمور و بر آیین شیعه.

مامه‌دی mamedî ئاواپیگه له کفراوڤ سه‌ر وه شارُ گیهلان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه که‌ن [ف] روستایی در کفراور از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

مامه‌نان mamenan دو ئاواپی خووار و بان له ده‌وله‌ت ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در دولت آباد از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مامێزه‌ک mamêzek ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن، مامز، کارمامز وه مانائ وه‌چگه ئاسکه [ف] روستایی در سنقر با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، مامز و کارمامز به معنی بره آهو است.

مانگ نه‌لات mang êlat ئاواپیگه له پایره‌وه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن [ف] روستایی در پایرون

از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

مایان کۆ maêan kü ئاواییگه له سونقور سهر وه نائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

مراپاشای mira paşay هه‌یشت ئاوایی وه ناوه‌یل (مراپاشای حاجی‌ئاوا ک خوه‌ئ سئ ئاوایه و مراپاشای هایخانی و مراپاشای سیاکه‌مه‌ر و مراپاشای شیه‌خه و مراپاشای نه‌لای) له مایه‌شت سهر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] هشت روستا به اسامی (مراپاشای حاجی‌آوا که خود شامل سه روستاست و مراپاشای هایخانی و مراپاشای سیاکمر و مراپاشای شیخه و مراپاشای الای) در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

مراخاس mira xas ئاواییگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه نائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپ‌لذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

مراخانی سیاره miraxanî sêare ئاواییگه له جیگیران سهر وه سه‌لاسی باوه جانی و سهر وه نائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مرادئاوا mirad awa (۱) ئاواییگه له به‌یرئاوا سهر وه شار ره‌وانسه‌ر و سهر وه نائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (۲) ئاواییگه له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * * (۲) روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

مراڤدخانی mirad xanî (١) مراخانی، جووری که وای کوردیه (٢) ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائين يارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] (١) پوششی کُردی (٢) روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گۆیش کُردی گورانی و بر آيين يارسان.

مراڤدحاسل mirad hasî ئاواييگه له کرماشان سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آيين شيعه.

مرينگرد mirêngird ئاواييگه له تيلان ده‌يشت سهر وه مايه‌شت و سهر وه ئائين شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، وه بوونه‌ئ يه‌گ چه‌م ڤه‌م مرگ له ده‌ر ئی ئاوايه گل خوه‌يد وه پي توشن مرينگرد [ف] روستایی در ماديدشت با گۆیش کُردی زنگنه و بر آيين شيعه، چون رودخانه (مرگ) در حوالی اين روستا می‌گذرد آن را مرينگرد می‌گویند.

مزران mizran ئاواييگه له کلاشی سهر وه شار جوارپۆ و سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. مز و مامز و کارمامز واته ئاسک و ران وه مانائ رييه‌نه [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوارپۆ با گۆیش کُردی جافی و بر آيين سنی. مز و مامز و کارمامز به معنی آهو و کل است و ران به معنی رمه و گله است.

مسته‌فا mistefa (١) ئاواييگه له قلاشین سهر وه شار سهرپه‌ل و سهر وه ئائين * * و وه کوردی * * قسه کهن (٢) ناويگه کورانه، نه‌ره‌وييه [ف] (١) روستایی در قلعه‌شاهين از توابع سرپه‌ل‌ذهاب با گۆیش کُردی * * و بر آيين * * (٢) نامی مردانه

مسرخان misirxan ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين يارسان و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون

از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

مسکین‌ئاوا miskîn awa ئاواييگه له به‌یرئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

مسگه‌ره misgere دو ئاوايي خوار و بان له هوزمانه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] دو روستای علیا و سفلی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

مشکه‌نار mişkenar ئاواييگه له قلاشاین سهر وه شارُ سه‌رپیه‌ل و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه‌که‌ن. له به‌شُ باشوورُ ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو (قه‌ور بیه) دامه‌زریاس ک شوونه‌وار میژووئییه و وه گشتی خاره‌ت کریا [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُ‌ل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت جنوبی این روستا مکانی به نام (قور بیه) قرار دارد که باستانی است و به کلی غارت شد.

ملا زه‌مان mila zeman ئاواييگه له مائه‌شت سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپى قسه‌که‌ن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ملانه milane ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ملاوُرد miławird ئاواييگه له پایره‌وه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن. مه‌لاو وه مانائِ شیرتیه‌ن و خه‌وَرگاوه [ف] روستایی در پایرون از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی

و بر آیین شیعه. ملاو به معنی ولرم و معتدل و خمیر آبکی است.

مله mile ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

مله‌ئاواره mile aware ئاواپیگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

مله‌باوه‌جان mile bawecan ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

مله‌بێد mile bêd ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

مله‌پالنگانه mile paľngane ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

مله‌ترشگه mile tirşige ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

مله‌تولات mile tuľat ئاواپیگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مله‌پوولان mile řuľan ئاواپیگه له ته‌نگ به‌رده‌لی سه‌ر وه شار سه‌رپه‌ل

و سەر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع سرپل‌دهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

مله‌ره‌ش mile řeş ئاواييگه له کلاشی سەر وه شار ۆ جوانرۆ و سەر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مله‌دزگه mile dizge ئاواييگه له ده‌یشت زه‌هاو سەر وه شار ۆ سه‌رپه‌ل ۆ سەر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در دشت ذهاب از توابع سرپل‌لذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مله‌زۆلان mile zołan ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سەر وه ئائین ۆ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در سرپل‌لذهاب با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

مله‌زه‌ماوه‌نان mile zemawenan ئاواييگه له جوانرۆ سەر وه ئائین ۆ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مله‌سۆیه‌ر mile süyer (۱) ئاواييگه له تیلان‌ده‌یشت سەر وه مایه‌شت و سەر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (۲) ئاواييگه له چیکان ۆ مه‌سۆری سەر وه شار ۆ ئارۆن ئاوا و سەر وه ئائین ۆ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن [ف] (۱) روستایی در تیلان‌دشت از توابع مادیدشت با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه (۲) روستایی در منصوره از توابع اسلام آباد غرب با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه.

مله‌شای mile şay ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سەر وه شار ۆ کرماشان و سەر وه ئائین ۆ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از

توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

مله شیخ mile şêx ئاوییگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

مله فلی mile viê ئاوییگه له ههرسین سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له کی قسه کهن. **فلی** و **وله** وه منای وه‌چکه ئاسکه [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. **فلی** و **وله** به معنی بره آهو است.

مله کرمینه mile kirmîne دو ئاویی خووار و بان له نژگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

مله کهو mile kew (۱) ئاوییگه له جه‌لآله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (۲) ئاوییگه له سه‌ریپه‌ل سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (3) ئاوییگه له گاواره سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن (4) ئاوییگه له زمکان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (۱) روستایی در جالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه و بر آیین یارسان (۲) روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان (3) روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان (4) روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

مله‌که‌وه mile kewe ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

مله‌لۆکه mile loke ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

مله‌هار mile har ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سه‌ر وه شار ئارقن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، ئی ئاواپه یه‌کئی له میله‌یل گه‌لپِر کورده‌واره ک له ده‌یشت دیزگران دامه‌زیاس . مله‌هار یا میل خوارین ئاخیرین ئاواپی دیزگرانه . له رۆپه‌پق ئی ئاواپه وه‌ره و ئاواپی (ری و هلنگ) له کات ریگه و بان سازین میل گه‌لپِر ئی مه‌لوه‌نه خارته کریا [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، این روستا نیز یکی از میله‌های باستانی است و (مله‌هار) یعنی میل پایینی و آخرین روستای محدوده‌ی دیزگران است. میل باستانی این محدوده در قسمت جنوبی همین روستا به سمت روستای (ری و هلنگ) قرار داشت که هنگام جاده سازی برای روستای (ری و هلنگ) نمایان شد و گنجینه‌ی آن غارت شد.

مله‌هانه mile hane ئاواپیگه له که‌تۆله سه‌ر وه شار سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

مله‌یاقوو mile yaqu ئاواپیگه له قه‌لخانی سه‌ر وه شار کَرَن و سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در قلخانی از توابع کرندغرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان .

مله‌یه‌شتی mile yeştî ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

ملیه‌نی milyenê (۱) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (۲) مله‌یگه له گیهلان [ف] (۱) روستایی در ناودِرۆن از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * * (۲) گردنه‌ای زیبا در گیلانغرب

مندُ‌رِگ mindîrîg منیری، ئاواپیگه له شیان سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

منه‌وه‌ری minewerî ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

منیری minêrî ئاواپیگه له تیلان‌ده‌یشت سهر وه شارُ مایه‌شت و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در تیلاندشت از توابع مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

منی‌شی minêşî (۱) تیره‌یگه له که‌له‌ور، مانشتی، مادنشین (۲) ئاواپیگه له گوواور سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی که‌له‌وری قسه کهن [ف] (۱) یکی از تیره‌های ایل کلهر، مانشتی، مادنشین (۲) روستایی در گوواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان.

موئینه muîne ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه

نائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، گاهس وه مانای ئەو شوونه بوود ک مه‌یو له تی سه‌وز بکه‌ید [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. شاید به معنی مکانی است که درخت مو یا انگور در آنجا سبز می‌شود باشد.

مۆچاخان mûcaxan ئاواييگه له بیله‌وار سهر وه شار کرماشان و سهر وه نائین یرسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یرسان و شیعه.

موحه‌مدخان muhmed xan ئاواييگه له سنجاوی سهر وه شار کرماشان و سهر وه نائین یرسان و وه کوردی گورانی قسه کهن، ئی ئاوايه زيڊو دوکتۆر که‌ریم سەنجابی ئەندام ریکخراوه‌ئ سهره‌خۆئی ئیران [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گورانی و بر آیین یرسان، زادگاه دکتر کریم سنجایی عضو نهضت آزادی ایران.

موحه‌مدئاوا 1 muhmed awa ئاواييگه له کرماجان سهر وه شار که‌نگه‌وهر سهر وه نائین * * و وه کوردی * * قسه کهن، ناو رۆنه‌ئ ته‌ویله‌گا بۆیه 2) ئاواييگه له چه‌مچه‌مال سهر وه شار هه‌رسین و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] 1) روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گویش کُردی * * و بر آیین * *، نام پیشنش طویله‌گا بوده است 2) روستایی در چه‌مچه‌مال از توابع هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

موورت mûrt ئاواييگه له ویژنان سهر وه شار گی‌ه‌لان و سهر وه نائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه کهن [ف] روستایی در ویژنان از توابع گی‌لانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

مووریان mûryan ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

مۆسا müsa ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

موسانا‌باد müsa abad ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

موسانارنج müsa narinc ئاواپیگه له سه‌رفیرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سر فیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه.

مۆشکۆش müş kwiş (١) ئاواپیگه له ئارۆن‌ئاوا بنووپه‌ ته‌جه‌ر (٢) ئاواپیگه له درووفه‌رامان سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] (١) روستایی در اسلام آباد غرب نگاه کنید به ته‌جه‌ر (٢) روستایی در درودفرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

مۆسکله‌ئێ زه‌پی müsکیley zefî ئاواپیگه له گیله‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپری قسه‌ کهن. **مۆسک** و **مۆسک** جوورئێ باقه‌س ک دوزه‌له له لئێ درُس کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. موسک نوعی نی خودرو است که با آن (دوزه‌له) درست می‌کنند.

مۆشکله mûşkiîe ئاواييگه له ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه له پورې قسه كه‌ن [ف] روستايی در اسلام آباد غرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

مولك ئاوا muîk awa ئاواييگه له پارسينه سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليايی قسه كه‌ن [ف] روستايی در پارسينه از توابع سنقر با گويش كُردی كوليايی و بر آيين شيعه.

مومناي mûminay زه‌تۆری، ئاواييگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئى قسه كه‌ن [ف] روستايی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گويش كُردی زنگنه و بر آيين شيعه.

مومه‌ي mûmey ئاواييگه له ئارقۆن ئاوا سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه له پورې قسه كه‌ن [ف] روستايی در اسلام آباد غرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

مه‌كی mihekî دو ئاوايی خوار و بان (مه‌كی ناسر و مه‌كی ئه‌مين به‌گ) له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائين شيعه و وه كوردی كه له پورې قسه كه‌ن. له بنه‌په‌ته و له ئیلام هاتنه و له‌یره نيشته‌جی بۆنه. **میه‌كی، میه‌كی، مه‌كی، مه‌ه‌كی** هر وه مانای (ماهه‌كی یا ماده‌كی یا مادیه) و (مه‌ه‌كی) شیوه‌زاریگ له كوردی فه‌لییه له ئیلام و (مه‌كی) ناویگه كورانه وه مانای ماده‌كی. (پشتكۆك له سه‌رده‌م و والیه‌یل دو به‌ش بۆیه به‌ش كورد و به‌ش مه‌كی. به‌ش كورد : دلێران، موسیان، موورمووری ، ئاودانان، زه‌پین ئاوا، مه‌یمه و مه‌لوه‌ن باشوور میهران و به‌ش مه‌كی : ئه‌ركه‌وازی، ساله‌ح ئاباد، به‌دره، ئیلام و جه‌وار و به‌ش باكوور میهران و ناودارترین ئیلات ئی به‌شه؛ ئیل مه‌لكشاهی، خزل، ئه‌ركه‌وازی،

عه‌لی‌شیروان و په‌نج ستۆنیه¹ [ف] روستایی در سرپُل‌لذهاب با‌گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. اهالی این روستا از ایلام آمده و در این محل ساکن شده‌اند. (میه‌کی، میه‌کی، مه‌کی، مه‌کی، مه‌ه‌کی) به معنی (مادکی، مادی) است و (مه‌ه‌کی) یکی از گویش‌های کُردی فیلی در ایلام است و (مکی) نامی مردانه است که از (مادکی یا مادی) مشتق شده است. (پشتکوه در دوره‌ی والیان به دو صفحه کُرد و مه‌کی تقسیم می‌شد. صفحه کُرد، شامل مناطق ده‌لران، موسیان، مورموری، آبدانان، زرین‌آباد، میمه و مناطق جنوبی مهران می‌شد و صفحه مه‌کی مناطق ارکوازی، صالح‌آباد، بدره، ایلام، چوار و مناطق شمالی مهران را در برمی‌گرفت. مهم‌ترین ایلات و طوایف صفحه مه‌کی عبارتند از: ایل ملک‌شاهی، خزل، ارکوازی، علی‌شیروان و پنج‌ستون.

مه‌جلولان meclûlan ناواییگه له ده‌یشت زه‌هاو سهر وه شارُ سهرپه‌ل و سهر وه نائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دشت ذهاب از توابع سرپُل‌لذهاب با‌گوش کُردی جافی و بر آیین سنی.

مه‌جه‌شتی meceştî ناواییگه له هه‌رسین سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در هرسین با‌گوش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

مه‌رجانُ باوه‌مرائِ mercani bawemiraê ناواییگه له گوورسفی سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه نائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه‌که‌ن [ف] روستایی در گوورسفی از توابع گیلان‌غرب با‌گوش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

1- تاریخ سیاسی اجتماعی کردهای فیلی در عصر والیان پشتکوه، مراد مرادی مقدم، چاپ اول، انتشارات پرسمان 1385، ص 215

مه‌رجان ۆ عه‌لپزاوه‌نی mercani èlîrizawenî ئاواييگه له گوورسفی سهر وه شار ۆ گيه‌لان و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گوورسفی از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

مه‌رجان ۆ قه‌يتۆل mercani qeytül ئاواييگه له گوورسفی سهر وه شار ۆ گيه‌لان و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گوورسفی از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

مه‌رجان ۆ گومار mercani gumar ئاواييگه له گوورسفی سهر وه شار ۆ گيه‌لان و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كه‌لهوپی قسه كه‌ن [ف] روستایی در گوورسفی از توابع گيلانغرب با گويش كُردی كلهری و بر آيين شيعه.

مه‌رزالان merzaalan ئاواييگه له دهشتی وهر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائين ۆ يارسان و وه كوردی گورانی قسه كه‌ن. بنووپه مه‌زراله [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گويش كُردی گورانی و بر آيين يارسان. نگاه كنيد به مه‌زراله.

مه‌رزوان merzuwan ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كولیایی قسه كه‌ن [ف] روستایی در سنقر با گويش كُردی كولیایی و بر آيين شيعه.

مه‌رزوانی merzuwanî ئاواييگه له بيله‌وار سهر وه شار ۆ كرماشان و سهر وه شار ۆ كرماشان و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه كوردی كولیایی قسه كه‌ن [ف] روستایی در بيله‌وار از توابع كرماشان با گويش كُردی كولیایی و بر آيين شيعه.

مه‌پشاعیژ mef şaéyŕ ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی گۆرانی قسه كه‌ن [ف] روستایی در سرپل‌ذهاب با گۆيش كُردی گۆرانی و بر آيين يارسان.

مه‌په‌خه‌ليل mefe xelîl ئاواييگه له ماكوان سه‌ر وه شار ُ پاوه و سه‌ر وه ئائين ُ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در ماكوان از توابع پاوه با گۆيش كُردی جافی و بر آيين سه‌نی.

مه‌په‌ماران mefe maran ئاواييگه له ماكوان سه‌ر وه شار ُ پاوه و سه‌ر وه ئائين ُ سونی و وه كوردی جافی قسه كه‌ن [ف] روستایی در ماكوان از توابع پاوه با گۆيش كُردی جافی و بر آيين سه‌نی.

مه‌ريوانی merîwanî دو ئاوايي وه ناوه‌يل ُ (مه‌ريوانی بئدگۆل و مه‌ريوانی ***) له ماپه‌شت سه‌ر وه ئائين ُ يارسان و وه كوردی زه‌نگنه‌ئى قسه كه‌ن، مه‌ريوان يا مه‌ريوان واته چاوديركه‌ر ُ ميه‌ر يا خوهر و هه‌روه‌ها وه مانائ جیگای ميران و گه‌وراكانه و ره‌نگه له بنه‌په‌ته‌و ميران يا ئه‌ميران بۆيه [ف] دو روستا (مه‌ريوانی بیدگل و مه‌ريوانی ***) در ماديدشت با گۆيش كُردی زنگنه‌ای و بر آيين يارسان. مريوان يا مه‌ريوان به معنی نگهبان مهر است و همچنين به معنی جایگاه ميران و بزرگان است و گویا در اصل ميران يا اميران بوده است.

مه‌زاله mezralé ئاواييگه له سۆنقور سه‌ر وه ئائين ُ شيعه و وه كوردی كوليایي قسه كه‌ن، گاهس له مه‌رزه ك گيايگه خوه‌شبوو و ده‌رمانی وه‌رگيژ بۆيه و هه‌روه‌ها زاله و زاله‌ك و ژاله وه مانائ جی ژيانه‌وه و كه‌تق هه‌سه‌له [ف] روستایی در سنقر با گۆيش كوليایي و بر آيين شيعه. شايد از واژه‌ی مرزه كه نام گیاهی خوشبو و دارویی است مشتق شده باشد و همچنين زاله و زالک و ژاله به معنی زیستگاه و کندوی عسل است.

مه‌زیری mezîrî ئاواييگه له شیوسهر سهر وه شارُ پاوه سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در شیوسر از توابع پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنُئی.

مه‌سوورئاغای mesûr axay ئاواييگه له ره‌وانسهر سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنُئی.

مه‌سۆری mesürî (١) به‌شینگه له گیه‌لان سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی و زه‌نگنه‌ئی قسه کهن (٢) ئاواييگه له ئارۆن‌ئاوا سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] (١) بخشی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و زنگنه و بر آیین شیعه (٢) روستایی در اسلام آبادغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

مه‌شه‌یه‌یل meşeyeyl ئاواييگه له کفرآور سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن، ناو تره‌کُ ئی ئاوايه موحه‌مه‌دی بانه [ف] روستایی در کفرآور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین یارسان. نام دیگر این روستا محمدی علیا است.

مه‌لا زووراوی mela zûrawî ئاواييگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنُئی.

مه‌لاندهر melander ئاواييگه له پاوه سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. مه‌لان واته سچ پائی مه‌شکه و ده‌ر و وه مانائِ ده‌روه‌نه و مه‌لاو وه مانائِ شیرتیهن و خه‌قورگاوه [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. ملان به معنی سه پایه‌ی مشک است و ده‌ر یعنی دره و دربند زیبا و همچنين ملاو به معنی ولرم و معتدل و خمیر آبکی

است.

مه‌لگته‌په melîg tepe ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی کوليايي قسه‌ کهن [ف] روستايی در ناودرون از توابع کرماشان با گويش کُردی کوليايي و بر آيين يارسان.

مه‌وا mewa يا مه‌هوا ئاواييگه له قه‌ره‌سو سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستايی در قه‌ره‌سو از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

مه‌والی‌نه‌جه‌ف mewalî necef ئاواييگه له قه‌لخانی سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی گورانی قسه‌ کهن [ف] روستايی در قلخانی از توابع کرندغرب با گويش کُردی گورانی و بر آيين يارسان.

مه‌ولان‌ئاوا mewlan awa ئاواييگه له سه‌ته‌ر سه‌ر وه شارُ سۆنقور و سه‌ر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن، واته‌ ئه‌و شوونه‌ ک مه‌و يا مه‌یو له تی سه‌وز که‌ید [ف] روستايی در سطر از توابع سنقر با گويش کُردی * * و بر آيين * *. به معنی مکانی که مو يا انگور در آنجا رشد می‌کند است.

مه‌ولئ mewlê ئاواييگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستايی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه.

مه‌هدی‌ئاوا (1 mehdî awa) دو ئاوايي خوار و بان له سه‌رفيرووزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن (2) ئاواييگه له سنجاوی سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] 1) دو روستای علیا و سفلی در سرفيرووزآباد از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه (2) روستايی در

- سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی * * و بر آیین * * .
- مه‌یان** meyan ئاواييگه له سوٚنقور سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی كوليایی و بر آیین شيعه .
- مه‌یخوران** meyxurani seydeyl سه‌یده‌یل ئاواييگه له باولّه سهر وه شارّ سوٚنقور و سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه ن [ف] روستایی در باولّه از توابع سنقر با گویش کُردی كوليایی و بر آیین شيعه .
- مه‌یخوران** meyxurani fermanferma فه‌رمانفه‌رما ئاواييگه له باولّه سهر وه شارّ سوٚنقور و سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه ن [ف] روستایی در باولّه از توابع سنقر با گویش کُردی كوليایی و بر آیین شيعه .
- مه‌یخوران** meyxurani muhemed aqa موحه‌مه‌دئاقا ئاواييگه له باولّه سهر وه شارّ سوٚنقور و سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه ن [ف] روستایی در باولّه از توابع سنقر با گویش کُردی كوليایی و بر آیین شيعه .
- مه‌یخوران** meyxurani muhemed sadiq موحه‌مه‌دسادق ئاواييگه له باولّه سهر وه شارّ سوٚنقور و سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی كوليایی قسه كه ن [ف] روستایی در باولّه از توابع سنقر با گویش کُردی كوليایی و بر آیین شيعه .
- مه‌یدان** meydani tîr تیر ئاواييگه له مایه‌شت سهر وه ئائين شيعه و وه كوردی زه‌نگنه‌ئی قسه كه ن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شيعه .

مه یله سهر meyleser ئاواييگه له هه مه ییل سهر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زهنگنه ئی قسه کهن، ئی ئاوايه یه کئی تر له مه ییلُ گه لیرُ کورده واریه و له باکوورُ ئاواي هه میل و باشوورُ ئاواي شیان دامه زریایه (بنووپه حه مه ییل و شیان) له ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو(ئالیش) بق ک خارهت کریا. ئالیش واته (ئالی = سۆیه ر + ته ش = ئاگر) واته ئاگرُ سۆیه ر و وه باور من بایه س ئاته شکه ده یگ له ئ ناو پوو ه بوود ک نزیکترین شوون وه ئی ئاوايه سراو شیانه ک ئاته شگا یگ ها له وره [ف] روستایی در حَمَیل از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، این روستا نیز یکی دیگر از میله های باستانی است و در شمال شهر کنونی حمیل و جنوب روستای شیان قرار دارد (نگاه کنید به حه مه ییل و شیان) در این روستا مکانی به نام(آلیش) وجود دارد که همان میل است و غارت شد. آلیش یعنی (آل = سرخ + تش = آتش) و در مجموع یعنی آتش سرخ که به باور من آتشکده ای بایستی در این حوالی باشد که نزدیکترین مکان به این روستا روستای سراب شیان است که آتشکده ای در آنجاست.

مه یمۆن ئاوا meymün awa ئاواييگه له ناوده رو ه ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] روستایی در ناودَروَن از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

مه یمۆن باز meymün baz ئاواييگه له ناوده رو ه ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودَروَن از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان.

مه یمه ز meyme z ئاواييگه له مایه شت سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن، خه لک ئۆشن مه یمه ز وه شوونینگ ئۆشن ک مییه میز

بوود واته مییه له تی میژ کردود و زه‌مینئ نهخت بوود وه لام له راسا مه‌یمه‌ز له وشه‌ئ (مه‌یمه) واته زه‌مین لانساری و چه‌ک ریز وه‌رگێر بقیه و ئی مه‌لوه‌نه لیواسه هه‌روه‌ها (مه‌یمه) له شار ئسفهان له ناوند ئیران شوون چه‌ک ریزیه [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، اهالی این روستا می‌گویند که (مه‌یمه‌ز) محلی است که گوسفندان در آنجا پشک کرده و زمینی مرغوب دارد اما در واقع میمز همان (میمه) است که به معنی زمین آفتاب‌نگیر و آبرفتی است درست مانند میمه در اصفهان.

مه‌ئ‌می‌هل mey mÿel ئاواپیگه له جه‌لالهن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

مه‌ئ‌وان meywan ئاواپیگه له باینگان سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن. مه‌ئ‌وه مانای دار هه‌نگوره [ف] روستایی در باینگان با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. میو به معنی درخت انگور است.

مه‌ئ‌وه‌گه meywege ئاواپیگه له گیه‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وری قسه‌که‌ن. مه‌ئ‌وه مانای دار هه‌نگوره [ف] روستایی در گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. میو به معنی درخت انگور است.

میان (1 miêan) ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن (2) ئاواپیگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف] (1) روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین

شیعه.

میان تفلی miêan tiffî ئاواپیگه له دهشتی وهر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن، تفلی واته‌ ناپۆک و پۆچه‌ل و تۆله‌ دارۆ تق [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. تفلی به‌ معانی پوچ و توخالی و همچین نهال درخت توت است.

میان خوئی mêan xwê ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میان ریان miêan rîyan ئاواپیگه له دینه‌وهر سه‌ر وه شارۆ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

میان سه‌راوان mean serawan ئاواپیگه له سه‌ر فیرووزئاوا سه‌ر وه شارۆ کرماشان و سه‌ر وه ئائین یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شیعه.

میرئاوا mîr awa ئاواپیگه له زمکان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر و ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در زمکان از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

میرازی (1) mîrazî ئاواپیگه له شیان سه‌ر وه شارۆ ئارقۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه‌که‌ن (2) ئاواپیگه له سنجاوی سه‌ر وه شارۆ کرماشان و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن، له زووان کوردی میراز وه مانای خه‌ۆر ترشه (3) ئاواپیگه له

سه‌حنه سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن 4) ئاواييگه له هسه‌ن ئاوا سهر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن 1) روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، روستای میرعزیزی 2) روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه. در زبان کُردی (میراز) به معنی خمیر ترش است 3) روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان 4) روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

میراخه mîraxe ئاواييگه له دروفه‌رامان سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن 1) روستایی در دروفه‌رامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

میراواي ته‌په خه‌رگوشان mîrawaî tepe xergûşan ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میراواي حاجی نه‌وپه‌حمان mîrawaî hacî ewfehman ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میراواي حسه‌ین mîrawaî hiseyn ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میراواي دو ئاوايی خوارو بان له کلاشی سهر وه شار ُ جوانرۆ و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) دو روستای علیا و

سفلی در کلاشی از توابع جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

میراوه mîrawe دو ئاواپی خووار و بان له ویژنان سهر وه شارُ گیهلان و سهر و ئائینُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در ویژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

میرتاێر mîr taêr ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سهر وه شارُ سه‌حنه و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان

میرحه‌سه‌ن mîr hesen ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

میرزاکوسه mêrzakûse ئاواپیگه له درووفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه .

میرزاوا (1 mêrzawa) ئاواپیگه له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) ئاواپیگه له چله سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که له پوری قسه کهن [ف] (1) روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه .

میرقادر mîr qasir ئاواپیگه له سه‌رپیه‌ل سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی .

میرکه mîrke ئاواييگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی زهنگنهئی قسه کهن [ف] روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

میرگان mêrgan ئاواييگه له بهیرئاوا سهر وه شارُ ره‌وانسهر و سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بدرآباد از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میرمران mêr meran ئاواييگه له سونقور سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

میرمیروو mîrmîrû ئاواييگه له ده‌یشتُ زه‌هاو سهر وه شارُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در دشت زهاب از توابع سرپل‌زهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

میرمینگه mîrmîngê یا دارفُئ ئاواييگه له گوواوڤ سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائينُ شیعه و وه کوردی که‌لهوڤی قسه کهن. میرمینگه واته مینگه‌ئ میره‌یل [ف] میرمینگه یا دارفُئ روستایی در گواور از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. میرمینگه یعنی محل اتراق یا زندگی میر و امیران.

میروهگ mîr weg ئاواييگه له جه‌لاله‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائينُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

میره‌کی mîrekî ئاواييگه له جوانڤۆ سهر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر

آیین سُنئی.

مئ ره‌نگین mē fēngîn ئاواييگه له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین * * * و وه کوردی * * * قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی * * * و بر آیین * * *.

میگۆرئ mēgofê ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میل‌قادر mîl qadir دو ئاوايي له جیگیران سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] دو روستا در جیگیران از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

میل‌میراو mîl mîraw یا داره‌ن ئاواييگه له وێژنان سه‌ر وه شارُ گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

میل‌گه mîlege کوکاو میل‌گه، ئاواييگه له ئارقن ئاوا سه‌ر وه ئائین شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه‌ که‌ن، له رووژه‌لات ئی ئاوايه وهره‌و ئاوايي همه‌یل میلُ گه‌لیرُ ئی ئاوايه بۆيه ک خاره‌ت کریا [ف] روستایی در اسلام‌آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه، در قسمت شرقی این روستا یکی دیگر از میل‌های باستانی وجود داشت که غارت شد.

میل‌یلُ گومُگ mîleyli gumig ئاواييگه له گوورسفی سه‌ر وه شارُ گیه‌لان و سه‌ر وه ئائین شيعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در گور سفی از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

مینجق‌ته‌په mînciq tepe ئاواييگه له خودابه‌نه‌لی سه‌ر وه شارُ سه‌حنه

سه‌ر وه ئائین یرسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن. له‌ قه‌راخ ۆ ئی ئاوايه‌ زیاره‌تگای (پیرکه‌تان و په‌نجه‌ه‌لی و ته‌خت‌سلتان) دامه‌زریاس ک زیاره‌تگای (په‌نجه‌ه‌لی) له‌ باشوور ۆ رووژئاوای ئی ئاوايه‌سه‌ و به‌کئ له‌ ده‌فینه‌یل ۆ گه‌لیره‌ و کیه‌نیاویگ له‌ قه‌راخی دامه‌زریاس. زیاره‌تگای (پیر که‌تان) له‌ قه‌راخ ۆ ئی ئاوايه‌سه‌ و لای گه‌ل یرسان شوونه‌وار ۆ پیروژیگه‌. له‌ تیغای تیغ په‌نجه‌ه‌لی وه‌ره‌و رووژئاوا، ته‌خت‌سلتان دامه‌زریاس ک سه‌ر وه‌ ئاواي (عه‌باس‌ئاوا)س و له‌ لای گه‌ل یرسان شوونه‌وار ۆ پیروژیگه‌ [ف] روستایی در خودابنده‌لو از توابع‌ صحنه‌ با گویش کُردی لکی و بر آیین یرسان. در حاشیه‌ی این روستا سه‌ زیارتگاه به‌ اسامی پیرکتان و پنجه‌ه‌لی و تخت‌سلطان قرار دارد که‌ در این بین پنجه‌ه‌لی یکی از دینه‌های باستانی است که‌ نقش‌حکاکی پنجه‌ی دست بر سنگی بزرگ است در قسمت جنوب‌غربی ای روستا است و چشمه‌ آبی در حاشیه‌ی آن قرار دارد. پیرکتان درست در حاشیه‌ همین روستا است و نزد جماعت یرسان مکان مقدسه‌ است. در امتداد پنجه‌ه‌لی به‌ سمت غرب و در حوزه‌ی روستای (عباس‌آباد)، تخت‌سلطان قرار دارد که‌ نزد یرسان مکان مقدسه‌ است.

میوان mēwan ئاوايگه‌ له‌ شیوسه‌ر سه‌ر وه‌ شار ۆ پاوه‌ و سه‌ر وه‌ ئائین ۆ سونی و وه‌ کوردی جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در شیوسر از توابع‌ پاوه‌ با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

میولی خووار mēwilî xuwar ئاوايگه‌ له‌ ته‌نگ ۆ به‌رده‌لی سه‌ر وه‌ شار ۆ سه‌رپه‌ل و سه‌ر وه‌ ئائین ۆ یرسان و سونی و وه‌ کوردی گورانی و جافی قسه‌ که‌ن [ف] روستایی در تنگ برده‌لی از توابع‌ سرپُلذهاب با گویش کُردی گورانی و جافی و بر آیین یرسان و سُنی.

میوولی داراخان mēwilî daraxan ئاواييگه له تهنگ ۆ بهردهلی سهر وه شار ۆ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائين ۆ یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در تنگ بردهلی از توابع سرپ ۆ لذهاب با گویش ک ۆردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و س ۆنی.

میوولی شېرخان mēwilî şêrxan ئاواييگه له تهنگ ۆ بهردهلی سهر وه شار ۆ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائين ۆ یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن [ف] روستایی در تنگ بردهلی از توابع سرپ ۆ لذهاب با گویش ک ۆردی گورانی و جافی و بر آیین یارسان و س ۆنی.

میه‌مه‌ز mye mez ئاواييگه له وێژنان سهر وه شار ۆ گیه‌لان و سهر وه ئائين ۆ شيعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن. بنووره **مه‌په‌مز** [ف] روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب باگویش ک ۆردی کلهری و بر آیین شيعه. نگاه کنيد به مه‌په‌مز.

میه‌مه‌ئ mye mey ئاواييگه له کفرآور سهر وه شار ۆ گیه‌لان و سهر وه ئائين ۆ یارسان و شيعه و وه کوردی که‌له‌پوری قسه کهن، ناو تره‌ک ۆ ئی ئاوايه **موحه‌مه‌دی خوواره** [ف] روستایی در کفرآور از توابع گیلانغرب باگویش ک ۆردی کلهری و بر آیین یارسان و شيعه. نام ديگر این روستا محمدی سفلی است.

ن

ناراو naraw ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی .

ناراو میرئاوا naraw mîr awa ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

ناراوی narawî ئاواپیگه له زالقاو سه‌ر وه شار رِه‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

نارنج naric ئاواپیگه له وێژنان سه‌ر وه شار گیه‌لان و وه ئائین شیعیه [ف] روستائی در وێژنان گیلانغرب و با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعیه .

نازلیان nazilyan ئاواپیگه له چه‌مچه‌مال سه‌ر وه شار هه‌رسین و سه‌ر وه ئائین شیعیه و وه کوردی له‌کی قسه کهن، له قه‌راخ ئی ئاواپییه ته‌په‌ئ میژووئیگ دامه‌زیاس ک به‌شیگ لی خاره‌ت بویه [ف] روستایی در چه‌مچه‌مال

از توابع هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه. در حاشیه‌ی این روستا تپه‌ای باستانی قرار دارد که بخشی از آن غارت شده است.

نالەشکنە naleşkine ئاواپیگه له سوومار سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در سوومار با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

نام‌ته‌نگ nam teng ئاواپیگه له هه‌رسین سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نامدار namdar ئاواپیگه له هه‌وزمانه‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نام‌رۆ nam rû ئاواپیگه له جه‌لاله‌ن سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در جلالوند از توابع کرماشان با گۆیش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

نام‌له namiġe ئاواپیگه له گیه‌لان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

نام‌یه‌وه‌ن namiyewen دو ئاویی وه ناوه‌یلُ (نام‌یه‌وه‌نُ شهره‌ف و نام‌یه‌وه‌نُ) له چیا‌نه‌رگس سەر وه شارُ کرماشان و سەر وه ئائین شیعه و وه کوردی که له‌هۆپی قسه کهن [ف] دو روستا با اسامی (نامیون شرف و نامیون) در چیا‌نرگس از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناوته‌نگ naw teng ئاواپیگه له کرُن سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در کردن غرب با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

ناوچیا naw çya ئاواپیگه له شیان سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در شیان از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناوخۆژوان nawxojwan ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ناودار (1) naw dar (مەیشوو، بە ناوبانگ 2) ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شارُ گیەلان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] (1) نامدار، مشهور (2) روستایی در ویژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناودارُ قوروتُگ naw dari qwifûtig ئاواپیگه له ویژنان سهر وه شارُ گیەلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در ویژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناودارُ مه‌سۆری nawdari mesürî ئاواپیگه له مه‌سۆری سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه کهن [ف] روستایی در منصورى از توابع اسلام آباد غرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناوړو (1) naw fû ئاواپیگه له بیله‌وار سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و شیعه وه کوردی کولیایی قسه کهن (2) ئاواپیگه له دیره

سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه که‌ن [ف 1] روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیاایی و بر آیین یارسان و شیعه 2) روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناورپانُ زه‌نگنه nawrêani zengne ئاواييگه له وێژنان سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه که‌ن [ف] روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناو‌پوو nawfû 1) ناوه‌ین چه‌مه‌یل 2) ئاوايي، ديه‌که 3) مه‌لوه‌ن، ناوچه 4) ئاواييگه له بیله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیاایی قسه که‌ن 5) ئاواييگه له چيکانُ مه‌سوری سه‌ر وه شارُ ئارقون ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه که‌ن، له مابه‌ینُ ئی ئاوايه و ئاواي تیه‌نی خانی ده‌روه‌نیگه وه ناو ریژه‌وان ک له لا چه‌په‌و ئشکه‌فتیگ وه ناو زنان دامه‌زیاس ک شوونه‌وارُ میژووئییه و لا لایِ راسه‌و ئشکه‌فتُ تره‌ک هه‌س وه ناو سیمانی ک شوونه‌وارُ میژووئییه 6) ئاواييگه له دیره سه‌ر وه شارُ گی‌ه‌لان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه که‌ن [ف 1] بین‌النهرین، جلگه 2) دهستان 3) منطقه 4) روستایی در بیله‌وار از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیاایی و بر آیین یارسان و شیعه 5) روستایی در چيکان در بخش منصورى از توابع اسلام‌آباد غرب با گۆیش کردی کلهری و بر آیین شیعه، در حد واسط این روستا و روستای (تیه‌نی خانی) دره‌ای وجود دارد که در قسمت چپ این دره غاری به نام زنان قرار دارد که مکانی باستانی است و همچنین در قسمت راست همین دره غار دیگری به نام سیمانی قرار

دارد که آن هم مکانی باستانی است (6) روستایی در گور سفید از توابع گیلانغرب با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه.

ناوکت naw kü ئاواپیگه له ناوده‌روهن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

ناومیل naw mîl ئاواپیگه له سراوگهرم سهر وه شار ُ سه‌رپه‌ل و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در سراب گرم از توابع سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه**.

ناوه‌فره nawefîfe ئاواپیگه له سه‌رپه‌ل سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

نایره‌ئاوا naêr awa ئاواپیگه له چه‌مه‌مال سهر وه شار ُ ههرسین و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی زووله وجمۆز و که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در چه‌مه‌مال از توابع ههرسین با گویش کُردی زوله و جموری و کلهری و بر آیین شیعه.

نزامی nizamî ئاواپیگه له چله سهر وه شار ُ گیه‌لان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

نِسار nisar (١) زَیْزَ خوهره‌تاو، له کرمانی به‌دنسار، به‌رنسار تۆشن (٢) ئاواپیگه له دیره سهر وه شار ُ گیه‌لان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن (٣) ئاواپیگه له درووفه‌رامان سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] (١) جای همیشه‌سایه، آفتاب‌نگیر، در کرمانی بدنسار، بَر نِسار گویند (٢)

روستایی در دیره از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۳) روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نسرەت‌ئاوا nisret awa ئاواييگه له سونقور سەر وە ئائين ُ يارسان و وە کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کوليايي و بر آیین يارسان.

نقارەکوټ niqafe kwit ئاواييگه له قلاشاین سەر وە شار ُ سەرپه‌ل و سەر وە ئائين ُ شیعه و وە کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهين از توابع سِرپُـل ذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

نگرە nigfe ئاواييگه له جوانرۆ سەر وە ئائين ُ سونی و وە کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

نگه nige ئاواييگه له خانه‌شووړ سەر وە سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وە ئائين ُ سونی و وە کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

نمیر nimêr ئاواييگه له بالەن سەر وە شار ُ کرماشان و سەر وە ئائين ُ شیعه و وە کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در بالوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نوخان nuxan ئاواييگه له قووړی قه‌لا سەر وە شار ُ ره‌وانسەر و سەر وە ئائين ُ سونی و وە کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در قوری قلا از توابع روانسر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

نوخه ته‌په nuxe tepe ئاواپیگه له سراو سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

نۆدشه nodişe شارپیگه له کرماشان سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی و جافی قسه‌ کهن، گاهس وه مانائُ نوو دژه واته‌ قه‌لایُ نوو و تازه یا نه‌وه‌د دژ بوود [ف] شهر نودشه با گویش کُردی هورامی و جافی و بر آیین سنی، شاید به معنی نودژ یا قلعه‌ی نو و تازه و یا نود دژ باشد.

نوودی‌ه nû dÿe ئاواپیگه له قلاشین سه‌ر وه شارُ سه‌رپیهل و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ری قسه‌ کهن [ف] روستایی در قلعه‌شاهین از توابع سرپُ‌لذهاب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

نۆر nür دو ئاواپی خوار و بان له سه‌رفیروزئاوا سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در سرفیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی له‌کی و بر آیین یارسان و شیعه.

نۆرئاوا nür awa (۱) ئاواپیگه له باوله سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن (۲) ئاواپیگه له هه‌رسین سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] (۱) روستایی در باوله از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (۲) روستایی در هرسین با گویش کُردی له‌کی و بر آیین شیعه.

نورئاوا nûr awa ئاواپیگه له دهشتی وه‌ر سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

نۆراز nürāz ئاواييگه له جه‌لآله‌ن سه‌ر وه شارُ كرماشان و سه‌ر وه نائينُ يارسان و وه كوردی له‌كى قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در جلالوند از توابع كرماشان با گویش كُردی لكی و بر آيين يارسان.

نۆریاو noryaw ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه نائينُ سونی و وه كوردی هۆرامی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در پاوه با گویش كُردی هورامی و بر آيين سنی. **نوو دئی** nû dê ئاواييگه له قلاشاین سه‌ر وه شارُ سه‌رپیه‌ل و سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهۆپری قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در قلعه‌شاهين از توابع سرپلذهاب با گویش كُردی كه‌له‌ری و بر آيين شيعه.

نۆسمه nosme ئاواييگه له شمشير سه‌ر وه شارُ پاوه و سه‌ر وه نائينُ سونی و وه كوردی هۆرامی قسه‌ كه‌ن [ف] روستایی در شمشير از توابع پاوه با گویش كُردی هورامی و بر آيين سنی.

نه‌چارپ necar (١) ئاواييگه له ديره سه‌ر وه شارُ گيه‌لان و سه‌ر وه نائينُ شيعه و وه كوردی كه‌لهۆپری قسه‌ كه‌ن (٢) ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه نائينُ سونی و وه كوردی جافی قسه‌ كه‌ن [ف] (١) روستایی در ديره از توابع گيلانغرب با گویش كُردی كه‌له‌ری و بر آيين شيعه (٢) روستایی در پاوه با گویش كُردی جافی و بر آيين سنی.

نه‌جه‌ف‌ئاوا necef awa (١) ئاواييگه له سراو سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه نائينُ * * و وه كوردی * * قسه‌ كه‌ن (٢) ئاواييگه له سه‌رفيرووزئاوا سه‌ر وه شارُ كرماشان و سه‌ر وه نائينُ يارسان وه كوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ كه‌ن [ف] (١) روستایی در سرآب از توابع سنقر با گویش كُردی * * و بر آيين * * (٢) روستایی در سه‌رفيرووزآباد از توابع كرماشان با گویش كُردی زنگنه‌ای و بر آيين يارسان.

نه‌زه‌ره nezere ئاواپیگه له گووارپ سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ه‌پی قسه کهن [ف] روستایی در گووار از توابع گیلان غرب با گیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

نه‌روی nerwî ئاواپیگه له نه‌وسۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] روستایی در نوسود با گیش کُردی هورامی و بر آیین سنی.

نه‌سرن‌ئاوا (1 nesr awa) ئاواپیگه له قه‌سر شیرین سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن (2) ئاواپیگه له ئاگاهان سهر وه شارُ سونقور و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (1) روستایی در قصرشیرین با گیش کُردی * * و بر آیین * * (2) روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گیش کُردی * * و بر آیین * *.

نه‌فته nefte ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

نه‌غده nexde دو ئاواپی خوار و بان له نه‌زگله سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در ازگله از توابع ثلاث باباجانی با گیش کُردی جافی و بر آیین سنی.

نه‌وجوو new cû ئاواپیگه له سه‌رفیروزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن [ف] روستایی در سه‌رفیروزآباد از توابع کرماشان با گیش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

نه‌رووز ئاوا (1 newrûz awa) ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شارُ

کرماشان و سەر وه ئائین ُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن 2) ئاواييگه له سنجاوی سەر وه شار ُ کرماشان و سەر وه ئائین ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن 1) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه 2) روستایی در سنجاوی از توابع کرماشان با گۆیش کُردی * * و بر آیین * * .

نه‌و‌پو‌له newfûle دو ئاوی خوار و بان له زالقوای سەر وه شار ُ ره‌وانسه‌ر و سەر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن 1) دو روستای علیا و سفلی در زالوآب از توابع روانسر با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی .

نه‌وسۆ newso شارێگه له کرماشان سەر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی هۆرامی و جافی قسه کهن، گاهس گۆردراوی نه‌وسۆ وه مانای شوونه‌وار ُ بی ئاسوو و سنوور بوود و ئی مه‌لوه‌نه شاخاویه و سه‌رئاسووان ُ ته‌سکینگ دێرید 1) شهر نوسود در کرماشان با گۆیش کُردی هورامی و جافی و بر آیین سنی . شاید معرب نوسوو به معنی مکان بی افق و مرز باشد و این شهر کوهستانی و دارای افقی کم طول و عرض است.

نه‌وشه‌روان newşerwan ئاواييگه له سه‌رپه‌ل سەر وه ئائین ُ یارسان و سونی و وه کوردی گۆرانی و جافی قسه کهن 1) روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گۆیش کُردی گۆرانی و جافی و بر آیین یارسان و سنی .

نه‌وه‌ر newer ئاواييگه له مایه‌شت سەر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌ری قسه کهن، نه‌وه‌ر و نی‌یه‌ر جووره قامیشتیگه ئه‌پای کولاً ساز کردن و هه‌روه‌ها گاهس له نه‌ئیره و نا‌ئیری ک هوزیگ له ئاریائی‌ه‌کانه وه‌رگیز بوود 1) روستایی در مادیدشت با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه . نه‌ور و نی‌یه‌ر نوعی قامیش است که برای کلبه سازی از آن استفاده

می‌شود و همچنین شاید نه‌ور از واژه‌ی نئیره یا نائیری که یکی از تیره‌های آریایی است مشتق شده باشد.

نوهل newel ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

نه‌ئ‌پیه‌ن (1 neÿpyen) دو ئاوی و نه‌ئ‌پیه‌ن (نه‌ئ‌پیه‌ن عه‌فدلا و نه‌ئ‌پیه‌ن سَه‌ئ‌فلا) له قه‌سر شیرین سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن (2) ئاواپیگه له سوومار سهر وه ئائین * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] (1) دو روستا (نی‌پهن عبدالله و نی‌پهن سیف‌الله) در قه‌سر شیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * * (2) روستایی در سوومار با گویش کُردی * * و بر آیین * *.

نه‌یجانی neycanî ئاواپیگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

نه‌یل‌گ neyliy ئاواپیگه له گاواره سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن، نه‌یل وه مانای گورر مایه‌ئ دو سالانه و هه‌روه‌ها نیل و نیل‌دان وه مانای بلووزه‌ئ ناگر و ناگردانه و نیل وه مانای شوون نمرچ و سه‌وزه‌لانیه و نیل و نیلاو و نیل‌گاو وه مانای ئاو مه‌نیاگه [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. نیل به معنی گوساله‌ی ماده دوساله است و همچنین نیل و نیل‌دان به معنی شعله‌ی آتش و آتشدان است و نیل به معنی مکان نمدار و سبزه‌زار است و نیل و نیلاو و نیل‌گاو به معنی آب راکد و مانده است.

نیان niëan ئاواپیگه له گی‌ه‌لان سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌پوری

قسه کهن، له باشوور ُ رووژهلآت ُ ئی ئاوايه کۆیه ئ به‌رزێگ دێرید و له سه‌رلووتکه‌ ئی ئی کۆیه شوونینگ وه ناو بلۆه‌شیره دامه‌زیاس قه‌لای میژووئی و له پامانه‌ ئی کۆیه چه‌ن دار ُ ته‌مه‌نداره‌س و خه‌لکان له کات ُ نه‌خوه‌شی چه‌ نه‌وره و باوه‌پیان یه‌سه‌گ ده‌رمان بوون له زووان ُ کوردی بلۆه‌شین وه مانای نه‌خوه‌شی فره‌گرانه و به‌لشت وه مانای زه‌بر و سه‌ختیه [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. در قسمت جنوب شرقی این روستا کوهی بلند قرار دارد که در قلعه‌ی آن مکانی به نام بلوه‌شیره قرار دارد که مکانی باستانی است و در دامنه‌ی این کوه تعدادی درخت که‌نسال قرار دارد که اهالی هنگام بیماری به این مکان رفته و بر این باورند که درمان می‌شوند. در زبان کوردی بلۆه‌شین به معنی بیماری سخت و لاعلاج است و به‌لشت به معنی تنگنا و سختی است.

نێرش nêriş دو ئاوايي له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

نێرهن nêrven ئاواييگه له قه‌ره‌سوو سه‌ر وه شار ُ کرماشان و سه‌ر وه ئائین ُ شبعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در قه‌ره‌سو از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

نێسانه nêsansane ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

نیمه‌کاره nîme kare ئاواييگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی.

نیمه‌کاره‌ی کانی پەش nîmekarey kanî feş ئاواپیگه له خانه‌شور سەر
 وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه
 کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی
 جافی و بر آیین سُنّی.

نیمه‌کاره‌ی گردی‌قاسمان nîmekarey girdî qasman ئاواپیگه له خانه‌شور
 سەر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سەر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی
 قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش
 کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

و

وارگه warige (۱) هه‌وارگه، هه‌واریا، واریه (۲) ئاوايیگه له وێژنان سهر وه شارُ گیهلان سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (۳) ئاوايیگه له گووورپ سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (4) ئاوايیگه له چله سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن (ف) (۱) اتراق بیلاقی (۲) روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (۳) روستایی در گووورپ از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه (4) روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

وانی‌سهر wanî ser ئاوايیگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. وان واته به‌رزایی و واندن و نیشتیمان و جووره مه‌له‌وه‌رُ ئاویه و وانه‌وان و وانپار واته خوینده‌وار (ف) روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سنی. وان به معنی بلندی و خواندن و موطن و نوعی پرنده‌ی آبی است و وانوان و وانپار به معنی خواننده و باسواد است.

وتکه witen ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

ورازئاوا wiraz awa ئاواپیگه له هسه‌ن ئاوا سه‌ر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه‌ کهن [ف] روستایی در حسن آباد از توابع روانسر با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

وړا wifa ئاواپیگه له پاوه سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه‌ کهن، وړا وه مانائِ وێران و خاپووړه [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی. وړا به معنی ویران است.

ورته‌که wirteke ئاواپیگه له بیله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و سونی و یارسان و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه و سنی و یارسان.

وړچ wifc ئاواپیگه له کیوه‌نان سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ کهن. وړ و وه‌ر وه مانائِ خوهر و وه‌فر و گورگ و به‌رخه و ج واته‌ جی و شوون و هه‌روه‌ها وړچ وه مانائِ خرسه [ف] روستایی در کیوانان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. وړ و وه‌ر به معنی خورشید و برف و گرگ و بره‌ است و ج یعنی جای و مکان و همچنین وړچ به معنی خرس است.

ورم‌ئاوا wirm awa ئاواپیگه له ره‌وانسه‌ر سه‌ر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه‌ کهن، ورم وه مانائِ قوم‌قومُ ئاو و خزیان و داخروومیانه و ورمای وه مانائِ چاله‌ زه‌ۆیه و هه‌روه‌ها وه‌رما وه مانائِ سایه‌سارُ که‌مه‌ر و راخه [ف] روستایی در روانسر با گویش کُردی * * و بر آیین * *. ورم

به معنی قلب قلب آب و ریزش و فروریختن چیزی است و ورمای به معنی زمین پست است و همچنین ورما به معنی سایه‌سار کمر و صخره است.

وزمئه (wizmîle ١) ئاواييگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ که‌ن ٢) ئاواييگه له بيله‌وار سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه که‌ن ٣) ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه کوردی کوليايي قسه که‌ن ٤) روستايي در هوزمانوند از توابع کرماشان با گويش کُردی لکی و بر آيين شيعه ٢) روستايي در بيله‌وار از توابع کرماشان با گويش کُردی کوليايي و بر آيين شيعه ٣) روستايي در ناودرون از توابع کرماشان با گويش کُردی کوليايي و بر آيين يارسان و شيعه.

وله‌ئ کوشياي wîlêy kwişyay ئاواييگه له قه‌سر شيرين سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی گوراني قسه که‌ن. **وله‌ئ** وه مانائِ وه‌چکه ئاهووه ٥) روستايي در قصرشيرين با گويش کُردی گوراني و بر آيين يارسان. **وله** در زبان کردی به معنی بره آهو است.

ونه‌رنی winernî ئاواييگه له سنجاوای سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائينُ يارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئى قسه که‌ن، ون وه مانائِ گوم و نادياره و ونه و وه‌نگه وه مانائِ به‌نگه‌ئى ئاوه و گاهس ونه‌رنی بریتيه له (ون = به‌نگه + ئه‌ر = ئه‌پائى + نى = له‌يره) بوود هه‌روه‌ها ون و وه‌ن وه مانائِ قه‌زوانه و وه‌ندن و واندن و وندن هم وه مانائِ جيگه‌ی فير بوونه و هم وه مانائِ جيگه‌ی دارُ قه‌زوانه ٦) روستايي در سنجايی از توابع کرماشان با گويش کُردی زنگنه‌ای و بر آيين يارسان، ون به معنی گم و

ناپیدا است و ونه و ونگه به معنی سد و آب بند است و شاید ونرنی عبارت باشد از (ون = سد + ار = برای + نی = اینجا) باشد همچنین ون و وهن به معنی میوه بنه است و وهندن و واندن و وندن هم به معنی مکان آموزش و تعلیم است و هم به معنی محل رشد درخت بنه است.

وهرامچه weramçe ناواییگه له پاوه سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن. وهر وه مانائ وه‌فره و هه‌روه‌ها وه مانائ خوه‌ر و به‌رخ و گورگه و وه گشتی پاشگر و پیشگر وهر وه مانائ فره و به‌رفراوانه [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. وهر به معنی برف و همچنین خورشید و بره و گرگ است و به طور کلی پسوند و پیشوند وهر به معنی فراوانی و وفور است.

وهرداران wer daran ناواییگه له سونقور سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

وهر زهرد wer zerd (۱) کتویه ئی گه‌ورایگه له بیازناوائ هلێران، گاهس له (وهرزن، وهرزه، وهرز) وه مانائ بلئینی ترسناک گریاس (۲) ناواییگه له سه‌رپه‌ل سه‌ر وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه که‌ن [ف] (۱) رشته کوهی بلند در پیاز آباد هلیلان، شاید از واژه وهرزن، وهرزه، وهرز به معنی بلندی و پرتگاه مخوف مشتق شده باشد (۲) روستایی در سرپه‌ل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

وهرکه‌و werkew ناواییگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شار ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائین شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه که‌ن، له چووار قورنه ئی ئاوايه که‌ور و راخ فره‌س گاهس ناو حه‌قه‌تی وهرکه‌ور بۆیه [ف] روستایی در منصوره با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، در

محدوده‌ی این روستا کمر و صخره بسیار است شاید نام واقعی این روستا (ورکور) بوده است.

وه‌رگمه wergume ئاواييگه له کرُن سهر وه ئائين ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در کُردی با گۆیش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

وه‌رگهچ wergeç ئاواييگه له سوومار سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در سومار با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

وه‌رله werle ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

وه‌رمنجه wermince ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار ُ کرماشان و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گۆیش کُردی کلهری و بر آیین سيعه.

وه‌رمه‌غان wer mex`an ئاواييگه له باوله سهر وه شار ُ سونقور و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر با گۆیش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

وه‌رميل wermîl ئاواييگه له مه‌سووری سهر وه شار ُ ئارون ئاوا و سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی که‌لهوپی قسه کهن، ئی ئاوايه يه‌کئ ميله‌يل ُ گه‌ليئر ُ کورده‌واريه . له باشوور ُ ئی ئاوايه گومه‌بارگائ (شازايه حه‌سه‌ن) دامه‌زرياس و باوه‌رم يه‌سه ک ميل ُ سه‌ره‌کی ئی مه‌لوه‌نه هه‌ر ئی شوونه‌سه . له پامه‌نه‌ئ گومه‌ن ُ ئی شازايه (چياقوتگه)س ک گوورپسان ُ

چهن پووشه‌ئی گه‌وریه‌یله و پره له کۆزه‌ئی ره‌نگاوپرنگ و زه‌ر و زیو ک وه داخه‌وه به‌شینگ لی خارهت بویه. هه‌روه‌ها له رووژئاوای ئی ئاوايه (چیاخاوریژ) دامه‌زریاس ک له کات واران وارین هزران میه‌رگ ره‌نگاوپرنگ که‌فیده ده‌یشته‌و و خه‌لک ئۆشن ئاخیزگه‌ئی زه‌پینه‌وسیمنه‌س. له باشوور رووژه‌لات ئی ئاوايه ئاواي (بان دپ) دامه‌زریاس ک کان گووپ گه‌وری و دپ و یاقووته و هه‌روه‌ها له باکوور ئی ئاوايه حه‌مه‌یل دامه‌زریاس (بنووره حه‌مه‌یل) و هه‌روه‌ها له رووژه‌لات ئی ئاوايه چووارده‌جفته و هه‌ره‌سه‌مه بنووره (چووارده‌جفته و هه‌ره‌سه‌م) روستایی در بخش منصوری از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، این روستا نیز یکی از میله‌های باستانی است. در قسمت جنوبی این روستا بارگاه شاهزاده حسن قرار دارد که به زعم من همان میله باستانی است. در دامنه کوهپایه‌ای همین بارگاه و در قسمت غربی آن (چیا قوتگه) قرار دارد که گورستانی منحصر به فرد است. این گورستان که به شکل تپه‌ای درست شده است شامل چندین طبقه است و در حاشیه‌ی همین تپه کوزه‌های لعابدار و منقوش به وفور یافت می‌شود همچنین قسمتی از آن که غارت شده اجناس طلا و نقره بوده است. در قسمت غربی همین روستا تپه (چیاخاوریژ) قرار دارد که هنگام بارندگی مهره‌های رنگی و تراشیده به وفور نمایان می‌شود و اهالی بر این باورند که خاستگاه رنگین کمان همین تپه است. در جنوب شرقی این روستا روستای (بان در) قرار دارد که گورستان گبری است و به واسطه‌ی در و یاقوت این روستا را (بان در) گویند. در شمال ورمیل، روستا و محدوده‌ی حمیل قرار دارد (نگاه کنید به حه‌مه‌یل) و در قسمت شرقی این روستا روستای چهارده‌جفته و هرسم قرار دارد. نگاه کنید به چووارده‌جفته و هه‌ره‌سه‌م.

وهزلی wezîlî ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن. وهز وه مانای گویزه و لی واته جی و شوون [ف] روستایی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی. وز به معنی گردو است و لی یعنی جای و مکان و مجموعا به معنی مکانی که دارای درخت گردوست.

وهزیراوا wezîr awa ئاواييگه له سه‌لاسی باوه‌جانی سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

وه‌فراوا wefrawa دو ئاوايي خوار و بان له ئارقن‌ئاوا سه‌ر ئائين شيعه و وه کوردی که‌له‌پوی قسه کهن، زورم نيشته‌جيبه‌یل ئی ئاوايه له گيه‌لان و ئه‌یوان هاتنه. له باشوور روژه‌لات ئی ئاوايه شوونینگ وه ناو(بوورسووار) ناوداره ک خه‌لک ئه‌ره‌م و ته‌ره‌مئ گرن و وه‌کوو ئی‌مامزایه چاو لی کهن. وه باوه‌پ م ئی شوونه گوو‌پ گه‌وریه. بنوورپ **ئارقن ئاوا** [ف] نام دو روستای علیا و سفلی در اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه، بیشتر ساکنین این روستا مهاجرانی از گیلانغرب و ایوانغرب هستند. در جنوب شرقی این روستا مکانی به نام (بوسوار) قرار دارد که نزد اهالی از تقدس خاصی برخوردار است و به زعم من گور باستانی و دفینه است(نگاه کنید به ئارقن ئاوا)

وه‌ل‌گه‌وه‌ن weligewen ئاواييگه له گاواره سه‌ر وه ئائين یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

وه‌لی‌ئاوا (1 welî awa) ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائين شيعه و وه کوردی کولیايي قسه کهن (2) ئاواييگه له

زالقواو سهر وه شارُ ره‌وانسه‌ر و سهر وه ئائینُ * * و وه کوردی * *
 قسه‌که‌ن [ف] 1) روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی
 کولیایی و بر آیین شیعه 2) روستایی در زالوآب از توابع روانسر با گویش
 کُردی * * و بر آیین * *.

وه‌لی‌خانی welî xanî ئاواییگه له سه‌رفیرووزئاوا سهر وه شارُ کرماشان و
 سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن [ف] روستایی در
 سر فیروزآباد از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.
وه‌لی‌گورزگورزی welî gwirzgwirzî ئاواییگه له گوواوڤ سهر وه شارُ
 گیه‌لان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه‌که‌ن [ف]
 روستایی در گواور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین
 شیعه.

وه‌نای wenay ئاواییگه له ئارقون ئاوا سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی
 که‌له‌وپی قسه‌که‌ن. بنووڤه (ته‌جه‌ر) [ف] روستایی در اسلام آباد غرب با
 گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. نگاه کنید به ته‌جه‌ر

وه‌نزه wenze ئاواییگه له چله سهر وه شارُ گیه‌لان و سهر وه ئائینُ
 شیعه و وه کوردی که‌له‌وپی قسه‌که‌ن. وه‌ن جووره‌ دارینگه و هه‌روه‌ها وه
 مانائ قه‌زوانه و زه‌ واته‌ زید و ماوا و سه‌رجه‌م وه مانائ شوونه‌وارُ
 قه‌زوانه [ف] روستایی در چله از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و
 بر آیین شیعه. ون نوعی درخت است و همچنین به معنی میوه‌ بنه‌ است و زه
 یعنی زیستگاه و مکان رشد و مجموعا به معنی مکانی است که درخت بنه
 در آنجا رشد میکند.

وه‌یس‌گه weysige ئاواییگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شارُ ئارقون ئاوا و سهر
 وه ئائینُ شیعه و کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌که‌ن، وه‌یس‌گه یا ویستگه وه

مانائ شوون ڤ دامه‌زریان و نیشته‌جی بوونه و هه‌روه‌ها ک له باره‌ئ دیزگران وه‌تیم دووانزه **گولنگ سوار** له‌ئ شوونه دامه‌زریانه. بنووپه **دیزگران** [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی زنگنه و بر آیین شیعه، ویسگه یا ویستگه به معنای محل ایستادن و محل اتراق کردن است و این روستا در دشت دیزگران قرار دارد و به باور من همان دوازده سوار مذکور نخستین با در این روستا رحل اقامت گزیده‌اند. نگاه کنید به **دیزگران**.

وه‌یسه weyse ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائین ڤ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ویارپن wêar pê ئاواپیگه له کرماشان سه‌ر وه ئائین ڤ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

ویرانه wêrane ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شار ڤ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائین ڤ شیعه و وه کوردی زوولّه قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی زوله و بر آیین شیعه.

ویژن‌نان wêjînan ئاواپیگه له گیه‌لان سه‌ر وه ئائین ڤ شیعه و وه کوردی که‌له‌ورپی قسه کهن، **ویژ** و **ویژه** وه مانائ وه‌تن و وژتنه و گاهس وه مانائ قسه‌که‌ریل بوود و **یووژه** و **ویژه** وه مانائ شوونه‌وار ڤ خواهش دیده‌مه‌ن و سه‌پرانگاس [ف] روستایی در گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. **ویژ** و **ویژه** به معنی گفتن و گفتگو است و **یوژه** و **ویژه** به معنی مکان خوش منظر و تفریحگاه است.

ویژه wêje ئاواپیگه له کیوه‌نان سه‌ر وه شار ڤ سونقور و سه‌ر وه ئائین ڤ

سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، بنووره ویژنان [ف] روستایی در کیونان از توابع سنقر با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. نگاه کنید به ویژنان **ویله** wêle ناواییکه له بیوه‌نیژ سهر وه شارُ کرُن و سهر وه نائینُ یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن. ماموستا فره‌یدوون جونه‌یدی له مه‌قاله‌یگ (گزارشی پیرامون نام کرمان 1368) تۆساس: پاشگرُ وان وه گۆرپینی (ئا) وه (ئی) بوودنه (وین) وه‌کوو : قه‌زوینه، قه‌زوین، خورپین، وینی له ئسفه‌هان، وینه له کرماشان، وینه‌ق له ته‌وریز، وه‌روه‌ها (ن) بوودنه (ل) و له وشه‌ئ (ویلاژ، ویلا و ویله‌یج وه مانائِ دیه‌که) وه هه‌روه‌ها ئه‌رده‌ویل و هه‌رزه‌ویل له گیه‌لانُ باکووری و له‌وه‌نده‌ویل له نازه‌ربایجانُ رووژه‌لات و ئه‌رویلُ یا ئه‌رییل له کوردستانُ باشوور و وه شیوه‌ئ (بول) وه‌کوو زابولُ له سیستان و کابولُ له ئه‌فغانستان و (پول) وه مانائِ شار له یوونان وه‌کوو ئاکروپولُ و ئاگروپولیس و پرسپولیس له ئیران.¹ هه‌روه‌ها پیه‌ل‌ماییت و سه‌ریه‌ل و پالان و پله‌بید و پله‌نگرد و پیلانی و سه‌ردیله و دیله له‌ئ باوه‌ته به‌شدارن [ف] روستایی در بیونج از توابع کرند غرب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. استاد فریدون جنیدی در مقاله‌ای با عنوان (گزارشی پیرامون نام کرمان 1368) نوشته‌اند: وان با تبدیل (آ) به (ای) به صورت (وین) در می‌آید که در قزوین و خورپین و وینه در کرماشان، وینی در اصفهان، وینق در تبریز زنده است. (ن) قابل تبدیل به (ل) است و از اینجا (وین) به (ویل) تغییر شکل می‌دهد که در فرانسه به معنی شهر است و واژه‌های ویلاژ، ویلا و نیز ویلیج انگلیسی از آن برآمده و همین واژه در اردبیل یا اردویل = شهر ارد و هرزویل در گیلان و ویله در شاه‌آباد و سنندج و لوندویل در آذربایجان شرقی و ارویل و

¹ - گزارشی پیرامون نام کرمان، فریدون جنیدی، 1368

ارویله در کردستان هنوز کاربرد دارد و همین (ویل) به تبدیل (و) به (ب) در اربیل کردستان و اردبیل و به صورت (بل) در کابل و زابل و به صورت (پل) به معنی شهر در یونانی مانند آکروپل و آگروپل و پرسپولیس در ایران در آمده است. همچنین پل ماییت و سرپل و پالان و پله‌بید و پلنگرد و پیلابی و سردیله و دیله شامل این مطلب می‌شود.

ویله‌ئى مله‌په‌ش wêlî mile feş ئاواپیگه له زمكان سه‌ر وه سه‌لاسى باوه جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن **ف** روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هادی hadî هادی یا موورت ُ هادی ئاواپیگه له وێژنان سهر وه شار ُ گیهلان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] هادی یا مورت هادی روستایی در وێژنان از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

هاربیر harbîr هاربیر یا کازمخانی خووار ئاواپیگه له کفرور سهر وه شار ُ گیهلان و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی که لهوپی قسه کهن [ف] هاربر یا کاظمخانی روستایی در کفرور از توابع گیلانغرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

هاشمئاوا haşim awa ئاواپیگه له سهحنه سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی لهکی قسه کهن [ف] روستایی در صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

هالان hałan ئاواپیگه له خودابه‌نلهی سهر وه شار ُ سهحنه و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی لهکی قسه کهن، هالان و هانولان و هالاو و هانی و هاله وه مانای ئاو ُ قونره‌دار و کانیاوه [ف] روستایی در خودابندهلو

از توابع صحنه با گویش کُردى لکى و بر آیین شیعه. هالان و هانولان و هالاو و هانى و هاله به معنی آب خروشان و چشمه‌ی جوشان است.

هاله‌پهش hale feş ئاوايیگه له دهشتى وهر سهر وه سه‌لاسى باوه‌جانی و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، هالان و هانولان و هالاو و هانى و هاله وه مانای ئاو قونهدار و کانیاوه [ف] روستایی در دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. هالان و هانولان و هالاو و هانى و هاله به معنی آب خروشان و چشمه‌ی جوشان است.

هانه‌گه‌رمه‌له hane germele ئاوايیگه له تۆدشه سهر وه ئائین سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن، بنوهره هانولان [ف] روستایی در نودشه با گویش کُردی و بر آیین سنی. نگاه کنید به هانولان

هانولان hanolan ئاوايیگه له شه‌روینه سهر وه شار جوارپۆ و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، گاهس له هانه‌په‌نگینه وه مانای زه‌پینه‌وسیمینه وهرگێر بۆیه واته ئه‌و شوونه ک کولانه و ئاخیزگه‌ئى هانه په‌نگینه‌س و هه‌روه‌ها هانۆ و هانه و هانى وه مانای کانی و کانیاوه و هانولان واته شوونه‌وار و میلکان کانی و واران [ف] روستایی در شروینه از توابع جوارپۆ با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. شاید از واژه‌ی هانه‌رنگینه به معنی رنگین‌کمان مشتق شده باشد یعنی خاستگاه و زادگاه رنگین‌کمان و همچنین هانو و هانه و هانى به معنی چشمه و چشمه‌سار است و هانولان یعنی مکان و جایگاهی که دارای چشمه و باران است.

هانی وهز hanî wez ئاوايیگه له سیراون سهر وه شار پاوه و سهر وه ئائین سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن، وهز وه مانای گوێز و کرده‌کانه و ناو تره‌ک ئی ئاوايه کانی گوێزه‌س [ف] روستایی در سیراون از

توابع پاوه با گویش کُردی و بر آیین سُنئی. وهز به معنی گردو است و نام دیگر این روستا کانی گوژزه است.

هَرپَل ئاوا hifêl awa ئاواپیگه له چه‌مه‌مال سه‌ر وه شارُ هه‌رسین و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن. هه‌رو وه مانائِ خو‌ه‌له‌میشه و هه‌ری واته خوری و وه‌رگن و هه‌ر و هه‌ور وه مانائِ خو‌ه‌ره [ف] روستایی در چمچمال از توابع هرسین با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. هه‌رو به معنی خاکستر اجاق است و هه‌ری به معنی پشم گوسفند است و هه‌ر و هه‌ور به معنی خورشید است.

هه‌رپَله hifêle ئاواپیگه له دینه‌وه‌ر سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن. بنه‌وره هه‌رپَل ئاوا [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه. نگاه کنید به هه‌رپَل ئاوا.

هزارخانی hizar xanî (١) ئاواپیگه له هه‌وزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه‌ که‌ن (٢) سئی ئاواپی له سوتقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه‌ که‌ن (٣) ئاواپیگه له په‌ش سه‌ر وه شارُ که‌نگه‌وه‌ر سه‌ر وه ئائینُ شیعه و یارسان وه کوردی و له‌کی قسه‌ که‌ن [ف] (١) روستایی در هوزمانوند از توابع کرماشان با گویش کُردی زنگنه و برآیین یارسان (٢) نام سه‌ روستا در سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه (٣) روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی و لکی و بر آیین شیعه و یارسان.

هزارکیه‌نی hizar kyenî ئاواپیگه له مه‌سۆری سه‌ر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆپی قسه‌ که‌ن، ئی ئاواپه‌ کانگائِ کیه‌نیه و وه‌ئ بوونه‌وه وه پئی ئۆشن هزارکیه‌نی [ف] روستایی در منصوره

از توابع اسلام آباد غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه، بواسطه‌ی داشتن چشمه‌های پُر آب و فراوان این روستا را هزار کیه‌نی یا هزار چشمه خوانند.

هماجگه himage ئاوايیگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سه‌ر وه ئائین سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هندیاوا hindîawa ئاوايیگه له که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائین شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

هنیدر hinîdir دو ئاوی و ناوه‌یل (هنیدر ئبراهیم خان و هنیدر مه‌فرووزه) له سه‌رپیه‌ل سهر وه ئائین یارسان و وه کوردی گورانی قسه کهن، له به‌ش روژه‌لات ئی ئاویه وه‌ره و شار گیه‌لان، دو شوونه‌وار گه‌لی‌ر هه‌س ک له لاین ئیداره‌ی میرات فره‌ه‌نگی چاودیری کریه‌ید وه‌لام له ویه‌رده به‌شیگ لی خاره‌ت بۆیه. هندپ وه مانای کان کانه و هندر و هندرو وه مانای مال و شوون ئارام گرتنه و هه‌ندران و هه‌ندریان واته ئارام گرتن و مه‌زریان و هه‌نده‌کۆ و هه‌نده‌قۆ وه مانای شه‌وده‌ره و هه‌نده‌ف و هه‌نده وه مانای ته‌پوولکه‌س [ف] دو روستا با اسامی (هنیدر ابراهیم خان و هنیدر مفروضه) در سرپل‌ذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان. در قسمت سرقی این روستا به سمت شهرستان گیلان‌غرب، دو محدوده‌ی باستانی قرار دارد که از طرف اداره‌ی میراث فرهنگی محافظت می‌شود اما در گذشته بخشهایی از آن غارت شده است. هندر به معنی شیار شیار و هاشوری است و هندر و هندرو به معنی خانه و مکان آرام است و هه‌ندران و هه‌ندریان یعنی آرام گرفتن و اسکان یافتن است و

هنده‌کو و هنده‌قو به معنی گیاه شبدر است و هندف و هنده به معنی تپه و ماهور است.

هۆجی ئاوا hūcî awa ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

هۆزی ئالی hozî alî ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هۆزی‌حه‌مه‌گه hûzî hemege ئاواپیگه له گرده‌نوو سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هۆزی خوله hûzî xwile ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هۆزی سه‌ی‌عه‌لی hûzî seyêlî ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هۆزی سه‌ی‌مرا‌ئ hûzî seymiraê ئاواپیگه له جوانپۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

هۆشکه‌پوو hoşke fû ئاواپیگه له هوزمانه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هوزمانوند

از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین یارسان.

هۆشکه‌وپه hoşke wife ئاواييگه له خزل سهر وه شارُ كهنگه‌وه‌ر سهر وه ئائينُ يارسان و شيعه و وه كوردی له‌كى قسه كه ن [ف] روستایی در خزل از توابع كنگاور باگویش کُردی لکی و بر آیین یارسان و شيعه.

هوشيار hûşyar ئاواييگه له چله سهر وه شارُ گيه‌لان و سهر وه ئائينُ شيعه و وه كوردی كه‌له‌وپى قسه كه ن [ف] روستایی در چله از توابع گيلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شيعه.

هۆكيه‌نى hũkyenî ئاواييگه له كرُن سهر وه ئائينُ يارسان و وه كوردی گۆرانى قسه كه ن. له به‌شُ باشوورُ رووژئاواي ئى ئاوايه شوونىگ وه ناو هه‌فت سوواره هه‌س ك له راسا شوونه‌وار گه‌ليزىگه و هه‌فت كوچگُ وه خپ تاشيائى و شمشيرىگ له تى بۆ ك له لائى يارسانيه‌يل شوونه‌وار پيروژىگ بۆ و وه گشتى خارهت كريا [ف] روستایی در كرنديغرب با گویش کُردی گۆرانى و بر آیین یارسان. در قسمت جنوب غربى اين روستا مکانى به نام هفت سوواره قرار دارد كه عبارت بود از هفت سنگ گرد و يك شمشير مرصع كاری شده كه نزد اهالى يارسان مكان مقدسه بود كه به تمامى غارت شد.

هۆله‌ى ته‌مه‌رخان holey temerxan ئاواييگه له خانه‌شوور سهر وه سه‌لاسى باوه‌جانى و سهر وه ئائينُ سونى و وه كوردی جافى قسه كه ن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانى با گویش کُردی جافى و بر آیین سنى.

هۆله‌ى ره‌مه‌زان holey remezan ئاواييگه له خانه‌شوور سهر وه سه‌لاسى باوه‌جانى و سهر وه ئائينُ سونى و وه كوردی جافى قسه كه ن [ف] روستایی در خانه‌شور از توابع ثلاث باباجانى با گویش کُردی جافى و بر

آیین سنی .

هومایل کوش humayl kwiş ئاواپیگه له پەش سەر وه شارُ کهنگه‌وه ر سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی له‌کی و کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در پش از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و کولیایی و بر آیین یارسان.

هۆیه‌روو hüyerû ئاواپیگه له گاواره سەر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در گهواره باگویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان.

هه‌جیج hecîc دو ئاواپی خووار و بان له پاوه سەر وه ئائینُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه کهن [ف] دو روستای علیا و سفلی در پاوه با گویش کُردی هورامی و بر آیین سنی .

هه‌دایه‌ت hedaÿet ئاواپیگه له قه‌سرُ شیرین سەر وه ئائینُ * * و وه کوردی * * قسه کهن [ف] روستایی در قصر شیرین با گویش کُردی * * و بر آیین * * .

هه‌ره‌سه‌م heresem ئاواپیگه له به‌شُ هه‌مه‌یل سەر وه شارُ ئارۆن ئاوا و سەر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئی قسه کهن، ناسرُ دین شا له سه‌فه‌ر نامه‌ئ خوه‌ئ له قلائ ئاخون ناو بردیّه کُ هه‌ر ئی هه‌ره‌سه‌مه‌سه . مه‌ردمانُ ئی ئاوايه له شوونینگ وه ناو(زه‌نقې) ک مه‌لوه‌نیگه له نزیکُ که‌رکووک هاتنه .(زه‌نقې) واته ئه‌و شوونه ک زه‌نگنه قېان که‌فته تی و ناو هه‌ره‌سه‌م وه‌رگێپ له ناو(هه‌راس)ه ک گه‌ورائ ئیِّل بۆیه و هه‌راس یا هه‌راز وه مانائ (هه‌وران) یا بلینایه . له ناوندُ ئی ئاوايه قلائینگ هه‌س ک وه گه‌فته‌ئ خه‌لک وه‌کوو(چیاگاوانه)ئ ئارۆن ئاوا چهن ته‌وه‌قه . له باکوورُ ئی ئاوايه (قازیوه‌ن) ینگ بق ک خاره‌ت کریا . له باشوورُ ئی

ئاوایه چیای بهرز و رۆتینگ ههس وه ناو(چیاخه رمانان) ک وه گفته ئ خه لک یه کئی له خه زینه ییل ُ گه ورا له تی هه شاره و له بهش ُ روژه لات ُ چیاخه رمانان له شوونینگ وه ناو ُ قه ساوخانه؛ کوچگ تۆسیاگه دامه زریاس ک وه پان و به رینی دو متر له سئ متره و وه خه ت ُ بزمازی له سه رئ خه رشتکاری کریاسه . ههروه ها له باشوور ُ روژه لات ُ ئی ئاوایه شوونینگ وه ناو (دار تاوی) ههس ک بریتیه له دار ُ تاوی گه ورا ئینگ ک کیه نییگ ها له پائی و یه کئی له شوونه واره ییل ُ میژووئییه . له وه رایتوهر ُ ئی دارتاوییه پهنج ته پوو لکه ئ بۆچک ک ههس ک دووانیان دریاسه و گوو پ سه رده م ُ ئه خمینه کانه . ههروه ها له روژه لات ُ دارتاوی شوونه میلکان گه لیرینگ دیاریه ک گوو پ گه وریه . له روژه لات ُ هه ره سه م و باشوور ُ روژه لات ُ ئاوای سراو هه ره سه م شوونینگ وه ناو (سه ُ چگ ُ سیسه ر) ههس ک سئ ته پوو لکه ئ به رزه و ئاسه وار ُ میژووئی و گوو پ گه وریه و به شیگ لی خارهت بۆیه . له روژئاوای هه ره سه م ئاوای (چوواره جفته) دامه زریاس (بنووره چوواره جفته) مه ردم ُ زه ننگه شوونه واره ییل ُ میژووئی خوه یان له تاکه به ییتینگ وه تنه (سه ُ چگ ُ سیسه ر، میل ُ رزاخان - خه ر و خه رپشته، چیاخه رمانان) ُ روستایی در بخش حَمیل از توابع اسلام آباد غرب، ناصر الدین شاه در سفرنامه ی خود آنرا قلعه آخوند یاد کرده است. مردم این روستا از محلی به نام (زَنَقَر) در نزدیکی شهر کرکوک به اینجا آمده اند و (زنقر) یعنی محلی که ایل زنگنه دچار(قران) یا نابودی و بحران شد، و به همین مناسبت نام (هه راس) که بزرگ این ایل بوده نام هرسم را بر این مکان اطلاق کرده اند. (هه راس) به معنی (هه وراز) یا بلندی است. در مرکز این روستا قلعه ای بزرگ وجود دارد که بگفته ی اهالی مانند (چیاگاوانه) مطبق است. در شمال این روستا

مکانی به نام (قازیون) بود که همانگونه که قبلا اشاره کردم گور شاهزادگان ساسانی است و غارت شد. در جنوب این روستا تپه‌ی بزرگی به نام (چیاخرمانان) قرار دارد که بگفته اهالی گنج عظیمی را در خود پنهان دارد. در قسمت شرقی همین چیاخرمانان مکانی با نام **قصابخانه** قرار دارد که سنگ نوشته‌ای با طول و عرض دو متر در سه متر قرار دارد که باخط میخی بر آن حکاکی‌هایی صورت گرفته است. در جنوب شرقی این روستا محلی به نام (دار تاوی) قرار دارد که تاوی گونه‌ای درخت با ثمری شبیه زیتون است و چشمه‌ای بزرگ در پای آن قرار دارد. در قسمت جلویی این مکان پنج تپه‌ی کوچک قرار دارد که دو تای آن تخریب شده و از مستندات بدست آمده پیداست که گور هخامنشی است و در قسمت شرقی (دارتاوی) آثار و ابنیه‌ی باستانی وجود دارد که نشان از محل زیستن بوده است. در قسمت شرقی این روستا و جنوب شرقی روستای سراب هرسم مکانی به نام (سیسر) قرار دارد که عبارت است از سه تپه‌ی کم ارتفاع و به هم چسبیده است که آثار و ابنیه‌ی باستانی بسیاری را در خود جای داده است.

هه‌شانه heşane ئاواييگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه‌که‌ن، گاهس له وشه‌ئ هه‌ش یا هه‌شی وه مانائ خرس وه‌رگێڤ بۆیه و هه‌شه‌مه وه مانائ رخ سپاردنه [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنی. شاید از واژه‌ی هه‌ش و هشی به معنی خرس مشتق شده باشد و همچنین هشمه به معنی از ترس قالب تهی کردن است.

هه‌شه‌لان heşelan ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شار کرماشان و سه‌ر وه ئائين یرسان و وه کوردی کولیایی قسه‌که‌ن. هه‌شی و هه‌شه وه مانائ

مارۆ ئاویه و ئی ئاویه له قه‌راخۆ سراو هه‌شه‌لانه [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان. هشی و هشه به معنی مار آبی است و این روستا در حاشیه سراب هشه‌لان است.

هه‌شه‌مه‌پ heşemêf ئاوییگه له زمكان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن، گاهس وه مانائۆ ئشکه‌فتۆ هه‌شی یا خرس بوود [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی. شاید به معنی غار خرسها باشد.

هه‌شی پشيله heşî pişîle ئاوییگه له جوانرۆ سهر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنّی.

هه‌فت ئاشان heft aşan ئاوییگه له ئاگاهان سهر وه شارۆ سونقور و سهر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه که‌ن [ف] روستایی در آگاهان از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

هه‌فت خانی heft xanî ئاوییگه له خزل سهر وه شارۆ که‌نگه‌وهر و سهر وه ئائینۆ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه که‌ن، خانی گۆردراوی کانیه [ف] روستایی در خزل از توابع کنگاور با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه. خانی محرف کانی به معنی چشمه است.

هه‌فت قوته heft qwite ئاویی و کۆیه‌یگه له که‌نۆله سهر وه شارۆ سه‌حنه و سهر وه ئائینۆ * * * وه کوردی * * * قسه که‌ن [ف] روستا و کوهی در کندوله از توابع صحنه با گویش کُردی * * * و بر آیین * * *.

هه‌فت کانی heft kanî ئاوییگه له خانه‌شور سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینۆ سونی و وه کوردی جافی قسه که‌ن [ف] روستایی در خانه شور از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

ههفت کهینی heft keynî ئاواپیگه له سنجاوی سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن. کهینی وه مانائِ کانی و کیه‌نیه [ف] روستایی در سنجایی از توابع کرماشان با گویش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان. کینی به معنی چشمه است.

ههفت کهینی (1 heft kyenî) ئاواپیگه له دروفه‌رامان سهر وه شارُ کرماشان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن (2) بنووره **جانشا** [ف] (1) روستایی در درود فرامان از توابع کرماشان با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه (2) نگاه کنید به **جانشا**.

هه‌لاج‌ئاوا helac awa ئاواپیگه له جوانرۆ سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

هه‌لاجه‌یل helaceyl ئاواپیگه له چله سهر وه شارُ گیهلان و سهر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی که‌له‌هۆری قسه کهن [ف] روستایی در چله از توابع گیلان غرب با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه.

هه‌لمه‌ئین helmeıyn ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

هه‌لۆل helól ئاواپیگه له زمكان سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن، **هه‌لۆل** وه مانائِ پۆچه‌ل و ناویۆکه [ف] روستایی در زمكان از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. هلول به معنی پوچ و میان تهی است.

هه‌له‌ته helete ئاواپیگه له کرُن سهر وه ئائینُ یارسان و وه کوردی

گۆرانی قسه کهن، گاهس له (هه‌له‌ت) وه مانای ته‌پوولکه‌ئێ وشک و به‌په‌گین وه‌رگێڤ بۆد [ف] روستایی در کوردغرب با گۆیش کُردی گۆرانی و بر آیین یارسان، شاید از واژه‌ی (هه‌له‌ت) به معنی تپه‌ی کم ارتفاع و خشک مشتق شده باشد.

هه‌له‌شی (heleşî ١) ئاواييگه له گيه‌لان سهر وه ئائين ُ * * و وه کوردی * * قسه کهن ٢) ئاواييگه له مائه‌شت سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئێ قسه کهن، هه‌له‌ش وه مانای بوونه‌وه‌ر ُ دپنده‌س و هه‌ش و **هه‌شی** وه مانای خرسه [ف] ١) روستایی در گيلانغرب با گۆيش کُردی * * و بر آیین * * ٢) روستایی در ماديدشت با گۆيش کُردی زنگنه‌ای و برآیین شيعه. هه‌ش به معنی جانور درنده است و هه‌ش و هشی به معنی خرس است.

هه‌مزوا hemzawa **هه‌مزه‌ئاوا** يا **هه‌مزواوا** ئاواييگه له کرماجان سهر وه شار ُ که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در کرماجان از توابع کنگاور با گۆيش کُردی لکی و بر آیین شيعه.

هه‌ميان ُک hemyanik ئاواييگه له په‌ش سهر وه شار ُ که‌نگه‌وه‌ر سهر وه ئائين ُ شيعه و وه کوردی کوليايي قسه کهن [ف] روستایی در پش از توابع کنگاور با گۆيش کُردی کوليايي و بر آیین شيعه.

هه‌نجير (hncîr ١) هه‌نجير، به‌ر ُ دارنگه خوارده‌مه‌نی ٢) ئاواييگه له باينگان سهر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] ١) انجیر خوراکی ٢) روستایی در باينگان با گۆيش کُردی جافی و بر آیین سُنِي.

هه‌نجيربووس hncîrbûs ئاواييگه له ده‌شتی وه‌ر سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائين ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در

دشت حر از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

هواس گولپه‌ری he was gwilperî ئاواپیگه له سه‌ریه‌ل سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی گۆرانی قسه کهن [ف] روستایی در سرپُلذهاب با گویش کُردی گورانی و بر آیین یارسان.

هه‌وانده‌ران hewanderan ئاواپیگه له دهشتی‌سه‌رقه‌لا سهر وه سه‌لاسی باوه‌جانی و سهر وه ئائین ُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن. هه‌وان و هه‌وانده‌ران وه مانائ هه‌وارگه و هاوینه هه‌واره [ف] روستایی در دشت سرقلا از توابع ثلاث باباجانی با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی. هوان و هواندران به معنی محل اتراق و اتراقگاه تابستانی است.

هه‌وشاره‌ئێ دارخوهر hewşarey darxwer ئاواپیگه له مایه‌شت سهر وه ئائین ُ یارسان و وه کوردی زه‌نگنه‌ئێ قسه کهن [ف] روستایی در مادیدشت با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین یارسان.

هه‌وه‌شی heweşî ئاواپیگه له سونقور سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی کولیاپی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کولیاپی و بر آیین شیعه.

هه‌تیان heüyan ئاواپیگه له هه‌رسین سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

هه‌یشت جفته heyşt cifte ئاواپیگه له هه‌ره‌سه‌م سهر وه شار ُ ئارون‌ئاوا و سهر وه ئائین ُ شیعه و وه کوردی زه‌نگنه‌ئێ قسه کهن [ف] روستایی در هرسم از توابع اسلام‌آباد غرب با گویش کُردی زنگنه‌ای و بر آیین شیعه.

هیرتا hêrta ئاواييگه له ماکوان سه‌ر وه شارُ پاوه وه سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی جافی قسه‌ کهن. **هیروی** و **هیروگ** وه مانائِ هه‌لۆچه و شیلانه‌س و **هیرتا** و **هه‌ره‌تا** وه مانائِ هۆره‌تاو و خوه‌ره‌تاوه و **هیرتن** وه مانائِ هه‌پین و ئاسیاو کردنه [ف] روستایی در ماکوان از توابع پاوه با گۆیش کُردی جافی و بر آیین سُنئی. **هیروی** و **هیروگ** به معنی آلۆچه و زدآلو است و **هیرتا** و **هه‌ره‌تا** به معنی مکان آفتابگیر است و **هیرتن** به معنی آسیاب کردن است.

هیروی hîrwê ئاواييگه له پاوه سه‌ر وه ئائينُ سونی و وه کوردی هۆرامی قسه‌ کهن. **هیروی** و **هیروگ** وه مانائِ هه‌لۆچه و شیلانه‌س و **هیرتا** و **هه‌ره‌تا** وه مانائِ هۆره‌تاو و خوه‌ره‌تاوه و **هیرتن** وه مانائِ هه‌پین و ئاسیاو کردنه [ف] روستایی در پاوه با گۆیش کُردی هورامی و بر آیین سنی. **هیروی** و **هیروگ** به معنی آلۆچه و زدآلو است و **هیرتا** و **هه‌ره‌تا** به معنی مکان آفتابگیر است و **هیرتن** به معنی آسیاب کردن است.

هیمه‌ت‌ئاوا hêmet awa ئاواييگه له خودابه‌نه‌لی سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه ئائينُ یارسان وه کوردی کولیايي قسه‌ کهن [ف] روستایی در خودا بنده‌لو از توابع صحنه با گۆیش کُردی کولیايي و بر آیین یارسان.

یاران yaran ئاواپیگه له بان زه‌رده سه‌ر وه شارُ کرُن و سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در بان زرده از توابع کوردغرب با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

یاران له yaran le ئاواپیگه له سونقور سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در سنقر با گویش کُردی کلیایی و بر آیین شیعه، معرب ئاران له.

یاره‌گوله yare gwile ئاواپیگه له ئاوباریک سه‌ر وه شارُ سونقور و سه‌ر وه ئائینُ شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در آوباریک از توابع سنقر با گویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه.

یارئ yarê ئاواپیگه له جوانرۆ سه‌ر وه ئائینُ سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سنی.

یاوه‌ری yawerî ئاواپیگه له ناوده‌روه‌ن سه‌ر وه شارُ کرماشان و سه‌ر وه ئائینُ یارسان و شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن [ف] روستایی در

ناو درون از توابع کرماشان با گویش کُردی کولیایی و بر آیین یارسان و شیعه.

یوسووخانی yûsû xanî ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

یوسووگرد yûsû gird یوسووگرد یا ئیسُورد ئاواييگه له باوله سهر وه شار سونقور و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی کولیایی قسه کهن، گرد وه مانائ شاره [ف] روستایی در باوله از توابع سنقر باگویش کُردی کولیایی و بر آیین شیعه، گرد به معنی شهر است.

یه‌خ‌ماسی yex masî ئاواييگه له ههرسین سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در هرسین با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

یه‌نگیزه yengîje ئاواييگه له دینه‌وهر سهر وه شار سه‌حنه و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی له‌کی قسه کهن [ف] روستایی در دینور از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

یه‌مان yeman ئاواييگه له جوانرۆ سهر وه ئائين سونی و وه کوردی جافی قسه کهن [ف] روستایی در جوانرود با گویش کُردی جافی و بر آیین سُنئی.

یه‌وان yewan ئاواييگه له ناوده‌روه‌ن سهر وه شار کرماشان و سهر وه ئائين شیعه و وه کوردی که‌له‌ه‌وری قسه کهن. یه‌و و یه‌وان وه مانائ جۆیه‌س [ف] روستایی در ناودرون از توابع کرماشان با گویش کُردی کلهری و بر آیین شیعه. یو و یوان به معنی گیاه جو است.

یه‌ئ‌جفتی yeî ciftî ئاواپیگه له گاماسیاو سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

یه‌ئ‌دانگی yeî dangî ئاواپیگه له گاماسیاو سه‌ر وه شارُ سه‌حنه و سه‌ر وه نائینُ شیعه و وه کوردی له‌کی قسه‌ کهن [ف] روستایی در گاماسیاب از توابع صحنه با گویش کُردی لکی و بر آیین شیعه.

گاه از خود می پرسم برای که می نویسم؟! نتیجه‌ی این تلاش برای من چه بوده است؟! هر موضوعی را که انتخاب کردم و در آن زمینه پژوهش کردم، جز اذیت و آزار و دردسر هیچ سودی برای من نداشت اما نمی توانم ننویسم. نوشتن برای من نوعی اعتراض به تاریخ است؛ اعتراض به پدران و پیشینیان، که چرا تاریخ و فرهنگ و زبان خود را پاسدار نبودند و نتوانستند به نسل بعد از خود منتقل کنند. من نویسنده نیستم بلکه می خواهم نویسنده باشم، برای همین است که می نویسم.

تاریکخانه هم به مانند سایر آثارم ادامه‌ی فرهنگ باشوور و بخشی از فرهنگ و تمدن گم شده‌ی ملت کُرد است. من در مقدمه‌ی تمام آثارم این موضوع را تکرار می کنم که (این اثر بخشی کوچک از فرهنگ و ... کُرد است) و امید آن را دارم که کسانی دیگر در این میدان حاضر شده و آنرا تکمیل کنند، نمی دانم چه وقت به این آرزو می رسم.

تاریکخانه در اصل موضوعی فکری - نهیلیستی بود که توسط مسیونرهای فرانسوی در ایران پایه‌ریزی شد که در آن برای مدتی واقعیتها و ارتباطات و تعلقات زندگی را فراموش کرده و در مکانی مشخص گردهمائی می کردند و

نقابی بر صورت خود زده چنین می‌پنداشتند که کس دیگری در پشت این نقاب است که مشغول زندگی تازه‌ای شده که به هر شیوه که بخواهد، زندگی می‌کند **کرماشان** تایکخانه‌ی عمومی و بزرگی است که جمعیتی قابل توجه در آن خود را مقید به یک زندگی دستوری و فرمایشی کرده‌اند.

بر پایه قانون این تاریکخانه شما هیچ ارتباطی با تاریخ و فرهنگ و زبان و چرائی و چگونگی ندارید بلکه جاندار سرسپرده‌ای هستید که شایستگی زیستن را دارید و بس. چند نفری دوست داشتند نام (گزارش غارت) را براین کتاب بنویسم زیرا در آن به دهها مکان تاریخی و باستانی اشاره شده که به یغما برده شده‌اند اما تاریکخانه ردایی شایسته بر قامت این اثر است، زیرا در آن زندگی می‌کنیم و خودمان هستیم اما به مانند کسی که وجود ندارد رفتار می‌کنیم. به زعم من نه فقط تاریخ، بلکه مورخین نیز بدهکار منطقه‌ی کرماشان هستند و باید احقاق حق شود. تاریخ این بخش از خاک کُرد چنان آمیخته به دروغ و ناراستی شده که شگفت‌انگیز است هرچند که تاریخ کرد به تمامی به چنین آفتی دچار شده و همه چیز در آن متعلق به دیگران است. برای نمونه کُرد از نژاد شخصی عرب یمنی است و کلهر معرب (کلهم حر) بوده و بعدها به کلهر تبدیل شده و زنگنه بخشی از سپاه امام حسین (ع) بوده و مکانهای باستانی همه بارگاه فلان شاهزاده و امامزاده است و ... الخ. در همین باب در کتاب (هۆز و تیره و تایفه‌ی کورد له کوردستانی ئه‌رده‌لان) چنین نوشته‌اند: پوشیده نماند مورخین را در باب نسب اکراد اختلاف اقوال زیاد است، چنانچه بعضی را عقیده بر آن است که از نسل کُرد نامی هستند که در عهد ضحاک تازی چنانچه مشهور و مسطور است هر روز به جهت غذای ماری که بر دوش او رسته بود شخصی را به سبیل نوبه می‌کشتند و مغز سر او را بخورد مار می‌دادند و هر روز علی‌الاستمرار دو بیچاره را بخوانسالار سپرده مغز سر ایشان را

طعمه آن دو مار ساخته؛ از آنجائیکه خوانسالار شخصی نیک کردار بود و ...الخ. ولی اصح اقوال آنستکه احمد ابن خللکان در تاریخ خود مرقوم نموده و آن اینست که ابو عمر ابن عبدالله مصنف کتاب استیعاب در کتاب (قصدوامم) که در انساب عرب و عجم تالیف نموده حکایت می‌کند که اکراد از نسل (عمرومریقا) می‌باشند که از اولاد ملوک یمن بوده و به مرور ایام از ولایت یمن فرار و در خاک کردستانات قرار گرفته و در آنجا توالد و تناسل زیاد کرده چنانچه شاعر گفته :

لعمک ما الاکراد من نسل فارس

ولکنه من نسل عمرو بن عامر¹

شگفتا! بخش نخست این نوشتار به کلی افسانه است و بخش دوم نیز دروغ محض است. چگونه می‌شود که جغرافیایی به نام کردستانات وجود داشته باشد و آقای یمنی‌الاصل با سلام و صلوات در آنجا مقیم شود؟ پیش از ایشان چه کسانی در اینجا بوده‌اند که نام کردستان را بر آن نهاده‌اند؟ ملت کُرد افسانه و سخنان شگفت و گزافه را بیشتر می‌پسندد برای همین است که در شاهنامه به دنبال اصل و نسب خود می‌گردد و تمام تاریخ و فرهنگ خود را متصل به آن می‌داند :

... کنون کُرد از آن تخمه دارد نژاد

کز آباد بر دل نیایدش یاد

هرگز نمی‌اندیشد که فردوسی حماسه‌سراست نه مورخ، برای دریافت سکه‌ی زر تغییراتی در کتاب (خدای‌نامگ) داده و آن را به شعر سروده است نه برای تشریح تاریخ. در کتاب (تاریخ ایران، جلد سوم) که سخن از تاریخ حکومت

1- هۆز و تیره و تایفه‌ی کورد له کوردستانى ئه‌رده‌لان، میرزا شکرالله سنندجی-

سلوکیان تا انقراض دولت ساسانی می‌کند، در بخشی از این کتاب که در باب شجاعت و دلیری قهرمانان ایران و چگونگی شکل‌گیری کتاب (خدای نامگ) می‌کند، آشکارا می‌گوید: این تالیف که به (خدای نامگ) معروف است کارمایه‌ی شاهنامه‌ی فردوسی گردید، اما بسیاری از اجزاء و عناصر زردشتی آن حذف شده است داستانه‌ی این (تاریخ ملی) که مهمترین میراث ادبی ایران پیش از اسلام است گزارش بی تاریخ اما تردیدناپذیری از احساسات و تمایلات ایرانی که ترجمان روح و آرمان دیرپای ایرانی است به دست می‌دهد.¹ در صفحات دیگر همین کتاب می‌نویسد: وی (فردوسی) با داشتن ذوق شاعری برای سرودن یک داستان خوب و دلنشین به بهترین گونه‌ای از منابع خود استفاده کرده شعری حماسی با درازی زیاد و دامنه‌ی گسترده بیافرید. اما فردوسی در مقام تاریخ‌نگار دقت نسبی طبری را ندارد.² شخصیتی چون فردوسی کوشیده است که در برابر سیستم عرب‌بجنگد و با زنده کردن چند موضوع پهلوانی و آراستن و پیرایش شجاعت و دلیری پهلوانان اطراف ایران این نهضت ملی را به سرانجام برساند و بنیان این تفکر در اصل رجوع به تاریخ بوده اما چنان آمیخته به احساسات شاعرانه و خیال‌انگیز شده که به آن اعتمادی نیست و در نوع خود بنیان‌ایده‌ی (پان ایرانیست) را پی‌ریزی کرده است به گونه‌ای که در ایران نمی‌شود گفت فردوسی بلکه باید گفت (حضرت فردوسی) و کس را یارای آن نیست که در باب اشتباهات این حضرت تازه برآمده سخنی بگوید. برای نمونه یکی از اشتباهات این پیغمبر مبحث سیمرخ است که در شاهنامه دهها بار نوشته شده که پرنده‌ای افسانه‌ای است که عالم بر همه‌ی

¹ - تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم - قسمت اول، چاپ

سوم 1380 گردآورنده احسان یار شاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 32

² - همان منبع ص 473

علوم زمانه است و زال پرورش یافته‌ی این پرنده‌ی دانا است. آنچه واقعیت است این است که فردوسی زبان پهلوانیک نمی‌دانسته است و همسر وی بنام کتایون (بنا بر بعضی اقوال از کُردان بوده) کتاب خدای نامگ را برای وی می‌خوانده و فردوسی آنرا به صورت شعر می‌نوشته است و در خدای نامگ سخن از سین‌مرو است که همان (سی مروث) یا سی مرد است که عالم به تمام علوم زمانه از قبیل پزشکی، جغرافیا، ستاره‌شناسی و تاریخ و ... بوده‌اند که سرانجام گروه (هزار فرزانه) را تشکیل داده‌اند حال چگونگی (سی مروث) به سیمرغ مبدل می‌شود تنها کار شاعران است و جالب تر آنکه کسی (سی مروث) را به خاطر نمی‌آورد چون سیمرغ جالب تر و دلنوازتر است.

اما ما چنین تفاسیر و ریزبینی‌ای را دوست نداریم چون تاریخ واقعی خشک و بی روح است و در باور ما نمی‌گنجد.

یا به نسبت کلهر می‌نویسند: وجه تسمیه از قراریکه خود اوها می‌گویند از احفاد و نتیجه (حر) شهیدند و در زبان کردی محرف شده کلهر گفته‌اند و بدین اسم مشهور شده‌اند والله اعلم.¹

در این خصوص هرجی بر نویسنده نیست بلکه خطای خود کلهر است که تاریخ خود را نمی‌داند.

یا در باب لرها در کتاب (گزیده فارسی) نوشته شده: فرمانروایان لر در زمان صفویان چنین خود را معرفی کردند که از اعقاب (علی ابن ابی طالب) و از نوه‌های (عباس) نامی هستند که قبرش در ماسبدان نزدیک به رودخانه سیروان است.² (بعید نیست منظور مکانی به نام خاس علی در ایلام باشد که نزد

1- هۆز و تیره و تایفه‌ی کورد له کوردستانی نهمده‌لان، میرزا شکرالله سنندجی- 2006 بنکه‌ی ژین، لاپیره‌ی 191

2- کورد و چهند باب‌تئیکى میژووئی، هاشم عاسی کاکه‌یی، چاپی یه‌کم 2006 لا 61، البته آقای هاشم کاکه‌ای با شرح جزئیات این سخن را رد کرده است.

مردم قداست بسیار دارد) در حالیکه بنا بر تحقیقات انجام شده لر و لرستان از واژه‌ی (لرّ، لیرّ، لیرّ هوار) به معنی مکان پر درخت و پوشیده از جنگل مشتق شده است (به طور کلی نظریات مربوط به وجه تسمیه‌ی لرها را می‌توان به سه گروه تقسیم کرد. اول اینکه برخی لرها را از نسل شخصی به نام لر دانسته‌اند، دوم اینکه واژه لر را مشتق از کلمات ایرانی چون لهراسب و غیره برگرفته‌اند و بالاخره سوم اینکه واژه لر نسبت مکانی دارد که آنهم به نوبه خود چند وجه است 1- لر محلی بوده در ولایت مانرود یا مایرود که جایگاه اولیه‌ی تبار لرها بوده است 2- واژه لر مخفف اللور می‌باشد که آنهم شهری در شمال غربی دزفول یعنی در حوالی اندیمشک واقع بوده است 3- برخی نیز کلمه‌ی لر را تحریف شده واژه لیر و یا لر یعنی کوههای پوشیده از جنگل تعبیر کرده‌اند.¹

و یا در باب زنگنه در کتاب (عشائر العراق الکُردیه) نوشته شده : ... به مانند ایل زنگنه که در اصل از تیره (بنی‌اسعد) هستند یا خود زنگنه از (زنجین) مشتق شده است.²

چرا کوشیده‌اند که تمامی یک تاریخ را به عرب متصل کنند؟ نمی‌دانم عرب چه خدمتی به ملت ما کرده است که برای ما افتخار است و در بوق و کرنا می‌زنیم که ما عرب هستیم. به شخصه ضدیتی با هیچ فرهنگ و تمدنی ندارم و همه‌ی فرهنگها برای من زیباست اما چنان که پندی از پیشینیان به زبان کردی می‌گوید : سخن دروغ لُق و لوق است؛ با تاریخ ساختگی ضدیت دارم زیرا تاریخ سنگ بنای هر ملتی است که اگر جابجا شود تا قیامت بردگی و بی اعتباری در پی دارد. بجز این مباحث، چندین مکان باستانی مبدل به قبر

1- قوم لر، دکتر سکندر امان الهی بهاروند، چاپ سوم، 1385، انتشارات آگاه، ص 19
2- عشائر العراق الکُردیه، عباس‌العزاوی، لا 175-176

و بارگاه شخصیت‌های عرب شده که در زمان خود سیاستی برای حفظ و نگهداری این مکانها بوده است که متاسفانه اکنون خود نیز اسیر چنین سیاست خود ساخته شده‌ایم و آنها را تقدس می‌کنیم. برای مثال در روستای سراب شیان در غرب شهرستان اسلام‌آباد غرب مکانی باستانی وجود داشت که به پنجه‌علی معروف بود که اثر پنجه‌ی حکاکی شده‌ی انسان بر سنگ بود و مردم آنرا متعلق به حضرت علی (ع) امام اول شیعیان می‌دانستند و دهها حکایت شگفت و باور نکردنی در مورد آن می‌گفتند از جمله اینکه شفابخش است و نایستی به آن دست زد یا بی حرمتی کرد و نباید بآلوده به آن نزدیک شد که اگر چنین شد کور می‌شوید و ... در حالیکه این اثر مهر گنجینه‌ی هخامنشی بود و شباهنگام غارت شد و نه تنها سارق کور نشد بلکه ... کور بودند که نمی‌دانستند چه اثر گرانبهایی در این روستا بود.

اصولا قسمت عمده‌ای از تاریخ ما افسانه و خواب و خیال است، قهرمانان ما متعلق به ما نیستند و اگر ثابت کنید که از اساس متعلق به ماست؛ بیدرنگ به اسطوره مبدل می‌شود و می‌گویند که اسطوره واقعیت ندارد. اگر نگاهی به تاریخ کنید درمی‌یابید که شخصیت‌های این ملت در خواباند، هر اتفاق مهم تاریخی و هر مصیبتی در خواب و رویا اتفاق می‌افتد، از خواب آژی‌دهاک گرفته تا ساسان.

نمی‌خواهم سخن از چگونگی به حاکمیت رسیدن کوروش هخامنشی را تکرار کنم که همه می‌دانند، اما سرگذشت ساسان نیز همین حکایت است. (ساسان از گوسفند چرانان بابک بوده و در استخر می‌زیسته است. از آن گذشته ساسان یکی از اعقاب خاندان هخامنشی بوده اما این مطلب را پنهان نگاه می‌داشته، تا اینکه شبی بابک در رؤیا می‌بیند که ساسان یا یکی از پسرانش روزی جهان را زیر فرمان خود درخواهد آورد. در نتیجه بابک دختر خود را به ساسان

به زنی می دهد، گویا از این وصلت اردشیر به دنیا آمده است.¹ کاش خوابهای ما نیز به این همین منوال به واقعیت برسد!

و یا در جایی دیگر نوشته شده که: موافق روایات پارسی، نسب ساسان به اردشیر درازدست می‌رسید، یعنی جدجد او که نیز ساسان نام داشت و پسر دارا معاصر اسکندر بود، جلای وطن کرده به هند رفت و دویست سال بعد یکی از اعقاب ساسان (در پنجمین پشت) که نیز ساسان نام داشت در زمان پاپک از هند به فارس آمده، شبان او شد. پاپک پادشاه پارس و دست نشاندهی اردوان اشکانی بر اثر خوابهایی که دیده بود دختر خود را به او داد ا از این ازدواج اردشیر به دنیا آمد.² در ادامه‌ی این نوشته خود نویسنده یادآور می‌شود که:

صحت این روایت مورد تردید است زیرا اولاً مطابقت با تاریخ ندارد و از انقراض سلسله‌ی هخامنشی تا زمان پاپک بیش از پانصد سال گذشته بود، ثانیاً اگر ساسان به هند رفت و اولاد او در آنجا ماندند خیلی بعید است بعد از پنج قرن ایرانی مانده و ساسان معاصر پاپک به پارس مراجعت نموده شبان او شده باشد این حکایت را گفته‌اند تا نسب ساسانیان را به هخامنشی (کیانیان داستانها) برسانند.³

1- مبنای تاریخ ساسانیان، کلاوس شیپمان- ترجمه کیکلوس جهانداری، چاپ دوم 1386 ص

12

2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره‌ی ساسانیان، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات

فرهنگ مکتوب، ص 28

3- همان ص 28

در گشت و گذار و پژوهش در استان کرمانشاه و پرسش از اهالی روستاها، بیش از نود درصد مردم برایشان مهم نبود که نام روستایشان به چه معنا است و تاریخ روستایشان را نمی دانستند و مرا به سخره گرفتند که البته اینگونه رفتاری برای من عادی شده است.

برای من که سرگرم گردآوری موضوع روستاها بودم بسیار مهم بود که عامه‌ی اهالی چه باسواد و متفکر و چه بیسواد و روستایی دست کم تا اندازه‌ای اطلاعات درباره‌ی زادگاه و محل استقرار خود بدانند حتی اگر تفسیرشان غلط هم می‌بود زیرا همین تفسیر اشتباه هم روزه‌ای برای رسیدن به مرفولوژی نام روستا و تاریخ واقعی‌ای بود که به دنبال آن بودم که متاسفانه به مذاق بخش اعظم مخاطبین من خوشایند نبود و حاضر نشدند که موضوعی درباره‌ی روستایشان را عنوان کنند و بیشتر آنها از من می‌پرسیدند که من که هستم و چرا به روستایشان آمده‌ام و به دنبال چه چیزی هستم و منظور من از این پرسشها چیست؟ موضوع شگفت آور تعبیر و تفسیر درباره‌ی اماکن مقدسه در روستاها بود. برای مثال مکانهایی در روستاها بود که اهالی به مانند اماکن مقدسه به آن می‌نگریستند که در اصل یک مکان تاریخی و اثر باستانی بود که اهالی به اشتباه توجیه شده بودند و همین توجیه اشتباه خود عاملی برای حفظ این اماکن شده بود موضوعاتی چون (سم دولدول، پنجه‌علی، قاضی‌ون، شاهزاده، مصطفی‌داوان، ویس و ...) که متاسفانه در طول بیست سال گذشته بخش اعظم این اماکن غارت شده بودند که در کتاب به آنها و روستای مذکور

اشاره شده است. من بر این باورم که موضوعی فراگیر نمی‌شود مگر آنکه تعبیر و تفسیری در خود نهان داشته باشد و نام روستاهای این استان سندی است بر این مدعا که در بستر باور و اندیشه‌های فرهنگی کرد می‌جوشد.

یادآوری

لازم به ذکر است که بگویم این کتاب مختصری درباره‌ی تاریخ ایلات کرد ساکن استان کرمانشان، مختصری درباره‌ی شهرهای استان و نام واقعی روستاهای کرمانشان را در خود گنجانده که در متن کتاب اشاره شده است که هر روستا تابع کدام شهر است و از چه آئینی پیروی می‌کنند و به چه گویشی سخن می‌گویند و بیش از دو هزار و هشتصد روستا نام برده شده است که به دو زبان کردی (گویش کلهری) و فارسی نوشته شده است. برای مثال به بررسی نام چند روستا می‌پردازیم: روستای مهکی از توابع شهر سرپُلذهاب با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه، (مهه کی، میه کی، ماده کی، مادی) همگی از واژه‌ی ماد مشتق شده و گویش مهکی یکی از گویشهای کردی فیلی است که هم اکنون هم در استان ایلام گویشور دارد. حمیل روستایی در اسلام آباد غرب با گویش کردی کلهری و زنگنه و بر آئین شیعه که هم اکنون به شهرستان تبدیل شده است (میل یا حمیل یعنی همه‌ی میل‌ها، این شهر در مرکز پنج میل اصلی و باستانی قرار گرفته است. در قسمت شمال این شهر روستای میله‌سر قرار دارد که یکی از میل‌های باستانی است و روادگاه آلیش یا آتش سرخ در آنجا بود (آل = سرخ + تش = آتش) که غارت شده است، در جنوب حمیل روستای ورمیل قرار دارد که به زعم من میل اصلی این منطقه است همچنین در قسمت شرقی روستای ورمیل تپه‌ی باستانی چیاخاوریز قرار

دارد که به هنگام بارندگی مهره‌های رنگین به وفور از آن سرازیر می‌شود به گونه‌ای که اهالی براین باورند که خاستگاه رنگین کمان همین تپه‌ی چیاخاوریژ است و در جنوب روستای ورمیل تپه‌ای باستانی به نام چیاقوت یا چیاقوتگه قرار دارد که به تمامی گور گیری است و کوزه‌های لعابدار و منقوش بسیاری در حوالی آن است در جنوب شرقی حمیل روستای چهارده‌جفته قرار دارد که میل رضاخان یکی دیگر از میل‌های باستانی به وسعت بیش از هزار متر در آنجا قرار دارد که در سالهای اخیر آنجا هم غارت شده است همچنین در جنوب شرقی حمیل روستای مله‌هار یا میل پائینی قرار دارد که یکی دیگر از دسته میل‌های باستانی است که در سالهای اخیر در هنگام جاده سازی در اطراف روستای ری‌برگ دفینه‌ی آن غارت شد و در جنوب غربی حمیل روستای کوکاو میلگه قرار دارد که آن هم یکی از میل‌های باستانی بود که غارت شد و در قسمت غربی حمیل روستای کندهر قرار دارد که قلعه‌ی باستانی قلاچیر در آنجاست که به گفته‌ی بعضی افراد قلعه‌ی منوچهر پادشاه پیشدادی است که بدبختانه آنجا هم مورد تعرض قرار گرفته است در قسمت شمالی شهر حمیل مناطق تیلان‌دشت و شیان و مادیدشت قرار دارد که دهها مکان باستانی در آنجا وجود دارد با توجه به ابنیه‌های تاریخی موجود در حوالی این شهر معتقدم که حمیل یعنی همه‌ی میل‌ها. **گاکیه** روستایی در کرماشان با گویش کردی کلهری و بر آیین شیعه، (گا، گه‌ئو، گه‌و) واژه‌ی اوستایی است که به معنی بزرگ است و همچنین (گیه‌که) در گویش کردی کلهری به معنای روستاست و هم اکنون نیز در ایوانغرب روستا را (گیه‌که) گویند و **گاکیه** یعنی روستای اصلی یا روستای بزرگ.

عوامل مؤثر در نامگذاری یک روستا

ملت کُرد به خاطر اینکه زندگی‌اش آمیخته با طبیعت بوده است و نیازهای زندگی خود را از طبیعت اطراف به دست آورده است، همواره کوشیده است که ارتباط خود را با طبیعت حفظ کند و موضوعات طبیعی یا ناتورالیسم در اکثر مقاطع زندگی یک کُرد کاملاً پیداست و این فاکتور در نامگذاری روستا و محل زیستنش نیز دخیل است و چه بسیار روستاهایی که پسوند و پیشوند مواضع طبیعی برآنهاست مانند (آو، کانی، بانه، چیا، چم، سراو) که خود پیروی از ناتورالیسم است، البته فاکتورهای دیگری نیز می‌تواند علت نامگذاری یک روستا باشد از آن جمله چگونگی آب و هوا، موقعیت جغرافیایی، نوع صنعت، نوع خاک و نوع کشاورزی، شخصیت‌های نامدار و رویدادهای تاریخی، موضوعات طبیعی ...

در این کتاب خلاصه‌وار به بعضی از موضوعات عمومی اشاره شده است از قبیل وجود انواع قلعه در مکانهای ویژه مانند محدوده‌ی شهر جوانرود و مادیدشت که شهر جوانرود به شهر قلعه معروف است که اکثراً قلعه انبار آذوقه و زندگی است و یا زندگی یک جمعیت در یک محدوده‌ی ویژه که یا با گویش خاص سخن می‌گویند و یا به آئینی ویژه تمسک می‌جویند مانند شهر گیلانغرب که به تمامی با گویش کردی کلهری محاوره می‌کنند و شهر گهواره و کرند غرب که به تمامی بر آئین یارسانند و محدوده‌ی جوانرود و پاره که بر آئین سنی هستند و یا شهر سرپُلُذهاب که دکومنتی از کرماشان است

و کرماشان نیز آینه‌ای از کردستان، یعنی در این شهر ایلات کلهر و زنگنه و جاف و گوران و حتی لک با گوناگونی گویش و آئین؛ مشترکا زندگی می‌کنند و آئین و فرهنگ و زبان خود را حفظ کرده‌اند و تاکنون درگیری یا مشکلی در بین نبوده است. همچنین روشن شدن بعضی موضوعات دیگر از قبیل گویش غالب و آئین غالب در این استان که مداوم به غلط تبلیغ می‌شود. بر پایه‌ی این گزارش آئین غالب در استان کرماشان، آئین یارستان است و شیعه در رتبه‌ی دوم و سنی رتبه‌ی سوم را داراست و به همین منوال گویش غالب در استان، گویش گورانی است و لکی و کلهری در رتبه‌ی دوم و جافی در رتبه‌ی سوم و کردی زنگنه‌ای در رتبه‌ی چهارم است و گویش لری و فیلی در استان حضور پر رنگی ندارد یا به ندرت محاوره می‌شود، یا اذعان به این نظریه که شهر کرماشان در اصل فارس بوده‌اند و ساکنین این شهر خود را فارس می‌دانند و موضوعی به نام (فارسی کرماشانی) درست شده است که گویش غالب شهر کرماشان است! چه کسی پاسخ این پرسش را می‌دهد که شهری از چهار سوی در محاصره اقتصادی و فرهنگی و تاریخی کلهر و زنگنه و جاف و هورامان و گوران و لک باشد و خود مدعی شناسنامه‌ای صادره از جایی دیگر باشد؟ من برای نمونه حتی یک روستای فارس زبان را نیافتم که سندی بر این مدعا باشد چگونه باور کنم که شهر کرماشان فارس بوده است؟ شاید این اثر پاسخی به مقاله‌ی (کُردان پارسی گوی) باشد که نویسنده با ترفندهای خاصی کوشیده است که چنین بنمایاند که خود شهر کرماشان در اصل فارس بوده‌اند و بواسطه‌ی آمد و شد روستائیان حاشیه‌نشین به این شهر و اسکان تعدادی از این روستائیان، جمعیت اندکی از کردان در این شهر ساکن شده‌اند که اکنون ادعای تملک دارند برای من دشوار است که بپذیرم جمعیتی از آسمان در جغرافیایی به نام کرماشان افتاده باشد که گویششان نه شباهتی به کردی دارد و نه فارسی

متداول است.

چنانکه اسکارمان آلمانی که در سالهای پنجاه از کرماشان دیدن کرده است دربارهی آن می‌نویسد: ... کرماشان شهری خوش آب و هوا و ... در کل شهری کردنشین است و من تنها بیست نفر را دیدم که به فارسی سخن می‌گفتند که آنها هم کارمندان ادارات بودند که از مرکز به اینجا آمده بودند. و یا حسن ارفع¹ در کتاب کردها می‌نویسد: در ایالت کرمانشاه اکثریت را قبایل کُرد و بقیه را لرها تشکیل داده‌اند.² عجیب نیست؟! جمعیتی در کمتر از شصت سال به تمامی زبان و فرهنگ و تاریخ خود را تغییر دهند؟ اما بر پایهی این گزارش به موضوعی اشاره می‌کنیم که تماماً تاریخ است. اگر استان کرماشان را به سه بخش شمالی و جنوبی و میانی تقسیم کنیم، در هر بخش اندک اطلاعات علمی برایمان مشخص می‌شود که به نوبه‌ی خود تاریخی را بازگو می‌کند.

الف) اکثر روستاهای بخش شمالی (یعنی محدوده‌ای در قسمت جنوبی کامیاران و قسمت شمالی مادیدشت تا دینور و بیله‌وار و کندوله) به پسوند (ان) ختم می‌شود مانند: آزان وزان، آفریان، ارمنیان، باتمان، پشکلان، چووتاشان، خزان، قلالان، کوولان، گوروران، مرزوان و چندین نام دیگر که به زعم من ریشه در آیین زردشت و میترائیسم دارد که این خصیصه در اکثر شهرهای ایران نیز نمود دارد مانند: کرماشان، کوردسان، خوراسان، کرمان، سیستان، تهران، خوزستان، دامغان، همدان، مازندران و ... الخ.

1- حسن ارفع مسئول ستاد ارتش ایران در سالهای (1944-1946) و کنسول ایران در ترکیه در سالهای (1958-1961) که بیشتر عمر خود را در باب کرد و مسئله‌ی کرد گذرانده است.

2- کردها حسن ارفع، به کوشش و ویرایش محمدرئوف مرادی، چاپ دوم 1382 ص

ب) در بخش میانی (یعنی محدوده‌ای که از جوانرود و مادیدشت شروع می‌شود و تا محدوده‌ی لکستان ادامه دارد) بیشترین قلات در این محدوده وجود دارد که جای تامل و تحقیق دارد.

پ) در قسمت جنوبی، موضوعی شگفت‌انگیز و کاملاً تاریخی مشاهده می‌شود که از شهر مندلی در عراق شروع می‌شود و از قسمت جنوبی سرپُل ذهاب و کرند غرب و اسلام آباد غرب گذشته و تا تنگ هوماملان در استان ایلام ادامه دارد که به ترتیب و به فاصله‌ی بیست تا سی کیلومتر قلعه‌ی دیدبانی و نظامی وجود دارد، تعدادی از روستاها پسوند و پیشوند میل دارند که به زعم من متعلق به زمان زمامداری مادهاست و راهی منحصر به فرد است که در حاشیه‌ی آنها آثار باستانی متعدد وجود دارد که متأسفانه بیشتر آنها غارت شده است. واژه‌ی (میلکان) به معنی محل اسکان و زندگی از همین واژه مشتق شده است. نمی‌دانم چه نامی را برگزینم که حق مطلب ادا شده باشد اما من نام (راه ماد) را بر آن می‌گذارم و معتقدم که این راه ویژه با توجه به آثار و ابنیه‌ی آن، متعلق به زمان مادها بوده که یا مکانی آیینی بوده و یا علائمی برای راهنمایی کاروانهایی بوده که به سمت شهر مندلی می‌رفته‌اند و همین نشان می‌دهد که شهر مندلی در آن زمان در اوج قدرت و تمدن بوده است. همانگونه که می‌دانیم (مندلی، مانالی، مندلاوی) جملگی از واژه‌ی (مادی، مانایی) مشتق شده است که مربوط به زمامداری (سارگون دوم 705-721 پ.م) است که مادها و ماناییها تحت‌السلطه حکومت آشور بوده‌اند و شهر اسلام آباد غرب تا همین اواخر به نام (منه‌لی و منله‌ری) معروف بود که به معنی راه مندلی است و به زعم من این میل‌ها معابدی برای پرستش خدایان بوده که از روستای ناومیل در سراب گرم از توابع سرپُل ذهاب شروع می‌شود و به ترتیب روستاهای: میل‌قادر *mîlqadir* در سرپُل ذهاب، سه‌رمیل *sermîl* در کرند

غرب، کووکاو میله‌گه kûkawmîlege در اسلام آباد غرب، وهرمیل wermîl در اسلام آباد غرب، مله‌هار milehar در حمیل از توابع اسلام آباد غرب و در ادامه تا تنگ هوماملان در منطقه‌ی هلیلان در استان ایلام که این تنگه به زعم من معبد اصلی این محدوده است که در کتاب حاضر به آن پرداخته شده است.

مختصری دربارهی کرماشان

کرماشان بزرگترین شهر کردنشین در قسمت شمالی با استان کردستان و در قسمت جنوب همسایه ایلام و در قسمت شرقی همسایه همدان و لرستان و در غرب با کردستان عراق و منطقه‌ی شاره‌زور همسایه است و می‌توان گفت که در مرکز مناطق کردنشین قرار گرفته است و زمانی به ایالت پنجم در ایران مشهور بوده که استانهای ایلام و لرستان و همدان و کردستان از آن منفک شده است.

در مجموع استانی کردنشین است و بجز خود شهر کرماشان که جمعیت اندکی به گویش فارسی‌ای ناتمام سخن می‌گویند، چند روستا در اطراف شهر سنقر و کنگاور نیز به گویشی ترکی آمیخته با کردی گفتگو می‌کنند. کرماشان به خودی خود تندبسی از کردستان منفک شده است و مدام تکرار می‌کنم که :
کرماشان دروازی کردستان است.

(استان کرماشان با مساحت 24361 کیلومتر 1/5 درصد از مساحت کل ایران را به خود اختصاص داده است در 36 و 33 درجه تا 15 و 35 درجه‌ی عرض شمالی و 24 و 45 درجه تا 3 و 48 درجه‌ی طول شرقی گرینویچ قرار دارد.)¹

¹ - منبع جغرافیای استان

در این استان ایلات کلهر و جاف و گوران و زنگنه و هورامی و لك در کنار هم زندگی می‌کنند و مذاهب و آئین‌های یارستان، سنی، شیعه و جمعیت اندکی از ارامنه و یهودی در خود شهر کرماشان وجود دارد. آنچه مسلم است نام کرماشان یک مسئله‌ی تاریخی است که نیاز به تحقیق بیشتری دارد که در حوصله‌ی این مجال نیست. من معتقدم که (نام) یا آنچه که ما را در میان مردم می‌شناساند، به خودی خود یک مفسر است که نزد ما چندان مهم نیست و به دیگران مرتبط می‌شود. برای مثال نامهای مردانه و زنانه بهترین سندی است که اصالت آن نابود شده و رونمای آن نمایان‌تر است. مانند (زارا) که نزد اکثریت مردم شاید منظور همان (زهرای عربی باشد در حالیکه به حقیقت چنین نیست و نامی اصیل کردی است و به معنی (کبک ماده) است و یا (نسرته) که از واژه‌ی (نسر) به معنی نور رخساره و زیبایی خدادادی است و هیچ ربطی به (نصرت) عربی ندارد. چنین اشتباهاتی در مورد کرماشان نیز وجود دارد. آنچه که نویسندگان از آن سخن می‌گویند آن است که کرماشان از نام (کرمانشاهان) که خود نام (بهرام چهارم 388-399 پ.م) یکی از شاهان ساسانی بوده و در آن زمان زمامدار شهر کرمان کنونی بوده است و به این دلیل او را کرمانشاه گویند، مشتق شده است و چون بعدها به زمامداری کرماشان می‌رسد اینجا را نیز کرمانشاه گویند. بلعمی در این باره می‌نویسد:

این بهرام را کرمانشاه خوانند زیرا که شاپور او را پادشاهی کرمان داده بود به کودکی. خلق او را مطیع شدند و ملک بر او راست شد و یازده سال ملک بود. پس روزی سپاه بر او بشوریدند و او را در میان گرفتند و تیرش بزدند و از آن بگرد و کس ندانست که آن تیر که زد.¹ نظر دیگر این است که (کردان شاه

¹ - شاهنشاهی ساسانیان، مریم نژاداکبری مهربان، شرکت مطالعات و نشر کتاب پارسه، چاپ اول، 1387، ص 65

مادی) در این حوالی به مبارزه با عرب برمی‌خیزد که همین محل کرماشان است. و نیز بعضی معتقدند که کرماشان مرکب است از : کُرد + ماد + شاه.

من معتقدم که کرماشان همان (کارامایشان) است که به معنی (کارامای = جمعیتی که از آئینی ویژه پیروی می‌کنند، اُمت در زبان عربی + اشیان = زیستن) است که مربوط به میتراثیسم یا زردشت است. برای روشن شدن موضوع اشاره به سفرنامه‌ی (مارکوپولو) می‌کنم که در زمان خود از کرمان و یزد دیدن کرده است و آنجا را (کارامای) یادداشت کرده است و منظورش این است که این جمعیت پیرو آئینی ویژه هستند و ما می‌دانیم که بیشترین جمعیت زردشتی در ایران در این دو شهر زندگی می‌کنند. همچنین با استناد بر کاوشهای باستانی در تنگ کنشت و غار شکارچیان در اطراف بیستون، آثار زمان میتراثیسم کشف شده است. با نگاهی گذرا به نام روستاها و کوه‌های این محدوده، درمی‌یابیم که آئین میتراثیسم در اینجا قدرتمندانه حضور داشته است. بهترین سند نام روستاهاست که همگی پسوند (ان) دارند. علاوه بر این شهر کامیاران یا درست‌تر بنویسم (کامیران) و کرماشان و محدوده‌ی بیستون در گذشته کامبادان بوده است و نزدیکی بسیاری به واژه‌ی کارامای دارد و پیداست که این نام حتی تا زمان حمله عرب وجود داشته است و بهترین سند برای این سخن، مورخین آن زمان بوده‌اند که نام کرماشان را (کرم‌شین) نوشته‌اند و هرگز به اشتباه ثبت نشده است و اندک تغییری در ثبت آن بوده است که منظور همان (کارامایشان) یا کرم‌شان بوده است و من بر این باورم که تاریخ کرماشان بسیار کهن‌تر از زمان زمامداری بهرام چهارم است.

کرماشان دارای تعدادی شهر و شهرستان مستقل است که با توجه به وسعت و تعداد جمعیت عبارتند از : اسلام‌آباد غرب در جنوب غربی شهر کرماشان،

سَریلُ ذهاب در غرب اسلام آباد غرب و شهر کرماشان، کنگاور در شرق شهر کرماشان، گیلانغرب در جنوب اسلام آباد غرب و جنوب غربی کرماشان، قصر شیرین در جنوب غربی کرماشان و جنوب سَریلُ ذهاب، جوانرود در شمال غربی کرماشان، کرند غرب در غرب شهر کرماشان و در میانه‌ی اسلام آباد و سَریلُ ذهاب، ههرسین در جنوب شرقی شهر کرماشان، صحنه در غرب شهر کرماشان، روانسر در غرب شهر کرماشان، پاوه در شمال غربی شهر کرماشان و جوانرود، نفت شهر در جنوب غربی شهر کرماشان و غرب شهر گیلانغرب، تازه‌آباد در غرب شهر کرماشان و جوانرود، سومار در جنوب غربی شهر کرماشان و گیلانغرب، گهواره در غرب شهر کرماشان و شمال غربی اسلام آباد غرب، بیستون در غرب شهر کرماشان، مادیدشت در جنوب غربی شهر کرماشان، حمیل در جنوب شهر کرماشان و قسمت غربی اسلام آباد غرب، نوسود در شمال شهر کرماشان، نودشه در شمال شهر کرماشان، سرمس در جنوب شهر کرماشان و شمال شهر گیلانغرب، ریژاب در شمال غربی کرماشان و شمال شهر کرند غرب و ثلاث باباجانی در جنوب غربی شهر جوانرود. متاسفانه شهر نفت شهر و سومار پس از جنگ ایران و عراق خالی از سکنه شده و کسی به دید شهر به آن نمی‌نگرد و شهرستانهای تازه‌آباد تابع جوانرود و نوسود و نودشه و باینگان تابع پاوه و مادیدشت تابع کرماشان و ریژاب و گهواره و کرند غرب و حمیل از نظر اداری تابع اسلام آباد غرب و سرمَس تابع شهر گیلانغرب است.

به طور کلی ساکنین شهر گیلانغرب و بخش اعظم اسلام آباد غرب و بخش غربی مادیدشت و قسمت‌های جنوبی سَریلُ ذهاب و حواشی قصرشیرین به گویش کردی کلهری و شهر جوانرود و ثلاث باباجانی و روانسر و بخشی از سَریلُ ذهاب به گویش کردی جافی و پاوه و نوسود و نودشه هورامانی و ههرسین و صحنه و بخشی از کنگاور و سنقر و جلالوند در مادیدشت و تیلان

دشت به گویش کردی زنگنه‌ای و لکی زنگنه‌ای و زوله و جمور و کرند غرب و گهواره و بخشی از سرپ‌لذهاب به گویش کردی گورانی سخن می‌گویند.

موقعیت جغرافیایی کرمانشاه

استان کرمانشاه در غرب کشور ایران قرار دارد. این استان از شمال با کردستان و از مشرق با همدان و لرستان، از جنوب با ایلام همسایه است و در غرب با کشور عراق همجوار است.

استان کرمانشاه با مساحت 24361 کیلومتر مربع تقریباً 1/5 درصد از کل مساحت ایران را به خود اختصاص داده و بین 36 و 33 درجه تا 15 و 35 درجه‌ی عرض شمالی و 24 و 45 درجه تا 3 و 48 درجه‌ی طول شرقی نصف النهار گرینویچ قرار دارد¹

ارتفاع آن از سطح دریا 1410 متر است. استان کرمانشاه شامل شهرهای: کرمانشاه و حومه، صحنه و حومه، کنگاور و حومه، هرسین و حومه، سنقر و حومه، اسلام‌آباد و حومه، کرند و حومه، قصرشیرین و حومه، سرپ‌لذهاب و حومه، نفت شهر و حومه، اورامانات، پاوه، نوسود، جوانرود، روانسر می‌باشد.²

¹- منبع جغرافیای استان

²- همان منبع

لازم به یادآوری است که تعدادی از بخش‌های تابعه‌ی استان خود به شهر تبدیل شده‌اند من جمله: تازه‌آباد در جوانرود، سومار، گهواره، بیستون، مادیدشت، حمیل، سرم‌س، ریژاب و چه بسا نام شهرهایی نیز از قلم افتاده است.

ناهمواری‌های استان کرمانشاه

ناهمواری‌های استان کرمانشاه از لحاظ ساختاری و شکل ظاهری زمین (توپوگرافی) به سه واحد کوه، دشت و تپه ماهر تقسیم می‌شود.

1- کوه‌ها : کوه‌های کرمانشاه جزء رشته‌کوه طولانی زاگرس‌اند و با همان جهت شمال غربی - جنوب شرقی، قرار گرفته‌اند.

کوه‌های استان را با توجه به ارتفاع و موقعیت به سه دسته تقسیم می‌کنند :

الف) شاهو، پراو، بیستون، دالاخانی و امروله؛ این کوه‌ها بلندترین ارتفاعات استان هستند و غالباً قله‌هایی به ارتفاع بیش از 3000 متر دارند، لذا کوه‌های این قسمت زاگرس را (زاگرس مرتفع) می‌نامند.

ب) کوه سفید، دالاهو، قلعه قاضی، آتشگاه، ... که غالباً دارای قله‌هایی با ارتفاع 2000 الی 3000 متر هستند. این ارتفاعات به نسبت زاگرس مرتفع ارتفاع کمتری دارند و عمدتاً در نوحی مرکزی استان و با همان جهت

شمال غربی- جنوب شرقی امتداد یافته‌اند. این قسمت به زاگرس (چین خورده) معروف است.

پ) بازی دراز، آق داغ، دانه خشک، ... که قله‌هایی با کم‌تر از 2000 متر ارتفاع دارند این ارتفاعات در جنوب غربی استان، در منطقه‌ی قصرشیرین و سومار با کاهش بیشتر ارتفاعشان به جلگه‌ی بین‌النهرین در کشور عراق متصل می‌شوند این قسمت جزء زاگرس چین خورده است.

(کرماشان منطقه‌ای کوهستانی است و رشته کوه‌های پاتاق و قلل آن اطراف این استان را در خود گرفته است. این کوه‌ها عبارتند از :

- 1) سفید کوه در شمال شهر کرماشان به ارتفاع 1410 متر
- 2) کوه بیستون در شمال غربی شهر کرماشان که بلندترین رشته کوه پاتاق است.

3) کوه شاهو در شرق روانسر و جوانرود و پاوه.

4) کوه آتشگاه در غرب روستای شمشیر در پاوه به ارتفاع 2462 متر.

5) کوه گزن که خود امتداد کوه آتشگاه است در میانه‌ی پاوه و جوانرود.

همچنین کوه‌های اطراف سنقر که عبارتند از :

1) کوه کمرزرد به ارتفاع 2273 متر.

2) کوه هزارخانی پائین به ارتفاع 3420 متر.

3) کوه هزارخانی بالا به ارتفاع 3420 متر.

4) کوه دالاخانی به ارتفاع 3126 متر.

5) کوه بدریار به ارتفاع 3265 متر.

6) کوه سیردوله به ارتفاع 2485 متر.

7) کوه پنجه‌علی به ارتفاع 2883 متر.

8) کوه سردره به ارتفاع 2757 متر.

9) کوه گرهبار به ارتفاع 2420 متر.

در قصر شیرین هم تعدادی ارتفاعات وجود دارد که عبارتند از :

1) رشته کوه آخ داخ در غرب شهر قصرشیرین و ارتفاع 2105 متر.

2) کوه بازی‌دراز یا باز ودراز که ادامه‌ی کوه‌های شمالی گیلانغرب است

و بلندترین رشته کوه گومه‌سوفی است به ارتفاع 2320 متر.

3) کوه سی‌سر در میانه‌ی دو روستای زهاب و جگرلو که بلندترین قله‌ی

این رشته کوه 2593 متر است¹

2- دشت‌ها : زمین‌های هموار یا نسبتاً همواری هستند که در احاطه‌ی کوه‌ها قرار گرفته‌اند و معمولاً یک یا چند رود از آنها می‌گذرد. امتداد دشت‌ها در استان بیشتر شمال غربی - جنوب شرقی است. دشت‌ها غالباً در فواصل بین تاقدیس‌ها و شکست ایجاد شده‌اند. بنابراین با توجه به موقعیت ناهمواری‌ها و نیز ارتفاع، دشت‌های استان کرمانشاه به دو دسته‌ی مرتفع و کم ارتفاع تقسیم می‌شوند.

الف) دشت‌های مرتفع : کلیایی، ماهیدشت، سنجابی، کرمانشاه، بیوه‌نیز، حسن‌آباد، دینور و ...

این دشت‌ها در بین کوه‌ها بلند با خاک حاصلخیز، آب و هوایی مناسب و منابع آب غنی، استعداد فراوانی برای فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری دارند؛ به همین دلیل، از گذشته تا به امروز جمعیت زیادی در این دشت‌ها زندگی کرده‌اند. با نگاهی گذرا به مکانها و روستاهای این مناطق در می‌یابیم که بیشترین قلعه‌ها در این دشت‌ها بنا شده‌اند و با توجه به وضعیت

¹ - دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص 389

توپوگرافی این مناطق و زمینهای حاصلخیز، نیاز مبرم به محلی برای ذخیره کردن غلات اجتناب ناپذیر بوده است و اکثر قلات موجود در این جغرافیا انبار غله بوده است.

ب) دشتهای کم ارتفاع: دشت زهاب، سومار، گیلانغرب، دیره و ... که از یک طرف با ارتفاعات و از طرف دیگر با سرزمینهای کم ارتفاع و جلگه‌ای بین‌النهرین عراق همجوار است. ویژه‌گی این دشتهای آب و هوای گرم و خشک و منابع آبی خاکی بیشتر است.

ارتفاع کم از سطح دریا (300 متر) آب و هوای گرم و وجود منابع آب مانند رودالوند که از کوهستان دالاهو سرچشمه می‌گیرد، شرایط مناسبی را برای فعالیتهای کشاورزی در این منطقه ایجاد کرده است. محصولاتی چون خرما، مرکبات، صیفیجات، و... در این منطقه کشت می‌شود. هنوز هم در شهر سرپه‌لذهاب کشاورزان این خطه دوبار در سال برداشت محصول دارند

3- تپه ماهورها: بخشی از ناهمواریهای استان که در قسمت جنوبی غربی واقع شده‌اند از نوع تپه‌ماهور هستند؛ مانند تپه‌ماهورهای اطراف قصرشیرین و سومار.¹

¹ - منبع جغرافیای استان

معرفی سرابه‌های استان کرمانشاه¹

1) سراب نیلوفر : این سراب در چهارده کیلومتری شمال غربی شهر کرمانشاه در ابتدای منطقه‌ی سنجابی و در دامنه‌ی کوه (کماجار) قرار دارد. این سراب به صورت استخر وسیعی مملو از گل‌های نیلوفر است. غنچه‌ها و برگ‌های این گل‌ها سر از آب بیرون آورده و سطح وسیعی از سراب را پوشانده است. این سراب ظرفیت بهره‌دهی آب فراوان دارد و برای پرورش ماهی نیز مناسب است. در سال‌های اخیر جهت رفاه بازدیدکنندگان در اطراف این سراب تاسیسات و پارکی احداث شده است.

2) سراب روانسر : این سراب در داخل شهر روانسر قرار دارد و سرچشمه‌ی رودخانه‌ی قره‌سو است. به دلیل وجود این سراب و قرار گرفتن آثار تاریخی در کنار آن و نیز سرسبزی و طبیعت زیبا، این مکان یکی از نقاط تفریحی شهر روانسر به حساب می‌آید.

¹- منبع : سازمان میراث فرهنگی استان کرمانشاه

3) **سراب بیستون** : این سراب در سی کیلومتری شمال شرقی شهر کرمانشاه و در دامنه‌ی کوه بیستون قرار دارد. این سراب مزارع بیستون و (بلوردی) را مشروب می‌کند.

4) **سراب سنقر** : سراب سنقر در پنج کیلومتری جاده‌ی سنقر به کرمانشاه و در مجاورت روستای (تازه‌آباد) قرار دارد. آب آن از زیر کوه سراب به سرعت و با فشار به صورت فواره بیرون می‌ریزد. آب این سراب در زمستانها گرم و در تابستانها سرد است. آب گوارای این سراب، آب آشامیدنی روستاهای اطراف را تامین می‌کند و سپس به رودخانه‌ی قره‌سو می‌ریزد.

5) **سراب هرسین** : در داخل شهر هرسین و در دامنه‌ی کوه (شیرز) سراب بسیار زیبایی وجود دارد که اراضی کشاورزی هرسین را مشروب می‌سازد. سراسر این سراب پوشیده از درختان جنگلی است. عناصر طبیعی چون چشمه، کوهستان، فضای سبز و آثار تاریخی زیبایی مضاعفی به طبیعت بکر آن داده است.

6) **سراب دربند** : این سراب در شمال شهر صحنه و در محلی بنام دربند قرار دارد. مزارع صحنه را آبیاری می‌کند. در کنار این سراب آبخاری زیبا دیده می‌شود که آب آن با فشار زیاد از شکاف کوهی بیرون می‌ریزد. این آبخار در فصل بهار از مکانهای دیدنی و زیبای صحنه محسوب می‌شود.

... علاوه بر این سرابها که از جانب سازمان میراث فرهنگی به آنها اشاره شده است سرابهای دیگری نیز در استان وجود دارد که به آنها اشاره نشده است و گویا از جانب آن اداره سراب محسوب نمی‌شود که یا با مقیاس و مترائ این اداره همخوانی ندارد یا آنکه اطلاعات فوق به شکلی ناقص در اختیار اداره‌ای چون میراث فرهنگی که باید شناختی همه جانبه و علمی

نسبت به استان داشته باشد، گذاشته شده است که برای من امری غیر قابل قبول است که عبارتند از :

7) سراب سلم و تور یا (سراب شرف آباد) در قسمت غربی شهر اسلام‌آباد غرب با آب دهی بسیار زیاد که در گذشته پنج شاخه‌ی اصلی از این سراب جاری بوده است که هنوز هم آب مشروبی شهر اسلام‌آباد را تامین می‌کند و زمینهای کشاورزی مسیر را نیز آبیاری می‌کند و هم اکنون با حصارکشی در اطراف این سراب و نصب تاسیسات تفریحی در حاشیه‌ی این سراب، به مکانی تفریحی برای شهروندان تبدیل شده است.

8) سراب ارکوازی : در قسمت جنوبی روستای ارکوازی در پنج کیلومتری غربی شهر اسلام‌آباد غرب که شاخه‌ی اصلی آن به سراب سلم و تور اسلام‌آباد می‌ریزد و تا مدتها آب مشروبی را روستای مذکور را تامین می‌کرده است.

9) سراب هرسم : سراب و روستایی در سی و پنج کیلومتری شرقی شهر اسلام‌آباد غرب که علاوه بر تامین آب شرب این روستا، زمینهای کشاورزی روستاهای هرسم، باریکه نظام، چهارده جفته، تولابی، خمارتاج را مشروب می‌کند و به رودخانه‌ی ماشلگان در ابتدای روستای خمارتاج می‌ریزد.

10) سراب رشمینه : سرابی در قسمت شمالی شهر کرد غرب که علاوه بر آبیاری باغات گردو و مزارع، یکی از مناظر زیبای این شهر است.

11) سراب قلی : نام پیشین روستای امیر آباد در پنج کیلومتری جنوبی شهر اسلام‌آباد غرب که سرابی پرآب و جاری است و خود ادامه‌ی سراب رشمینه‌ی کرد غرب است که علاوه بر تامین آب شرب اهالی روستا و مزارعی که در مسیرش قرار دارد در ادامه به رودخانه‌ی ماشلگان در منصوری می‌ریزد.

12) بیله‌تاو : سرابی در شهر جوانرود

- 13) سراب بابامقصود : سرابی در بیونج
- 14) سراب بهنی زنجیر : سرابی در جوانرود
- 15) سراب بیونج : سرابی در بیونج گوران
- 16) سراب تیران : سرابی در سنجابی
- 17) سراب رحمتآباد : روستا و سرابی در کنگاور
- 18) سراب سیاوانه : سرابی در سرپُلْذهاب
- 19) سراب شاحسین : روستا و سرابی در بیله‌وار که سرچشمه‌ی رودخانه‌ی رازاور است
- 20) سراب شوی : سرابی در کوزران
- 21) سراب شیان : روستا و سرابی در شیان
- 22) سراب شیانی میراوا : سراب و تفرجگاهی در شهر جوانرود
- 23) سراب قلعه شاهین : سرابی در قلعه‌شاهین
- 24) سراب قومش : سرابی در روستای قولاجی در بخش منصوره‌ی
- 25) سراب قمر : سرابی در کرماشان
- 26) سراب کاشنبه : سرابی در روستای کاشنبه
- 27) سراب کنگرشا : سرابی در دینور
- 28) سراب گاوری : سرابی در بخش حمیل
- 29) سراب گرم : سرابی در سرپُلْذهاب
- 30) سراب ماران : سرابی در کنگاور
- 31) سراب مورت : سرابی در گیلانغرب
- 32) سراب ورمنجه : سرابی در ناودَروَن کرماشان
- 33) سراب هلانی : سرابی در جوانرود
- 34) سراب یآوری : سرابی در روستای قزانچی

همانگونه که گفته شده قابل قبول نیست آماری از جانب اداره‌ای معتبر (که بایستی از سایر ادارات دیگر؛ اطلاعات و آمار تاریخی و جغرافیایی‌اش دقیق تر و کارشناسانه‌تر باشد) ارائه شود و کاملاً ناقص باشد.

جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی / گردشگری

(تنوع ویژگی‌های طبیعی و اقلیمی و وجود بیش از 600 اثر تاریخی در کرمانشاه، این استان را به یکی از دیدنی‌ترین مناطق ایران تبدیل کرده است. پراکندگی آثار تاریخی و جاذبه‌های زیبای طبیعی به گونه‌ای است که در مسیر راه‌های اصلی و فرعی آن به طور متوسط در هر 15 تا 20 کیلومتر یک بنای تاریخی یا تفرجگاه به چشم می‌خورد.

وجود آثاری از دوره‌ی غارنشینی و سپس تمدن‌هایی قدیمی چون عیلام‌ها، لولویی‌ها و سومری‌ها؛ و نیز آثار بازمانده از حکومت‌های محلی یا سلسله‌های شاهان چون مادها، هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان، مغولان، ایلخانان، صفویان و حسنویه و قاجاریه در استان کرمانشاه تاریخ کهن این سرزمین را ممتاز ساخته است.

از جمله‌ی این آثار می‌توان بقایای زندگی در 7 هزار سال ق.م. در تپه‌ی چغاگاوانه اسلام‌آباد، نقش برجسته‌ی آنوبانی‌نی در هزاره‌ی اول قبل از میلاد

در سرپه‌لذهاب، دخمه‌های دوران مادها در شهر صحنه و دخمه‌های دهنو اسحاقوند در هرسین را نام برد)¹

صنایع دستی

1- موج بافی: که به صورت روانداز، رختخواب پیچ و غیره استفاده می‌کنند مواد اولیه‌ی این بافتنی پشم بافته شده و رنگ‌آمیزی شده است که بجز مرحله‌ی پشم‌چینی، که عمدتاً توسط مردان انجام می‌شود؛ سایر کارها توسط زنان انجام می‌شود و رنگ غالب در این بافتنی رنگ قرمز و سبز و سرمه‌ای و زرد است که از نظر علمی هر رنگ بازتعریف یک نوع نگرش است. رنگ‌ها عمدتاً از مواد طبیعی مانند روناس و کَمکول² و پوست انار و سیاه زاج و پوست بلوط³ و ادرار گاو⁴ است. رنگی که از این

¹ - به نقل از مضمون: جعفر بیگی، 1382

² - که مکول: پوست سبز میوه‌ی گردو که پس از کوبیدن و جوشاندن رنگ سبز سیر از آن می‌گیرند.

³ - از ترکیب سیاه‌زاج و پوست بلوط رنگ مشکی و سیاه بدست می‌آید.

⁴ - ادرار گاو به علت دارا بودن (بیلی روبین) و (بیلی وردین) که رنگدانه‌های طبیعی در بدن هستند، پس از جوشاندن و تغلیظ کردن رنگ زرد روشن و نارنجی بدست می‌آورند ضمن آنکه ادرار سرشار از آمونیاک است و باعث نابودی بید می‌شود،

روش بدست می‌آید ثابت است و در اثر شستشو کال نمی‌شود. طرح و نقش‌های موج و گلیم اقتباسی ماهرانه و هنرمندانه از طبیعت مناطق کرد نشین است. نقش‌های مثلثی و دنداندار با زاویه‌های منظم و حواشی نامنظم و بدون تصویر مشخص که حاکی از اقلیم کوهستانی است. موج‌ها را بر اساس طرح و نقش، به سه گروه عمده تقسیم می‌کنند:

الف) موج قصری: با آمیزه‌ای از رنگ سفید یا زرد که نمود بیشتری دارد و نخ‌های بکار رفته در این موج بسیار ضخیم است بگونه‌ای که آنرا ملحفه کرده و به عنوان لحاف نیز از آن استفاده می‌کنند. طرح و نقش این گونه موج‌ها دندان‌های کم زاویه و ملایمی دارد.

ب) موج ایلامی: با آمیزه‌ای از رنگ سبز و قرمز که نمود بیشتری دارد و زاویه‌ها نامنظم‌تر و دندان‌ها تیزتر است.

ج) موج هرسینی: با آمیزه‌ای از رنگ‌های سرمه‌ای و سبز و ایاف بسیار نازکتر از دو موج فوق‌الذکر که حجم کمتری دارد.

2- گلیم بافی: بیشتر در هرسین و گیلانغرب بافته می‌شود دارای نقش‌هایی بسیار زیبا و رنگ‌های زنده و اطراف آن مشبک است و دارای طرح‌های برجسته است. رنگ آمیزی و ساخت رنگ به همان شیوه‌ی تهیه‌ی رنگ موج است و طرح و نقش همان طرح‌های زاویه‌دار و دنداندار است با همان رنگ‌های قرمز و سبز و زرد که در حاشیه‌ی آن نیز تصاویری از کَلّ و انسان و گاه ماهی نیز منقوش است که همگی ریشه در باورها و اعتقادات کهن دارد. گلیم انواعی دارد که خود نیاز به توضیحات مفصل

بارزترین نمونه این سخن گلیم تاریخی هرسین است که بیش از دو هزار سال قدمت دارد.

دارد از جمله : سیپال که گلیمی کم عرض و به نسبت گلیم‌های دیگر (از نظر مکانی) جایگاه مناسبی ندارد و معمولا در قسمت ورودی خانه یا سیاه‌چادر پهن می‌شود و نخ آن از نوع کشتَک و یا گوروک نیست بلکه مجموعه‌ای از نخ‌های بافته شده و احیاء شده‌ی موج یا گلیم کهنه است یا وَرَّ که گلیمی نازک و کوتاه است که در ورودی خانه پهن می‌شود همچنین یان که از نظر نوع نخ و نوع بافت، مرغوب و مورد پسند است اما عالی‌ترین و مرغوب‌ترین نوع گلیم برجه‌لوو نامیده می‌شود. گَوَه یا گبه و رَوَه همگی از انواع گلیم هستند و شاید بتوان تَلیس و هورَّ و آچَرَدان را نیز زیرگروه گلیم به حساب آورد.

3- گیوه دوزی: از صنایع مهم و معروف دستی کرمانشاه است و طرح‌های زیبایی دارد که لایه‌ی زیرین که معمولا پارچه‌ی فشرده و به هم دوخته شده است را (بن گیل) و قسمت قلاب بافی شده که رویه را در بر می‌گیرد (په‌رگه‌ما) نامیده می‌شود. بنابر افسانه‌ها گیوه از نام گیوه پسر گودرز و داماد رستم دستان مشتق شده است. (گویند چون کیکاوس از جهان رفت و تاج و تخت کیانی بدون وارث و سلطان ماند بزرگان زمان جلسه‌ای تشکیل دادند و به فکر پیدا کردن کیخسرو نوه‌ی کاوس و فرزند سیاوش که به قرار اطلاع پس از کشته شدن سیاوش به دستور افراسیاب از دسترسی شاه ایران به دور در نهران جایگاهی در خاک دشمن مانده بود افتادند و از میان سرداران با تدبیر گیوه دلاور را جهت پیدا کردن و به سلامت به ایران آوردن کیخسرو انتخاب کردند و با لباس مبدل محرمانه بدنبال وی فرستادند. بدین طریق هفت سال تمام گیوه دلاور بیشتر خاک توران زمین را زیر پا گذاشت پرسیان پرسیان بدون اینکه توجه عوامل خبری دشمن را به خود جلب کند به دنبال

خسرو بود. در طول این سفر طولانی لباسهای فرسوده شد و کفشهای پاره پاره گشت به طوری که در میان کوه و جنگل برهنه پای ماند با این همه هنوز به دنبال به ثمر رساندن نتیجه زحمات و انجام وظیفه و قولی بود که به مردم ایران زمین داده بود. سرانجام به منظور جلوگیری از مجروح شدن و صدمه رسیدن به پاهایش به فکر تهیه یک نوع پاپوش از کهنه پارچه‌های باقی مانده از لباسهای فرسوده‌اش افتاد و موفق به اختراع و تهیه یک نوع کفش سبک و راحت پارچه‌ای شبیه به گیوه‌های معمول گشت و بدین طریق نام این نوع کفش تهیه شده از نخ و پارچه را بیاد نام مبتکر آن گیوه نهادند¹. استاد محمدعلی سلطانی در کتاب (اوضاع سیاسی اجتماعی تاریخی ایل بارزان) چنین می‌نویسد: در حدیثی آورده‌اند که از قول ابوهریره از یاران رسول خدا که پیامبر فرمود: **لا تقوم الساعة حتی تقاتلوا قوما ینعلون الشعر و هم البارزة یعنی تا با قومی که بارز نام دارند و پای پوش خود را از موی می‌سازند، جنگ نکنید** قیامت نخواهد رسید.² مرغوبترین و بهترین گیوه‌ها نزد مردم اورامان است.

4- چیخ: با استفاده از ترکه‌های نی و نخهایی که از پشم و موی بز و اخیانا پنبه بافته می‌شود این بافتنی که توسط زنان عشایر بافته می‌شود علاوه بر تزئین سیاه‌چادر، از آن برای دیوار سیاه‌چادر و تقسیم‌بندی فضای آن استفاده می‌شود. شاید چیخ برای بعضی افراد یک بافتنی معمولی و حتی بی ارزش باشد که ارزش تفکر و تحقیق هم نداشته باشد اما من بر این باورم که این بافتنی جزو نخستین بافتنی‌های این مردمان بوده است و در زمان

1- هگمتانه تا همدان، غلامحسین قراگوزلو، چاپ اول، انتشارات اقبال، ص 34-35
2- اوضاع سیاسی اجتماعی تاریخی ایل بارزان، محمدعلی سلطانی، انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، 1383، ص 43، رفرنس عزیزالله صفا، ص 144

خود جزو ملزومات خانه بوده است به طوری که تنوع در این بافتنی از انواع دیگر مانند موج و گلیم و قالی و گیوه بیشتر است. چیخ تَپَک، سوهیمه‌ی، آسی، به‌شمشیره، پانجی، پَراڤلا، تَرَکانی، اسپَر، سیه‌تول، گاز، گول قوتگه، لَکه، بَرمال، همگی انواعی از این بافتنی به ظاهر ساده و بی‌ارزش است.

5- چاقو سازی: در کرد چاقو سازی از اهمیت فراوانی برخوردار است و با طبع این مردمان نیز سازگاری دارد.

6- سیاه‌چادر: یا (دوار) مواد اولیه‌ی آن موی بز (مشکی) که توسط زنان عشایر آماده و به نخ تبدیل می‌شود و آن گاه با همکاری زنان همسایه و فامیل به صورت دار به روی زمین بافته می‌شود. عرض دوار در حدود 50 تا 70 سانتی‌متر و طول آن بین 7 تا 12 متر می‌باشد و هر سیاه‌چادر از ترکیب هشت الی دوازده دوار درست می‌شود. دلیل استفاده از موی بز در سیاه‌چادر مقاوم بودن آن در مقابل سرما و گرما و عدم جذب رطوبت می‌باشد.

7- نمد: مواد اولیه‌ی آن پشم چیده شده و شسته شده و نبافته شده است که کوبه‌ای است و شاید جزو گروه بافتنی‌ها محسوب نشود. ابزار نمد مالی را چلاک گویند و از مشتقات نمد: کلاه، قلانقور، کَپَنک، فَرَنجی، کوله‌بال و ... است.

آنچه لازم به ذکر است این است که تمامی این بافتنی‌ها بجز نمد و در این اواخر موج‌بافی، توسط زنان هنرمند این دیار بافته می‌شود و ذوق و هنر و غم و شادی و در یک کلام نوستالژیک این قشر از جامعه در پشت رنگها و نقشها پنهان است که خود می‌تواند موضوع تحقیقی علمی و کاربردی باشد.

8- تنبور سازی : تنبور که سازی آئینی نزد یارستان است، تاریخی دور و دراز دارد و نزد یارستان بسیار مقدس است و حتی کسی که بدنی آلوده دارد حق ندارد که به آن دست بزند. بهترین چوب برای ساخت تنبور چوب درخت توت و گردو است که در پائیز آنرا بریده و شش ماه یا بیشتر در آب خیسانده و سپس تراشیده و شکل اولیه‌ی تنبور به آن می‌دهند. معروف ترین و سرشناس ترین تنبور ساز این منطقه جناب استاد (اسدالله گوران) است که در شهر گهواره زندگی می‌کند. درباره‌ی تنبور بنا به اسناد تاریخی پیشینه‌ای 6000 هزار ساله دارد و یکی از این اسناد، تندیس سه تنبورنواز در (شوش دانیال) در استان خوزستان است. همچنین سنگ نوشته‌ی (تیه‌منی‌یونس) و (کیون جیک) در حوالی شهر موصل است که باستان شناسان تاریخ آنرا در حدود 5 تا 7 هزار سال تخمین زده‌اند. مورخین می‌گویند : اصل این ساز مربوط به قوم لوت است.¹

¹ - کرد تمدنی بازمانده از کهن، نریمان سبحانی، انتشارات پانید، 1386، چاپ اول،

ناسنامه ييكي نوئ بو ميژوئيكي كون

تاريخانه

و در حال حاضر :

جمعیت این استان تقریباً 2 میلیون نفر می‌باشد که با این اوصاف حدوداً 9/5 درصد کل کشور را اشغال کرده است و 3 درصد جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. از بین ساکنین استان 26/47 درصد در بخش کشاورزی، 22/4 درصد در بخش صنعت و بخش عمده جمعیت فعال استان که حدود 50 درصد می‌باشد در بخش خدمات اشتغال دارند.¹

استان کرمانشاه در دوران دفاع مقدس

استان دلاورخیز و شهیدپرور کرمانشاه به عنوان یکی از دژهای مستحکم و مقاوم ایران در طی سالهای دفاع مقدس برگ زرینی بر افتخارات این دیار کهن افزود و در این راه با تقدیم 9 هزار و 500 شهید، 17 هزار جانباز و 2 هزار آزاده به عنوان یکی از سنبلهای مقاومت در کشورمان نام خود را به ثبت رساند.²

¹- روزنامه‌ی آوای کرمانشاه، 1388، ص 2

²- روزنامه‌ی آوای کرمانشاه، 1384، ص 5

مختصری دربارهی آرون آباد

آنچه واقعیت دارد این است که اثر حاضر در گام اول جستاری دربارهی شهر محل سکونت خودم بود و اگر نگاهی به روستاهای تابعه‌ی این شهر بباندازید متوجه می‌شوید که به نسبت روستاهای دیگر شهرها، تا اندازه‌ای توضیحات بهتر و مفصل تر است و دلیل آن اینست که خود ساکن این شهرم و عمده‌ی تحقیقات من در حول و حوش همین شهر بوده است و آمد و شدم به نسبت در این حوالی بیشتر است بنابراین به نسبت بهتر دربارهی روستاها و مکانهای تاریخی دیگر شهرها توضیح داده شده هر چند که آنهم کامل نیست. اما بنا بر ضرورت، نام روستاهای استان کرمانشان را نیز به آن افزوده‌ام که امیدوارم افراد دیگر موضوعات مربوط به روستای خود را کامل کنند و چنانچه دوست داشتند برایم بفرستند تا در آینده اثر بهتر و ارزشمندتری تقدیم خواننده‌گان شود. لازم به ذکر است که بگویم که آنچه در زیر دربارهی اسلام آباد می‌خوانید تاریخ سیاسی و اجتماعی و جغرافیایی و ... نیست که به مانند دیگران سر در آرشیو مرکز اسناد کنم و ده‌ها سند و مدرک سالهای پیشین را کپی کرده و عمده‌ی کتاب را با این اسناد و مدارک پر کنم که فلان خان پای اسبش در کجا شکست و فلان بگزاده چگونه به میر نشینی رسید و فلان کس چگونه شمشیر به کمر می‌بست. واقعیتش را بخواهید من اینگونه کارها را کار پژوهشی نمی‌دانم و بر این باورم که تا پژوهشگر با پای خود به محل نرود و با چشم و

گوش خود نبیند و نشنود و نظر خود را ابراز نکند نمی‌توان نام پژوهش را بر اثرش نوشت. برای من چندان مهم نیست که فلان خان لباسش چگونه بود، اما برایم بسیار مهم است که در فلان روستا اثر باستانی وجود دارد که باید محافظت شود، گویششان چگونه است یا چرا نام روستایشان چنین است، زیرا این میراث پیشینیان و تاریخ من است نه خان و خانزاده. خان و بگ می‌آیند و می‌روند اما روستا و شهر همچنان باقی می‌ماند. برای من مهم است که آفتی که گریبانگیر لرستان شده خفت شهر من و سایر شهرهای این خطه را نگیرد و بدانند که کیستند و چه پرنسپی دارند، ادبیاتشان چه خصیصه‌ای دارد، مواد اولیه‌ی زبان و فرهنگ و فولکلورشان چیست، زادگاهشان چه ویژه‌گی‌ای دارد، و اگر به این درک رسید به مقابله با هر اندیشه‌ی استعمارگرانه می‌رود و حافظ داشته‌های خود می‌شود و نزد هر کسی گردن کج نمی‌کند.

اسلام آباد غرب در پنجاه و پنج کیلومتری غربی شهر کرماشان و سی کیلومتری شرقی شهر کرندغرب و چهل و پنج کیلومتری شمال شرقی شهر گیلان غرب قرار دارد و پس از شهر کرماشان دومین شهر بزرگ استان چه از نظر جمعیت و چه از نظر وسعت می‌باشد. اکثریت جمعیت این شهر به گویش کردی کلهری سخن می‌گویند و پیرو آئین شیعه اثنی‌عشری هستند و جمعیتی از یارستان نیز در این شهر سکونت دارند. در کل آئین شیعه در اکثریت و یارستان در رتبه‌ی دوم قرار دارد و آئین تسنن در این حوالی وجود ندارد. این شهر به مثابه‌ی برادر بزرگتر شهر و شهرستانهایی است که از نظر اداری تحت اداره‌ی این شهر است. شهرهای کرند غرب و گهواره و ریژاب و حمیل از نظر اداری تحت نظارت اسلام آباد است. این شهر به نسبت دیگر شهرهای استان کرماشان تاکنون چندین نام عوض کرده است که هر کدام در مقاطع مختلف و در اثر

رویدادی تاریخی بوده است مانند آرون‌آوا، منله‌رّی، باوندپور، شاه‌آباد و اسلام‌آباد.

آرون‌آوا: بر طبق منابعی که در این واکه از آن سخن به میان می‌آید نام آرون‌آوا هیچ ربطی به هارون‌آباد ندارد و تاریخ آرون‌آوا با هارون‌آباد بسیار متفاوت است. آرون لقب سرداری مادی به نام سولوسونوو یا ثولوسونوو بوده است که زمامدار این حوالی بوده و در آبادانی این منطقه بسیار کوشا بوده است و به همین دلیل این منطقه را آرون‌آوا یعنی مکانی که آرون آن را آباد کرده است نام گرفته است. شهر پاوه هم چنین حکایتی دارد و آن هم بدست یک سردار ساسانی آباد شده است که در توضیح شهر پاوه به آن اشاره شده است. تعدادی از نویسندگان می‌گویند که هارون‌آباد مربوط به زمامداری هارون‌الرشید عباسی است که در زمان حکومت وی، این مکان رشد و ترقی کرده و به همین دلیل هارون‌آباد درست تر است و چنین استناد می‌کنند که دشت زیوری که در پانزده کیلو متری غربی شهر آرون‌آوا است، پیشکشی زبیده‌خاتون همسر هارون‌الرشید بوده و گویا زمامداری این محدوده را در اختیار داشته است و به این دلیل نام هارون‌آباد را بر این منطقه گذاشته‌اند.

دشت زیوری مکانی سرد و کوهستانی است و ساکنین آن می‌گویند که اقتباسی تشبیهی از سیبری در روسیه است. برای روشن شدن موضوع باید به مرفولوژی زیوری رجوع کنیم و اینکه آیا اینجا ملک اختصاصی زبیده بوده یا خیر؟ به نوبه‌ی خود بسیار کوشیدم که سندی بر این مدعا ارائه کنم اما چیزی نیافتم جز اینکه (بعد از ظهور عرب بدلیل عزیمت یکی از سرداران عرب به آن و اقامت در شهر و عمران و آبادی آن، هارون‌آباد نامیده شد)¹ در حالیکه

¹ - دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص

این تاریخ با نام هارون‌الرشید همخوانی ندارد. همچنین ابن حوقل در یک کلی گویی نوشته است که این منطقه به زبیدییه معروف است. به زعم من زیوری از واژه‌ی زیره و زیرگه و زورگه و زواره به معنی کوه و تپه و ارتفاع مشتق شده است و دلیل سردی هوای آنجا هم وجود همین کوه‌ها است و باور نمی‌کنم ارتباطی با زبیدییه خاتون داشته باشد و همچنین به نسبت آرون‌آباد با استناد به مکانهای باستانی این شهر به ویژه **چیاگاوانه** که مربوط به زمان گوتیه‌هاست و بیش از هشت هزار سال قدمت تاریخی دارد نظریه‌ی دوم که در باب هارون‌الرشید است؛ تاریخی موثق نیست و همانگونه که در صفحات پیشین گفته شد؛ تلاش و کوششی شده است که اکثر موضوعات تاریخی را به اعراب متصل کنند.

مه‌نله‌پری : این نام هم در میان مردم بسیار متداول است و تا همین اواخر چه به شوخی و مزاح و چه بر پایه‌ی واقعیت بر این شهر اطلاق می‌شد. منله‌ری یعنی راه مندلی. به استناد مکانهایی که سلسله‌وار به دنبال هم آمده‌اند این نام به زمان بسیار دور برمی‌گردد که محل‌هایی برای استراحت کاروانیان بوده است و مکانی برای استراحت بوده است و به زعم من متعلق به شهر کنونی اسلام‌آباد نبوده بلکه جغرافیایی گسترده‌تر را شامل می‌شده است که آنچه که مشخص است نام دو شهر فراگیرتر است یکی اسلام‌آباد کنونی و دیگری مندلی در عراق. درحد واسط این دو شهر شهرهای کردند و سرپُلُذهاب و گیلانغرب و قصرشیرین قرار دارند و عجیب آنکه این نام بر آنها اطلاق نشده است اما مکانهایی در حواشی این شهرها وجود دارد که به میل معروف است که می‌تواند شناسنامه‌ی این راه ویژه باشد که در کتاب به آنها اشاره شده است. آنچه که من بدان معتقدم آنست که شهر مندلی در زمانی بخصوص در اوج شکوفایی بوده که نامش تا این حوالی رسیده است، اما واقعیت اینست که نام قدیمی آرون‌آباد همین مندلی بوده است که از واژه‌ی (مانالی، مانابی،

مادی) مشتق شده است (نام شاه‌آباد در گذشته مندلی بود، این نام مربوط است به دوران ماد تا ساسانی. بعد از ظهور عرب بدلیل عزیمت یکی از سرداران عرب به آن و اقامت در شهر و عمران و آبادی آن، هارون آباد نامیده شد و این نام در سال 1309 ه.ش به شاه‌آباد غرب تغییر داده شد.¹)

باوندپور: این نام به مدت دو سال در این شهر رواج داشته که خود تاریخی را شامل می‌شود. در آخرین سالهای زمامداری قاجاریه آن زمان که احمدشاه قاجار شاه ایران بود، رضاشاه پهلوی که پایان دهنده‌ی سلسله‌ی قاجار شد و احمدشاه را تبعید کرد، تعدادی از زنان حرمسرای قاجار که از کردان اردلان و جاف و کلهر بودند را با رفتاری نامناسب به موطن خود عودت داد و ایل کلهر نسبت به این بی حرمتی ناراحت شدند و آن زمان که رضاشاه احمدشاه قاجار را از قصر شیرین به بغداد راهی کرد، کدخدایان و بزرگان ایل کلهر تصمیم به نابودی رضا شاه می‌گیرند که در راه برگشت وی، در سر راه اسلام‌آباد به کرماشان او را محاصره کرده و به قتل برسانند در این میان شخصی به نام (اعظمی) گزارش این توطئه را به رضاشاه می‌دهد و او نیز از راه سنجابی به کرماشان می‌رود و در آخر انتقام خود را از این ایل گرفت و به مناسبت این خوشخدمتی اعظمی، زمامداری این منطقه را به وی سپرد و لقب باوندپور را به او بخشید. رضاشاه خود از خاندان باوند از توابع سوادکوه و طالقان بوده و باوندپور یعنی پور باوند یا فرزند باوند.

¹ - دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص

شاه‌آباد : شایاد یا شاه‌آباد در سال 1309 خورشیدی به این شهر اطلاق شد که منظور این است که شاه (رضاشاه) اینجا را آباد کرده است.

اسلام‌آباد: اسلام‌آباد آخرین نام این شهر است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران (1357 خورشیدی) به این شهر اطلاق شد و همچنان باقی است.

این شهر در زمان صفویه و به ویژه در زمان شاه‌عباس رو به آبادانی گذاشته است و به دستور او کاروانسرای در این شهر بنا گذاشته شد که محلی برای استراحت کاروانیانی شد که به کربلا و نجف و یا بغداد می‌رفته‌اند (این کاروانسرا و چیا کزازی اکنون ویران شده است اما مکان اصلی این دو محل از میدان شهید هدایت کنونی شروع و به گورستان کهنه، که اکنون به پارکی کوچک درکنار خوابگاه دانشگاه آزاد تبدیل شده ادامه داشته است) بخشهای تابعه‌ی این شهر دارای تاریخی کهن می‌باشند از جمله بخش مادیدشت که اکنون به شهر تبدیل شده است، به نیشای معروف بوده است که محلی برای پرورش اسب جنگی بوده است (نیشای به اطراف کرماشان و مادیدشت فعلی اطلاق می‌شده است که به علت مراتع معروف برای پرورش و نگهداری اسب در دنیای قدیم شهره بوده است. در سالنامه‌های این روزگار شهری به نام الی‌پی ذکر شده است و برخی مورخان این شهرستان را ولایتی بین کرماشان فعلی معرفی کرده‌اند... در حادثه سقوط نینوا و انقراض دولت آشور بدست هوخشتره علل فتح را وجود اسبهای نیرومند سواره نظام ماد که در نیشای تربیت شده بودند معرفی نموده‌اند).¹

دور دوم پیشرفت این شهر مربوط به زمان پهلوی بوده است که جای بحث دارد. در این دوران به آرون‌آباد به مثابه‌ی یک مرکز نظامی نگاه می‌کرده‌اند و دو زاقه مهمات بزرگ در آن درست شده که یکی از آنها در خود پادگان اصلی

¹ - دایرة‌المعارف سرزمین و مردم ایران، انتشارات کلمه، چاپ اول، 1360، ص 397

شهر و دیگری در کوه‌های اطراف روستای زوراکوه قرار دارد و به دلیل درست کردن این دو مکان و پادگان نظامی، تا اندکی مصادیق تکنولوژی و صنعت نیز در این شهر مستقر شده است که آنهم تنها جهت سرگرمی و رفاه نیروهای نظامی مستقر در این شهر که اکثرا از شمال و مرکز ایران بودند بوجود آمد. در این سالها کارخانه قند در این شهر ساخته شد که تحت نظارت سازمان اتکا مربوط به نیروهای مسلح بود همچنین در این زمان شهر آرون‌آباد که اکنون به شاه‌آباد تغییر نام داده بود به باند فرودگاه اضطراری و استادیوم ورزشی و دو سینمای بزرگ و سیلوی گندم و جو و فرمانداری و دادستانی و شهرداری و مدرسه و دانشسرا و راه آسفالته و ... مجهز شد که می‌توان از این زمان به بعد نام شهر را بر این مکان اطلاق کرد.

مکانهای تاریخی

شهر آرون‌آباد در مرکزیت مجموعه‌ای از آثار تاریخی قرار دارد و عجیب است که تنها یک مکان به نام مکان باستانی ثبت شده است که آنهم **چیاگوانه** است که به نوبه‌ی خود تاریخی کهن و دور و دراز دارد. شهر آرون‌آباد در میان دو رشته کوه شمالی و جنوبی قرار دارد که امتدادشان از شرق به غرب است و قسمت جنوبی یا نثار، کوهستانی و پوشیده از درخت است و بخش شمالی یا آفتابگیر، به نسبت قسمت جنوبی خالی از درخت است. برای درک بهتر از این گفتار، تحقیقمان را در دو بخش شمالی و جنوبی ادامه می‌دهیم که در هر بخش به آثار این شهر اشاره می‌کنیم.

بخش شمالی آرون‌آباد

در اطراف شهر آرون‌آوا در بخش شمالی، کوه قوته‌مای یا کوه ماد قرار دارد که بلندترین کوه این اطراف است و درست در قله‌ی این کوه آثار یک قلعه نگهبانی مشاهده می‌شود که تمامی این اطراف را در زیر دست خود دارد. در قسمت پائینی قوته‌مای و در حاشیه‌ی زمینهای کشاورزی این اطراف یک گور سنگی وجود داشت که شباهت به گورهای سنگی زمان گوتیها داشت که متاسفانه اکنون شکسته شده است. در غرب قوته‌مای رشته کوههای کم ارتفاعی قرار دارد که به گورجوی معروف است و امتداد آن از شمال به جنوب است و در قله‌ی بلندترین کوه این رشته هنوز آثار یک قلعه مشاهده می‌شود. در پشت این قلعه رو به سمت روستای ارکوازی خود گورجوی قرار دارد که به نوبه‌ی خود یک محدوده‌ی کاملاً باستانی است و چندین گور گبری در آنجاست که بخشی از آن غارت شده است. واژه‌ی جوی معرب گوری و گبری است. در قسمت جنوبی قلعه مخروبه و به فاصله یک کیلومتر در همان امتداد قله (محل کنونی منبع آب) گور سرداری بود که در زمان حکومت پهلوی غارت شد. گور مذکور با نشان کوزه‌های کوچک و کنده شده بر سنگ نشانه‌گذاری شده بود که هنوز این نشانه‌ها موجود است. در قسمت شمال این قلعه به سمت راه روستای چیا زرد به فاصله‌ی هشت کیلومتری از قلعه، غاری قرار دارد که آثار زندگی و استخوان انسان و حیوانات مختلف در آن مشاهده می‌شود.

در قسمت شرقی کوه قوته‌مای غاری دیگر قرار دارد که در اطراف آن گورهای گبری وجود دارد که بخش اعظم آن غارت شده است همچنین در همین امتداد و به فاصله‌ی هشت کیلومتری و در قلعه‌ی کوهی که امتداد آن به داخل شهر است و درست روبروی چیاگاوانه در مرکز شهر، بغعه‌ای با نام عباسعلی قرار دارد که از گذشته‌های دور مسقف بود و در همین اواخر تجدید بنا شد. درباره‌ی عباسعلی به گفته‌ی مردم مکان استراحت امام رضا (ع) بوده است که در زمان زمامداری امین خلیفه‌ی عباسی آن زمان که به مرو می‌رفته است و عباس نامی برای ایشان خوراک تهیه کرده است. بنا بر واقعیات و مستندات تاریخی راه عبور آن امام به مرو از جنوب ایران بوده است و هرگز در این حوالی نبوده است. به زعم من مکان کنونی عباسعلی گور سرداری مادی بود و عینا با همان امتداد و مشخصات گورجویی با نشان کوزه‌های کنده شده بر سنگ که هنوز هم موجود است.

در شرق عباسعلی و در امتداد رشته کوه‌های شمالی شهر به فاصله‌ی هشت کیلومتر و در غرب روستای بدره‌ای، بغعه‌ای دیگر با نام امام علی اکبر قرار دارد که مردم از آن به مثابه‌ی مکانی مقدس یاد می‌کنند و اظهار می‌دارند که شفا بخش است و چنانچه حشمی به بیماری شیربردئ¹ مبتلا شود، اگر هفت مرتبه به دور این مکان بچرخد، خوب خواهد شد. بنای این مکان نیز در همین اواخر مرمت شده است. یک مسئله برای من عجیب است؛ دو نفر که ضرورتی ندارد نامشان ذکر شود مدعی بودند که عباسعلی و امام علی اکبر در خواب بر آنها ظاهر شده و به ایشان گفته است که اگر ساختمان ما را تجدید بنا کنید آنچه شفاعت و درخواست شما باشد برآورده خواهیم کرد!!...

1- شیربردئ: بیماری که در آن پستان اعشام ورم کرده و در نهایت منجر به مرگ آنها خواهد شد.

در قسمت شرقی امام علی اکبر و پشت روستای بدره‌ای و در امتداد کوه‌های شمالی، مکانی با نشان ماه و ستاره‌ی حکاکی شده بر سنگ وجود داشت که دفینه‌ی زمان اشکانیان بود و به کلی غارت شد. در کتاب تاریخ ایران در بخشی که درباره‌ی مهرداد دوم (91-123 ه.ق) و ضدیت او با یونانیان و برداشتن تندیس‌های یونانی از روی سکه‌ها چنین می‌نویسد (نوشته‌های آرامی هراز چند گاهی ظاهر می‌شود و پاره‌ای نمادهای تازه، مانند ستاره و هلال، بر سکه‌ها نقش می‌گردد).¹

در امتداد شمال شرقی شهر آرون‌آباد قلعه شیان قرار دارد که به تمامی خود شیان و اطراف آن مکان باستانی است که در کتاب به آنها اشاره شده است. در شمال قوته‌مای و خود شهر آرون‌آباد، منطقه‌ی گوران شروع می‌شود که از روستای لرّینی تا گورّگاوارز در گهواره، به مانند آرون‌آباد در شمال و جنوب آثار تاریخی وجود دارد. در غرب روستای لرّینی و درست چسبیده به منازل مسکونی در همین اواخر به هنگام جاده‌سازی، پرده از غاری زیرزمینی برداشته شد که به گفته‌ی اهالی و آنچه خودم رفتم و دیدم، سرشار از طلا و نقره بود.

در غرب روستای لرّینی به سمت روستای برّسیّالّی آثار گورستان گبری مشاهده می‌شود و در همین امتداد به سمت روستای چّفته دو مکان تاریخی که یکی از آنها گور دخمه‌ای بزرگ است و در حاشیه‌ی این دخمه و در کنار کوه‌های جنوبی گورستانی عمومی مربوط به گبری قابل مشاهده است. در غرب روستای چّفته و در همین امتداد، روستای قلعه بّره قرار دارد که قلعه‌ای خاکی در آن است و از نظر شکل ظاهری و مواد اولیه شباهت بسیاری

2- تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم- قسمت اول، چاپ دوم 1380 گردآورنده احسان یار شاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 31

به چیاگاوانه دارد و به زعم من مربوط به زمامداری گوتیهاست. در شمال قلعه برزه، روستای خلّ‌خاوگه قرار دارد که دو مکان باستانی در آن وجود دارد که یکی از آنها رد پای انسان و سم اسبی بر سنگ است که به سم‌دولّ‌دولّ معروف است و نزد اهالی بسیار مقدس است و چنین اظهار می‌دارند که این مکان متعلق به حضرت علی (ع) است که اسبشان به دولّ‌دولّ معروف بوده است. واقعیت اینست که دولدول اسب (مختار سقفی) است نه حضرت علی و چنین نشانه‌ای مربوط به زمامداری سلوکیان است که بر دفینه‌های خود می‌زده‌اند که متاسفانه این مکان نیز غارت شده است. در قسمت جنوبی سم‌دولّ‌دولّ و در همین روستا، در قلعه‌ی کوه مشرف بر روستا مکانی به نام مصطفی داوان قرار دارد (مصطفی‌داوان یکی از یاران سان‌سهاک است) که عبارت است از یک گور سنگی که آنهم نزد اهالی تقدس می‌شود. به زعم من چنین گورهایی متعلق به زمان گوتیهاست و این گور متعلق به یکی از سرداران گوتی است که آنهم غارت شده است.

در امتداد جهت غربی روستای قلعه برزه و در شرق روستای سیمانی، مکانی با نام میله‌گه قرار دارد که یکی از میل‌های باستانی است که قسمتی از آن غارت شده است و در قسمت جنوبی میله‌گه و در دامنه‌ی کوه‌های جنوبی این محدوده دو گورستان گبری وجود دارد که یکی از آنها غارت شده است.

در قسمت غربی میله‌گه و در حاشیه‌ی روستای سیمانی، تپه‌ی کم ارتفاعی وجود دارد که در همین اواخر به هنگام جاده‌سازی تسطیح شد و چندین خمره‌ی بزرگ که جنازه انسان به حالت ایستاده در آنها کشف شد. چنین شیوه‌ی کفن و دفنی مربوط به زمان هخامنشیان است و در روستاهای دیگر مانند شیپان و قلعه‌ی هرسم نیز وجود دارد.

در قسمت جنوبی روستای سیمانی، روستای چنگورّ قرار دارد که در ابتدای

ورودی غربی این روستا و درست چسبیده به منازل مسکونی، به هنگام جاده سازی دخمه‌ی بزرگی نمایان شد که مقادیر متنابهی طلا و جواهرات در آن بود. چنگورّ معرب چهل‌گورّ است و اهالی می‌گویند که گور چهل یار از یارستان در این حوالی است.

در جنوب روستای سیمانی و شرق روستای چنار و درست در کنار منازل مسکونی این روستا مکانی مقدس به نام مصطفی‌داوان که به گفته‌ی اهالی اثر پنجه‌ی دست انسان بر سنگ موجود است (خودم که به محل رفتم چیزی به این عنوان ندیدم ولی اهالی می‌گویند که چنین اثری بر سنگ قبر حاضر بوده) در کنار این گور چشمه‌ای جوشان است که آب شرب اهالی را تامین می‌کند.

در امتداد سمت غربی روستای سیمانی به سمت گهواره، گورّ گاوَرز قرار دارد که مردم بر این باورند که گور گودرز پادشای افسانه‌ای است. به باور من گورّ گاورز گورستان دسته‌جمعی گبرهاست و از گهواره تا مرّ خاموش، به تمامی آثار گبری یا همان زردشتی است.

در ادامه‌ی مسیر غربی در بخش شمالی قوته‌مای و گورّ جوی به سمت شهر کرند غرب، روستای خسروآباد قرار دارد که در قسمت شرقی این روستا و درست چسبیده به منازل مسکونی، مکانی مقدس به نام مصطفی‌داوان است که در گذشته در کنار همین قبر چشمه‌ی پرآبی وجود داشت. در غرب روستای خسروآباد چند گور گبری وجود داشت که غارت شد. در جنوب غربی این روستا به سمت تنگ سمایل بگ آثار یک تموشه (کانال آبی زیرزمینی) عریض و طویل مشاهده می‌شود که به سمت قلعه‌ی سمایل‌بگ و شاید تا قصر معروف فیروزآباد در روستای فیروزآباد کشیده شده که در هنگام جاده سازی بخشی از آن ویران شد اما بخش عمده‌ی آن سالم است.

در ادامه‌ی بخش شمالی آرون‌آوا و در قسمت غربی روستای خسروآباد و جنوب شرقی شهر کرند غرب، روستای طلسم قرار دارد که در زمان خود برج و باروی بزرگی داشته است که مربوط به قصر تَجْر بوده است که درست موازی با چیا گاوانه است که اکنون ویرانه‌ای بیش نیست و تاریخی کهنسال دارد و در اطراف این قصر گور گبری بسیار وجود دارد. در امتداد همین جهت روستای فیروزآباد قرار دارد که قصر معروف فیروزآباد در این روستا قرار دهد. در غرب روستای طلسم و جنوب غربی شهر کرند، روستای سرمیل قرار دارد که یکی دیگر از میل‌های باستانی است که آنجا نیز غارت شده است. در قسمت غربی شهر کرند، روستای حوش‌کوپری قرار دارد که در کتاب گه‌شتی ریچ بو کوردستان به تفصیل درباره‌ی آن توضیح داده شده است.

بخش جنوبی آرون‌آباد

در بخش جنوبی و در رشته کوه‌های جنوبی آرون‌آوا چندین مکان باستانی وجود دارد که متأسفانه به درستی سرپرستی نشده است. در روبروی امام‌علی‌اکبر و در حاشیه‌ی روستای برف‌آباد، بغه‌ای به نام بورسوار قرار دارد که به مانند مکان مقدسه از آن یاد می‌کنند و سرگذشتی شبیه به عباسعلی و امام‌علی اکبر دارد.

در پشت کوه‌های بورسوار و در روستای زواره‌کوه به سمت روستای چالاکریم چندین گور گبری وجود دارد. در قسمت غربی بورسوار و درست روبروی عباسعلی و در قسمت جنوبی روستای امیرآباد، مکانی به نام سنگر قلی قرار دارد که قلعه‌ای دیده‌بانی است که حفاریهای بسیاری در این محل انجام شده است.

در قسمت غربی سنگر قلی و روستای امیرآباد و درست روبروی گورجوی، چیا قول‌خانه قرار دارد که به زعم من خزانه‌ی ملی آن زمان بوده است که در زمان حکومت پهلوی آنجا را برای زاقه‌ی مهمات آماده‌سازی کردند و اهالی در مورد دینه‌ی کشف شده در این مکان داستانها می‌گویند. قولخ در زبان کردی به معنی باج و خراج است.

در قسمت جنوبی چیاقول‌خانه و جنوب غربی روستای امیرآباد، در ده‌ای به نام توهوشکه تپه‌ای دست‌ساز وجود دارد که به زعم من گور سرداری است که

دست نخورده باقی مانده است.

در درون خود شهر آرون‌آباد و در مرکز این شهر، چیاگاوانه قرار دارد که مربوط به زمان گوتیهاست که بنا به استناد سند شماره یک وسعت این چیا بیش از پانزده هزار متر بوده است که تاریخ آن بین پنج تا هفت هزار سال است و این همه قلعه و آثار باستانی در حاشیه‌ی این تپه نشان می‌دهد که محل کنونی شهر مرکز یک تمدن قدرتمند بوده است. محدوده‌ی این تپه از شمال به خیابان خسرو (شهرستانی کنونی) و در غرب به میدان شهرداری (میدان امام خمینی کنونی) و در شرق به چیاکوازی و در جنوب به رودخانه‌ی برف‌آباد و تپه‌های روستای امیر آباد که به زعم من این تپه‌ها گور اختصاصی زمامداران آن زمان بوده است.

چیاکوازی که خود ادامه‌ی کاروانسرای شاه‌عباسی بود پس از انقلاب اسلامی به کلی ویران شد و محل این تپه جای کنونی بازار روز است که به دکان کاسبی تبدیل شده است.

در بخش کوه‌های جنوبی آرون‌آوا به سمت شرق و شمال روستای تَجَر و ونایی، تپه‌ی تاریخی چیاخشت قرار دارد که به باور من مربوط به زمان مادهاست که متاسفانه غارت شده است. در شمال چیاخشت و پشت باند فرودگاه تا حاشیه‌ی روستای کوله‌جو در شرق آرون‌آوا، تا جنوب روستای قلعه شیان، به تمامی آثار ده‌ها گور گبری قابل مشاهده است.

در قسمت شرقی روستای تَجَر، روستای کوله‌جو قرار دارد که در اطراف این روستا ده‌ها اثر باستانی وجود دارد که متاسفانه اکثریت آنها غارت شده است. در مرکز خود روستا قلعه‌ی تاریخی وجود دارد که درست موازی با چیاگاوانه است.

در قسمت شمالی روستای کوله‌جو، مکانی مقدسه به نام قازیون قرار دارد که

نزد مردم قداست ویژه‌ای دارد و اهالی این محدوده روزهای چهارشنبه به زیارت این مکان می‌روند و خروسی را پیشکش می‌کنند و بر این باورند که اگر به بیماری رماتیسم مبتلا باشید و به زیارت این مکان بروید خوب خواهید شد و معتقدند که قازیون قاضی القضاات امام حسین (ع) است.

در جنوب شرقی روستای کوله‌جو و روستای سیاسیا، روستای چالاکوکریم قرار دارد که گور گبری در آنجا بود که در همین اواخر غارت شد.

در شرق آرون‌آوا و جنوب روستای سیاه‌سیاه بگزاده، درّه‌ای بسیار زیبا وجود دارد به نام **ته‌نگ سنوقه** که آبشاری فصلی و زیبا در آنجاست و در حاشیه‌ی این آبشار چند گور گبری وجود دارد که بخشی از آن غارت شده است. همچنین در امتداد روستاهای تابعه سیاسیا چندین تپه‌ی باستانی وجود دارد که به **حاجی‌حاضر** معروف‌اند و نزد اهالی مکان مقدسه بشمار می‌آیند که در حقیقت مکان باستانی است.

در قسمت شرقی شهر آرون‌آوا و به فاصله‌ی بیست و پنج کیلومتر، روستای **حمیل** قرار دارد که اکنون شهرستان است، در اطراف این شهرستان به تمامی آثار باستانی و تاریخی وجود دارد که متأسفانه بخش عمده‌ی آن غارت شده است. (نگاه کنید به هم‌مه‌یل). در جنوب شهر **حمیل** روستاهای **ورمیل** و **روتوند** و **زافران** و **قولاجی** قرار دارد که بسیار به هم نزدیک هستند و ده‌ها اثر تاریخی وجود دارد که بخش عمده‌ی آنها نیز غارت شده است.

در جنوب شرقی **حمیل** و در ادامه‌ی روستاهای **ورمیل** و **زافران** و **قولاجی**، دشت **هرسم** و **دیزگران** و **چوارمله** قرار دارد که به نوبه‌ی خود ادامه‌ی تاریخ همین روستاهاست و آثار باستانی شبیه به هم دارند. برای اطلاعات بیشتر به نام روستاها مراجعه شود.

اسلام آباد شامل بخشها و شهرستانهای تابعه‌ی زیر بوده است که هر کدام ده‌ها

روستا را شامل می‌شده است: حسن آباد، کمره، هرسم، منصور، شیان، سنجای، گوران، قلخانی، بیونیژ، کوند، سیدحیاس، گاورر، چله، گیلانغرب، کفراورر، ویزنان، دیره، بانزرده¹

¹ - دایرةالمعارف سرزمین و مردم ایران، چاپ اول 1360، انتشارات کلمه، ص 25

نتیجه گیری این بخش چیست؟

1 - شهر آرون‌آوا یا اسلام آباد غرب و شهرستانها و بخشهای تابعه، به تمامی آثار تاریخی مانند قلعه‌ی نگهبانی و آذوقه و زندگی و زمامداری و آثار باستانی کهن، گور گبری و دهها موضوع دیگر را در خود جای داده که هنوز پژوهشی علمی و باستانشناسی در این مورد انجام نگرفته است و تاریخی مبهم دارد.

2 - به نسبت مکانهای متبرکه و مقدسه یک نکته برای من عجیب است و آن هم اینکه تعدادی از این اماکن متبرکه در نزد مردم عادی در واقع مکان تاریخی و باستانی است و جالبتر از همه آنکه در نزد ایلات و عشایر مختلف نامهایی با فاکتورهای فرهنگی و آئینی خود به آنها داده‌اند. نزد مردم یارستان به مصطفی‌داوان معروف‌اند که یکی از یاران سان سهاک رهبر معنوی یارسان است و نزد شیعیان به قازیوهن معروف است که قضات امام حسین (ع)‌اند و نزد سنی‌ها به ویس و پیر معروف است. به زعم من همگی قبر شاهزاده‌گان ساسانی و اشکانی است که برای در امان ماندن از غارت عرب، چنین اسامی‌ای بر آنها اطلاق شده است.

3 - در لابه‌لای تحقیقات به عمل آمده به شیوه‌ای غیر واقعی کوشش شده است که شناسنامه‌ی این بخش از کردستان مخدوش شود و شناسنامه‌ی عربی به آن داده شود که در واقع مردم این خطه بجز مسئله‌ی دینی، هیچ ارتباط

ملیتی و تاریخی و فرهنگگی با عرب ندارد.

پاوه

شهر پاوه در قسمت شمال باختری کرماشان قرار دارد و به پاوه و اورامانات معروف است در سال 1338 خورشیدی مرکز شهرستان پاوه شد. واژه‌ی پاوه به معنی قورغگاه و ملک اختصاصی است. نام شهر پاوه از نام سرداری ساسانی به نام پاو مشتق شده است (در سده‌ی پنجم میلادی شماری از مردم کردستان به آیین مسیح گرایش پیدا کردند اما پس از اندک مدتی تحت فرمان سرداری ایرانی به نام پاو که به فرمان یزدگرد، به این منطقه روانه شده و قسمت اعظم مردم کردستان و به تمامی منطقه‌ی شاره‌زور را به آیین زردشت متمایل می‌کند، پاو مدتی را در شَ‌میران مانده و این نیز سندی دیگر بر این مدعا که این محدوده در آن زمان آبادان بوده است. بر پایه‌ی اکثریت سندهای تاریخی پاو همان کسی است که شهر پاوه بنا نهاده است)¹

(پاو پسر شاپور پسر کیوس و برادر انوشیروان بوده است. یکی از آثار تاریخی پاوه آتشگاه پاوه است این آتشگاه هفتصد و پنجاه سال پیش از اسلام ساخته شده است و ارتفاع آن از سطح دریا (3462 متر) و پس از آتشکده آذرگشنسب بزرگترین آتشگاه زردشتیان است.)²

(نام پاوه را عده‌ای از نام پاو سردار یزدگرد سوم می‌دانند و در قلعه دژ و پاسگه که هموز پاوه وجود دارد بازمانده‌ی برج و باروهای عهد آن سردار

1- همگبه و هموارگه، نه‌یوب رۆسته‌م، چاپی یه‌کم 2003 سلنیمانی، لا 108

2- همگبه و هموارگه، نه‌یوب رۆسته‌م، چاپی یه‌کم 2003 سلنیمانی، لا 108

می‌باشد، ظاهراً در محلی نزدیک پاوه که اکنون جنگاه گفته می‌شود مردم پاوه با سعد وقاص جنگیده‌اند. مردم پاوه و بخش‌های آن بیشتر از فرقه‌ی نقشبندی و قادری هستند. پاوه یکی از شهرستانهای زیبای استان کرمانشاه که به اورامانات معروف بوده مردمش از نژاد اصیل آریائی هستند و بواسطه‌ی موقع خاص جغرافیائی مردمی سلحشور از این منطقه برخاسته‌اند و بیشتر خانه‌های شهرستان پاوه از سنگ ساخته شده است. این شهرستان از شمال و شمال شرقی به مریوان و از شرق به بخش کامیاران که بخشی از شهرستان سنندج است و از جنوب به شهرستان اسلام آباد غرب و بخش سرپُل ذهاب (از شهرستان قصرشیرین) و از مغرب به مرز کشور عراق محدود و در 46 درجه و 12 دقیقه طول و 35 درجه و 3 دقیقه عرض جغرافیایی واقع شده است و با کرمانشاه 148 کیلومتر فاصله دارد. شهر پاوه در 1535 متری از سطح دریا قرار گرفته و بلندترین قله کوه‌های آن شاهو است که 3370 متر بلندی دارد.¹

(اورامانات عبارت است از شهرستانهای نوسود و نودشه بایَنگان و ازگل و خانه شور و سَرَقلا و جیگیران و باشوکی و دولت آوا و روانسر و منصورآقایی و یاری و کولسه و شالی آوا).²

1- دایرةالمعارف سرزمین و مردم ایران، چاپ اول 1360، انتشارات کلمه، ص 27
2- همان منبع ص 26

نوشته‌های آرامی هر از چند گاهی ظاهر می‌شود و پاره‌ای نمادهایی تازه (مانند ستاره و هلال ماه) بر سکه‌ها نقش می‌گردد. کتب پهلوی روایتی را حفظ کرده‌اند که می‌گوید بلاش (ولوگسس) پادشاه پارتی (احتمالا بلاش چهارم) بفرمود تا همه‌ی متون اوستایی و تفسیر آنها، یعنی زند را که از یورش اسکندر جان بدر برده بودند گردآوری کنند بنابراین در زیر نمای یونانی دوستی اشکانیان به رگه‌های پیوستگی به دین و فرهنگ بومی برمی‌خوریم. از قرار معلوم این پیوستگی در میان شاخه‌ی هورگانی اشکانیان که گودرز (درگذشته به سال 51 میلادی) آن را بنیاد کرده بود بویژه نیرومند بود و گودرز شاهزاده‌ای اشکانی بود که دولت روم از وی پشتیبانی می‌کرد، ظاهرا از مدافعان احساسات و تمایلات ایرانی بود. تاسیت اشاره می‌کند که گودرز (گوتارز) به شعائر دینی پایبند بود. وی آشکارا مهرداد را به عنوان دست نشانده‌ی رومیان نکوهش می‌کرد، در فهرست کوتاهی که طبری و برخی از مورخان اسلامی از شاهان هخامنشی بدست می‌دهند نام گودرز و چند تن از نواده‌گان او را ذکر می‌کنند اما از وجود بسیاری از شاهان معروف اشکانی که مورخان رومی از آنها یاد می‌کنند بی‌خبرند. خاطره گروه نخست (گودرز، گیو، بیژن) در حماسه‌ی ملی نیز بعنوان اشراف جنگاوری که در دوره‌ی کیانیان افسانه‌ای از تمامیت ارضی ایران دفاع می‌کنند زنده مانده است. این خاطره و نیز داستان پهلوانیهایی که به آنها نسبت داده می‌شود یقینا پایداریشان از آرمانها و سنتهای ایرانی در برابر برخی از پادشاهان غرب زده‌ی اشکانی در ماد و بین النهرین پیوستگی داشته است. سابقه‌ی دشمنی میان رازیان و مروزیان که بصورت ضرب المثل درآمد به احتمال زیاد به رقابت و اختلاف

دیدگاه میان گودرزیاں بسیار سنتی مشرق و شاهزادگان غرب زده‌ی دودمان کارن (قارن) که در مغرب ایران فرمانروایی می‌کردند می‌رسد.¹

1- تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم- قسمت اول، چاپ دوم 1380 گردآورنده احسان یار شاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 31

اطلاعات عمومی

الف) براستی استان کرماشان یک دکومنت کامل از کردستان بزرگ است به گونه‌ای که سرشار از گویشاها و لهجه‌ها و آیینهای گوناگون است. برای نمونه از نظر آیینی (شیعه، سنی، یارستان، یهودی و ارمنی) و از نظر زبانی (کلهری، زنگنه، گورانی، هورامی، جافی، لکی و لوری، زوله، جمور، کولیایی) را در خود جای داده و هر عشیره‌ای دارای تاریخی طولانی است. بنا بر این گزارش اکثریت جمعیت روستایی کرماشان خواهران و برادران لک زبان می‌باشند و ناگفته نماند که لکهای استان کرماشان از عشیره زنگنه‌اند و آنها را لک زنگنه می‌نامند و از نظر آیینی یارسانیان در اکثریت می‌باشند. همچنین تنها جمعیت کلهر که پیرو آیین یارسانند در منطقه‌ی کفراور و منیشی بخشهایی از بیله‌وار سکونت دارند و تنها جمعیت زنگنه که بر آیین یارسانند در منطقه‌ی سنجابی و تنها بخش از هورامانی زبانان که بر آیین شیعه‌اند، در کندوله‌اند و تنها روستایی که به گویش کردی ماچو گفتگو می‌کنند در روستای گوراجو از توابع گهواره می‌باشند.

درباره‌ی لکهای ساکن کرماشان و ایلام که اکثریت آنها تابع آیین یارسانند؛ آنچه که من متوجه شده‌ام آنست که لکی گویشی مستقل است و از طرفی همگان فکر می‌کنند که لکی آمیخته‌ای از لری و کردی است و از طرف دیگر گرفتار مسئله‌ی انکار شده‌اند. جناب آقای اکبر رضایی می‌نویسد: در مورد لکها با توجه به خصوصیات تیپولوژی، مخرج اصوات در گویش، خصوصیات آوایی و

دیگر موارد مرتبط آنها را چنین هستند: آنها در منطقه‌ای بین کردستان و لرستان زندگی می‌کنند، لکها از نظر نژادی کرد نیستند و آمیخته‌ای از لرها، مهاجرین و اقلیتی از کردهای و مخصوصا ایل زنگنه که خود کرد هستند محسوب می‌شوند.¹

بخشی از این گفتار درست است اما آنچه که پیداست ایل زنگنه در کردستان غربی خود شامل کرد زنگنه و لک زنگنه و لر زنگنه است و از نظر دستور زبان یا گرامر تفاوتی با لکی دارد. مردمان لک در اصل کرد کرمانج هستند و هنوز بسیاری از واژه‌گان کرمانج در گویش لکی هست و بویژه از نظر فونتیکی، فونتیکی منطقه‌ی اصلی خود را حفظ کرده‌اند. جغرافیای لک عبارت است از بخشی از هلیلان در استان ایلام و زردلان و بلوران و رومشکان و دلفان و سلسله و بیرانوند در استان لرستان که تاریخی مشخص دارند. در کتاب (تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی) سخن از چند شهر به میان می‌آید و می‌نویسد: ... یکی از این شهرها وه‌اردشیر نام داشت که احتمالاً نخستین پادشاه ساسانی آن را برآورده بود، شهر دیگر که وه‌آنتیوخ خسرو یا (رومگان) خوانده می‌شده برآورده‌ی خسرو یکم بود و اسرای جنگی انتاکیه را در آنجا نشیمن دادند، درست مانند گندیشاپور که شاپور یکم آنرا بساخت و اسرای رومی را در آنجا مسکن داد.² در صفحه‌ای دیگر می‌خوانیم:

...خسرو در بازگشت به عراق، شهر تازه‌ای نزدیک تختگاهش از روی نمونه انتاکیه برآورد که آنرا وه‌آنتیوک خسرو (بهتر از انتاکیه خسرو این را برآورده) نامید و اسرایی را که از انتاکیه آورده بود در آنجا نشیمن داد. این شهر بخشی

1- اکبر رضایی، فصلنامه زرینبار ویژه نیلام و کرمانشان شماره 64 سال 1386، مقاله (وجه تسمیه کلهر)، ص 40

2- تاریخ ایران از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانی، جلد سوم- قسمت اول- چاپ سوم 1380 گردآورنده احسان یارشاطر، ترجمه حسن انوشه، ص 221

از مجموعه پایتخت را تشکیل می‌داد که سکنه‌ی محلی آنرا رومگان (شهر یونانیان) می‌خواندند.¹

ئه‌نتاکیه له سووریایه و سه‌رده‌میک پاته‌ختی سلوکیه‌کان بووه (بی گومان گه‌زاندنی پاته‌ختی سلوکیه‌کان به ئه‌نتاکیه له سووریا به بۆنه‌ی که‌مینه‌ی ده‌رامه‌دیک بوو که له شارنشینه‌کانی ئێران ده‌ست ده‌که‌وت).²

در جایی دیگر نوشته شده: غالب نویسندگان دوره اسلامی منشاء قبایل ساکن در کهگیلویه و ممسنی و بختیاری را از کردهایی می‌دانند که از نواحی سوریه، شامات و از طریق راههای غرب ایران به این مناطق رسیده و اقامت گزیده‌اند یا در نتیجه‌ی جنگ و گریزهای قبایل و حکام طوایف و ایلاتی که از شمال عراق و سوریه به این ناحیه کوچ نموده‌اند و با توطن دراز مدتی، بومی منطقه شده‌اند.³ البته نویسنده در ادامه نوشتار فوق را رد می‌کند.

یا در کتابی دیگر آشکارا نوشته شده: شاپور دوم اسیرانی را که در شهر (آمد) دستگیر کرده بود، بین شوش و شوشتر و سایر بلاد اهواز جای داد و این مردم انواع جدید ابریشم بافی را در نجا رواج دادند.⁴

در کتابی دیگر می‌گویند: شاپور دوم بعد فتح آمد (دیاربکر) مردم آنجا را به شوش و شهرهای دیگر برده به زردوزی و بافتن پارچه‌ی ابریشمی بگماشت و این حرفه در ایران ترقی کرد.⁵

1- همان منبع ص 253

2- همان منبع ص 27

3- فرهنگ مردم دیلم و لیراوی، الله‌کرم لیراوی، موسسه فرهنگی و انتشاراتی پازینه، چاپ اول، 1380 لا 233 رفرنس به ممسنی در گذرگاه تاریخ اثر حسن حبیبی فهلیانی، انتشارات نوید شیراز، 1371 لا 50 و 51

4- ایران در دوره ساسانیان، کریستین سن، ترجمه رشید یاسمی، لا 189، رفرنس به مسعودی، مروج‌الذهب، ج 2 لا 186

5- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره ساسانیان، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 19

آنچه مبرهن است جمعیت این محدوده کرد کرمانج‌اند و به مثابه‌ی اسیر در جنگهای ساسانیان به رومشکان آمده‌اند و به دلیل نزدیکی با مردمان کلهر و گوران؛ واژه‌گان این دو جمعیت تأثیری به سزا در زبان آنها نیز داشته است.

ب) همانگونه که در صفحات گذشته سخن رفت بعضی مکانهای باستانی وجود دارد که جهت حفظ آنها چند بابت آیینی برایشان درست شده که تاریخ واقعی‌شان را مخدوش کرده است مانند؛ قازیوند، پیر، مصطفی‌داوان، ویس... آنچه واضح است این است که بیشتر این نامها در زمان حمله دوم عرب (زمامداری عباسیان) ساخته و پرداخته شده و تنها جهت حفظ این مکانهای تاریخی بوده است. در کتاب (تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها) چنین عنوان می‌شود که: ویس‌پوران؛ این اسم به هفت خانواده‌ی پارسی که خود را پهلوی می‌نامیدند و به چهار خانواده‌ی دیگر که نیز خود را پهلوی می‌خواندند گفته می‌شد زیرا عقیده داشتند که نسب آنها به پارسی‌ها می‌رسد. روسای این خانواده‌ها شغل مخصوصی داشتند که موروثی بود و بعضی از مشاغل افتخاری نیز به آنها رجوع می‌شد. محل اقامت خانواده‌های مذکور تغییر نمی‌کرد (مثلا قارن یا کارن در نهاوند بود و سورن در سیستان و اسپندیار در گرگان و مهران در پارس) این خانواده‌ها اراضی و املاک وسیعی داشتند که دولت در اداره کردن آن دخالت نمی‌کرد ولی مجاز نبودند آنها را بفروشند.¹

در جایی دیگر نوشته شده: مراد از کلمه‌ی ویس‌پوهر (پسر طایفه) پسر و پس پتی یا ویسبذ (رئیس طایفه) نبوده است بلکه این لفظ دارای ارزش اجتماعی بیشتری شده و شاهزاده‌گان خانواده شاهی را بدان می‌نامیدند، اما لفظ (واسپوهر

1- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 108

(در مورد اعضای طبقه‌ی نژادگان و نجبای درجه اول بکار می‌رفت، معذالك در متن پهلوی سورشخون (ترجمه‌ی ناوادیا، مجله‌ی شرقی 29، 1935) بی شك لفظ (پسی‌واسپوهر) همچنانکه ناوادیا دریافته است به معنای (ولیعهد) بکار رفته است.¹ و یا در صفحه‌ای دیگر می‌نویسد: ابن حوقل در قرن دهم میلادی چنین می‌نویسد: در پارس (منظور استان فارس نیست بلکه مناطق کرد نشین را مدتها ولایت پارس می‌نامیدند. ئاکۆ) در میان مردمان رسم و عادت‌ی نیکو جاری است و آن احترام به اعضاء خانواده‌های کهن (اهل البیوتات، واسپوهران) است. در این ولایت دودمانهای ممتاز را می‌ستایند. بعضی از این دودمانها از قدیم‌الایام تا این زمان ریاست دیوانها را دارند.² همچنین در جایی دیگر می‌نویسد: سرکرده و رئیس هر ویس را (ویس‌پت) و پیشوای هر دهیو را (دهیوپت) می‌نامیدند و این طبقات که نجبای ایران و آریائیان اصیل را تشکیل می‌دادند تا مدت‌های مدید نسبشان باقی می‌ماند و شاهنشاه ایران از میان ایشان برمی‌خاستند.³

درباره‌ی قازیوند آنچه که واضح است گفتار مورخین پیشین است (قاضیان در دوره ساسانیان از احترام ویژه‌ای برخوردار بودند، احتمالا در نزاعها و اختلافاتی که میان نجبا برمی‌خاست؛ کار میانجگیری و داوری را به افراد خاندانهای بسیار ممتاز می‌سپردند، اما ظاهرا کارهای عادی قضاوت در انحصار موبدان بود که تنها امانتداران علوم شرعی بودند. این قاضیان در همه‌ی بلوکها وجود داشتند و اگر اداره‌ی ویژه‌ای برای این کار نبود احتمالا رئیس ده یا دهگان به کار قضاوت

-
- 1- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 152 و 153
 - 2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 152 و 153
 - 3- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 135

یا داوری می‌پرداخت و نیز سپاه خود دادرسی ویژه داشت.¹ در جایی دیگر می‌نویسد: مسعودی صراحتاً گوید؛ که هیربذان به سمت قاضی فتاوی صادر می‌کردند.²

با نگاهی گذرا متوجه می‌شویم که این مکانها که به نام ویس یا پیر و شخص و قازیون در مناطق کردنشین دست نشان شده است، مقبره شاهزادگان نامداری است که دینه است و دهها بابت دیگر در مورد آنها صحت دارد که تنها برای در امان ماندن از یورش عرب، تحریف شده‌اند.

پ) برای درک بهتر از مرفولوژی نام روستاهای کرماشان به ویژه و کردستان به طور کلی؛ اشاره به چند نکته اساسی ضروری است و آن ابدال حروف است. ابدال حرف در واژه‌گان کردی، به ویژه در مبحث اوستا و پهلوی خود عاملی است که از درک درستتر و معنای واقعی و اصیل واژه‌گان دور شویم. برای نمونه واژه‌ی کرد، کرت، گرد و جرد همگی به معنی شهر و محل زیستن و برآوردن است اما در هر مقطع تاریخی دچار تحریفاتی شده است مانند: سمرقند (سمرکند، سمر کنت، سمرکد، سمرگند، سمرگوند) پسوند (کَد) در فارسی مانند کدبانو، کدخودا و در کردی (که‌یخودا، که‌یوانوو) خود را نشان می‌دهد و از نظر مرفولوژی (کَد یا که‌ی) به معنی مکان زیستن و محل ساکن شدن است و در کردی گورانی (که) به معنی خانه است و پسوند (که) اشاره به مکان ویژه دارد مانند آتشکده، میکده، دهکده. همین پسوند در زبان کردی مشتقاتی دارد که بایستی ریزبینانه در مورد آن بحث کنیم و تاثیرات آن را روشن کنیم.

1- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 155

2- تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در دوره مادها، عباس قدیانی، چاپ دوم، انتشارات فرهنگ مکتوب، ص 179

- ابدال (که) به: کا، کار، کان، کن، کنگ، کو

مانند: کارخانه، کاروانه، کاسرا، کاسه‌کهران، سیره‌کانه، سیرکوو، کووزران، کنگ، کنگرشه، کنگریان در کرماشان و کوتان در بیجار و کولان در سنندج و کسلان در میانه و کهسان در خراسان.

- ابدال (که) به: کر، کوت، کور، کوپ، کۆری، کوی، کۆئیک، کوشک، کوول، کهره، کس، کهل، کهل، کهن.

مانند: کرکړهئ سہی ده‌وریش، کوتکوتی، کوتکه، کوتی‌دهره، کورتهی، کوپ کیه‌رگ، کوری، کووربان، کوپیک، کوشکینه، کولان، کووله‌سه، کووله‌هو، کولینه، کولینه‌ئ قه‌مه‌ر، کولینه‌ئ له‌تيف، کۆئیک سہ‌یفووری، کۆئیک قو‌خا حه‌سه‌ن، کۆئیک قو‌خا شو‌کۆر، کۆئیک مه‌جید، که‌رتوچ، که‌رسوان، که‌رکس، که‌رگان، که‌رگه‌سار، که‌ره، که‌ره‌ج، که‌ره‌بان، که‌ره‌ئ حه‌سه‌ن‌ئاوا، که‌ره‌ئ فه‌تاوه‌گ، که‌ره‌ئ فه‌لامه‌رزبه‌گ، که‌سان، که‌سیرئاوا، که‌لان، که‌لاوه، که‌لکوش، که‌لکوشه‌ن، که‌لگ، که‌لگه‌ئ نه‌مجه‌دی، که‌لگه‌ئ زه‌مان، هتد.

- ابدال (که) به: گان، گا، گان، گور، گول، گوم، گهر، گهر، گهل، گهل.

مانند: گاپه‌نا، گاچالی، گاسویهر، گاکیه، گاواره، گاوانه، گاوری‌سینه، گاوشان، گول‌ته‌په، گولده‌ره، گولستان، گورگان، گورگه‌وان، گورگه‌لان، گورگه‌ویشه، گورگیهر، گورگه‌ی، گولمه‌که‌و، گولمه‌ین، گولین، گو‌مار، گو‌مشتر، گو‌مک، گومه‌ سووفی، گه‌رسیه‌ف، گه‌رمه‌ی، گه‌ره‌بان، گه‌ره‌چیا، گه‌ره‌یل، گه‌شان، گه‌شکی، گه‌له‌جار، گه‌لی در کرماشان و ارزنجان در کردستان شمالی و زنجان و رفسنجان و آذربایجان در ایران.

- ابدال (که‌ند) به: زه‌ند، قه‌ند، گه‌ند، گه‌نج، چه‌ند.

مانند: هه‌رزه‌ند، زندان، زنان، زنه‌هه‌ر در کرماشان و رَزَن در همدان و سمرقند، قند هار، جوشقان در همدان، گنجه در قفقاز، اورگنج و بیرجند و ازغند در

خراسان و جندی شاپوور.

آنچه مسلم است همگی این پسوند و پیشوندها اشاره به زیستگاه و محل زندگی است و در کل تعدادی پسوند و پیشوند وجود دارد که چنین ویژه‌گی‌ای دارند و عبارتند از :

کا، کان، کانی، گا، گان، جان

زان مانند: کووزران، گولزان و کوزان در خوی، لویزان در تهران، زانووگه در استان لرستان که در زبان کردی این نشانه به (زهن، زهند، زهین) تبدیل شده است مانند؛ زهنگی، زهنگیشه، زهنوری، زهههپر، زهینهین، زهینهلان، رهزین.

دان مانند: همدان، هوشدان در بندرعباس که در کردی به (دار، دی) تبدیل شده مانند؛ داران، داریان، داری‌زهنگنه، دایار، داریه‌پرو، دارچه‌یمان، دار خور، دارچی، دارهون، دی ئاسیاو، دیژگران، دیانزه، دی خزلّی، دی سوور، دیله، دیواله، دیوهن. تان مانند: اکیاتان، کوتان در بیجار.

ستان مانند: کوردستان، لرستان، طبرستان.

ران مانند: چمران در ساوه، سمیران و کسران در همدان که در کردی به (رپی) تبدیل شده است مانند؛ ریخّل، ریخه‌جوو، ریخه‌ک، ریسانی، ریکا، ریوهن، ری وه‌لنگ.

لان مانند: کوولان در سنندج، لانه و کسلان در میانه و کسلان در مهاباد.

سان مانند: کسان در گیلانغرب، کسان در خراسان، سانتیز در زنجان، سانبران در اهر و در کردی علاوه بر آنکه ظاهر خود را حفظ کرده است در بعضی مواقع به سیر و سار و سر به معنی کوه و دره تبدیل شده است مانند؛ سیردوولّه، سیره‌کانه، سیرکوو، سیرناوا، سه‌رچیا، سه‌رخۆم، سه‌رمه‌س، سه‌ر میل در کرماشان و سیرگان و سیرجا در چاه‌بهار، سیرکن در اراک و شهر سیرجان.

شان مانند: کاشان، کاشان‌تۆ، کاشمه و کوشکینه در کرماشان که کوشک به معنی

مال و خانه و قصر است و در فارسی کاشانه به معنی سرا و خانه است. خان و خانومان مانند: کوخان در سقز، خانه در کوردستان. ان و وان مانند: خورووران، گورووران، قه‌زوینه در کرماشان. با اینحال مابقی این پسوند دچار ابدالهایی شده و به پسوندی دیگر تبدیل می‌شود و در مناطق کردنشین به وضوح قابل رویت است و متأسفانه کسی درباره‌ی آنها سخنی به میان نمی‌آورد.

بسیاری از پسوند و پیشوندهایی دیگری وجود دارد که اشاره به روح ناتورالیسم و طبیعت‌گرایی ملت کرد دارد مانند: ئاو، چیا، دار، دهره، دۆل، سراو، کانی، کیو و تعدادی دیگر اشاره به مسئله‌ی آیینی است مانند: باوه، پیر، سلتان، شا، شیخ که در جای خود قابل بحث است. دسته‌ای دیگر از این پسوند و پیشوندها علاوه بر مسئله‌ی آیینی؛ بازگوکننده‌ی تاریخی کهن می‌باشند مانند: میل و مله و ملیه (که در صفحات گذشته از آن سخن به میان آمد) و همچنین وار، وپ، ور، وهر که به زعم من این نشانه‌ها از دو دریچه قابل بحث است:

- برگرفته از مبحث (فره‌وهر)هاست. برای نمونه (وهر) به معنی بهره و سود و زاد و ولد است و چند منطقه در کرماشان و ایلام وجود دارد که با مبحث ما بی ارتباط نیست مانند:

چهرداو: منطقه‌ای در شمال غربی ایلام که جنگلی است و زمینهای این محدوده برای کشاورزی مناسب است. چرده در زبان کردی به معنی زمینی است که باروری زیاد دارد و چرداوپ یعنی چرده‌ای که بهره و سود زیاد دارد.

تیلاوهر: منطقه‌ای در جنوب غربی مادیدشت که اکنون به تیلاندشت معروف است اما نام واقعی این منطقه همان تیلاوهر بوده است و میرشرفخان بدلیسی در کتاب خود تیلاوهر نوشته است. تیلاوه و تیله و تیله‌کوو به معنی چوب و هیزم و مکان جنگلی است و این منطقه دارای زمینی با قدرت باوری زیاد است. در اینجا

نیز پسوند (وهر) اشاره به بهره و سود است.

وهرمنجه: منطقه‌ای در غرب شهر کرماشان. وهر در اینجا به معنی برف است و منجه از مصدر (منجه‌ودان) به معنی گردآمدن و جمع بستن است و مجموعاً می‌توان گفت به معنی مکانی است که برف بسیار در خود جای می‌دهد و باقی می‌ماند و این منطقه در حاشیه‌ی کوه بیستون قرار دارد. در اینجا نیز اشاره به سود و بهره است.

- نشئت گرفته از آیین زرتشتی یا آیینی خاص است. در اینجا منظور این است که پسوند (وهر) می‌تواند پرده از تاریخی کهن بردارد. مانند:

که‌نگه‌وهر: یا کنگاور، شهری در غرب شهر کرماشان که پرستشگاه معروف آن‌هایتا در آنجاست. کن و کنگ و کانگا و کانی اشاره به مکان و موطن خاص است و خود کن تحریف شده‌ی کند و گند پهلوی است که به معنی شهر است و همچنین کنگ بمعنی نوعی سنگ سپید است و ور اشاره به فراوانی می‌کند. از طرف دیگر می‌توان گفت کنگاور عبارت است از (که‌نگی گاور) یعنی موطن آور پرست یا زرتشتی. در اینجا ور تحریف شده‌ی آور و آهر است مانند روستای دزاور که به معنی دژ آورپرست یا آتش پرست است.

دینه‌وهر: منطقه‌ای در شمال غربی شهر صحنه. به زعم من اکثریت نویسندگان و پژوهشگران دینه‌وهر را محل دین آوران یا خاستگاه آیین می‌دانند، اما هرگز عنوان نمی‌کنند چه دینی؟ آنچه از ظاهر واژه پیداست به معنی دین است اما دینه‌وهر یعنی دین (آور پرست) به دیگر سخن (دین + آوَر) که در مجموع به معنی زرتشتی است و منطقه‌ی دینه‌وهر خود به خود دارای چنین ویژه‌گی‌ای هست.

گوارو و کفراو: منطقه‌ای در شمال شهر گیلانغرب و دهها گروستا را شامل می‌شود. تعدادی می‌گویند که در زمان زمامداری صفویان که آیین شیعه به

عنوان دین رسمی در ایران اعلام شد؛ پس از جنگ و گریزهای متعدد در غرب ایران برای یحیی‌آیین شیعه، سرانجام کسانی که آیین شیعه را پذیرا شدند به گواه آور و آنهایی که نپذیرفتند کفرآور معروف شدند. به خود حق می‌دهم که چنین سخنی را نپذیرم هرچند که اکثریت روستاهای کفرآور پیرو آیین یارسانند. به زعم من گواور تحریف‌شده‌ی (گاور) است و می‌توان گفت (گا و گان = که به معنی زیستگاه است + وپ = وهر یا وار که به معنی محلی برای اتراق) و همچنین کفرآور عبارت است از (کفر = کپر، کپرگه + وپ = وهر یا وار که به معنی محل اتراق و زیستن) که کپ و کپر به معنی بلندی ا ارتفاع است. همچنین منطقه‌ی گهواره که عبارت است از (گا = گاور + وارگه) که به ساکنین این منطقه همگی پیرو آیین یارسانند.

به همین دلیل معتقدم که نام روستاها و دشتسادهای استان کرمانشان ادامه‌ی تاریخ گم شده و پنهان ملت کرد است که پس از سالهای ممتد و پس از این همه همه‌ی تبلیغاتی و کارگردانی پروژه‌ی آسمیلاسیونه کردن؛ اصالت خود را حفظ کرده که بایستی به شیوه‌ی علمی کاربردی در مورد آنها بحث کرد و کتاب حاضر پتانسیل پردازشی فراگیر به این مسایل را ندارد و یا بهتر بگویم: در حد و توان من نبود!!

و اما... خواهر و برادر من؛ اگر نام روستای شما از قلم افتاده است، اگر موردی درباره‌ی روستایتان هست که من نادان آنرا ننوشته‌ام، بی گمان خطا از جانب من است اما؛ دلیل بر این نیست که عصبی شوی، بلکه می‌بایست خود شناسنامه‌ی زیستگاهت را بشناسانی و چشم طمع به نادانان ندوزی.

دوست شما؛ ناکۆ

